CİLT 2

EROL TOY / ULUSTAN DEVLETE

Cumhuriyet Kitapları

EROL TOY

ULUSTAN DEVLETE

Bir Uzun Yola Döşenen Taşlar



Cumhuriyet Kitapları

Roman

2. BASKI

EROL TOY

BADE HARAB 2

ULUSTAN DEVLETE

Bir Uzun Yola Döşenen Taşlar

Cumhuriyet Kitapları

YAYIN KURULU
Doğan HIZLAN (Başkan), Turhan GÜNAY (Başkan Yardımcısı), Ataol BEHRAMOĞLU, Celal ÜSTER, Deniz KAVUKÇUOĞLU, Egemen BERKÖZ, Erdal ATABEK, Fazilet KUZA

YAYIN YÖNETMENİ
Zeynep ATAYMAN

GRAFİK TASARIM
Ahmet SUNGUR, Müge KAYGUSUZ

DİZGİ/SAYFA DÜZENİ
Serpil ÜNAY

BASKI/CİLT
YAZIN BASIN YAYIN MATBAACILIK TRZ.TİC.LTD.ŞTİ.
Çiftehavuzlar Caddesi Maltepe Mahallesi Prestij İş Merkezi
No:27/806 Kat:9 Zeytinburnu / İstanbul
0212 565 01 22 – 0212 565 02 55 Sertifika No:12028

DAĞITIM
Cumhuriyet Kitapları

2. Baskı: Şubat 2011

Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Prof. Nurettin Mazhar Öktel Sk.
No:2 34381 Şişli - İstanbul
Tel : (0212) 343 72 74
Faks: (0212) 343 72 65
ckk@cumhuriyet.com.tr
www.kitap.cumhuriyeti.com.tr

Yayın Hakları Cumhuriyet Kitapları'na aittir.
Tanıtım amacı dışında izinsiz alıntı yapılamaz.

Ereč Toy

Ulustan Devlete

İKİNCİ KİTAP

Ulustan Devlete
Bir Uzun Yola Döşenen Taşlar

BİR

Bibi gözlerini açtığında, gün doğmak üzereydi. Bakışlarıyla çevresini taradı. Tavanın nakışları.. yüklüğün oymaları.. duvar badanaları.. içinde uyuduğu kuştüyü yatakla yorgan değişikti. Dili paslı, kafası kazan gibi, midesi yangın içreydi. Yutkundu. Silinmiş belleğinde, haremini anımsamaya çalıştı. Her şey bir pusun ardında belli belirsizdi. Gözlerini yumdu açtı. Yeniden çevreyi inceledi. Odayı aydınlatan kandiller değişik.. tenine değen nefesin kokusu Canibe'ninkine benzemiyordu.

İrkildi!..

Yorganı hafifçe kaldırdı. Gözlerini kısarak yanındakine baktı. Ve hıyanet dehşetiyle kaskatı kesildi. "Bunu koynuma Canibe sokmuş olamaz!.." dedi kesin bir kararla. "Böyle bir şeyi asla yapmayacak kadar tutkundur. İyi de bu kim? Niye benim koynumda? Ve biz nerdeyiz?"

Kendi sorularına yanıt ararken, afyonu patladı. Belleğinin kapısı kendiliğinden açıldı. Sevişmenin bütün evreleriyle kıvrılıp bükülen.. titreyip nemlenen bedenler meyle ezginin parlattığı gözlerinin içinde oynaşmaya başladı. Gözlerini tekrar yumdu açtı. Gözbebeklerinde oynaşanlardan biri, oradan kayıp yanı başına uzanıverdi.

Burası Cuveyni sarayının konuk odası, yanındaki rakkaselerden biriydi.

"Ben ne halt işledim!.." azarıyla kösüldü. İstemeden günah işlemiş bir mümin gibi yüreği sızladı. Eliyle göğsünü oğuşturdu. Avu-

cunda duyduğu zonklama, kendine öfkesini artırdı. "Madem içmeyi bilmezsin, niye bulaşırsın koca köşek," azarıyla biraz yumuşatınca; "İçmemezlik haddim mi? Sağ yanımda efendim Cuveyni vezir. Solumu efendimin efendisi Abaka İlhan kaplamış. Her ikisinin de kadehi elinde, gözleri kadehimde. Onlar öyle bakıp durmaktayken ham sofuluk taslamak mümkün mü? Hangi kul, efendisinin ortak ettiği işretten kendini sakınabilir? İç der içer. Ye der, yer. Kalk der kalkar. Yat der yatar. Ar namus şişesini taşa çaldırsa, duraksayamaz. Tıpasını açtırıp içine dalsa, yadsıyamaz. Yarar kul dediğin bağışlanan onurun değerini bilmeli. Ve bir hüccet gibi alnına işlemeli. Ancak o zaman kulluğunu hoş sunar. Ancak o zaman her bir ödülü hak eder. Bu gerçeği bilmez de, hoyratlığa kalkışırsa, öyle bir bildirir.. öyle pişman eylerler ki, feleği şaşar!..

Efendilerin kafalarının tası atmaya görsün. Alimallah adama mey yerine kendi kanını içirir.. kebap yerine kendi etini yedirirler!..

Neyleyelim?

İki büyük efendinin sofrasına konuklandık.

Konuk umduğuyla değil, bulduğuyla yetinirmiş. Bulduğumuz İrem şarabıyla, cennet hurisiyse, pilavdan dönenin kaşığı kırılsın. Önce kendi gözümüzde kendimizi bağışlamayız. Sonra efendilerimizin gazabına uğrarız. En sonunda da itaatsizliğin hesabını Allah'a vermek zorunda kalırız. Biz bir yarar kul olarak buyruğa uyduk. Koca vezirle Moğol'a özendikse, bağlılığımızdan!.. Ama onun küple içse dahası diyen iştahına dayanamadıksa, suçumuz olamaz. Biz namazında niyazında, Canibe'den gayrısına uçkur çözmeye yeminli fukara bir yazmanız. Her demi işret içre geçen.. dünyanın dört bir bucağındaki şarabın tadını bilen.. dolu kadehleri ardardına devirip hiç esrimeyen bir yüce efendiyle aşık atabilir miyiz? Hafazanallah!.. Buyurmasa yanından bile geçemez, tahtının ayağını öpmekten öteye gidemeyiz. Kul leb demeden leblebiyi anlamalı. Kanlı gözlerini devire devire kadehimize baktıkça, geven yutmuş deve benzeri geviş getiremezdik ya!.. Çaresiz içindekini içimize dökecektik. Besbelli kor-

ku belasına çok içtik. Yine de, bir yer gelir ya sızar, ya sıvışırız umudunu o son kadehe kadar da canlı tutmaya çalıştık. Ne var ki, mübarek mey midede, sürahide durduğu gibi durmuyor.

Artık öncekileri taşıran son damla mıydı? Yoksa ötekilere göre daha keskin miydi bilemem. O son kadeh, endazeyi aşırdı, zıvanayı attırdı. Ondan öte ya azmış, hazır fırsat ele geldi deyip boylu boyunca günaha batmışız. Ya küp gibi sızmış, gayrı narin kollarla mı, yoksa yaban ellerle mi belirsiz zinaya yatmışız. Gözümüz açılınca, ağarmış saçımızla sakalımızdan utanmadan günahımızı yükleyecek kişi aramaya kalkıyoruz!.. Sanki kundaklanmış beşik bebesi, bilisiz sabi sübyanız. Her bir şey bizim dışımızda oldubitti. Bizi tellaklar çıpladı. Kızı Cebrail yolladı. İrem şarabını da çekince, biz bizden geçtik gittik. Olur şey mi İbni Bibi? Olacak şey mi?

Buna sen inanıyor musun ki, yüce Tanrı bağışlasın.

Ondan da önce, kendi sevdanla vicdanına sığdırabiliyor musun? De hele!.."

Gözlerini kırpıştırarak bir daha bakındı çevresine. Belleğini zorlayarak, gecenin sonunu anımsamaya çalıştı. Rakkaselerin bütün resimleri gözlerinde capcanlı... Bir dikişte tükettiği şarap kadehi elindeydi. "Galiba ne olduysa ondan sonra oldu. O ana kadar gözlerim açık, aklım başımda, arım da namusum da sapasağlamdı. Sonrası içkale zindanından bile karanlık. Azbiraz belirti olsa... Azbiraz anı, belki ipin ucunu yakalarım. Yok!.. Onca kandil arasında hiçbir şey görüp duymadım mı? Görmedim... Duymadım. Bildiğim o demde gece yarıyı geçeli çok olmuştu. Kendi kendime sabah yakın olmalı, dediğimi de anımsıyorum. Sonrası taş küpe tıkılıp kapatılmış. Şimdi gün doğmak üzere!.. Günah uyutmadı demek," dedi yine içinden.

Gözü yeniden mışıl mışıl uyuyan rakkaseye değdi.

"Fukara tazeler!.. Üç esriğe mezenin hası diye sunuldular.

Hadi İlhan genç sayılır. Ama efendimle benim gibi iki kocayı kışkırtmak için çok yoruldukları besbelli. Kimbilir bu kızcağız, ken-

dinden geçmiş bir pîri fâniyi, cûşa koşmak için nasıl uğraştı? Onca raksın üstüne bir de bu cefa binince, kendinden geçmesi doğal. Canibe bile..." Aklından geçer geçmez içi yandı.

"Höst!.." dedi kendi kendine.

"Höst derim sana. Kişi sevdasını zinasına karıştırdı mı, girdiği günahı deve kervanına yüklese, taşıtamaz. Canibe yanı senin düşün. Her ettiğini sevdasına sığdıran bir eş olduğuna inanmak tek umarın. Sevdana karşılık sayma hevesin. Belki doğru, belki yalan. Ama kendi yüreğine tutunmak için tek gerekçen. İstemese zorlamazsın. Zorlayamazsın. O kesin!.. Yanar tutuşur, ama incinmesinden öyle ürkersin ki, bağrına taş basarsın. Bunu bildiğine kuşku yok. O bilide biri, sevdayı tutkudan ayırmasın, olasız. Çok cariye eskitmiş.. ustası acemisi çok fahişe tanımış biri olarak sen de bilirsin. Sevda olmasa da sevisiz hiçbir kadın onun yarısı kadar ateş topuna dönemez. İşvenin her türünü yaşamış Bibi, öylesini gördün mü? İşte biri yanı başında. Bunun işvesine erişmek için özel eğitim gerek. Var mı, yok mu belirsiz. Oysa o ahir ömrünün hem cenneti, hem cehennemi. Boynuna sarıldı da, başını omzuna gömdü mü, altından ırmaklar akan cennet bahçelerindesin. Elinde olmayan bir işret ortaklığında sızıp.. aklından geçmeyen biçimde bir başkasıyla uyandığında, işte böyle cehennem azaplarında!..

Hey ulu Rabbim!..

Kişi kendinin hem meleği, hem zebanisi olabilir mi?

Öyle bir oluyor ki!..

Bir şey olduysa bile," düşüncesiyle yorganın altında kendini yokladı.

O da adını bile bilmediği rakkase gibi çırılçıplaktı. Eli bedeninin her yerinde iz sürdü. Her dolanışında kupkuru geri döndü. "Yazık işi becerememiş galiba," derken, yeni bir suçluluk nöbetine kapıldı.

"Hoşuna gidecekti he mi?

Efendilerine sığınmışken, gonca üstüne gül koklayıp kıvanacaktın öyle ya!.. Yağma yok Bibi Müneccima'nın oğlu!.. Kişi için vicdan-

dan acımasız yargıç var mı? Her bir şeyi sen düşündüğün an bilir... Her bir cezayı kendine verdirir. Sevdanın yüzüne nasıl bakacağını düşüneceğine, koynundaki zina gerecini ucuzluyorsun. Buncağız, besbelli önceden uyarılmış bir köle. Öyle olmasa, gece böyle bitmezdi. Efendim Alaeddin vezir, her başlananı tamamlamakla ünlüdür. Gerçi iki saray bitişik sayılır. Ama bir nice yakın olsa da, arada iki koru... Korularda nöbetçiler var. Kem göz, kemi görür, hayırsız kulağa aktarır. Kulak kemliği dudağa salar. Kısa sürede işret de, yüce efendimiz de dillere destan olur. Oysa sarayların içinde bir nice günah işlense, dışa vurulmaz. Çünkü eline, beline, diline sahip olmayanlar, hiçbir koşulda, hiçbir zaman saray duvarlarının iç bölümüne geçemezler. Bu gelenek ilk egemenden bu yana geçerlidir. Öyle anlaşılıyor ki, gelenek ve göreneğin büyük bilgesi vezir efendimiz... İçki düşkünlüğünü çok iyi bildiği İlhan'ın bir küp badeyi devirdikten sonra, yalpalaya yalpalaya kalkıp gidemeyeceğini öngörmüş... Önlemini ona göre almış. Kendisi, kendini sakınmayı bilir. Nasılsa sarayında. Konuk biziz. O da her saygın ev sahibi gibi bizi ağırlamak istemiş.

Ancak bu hal, onun fikri olmasa gerek. Bildiğim, tanıdığım efendim, hiçbir işreti zinayla bitirmez. Ve kendine haram kıldığını, başkasına işletmez. O konukları hoşnut kılın buyurmuştur. Her yerdeki gibi, harem hadımlarının aklı fikri zinaya çalıştığından, kızlara onu belletmişlerdir. Eh bu konuda yüce efendimiz Abaka Han da onlardan pek geri kalır değil!.. Yanına yaklaşan rakkaseyi nasıl kapıp aldı. Bağdaşına çökerterek pençeleriyle nasıl avkıyor... O daracık alanda her bir dokusunu titrettire titrettire nasıl oynatıyordu? Kalın gövdesinde kumru tüyü gibi kalan kızcağızın her kıvranışıyla, suya dalmış manda," benzetmesiyle titreyek çevreye bakınması bir oldu.

Kız mışıl mışıl uyuyor... Kandillerin ışığı hiç titremeden tekdüze yanıyordu.

Her sözcüğün sadece aklından geçtiğini ayırdı.

Derin bir soluk salarak düşüncesini kaldığı yerden sürdürdü. "Sudan çıkan manda gibi soluyordu. Kız neylesin? O soludukça da-

ha bir sokuluyor. Daha bir kıvranıyor. Nemlenen teniyle gümüş bir burgu gibi bağrına yanaşıyor. Kalın tenini delip gövdesini deşerek bir içim su benzeri içine akmaya uğraşıyordu. Hakan esrik.. keyfi de yerindeydi. Vezir köleliğinden, İlhan gözdeliğine sıçradı sıçrayacaktı zavallı. Öteki rakkaseler olgörüp çevresini almasa... Işığa üşüşen pervaneler misali her biri bin bir cilveyle bir organına yapışmasa... Moğol nimetten de utanmaksızın, sofranın başında mut'a nikâhı dahi kıymadan kıza çökecekti.

Allahtan ben sızmışım da, gerisini görmedim!..

Herhalde arasam, rakkaselerin geri kalanını onun koynunda bulurum.

Aman Allah korusun!..

Battığım günah yetmiyor gibi, bir de el zinasının tanıklığına mı soyunacağım?

İyi de kendim sütten çıkmış kaşık mıyım da, işret ortaklarımı kınıyorum?

İçkinin damlası haram!.. Kimbilir dopdolu kaç kadeh içtim. Zina günah!.. Boyumla beraber battım. Ve pişmanlıktan tövbeye durmam gerekirken, gözümde kendimi aklamaya uğraşmaktayım.

Günahı baldan tatlı bulan haklı mı?

Kişinin istemine karşın da olsa, arada bir aykırılığı, böylesine etkin olabilir mi?

Oluyor herhal!..

Deminden beri arayıp durduğum pişmanlık değil miydi? Değilmiş!..

İçimin içinde sezdiğim hoşnutluk kaçamak fırsatının sevinci olsa gerek.

Kişi bazen kendinden kaçmak.. alışılmıştan taşmak.. yasağı günahı aşmak.. inanç ve fikirlerine aykırı davranmak istiyor, demek ki!.. Ama her kezinde ayıp, haram, günah, yasak duvarlarının arasına sıkışıp kalmakta da gecikmiyor. Hele bir de bizim gibi kulsa!.. Görkemli efendisinin işret safasına çeşni olmanın kaçamağını yaşıyor.

Ve ne tuhaf!.. Bundan da hiç suçluluk duymadığı bi yana... Azbiraz daha pervasızlaşabilse, övünce kalkışacak. De bakalım İbni Bibi, kendi kendinden mi kaçmaktasın? Kendi kendini mi aşmaktasın?

Yanıtı çok zor bir soru.

Karşıta aykırılık açık!.. Kolay olmasa da, belli.

Kendine aykırılık?!.

Hem zor, hem kendinden başkasının bilmediği bir gizem!..

Umarım ilhan da benim gibidir!..

O neden senin gibi olsun İbni Bibi? İstese de olur mu?

O efendilerin efendisi. Sen de Oğuz olduğundan azbiraz soylu sayılırsın. Ama o Cengiz Han'ın torunu. Hem yaptırım gücü var, hem sayılmayacak kadar çok pulu. Bu yüzden mi, konduğu kalıt sayesinde mi, her nedense, batının cümle âlemi kulu!.. Kişi öyle bir tacın, böyle bir tahtın sahibiyse, günahı sevap, vebali cenaptır, bilmez misin? Onlar her bir kusurun da, en büyük ayıbın da üstündedir. Sorumsuz yetkinlerin en bir yetkinidir. Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesiyle boy mu ölçülür? Akılını başına devşir, sen kendine bak Bibi Müneccima'nın oğlu!.."

Uyarısı anında etkisini gösterdi. "Bir boy aptesi alabilseydim!.." düşüncesi, her bir şeyi unutturdu. "Akşamın coşkusundan da, var da bulaşmışsa kirinden de pirû pak arınırdım," fikriyle doğrulup kalkmak istedi.

Yanı başında uyuyan rakkasenin çıplaklığını yeni görmüş gibi, yeniden yorganı başına çekti. Aklı yeniden hesaplaşmaya döndü; "Hay siz çok yaşayın efendilerim!.. Sayenizde iyş ü işretle yetinmemiş.. iyş ü tarabla seraba da erişmişiz. Nice zaman var ki, işreti unutmuştum. Canibe benim hem cariyem, hem gözdem, hem tek sevgilimdi. Gözden ırak olan, gönülden de ırak oluyormuş.

Şu güne dek köhne bedenimin tek ilacı oydu.

Şaşılacak şey!.. Gözümü açtığımdan beri alıp veriyorum. Yine içimde hiçbir suçluluk duygusu yok. Acaba, bütün bir batının efen-

disi Abaka İlhan'la... Onun büyük veziri Alaeddin Cuveyni'nin günahına ortaklık erinci mi? Yoksa İrem benzeri mey... Zekeriya donatımı toy.. huri ikizi dilber... Tanrı bağışı ezginin dertop oluşu, son gürlüğümüzü azdırdı.. çağanoz aklımızı başımızdan aldı.. esrikliğimiz, belleğimizi tümden sildi de mi zinaya sızdırdı, bir güzel? Çık bakalım içinden çıkabilirsen."

Yorganı burnunun ucuna indirerek bakındı.

Oymalı kakmalı yüklükte de.. nişlerinde hâlâ kandiller yanan taş duvarlarda da hamamlığı andıran bir kapak ya da kulp yoktu.

İçinde bir eksiklik duydu.

"Saraylarda hamamlık olur mu Bibi?" sorusuyla güldü.

"Hadi haremdeki nerde, nasıl, görmedin. Ama hem selamlıkta, hem ahır, hem de kışlanın yanında koca koca, sımsıcak hamamlar olduğunu bilmez misin? Onlarda kaç kez yıkanıp paklandın!.. Sarayı yapanın işi yoktu da, zina mahalline hamamlık mı kuracaktı? Bunlar konuk odası. Çepeçevre selamlığı çeviren sağır sığınaklar. Bir yatak, bir yastıkla yorgan nene yetmiyor? Üstelik koynunda bir de gül goncası. Nice sevildiğini bil. Haddini de!.. Dahasını isteme," derken hafifçe kaldırdığı yorganın altında çırılçıplak cariyeye gözü kaydı. "Onu bu hale ben mi kodum? Mey kaynadı, şey coştu, akıl da bellek de uçtu mu?" Hızla akşamı düşündü; "Söyleşi sözcüğü sözcüğüne aklımda... Cuveyni meyinin tadı hâlâ damağımda... Fasılın görkemli ezgisi çağıl çağıl kulaklarımda. Rakslar da şu tavan nakışları gibi renkli... Onlar gibi bütün canlılığıyla gözlerimin önünde!.. Sakinin çıplak göğsü... Billur kadehin kızıl ışıltıları belleğimde balkıyor. Sonra?

O sonrası yok işte!..

Ben bu yatağa nasıl geldim?

Bu kız benim koynuma ne zaman girdi?

Neden ikimiz de koyun koyuna çırılçıplağız?"

Birden kaygıyla gözlerini döndüre döndüre odayı taradı. Başucundaki bohçanın açık diliminden kaftanının ucunu görünce rahatladı.

"Giysilerimizi kim dürüp bohçaladı? Uyarıp sorsam mı?

Sorsam neyi soracağım?

Sızıp kaldığını mı? Yoksa beteri oynaşıp oynaşmadığımızı mı?

Hem ayıp... Hem yazık!..

Ayıp!.. Bir ona bak, bir kendine İbni Bibi!..

Yazık!.. Kız gece yarıyı geçene, gül teninden şebnemler dökerek oynadı. Herhalde haremağasının kesin buyruğuyla sonrasında oynaşmaya zorlandı. Ve payına düşen esrik ihtiyarı avutmaya soyundu. Kimbilir ne kadar uğraştı. Kimbilir ardak ceviz tomruğu gibi yığılıp kalan yaşlı bedeni diriltmek için neler yaptı?

Sen ki emeğin değerini bilen adamsın. Ne olup bittiğini bilmeyiver!..

Onca uğraşın hakkını yiyerek, kimbilir ne kadar yorgun düşmüş zavallıyı dalgın uykusundan uyarmaya tazıklanmıyacak mısın? İyi güzel de!.. Ben o sonrayı öğrenmezsem çatlarım. En azından nafile namazlarıyla artık niyazlarımın ölçüsü için olup biteni bilmek zorundayım. Yoksa neden neyin pişmanlığını duyacak? Hangi duayı okuyarak yüce Tanrı'dan bağış dilemeye yüzüm olacak, hiç bilemeyeceğim. O mışıl mışıl uyuyor, ben anımsamıyorum. Besbelli mey artığı, işret esriği, ömür yorgunu, sızıp kalan pörsük ihtiyarla çok uğraşmış.

Desene rezil olduk. İyisi hiç karıştırmamak!..

Şimdi uyarsam da, öğrensem daha mı rahat olacağım, daha mı berbat?

Doğrusu ko, o uyusun. Sen usullacık kalk sıvış!.. Var saraya... Nasılsa gölge olsan, gözlenirsin. Korumaları geç. Sade izlerler. Yasak iş görmedikçe görmez, görünmezler. Hamam yasak değil ki!.. Arınma yeri.

Saray mollası, salaya hazır olmalı. Aptessiz gezemezsin.

Ahır hamamı yakın... Külhanı her daim yanar. Gece de henüz sürüyor. Atlar rahatsız olmasın diye, oralarda pek kimse de yoktur. Dalar soyunur, bir su dökünür arınırsın. Tertemiz işinin başına geçersin.

Canibe'nin yanında uyanmadın ki, mızmızlanasın!.." diye geçirir geçirmez, içi yandı. "Efendiler buyurunca, kulun boynu kıldan ince," diye düşünmesine karşın, soluğunu sıkıştıran bir ağırlıkla irkildi; "O olsaydı şimdi!.."

Burnunun direği sızladı. Sızı burnundan aktı, bir hançer gibi yüreğine saplandı.

"Ettiğimi o etse?" düşüncesi, tüm bedenini zonklattı. Tüyleri diken diken; "Ölür müyüm, öldürür müyüm?" sorusunun çengelinde kıvrandı.

Bir an, "Ben neler düşünüyorum," diye hayıflandı. "Kural budur ki, bir cariye, eskidi mi, ya satılır, ya atılır. Olmadı verirsin eline azatlığını... Kullarından birinin cebine üç beş altın tıkar, boynuna bir nikâh takarsın. Ömür boyu duacın olurlar. Oysa sen ölümden söz ediyorsun. Nebil Kâhya bu halini görse, kavak boyunu eğer.. kara gözlerini gözlerinin köküne diker; Ben yarın onun dersini veririm efendim, der çıkar.

Höst!..

Sakın ha!..

Onun kılına dokunan, benim canıma kasteder," deyince irkildi. "Höst sana İbni Bibi!.." mırıltısıyla kaykıldı. "Sayıyla kendine gel!.. Delirdin mi?"

Fısıltısını duyan oldu mu ikircimiyle çevresini süzdü. Hiçbir yerde, hiçbir devini görmeyip hiçbir çıtırtı duymayınca rahatladı. "Delirdim!.." diye mırıldandı. "Bu kız beni delirtti!.. Orda o yazmayı düzenleme telaşında, kan ter içindeyken gözüme gecenin çiyiyle donanmış bir gonca gibi göründü. Nice gül gezmiş bir bülbül hevesiyle dalına konmak istedim. O tutkuyla indim merdivenden... O kıvançla çıkardım has odama... Ve burnumun ucuyla koklar gibi, sorgu suale daldım. Meğer gonca, o güne değin bildiğim goncalardan.. koku sık sık duyumsadığım kokulardan değilmiş. Dalı anında yüreğime kök saldı. Tomurcuğu bilincimde açtı. Kokusu ciğerlerimde tüttü. Kök derinleşti. Koku koyulaştı. Gonca her mevsim üre-

yen yediveren güle dönüştü. Bağrında şişti... Gövdemde büyüdü... Tenimde genişledi... İçimi dışımı kapladı. Beni benden aldı. Beni bana verdi. Ben oldu. Beni kendi eyledi.

Kişi bir nice battal olsa, kendinden vazgelir.. ömrünün sonunda bulduğu bir sevdadan geçebilir mi? Ölse de, öldürse de ölüm.

Ama bir kaçamağın böyle bir zulüm olduğunu bilmezdim. İçim acıyor. Hafakan basıyor. Gövdem pişmanlıkla kavruluyor. Kula sevda da mı haram, Yarabbi!..

İç buyurdular lıkır lıkır içtik. Duy buyurdular pür dikkat dinledik. Bak buyurdular, gözümüzü dört açtık. Efendilerinin buyruğunu savsamak kullarına yaraşmaz. Karar, kantar elimizde değil ki!.. Yükümüzü yassı Selçuklu dirhemiyle ölçelim. Buyrultuya uyduk. İçe, baka, dinleye, esriyip kendimizden geçmişiz. Ne zaman, nasıl yattık belirsiz!.. Gözlerimizi koynumuzdaki bir huriye açtık. Eskiden olsa kaz gibi kasılırdık. Şimdi hindi gibi düşünüyoruz!..

Bu bir parmak kız bana neyledi? / Besbelli, aşka düçâr eyledi, / Ömrümün kalanını peyledi, / Gayrı yüzüne nasıl bakarım?

Hay kart zennepare!.. Ahir ömrünün saf sevdasına kulluk sığınağında, leke sürdün mü, sürmedin mi? Yanıt isterim!..

Bir de utanmadan, gece koynuna giren o olsaydı. Oho!.. Çoktan kalkmış, her bir şeyi hazır eylemişti, demektesin. Madem zinayı işledin, cenabetini kendin arıt. Ve tezden kalk, bu yataktan sıvış. Sıvış ki, uyandığında bulamasın. Ko, yoldaşlarına aklına geleni anlatsın. Saray fahişeleri iyi eğitilir. Görür anımsamaz... Duyar işitmez... Bilir söylemez... Söylese duyuramaz!.. Bilirsin, sarayların duvarları hem kalın, hem sağırdır. Ne öteden beriye feryat, ne beriden öteye işret ulaşır.

Tut ki, yüzümüze gözümüze bulaştırdık. Hamamda, havuzda kendi aralarında azbiraz fiskoslanır, azbiraz kıkırdayıp anında unuturlar. Varsa ayıbın, sana kalır," diye kendi kendine söylenerek kayar gibi yataktan çıktı. Sessizce giyindi. Ayaklarının ucuna basarak, selamlık mahzenine girdi.

Bir an, boy aptesini burada almayı, dışarı adımını öyle atmayı düşündü.

Saray yabancısı değildi. Nerede ne var, iyi biliyordu. Şadırvan selamlığa, hamam hareme yakındı. Hepsinde de gece gündüz hizmete koşacak nöbetçi vardı. Ama şu anda saray o kadar sessiz, öylesine dingindi ki!..

"İlhan uyuyor olmalı," diye düşündü.

"Örene uyanmış gibiyim. Burada kaç gece kaldım. Bilirim. Gece geç biter.. sabah ezanı okunmadan kaynaşma başlardı. Hadi biz üç kadeh içtik, bir dilberin yedeğinde kendimizden geçtik, diyelim!.. Abaka İlhan'a alkış!.. Neredeyse bir küpü devirdi. Bana mısın demedi. Cengiz Han'ın torunu... Ona benzer bir cihangir değil!.. Bir nice Müselman olsa, analığı kâfir kızı Dokuz Hatun'dan şerbetli... Eşi, Bizans'ın İznik İmparatoru, Mihail Palaylogos'un kızı. Babası Hulagu Han'a dostluk armağanı.. son gürlük ödülü diye gönderdiği, 13 yaşındaki prenses Mariya... Ama daha o Ermeniye'deyken baba ölünce, oğula kısmet taze. Bizans kadar görkemli... Bizans gibi doyumsuz... Ve Bizans kadar işveli!.. Ömrü uzun olsun, ilhanımız da babasıyla dedesine yaraşır açlıkta.!..

Ne olsa, çöl çocuğu!.. İştahı yoksulluğuyla yoksunluğundan kaynaklanıyor olmalı. Ne badeye, ne ülkeye, ne işrete, ne rüşvete doyuyor.

Rakkase çoktu. Ben koynumda biriyle uyandım. Kalanı n'oldu?

Anlaşılan hepsi onun şehvetini anca söndürdü.

Sızmasam, işve teskeresinde karga tulumba gidişini seyreylerdim. Bizden genç... Hem güçlü, hem daha dayanıklı... Seyreylenen biz olduk. Esriğin rezilliği yüze çalınsa ne? Olan olmuştur. O anımsamaz. Âdem gökten düşse, bulut merdiven olur. Sofrada sızana saki dayanak!.. Yarasız beresiz aydığımıza şükür!..

Vezir kendi evinde!.. Esrik, ayık ne halde olursa olsun, hareme geçmesi kolay. Kendi yatağında mışıl mışıl uyuyordur. Bunca sessizliğin nedeni budur. Şimdi ben, gusül telaşıyla bu derin sessizli-

ği bozarsam uyuyanlar sıçrar. Uykusu bölünen ürker. Ürkü hayvan için de, insan için de ya bir siniş üretir. Ya öfkeyi tetikler. Öfkelenen sıradan bir kul olsa, zararı kendine... İçi içini yese de, elinden bir şey gelmez. Keskin sirke, küpüne zarar!.. Canı yanar, ağlaşır. Ama ürken efendiyse iş değişir. Elinden iş gelmese de, gözünden, kaşından, dilinden gelir. Saldırganlaşır yani!..

Allah korusun!.. Benim efendilerim güçlü. Ellerinden her bir iş gelir. Cuveyni vezirin bir elinde ödül torbası, diğerinde kamçı vardır. Gönlü ganidir, ödülü bol. Aykırı gördüğü yandı. Cezasına dayanılmaz.

Efendisi Moğol'un gazabı, dehşetten öte... Geçmişi kıyım, günü yıkım. Babası, Hasan Sabbah'ın Alamut'unu yerle yeksan eyledi. Bağdat'ın pek bir ünlü tahammül mülkünü yıktı. Anadolu Selçuklusunun Haçlıları perişan eyleyen görkemini aptesane ibriğine benzetti. Dedesi uymayanların kellesinden ehramlar diktirdi. Bu bir kula öfkelenirse, o yoksula neler eylemez? Görmüşlüğüm var ama, yine de Allah bilir!..

İlhan burada olmasa gam değil!..

Efendim yakınım. Bilge kişi. Bilim yandaşım, zina yoldaşım. Suç ortağıyız!.. Hoşgörü göstermeye koşulu. Kulları uyuyorsa uyarmaya, uyanıksa sormaya cesaret edemezler. Bakarsın gürültüme sevinir. Karşılıklı selamlaşarak hamama girer.. yan yana yıkanıp paklanarak sabah namazını eda ederiz.

Abaka'nın huyu suyu belirsiz!..

Bir bakıyorsun midesi manda işkembesinden geniş... Abur cubur, hıyar acur, ne yığılsa istiflemekte sakınca görmüyor. En bir ağır lafı, hoşgörü kanadında kuş pürçeği eyliyor. Bir bakıyorsun öfkesinin havsalası serçeninkinden dar. Bir habbeyi sığdırabilene aşk olsun!..

Estireklinin biri yani!..

Böylesi kişilerin yeri, tımarhane olmalı. Yazık!.. Adam fermanlı deli. Taht sahibi, buyurgan... Hepimizin efendisi!.. Uykusunu alamadan sıçrar.. esrikliği sürüyor, afyonu da patlamadıysa eğer, yan-

dı gülüm keten helva!.. Mevlam gazabından koruya!.. Hazır akşam, 'ozanla yazanı küstürmekten, öldürmek yeğ' hükmünü vermiş. Fırsat budur diye kaşını yıktığı an, İbni Bibi gitti gider, dahi gider.

En iyisi bu işret mahallinden bir an önce sıvışmak!..

Sarayda çimecek yer de, şakır şakır akan su da, cenabeti kadar çok!..

Baktın hamamların içi, yöresi kalabalık. Herkesin, her şeyi görmese, duymasa da bildiğini, bildiğin halde belli etmek istemedin. Issız bir şadırvanda yalap şap bir su dökünür, giyiniverirsin. Ya da daha iyisi bir koşu evine var. Canibe seni yur yıkar. Hazsa hazzından, kirse kirinden kınalı elleriyle ova ova arıtır. Pirüpak kuşatır," düşüncesiyle dayanılmaz bir istek duydu. Özlemi içini kavurdu. Ayakları istem dışı durdu. Bedeni sarayın çıkışına yöneldi. Suçluluk duygusu tabanlarını taşa yapıştırdı. İsteği engelledi. Başını sallaya sallaya saraya doğru ilerledi.

Hulagu, İlhanlı ordasını Merega'ya kurmuş... Sarayını önce göl kıyısındaki yarımada, Şahu Dağa.. sonra havası hoş, görüşü geniş diye, Aladağ tepesine, Sorh Gümbeti'nin tam karşısına yaptırmıştı. Şemsettin Cuveyni'yi vezir atayınca, uzağı tehlikeli mi, savsama gerekçesi mi gördü bilinmez komşu olsun istemiş.. ormanın bir bölümünü ona bağışlayarak, sarayını geniş bir korunun içine yaptırmıştı. O ölünce Abaka İlhan, Alaeddin Cuveyni'yi yerine geçirdi.

İki saray, cennet bahçeleri arasında dolanan bir yolla birbirine bağlanıyordu. Ulu ağaçların arası evleklere ayrılmış... Her evleğe ayrı biçim verilmiş... Her birine ayrı renk ve kokuda çiçekler ekilmişti.

İki saray arasında yürüyen herkes, Cengiz Han'la İlhanlığın, damgalarını göre koklaya bellerdi. Bahçıvan, tuğ gibi uzun saçaklı evleği kırçıl çiçekler.. sancağa benzeyeni al, ak, gök.. köse özenen topan evleği sarı çiçeklerle bezemiş.. her biri bir diğerininkiyle çerçevelenince taş yolun iki yanı renk düğününe dönmüştü.

Bibi yola düştüğünde ezan şafağı ağarmış.. iki yanında sırala-

nan ağaçlarla çiçekler, biraz solgun olsa da, renklerine kavuşmaya başlamıştı. İvecenliğine karşın, arada bir durarak renk ırmağına bakmadan edemedi. Tepesi bulutlara dayanak kayınlar, gölgesine devlet sığan çınarlar, gökyüzünü toslayıp duran köknarlar.. tümüne yukardan bakmaya uğraşan kestaneler.. yıldızlarla şakıma yarışına giren aynalıkavakların altı papatya, lale, sümbül, şebboy ve güllerle donanmıştı.

İçi taptaze çiçekleri koklama isteğiyle tutuştu. İvecenliği, seher yelinin saçtığını kabule zorladı. Kimseye rastlamadan, koşaradım yolu tüketti. Boğazıyla ensesinde sezdiği gözlere aldıramazdı. Saray çevresinde, izlenmemek mümkün mü? Kimbilir yola adım attığından beri kaç korumadan, kaçına devredildi. "Aman iyi!.." düşüncesiyle gülümsedi. "Onlar beni bir çalışkan kişi olarak biliyor. Kaç günlerdir gece gündüz işleniyorum. Yine aynı ivecenlikle rahlenin başına koştuğumu sansınlar. Dedikodu eksilir. Ben de pir ü pak yazmanın başına geçebilirim," kıvancıyla gittikçe hızlandı. Serin havaya karışan gül, sümbül kokusunu içine çeke çeke kapağı en yakındaki ahır hamamına attı.

Hamamda kimse yoktu. Kıvançla soğukluklardan birine daldı. Kendinden hoşnut soyundu. Utançsız sedirin ayakucundaki nişe uzandı. Leylak esanslı tokmakla dövüle dövüle yıkanmış.. kalıptan çıkmış gibi dürülüp üst üste yığılmış bürümcük peştamallardan birini beline doladı. Birini uzunlamasına kıvırıp omzuna arttı. Tasması gümüş savaklı nalınları giydi. Şıkıdım şıkıdım kurnalara yöneldi. Göbek taşı hizasına geldiği an, tellak yetişti. Direnme fırsatı vermeden kolundan tuttu. Nalınlarını şaklata şaklata göbek taşına yatırdı. Âdem ejderhası, İlhanlı ordusunun tellağıydı. Sesini çıkaramadan kızgın mermerin üstüne uzandı.

Gövdesi uğrun uğrun ısınırken, tellak kulunçlarını ovdu. Terlemeye başlar başlamaz, kendir lifini eline aldı. O terledi, tellak lifle kabaran kiri aldı. Arınmaktan pembeleşen teniyle, nokta nokta beliren hücrelerini görünce kaldırdı. Kurnanın başında tas tas su dö-

kerek, tenini apak etti. O ana değin boynuna doladığı kuru peştamalı eline tutuşturarak kurnadan çıktı. Bibi, kayan ayaklarını ivecen nalınlara geçirip doğruldu. Kuru peştamalı ıslağıyla değiştirdiği an, tellak elinde iki peştamalla göründü. Birini gövdesine doladı. Birini kavuk benzeri başına sardı. Soğukluktaki sedire uzanıncaya yanından ayrılmadı. Bibi, akşamdan kalma ne varsa, dokularından damla damla bürümcük örtülere sızdığını bildi. Gözlerini kapadı. Açtığında kışla minaresinde sabah ezanı okunuyordu. Tezden giyindi. "Namazımı çeriyle camide kılayım," kararıyla dingin, yeğni çağrıya uydu.

Kitaplığa girdiğinde, kandiller yine yanıyor.. yazma bıraktığı gibi duruyordu.

Sanki hiç kalkmamış gibi diz çöktü. Sanki hiç ara vermemiş gibi dün bıraktığı yeri buldu. "Yazının özelliği de bu..." diye düşündü. "Söz söylendiği an bellense de, uçup gidiyor. Öyle demedim, sen yanlış anladın, şu anlamda söyledim, diye her bir sözcüğü de, lafın tamamını da değiştirmek mümkün. Kaldı ki, kişi belleğinin eksiği unutmak. Üstüne üstlük yanıldığı, yanıltıldığı oluyor. Oysa yazı, salt bellek eksikliğini gidermekle yetinmiyor. Taşa, deriye, papirüs ya da aharlı kâğıda geçen her çizgiyi, her daim çizildiği gibi koruyor," diye diye kaldığı yerden okumaya başladı...

İKİ

İlkyaz dallarda çiçek açtı.

Oğuz beyleriyle kurulları dört yön, yedi iklimden koptu.

Kimi ata bindi, kimi deveye. Uzak yakın demediler. Üç çöl, beş göl.. dört sıradağ, kaç kere kaç yüz tepe aştılar... Üç deniz, pek çok büyük ırmağı, sayısız çay ve dereyi geçtiler... Seyhun'un az eğimli yamacında toplaştılar. Atlar soyundu yılkıya, develer çözüldü gevene salındı. Yamaçta, ardardına obalar kuruldu. Önlerine çatal direkler dikildi. Çatalın birine tuğlar takıldı. Diğerine Gün Han boyları, şahinlerini... Ay Hanınkiler kartallarını.. Yıldız Hanlılar tavşancılı.. Gök Hana bağlılar sungurlarını.. Dağ Hana ulananlar çağrılarını.. Deniz Han'dan gelenler üçkuşlarını tünettiler.

Oymaklar çok uzaklardan oymaklarını, boylar boylarını bildi.

Her gelen hiç şaşırmadan kendi damgasını gördüğü yere yerleşti.

O kadar çok bey.. emzikli bayanı, pusatlı bacısıyla kalabalık kurullar geldi ki, Seyhun'un kıyısında Cend'e özenir bir kent oluştu. Çağrının geçerliliğinden mi? Ulu Kamın etkisinden mi bilinmez!.. İçoğuz, Dışoğuz, Dokuzoğuz'la Onuygur beyleri kurullarıyla üçyüzü aşkın kişi yamaca çokaştı. Onca ayrı damga, onca değişik tuğ ve rengârenk sancak, ırmağın kıyısında birbirine kaynaştı. Çinî Maçin'den gelenlerle, Finî Beçin'den yola çıkanlar yumak yumak çaynaştı. Seyhun'un kıyısı, ince uzun, öbek öbek bir sıradağa dönüştü. Her çadırın tepesine, her boyun sancağı açıldı.

Ulu kam da, Selçuk Bey de böylesine büyük bir kalabalık beklemiyordu.

Selçuk'un Yesi'den çıkarken sürdüğü elli bin koyun, ilkyazın ilk günlerinde kuzulamış.. sürü neredeyse katlanmıştı. Süt bollanınca, tulumlara peynir basılmış.. yayık yayık yağ yığılmış.. lenger lenger yoğurt mayalanmıştı. Konukları besleme sorunu, yığılanı tüketmekle kalmadı. Her öğünün gereksinimi, semiz tokluları bıçağa yatırdı. Zaten yoksul bey, büsbütün yoksullaştı.

Sayılı gün tez geçer. Geçti. Tavşan yılının ilk çağı geldi.

Ulu Kam Tutak dayım, tiftik abasını kuşandı. Keçe börkünü taktı. Çatalı zilli cıdasını bir eline, Oğuz sancağını diğerine aldı. Zilleri şıngırdata şıngırdata, beylerle kurulların yarımay biçiminde saf saf dizilip bağdaş kurduğu alanın ortasına yürüdü. Bütün gözler açtığı sancakta birleşip bütün ağızların sesi kesilince, cıdasını üç kez kaldırıp katı toprağa tokmak gibi vurduktan sonra;

— Beyler, bacılar, kocalar, diye seslendi. Irmak sesini aldı, sırıltısına sarıp boğmadan tepelere yansıttı. Tepeler çoğaltarak yamaçlara sepeledi. Herkes kulağının dibinde bağırıyormuş gibi dinlemeye başladı. — Hoşgeldiniz, Cend'e kut, bize onur verdiniz. Yüce Ülgen, düzenin bozuk, Oğuz'un yozuk, geçimin yazık oluşundan hoşnut değil. Dirliğin gelişmesi için birliği koşulluyor. Haksız mı?

Sorusunu kitle bir tek ağızmış gibi;

— Oy... Oy, diye yanıtladı.

Onca kişinin aynı anda aynı sözü etmesi, gök gürültüsü benzeri yamaçlarda yankılandı. Ağaçlardaki kuşlar ürktü, sürü halinde uçuştu... Irmaktaki balıklar korktu suyun altına kaçıştı. Yılkıdaki atlar, gevendeki develer, otlaktaki sürüler gevişini kesti.

Ortalık yeniden sessizleşti...

— Onayladığınız durumdan çıkışın da yolunu gösterdi. Bu düzenin yenilenmesini buyurdu. Bunun koşulu da, inanç birliği. Bütün kötülükler, Oğuz'un dağınıklığından kaynaklanmaktaymış.

Doğru!.. Kimi boylar atalarımız gibi Şaman... Kimileri Brahman... Bazımız İsevi, bazımız Musevi... Zerdüşt olup ateşe tapanımız da, İslama geçip Kur'an'a inananımız da gani.. Ve ganilik, boyun boya, obanın obaya, kişinin kişiye düşmanlığına neden oluyor. Yüce Tanrı, dirliğin düzenini birlikte gördüğüne göre, bunların hepsi bütünleşmeli. Hak mı?

Sorusu kulaklardan beyinlere, beyinlerden yüreklere aktı. Herkes kendi içinde hesaplaşmaya girişti. Onca insan, onca hayvanın toplaştığı yamaç derin bir suskuyla doldu. Öyle ki, çağıldayan ırmak bile durgunlaştı. Susku egemenliğini tam anlamıyla pekiştirmek üzereyken yüzlerce ağız yeniden açıldı. Duru gök yeniden gürledi;

— Oy... Oy!..

— Yüce Tanrı da böyle istedi, sözleriyle sürdürdü Tutak; — Böylelikle Oğuz'a yeni bir giyit, yeni bir binit seçilmiş olacak. Çölden çıkma, dağdan inme, kentten taşmanın gerekçesi bulunacak. Bunun da yolu belli. Hiçbir boy, hiçbir bey, hiçbir kurul buna tek başına karar veremez. Mubalaga cenk olur. Oğuz birbirini kırar. Yağıya gün doğar.

Bu kez onay gecikmedi;

— Oy... Oy!..

— Kırımın önlemini Selçuk Bey buldu, sözleri bütün bakışları Selçuk'un üstünde birleştirdi. — Dedi ki, Oğuz derilsin. Bütün inançları incelesin. Kendine en uygun olanda birleşsin. Hem yüce Tanrı'nın buyruğu uygulansın, hem dirliğin düzeni yeniden kurulsun. Haklıymış!.. Bunun üzerine kurultayı çağrıladım. Oğuz bütünüyle birlik, dirlik ve yenilik arayışında olmalı ki, yol yorgunluğuna aldırmadan toplaştı. Seyhun yamacına hoş safa getirdi. Selçuk Bey, görüşünüz aydınlık, tartışmanız bilili, yargınız adil, kararınız sağlam olsun diye, dört bir yöndeki egemenlere nameler yolladı. Kurultaya Buhara'dan Brahma tapınağının başrahibi Bardiba ile Yeni Namazgâh muhaddisi el-Dahilî.. Harzem'den öğretmen Guru Srahama, Ulu Minare medresesinin başı, Gürgenç bilgelerinin ulusu, Ebu

Nasr Mansur ile imam Abdussamet bin Samet el Hakim... Hazar'ın hahambaşı Yitzak Berkyaho üşenmeden kendisi ve ayağına sağlık Tiflis hahamı Musa Alpayo... Ermeniye piskoposu aziz Mamlun ve bilge Bar Hebraeus... Bizans'tan arşevek âyâ Andreas'la piskopos Kiryaki hazretleri bize onur verdiler. Oğuz'u aydınlatıp karmaşığı düzlemek, çaynaşığı çözmek, ayrıyı bütünlemek için geldiler. Bir kez daha hoş geldiler, sefalar getirdiler!.. Dinleyelim mi?

— Oy oy, uğultusu ortalığı titretti.

Önceden sıralanmış olmalı. Adını saydığı herkes, ardına dizilmiş.. ağır ağır ilerleyerek, yere serili postların üstünde saf oluşturup bağdaş kurmuştu.

Şafak, alacakaranlığı süpürmeye başlamıştı.

Müslüman obaların birinden, yanık yanık sabah ezanı okundu. Mansur'un bir işaretiyle, el-Hakim ayaklandı. Yine onun işaretiyle kıbleye döndü. Arkasında saf tutan Müslüman kurullara, sabah namazını kıldırdı.

Gün doğdu doğacaktı. Ulu Kam Tutak, Bardiba'ya dönerek;

— Buyrun!.. İlk söz sizin, dedikten sonra, gözünün çapağıyla yanına dikilen bana döndü; — İyi dinle!.. İlerde çok gerekecek. Karşılaştırır, belleğimizi pekiştiririz, buyurdu.

Haklıymış!..

O günlerde orada dinlediklerimiz, sonradan Yesevi Ocağı'nın bitmez tükenmez kaynaklarının temelini oluşturdu. Bilinir ki, belleğin unutma eksiğini taşınmaz anıtlarla, kolay taşınır yazı giderir. Ocağımızın bacası, daima tütsün diye, her bir şeyi yazıya geçirmem bu yüzden. Ve yine bilinir ki, öğrenmeye heveslenen, usancı usundan atacak, sabrı yoldaş edinecektir. Çünkü bilgi, bilge Mansur'un buyurduğu gibi, "kolay harcansa da, edinilmesi zor bir değerdir".

Ve iyisi sözü, o zorluğun aşılmasını kolaylaştıran bilgelere bırakmaktır;

— Bizim inancımızın temelini, diye ayağa kalkan Bardiba bilge, hırıltılı bir sesle söze başladı; — Tanrı'nın kutsal nefesinden il-

ham alan yalvaçların ilahileri oluşturur. O nefes kut.. ilhamı muttur!.. Yüce Tanrı'nın kutsal nefesi, hepimizin üstünde olsun. Âmin!.. Mutluluk yaşamı doldursun. Âmin!.. Dünyaya dirlik ve düzen egemen olsun. Âmin!.. Tanrı inancı, bilinci ışıtan temel öğedir, kardeşlerim.. Dilerim hepinize erişir. Âmin!.. Bize öğretildiğine göre o ilahilerin ilki de, deyip yutkundu.

Başı bir an omzunun üstüne düştü.

Âsâsını iki eliyle kavrayıp dikildi. Başı omzundan kalktı.

Gözlerini kapayarak, hırıltısından umulmaz gürlükle, yanık yanık ilahiyi okudu;

— *İşte ışık geldi, / Işıkların en güzeli, / Doğu, parladı, belirdi,/ Çoğaldı ve genişledi. / Savitar geceyi itti, / Gece büzüldü, inceldi,/ Ve yumuşak yatağını, / Aydınlığa terk eyledi,* dedikten sonra, açık dizelerin yorumuna girişti; — Ve o aydınlık, insana gerçeği gösterdi. Şimdi gerçek nedir, diye sormanın vakti. Ama benim yanıtımdan önce, siz kendi içsesinizi dinleyin, diyerek, sanki herkesin kendi kendisiyle hesaplaşmasını bekliyormuşçasına bir süre sustu. İki yanına bakınınca yüce kam hemen kımız tasını uzattı. Bilge Brahman iki yudum içti. Her yudumunu ağzındaki kocaman bir çakıl taşıymış gibi, ağır ağır yuttu. Yeterince düşünme fırsatı verdiği kararıyla, kaldığı yerden sürdürdü; — Bu dünyadaki her şey geçici ve her şey yıkılıp gidecek. Öyle değil mi?

Kısık gözlerini kalabalığın üstünde gezdirdi.

Herkes güneş benzeri gözlerine bakmaktansa, başıyla onaylamayı yeğledi.

Bu da ona yetti;

— Ama ışığın aydınlığında bilinen, hiçbir usun yadsıyamayacağı bir şey var. Geceyle gündüz. Ve geceyle gündüz nasıl gidip geliyorsa.. yaşam da böyle, sürekli bir gidiş dönüştür. Azbiraz meraklı olan bilir. Bazen gözün zor gördüğü bir kurtçuktan bir kelebek meydana gelir. Bu ilgilenen herkesin gözlemleyebildiği bir olgudur... Ve gözlemi sürdüren her meraklı, o kelebeğin yumurtasından yine

bir kurtçuk doğduğuna tanıklık eder. Bu gerçek herkese açık değil mi? diye gözlerinde soru çengeliyle, kalabalığa baktıktan sonra; — Bundan yola çıkarak her canlıda yaşamın bir parçasının bulunması doğal sayılmaz ve usa uygun düşmez mi? Öyleyse her canlıda var olan bu parça da, tıpkı gece ve gündüz.. tıpkı kurtçuk ve kelebeğin birbirine geçişi gibi, sonsuz bir dönenceyle bitkiden hayvana, hayvandan insana geçer. Geçiş dönencesi doğal ve usa uygunsa, bir insan bedeninden başka bir insan bedenine geçmesi de doğal ve usa uygun bir gerçektir.

Daha son ses ağzından çıkmadan şamanların hepsi, mızraklarını yere çalıp zillerini şıngırdatarak onayladılar. Çünkü onların inancında ruh, bir kelebek gibi oradan oraya dolaşır... Biçimden biçime girer... Varlıktan varlığa geçerdi.

Bu niteliğiyle toplumları ataların ruhları esirger ve korurdu. Öyle ki, bir akın ya da cenkte, Alplerden önce onlar at biner... Akıncılardan önce onlar kılıç üşürürdü. Bu yüzden oybirliğiyle Brahman'ı onaylamakta duraksamadılar.

Brahmanlar ise, inançlarını tazeleyen bilgeye saygıyla selam verdiler.

O halinden hoşnut sürdürdü;

— Öyleyse canlı varlıkların çeşitli basamaklarda iniş ve çıkışlar yaparak sonsuz bir şekilde yeniden doğması da hem gerçek, hem de doğaldır. O zaman düşünen insan bu doğal geçişlerin temeli nedir, diye sormadan duramaz. Sorunun yanıta götüreceği yer, bizim inancımızdır. Ve o temeli o geçişlerle dönenceler içinde sabırla arayıp soranın karşısına kesin bir biçimde şu çarpıcı gerçek çıkar, diyerek sözlerinin etkisini anlamak amacıyla sustu. Topluluğun ilgi ve merakla dikkat kesildiğini görünce, tane tane; — Canlılığın kaynağı tektir, diye kestirip attıktan sonra yine sustu.

Sesinin yankısını dinlerce başını çarpıttı. Susku koyulaştıkça gözleri ışıladı. Kamburu andan ana doğruldu. Âsâsına yaslanan köhne bedeni dikildi. Açıklamasının etkisinden güvenli, diliyle dudaklarını yaladı.

Ulu kam, kımız tasını yeniden sundu.

Bardiba bu kez, aynı yöntemle üç yudum içti.

Tası geri verip ağzını elinin tersiyle sildikten sonra âsâsına yaslanarak;

— Tek tek bütün canlılar bu kaynaktan doğar, diye bıraktığı yerden sürdürdü; — Ve onun değişik görünüşlerini meydana getirir. Bu sonsuz kaynak ise, saf ve değişmez bir cevher.. yani bizim dilimizde ruh.. sizinkinde tindir. Mademki bütün canlılar, bu sonsuz cevherin, geçici olarak bir bedene yerleşip bir çeşit peçe takınmasından ibarettir. Ve mademki, her şey geçicidir. Şu halde insanların bu geçici hayatta her istediklerine kavuşması olanaksızdır. İşte bir gerçek daha!.. Bu gerçek yüzünden insanlar hep hoşnutsuz, hep doyumsuz kalırlar. Ve hoşnutsuzlukla doyumsuzluk, onların yaşam boyu acı çekmelerine neden olur.

Topluluğun hak verir biçimde acılı acılı baktığını bildi. Kıvamı bulduğuna inandı. Bu kez kımız tasına kendi uzandı. Bir koca yudum içti.

Hiç zorlanmadan yuttuktan sonra;

— Şu halde, diye bütün tarazlarından arınmış gür bir sesle; — Ruh huzuruyla yaşam mutluluğunu elde edebilmenin tek yolu, isteklere hâkim olmak.. ruhu, devamlı ve değişmez gerçek olan Tanrı'ya çevirmektir.

Topluluk içinde zaten Brahman olanlar bunları bilmekte.. neredeyse onunla birlikte yinelemekteydi. Başka inançtakilerin sarsıldığına güveni pekişince;

— Gerçek tektir, dedi aynı pürüzsüz sesle; — Ama insan onu tanımlamak için pek çok ad kullanır. Olsun!.. Cevher tektir. Biçim farklı!.. Bu yüzden biz, çokluk içinde birliğe inanırız. Bu inanç üzerine kurulu dinimizin temeli, başlangıcı ve sonu olmayan kutsal ruh, tükenmez cevher, aslın aslı, özün özü Maya'dır. Maya soyuttur. Kendini somutlamak isteyince, evreni yaratsın diye yüce Brahma'yı yaratmıştır. Brahma tıpkı yaratıcısı gibi tektir. Ve evrensel "Dünya Ru-

hu"dur. Bu dünya ruhunu "Trimutri" diye tanımlarız. Bu, tekte Üç Tanrı demektir. Çünkü o cevher, kendi istenç ve kararıyla kendini üç varlıkta temsil eder. Bunların ilki Brahma'dır... Maya'dan sonra, kendisinin aslı, asılın kendisi... Yaratıcı olan odur. İkincisi Vişnu'dur... Asılın yüzlerinden biri... Esirgeyen, koruyan, kurtarıcımız. Asılın üçüncü yüzü ise Şiva'dır. Her tür yıkımın yıkıcısı... Bu üç biçimsel yüzü varlığın doğum, yaşam, ölüm gibi üç ana evresiyle karşılaştırırsak, "çok"un birde bütünleşmesini daha iyi kavrarız. Bunlar hem birbiriyle çelişir, hem birbirini tamamlar. Çünkü üçü de, Bir'in bir yüzü, değişik görünümüdür. O görünüm ardındaki yüz, hep aynıdır. Varlıkla yokluğun.. azlıkla çokluğun.. kıtlıkla bolluğun.. iyilikle kötülüğün ayrı işlevi olduğunu bilenler için, tek'in üçlemesi şaşırtıcı olmasa gerektir.

Onun inancında olanlar, bir bilgeden ders dinlemenin coşkusundaydılar. Baş onayı onlara yetmiyor.. boyunlarını çarpıtarak omuzlarını sallaya sallaya her sözcüğe, yürekleriyle katılıyor.. samah dönmeye bir kopuz, çeng ya da rubap tınısı bekler gibi bedenlerini geriyorlardı.

Bardiba topluluğun bir kesiminin coşkun katılımından hoşnut, sürdürdü;

— Brahma önce Manu'yu.. yani ilk insanı yarattı. Sonra Şatarupa'yı, ilk kadını...Ve kadınla erkek eşleşti. Erille dişil birleşti. Döl tohumlandı, doğum gerçekleşti. Bütün bir insanlık, uzak yakın atalarımız.. süreği bilinen, unutulan analarımız.. soyumuz sopumuzla biz hepimiz bu ikisinden türedik, dedi. Yeni bir onay dalgasını bekledi.

Topluluktaki her inanç köken konusunda aynı savda birleşiyordu.

Onay gecikmedi. Kıpırtılarla uğultunun kıvancında eklemledi;

— Ama istekle, gerçekleşmeme doyumsuzluğu, sapkınlık üretmesin mümkün mü? sorusuyla, yanıtlarını da kendi vermeye başladı; — Değil!.. Değilse n'olur? Yaratan Bir'in esirgeyip koruması zorunlu hale gelir. Bir, bu kez de, o biçime bürünür. Ne var ki, esir-

genen ve korunan insanoğlu yetinmez. Daha, daha ister. İsteğin çokluğuyla, doyumsuzluğun yoğunluğu ve bunun kaçınılmaz açmazı, en sığ akla bile sığar. Sığar ya, doyumsuz insanda o sığ akıl da uçar gider. Akıl kalmayınca başta, ne kuruda biter ne yaşta. Çırpınır katı taşta. Çırpınmakla yetinmez... Hırsa kapılır... Öce kalkışır... Sapkınlığı artırır. Sapkınlık artınca, kişi için de, toplum için de, dünya için de yıkım önlenemez hale gelir. Bunu çoğun insanoğlu yine kendi eliyle gerçekleştirir. Ne var ki, gerçekleştiricilerin de desteğe gereksinimi vardır. Bir'in Şiva kılığı işin başına geçer. Yaratılışla yıkım da, ölümle dirim gibi bitimsiz geçişlerden biridir. İnancımız bu değişik yüzlerdeki, değişik evrelerin kişilerle insanlığın yararına geçiştirilmesini sağlayan bir yoldur. Çünkü o sonsuz cevher.. o yücelerin yücesi Tanrı, bütün geçişleri, bütün ayrıntılarıyla inancımız içinde anlatır. Ve anlattıktan sonra, varlığı kendi özgün fikir ve düşüncesinde özgür bırakır. Çünkü yarattığı insanı, öteki varlıklara üstün kılmış.. akıl, fikir, düşünce, yargılayıp değerlendirme bilinci bağışlamıştır. O bağış bağlamında isteyen o tek ve gerçek olana inanır. Dileyen kendince yeni yüzler, yeni biçimler, yeni adlar türetir. Ve özüne, obasına, oymağına, boyuyla budununa özel, çok değişik gerçekliğe inanır. Çünkü aslında türetilen bütün bu gerçekliklerin ad ve biçimleri değişik olsa da cevheri birdir.

Topluluktan çıt çıkmıyordu.

Dededen bebeye herkes sesini de, devinisini de yitirmişti.

Uzun uzun ırmağın çağıltısını dinlediler. Uzun uzun söylenenleri özümsediler. Yaşlı Brahman'ın anlattığı her şey uslarına yatıyor, içlerine siniyordu.

Uzun yılların eğitmeni, topluluğun duygularını avuçlarının içinde duydu. Usta bir fırıncı gibi, avucundaki mayalı hamuru yoğurmaya başladı;

— Değişik ad ve biçimdeki maddi gerçekliği hangi biçime sokup hangi adla anarsanız anın, ölümlüdür. Maya, yani ruh ya da tin ise, gerçekliğin aslı olarak, ölümsüz... Neden? Asılla benzeri, özle

biçimi, cevherle görünümü bir tutamayız. Tanrı gerçekliği Maya'dır... Varlık gerçekliği Brahma!.. Bunları daha açık tanımlamak gerekirse, ateşle ısıyı örnek gösterebiliriz. Bilirsiniz, ısı ateşten çıkar, ama ateş değildir. Ve eğer ateş yoksa, ısı da olmaz. Maya ile Brahma da bunun gibidir. Biri ruh, biri maddedir. Brahma gerçekliğin aslıdır. Ama, aslının aslı, yüce Tanrı Maya olmazsa, Brahma da olmaz. Biz bu yüzden başlangıcı ve sonu olmayan evrensel tek bir ruha ve onu kendi gerçekliğinin simgesi olarak aslının aslına.. tek yaratana inanırız. Bu nedenle inancımızın ne zaman başladığı bilinmez. Yine de ilk canlıyla var olduğuna kuşku duyulmaz. Bu nitelikle, sonraki bütün inançlara kaynaklık etmiştir.

Yaşından umulmaz bir coşkuyla konuştuğundan yine ağzı kurumuş.. sesi tarazlanmıştı. Bu kez kımız tasında ne kalmışsa tüketti.

Bardiba, ilk kam kadar eski dinin, en büyük bilgelerinden biriydi. Buhara Tapınağı'nın başrahibi... Brahma'nın kaç yıllık eğitmeni.. iletişimin ustasıydı.

Ulu kam ilk sözü ona vermekle, çok iyi etmişti.

Oğuz'un pek çok boyu, birbirine düşman ya da yakın pek çok ve pek çeşitli inanç sahibiydi. Üstelik bey, bacı ve kocalarla kurulların neredeyse tamamı boyunun inancına doğmuştu. Bu nedenle aralarında, şimdiye değin din ve inanç üzerine düşüneni parmakla sayılacak kadar azdı. Çünkü Oğuz Oğuz olalı, gündemi din olan bir kurultay ilk kez toplanıyordu. İnançları konusunda ilk kez bu kapsamda bilgi edinen Brahmanlar bile, şaşkın şaşkın yaşlı rahibi dinliyor.. alıştıkları sözcükler geçtikçe, avuçlarını yapıştırıyor.. göğüsleri hizasına kaldırarak Tanrı'yı mı, bilgeyi mi belirsiz bir eğimle selamlıyorlardı.

Bu da gösteriyordu ki, kam gündemi belirlemekle kalmamış.. düzenini de düzgün işleterek hem kurultayın seçimini kolaylamış.. hem de Brahman olmayanlar için bile görkemli bir açılım sağlamıştı. Hiç duraksamadan boşalan tası, yeniden kımızla doldurdu. Bardiba dolan tastan yine bir yudum içti. Tası el erimine yerleştirdi.

Keskin bir sesle Brahma'nın öğütlerini arka arkaya sıralamaya başladı;

— O kutsal ve sonsuz gerçekliğe erişmek için sadece yakarmak.. geceyi gündüze katarak tapınmak yetmez!.. Çünkü özün özü ulu Tanrı'ya her şey açıktır. O yüceler yücesi, bilgeler bilgesi, kara taş üstünde yürüyen kara karıncayı görür. Bir ölümlünün kendinden bile sakladığı gizi bilir. Doğmaz doğurur.. yaratılmaz yaratır. Yücelerden yücedir, kimse bilmez nicedir. Yerdedir, göktedir, başta ve yürektedir. Kişiye gözünün akıyla karası gibi yakındır. O nedenle yakarma niyedir, tapınma neden, ediminde değil!.. Dilek haline gelmeden ona erişir. O yaratanı, yaratandır. O sonsuz özü, tükenmez cevheri ne yakarımız yoksullaştırır, ne tapınmamız varsıllaştırır. Bunlar canlıların gereksinimidir. Tıpkı ısının ateşe gereksinimi gibi... Nasıl ısı ateşsiz olamazsa, insan da inançsız olamaz. Oldurmaya kalkan yanılır. Çünkü o takdirde, aslın görünümüne.. geçici olana.. ölümlüye yani, ölümlü dünyada, ölümlüler içinde ömrünü tamamlamak kalır. Bütün istek ve doyumsuzluğuna karşın, kendi durumunun benzeri durumdakilerle bir arada yaşam neyi gerektirir?

Sanki topluluktan yanıt bekliyordu!..

Ama fırsat vermeden, yanıtlamaya durdu;

— En başta ahlak kurallarına uymayı... Bunun koşulları belli. Kendine hâkim olmak... Her şeyi istemekten vazgeçebilmek... Gerçeğe saygı duymak... Şiddetten kaçınmak ve bütün varlıklara karşı sevecenlik. Yargılayarak değerlendireceğiniz üzere bu koşullar, insanın kutsal erdeme erişmesi.. erinç ve dinginliğe kavuşması.. sonsuzla bütünleşip tükenmez mutluluğa ulaşması içindir. Bu kapı, bu dünyadaki her şeyin geçici.. yalnız erdemin, kalıcı olduğuna inanmakla açılır. Bu yol öze erişmekle yürünmüş olur. Ve sonunda özlenen bilgelikle, sonsuzla bütünleşme gerçekleşir. Yolun zahmeti kimseyi yıldırmasın. Şiva'ya karşı, Vişnu... Her ikisini de kendinde barındıran Brahma, her yolcunun yardımcısıdır. Söylenceler kimseyi şaşırtmasın. Brahma ister bir altın yumurtadan.. ister Maya'nın gö-

beğinde yetişen lotustan doğmuş olsun, canlılığın tek kaynağı ve her varlık, onun bir görünümüdür. Çünkü tükenmez cevher, sonsuz ruh Maya, maddeleşmek isteyince... Brahma'yı.. o da evreni yaratmış... Böylece yüce Tanrı, kendini maddede somutlaştırmıştır.

Âsâsını kolunun uzanabildiği kadar ileriye aldı. Tutunup göğe ağacak gibi bedenini gerdi. Gökyüzüne doğru haykırdı.

Topluluğun suskusu üstüne gümbür gümbür, yinelemenin yinelemesi yağdı;

— Yetişkin insanoğlunun gözüyle gördüğü, eliyle dokunduğu, duygularıyla sezdiği ve bilisiyle düşünebildiği varlıkların tamamı ölümlüdür. Kalıcı olan, Brahma'yı üç yüzüyle yaratan ve onun evreni yaratmasını sağlayan Maya.. ruh.. aslın aslı.. gerçek öz.. erdem ya da bütün dualarımızın amacı yüce Tanrı'dır. Ve ondan doğan her varlığın amacı, yeniden onunla bütünleşmektir. İşte bizim inancımız, bunun yol ve yöntemini öğretir, deyip sustuktan sonra, dolu kımız tasını kavradı.

Kalkmaya devinen Guru Srahama'nın sol yanına geçti. Kalktığı posta oturdu.

Harzem'in Buda tapınağı başrahibi Guru Srahama âsâsına yaslanarak dikildi. Birkaç kısık ve kesik öksürükle boğazını temizledi. Ağzının içinde bir hırıltıyla sesini denetledi. Su kıyısından yokuşun başına bir göz attı.

Topluluğun meraklı bakışlarını saçsız başı, sakalsız yüzünde toplayarak bir yudum kımız içtikten sonra, konuşmaya başladı;

— Bizim inancımız, ulu rahip Bardiba'nınkinden azbiraz değişiktir. Bunun ayrıntılarını anlatabilmeye, inanç kurucusunun öyküsü yeter sanırım, dedikten sonra, dudaklarını yalayarak kitleyi gözlemledi. Mırıltılar susmuş, kıpırtılar durmuştu. Durumdan hoşnut, başını sallayarak sesini yeniden ayarladı. — Karlar ülkesinin Tibet'e yakın yaylalarında Sakalar adında bir boy yaşıyordu, diye sürdürdü sözlerini; — Bu boyun, Sudodama Gotama adında bir beyi vardı. Kapilavista'daki konağında oturan, sağlıklı bir insandı. Boy on-

dan, o boyundan hoşnuttu. Ama hoşnutluğa karşın çok üzgündü. Çünkü bütün dilek, çaba ve adaklarına karşın, çocuğu olmuyordu. Bu yüzden bıkıp usanmadan, her gün bir Tanrı'ya adak adıyor, bir diğerine kurban sunuyordu. Durup dinlenmeden iyilik ediyor.. varını yoğunu yoksullara dağıtıyordu. Her geçen gün, hafta, ay, yıl umudu biraz daha tükenmesine karşın, bir ardıl bırakmak için bütün Tanrılara sürekli yakarıyordu. Yıllar yılı her çabası boşa gitti. Sonunda elli yaşına girdi. Ve kendisiyle yaşıt beyçe Maya, bir oğlan doğurdu. Şenlik şölen, adını Sidarta koydular. Doğum Sakaların küçük ülkesine tez zamanda yayıldı. Atlı yaya, develi filli, tüm Sakalar uzak yakın demeden, beyle beyçeyi kutlamaya koştular. Kutlayanların arasında Tibet'in yedi bilgesi de bulunuyordu. Sidarta onlara gösterilince, yedisi bir ağızdan; "Bugüne değin, böyle güzel bir bebek dünyaya gelmemiştir," diye bağırdı. Bey yeni doğan için bakılarını sordu. Yine bir ağızdan; "Dünya yaşamını seçerse büyük bir egemen olacak. Sonsuzluğu seçerse, Tanrısal erdemle dolacak," diye çığrıştılar. Bu bakı, beyi çok sevindirdi. Yeniden kurbanlar kesti... Yeniden sadakalar dağıttı. Bilgelere değerli armağanlar verdi. Doğum şenliklerini yedi gün daha uzattı.

Budistlerin en küçüğü anlatılanları ezbere biliyordu.

Doğdukları inancın bütün söylenceleri, belleklerinde taptazeydi.

Elleri o alışkanlıkla hemen kalplerine gitti. Saygıyla başlarını eğerek guruyu doğruladılar. Kitle onların onayıyla daha bir dikkat kesildi.

Rahip daha bir güvenle sürdürdü;

— Sidarta'nın amcaları usta fil eğiticileriydi. Yürümeye başlar başlamaz, akranı amca çocuklarıyla birlikte fil yönetmeyi öğrettiler. Biraz büyünce ata binmeye başladı. Bazen bir ata atlar, sarı pirinç tarlalarında, Himalayalar'ın sonsuz ormanlarında gezer.. günbatımında ırmak kıyısına inerek karlı tepelerin pembe mor renklenişini izlerdi. Bazen akranlarıyla oynardı. Amca çocuklarından Nanda'yla birlikteliğe bayılıyor.. kendini beğenmiş, bencil ve mızıkçı Dava-

datta'yı hiç sevmiyordu. Bu duygusunda haksız sayılmazdı. Bir gün, onunla yaylarıyla oklarını almış ormana girmişlerdi. Bir açıklığa gelince, yarışmak istediler. Bir ağacın önüne bir bambu çubuğu diktiler. Yirmi adım gerileyip yaylarını gerdiklerinde Sidarta; "Bakalım bu çubuğu hangimiz ikiye ayıracak?" dedi. Davadatta hemen; "Ben," diye atıldı. "Öyleyse önce sen at," diyerek geriledi Sidarta. Amcaoğlu çalımla bacaklarını açtı. Kasıla kasıla yayını gerdi. Ve yayın kirişini birden bırakarak oku fırlattı. Ok, sessiz sedasız uçtu. Bambunun yanına varmadan cansız yere düştü. Davadatta, bir bambuya, bir oka baktı; "Vurdum sayılır," diye zıpladı. Sidarta hemen; "Sayılmaz," diye yadsıdı. "Ya vurursun, ya vuramazsın. Kemankeşliğin arası olmaz." O zaman Davadatta küskün küskün somurtarak; "Bir de seni görelim," dedi. Sidarta okunu yerleştirdi. Yayını gerdi. Gözlerini kısarak nişan aldı ve oku saldı. Vınlayarak uçan ok, bambu çubuğunu ortasından ikiye ayırdı. Davadatta gene mızıkçılık etti. "Ben daha iyisini yaparım. Sen şimdi okunu havaya at. Ben onu orda ikiye böleyim." Sidarta hiç sesini çıkarmadan okunu yerleştirdi. Havaya fırlattı. Davadatta hemen nişan aldı, oku havadaki okun peşine saldı. Heyhat!.. Ok oku vuracağına, yüksek ağaçlardan birinin dalları arasında kayboldu.

Kitle, öykünün anlatmak istediğini kavramaya başlamıştı. İyilikle kötülüğün belli belirsiz çekişmesini, kendi düşüncelerinde ayırdılar. İlgileri pekişti. Dikkatleri çokaştı. Bebeler bile seslerini kıstı. Onca kalabalığa karşın, sinek uçsa vızıltısı duyulacaktı.

Guru suskuyu kaçırmadan konuştu;

— Ve oradan geçmekte olan bir güvercinin kanadını deldi. Kuş bu ani darbeyle sarsılıp yere düştü. Davadatta şaşkınlıkla dikildi kaldı. Sidarta düşen kuşun yanına koştu. Alıp baktı. Yarasının ağır olmadığını gördü. Avuçlarının arasında ısıtarak salıverdi. Davadatta dikildiği yerde, kuşu getirmesini beklermiş. Salıverince çok sinirlendi. "Onu ben vurdum. Benimdi. Salıvermeye hakkın yoktu," diye katı katı çıkıştı. Sidarta gayet sakin; "Evet!.. Az kalsın öldürüyormuşsun.

Ölseydi, vurduğuna göre senindi. Ama onu ölümden ben kurtardım. Dirisi ne senin, ne benim... Kendinin. Zaten uçtu gitti," dedi. Ama Davadatta nal diyor, mıh demiyordu. Uzattıkça uzattı. Yol tükendi, onun çıkışması, homurtusu, suçlaması tükenmedi.

Kimi başını sallayarak, kimi ayak değiştirerek, kimi homurdanarak, kimi de çırpınarak Davadatta'ya kızdı. Sidarta'yı övdü. Guru Srahama, anlatmayı sürdürdü;

— Sidarta yedi yaşına girdi. Oyunlara eğitimi eklendi. On ikisine bastığında, Sanskritçe okuyup yazmayı öğrenmişti. Bir büyük şölen düzenlendi. Öğretmen rahipler ona, ulu ve kutsal Hindu inancını anlatmaya başladılar. On altı yaşında hem inanç hem yaşam konusunda, bilgili ve tam anlamıyla ergen bir kişi olmuştu. Kendisiyle aynı gün doğan Yosodara'yla evlendirildi. Yosodara eğitimli, bilgili, ince ve güzel bir eşti. Sidarta'nın gereksinimini o söylemeden biliyor... Düzenlediği şölenlerle eşini mutlu etmeye çalışıyordu. Ne var ki Sidarta, nedenini bilmediği bir sıkıntıyla, bir türlü tutkulu bir hazza varamıyor.. ne güzel yemeklerden tat alıyor.. ne usta köçeklerin raksından hoşlanıyor.. ne de Yosodara'nın güzellik ve sevgisinden yararlanıyordu. Hep kaygı ve hüzün içinde düşüncelere dalıyor.. gitgide yaşam mutluluğundan uzaklaşıyordu. Bir gün, koruması Çannah'la avdan dönüyorlardı. Yolda bir deri bir kemik, acılar içinde kıvranan bir adam gördüler. Sidarta, derin bir merakla; "Neyi var bu adamın?" diye sordu. Çannah, şöyle dikkatli bir göz atmaya bile gerek görmeden; "Hasta, o yüzden acı çekiyor," dedi. "Niçin hasta?" "Yaşayan herkes bir gün hasta olabilir," sözcüklerinin üstüne basa basa söyledikten sonra sustu.

Kitlenin bu gerçeği iyice algılamasını bekledi.

Kıpırtılarla mırıltılardan, yaşayanın bir gün hasta olabileceğini içlerine sindirdiği izlenimini edinir edinmez başını dikti.

İyice yumuşayan, bir sesle;

— Sidarta başka soru sormadı. Çok üzülmüş.. hüznü biraz daha artmıştı. Ertesi gün gezintiye çıkmışlardı. Yolda bir adam gör-

düler. Sallanıyor.. iki bastona dayandığı halde beli bükük, kamburu çıkık, ayakta zor duruyor.. küçücük adımlarını, yürümeye yeni başlamış bir bebek gibi güçlükle atıyordu. Sidarta; "Bu da mı hasta?" diye sormadan edemedi. Çannah'ın; "Hayır bu ihtiyarlıktan böyle," yanıtı üzerine; "Niçin ihtiyar?" sorusuna; "Yaşayan her insan bir gün ihtiyarlayacak," diyen Çannah'a acılı acılı baktı. Çok üzülmüştü, sözleriyle kalabalığı denetledi.

Yaşamın ikinci gerçeğinin özümsenmesini bekledi.

Buda'ya inananlar da onunla birlikte, kalabalığı gözlemlediler.

Kitle sessizdi. Besbelli hastalıkla ihtiyarlığı eliyle tutarcasına somutlaştırmıştı.

Kendinden hoşnut, gerisini getirdi;

— Ertesi gün ırmak kıyısına, dağların menevişlenmesini seyre gidiyorlardı. Sidarta'nın hüznü azalmış.. içinde bir sevinç kıpırdanmıştı. Bir cenazeye rastladılar. Sidarta; "Bu nedir?" diye irkildi. Çannah hemen; "Cenaze," olduğunu söyledi. "Neden?" der demez de; " Yaşayan herkes bir gün mutlaka ölecek," gerçeğini kestirip attı.

Ölüm herkesin dehşetiydi.

Kalabalığın gözleri büyüdü. Yaşlılar, ürküyle büzüldüler. Gençler uzak görme güveniyle dikildiler. Analar çocuklarına sarıldı. Bebeler analarına sığındı.

Ürkü bulut oldu, ırmaktan yamaca ağdı.

Guru istediği etkiyi sağlamıştı.

Bir yudum kımızla ağzını ıslattı. Sesi yumuşamıştı;

— Sidarta çok üzgün ve düşünceli eve döndü, diye acıklı acıklı sürdürdü; — Karısı Yosodara, dönüşünde eğlendirmek amacıyla bir şölen hazırlamıştı.Ama o üzüntüyle odasına kapandı. Koyu koyu düşünüyor.. incelediği kutsal kitapların anlatılarını tek tek belleğinden geçiriyor.. hastalık, yaşlılık ve ölümün egemen olduğu bir dünyanın hüznünü giderecek bir umar bulamıyordu. O arada konağının salonundan gelen eğlence sesleri, umarsızlığını büsbütün ar-

tırdı. Bazıları böyle eğlenirken, pek çok insan açlık ve sefalet içinde yaşıyor.. hastalanıp acı çekiyor.. yaşlanıp kendini taşıyamaz hale geliyor.. ve ölüp yokluğa gömülüyordu. Oysa bu dünyadaki en uzun haz bile, bir an sürüyordu. O halde, hem bu çelişkinin, hem de içini kavuran hüznün nedenini öğrenmek amacıyla, mutluluğun kaynağını aramalı.. bulmalı.. ve onu hiç esirgemeden insanlığa bağışlamalıydı.

Topluluk, oh çeker gibi kaynaştı.

Çocuklar yeniden oyuna koştu. Gençlerin yüzü aydınlandı. Yaşlıların kamburu düzeldi. Bebeler yeniden analarını emdi.

Guru, yamacı kara bir bulut gibi saran ürküyü erince dönüştürmeyi başarmıştı. Elini uzatsa, kitlede beliren umudu tutacağını, bakmadan bildi.

Verdiği molayı yeterli saydı. Başını kaldırarak, gözlerini kapadı;

— Ertesi gün Çannah'ı da yanına alarak pazara gitti, haberiyle öyküsünü sürdürdü. — Orada, elindeki tahta çanağı tacirlere doğru uzatan bir dilenci gördü. Saman sarısı hırpani abası, onun bir rahip olduğunu haykırıyordu. Besbelli o abayla, çanak ve kaşığından başka bir şeyi yoktu. Açtı.. çanağının içine atılan her lokmayı anında yutuyordu. Yoksuldu... Pazarda dileniyordu. Çıplaktı... Abasının yırtıklarından teni görünüyordu. Ama yüzündeki olağanüstü dinginlik, bütün hüzünlerden arındığını en kalın kafanın gözüne sokuyordu. Dünya nimetlerinin hepsine sahip Sidarta, birden o dinginliğe özendi. Hemen kararını verdi. Çannah'ı saraya gönderdi. Pazardan çıktığı gibi yola düştü. Yolda rastladığı ilk dilenciyle giysisini değişti. Yoksul, yoksun, aç ama dingin, tükenmez mutluluğun kaynağını bulmak için bilgeliği aramaya çıktı.

Dinleyenlerin gözleri parlamaya başladı.

Guru, dilbaz bir meddah gibi, dingin ve mutlu yaşamın evrelerini anlatıyordu.

Aynı inançta olanlar, Sidarta'nın Buda'lığa dönüşünü biliyorlardı. Ama Şaman, Zerdüşt, İsevi ve Museviler, can kulağıyla din-

liyor.. acaba bizim inancımızın temeli de bunlar mı? sorusunu kendi içlerinde bastırmaya uğraşıyorlardı.

Guru Srahama, insanların içinde gidip gelen kuşkuyla güveni hemen sezdi. Kımızdan birkaç yudum daha içti. Ağzı ıslanmış, tükrüğü çoğalmıştı.

Hemen herkesin merak ve sabırsızlıkla beklediğini bile bile ağırdan aldı;

— Sidarta bilgeliği arayarak yedi yıl, oradan oraya dolaştı. Bu dolaşımların birinde kendi gibi gezici rahiplere rastladı. Bir ağaç kümesi altında tartışırlarken, Magadah racası Bimbisara gelip onları dinledi. Sidarta'nın yumuşak sesi, keskin zekâsı, usa uygun sözleri çok hoşuna gitti. "Gel bana başdanışman ol," önerisiyle çağrıladı. "Eğer aradığım şan ve zenginlik olsaydı, kendi sarayımda kalırdım. Ama ben şan, ün ve altının satın alamayacağı şeyi, gerçek yaşam bilgisini arıyorum," diye yadsıdı. Raca bu kez de; "O bilgiyi bulduğunda bana da öğreteceğine söz ver!.." Söz verdi. Ve oradan ayrılarak büyük öğretmen Alara'nın yanına geldi. "Bana dünya bilgeliğini öğret," dedi. Bilge Alara; "Vedaları oku!.. Onları iyice inceler, derinliğini düşünür, güzelce yargılar, gizemini çözersen, aradığını bulursun," yanıtıyla yetindi. Sidarta'nın yıllardır yaptığı neydi? Düş kırıklığıyla yeniden yola düştü. Büyük bilge Udaka'nın yanına vardı. Ondan da aynı yanıtı aldı. Oysa o bütün kutsal yazıları incelediği halde, hiçbir yerinde, Brahma'nın insanlara neden acı çektirdiğini... Neden yaşlılık ve ölüm verdiğini açıklayan tek işarete rastlamamıştı.

Topluluğun doğrulayan uğultusuyla kıvandı.

Herkes Sidarta'yla yanıtın peşine düşmüş.. herkes kendini aynı açmazın pençesinde bulmuştu. Gün, yolculuğunun yarıdan çoğunu tüketmiş.. bir an önce geceye kavuşmak amacıyla eğim aşağı kaymaya başlamıştı.

Selçuk'un işaretiyle çobanlar sürüye daldı. Bacılar kazanların altını ölçerdi.

Bilge Srahama yudumunu diliyle damağı arasında ezdi. Yutkuna yutkuna sözü bıraktığı yerden alarak ilerletmeye başladı;

— Bilge Udaka'nın yanından ayrıldı. Yolda kendisi gibi bilgeliği arayan beş kişilik bir gezginci rahipler kümesine daha rastladı. Onlar daha o sormadan; "Vedalar, bilgelik için ruh arınmasını koşulluyor," dediler. "Ruhun arınması için de, bedenin acı çekmesi gerekir. Bunun yolu da onu aç bırakmaktır." Sidarta, bilgeliğe erişmenin yolu buysa, denenmeli düşüncesiyle, oruca başladı. Günler sonra açlıktan bayıldı. Rahipler onun öldüğünü sandılar. Tam ölüsünü yakacakları sırada ayıldı. Söz takatı bulunca; "Şu andan başlayarak kardeşlerim," dedi, "Açlığa ve kendime işkenceye son veriyorum." Rahipler onun iyi bir Brahman olamayacağına karar verip yanından uzaklaştılar. O ise kendi kendine, "Karnım doyduğunda daha iyi düşünüyorum. Demek açlık yanlış," diye söylendi. Yeniden yola düştü. Gide gide bir incir ağacına vardı. Gölgesine oturdu. Ve "bilgeliğe erişinceye kadar, buradan kalkmayacağım," kararıyla, o güne değin edindiği bütün bilgilerle, deneyimleri gözden geçirmeye başladı. Sorguladı, inceledi, karşılaştırdı, tek tek ele aldı. Ve birden yüzü güldü; "İyilik iyilikten, kötülük kötülükten doğmalı" fikrine ulaştığı an; "Yaşasın sonunda bilgeliğin anahtarını buldum," diye yüzü aydınlandı.

Dediği an, Kam Tutak bir adım öne çıktı.

— Akşam olmak üzere, diye haykırdı. — Şölen sizi bekliyor. Yarın devam ederiz.

Herkes acıkmıştı. Kimse olmaz demedi.

ÜÇ

Ertesi oturum, gün doğar doğmaz başladı.

Kurulların bazısı uzaklardan geldiğinden yolu çok uzun.. Selçuk Bey'in yığdığı besin, bir haftadan artık zamana yetersizdi. Gerçi çoğu, kendi azığını getirmişti. Ama tamamı tüketilirse, dönüşte aç kalabilirlerdi. O nedenle, oturumların gün doğumundan batımına sürmesi kararlaştırıldı.

Zerdüşt tapınağının başrahibi Nejat Zahmasp, ak abasını sırtına.. ak börkünü başına.. ak keçe çizmelerini ayağına geçirdi... Abasını ak kemeriyle bağlayarak, çadırından çıktı. Sabaha kavuşmak için incelen gecenin içine, göksel bir çerağ gibi yürüdü. Kurultaydaki Geberlerin tamamı, yamaçtan ırmağa doğru onu izledi.

Hepsi Nejat benzeri apak giyinmişti.

Epriyen karanlıkta, ırmak kıyısından bakan biri, bir yamaçtan aşağı, ak buluta sarınmış bir ermişin.. yeni kırkılmış ak koyun sürüsünü suvarmaya indiğini sanırdı.

Gün doğumu yaklaştığında, ak sürü ırmağın kıyısında durdu. Nejat'ın yanında saf tuttu. Su o koyakta zaten durgundu. Susku geceye kanat oldu.

Nejat elini kemerine attı. Topluluk anında onu izledi. Çözdü... Çözdüler... Ağır ağır başının hizasına kaldırdı. Aynıyla öykündüler. Orada öyle put gibi durdu. Hepsi aynı nakışta, aynı biçimde dondu.

Gün, gecenin dinginliğine sarınmış, hiç telaş etmeden Altayların doruğuna tırmandı. Kendisi görünmeden ilk ışınlarını, Çungarya Kapısı'na saldı.

Nejat gerdiği kemeri kolu erişebildiği kadar kaldırdı. Topluluk ona uydu. Gergin ak kemerler, kollardan zıplayıp ağacak.. ışınlar üstünde gide gide güneşi gecenin koynundan çekip çıkaracakmış gibi, doğuya uzandı.

Tapınanlara göre güneş bu çağrıya direnemezdi. Direnemedi!..

Önce Altaylar, sonra geçit üzerinde yükseldi. O an, yüzlerce ağız aynı anda açıldı... Ayrı ayrı ağızlardan aynı anda çıkan ses, aynı anda kaynaştı. Ve üç kez;

— Humhata, Hakhata, Hveşta!.. diye haykırdı.

Uyumakta olanlar depere tutulmuş gibi yataklarından fırladı. Uyanmış olanlar haykırışın dağlardan çoğala çoğala dönüp gelen yankısını dinledi. Yayılanlar bir an duraksayarak çevreye bakındı. Sıçrayan bebeler, çığlıklarıyla duaya katıldı. Çadırların kapıları aynı zaman diliminde ardardına açıldı. İnsanlar gecenin birikimini boşaltmak için, kadın erkek ayrımsız, aynı zaman diliminde aynı yamaca dağıldı. Çoğu aynı çalı öbeğinin arkasına dolandı. Ve ak giysileriyle ataların ruhu gibi çözülen Zerdüşt inanmışlarının kıpırdanışına şaştılar. Bilenler bilmeyenlere, her Zerdüşt'ün, her sabah gün doğarken, akşam gün batarken, bıkıp usanmadan yinelediği duanın anlamını anlattılar; "Düşünce iyi düşünülsün... Söz iyi söylensin...İş iyi işlensin!.."

Zerdüşt tapınağının başı ağır ağır toplantı yerine döndü.

Arkasında saf tutanlar. Sabah duasının ilk yankısıyla çadırlarına koşmuş.. kutsal giysileri günlükleriyle değişip yarım ayda yer tutmuşlardı.

Ulu kam yanına gelir gelmez, Nejat'ı selamladı.

Kalabalığın, çorba lengerleri başından kopup yarım ayı oluşturmasını bekledi. Kurulların tamamının gözleri üstlerinde birleşince, hafifçe yana çekildi. Eliyle Nejat'a yol verdi. Yaşlı rahip başını kaldırdı. Gittikçe yükselen bir sesle;

— Güçsüzlüğüm nedendir, bilirim yüce Tanrı, / *Benim koyunlarım az, insanlarım az, ondan, / Yakarıyorum sana, bağıştan uzak*

tutma, / Uzat bana elini, dost el verir dostuna, / Hakkı ve adaleti, ne olur öğret bana... duasıyla; — Çok çok eskiden, buraların insanları, pek çok Tanrı'ya tapardı, diye anlatmaya başladı; — Doğaya can veren Güneş Tanrısı... Ava pusu kuran Av Tanrısı.. koyunu semiz kılan koyun.. atı yılkıda besleyen Yunt.. ekinlerini sulayan yağmur Tanrısı.. yağmuru taşıyan bulut, bulutu getiren rüzgâr, toprağı besleyen ırmak, ürünü koruyan gök, ölümü sağlayan Yer Tanrısı... İyilik Tanrısı... Kötülük Tanrısı.. ve daha daha niceleri!.. Dişi erle buluştu. Oba obayla, oymak oymakla, boy boyla... Zaman insanı çoğalttı. İnsanlar çoğaldıkça Tanrılar arttı. Her boyun, her obanın, her kişinin kendince bir Tanrısı oldu. Öyle olunca, Tanrılarla tapılar.. dualarla dilekler.. adaklarla kurbanlar birbirine çaynaştı. İnsanlar hangi Tanrı'ya ne zaman tapılacağını.. hangisinden ne dilenileceğini.. hangisine nasıl yakarılacağını.. kime neyin kurban edileceğini bilemez hale geldi. Bu karmaşa, bunları düzenleyecek kişiler gereksinimini doğurdu. Kamlar ortaya çıktı. Tanrılardan söz aldılar, bilgelerden el... Hem aracılığa soyundular, hem de otacılığa. Ne var ki, Tanrılar çoğaldıkça, kamların işi başından aştı. Tek görevi Tanrılarla insanlar arasında iletişim sağlamak olan rahipler ortaya çıktı. Zaman geçti, insanlar daha da çoğaldı. Tapı, adak ve kurban işleri alabildiğine yoğunlaştı. Rahiplerin aracılığı yetmeyince, imdatlarına büyücüler yetişti. Onlara Persçe Mâgi, büyülerine magic dendi. Mâgilerin magicleri hakkında söylenceler başlayınca, güçleri arttı. Ve her güç gibi, onların üfürük gücü de üstün sayılır oldu. Bu saygı zamanla Mâgilerin üstün kişi sayılmasını sağladı. Bu da şu yeryüzü yönetiminin o üstün kişilere bırakılmasına neden oldu. Ve inancımızın kurucusu yüce Zerdüşt, dedikten sonra gözlerini kapadı.

"Humhata... Hakhata... Hveşta," sözcüklerinin üç kez yinelenmesini bekledi.

Onların duayı içlerinden yinelemeleri, koyu bir sessizliği egemen kıldı. Susku topluluğun ilgisini artırmıştı. Yarım ayın Nejat'ı ortasına alan bölümü biraz daha kalınlaştı. Kitlenin; "Her zaman, her yer

ve toplulukta bir çoğalma.. çoğalırken de yozlaşma kaçınılmaz oluyor. Ve bir yalvaç geliyor. Ne insan yozlaşmaktan, ne yüce Tanrı uyarmaktan vazgeçiyor," mırıltılarıyla kıpırdadığı an, gözlerini açarak;

— O ulular ulusu, yüce Tanrı'nın kutlusu, inanmışın mutlusu Zerdüşt... Dârâ'dan yüz on, İskender'den iki yüz on yıl önce... Horasan'ın Rey kentinde, Isfahan oymağından kutlu Poruşasp ve kutsal Duduvaş Hatun'un oğlu olarak doğdu. O doğduğu an, Horasan'ın başmâgisi Durasan korkudan titredi. Hemen fânusuna baktı. Orada doğan çocuğun mâgilerle magici yok edeceğini gördü. Hemen üç mâgi görevlendirdi. Büyücüler evin çevresinde beklediler. Duduvaş bebeğini uyuttu. Bezlerini yıkamak için bahçenin altından akan dereye indi. Büyücüler usulca eve girdi. Bebeği uyandırmadan kapıp tapınağa getirdiler. Başmâgi o arada ateşi güçlendirmişti. Onlar kucaklarında Zerdüşt gelir gelmez, kundağıyla alıp yükselen alevlerin içine attı. Kül oluncaya beklemek üzere odalarına çekildiler. Başmâgi Durasan; "Büyüyü kurtardım. Ateş onun sonu olacak. Külü bile bacadan savrulup gidecek," diye kıvançla ellerini ovuşturuyordu. Yanılıyordu!.. dedikten sonra, sözlerinin etkisini artırmak amacıyla mı, nefesi yetmediğinden mi bilinmez, gözlerini kapayarak yine sustu.

Topluluğun büyük bir bölümü, büyücünün neden yanıldığı üzerine ilkin kendi içlerinde.. sonra dudaktan kulağa bulmaca çözmeye daldı... Zerdüşt inancındakiler, bilmiş bilmiş, onların düşünceli hallerine baktılar.

Çözme heveslileri bir sonuca varamadı. Bilenler kimseye bir şey anlatmadı.

Rahip Nejat, yeterince ilgi uyandırdığından güvenli;

— Duduvaş, emzirme zamanı gelinceye dere kıyısında çamaşır yudu, diye yeniden başladı; — Suyunu sıktıktan sonra, avluda iki ağaç arasına gerdiği ipe serdi. Oğlunu emzirmek için eve girdi. Boş beşiğin başında, neye uğradığını şaşırarak dikildi kaldı,

Der demez, emzikli bacıların memeleri sızladı. Boş beşiğin ba-

şına kendileri dikilmiş duygusuyla sarsılıp salındılar. Elleriyle bastıra bastıra süt sızısını yaymak istediler. Daha bir artınca sıvazlamayı denediler. Uçlarından fışkıran süt, hepsini ivecenleştirdi. Elleri aynı anda sırtlarındaki kundaklara uzandı. Kundaklar aynı anda göğüslerde kucaklandı. Dolu memelerini, parmak uçlarıyla araladıkları fistanlarından fırlatıp bebelerinin ağzına tıktılar.

O an sessizliğin sesine, bebelerin cukkası egemen oldu.

Başrahip Nejat, ninni dinleyen bir bebek iştahıyla uzun uzun o sesi dinledi.

Cuk cuklar azalır azalmaz;

— Beşiği bomboş gören Duduvaş, sözleriyle söylevini sürdürdü; — İçinde kaygılarla, dilek dilemek, adak adamak ve oğlunun bulunmasına yardım istemek için tapınağa koştu. Tapınağa girdiğinde, gözlerine inanamadı. Bebek Zerdüşt, alevlerin ortasında, kundağından çıkardığı minik elleriyle şen şakrak, yalazlarla oynuyordu. Oğlunu almak için kollarını uzattı. Eli, bileği, dirseği yana yana oğlunu kaptı. Öptü, kokladı, bağrına bastı. Bu tansık, Durasan'ın bilisini büsbütün doğruladı. Kaygısını daha bir pekiştirdi. Üç büyücüsüne Zerdüşt'ü yine çalmalarını.. bu kez de tam dönüş zamanı hergele yolunun ortasına bırakmalarını buyurdu. Duduvaş, akşam için aşdamına girer girmez dediğini yaptılar. Tam inek sürüsü gelirken, Zerdüşt'ü kundağıyla yolun ortasına koydular. Sürünün önündeki inek, yaklaştı, yaklaştı.. büyücüler ezmesini beklerken, o bebeği dört ayağının gölgesine aldı. Bütün sürü geçip gidene kadar öyle kaldı. Yine oğlunu yitiren anne, aranmaya çıkar çıkmaz, onu sapasağlam, kundağının içinde mışıl mışıl uyurken buldu. Durasan dehşete düştü. Üç gün üç gece düşündü. Yeni bir düzen kurdu. Büyücülerine, Zerdüşt'ü bu kez de bir kurt inine bırakmalarını buyurdu. Dediğini yaptılar. Kurtlar bütün gece dolaşmış.. hiçbir yiyecek bulamayarak aç aç inlerine dönmüştü. Kokuyu hemen aldılar. Zerdüşt'e yaklaştıkları an, ayakları yere yapıştı. Kıpırdayamaz oldular. Atılıyor, geriliyor, zıplamaya çalışıyor, bir türlü ayaklarını kurtaramıyorlardı. Zerdüşt onların gürül-

tüsüne uyandı. Uyanınca acıktı. Ağlamaya başladı. O an, inin ağzından iki keçi girdi. Kıpırdayamayan kurtların yanından geçtiler. Zerdüşt'ü emzirdikten sonra, geldikleri gibi gittiler. Kurtlar gördükleri şeyden öyle etkilendiler ki, ulumayı unuttular. Poruşasp iyi bir avcıydı. Evine eli dolu dönünce, beşiği boş, eşini ağlar buldu. Hemen büyücülerin izini sürdü. İne girdi. Oğlu ordaydı. Onu kurtların beslediğini sandı. Hiçbirine dokunmadı. Bebeği aldı, inden çıktı. Baba oğul gider gitmez, kurtların ayakları, Durasan'ın büyüleri çözüldü.

"Çok ilginç," diye başını rahleden kaldırdı Bibi.

"Dinler aynı tohumun filizleri sanki. Dokuları, kokuları benzeş. Özü benzeş olanın kuramları ayrı olabilir mi? Kuruluş öyküleri aynı söylencenin yansımaları gibi. İnsanoğlu onca çağ yaşadı... Onca umur gördü... Bir nice egemenlik, bir nice zulüm ve isyan gördü. Söylencesini neden geliştirip değiştiremedi? Tanrı gibi insan da mı özünde hep aynı kalıyor? Tövbe yarabbim!..

Kendine gel İbni Bibi!..

Tarihe karşılaştırmalı baktın... Çelişen ve çakışan durum, tutum ve olayları birbiriyle örtüştürmeye kalktın mı yandın!.. Dinden çıkmasan bile, imanın yozar ki, aman Allah korusun!.. İmanı yozanı korur mu orası belirsiz. Ama işte bilgeler bilgesi, pîrimizin pîri ve babası... Bilginler sultanı Veled bilgenin öğretmeni Maun Bab, bu yazanağı boşuna mı sırasına göre düzenlemiş? Azbiraz aklı olan cevheri görebilsin diye elbet. Göreni kim suçlayabilir? Görmeyenden gayrı!

Dedin ya İbni Bibi!.. Görmeyen suçlar. Ve görmeyenin gücü var. Sen dilediğin kadar, gücün karşısında akıl var diye çalım sat. Güç akla zarar. Gel, ama kurucuların hepsi, doğaüstü güçlerle doğuyor... Doğaüstü bir yaşam serüveninde, güçlükle karşılaştıklarında doğaüstü hüner gösteriyor, diye inat etme.

Bu benzeşlik, pekâlâ biz inananların inancını pekiştirme desteği olabilir.

Öyle ya!..

Din kurmak.. bunu yozlaşmış insana kabul ettirmek, kolay mı?

Zoru başaranların, bütün diğer insanlardan üstünlüğü kesin. Ve zamanla inanç o üstünlüğü, doğaüstü olaylarla süslüyorsa, aferin!.."

Sağ yanındaki kandil ipildedi. Başını çevirdi. Yağı boldu. Fitili kısalmıştı. "Gece ilerlemiş olmalı," dedi. Kendini yokladı. Dingindi. Gözlerini oğuşturdu. Görüşü pırıl pırıldı. "Sabaha çok vardır," sanısıyla fitili uzattı. Kandilin ışığı çoğaldı. Başını yeniden yazmaya eğdi; "Sonunda Zerdüşt yedi yaşına girdi," diye sol başparmağının bastığı sözcükten okumayı sürdürdü.

— Gösterdiği tansıklar nedeniyle anasıyla babası iyi bir eğitim almasına karar verdiler. O zaman Horasan'ın en büyük bilgesi Bursin Kurus'tu. Onu ona yolladılar. Sekiz yıl orada kaldı. O sekiz yılda, çiftçilik, hayvancılık, otacılık ve din konusunda o zamana değin birikmiş bütün bilgileri edindi. Ondan sonra, kutsal abasını giyip kutsal kemerini takarak evine döndü. O döndükten az sonra Turanlılar Horasan'a saldırdı. Yüce Zerdüşt savaş yaralılarını otarmaya gönüllü oldu. Savaşı Turanlılar kazandı. Ülke işgale uğradı. Ve bitek Horasan'a kıran girdi. Açlık, sefalet ve hastalık salgına dönüştü. Ulu yalvaç Zerdüşt bu kez de, yoksullarla sayrıların yardımına koştu. On yıl süren bu koşuşturmalar sırasında, hep düşündü. Hep kötülüğün kaynağını aradı. Sonunda, düşüncelerinde yoğunlaşmak amacıyla, Sabalan Dağı'nın tepesinde, ıssızlığa çekildi... Bu sözcüklerle sesli sesli; "Ne kadar ilginç," diyerek başını dikti.

"Buda incir ağacı altında... Musa Tur-u Sina'da... Zerdüşt Sabalan'da... İki cihan serveri, İslamın Peygamberi hazreti Muhammet sallallahu aleyhi vesellem efendimiz Hira'da.. istiknaha kavuşuyorlar. Yani'ye benzer keşişlerle, bizcileyin dervişlerin çile dediği bu mu? Buysa, onların bulduğu erdeme, biz neden bir türlü erişemiyoruz? Dünya nimetleri ağır bastığından mı?

Hay Allah!.. Kendine dalarsan anlatıyı unutursun. Sürdür ba-

kalım daha ne benzerlikler bulacaksın, uyarısıyla yeniden yazmaya döndü...

— Günler, haftalar, aylar ve yıllar boyu, Bursin Kurus'tan öğrendiklerini.. savaş ve kıtlıkta görüp duyduklarını düşündü. Bir türlü bir sonuca varamıyordu. Bir akşamüstü Sabalan Mağarası'nın önünde oturmuş, günün batışını izliyordu. Gökyüzü tam bir renk bahçesine dönmüştü. Renklerin ağır ağır soluşuyla, gecenin adım adım gelişini içinde duydu. "Buldum," diye yerinden fırladı. "Gün nasıl aydınlık ve karanlıktan oluşuyorsa, dünya da iyilik ve kötülükten oluşuyor. Nasıl aydınlık ve karanlık değişmez, aynı kalırsa, iyilik hiçbir zaman kötülük, kötülük de iyilik olamaz. İyilik hiçbir zaman kötülük, kötülük hiçbir zaman iyilik olamayacağına göre, kamlarla rahipler yanılıyor... Dostlarına iyilik etsin diye kötülük Tanrılarına.. düşmanlarına kötülük etsin diye iyilik Tanrılarına adaklar adayıp kurbanlar keserek yakarmaları yanlış!.. Çünkü kötü iyilik, iyilikse kötülük edemez." Böyle düşündü Zerdüşt. İyiliğe *Ahura Mazda,* kötülüğe *Angra Manyu* adlarını verdi. Ve Sabalan Dağı'ndan indi. İnsan iyi ve kötüyü seçebilmek için özgür istençle yaratılmıştır. Onun bütün düşündükleri, bütün söyleyip yaptıkları yaşam kitabına kaydolur. İyi olan düşünceler, sözler ve davranışlar bir yana.. kötü olanlar bir yana yazılır. Kişi öldüğünde ruhu, yaşam kitabının büyük korumasının karşısına çıkar. Eğer iyi düşünce, söz ve davranışları kötülerden çoksa, cennete gider. Azsa, cehenneme gider. Zerdüşt yaradılışın birde ikilik olduğu gerçeğine erişmişti. Her gerçeği bilen gibi, o da bulduğunu insanlarla paylaşmak istedi. Bunun için de zamanın egemeni, büyük Dârâyavuş'un babası Viştaspa'ya başvurdu. Kapıdaki korumaya; "Git, Us Tanrısı'nın yalvacı Zerdüşt Spitama'nın kendisini görmeye geldiğini efendine söyle," der demez, koruma keh keh gülmeye başladı. Bunun üzerine Zerdüşt, avucuna bir ateş topu aldı. Korumanın gözleri faltaşı gibi açılınca buyurdu; "Tez git, dediğimi de!.." Koruma neye uğradığını şaşırdı. Gülüşü yüzünde dondu. Koşarak saraya girdi.

Viştaspa'ya; "Çıplak elinde ateş tutan bir adam geldi. Us Tanrısı'nın yalvacı olduğunu söylüyor," demek zorunda kaldı. Viştaspa; "İçeri al," deyince döndü. Ateş topu hâlâ avucunda duruyordu. Girdi. Bir sağa, bir sola selam verdi, derken önce sağ, sonra sol yanındakileri selamladı; sonra; "Us Tanrısı'nın yalvacı olarak, seni sapkınlıktan kurtarmaya geldim," dedi apaçık. "Kalbini kötü duygulardan, usunu kof putlardan kurtar. Gerçeğin başlangıçsız ve sonsuz Us Tanrısı'na inan diye geldim," deyince Viştaspa; "Doğru söylediğin ne belli?" diye sordu. "Yalana karşı gerçeği.. sapkınlığa karşı usu savunuyor.. doğru yolun tek Tanrı Ahura Mazda'ya inanmak olduğunu.. inanmayana ispata hazır olduğumu söylüyorum," der demez egemenin; "İspatlar mısın?" sorusunu Zerdüşt hiç duraksamadan; "İspatlarsam, inanır mısın?" sorusuyla yanıtlayınca, Viştaspa; "İspatla, söz!.." demek zorunda kaldı. Ülkenin bilge ve bilginleri toplandı. Biri, "Öğütlediğin yeni dinin atalarımızınkinden farkı nedir?" diye sordu. Zerdüşt; "Öğütlediğim Yaratanın gerçeğidir. O nedenle iyidir. Ataların ve sizin putlarınız yapaydır. Gerçekten sapmadır. O yüzden kötüdür," diye yanıtladı. Bu kez başrahip atıldı; "Güneş, Ateş, Ay, Yıldız ve Dağ Tanrılarımızın yapaylığını mı savlıyorsun?" Zerdüşt hiç duraksamadan, "Hayır!.. Varlıklar doğaldır. Ama Tanrı değildirler. Bir insan bir ev yapsa, o eve insan mı diyeceksiniz? Güneş, ay, yıldızlar, dağlar ve tüm varlıklar da öyle. Tamamı yaratanın eseridir." Bir diğeri; "Yaratan kimdir?" diye sordu. "Ahura Mazda. Us Tanrısı. Evrenin yüce ve bilge yöneticisi!.." İşte bizim inancımız bu, deyip kesti Nejat Zahmasp.

Doğanın her zerresinde ışıl ışıl yansıyan gün yarılanmış.. herkesin gölgesi ayaklarının altına büzülmüştü. Güneş, eğiminin tepesine tırmanmış.. yorulmuşçasına orada dikilmiş.. ışınları ırmağın gümüş aynasında gözleri kamaştırmaya başlamıştı.

Kazanlar kaynamış.. şölen aşı lengerlere dolmuş, sözün bitmesini bekliyordu.

Hemen sofralar kuruldu. Çabucak yemekler yenildi. Köprünün iki yakasında yeniden yarım aylar oluştu. Hazar'dan gelen Hahambaşı

Yitsak Berkyaho ile Musa Alpaho, koltuklarının altında birer Eski Ahit'le postlarından kalktılar.

İlk sözü hahambaşı söyledi;

— Bundan üç bin yıl önce, diye haykırdı. — Kalde'nin Ur kentinde, Terah diye bir put yapımcısı yaşıyordu. Bunun İbrahim, Nahar ve Haran adında üç oğlu vardı. İbrahim'le kardeşleri, Fırat koyağının yeşil çayırlarında çobanlık yapıyor.. işleri çoğaldığı zaman da babalarına yardım ediyorlardı. Bir gün İbrahim babasının dükkânında yalnız kaldı. Eline bir balta aldı. Ve bütün putları kırmaya başladı. Kırdı, kırdı... Baltayı en büyüklerinin koluna astı. Yaşlı Terah dükkâna geldiğinde, bütün putların kırıldığını görünce çok kızdı; "Bütün putları niçin kırdın," diye İbrahim'e çıkıştı. "Ben kırmadım," dedi İbrahim. Parmağıyla kolunda baltayla kalan tek putu gösterdi. "O kırdı!.." Terah bu yanıta daha çok kızdı. "Yalan söylüyorsun. Putların yerinden kıpırdayamayacağını sen de biliyorsun," deyince İbrahim; "Madem bu putların elinden hiçbir şey gelmiyor, insanlar niye onlara tapıyor?" sorusu Terah'ı çok şaşırttı. Hiçbir açıklama yapmadan; "Onlar Tanrılarımız... Tanrılara da tapılır," diye kekeledi. O zaman İbrahim; "İyi de, bu Tanrıların gözleri var... Görmüyor. Kulakları var.. duymuyor. Elleri var.. işlemiyor. Ayakları var.. yürümüyor. Demek ki, hiçbir işe yaramıyorlar. O yüzden kırdım." Terah dehşet içinde oğlunun sözlerini dinledikten sonra; "Peki insanlar neye tapacaklar?" sorusunu mırıldandı. "Güneşi, ayı, yıldızları ve dünyayı yaratan Tanrılara tapsınlar. Mevsimleri arka arkaya getiren.. yağmuru yağdıran.. tarlaları otlarla bezeyen.. koyunun karnında kuzuyu büyüten Tanrılara tapsınlar," dedi ama, olay kısa zamanda bütün kente yayıldı. Kentli büyük bir öfkeye kapıldı. Putlarını kıranı cezalandırmak için hazırlandı. İbrahim nesi varsa devşirip kentten çıktı. Fırat'ın daha kuzeyindeki Kenan'a yerleşti. Kenan halkı İbrahim'i İbri, obasını İbrani diye tanımladı. Fırat ve Dicle'yi aşıp gelenler anlamında. Çünkü bunlar Kenanlılardan farklıydılar. Onlar hâlâ putlara tapıyor, İbraniler ise putlara tapmamak ge-

rektiğine inanıyorlardı. İbrahim'in İshak adında bir oğlu.. onun Yakup adında bir oğlu vardı. Ve Yakup'un on iki oğlu oldu. Yakup, İsrail diye çağrılıyor.. çocuklarına İsrailoğulları, deniyordu. Besicilik yaptıkları için, suyun bol, çimenin yeşil olduğu yaylaklarda geziyor, oradan oraya dolanıyorlardı. İsrailoğullarının da çocukları oldu. Çoğaldılar. Başka oymaklarla otlak savaşlarına girdiler. Otlaklarına el koydular. Ama Kenan'da kıtlık baş gösterdi. Mısır'a göçtüler. Nil kıyısında yıllar yılı, putlara tapan Mısırlılara karışmadan mutluluk içinde yaşadılar. Ama onlar çoğaldıkça, Mısırlı rahiplerin korkusu arttı. Çünkü İbrahim'in yaptığı, Mısır'a erişmişti. Onların kendilerini güçlü bildikleri an, putlarını kırmasından çekinerek firavunu işlemeye başladılar. Firavun, onların bu davranışını önlemek için yapılması gerekenleri sordu. Bilge rahipler; "Kölelerin kendilerine özgü düşünceleri olamaz. Efendileri ne düşünür, nasıl düşünürse onlar da öyle düşünürler. İnanç için de aynı hüküm geçerlidir. İbraniler de köle haline getirilmelidir. O zaman bizim gibi düşünür, bizim inancımıza katılırlar," önerisinde direttiler. Firavun bu fikri onayladı. Köleleşen İsrailoğulları zaman içinde kendi inançlarını yitirdi. Mısır putlarına tapmaya başladı. Ama yine de Mısırlılarla tam kaynaşmadı. Firavun bilgeleri yeniden topladı. "Kölemiz oldular. Ama kaynaşmadılar. Kaynaşmayı ne sağlar?" sorusuna bilgeler sanki önceden düşünmüş, kararlaştırmış gibi; "Doğacak tüm oğlan çocuklarını öldürelim. Kızları büyünce Mısırlılarla evlenmek zorunda kalır. Kaynaşırlar," yanıtını verdiler.

Bütün oğlanların öldürülmesi fikri kitleyi iliklerine değin titretmiş.. Horasan'ın dehşet söylencesi, Kuteybe öyküleriyle baş başa bırakıvermişti. Sarsılan kitlenin ilgisi daha bir artmış.. herkes kendi oğlundan yola çıkarak anlatımın büyüsüne kapılmıştı.

Musevi inancındakiler, ezbere bildikleri Tekvinlerin, bazen açılan bir ipek topu kadar dingin.. bazen Issık göl kadar durgun.. bazen de deli bir ırmak gibi çağıltılı anlatımını izliyor.. her sözcüğü bütün dokularına yaymak amacıyla, ağızlarını açа kapaya içiyorlardı.

Hahambaşı yoğunlaşan tükrüğünü ağzında dolandırarak susunca, ulu kam hemen kımız tasını uzattı. Topluluk, "Öldürdü mü?" sorusunun çengelinde asılı kalmıştı. Hahambaşı uzatmadı;

— Fikir firavunun hoşuna gitti. "Bundan sonra doğan bütün İbrani oğlanları, suda boğulsun," buyurdu. Rahipler bir yandan, askerlerle memurlar diğer yandan gebe İbrani kadınlarını izlemeye girişti. Ebelere verilen buyrultu ise, çok daha acımasızdı. Doğan İbrani bebesi erkekse, ana rahminden çekilip çıkarıldığı an boğulacaktı. Onlardan artanı da, ötekiler alıp suya atacaklardı. Üç dört koldan sıklaşan gözetim, kısa sürede sonuç verdi. Her oğlanı Nil'de boğmaya başladılar. Tam o sırada, Musa doğdu. Çok güzel bir bebekti. Anası onu saklayacak bir yer bulamadı. Sazdan bir sepet ördü. Harç ve ziftle sıvadı. Bebeği kusuncaya emzirdi. Uyuyup kalınca, sepete koydu. Kimsenin olmadığı bir anda, Nil kıyısındaki bir sazlığa bıraktı. Yavrusundan kopamadığından, pek uzağa gitmedi. Sazlığın az ötesinde bir yere çöndü. Bir gürültü duyunca bir kum tepeciğinin ardına sindi. Firavunun kızı, çevresinde köleleriyle, yıkanmak için ırmağa geldi. Sazlığın kıyısında soyundu, suya girdi. Ve Nil kıyısında, sazlığın önünde yüzmeye başladı. O sırada Musa uyandı. Her bebek gibi ağladı. Sesi firavunun kızına erişti. Sepeti yanına getirtti. Çok güzel bir bebekle karşılaşınca onu evlat edindi. Yalvaçların tansıkları, doğumlarıyla başlıyor, diyerek derin derin soludu.

"Öyle oluyor!.." diye geçirdi İbni Bibi. "Dârâyavuş da sepet içinde suya salınmıştı. Nedense geleceği boğma hevesi, ölüme ferman veriyor. Ama gelecek o sepetin içinde, ölümün elinden, dirimin kucağına savuşuyor. Ve gelecek her kezinde yine geliyor... Yine geliyor. Biz bizden geçende de, gelecek," düşüncesiyle irkildi.

"Kocalar yaman!.. Tam yerinde durmuş... Merakın doruğa tırmandığı an susmuş. Ben neler düşündüm. Mutlaka kitle de için için kaynamıştır," fikriyle yeniden yazmaya baktı; "Kitle kaynaşarak, tansığı çözmeye uğraştı," diyordu. Öngörüsünden hoşnut, sürdürdü;

"Museviler, öteki inanç sahiplerinin çözüm arayışına güldüler. İçlerinden bazıları dilini tutamayıp söylemeye kalkıştı. Yanındakiler hemen kolunu dürterek, etini çimdirerek engel oldular.

Hahambaşı;

— Firavunun kızı, kölelerine hemen bir sütana bulmalarını buyurdu. Musa'nın anası, sazlığın az ötesine oturmuş, sızlayan memelerini sağıyordu. Köleler daha uzaktan loğusalığını bildiler. Tuttukları gibi, firavun kızının yanına götürdüler. "Al bu bebeği," dedi soylu kız. "Benim adıma emzir." Böylece Musa, sütanaya değil, ana sütüne kavuştu. Sütten kesilir kesilmez de, saraya alındı. Bir şehzade gibi büyüdü. Bir şehzade gibi eğitildi. Bir gün pazarda dolaşıyordu. Mısırlı esir tacirinin, iki Yahudi köleyi öldüresiye dövdüğünü gördü. Acıması öfkeye döndü. Öfkeyle Mısırlı'yı öldürdü. O dönemde bir Mısırlı'ya el kaldırana bile, ölüm cezası veriliyordu. O ise öldürmüştü. Yakalandığı an öldürülmemek için çöle kaçtı. Aç susuz günlerce yol aldıktan sonra, Medyan'a vardı. Bir kuyu başında durdu. Su onu kendine getirdi. Kuyu başında dinlenecekti. Magic Yetro'nun yedi kızı vardı.

Parmağını vardının üstüne koydu.

"Magic Yetro denildiğine göre, Maglar Medyan'a kadar varmışlar demek. Musa Aleyhisselam Dârâyavuş'tan çok önce. Bildiğim, Maglar da öyle. O zaman Magların Fars devleti, Mısır'a uzanmış mıymış? Acayip!.. Ama bu söylenceler bir âlem!.. İster uhrevî olsun, ister dünyevî, dinî lâdinî, uzağı yakın, ayrıyı bütün eylemekte üstlerine yok. Tıpkı masal gibi, düş gibi!.. Yine de, her söylencede bir gerçek, her gerçekte bir söylence gizlidir. Salt dinlerinki değil, Zülkarneyn söylencesi de buna örnektir.

Firdevsî'yle Nizâmi ve onlardan esinlenenler;

"Büyük Dârâyavuş, Makedonya kralı Feylefûs'u bozar. Yenik kral hem her yıl vergi vermek.. hem kızı Halay'ı Dârâyavuş'la evlendirmek zorunda kalır. Fakat kız kötü kokmaktadır. Sanarûs lifiyle yıkanır. Koku gitmez. Gerisin geri yollanır. Ne var ki, Dârâyavuş'tan hamile kalmıştır. Bu yüzden çocuğa, Halay-sanarûs'un Ma-

kedoncası (Aleksandros) adı verilir. Büyüyüp Feylefûs'un yerine geçer. Dârâyavuş'a her yıl ödenen vergiyi o yıl yollamaz. Böylece savaşa tutuşulur. Zülkarneyn'in düşüne giren bir melek, ona, Aliyi Murtaza'nın Zülfikârına benzer bir kılıç vermiştir. Her sallanışında, bin kelle gövdesinden düşer. Böyle bir pusatın karşısında hiçbir ordu duramaz. Trakya'yı, Bitinya'yı, Lidya, Karya, Firigya ve Kappadokya'yı aldıktan sonra, yazıcılarının Pinaros, bizim Payaz dediğimiz çayın kıyısındaki İssos ovasına varır. Varır varmaz da, orada beklemekte olan Dârâyavuş'u yener. Kızı Ruşeng'le evlenir. Hindistan'ı, Tibet'i ve Çin'i ele geçirir. Orada Yecüc'le Mecüc'e karşı, aşılmaz bir set inşa ettirir," buyuruyorlar. Söylenceler büyücü bohçası gibi. Açtıkça içinden bir başka bohça çıkıyor. Oysa bilim Makedon tarihine baktığında, Zülkarneyn'den çok önce, Fars egemeni Keyhusrev'in satrabı ve kaynatası olarak bir İskender daha buluyor. Onunla bunun arasında yüz elli.. büyük Dârâyavuş'la beş yüz yıl var. Karşılaştığı küçük Dârâyavuş. Ama söylencelerde de masallarla düşlerde de, her bir şey mümkün. Ve inananların yadsınmaz gerçeği. Okuyanı da, dinleyeni de, kapıp götürmesinin gizi bu olsa gerek," özümsemesini ardından, yazmaya eğildi.

— Yetro'nun kızları, babalarının sürüsüne çobanlık ediyorlardı. Gelip kuyudan su çektiler. Sürüleri içsin diye teknelerine döktüler. Ama iri yarı çobanlar onları kovdu. Çekilmiş suda kendi sürülerini suvarmaya kalkıştılar. Musa onlara engel oldu. Güven içinde sürülerini suvaran kızlar evlerine gitti. Magic Yetro, o gün neden erken geldiklerini sorunca, Musa'nın yardımını anlattılar. Yetro hemen kuyu başına koştu. Açlıktan zayıflamış, susuzluktan kösülmüş Musa'yı aldı, doyurmak için evine getirdi. Bahçeden geçerlerken, yere saplanmış bir âsâ gören Musa, yanında durdu. Âsânın topuzunda, o güne değin görmediği şekillerden oluşan bir yazı vardı. Eğildi. Rabbin bağışıyla gönül gözü açıldı. "Detzah... Adaş... Vehacap," sözleri ayrımına varmadan ağzından döküldü. Magic Yetro, aradığını bulmuş defineci gibi sıçradı. Çünkü o yazıyı şimdiye değin hiç kimse okuyamamıştı.

Musevi inancındakiler, bildiklerini yinelediler. İlk kez duyanlar Yetro gibi zıpladı. Hahambaşı kıvamı bulmanın coşkusuyla sürdürdü;

— Yüzyıllar önce onları köle yapan firavun ölmüş.. yerine gelenlerin tamamı bir önce gideni aratmış... İsrailoğullarını eşitliğin özlemi yakar olmuş.. yüceler yücesi, kimse bilmez nicesi Yahuda'ya İbrahim, İshak ve Yakup'a verdiği sözü anımsatarak.. onları kölelikten kurtarması için gece gündüz yakarmaya başlamışlardı. Yazıyı okuyan Musa da, Yetro gibi sıçramamış, ama irkilmişti. Açılan gönül gözü, yazıların izinde kimliğini buldu. Kimliğiyle, âsânın öyküsü çakıştı. Yaratılışın altıncı gününde, ilk hafta sona ermeden.. ve ilk Şabbat başlamadan Rab, onuncu harika olarak âsâyı yapmış, onu cennette, Âdem'e vermişti. Âdem Nuh'a, Nuh Sam'a... Sam İbrahim'e, İbrahim İshak'a, İshak Yakup'a verdi. Yakup Mısır'a giderken onu yanında götürüp Yusuf'a vermiş.. sonra yitiklere karışmıştı. Meğer buradaymış, güveniyle Yetro'ya bunun ne olduğunu sordu.

Âsânın kutsalı ortaya çıkmış.. sözcüklerin anlamı büyülü kalkanların ardına savuşmuştu. Musa'nın sorusu, kitlenin gözlerinden taşıyordu. Yutkunan yaşlı haham, çok fazla bekletmedi;

— Magic Yetro, İsrailoğullarından Yusuf öldüğünde Mısır'da rahiptim, diye başladı, sözüyle arkasını getirdi: — Eşyaları saraya taşınırken, bu sopa yerde kaldı. İnceliği hoşuma gitti, ben aldım. Buraya gelinceye elimdeydi. İşe başlarken yere sapladım. Rabbın hikmeti. Öyle kök saldı ki, bir daha ne ben, ne de gücünü sınamak isteyen pehlivanlar çıkarabildi.

Musa denemek için dayanılmaz bir istek duydu. İzin istedi. Çıkmayacağından emin Magic gülerek: "Çıkar senin olsun," dedi. Musa iki parmağıyla âsânın topuzunu tuttu. Çölden çöp alır kolaylığıyla çekip çıkarıverdi. Yetro, Musa'nın tansığını tez kavradı. Kızlarından Şippora'yı ona verdi. Ondan bir oğlu oldu. Elinde kutsal âsâyla kaynatasının sürüsünü güdüyor, otlaktan otlağa özgür dolaşıyordu. Bir gün sürü, çobanını dinlemeksizin çölün arkasına gitti. Tanrı Da-

ğı Horeb'e geldiler. Bir çalının ortasında, alevlerin içinde Rabbin meleği göründü, diyerek koltuğunun altındaki altın bezekli, deri ciltli Tevrat'ı gökyüzüne doğru kaldırdı; — İşte bu kitabı Musa'ya verdi. Böylece bizi kutsayan ve vaat edilmiş topraklar bağışlayan yüce Yahova'ya inancımızın temeli de orada atıldı, diyerek gitti postuna oturdu.

Besbelli, önceden işbölümü yapmışlardı.

Haham Musa, usulca Yitsak'ın yerine geçti.

Ulu Kam Tutak, kollarını göğsünde kavuşturarak kalabalığa göz attı. Oğlanlar dalaşmayı.. kızlar oynaşmayı bırakmış.. bebeler analarının memesinde uykuya dalmış.. herkes değişen söylevciye yoğunlaşmıştı. Suskuyu selamlar gibi eğildi.

Haham Musa'ya söz verdi;

— Ve Rabbin meleği Musa'ya, önce on emri belletti. Ki, budur, diye başladı; — Yalnız ve sadece Yahova'ya tapacaksın. Yasaya uyacaksın, yasağı bileceksin. Kötülük etmeyeceksin. Altı gün çalışıp yedinci gün dinleneceksin. Büyükleri sayacak, küçükleri seveceksin. Zina etmeyeceksin. Öldürmeyeceksin. Çalmayacaksın. Yalan demeyecek, iftira etmeyeceksin. Kıskanmayacak, özenmeyecek, öykünmeyeceksin. Sonra on iki laneti öğretti. Şudur; Puta tapana... Yalan söyleyene... Körü yoldan saptırana... Yoksul hakkı yiyene... Zina edene... Anası, kardeşi, hayvanla yatana... Komşusuna zarar verene... Rüşvet alana... Yolsuza... Hırsıza... Saygısıza... Hor görene, lanet olsun. Bütün toplum âmin desin!.. Yasalarla yasakları bellettikten sonra, kardeşlerini kölelikten kurtarıp Mısır'dan çıkarmasını.. vaat edilmiş topraklara götürmesini buyurdu. Musa görüp işittiklerinden tir tir titredi. Düşünceler içinde sürüyü eve sürdü. Kaynatasından izin aldı. Âsâ elinde, firavuna vardı, dedikten sonra bacaklarını açtı. Tevrat'ı ulu kama verdi. Bir meddah gibi, söyleye tanımlaya; — Kavmimi azat et, dedi. Firavun güldü. Bunu kim istiyor?

— Rabbim.

— Seni kim gönderdi?

— Rabbim!..

— O da kim?

Bir birinin yerine geçiyordu, bir birinin. Tam bir seyir şöleni sunuyordu. Her kişide sesi değişiyor.. firavunu tanımlarken çatallı tarazlı, hırıldıyor... Musa'yı konuşurken yanık bir ilahi etkinliğiyle kişinin içinde işliyordu;

— Âlemleri yaratan!..

— Sen necisin?

— Onun kulu ve yalvacı, yanıtı firavunu şaşırttı. Hemen Tanrılar kitabını açtı. Baştan sona okudu, Musa'nın Tanrısını bulamadı.

— Pöh, dedi o zaman. Neymiş, neye yararmış bu senin Rabbin?

— İyiye iyilik... Kötüye kötülük yapmaya yarar.

— Ya!.. Pek güzel!.. Tansığı da var mı?

— Rabbin tansığı kendisi.

— Birini göster hele!.. deyince Musa Rabbin meleğinden öğrendiğini uyguladı. Âsânın topuzundaki "Detzah"ın "D"sine bakarak âsâyı salladı. Başta Nil, Mısır'daki her su kızıl kana kesti. Gören göz dehşete düştü.

— Kavmimi azat et, dedi yine Musa.

— Olmaz, yanıtını verdi Firavun. Bu kez de, "e"ye bakarak salladı. Mısır'a gökten kurbağa yağdı. Mısırlılar sığınacak yer aradı. Fakat firavun kararlıydı. Tansığa karşın olmazlandı. Musa, "t"ye bakmadan;

— Bu kez ölümü çağıracağım, dedi. — Rabbimden her ananın ilk oğlunu, öldürmesini isteyeceğim, der demez, firavunun ödü patladı. Çünkü o ilk oğuldu.

— Azat ederim ama, bir koşulla.

— Neyse kabulüm.

— Mısır'ın büyüsünü bozabilirsen!..

— Rabbin istediği buydu. Musa hemen olurlandı. Gün kararlaştırıldı. Mısır'ın bütün kamlarıyla mâgileri, rahipleriyle büyücüleri toplaştı. Her biri hünerlerini ortaya saçtı. Musa âsâsını yere bıraktı. Âsâ derhal ejderhaya dönüştü. Sihrin ürettiği ne varsa, bir lok-

mada yuttu. Firavun çaresiz İbranilerle, İsrailoğullarını azat ederek Mısır'dan çıkmalarına izin verdi. Ülkenin yükünü sırtlanmış köleler, Musa'nın ardına düşerek çıkıp gidince, Mısır'ın ışığı söndü. Denir ki, bunun üzerine firavun pişman oldu. Ordusunu toplayıp Musevilerin ardına düştü. Musa âsâsıyla Kızıl Deniz'i yardı. Hiçbirinin, hiçbir yeri ıslanmadan karşıya geçtiler. Son Musevi kıyıya çıkınca deniz kapandı. Firavun, ordusuyla birlikte helak oldu. Ve eski köleler, özgür mutlu, birlik, bütünlük içinde, ağaçlarından bal, ırmaklarından süt akan vaat edilmiş ülkeye doğru yürüdüler. Yasalara uyup bütünlüğü korudukları süre, çoğaldılar, güçlendiler... Kenan'a, Babil'e hatta Anadolu, Horasan ve Hazar'a egemen oldular. Ama insanoğlu yozlaşmasın olmuyor. İlahi ne der? sözleriyle dua eder gibi ellerini kaldırdı. Başını omzuna yatırdı. Gür sesini ayarladı. Havra kubbesinden dökülürce, yüreklerde yankılanan bir ezgiyle ilahiyi okudu: *Uluslar niçin kaynaşıyor? / İnsanlar neden boş inançta? / Krallar yine kalkışmakta, / Rabbe karşı ve yalvacına, / Birleşip öğütleşiyorlar, / Kördüğümlerini açalım, / Tüm bağlarını koparalım, / Bize tapınsınlar diyorlar, / Göklerde oturan gülecek, / Rab onlarla eğlenecektir,* dedikten sonra, bir süre kendi sesinin yankısını dinledi. Sonra yeniden başını dikti. Olduğu yerde, göğe yükselecekmiş gibi sallandı. Gözleri çakmak çakmak;

— Eğlendi de, haykırışıyla sürdürdü. — Bu kargaşa ve yozlaşma, Asur Kralı İkinci Nabukadnezar'ın sillesini yiyinceye sürdü. O ordusuyla geldi, Kenan'ı aldı. Birbiriyle çekişen bütün tahtları yıktı. Özgürlük ve egemenliğin değerini bilmeyenleri tutsakladı. Köle sürüleri halinde yurtlarından çıkarıp Asur'a götürdü. Kölelik insana yaraşmıyor, kölecilik krallara yaramıyor!.. Tam o sırada Zerdüşt Vişţaspa'nın oğlu Dârâyavuş, altı yoldaşıyla Horasan büyücülerini devirmiş... Ahura Mazda egemenliğini Horasan, Önasya ve Azerbeycan hatta Mezopotamya'nın bir bölümüne yaymıştı. Ondan çok sonra gelen Kuraş yayılmayı İndus'tan Akdeniz'e genişletince, Asur'un da işi bitti. Ve Asur'u alır almaz, Musevilerin özgürce yurtlarına dön-

mesine izin verdi. Yeruşelem'e döndüler. Orada Nehemya'nın gözetiminde Tanrı'nın evini yaptılar. Ve yazıcı Ezra, Musa'nın kitabını yeniden yazdı. Zekerya, Nehemya, Levililer, İsrailoğulları, İbraniler ve sürgünden kurtulanlar Ezra'nın ağlayarak okuduğu kitabı ağlayarak dinlediler. "Ve ondan ötürü biz, kuvvetli ahit ediyor ve onu yazıyoruz," diyerek topluca mühürlediler. Ve ona aykırı bütün yazıları toplayıp Tanrı'nın ateşinde yaktılar. Ve bize bu Tevrat'ı bıraktılar, dediğinde yine akşam oldu.

Bibi "Galiba göksel dinlerin ilki Zerdüşt!.." diye düşündü. "Öyle anlaşılıyor ki, tek Tanrı'dan ilk söz eden o. Peki biz neden Yahuda diye biliyoruz?

Pîr atamız Yesevi, yüce öğretmenimiz Muhittin-i Arabî, ulu şeyhimiz Mevlana kadar aklımız olmadığından, bir... Hepsini böyle bir arada, karşılaştırmalı bir biçimde bilmediğimizden, iki... Bilmeyi asla düşünmediğimizden üç... İmanımız sarsılır diye öğrenmeyi istemediğimizden dört.

Al sana dört yön dört kapı. Açıp geçebilirsen alkış!.. Azbiraz gayret.. azbiraz dikkat etsek.. azbiraz da kafa yorsaydık, belki de işin gizine çoktan varmış olurduk. Biz belletileni yineleyen hüthüt kuşu gibi, ezberimizde gittik. Bir kurra gibi onu aktardık durduk. Oysa gözlerimizi azbiraz ezberimizden çevirebilsek; Musevilerin ikinci kurtuluşunun da, Tevrat'ın kutsallığının da gizemini çözerdik. Babil egemeni Nabukadnezar Kudüs'ü yıkıp İsrailoğullarını Babil'e tutsak götürür. Yüz yıldan artık köle olurlar. Babil'in Tanrısı Marduk, onlara acımaz. Fars egemeni Kuraş Babil'i alır. Ahura Mazda merhametlidir. İsrailoğullarına azatlıklarını bağışlar. Azatlı Nehemya, Kuraş'a sâkilik eyler. Onu pek bir hoşnut kılar. Sâkiliğin üstüne dostluğunu ekler. Hizmetini aksatmadan yarenliği artırır. İsrailoğullarının yüz yılı aşan tutsaklığının acıklı öyküsüne pek bir üzülür. Zaten çok bir merhametli egemendir. Merhamet damarı bir iyice kabarır. Sâkisi ve yaranı Nehemya'ya; 'Al kavmini, var yurduna, kur tapına-

ğını,' buyurur. İsrailoğulları şenlik şölen, Nehemya'nın çevresini alır. Onun deyimiyle, Yeruşelem, bizim bildiğimiz Kudüs'e gitmek isteyenlerin sayısı yirmi beş bini aşar. Kuraş hem sesini çıkarmaz, hem yollarda aç kalmasınlar diye bağışını çoğaltır. Ve Kudüs'e varılır varılmaz kollar sıvanır. Kuraş'ın altınlarıyla, Nabukednazar'ın yıktığı Süleyman tapınağının yerine yeni bir tapınak... İsmail sunağının yerine yeni bir sunak yapılır. Zekerya tarafından, Zebur'a baka baka, Tevrat yeniden yazılır... Zerdüşt ateşi, Rabbin ateşi olur. Ahura Mazda minnet borcu olarak Yahova'ya dönüşür... Zekerya'nın yazdığı dışındaki bütün kitaplar toplanıp yakılır. Elbet o arada Zebur da kendi ateşinde yakılır. Ve Tevrat o güne kadar bir boylar menkıbesi iken, o günden sonra tek Tanrılı dinlerin ilk kutsal kitabı sayılır. Ondan öte İsevilik bir yandan, İslam bir yandan gelişir. Birûni bilgenin bildirdiği üzere Hint'teki birkaç oymak dışında Zerdüşti kalmaz. Her kitapta sözü edildiği halde, hiç kimse Zebur'u göremez.

Hadi bakalım. O gün bugündür dört kitap sayıklayıp, üçünü görmenin gizini çözdün diyelim. Hadi İbrahim put yapımcısıydı. Son yaptığını beğenmedi, öfkeyle yaptıklarını kırdı, diyelim. Sonra da, bunu Tanrı inancının kaldıracı yaptı. Musa'nın âsâsına ne buyrulur? Büyücü bastonu mu? Aman ha!.. İnceleyip araştırmadan hüküm verme. Ola ki, Tanrıdandır. Çarpılır marpılırsın!..

Acaba yazmada bunun yanıtı var mı?

Kişi ormanın içinde, tek tek ağaçları görüyor. Uzağında ormanı.

Hay aklınla bin yaşa pîr ata!.. Hepsi bir arada tartışılınca, insan daha iyi anlıyor. Gerçi Hayyam; 'Din ne?' Hazreti Mevlana; 'Biz neyiz?' diye sorarlar!.. Ama, 'ne'yi de, 'neyiz'i de anhası minhasıyla öğrenmeden olmaz," derken kışla camiinin minaresinden erişen ezanla irkildi.

Öğle olmuştu!..

Bibi bir an aptesinden kuşkuya düştü. Sonra, yazmanın başına oturduğundan beri onu bozacak bir şey olmadığını bildi.

Kapıları da rahledeki yazma gibi açık bırakarak, camiye yöneldi.

DÖRT

İmam mihraba yürürken veziri gördü.

Hemen derin bir saygıyla kıyıya çekildi. Mihrap boş kalınca, namazı Cuveyni kıldırdı. İbni Bibi, imamın yanında safa girerken aklından geçene kıkır kıkır gülmemek için kendini tuttu. "Hazreti Ali'nin kölesi Kamber, namazı evde kılmakta... Hiçbir biçem ve kuralına uymadan bir güzel töperlemekteymiş!.. Ali durumu görünce, kaşlarını çatarak bir sopa kapmış. Kamber anında, mescitte nasıl namaz kılınıyorsa, öyle yapmaya başlamış. Namazı bitirince Ali, ilk kıldığı namazın mı, son kıldığının mı daha iyi olduğunu sormuş. Kamber hemen; 'İlki ya Ali!..' deyince şaşıran Ali bu kez de "Neden?" diye sormadan edememiş. 'Çünkü onu Allah korkusuyla kılıyordum. Sonrakini senden korkarak...' yanıtı bugüne ve bize ne kadar uygun yüce Tanrım!..

Şu an camiden içeri Abaka İlhan girmeli!..

Hiç kuşkum yok, Alaeddin vezir de, yerini hemen ona bırakır. Hadi vezir efendimiz, imamdan bilgili ve yetkin. Kelamı güçlü, tecvidi metindir. Moğol İlhanı, mihrap olmasa kıbleyi bulamaz. Azrail ümüğüne çökse, salavat getiremez. Münkir'le Nekir sınava çekse, Fatiha'yı okuyamaz. Tanığım!.. Oysa bütün hadis kitaplarında, yüce yalvacımızın; 'Bilen kıldırsın' öğüdü yer alır, değil mi?.. Hadi ordan!.. Kul, ödül ve yaptırımı bu dünyada uygulayan efendisi yanındayken, Tanrı'yı yalvacı dinler mi? Biri 'bilen etsin' lafını yedi yüzyıl önce etmiş geçmiş... Biri ömrün tükendiğinde ödül ya da ce-

za verecekmiş. Kul gününü güven ve erinçte geçirmeye yükümlü. Ve dünyadaki efendiler, isterse erinç, dilerse ezinç içinde geçmesini sağlarlar.

İmam haksız mı? Değil!.. Ettiği ne ki?

Mihrabı kendinden iyi bilene terk eylemek!..

Muzırlık etme Bibi!..

Tanrı katındayken bari, olanı olduğu gibi al. Böylece gereği o yüceler yücesine kalsın. Bağışı bol, cezası ağır olan o değil mi? Nasıl bilirse onu işlesin. İşine karışmak haddin mi? Namazda kusur varsa, vebali kime?

Neylesin fukara? O da bizim terbiyemizde bir kul... Ve hepimiz, Yüce Allah'tan önce, efendimize kuluz. Elbette ona saygımız da, o yüceler yücesinden önde gelecek."

Namaz başlayınca, düşüncesinin önüne duanın setini çekti. Tespih duası da bitince, hep birlikte kışla sofrasına oturdular. Askerin tayını, saray sofrasının benzeriydi. Tek ayırım, aş orada altın sahanlar içinde.. burada tunç sahanlar içinde sunuluyordu. Karını doyar doymaz, izin istemesine kalmadı.

Vezir, "iş bekliyor" gerekçesiyle ayaklanınca onu izledi.

"Şu kurultay olayı çok ilginç," diye düşündü. "Bizim havsalamızın almadığı da o sanırım. O yüzden, belleğimdeki hangi kitabın sayfalarını çevirsem; 'Selçuk yoldaşlarıyla birlikte, İslamla onurlandı... Sancak beyleriyle İslama girmeye karar verdi. Bölgede Müslüman çoktu, o da onlara uydu'dan başka bir bilgi bulamıyorum. Bu konudaki her şey, büyük vezir Ebu Ali el-Hasan Bin Ali bin İshak et-Tusi hazretlerinin dünyaya Melikşah saltanatı adına nizamat vermesinden sonra yazılmış. Elbette dönemin gereğine uyularak, kurultay, sultanın atasının kesin istencine feda edilmiş. Bizlere hepten aykırı geldiği için de, hiç üstünde durulmamış. Meğer Selçuk'un yoldaşları bütün Oğuz boyları... Derdiği kengeş ya da danışma organı da, bu kurultay imiş!..

Öyle ya, Oğuz'da da, Moğol'da da her bir işe kurultay karar ver-

miyor mu?.. Cengiz Han dahi yasasında, ardıllarının egemenliğini kurultay onayına bağlamıyor mu? Gerçek bir kez başından çarpıtıldı mı, gerisi yağlı dolaba koşulmuş yağır beygir misali kolay döndürülüyor. Ve zaman kula eriştikte, derya içinde, deryayı bilmez balıklar benzeri evrilip çevriliyor. Hepsinde varılan sonuç aynı.

Kararı veren tek kişi!.. Oysa kurultay bütün kişilerin üstünde!..

O kadar üstünde ki, bana Alaeddin Cuveyni efendimiz anlattı. Ona Hulagu Han... Ona da babası Tuluğ Han anlatmış. Cihangirlikte ve kıyıcılıkta eşitsiz Cengiz Han, 'Orda'dan uzakta seferdeyim. Bana ecesiz harcama yetkisi verin,' diye iki kez kurultaya başvurmuş... İkisi de, 'Ecenin mührü olmadan olmaz,' diye yadsınmış!..

Ece biz kulların gözünde cariyelikten gözdeliğe... Gözdelikten hasekiliğe geçebilirse analığa yaraşan bir kişilik... Çünkü cariye ya tutsaklar arasından çapul payı olarak.. ya da esir kapanından ucuz pahalı satın alınarak sunulan bir tutsak. Hakanın yatağına girebilirse, alkış!.. İçini doldurur, bir de oğlan doğurursa, katmerli alkış!.. Ve herkes karşısında el pençe, övgülerin en hasını hak ede!.. O kadar!..

Oysa şu okuduklarım tanık, o zaman yüce divanın seçilmiş üyesiymiş.

Boyda bacı olarak kocalar kurulu üyesi.. ulusta hatun oluyor... Kağanlık evreninde ece.. kağanın defterdarı... En bir güçlü kişi!.. Hazine'nin anahtarı onda. Ve dünyaya ferman okuyan Cengiz Han, onun oluru olmadan hazineye dokunamıyor.

O zamanlar bir başka zamanlar İbni Bibi!.. O insanlar başka insanlar!..

Sen bu düşündüklerinin birini bile yazamazsın. İyisi mi, akıllı uslu oku. Öğren ve üzerinde düşün, düşünebilirsen," düşüncesiyle rahlenin başına geçti.

"Ertesi sabah, sıra İsevilerdeydi.

Onlarda Bizans başka düşünürmüş... Ermeniye başka... İskenderiye başka!..

Tıpkı bizim boylar kadar çok, ama kökende aynı inançta bir-

leşmemiz gibi, onlar da görünüşte ayrı boy çekiyorlarmış. O yüzden kalabalıktılar.

Sabah aydınlığı, tan alacasını silip süpürürken, kimi altın işlemeli kızıl.. kimi yakut kakmalı beyaz.. kimi pırlanta serpmeli erguvan cüppelerini giymiş... Elmasları oynaşa oynaşa günışığının renklerini ayrıştıran altın taçlarını takmış.. göbeği firuze kakmalı haçlarını, altın zincirlerle boyunlarına asmış.. kutsal simgeleri incilerle bezenmiş kuşaklarının telkâri saçaklarıyla atkılarını savura savura toplaştılar.

Ulu kam, söz sırasını en uzaktan onur veren.. en yaşlıları İskenderiye Patriği Oralyus'tan başlatmış. O dilimizi bilmiyormuş. Ermeni kralının Piskopos Mamlun'la yolladığı, yeri cennet olası bilgin Bar Hebraeus gençliğinde aramızda bulunmuşmuş. Hatta Bizans patriğiyle imparatorun elçilerine yamak olarak Seylan'a kadar gitmiş. Yolculuk çok serüvenli ve uzun sürmüş. Babacan bir papaz... Keşişin ermişi.

Her söz açılışında; 'Zahmete değdi,' diyormuş.

'O sayede Doğu dillerinin hepsini öğrendim.'

Çevirmenliği üstlenirken de, 'Zaten çok farklı şeyler anlatmayacağız,' diyerek sıralamayı onaylamış. Bizans'ın Pontus'undan gelen Arşövek Andreas'la, Piskopos Kiryaki... Hemen ona katılmışlar.

Böylece bir mezhep kavgası çıkmadan önlenmiş.

Zaten beşi bir yerde saf tutmuş... Bir de tören giysileri içindelerse, sakallarının gizlediği yüzleriyle, aynı tunç kalıbından çıkmış gibi birbirlerine benziyorlar.

Gümüş bir post gibi göbeklerine sarkan sakalları... Haça özendirilmiş altın taçlarının altından çavlan benzeri dökülen uzun saçları... Göğe merdiven kurmuş gür kaşlarıyla, görünümleri pek bir heybetliydi.

Güvenleri, koltuklarından taşan deri ciltli kalın kitaplardan belli oluyordu.

İskenderiye'yle Pontus'tan gelenlerin yükü hafifti. Hepsinin bir

koltuğu altında salt İncil vardı. Ama Ermeniye'den gelenler, pek hevesli olmalılar. âyin yöntemleriyle kutsama biçemlerinin Donatzuyutz'u.. papaz duaları derlemesi Badaramadutz.. öğle âyini yönetmeliği Casotz.. ve dualar kitabı Jamakırk'ı getirmişlerdi.

Orelyus'un devinisiyle, hepsi önce kitaplarını öpüp başlarına koydu. Sonra o kitaplarla, kalabalığın üzerinde birer haç çektiler. Sabah âyinini kotardıkları inancıyla, kitapları yeniden koltuklarının altına yerleştirdiler. Böylece Ermeniye piskoposlarının işleri hem uzun sürdü, hem de, iki koltukları da dolduğundan kolları kısık ve devinisiz kaldı. O halde dikilince her biri gölge oyununun perdesinden fırlamış papaz tasvirini andırdı. Kam ata, hafifçe kıyıya çekilerek, sözün önünü açtı.

Piskopos Bar Hebraeus koltuğunun altındaki kitapları yoldaşı Mamlun'a aktardı. İskenderiye patriğinin yanına geçerek, onun alçak sesle söylediklerini, yanık sesiyle bağıra bağıra çevirmeye hazırlandı.

Patrik Orelyus, İncil'i eline aldı. Boynuna asılı haçı öptü.

Diğerleriyle topluluktaki İseviler hemen ona katıldı.

— İbrahim oğlu, Davut oğlu, İsa Mesih'in meselidir!.. diye söze başladı. — İbrahim'i ve sonrasını biliyorsunuz. Anlatıldı!.. Bilindi ki, çiğ süt emen insanoğlunun yoz hevesi bitmiyor. Hırsına uygun gördüğü her fırsatta iyilik, güzellik ve doğruluktan sapıyor. Ne kıyım ve kırımlardan ders alıyor!.. Ne erinç ve mutluğun değerini biliyor!.. Yüce Tanrı, halksızlık ve yolsuzluğu ortadan kaldırmak için nice yalvaç.. nice kutsal kitap gönderirse göndersin. Onun sürekli kutsal buyruğa uymasını sağlayamıyor. Gazaba geliyor... Gökten yağmur yerine ateşler yağdırıyor. Yerde su yerine kanlar akıtıyor. İnsanın hırsı azgın, gözü kara, belleği noksan. Ölümü unutuyor!.. Haramiliğin en sefilini.. yolsuzluğun en yozunu.. zulmün en acımasızını işlemekten perva etmiyor. Yüce Tanrı, büsbütün öfkeleniyor. Zaman zaman, özene bezene yarattığı dünyayı kül eylemekten zor sakınıyor. Acıyor sefil insanlara. Acıdığından, yeniden uyarmak için

yeni bir yalvaç daha yolluyor. Bozulan düzeni yeniden yeniden kuruyor. Ve bir süre yalvaçlarla, uslu insanların gözetiminde mutluluk dönemi geçiyor!..

Çevirinin düzgünlüğü, kitlenin yoğunlaşmasını sağladı.

Bar Hebraeus, anlatılanı hiç zorlanmadan, hiç kekelemeden çevirdi.

Başka inanç sahipleri, İseviliği bir söylevde dinleyeceklerini anladılar.

— Yine kendini herkesten üstün sayan biri çıkıyor, dedi fısıldarcasına Orelyus. Elini suçlarca sallayarak bağıra bağıra çevirdi Bar Hebraeus. — Ve hırsı onu, kardeşlerinin zararına davranmaya zorluyor. Hırs kötüdür insan kardeşlerim!.. Kötü salgın gibidir. Tez yayılır. Yayıldıkça, acımasızlık her yere, herkese musallat olur. Öyle zamanlarda, kendini güçlü, başkalarını yoksul ve yoksun görenler çoğalır. Kişi kendini herkesten akıllı.. kurnaz ve güçlü saydı mı, üstünlüğüne inanır. Oysa, her şey ve herkesten üstün olan Tanrı'dır!.. Ve ona göre bütün insanlar kardeştir. Bu gerçeği unutan, içindeki bütün güzellikleri bir bir soldurur. Haksızlık, yolsuzluk ve haramilik alır başını gider. Artık insanlar, yönetenlerden de, yönlendirenlerden de umutlarını keserler.

Kitle her duraksamada baş sallıyor.. bozuk bir düzende yaşamanın tanımını gözleriyle birbirine aktarıyordu.

Orelyus yeniden fısıldadı.

Bar Hebraeus, dilini dudakları arasında gezdirerek, yeniden gürledi.

— Bu dem, elinden kötülük gelmeyenlerle, ondan zarar görenlerin gözlerini gökyüzüne çevirmesine neden olur. Çünkü yeryüzü yasaları zorbalığın karşısında yetersiz kalmıştır. Yüce Tanrı, kul çaresizliğinin tek ve sağlam sığınağıdır. Kişi acıyı onunla paylaşır, en gizli sevinçleri ona açıktır. O hem azap verici, hem bağışlayıcıdır. Haksız, acımasız, yolsuz davrananlar bir nice zulüm üzre olur olsun. O dertlilerin derdini, hastaların dermanını, yoksulun di-

leğini, yoksunun eksiğini bilir, duyar ve görür. Bakar ki dünya düzeni iyice bozuldu, yeniden kurmak için yeni bir yalvaç gönderir. İşte İsa Mesih'in –İsevilerle birlikte haç çıkararak– meseli, günümüzden dokuz yüz altmış yıl önce, böyle bir zamanda başlar.

Çevirmeni derin bir soluk alıncaya sustu.

Kitle kendi çekişmesinin söze dönüşmesinden hoşnuttu.

Onunla birlikte deviniyor.. her sözcüğü içselleştirerek belleğine yerleştiriyor.. ve onunla birlikte derin derin nefesleniyordu.

Gözlerin ışıl ışıl, yeniden ağzına dikildiğini gördüler.

Orelyus, arayı uzatmadan mırıldandı;

— Roma'da Sezar Ogustus... Kudüs'te onun vasalı, Hirodes vardı. Hirodes, Yahudi değildi... Yunan değildi... Filistinli değildi!.. Ne idüğü belirsiz bir melezdi. Her türlü kötülüğü işleyerek, egemenliğini pekiştirmiş.. her kötü gibi onu sonsuz kılma hırsına kapılmıştı. Bu yüzden, zulme uğrayanların Davut'un oğlu Mesih'in bir gün Yahudilere egemen olacağı umut ve söylentilerine çok kızıyordu. Yaşı yetmişe geldiğinde, saray görevlisi, Fars'tan gelen üç müneccimin haberini verdi. 'Yahudilere egemen olmak üzere doğan çocuk nerede? Ona secdeye geldik,' diye sorduklarını.. bütün Kudüs'te oradan oraya dolandıklarını duyunca, hemen müneccimleri çağırdı. 'Davut'un oğlu Mesih'in doğduğunu nerden biliyorsunuz?' sorusuna bir ağızdan; 'Doğuda bir yıldız gördük. Bize buraya kadar yol gösterdi,' yanıtını alınca; duraksamasız; 'Onu bulun. Yerini bana da gösterin ki, ben de secde edeyim,' sözleriyle gönderdi. Müneccimler saraydan çıktılar. Kendilerine yol gösteren erguvan yıldızın izinde, Kudüs'ü terk ettiler. Beytüllahm'e gelince, yıldız bir evin üzerinde durdu. Ev Yusuf adında bir marangozundu. Ve Yusuf'un eşi Meryem'in kucağında nur topu gibi bir bebek vardı. Üç müneccim eve girdi. Bebeğin önünde diz çöktü. Getirdikleri altınlarla, günnük ve mührü sunarak evden çıktılar. Hirodes'in niyetini anlamışlardı. Kudüs'e dönmeden ülkelerine gittiler.

Başta patriklerle evekler, İsevilerin tamamı onunla birlikte haç çıkardı.

İsa'yı, anasıyla babasını ve müneccimleri kutsadılar.

Orelyus'un fersiz gözleri son dudak kıpırtısını pek seçemiyordu. Dört İncil'i de ezbere bilen Bar Hebraeus, usulca dirseğini tuttu. Topluluk öyküyü algılayıncaya, onu susturdu. Kaynaşma durulur durulmaz yeniden başladılar;

— Marangoz Yusuf'a, o gece düşünde Rabbin meleği göründü. Ve ona; 'Kalk çocuğu anasıyla birlikte Mısır'a götür. Ve ben sana haber verinceye orada kal. Zira Hirodes bebeği öldürmeye cellatlar yollayacak,' dedi. Yusuf sabah uyanır uyanmaz karısıyla bebeğini alarak Mısır'a kaçtı. Hirodes, üç gün, sabırsızlıkla o üç müneccimden haber bekledi. Üç günün sonunda, gelmeyeceklerini anladı. Onların yıldızı gördüğü zamanı da hesaba kattı. Ve iki yaşından küçük erkek çocukların öldürülmesini buyurdu.

Bar Hebraeus, Orelyus'ın dirseğine dokundu. Bir süre durakladılar.

Anaların bebelerini kaygı ve ivecenlikle sırtlarından alıp sımsıkı bağırlarına basmasını izlediler. Ortalık bir anda bebek çığlığıyla doldu. Hemen ağızlarına tıkılan memeler seslerini kesti. Ardından cukka şapırtısı yükseldi.

Susku bulutlarında, papazların sesi yankılandı;

— Bu kıyımdan az sonra yere batası Hirodes öldü. Rabbin meleği yeniden göründü. Yusuf ülkesine döndü. Döner dönmez de, babasının yerine Arhelaos'un geçtiğini öğrenince Beytüllahm'e gitmeye çekindi. Galile yöresinde tepeler arasına gizlenmiş Nasıra'ya geldi. Gün ışığında pırıl pırıl parlayan beyaz taş evlerden birine yerleşti.

Kalabalık derin bir oh çekerek, kaygılardan arındı.

— İsa Mesih, çok zeki bir çocuktu. Tez zamanda anasından duaları, babasından kutsal yasaları öğrendi. Havra'da Tevrat'ı dinleye dinleye ezberledi. Marangoz Yusuf, çok yoksuldu. Hahamdan İsa'ya okumayı öğretmesini diledi. Haham yüreği iyilik dolu bir ermişti. Yüksünmedi. Tevrat'ı İsa Mesih'in önüne koydu. Tekvin'i açtı. "Başlangıçta," der demez, İsa; "Allah gökleri ve yeri yarattı," diyerek bü-

tün kutsal kitabı güldür güldür okudu. Üstelik onunla da yetinmedi. Her âyete, her mezmura ve her ilahiye, onun bildiğinden çok daha derin ve kutsal anlamlar verdi. Haham hayretler içinde kaldı. İşte Vaftizci Yahya o günlerde; 'Tövbe edin!.. Günahlardan arının!.. Göklerin melekleri yakındır,' diye haykırarak Yahudiye çölünde ortaya çıktı. Çünkü İşaya yalvaç; *'Çölde çağıran sesi, / İşitin ve inanın, / Odur Rabbin müjdesi, / Ve onlara tapılsın,'* muştusunu vermişti. Ve Yahya'nın abası, boz devenin tüyünden.. kuşağı deridendi. Yediği yaban balı, bir de çekirgelerdi. Yahya bir yarım yalvaç, ermiş bir vaftizciydi. O zaman Kudüs, Yahudiye ve Erden'in çevresi Yahya'ya başvuruyor.. günahını söylüyor. Yahya onu dinliyor.. bir güzel öğütlüyor. Ve sonrasında Erden ırmağına sokarak, vaftizi tamamlıyor. Günahlardan arıtıp onu temizliyordu.

Hıristiyan Oğuzlar, üçlemeyi yineleyerek haç çıkarırlarken beklediler.

Mırıltı sona erer, eller göğüslerden inerken bilginler devam etti;

— İsa Mesih de vaftiz için Yahya'ya geldi Fakat Yahya; 'Beni sen vaftiz edecektin. Bana niye geldin?' diye önüne geçmeye kalktı. İsa Mesih; 'Beni bırak. Zira her iyilik bize gerektir,' deyince bıraktı. İsa vaftiz olarak sudan çıktı. O an gökler açıldı. Ve Allah'ın ruhunun güvercin gibi inip üzerine konduğunu gördü. Ve göklerden bir ses geldi; 'Sevgili oğlum budur. Ondan razıyım!..' İblis de İsa gibi o kutsal sesi duydu. Kızgın saca düşmüş akrep gibi zıpladı. Rab bir hınzırlık düşündüğünü bildi. İsa Mesihi İblis tarafından sınansın diye çöle gönderdi. Issız ve çorak çölde, kırk gün kırk gece oruç tuttuktan sonra acıktı. Ayartıcı İblis o anı bekliyordu. Hemen ortaya çıktı; 'Eğer sen Tanrı'nın oğluysan açlığına dayanamaz. Söyle, bu taşlar ekmek olsun.' İsa Mesih; 'İnsan yalnız ekmekle yaşamaz. Fakat Rabbin ağzından çıkan bir sözle yaşar, yazılmıştır,' deyince İblis onu, kutsal kente götürdü. Tapınağın kulesine çıkardı. 'Eğer Tanrı'nın oğluysan, kendini aşağı at. Çünkü yazılmıştır. Me-

leklere emrolunacak. Seni ellerinde taşıyacaklar,' deyince İsa Mesih; 'Sen Rabbi denemeyeceksin, diye de yazıldığını bilmez misin?' yanıtını verdi. İblis İsa'yı bu kez de dünyanın en yüksek dağının doruğuna götürdü. Ve ona dünyanın bütün ülkeleriyle, onların zenginliklerini gösterdi. Ve 'Eğer bana secde edersen, bunları sana veririm,' dedi. O zaman İsa; 'Çekil Şeytan. Salt Rab Allah'a tapınıp ona kulluk edeceksin, yazılmıştır,' diye dikildi. O zaman İblis onu bıraktı. Ve gökten melekler gelip hizmetine koşuldu, dedikten sonra bir süre susan Orelyus'u bekledi Bar Hebraeus.

Ulu kam, ağızlarının kuruduğunu bildi. Her birine birer tas uzattı.

İki papaz da, taslardaki şarabı görünce pîr ataya sevecenlikle baktılar.

Dudaklarının kenarından sızan damlaları yalaya yalaya tasları boşalttılar.

Orelyus, tarazlı sesiyle ilahiye başladı;

— Ne mutlu yoksullara, der demez, Bar Hebraeus, yüreklerde yankılanan gür ve yanık sesiyle hemen ona katıldı: *Göklerin melekleri, / Daima onlarındır. / Ne mutlu yaşlılara, / Çünkü onlar sonunda, / Teselli edilecek. / Ne mutlu halimlere, / Çünkü miras onlara, / Yeryüzü nimetleri, / Ne mutlu salimlere, / çünkü doyacaklardır. / Ne mutlu rahimlere, / Merhamet görecekler. / Ne mutlu masumlara, / Allah'a erecekler. / Ne mutlu barışana, / Oğul sayılacaklar. / Ne mutlu kurtuluşun, / Azabını çekene, / Göklerin melekleri, / Onlarla olacaklar.*

Orelyus sözü bitmiş gibi sustu.

Dönüşümü sağlamak amacıyla, kıyıya çekilmek için kıpırdandı.

Bar Hebraeus elini tuttu.

Piskopos Mamlun safa girdi. Onu Bizans evekleri izledi.

El ele tutuşup kollarını kaldırdılar. Ortak haç çıkararak topluluğa döndüler;

— Sana kötü geleni, başkalarına yapma, diye bir ağızdan bağırdılar.

Sesleri tepelerde yankılandı.

Yankılar topluluğun üstüne yağdı.

Son sesler biterken;

— İşte, dedi Pontus Eveği Andreas; — Bizim inancımızın temeli de, özeti de budur.

Hepsi onayladı. Ellerini birbirinden ayırmadan, bir sonrakini dinlemek üzere, öncekilerin yanında bağdaş kurdular.

Kam, Buharalı muhaddis el-Dahili'ye baktı. O el-Hakim'i işaret etti. O da sözü saygıyla, Gürgenç medresesinin başı... Ma'mun Harzemşah'ın veziri.. matematik ve gökbilimin büyük ustası.. tasavvuf ulusu, Ebu Nasr Mansur'a aktardı.

Mansur, hemen ayağa kalktı.

Kalkarken incili kaftanı savruldu. Günışığı önce beyaz ipek gömleğinde... Sonra kızıl ipek kuşağında yandı söndü. Ak ipeği, tülbente özendiren, dilimleri inci, yakut ve elmaslarla bezeli.. tepesi yeşim tuğlu kavuğu kaydı. İvecen düzeltti;

— Hekimlikte Bukrat ve Lokman'a eşit.. kimyada Kudüslü keşiş Mariyanus'a koşut.. simyada İskenderiyeli Zosimos'a aşıt.. matematikte el-Cabir ve Hayyam'a taşıt.. bilimde Eflatun'a yaşıt.. felsefede Sokratis'le reşit.. Farabi'nin.. Birûni'nin ve bu acizin hocası... Rabbim kabrini nuruyla donatsın ulular ulusu Ebubekir el-Razi, söz dinden her açıldığında buyururdu ki; 'Âlemin başlangıcı, yegâne ve değişmez esas olan Allah düşüncesinin zorunlu bir sonucu olacaktır. Fakat bu başlangıç tartışmaya açıktır. Çünkü tin bilgiye sahip olmadığından, tenle birleştiğinde şehvete kapılır. Aristocular tini Tanrı'yla eşdeğer gördüklerinden varlığı dine bağlarlar. Eflatun, onun hocası Sokratis'le, onun hocası Kilizmanlı Anaksagoras.. onun hocası Miletli Anaksimen.. onun hocalar altın zinciri Miletli Anaksimiyandros, Talas ve Fisagor ise cevheri doğada.. dört ana elementin bileşiminde arar. Hava, su, toprak ve ateşin türlü hallerinin tini.. yani cevheri.. yani varlığı oluşturduğunu savlar.. deneyleriyle kanıtlamaya uğraşırlar, diyerek sustu.

Medrese alışkanlığıyla bir süre kitleyi gözlemledi.

O güne değin, bilimde iyice yol almışlara ders vermiş.. çoğun sözlerinin yarısında sorular ya da yadsımalarla karşılaşmaya alışmıştı. Oysa bu kitle sanki her sözcüğü yutuyor, ama ses soluk çıkarmıyordu.

Bir an anlamadıklarını düşündü. Sonra gözlerinin ışıltısı yüzünü aydınlatınca, anladıklarına karar verdi. Yutkundu. Savını sürdürdü;

— İşte bunlar dağınık atomların birleşmesini sağlayarak ilk maddeyi türetir. Bu ilk madde değişik zamanlarda, yeni yeni bileşimlerle gelişe gelişe bildiğimiz âlemi meydana getirir. Oysa bilgelerin buyurduğu biçimiyle inanç, bir nice tini ilk cevher saysa da, âlemi olduğu gibi algıladığından deneye de sınava da izin vermez. Bu nedenle dinle bilim ve felsefe uzlaşmaz. Biri kesinleşmiş kişisel doğruyu dayatır. Biri sürekli kuşkuya inanır, diye herkesin gözlerini faltaşı gibi açtırarak söze başladı.

Mırıltılarla kıpırtıların yayılmasına izin vermedi. Arayı uzatmadan herkesin aklındakini önüne seriverircesine sürdürdü;

— Oğuz köhnedi. Her ilinde bir baş... Her başta bir tutku belirdi. Bunun başı da sonu da kırım ve kıyım. Oğuzun Oğuz'la çatışması, gayrıya yarar. Bu yüzden bizi yeniden bir sancak altında birleştirecek bir inanç birliği gerekli. Bu ne olabilir? Seçim yapanın, yani Oğuz töresine ne uyar? İşte kurultayın önündeki soru. Hangi dinde birleşelim? Her dinin bilgeleri uzun uzun anlattı. Anlatılanlardan anladığım şu: Hem Oğuz, hem doğa yasası bütün insanların yaratılışta eşit olduklarından söz eder. Oğuz bunu her insanda sürdürür. Eğer doğa ve Oğuz yasasının eşitlik ilkesine dayanılırsa, peygamberler tinsel ve ussal hiçbir üstünlük iddia edemezler. Günlerdir dinlediğimiz peygamber tansıkları, hilelerden ibaret dini söylencelerdir. Dinlerin kuramlarıyla kurallarının neredeyse tamamı her hal, zaman ve durumda tek olan gerçeğin zıddıdır. Bilgeler şimdi benden kanıt ister. Bilmem, her göksel dinin benzerliğine.. hatta tıpkı tavuk ve yumurta gibi birbirinin içinden çıkmasına karşın diğerini yadsımasından iyi kanıt olabilir mi? Madem birbirlerini yadsısasalar da, hem ben-

zer, hem öncül ya da ardıldırlar... Bunca ayrı inancın gereği ne? Ve doğanın eşit yarattığı insanların ayrı ayrı inançlara kapılması neden? Bilgeleri hayranlıkla dinledik. Her biri söylevini bitirdiğinde, ona katılmak isteğiyle tutuşmadık mı? İşte ayrılıkların gerekçesi de, kaynağı da bu... İnsanların din ululara duyduğu hayranlık ve güven!.. Onları bu güvene sürükleyen de, gelenekleriyle, düşünsel tembellikleridir. Oysa azbiraz gelenek dışı ve bilinçle görülecek gerçek, insanlığı yıkıma sürükleyen savaşların yegâne sebebinin dinler olduğudur, sözlerinin ardından bir süre sustu.

Sesi bir çift kırlangıç gibi dağlarda, koyaklarda değil.. sabaha açan güle, coşkuyla şakıyan bir bülbülün ezgisi gibi kurultay üyelerinin beyinlerinde yankılandı. Hepsi din birliğinin savaş gerekçesi olacağını biliyordu. Hangisinde birleşileceğine karar verildiği an hem yeni bir oluşumun temelleri atılacak.. hem çapul ve talanın adına yapılacağı kutsal bir gerekçeye sahip olunacaktı.

Bigenin akla uygun açıklaması herkesin vicdanında yankılandı. Ve herkes suçüstü yakalanmış gibi sarsıldı. Kitlenin dikkati daha bir arttı. Gözler ağzına, kulaklar sesine kenetlendi. Bilge hiçbir şeyin ayırdında değilmişçesine sürdürdü;

— Bu yüzden dinlerin tamamı, felsefi düşünceyle bilimsel araştırmaya düşmandır. Bilgiye, bilince ve akla dayalı bir araştırma kutsal sayılan kitapların değersiz yapıtlar olduğunu ortaya çıkarır. Ve akıl, Eflatun, Aristotalis, Öklit, Bukrat gibi eski bilgelerin yazılarının insanlığa çok daha büyük hizmette bulunduğu sonucuna varabilir. Bunun için tin denilen cevherin oluşumundaki kimya işlemleri doğru düzgün incelenmeli.. deneyin eleğinden geçmelidir. Varlığın gizi de gizemi de ancak o yolla çözülür. Öyleyse, neye inanırsak inanalım, kaynağı bilgi olmalı, yargısının sonunda şaşkın, gözü kulağı ve ağzı açık bakakalan kitleyi gözlemleyerek, derin bir soluk aldı.

Bir süre topluluğun kendi içinde hesaplaşmasını izledi.

Yeterli zamanı tanıdığı güveniyle, sözlerini sürdürdü;

— Çünkü bilgi fikri de, duyuyu da pekiştirir. Böylelikle, İsevi bilgelerin, büyük yetkinlikle özetledikleri... Ve bütün inançlar için geçerli; 'Sana kötü geleni, başkalarına yapma,' gerçeğinin özüne erişilir. Madem Oğuz boyları bir inançta bütünleşme isteği gösterdi. Madem, onu seçmeye kurultay derdi.. ve bunca zaman sabırla, her inancın bilgeleri dinlendi, bence konunun özüne girme zamanı geldi, dediğinde, bütün şaşkınlıkla beğeni, derin bir meraka döndü.

Onay mırıltılarını uzatmadan;

— Bilinir ki, evren sonlu ve sınırlıdır, diye kurultayın aklını sözcüklerinin kıskacına aldı; — Madem ölümlüdür, evrendeki her varlık ömrü ne kadar uzun olursa olsun, sınırlıdır. Ve sınırlı olan sonludur. Sonlu olan, sonsuz olabilir mi?

Bilge sorusuna yanıt arayarak sustu. Topluluk birden kendini tartışmanın içinde buldu. Yarım aydan önce öksürük gibi bir;

— Olamaz, sözcüğü belirdi. Karşı kıyıya atladı. Çoğaldı, her iki yamacı da kapladı.

— Olamazsa!.. Evren de, bütün varlıklar da sınırlı ve sonludur.

— Sonludur!..

— Öyleyse evren de, bütün sınırlı ve sonlu varlıklar da, sınırsız, sonsuz özün, tin.. cevher ya da bilgelerle yalvaçların öne sürdüğü Tanrı'nın türevlerinden.. veya Tanrı o bileşimin bir türevinden ibarettir.

— Oy!.. Oy!..

— Bu gerçek içtenlikle kabul edildiyse, bilgelerin yetkinlikle her inancın kökenine yaptırdıkları paha biçilmez yolculuk anlamına kavuşur. Bu kurultay, hepimiz için, belki bir daha ele geçmeyecek bir fırsattır. Şimdiye değin tapınaklarla medreselerde ayrı ayrı incelenen konular, ilk kez açıkta, kalabalık önünde tartışılıyor. Ve kutlu kişiler!.. Seçimi yaptığınızda, bir yeni açılımın adımı atılacaktır. Alkış size!.. diyerek dikkatin yoğunlaşmasını sağlar sağlamaz; — Şimdiye anlatılanlardan öğrendik ki, inançlar bilgi ışığında, birbirinden farklı değil!.. Peki bu bütünlüğü sağlayan bilgi nedir?

Yanıt bekler gibi gözlerini yamaca yığılmış kalabalıkta gezdirdi. Kitle kendi istenciyle bilginin tuzağına tutulmanın telaşına kapılmış.. mırıl mırıl birbirini sorgulayarak kaynaşmaya başlamıştı.

Açıklamanın ondan beklendiğini, üzerinde yoğunlaşan bakışlardan anladı.

— Bilgeler bilginin kaynağını dört alanda arar, diye sorusunu yanıtlamaya başladı; — Bunlar duyu, akıl, sezgi ve vahiydir. Bu dört öğenin bütünlendiği varlık ise tikel ve tümel diye başlıca iki bölümden oluşur. Duyu organları koku, ısı, tat, biçim gibi, tikel varlıkları tanımlayıp tanıtırken.. akıl tümel olanın bilgisini kazandırır. Bu yüzden duyu bilgisi özne-nesne ilişkisiyle maddi varlıklara göre oluşur.

Arkasında saf tutan bilgeler, yekinerek saflarını sıkıştırdılar. Kitle konuyu bütün boyutlarıyla kavrayamıyordu. Ama daha önce beğeniyle izledikleri bilgelerin tutumu, onların da sıkışıp dikkat kesilmesini sağladı. Mansur, dikkati dağıtmayı göze aldı;

— Dış dünyanın gözle görülür, elle tutulur biçimlerinden, duyu organlarının edindiği izlenimler ortak betimde birleşerek, tasarlama gücüne, sözleriyle konuyu daha bir soyutlayıp derinleştirmekten sakınmadı; — Tasarlama gücü de onları bellek gücüne iletir. Böylece duyu algıları insan zihninde birer kavram olarak yer alır. Fakat bu kavramlar cins ve türün altındaki tikellere aittir. Ve başta ilk öğretmen Aristotalis'le, yeri cennet olsun büyük bilge el-Kındî gibi, pek çok bilge bu algı işleminin zaman dışı bir olay şeklinde gerçekleştiğini söyler. Bu duyular iletisiyle oluşan ya da anımsanan bir gerçekliktir.

Yan gözle bilgelere baktı.

Gözlerinde beğeni ışınları yanıp sönüyor.. o ışınlarda, seçkinler arasında bile zor tartışılacak, derin bir konunun kitlelere açılıvermesinin şaşkınlığı balkıyordu.

Kitle anlayıp anlamadığı belirsiz bir edilginlikle bekliyordu.

Uzatmadı;

— Ama duyu algıları sürekli değişim içindedir. Bunun belli başlı nedenleri özne-nesne ilişkisinin süreksizliğidir. Çünkü nesneler fi-

zikî, kimyevî ve bünyevî etki veya katkıyla her an bir başka biçim alabilir. Zira zamanın akışı içinde her şey sürekli bir değişim halindedir. Dolayısıyla duyu bilgisi akıl bilgisi gibi sabit ve içerikli olmadığından güvenilir bilgi türü değildir. Açığı, özne-nesne ilişkisinin bir sonucu olarak elde edilen bu bilgiler duyu organına bağımlı, kişisel ve tikeldir. Bu nedenle duyu algıları hiçbir zaman varlığın niteliğiyle gerçeği konusunda doğru bilgi vermez. Bunun olabilmesi, duyu bilgilerinin akıl tarafından onayını gerektirir.

O birden susunca, topluluk onay bekliyor sandı.

Ve gök gürültüsünü andırır biçimde, bir ağızdan;

— Oy!.. Oy!.. dedi.

Bilgeler onun sözlerini başlarıyla onayladı. Kitlenin yanıtına gülümsedi.

Mansur bir bir yana, bir öte yana baktı. Ayırım apaçıktı. Telaşlandı, kaygılandı.

Çok uzun bir zamandır bilgelerle tartışa tartışa soyutlama ustası olmuştu. Ama öncekiler yetkin vaizlerdi. Somut öykülerle inancın kaynaklarını anlatmışlardı. O kalabalıklar karşısında, söylevi unutmuş, 'Keşke Harzemşah benim yerime ağzı laf yapan bir vaiz yollasaydı,' diye bakınırken gözleri el-Hakim'e rastladı. 'Keşke o başlasaydı!..' düşüncesiyle ona baktı. Medrese tartışmasına dalmış.. gözbebekleri büyük bir iştahla açılmıştı. 'Azbiraz vaaza dönüştürsem iyi olur,' dedi.

Ne var ki, nasıl olacağını bilemedi.

Gerçi zaman zaman Büyük Minare mescidinde vaaz veriyordu. Ama orada dinleyenleri, dünyanın dört bir bucağından bilgileri süze süze gelmiş kimselerdi. Sözleri nice soyut olursa olsun, kolay anlıyor, tez özümsüyor.. gerektiğinde çatır çatır tartışarak, o anın gerçeğine en yakın bileşime ulaşılmasını sağlıyorlardı.

Çevrelerinde bir yarım ay biçiminde toplaşmış kitle de, Oğuz boylarının seçkinleriydi. Acaba bilgileriyle birikimleri söylediklerini anlayacak yeterlikte miydi?

Bir an anlaşılmadığı, anlayamayacakları kaygısı iyice arttı.

Dudaklarını büzdü. Ağzı sakallarının arasında yitti. Suskunun yoğunlaşmasına aldırmadı. Kalabalığı neredeyse tek tek inceledi.

'Kişinin lafı anladığı bakışından belli olur. Işıl ışılsa, ilgisi yüksek... Koyun gibiyse, davul zurna gerek,' düşüncesi; 'Hayret!.. Koyun gibi bakmıyor, can kulağıyla dinliyorlar. Onlar da nasıl bir yükümlülük aldıklarının bilincinde görünüyorlar. Gözleri canlı. Anladılar mı? Zorlandıkları belli!.. Daha basit anlatabilir miyim?' sorusuyla durakladı; 'Konu soyut. Soyutu somutlamaya kalkışsam, günler sürer. Ne onların o kadar zamanı var, ne ben dayanabilirim. Anlaşıldığı kadarıyla yetinmeye koşuluyuz.'

Başını çevirdi. Hemen arkasında saf tutmuş bilgeleri inceledi.

İstiflerini bozmadan dinliyor.. bazıları, söyleneni içselleştirme çabasıyla mırıl mırıl yineliyor.. bazıları onay anlamında başını sallıyordu.

'Bu bir kurultay,' diye geçirdi.

'Boylarının en bilgili, en yetkin diye seçilmiş kişi ve kurullarından oluşuyor. Ne olur olsun, bilginin özünü kavramadan karar vermemeliler. Vermezler de!..

Anlamadıklarını, sorar, sorgular, mutlaka öğrenirler,' güveniyle sürdürdü;

— Akıl, varlığın gerçeğini kavrayan basit cevher, diye tanımlanır. İnsan tininin en temel işlevi olarak duyu organları dışındaki alanların bilgisini verir. Bu bağlamda duyu organları tikelleri algılar. Akıl ise tümelleri... Şu halde maddi olmayan varlıklar alanına ait bilgiler aracısız ve zorunlu olarak akıl tarafından kabul edilir. Öyleyse akıl, tikelden tümele yükseldiğinde tinsel, öz, cevher.. tümelden tikellere indiğinde tensel.. yani biçimdir. Ve bu yolla nesnelerin bilgisini edinme güç ve yeteneğine sahiptir. Bu yüzden de akıl bilgisi duyu bilgisi gibi öznel değil, nesneldir. Ve her nesnel gibi, varlığın dışyüzü ölçüsünde içyüzünü de görür.

'Gene ipin ucu kaçtı galiba!..' dedi kitlenin kurduğu bağdaşı değiştirmesine bakarak. 'Az sonra esnemeye başlarlarsa şaşmamalı.

Ama bunlar da anlatılmalı.'

— Düşünce tarihi boyunca aklın kendiliğinden mi, bir dış etken nedeniyle mi, harekete geçtiği hep tartışılmıştır. İşin aslı öz ve biçim ayrılığındadır. Bu ayrılık bizde güçle işlev diye tanımlanır. Çin bilgesi Kung-Fu; 'Birine her gün balık vereceğine, balık tutmayı öğret,' buyurur. İşte balık tutmayı öğrenmek güçse, tutmak işlevdir. Yalvaç Zerdüşt, bu ikiliği iyilik kötülük diye tanımlar. Onun esiniyle olsa gerek Aristotalis de varlığı, tinsel fiziksel.. öz ve biçim.. güç ve eylem diye hep ikili irdeler.

Gözleri tam seçemiyordu.

Kitlenin anlamlı anlamlı baş salladığını sezgisiyle algıladı.

'Sanki medresedeyim,' diye düşündü. 'Öğrencilerimle çevrelenmiş gibiyim. Bakışlarda aynı öğrenme tutkusunu görüyorum. Ne güzel!..'

İnancıyla sürdürdü;

— Buna göre güç halinde olan şey kendiliğinden eylem alanına çıkamaz. Öyleyse güç halindeki insan aklını edimsel bir şey etkilemedikçe kendiliğinden bilgi üretemez!.. Aklın edimsel etkisi gereksinimdir. Gereksinim çözüme zorlar. Zorlama edimsel gücü oluşturur. Her gelişme yeni gereksinimler ürettiğinden, etken sürekli edim halinde bulunur. Yoksa etken olamaz. Buna göre ilk öğretmenin insanın doğuştan sahip olduğunu savunduğu edilgin akla etki eden.. ve daima etkin olan bir akıl olmalıdır. Edilgin akıl insanla birlikte öldüğü halde yaşam koşullarından etkilenmeyen, ölümsüzün niteliği nedir? Bedenin bir işlevi mi? Yoksa bedenden tamamen bağımsız bir varlık mıdır? İşte çağlar boyu süren tartışma bu sorulara verilen cevaplardır.

Kitle tartışma sözcüğüyle ilgisini artırdı. Gözlerini ovuşturanlar dahi canlı canlı baktı. Mansur, 'Galiba anlıyorlar,' sevinciyle sürdürdü;

— İlk öğretmen yüce Aristotalis, etkin akılla edilgin akıl ilişkisini, ışıkla görme duyusu arasındaki ilişkiye benzetir. Bilge Kindî ise ondan farklı olarak aklı dörde ayırır. İlki, sürekli edim halindeki akıl ki, buna *'el-aklüllezî bi'l-fiil ebeden'* denir. Aristotalis'in etkin akıl dediği bu akıl, Kindî'ye göre insanı dışarıdan etkileyen bir güç değil, tinin görevi olan tümel kavramlardan ibarettir. Şöyle der: *'Tini güçten edime çıkarıp etkin akıl durumuna getiren tümel kavramlardır. Tümeller tinle birleşince tin akletmeye başlar. Varlığa ait kavramlar onda bulunduğu için bir bakıma o etkin akıl sayılır. İşte tini güçten edime çıkaran eylem halindeki akıl bu akıldır.'* Bu konuda büyük Fârâbî, sürekli edim halindeki etkin aklı ay göğünün aklı sayar. Onu acunsal bir varlık şeklinde niteler. Ve etkin aklı Cebrail ile özdeşleştirip kutsallaştırır.

Güney Oğuzlarının Müslüman kanadı, Cebrail sözcüğünü duyar duymaz kaynaştı. Öteki göksel dinlere inananlar da, 'Tanrı Meleği' imgesini tanıdıklarından onlara katıldılar. Onlar gibi;

'Oy, oy!..' demediler ama başlarını sallayarak ilgilerini pekiştirdiler.

Sakalar ırmaktan doldurdukları kırbaları.. sakiler tulumlardan yarıladıkları kımız taslarını elden ele dolaştırıyor.. kitle kımıl kımıl ya kırbayı başına dikerek su.. ya tası kavrayarak kımız içiyor.. sonra yeniden Mansur'a bakıyordu.

O, ulu kamın uzattığı kırbayı kavradı. Kavuğunun kaymasına aldırmadan başını ensesine yatırdı. Billur gök, feri azalmış gözlerine doldu. Gözbebekleri yandı. Aksakalının her teli gümüşlendi. Boynu yakamozlandı. İpek gömleği menevişlere bandı çıktı. Kaftanı ışıladı. Ağzını önce gökyüzüne, sonra kırbanın boğumuna doğru açtı. Kana kana su içti. Son yudumla avurtlarını, damağını, yutağını çalkaladı. Başını kaldırırken kırbayı kama uzattı. Ilıyan su yutağından kayarken, kavuğunu düzeltti;

— İkincisi, diye bilgi kuramına kaldığı yerden devam etti; — Kindî'nin *'el-akl bi'l-kuvve'* dediği güç halindeki akıldır. İnsanda do-

ğuştan var olur. Ancak özne-nesne ilişkisi gerçekleşmediği.. sürekli edim halindeki akıl onu etkilemediği sürece edilgin bir güç durumundadır. Üçüncüsü, edim alanına çıkan birikmiş akıl, sürekli edim halindeki aklın, güç durumunda bulunan aklı etkilemesiyle özne-nesne ilişkisinde işlemeye.. nesnelerden soyutlama yaparak bilgi üretmeye başlar. Önsel bilgileri, varlığa ait tür ve cinsleri algılar. Dördüncüsü açıklayıcı, tanımlayıcı akıldır. Üretici aklın etkin durumudur. Bilgiyle özdeşleşen aklın sahip olduğu bu bilgileri ortaya koymasıdır. Örneğin yazmayı bilen kimsenin, bizzat yazarak bildiğini göstermesi durumudur. İşte sezgi, duyuyla bu aklın bileştiği noktadan sonrasını betimler. Çünkü bilgi kaynakları duyu ve akılla sınırlı değildir. Arınıp saflaşarak sezgiye açık bir kıvama gelen tin, doğrudan bilgi edinme imkânına sahiptir. Pas ve kirden temizlenip arınan insanın tininde varlığa ait bütün bilgi birikimleri belirmeye başlar. Tinin doğrudan ve daha açık bilgi edinmesi onun temizliği ve saflığıyla doğru orantılıdır. Ancak bu arınmada, inanç anlayışından farklı olarak, arınan tini bilgiyle aydınlatıp sezgiye hazır duruma getirmek gerekir. Bu açıdan bakıldığında bunun akılcı sezgi olduğu söylenebilir. Öyle olunca da, tinleri böylesine arınan kişilerin gördüğü düşler de gerçektir.

Herkesin kendini sezgili sanmasına yetecek kadar zaman bıraktı.

Düşlerini birbirlerine anlatmaya kalkıştıkları an, yeniden başladı;

— İslamın büyük bilgeleri Vahy'i, güvenilir bir kaynak sayarlar. Çünkü o yüce Allah'ın sözüdür. O nedenle de, istem ve istenç dışı bir olaydır. İnsansal bilginin aksine hiçbir çaba harcamadan.. mantık ve matematik yöntemlerine başvurmadan... Allah celle ve celâluhûnun, yalvaçların tertemiz ruhlarını aydınlatması sonucunda zamanın etkisi olmaksızın ortaya çıkar. Onlara göre, Allah ve insan, nitelikleri farklı iki varlıktır. Biri kâdiri mutlak, öncesiz, sonrasız.. diğeri sonlu, sınırlı, her bakımdan aciz!..

Yeniden duraksadı.

Göktanrı'dan buyrultu getiren kamlar da içinde, herkes vahyi biliyordu.

Aciz insanoğlunun yozlaştığı zamanlarda indiğini de!..

Hiç yabancılamadan, sessizce onadılar;

— Buyururlar ki, her insanın doğrudan Allah'la ilişki kurma olanağı yoktur. Öyleyse O'nun yüce istencini kullarına, bir elçi aracılığıyla iletmesi akla uygundur. Çünkü insan aklının ermediği konularda, vahyin öncülüğü gerekir. Öyle olunca da, değer ve önem açısından vahiy bilgisi, Kindî'nin; *'İnsan sanatlarının en üstün ve değerlisi'* dediği felsefe bilgisinden üstündür. Peki nedir bu? sorusuyla yine sustu.

Uzun uzun yarım ayda saf tutanları süzdü. Dinginliklerine şaşarak; 'Biliyor, özeniyor.. eşitliğinin böyle olacağına inanıyordum. Kurultay geleneği olağanüstü bir şey!.. En bir bilisizi, bilgeliğe yüceltiyor. Kimbilir her biri kaçına katılmış.. nice çetrefilliğin çözümüne katkı vermiş. Sanki biz burada Selçuk Bey'in atlarını, develerini, koyunlarını sayıyoruz. Öylesine dingin bir alışkanlıkla dinliyorlar ki, algılıyorlar mı, bunalıyorlar mı belirsiz. Neyleyelim, bilenin bilmeye borcu var deyip ilerleyeceğiz.'

İkircimi ödeve döndü. İçi biraz arındı. Coşkuyla devam etti;

— Varlığı kavramak, bilgiyi temellendirmek için felsefe vazgeçilmez yöntemdir. Çünkü felsefe hikmet sevgisidir. İnsanın gücü ölçüsünde, Allah'ın edimlerine benzemesi... Hatta Hallac-ı Mansur'a göre Allahlaşmasıdır. Yaşamı ve ölümü önemsemektir. Sanatların sanatı, hikmetlerin hikmetidir. Çünkü insanın kendini bilmesi.. gücü ölçüsünde sonsuz ve tümel varlıkların nicelik ve niteliğini bilmesidir. Kendini bilen, kendine yapılmasını istemediğini başkasına yapmaz.

Anladıklarıyla yetinmeye çoktan karar vermişti

Ama günlerdir dinlediklerini bağdaştırmaya çabalayan kitle, konuya ısınmıştı.

— Oy!.. Oy!.. gümbürtüsü, bilgeyi sevindirdi.

Anlamasalar bile, içtenlikle katılmışlardı. 'Bilim heveslc başlar,' diye düşündü.

'Çünkü öğrenme tutkusunun kıvılcımı çakmıştır.'

— Kendini bilmenin en yüce, en onurlu yöntemi de, doğayı ve ötesini.. kutla kutsalı bilmektir. Onu araştırarak bilgi edinmek için dört sorunun yanıtını aramak gerekir. Bunlar; 'Var mıdır, nedir, nasıldır ve niçindir? — Durdu. Sanki bir yanıt bekliyordu. Gelmedi. Aldırmadı: — Var mıdır? sorusu, salt varlığın niteliğini araştırır. Her niteliğin bir cinsi olduğuna göre: Nedir? Onun kimliğini soruşturur. Nasıldır? Varlığın ayrımını kovuşturur. "Niçin?"se ereğini inceler... Gayri sözün bitip etkin aklın göreve koşacağı yerdeyiz. Çünkü birlik gereksinim. Bu kesin!.. İnceleyin... Tartışın... Yargılayın... Aklın kilidini açın... Ve en doğruyu seçin. Sorumluluk sizin!.. dedi, sustu.

Böylece kuramsal bilgi en yetkin bilginlerden öğrenilmiş.. sıra karara gelmişti.

Düşünülüp yargılansın.. görüşülüp tartışılsın diye, ertesi gün sürdürülmek üzere oturum kapatıldı. Bilgeler, her boyun getirebildiği armağanlarla gönendirildi. İskenderiye Patriği Oralyus, yolunun uzaklığı nedeniyle gitmek istedi. Buhara'dan Mısır'a giden kervanın, Taşkent'e konduğu haberi tam o sırada geldi.

Bilge Buhara'ya iletilirse, ordan öteye rahat gider denildi.

Orelyus, devesine binerken Bar Habraeus aracılığıyla ulu kama;

— Bu kurultaya katılanlar kimi temsil ediyorlar? diye sordu.

— Yirmi dört Oğuz boyunu!..

— Hepsini mi?

— Salt katılan bölümünü!..

— O ne kadar eder?

— Yetmiş bin oymak... İki yüz bin çadır, yanıtı da çevrilince;

— Ne çokmuş!.. Ne çokmuş, diye söylene söylene yola düştü.

Bibi parmağını son satırın üstünde tutarak, başını kaldırdı.

"Ne kadar ilginç!..

Biz hiç böyle bilmiyorduk!..

Şu ana kadar, inancımız oydu ki, Oğuz ancak ve yalnız kılıç zoruyla Müslüman oldu. Ustalarımız utansın!.. Nehemya'yla Zekerya'nın Tevrat'ı, nasıl ustaca Zebur'u yok saymış.. zamanla Zebur yitmiş, Zerdüşt unutulmuşsa.. ustalarımız da bu kurultaydan söz etmeyi hep savsamış... Savsayamayanı da, bazen Selçuk'un tek başına.. bazen sancak beyleriyle kengeş kurup İslama karar verdiğine değinip geçmiş. Oysa bunlar bilinse, Şeyh Mansur'un buyurduğu akıl başka türlü işlerdi.

Ve galiba o zaman, din adına hiç kimse saltanat süremezdi."

BEŞ

Düşüncelerinden silkindi. Yeniden yazmaya eğildi;

"Kimi koyunları sağdı. Kimi sürüleri suvardı. Kimi kazanları ocağa vurdu. Kimi sofrayı hazırladı. Bebeler emzirildi, kundaklandı... Beşiği olan beşiğe, olmayan iki dal arasına kuruluveren salıncağa yatırılarak masal, ninni uyutuldu. Akşam karanlığı günü kovalarken, sofralara oturuldu. Her çadırın içi kararmadan, herkes güzelce karnını doyurdu. Ve karanlık basar basmaz, ortadaki ocaktan, çıralar tutuşturuldu. Çadırlardan çıkılarak, kayan yıldızların izinde kımıl kımıl birbirine bağlandı.

Beyler ellerinde çıra, gölgelerini uzata kısalta Selçuk'un otağında toplandı. Kamlar, âsâlarının zillerini şıngırdata şangırdata pîr atanın çadırına çokaştı. Kocalar sallana sarsıla, Berdi Koca'nın obasına yollandı. Bacılar salına salına Bediş Hatun'un vekili Belecek Bayan'ın avuluna üşüştü. Ahiler Yesi şeyhi Çabuk Buka'nın çevresine doluştu... Dihkanlar, yiğitbaşı Argun Aka'nın yanına koşuştu... Tacirler kervancıbaşı Behruz'un çadırında bağdaş kurdular.

Henüz yiğitliğe ulaşmamış olduğumdan otağda sakiliğe koşuldum.

Yıllanmış kımız, bey otağının yanı başına dikilmiş, taş küpteydi. İvecen başına vardım. Varır varmaz da çakıldım kaldım. Göktanrı'nın bir nice yıldırımı varsa içime düştü. Yıldızlarının tamamı yüreğime yağdı. Ayın güler yüzü suratıma yapıştı. Avşar bacısının kızı Çulpan da, benimle aynı işe koşulmuş.. küpün başına dikilmişti.

Kara saçlarının altında, güneşi çağla yeşiline boyayan gözlerini bana dikti. Elim ayağım çözüldü. Duraksamadan sıramı verdim. O kırbasını doldurdu gitti. Ben sanki koca taş küpü devirmişim gibi dondum kaldım. Devindiğimde kımızı kırbaya mı, kursağıma mı doldurdum bilemem. Otağda niyazımı, sunumu gereğince yaptımsa, esrikliğimi, devresi günün umuduyla bastırabildiğimden!..

Yirmi dört sancakbeyi, otağın eteklerini izleyerek halka halinde serili minderlere diz dize bağdaş kurmuşlardı. Sırtları keçe yastıklara dayalı, bir dizleri bükük, bir ayakları altlarında yirmi dört Oğuz balbalı gibi oturuyorlardı. Her birinin önünde eğilip niyazımla birlikte ilk sunumu tamamladım. Ben Selçuk Bey'den başlayıp ikinciye geçtiğimde, Beydili Çömçe Bey sözü açtı;

— Burada niye toplandık? Açığı din birliği. Nedeni, devletin yoldan çıkması ki, Oğuz tümüyle burada!.. Babam her daim; 'İte hep yal verilir. Kanı tadıp kurtlaşmasın diye,' der. Boya bey, buduna han, ulusa hakan neden dikilir? Yasayı gözetsin, taşanı yola, uyana erinç getirsin için. Han taşarsa, düzen yozar. Herkes, her istediğini aklına geldiği gibi yapar. Et kokarsa tuzlarsın, tuz kokarsa neylersin, denilmiş. Yabgunun yasadışı davranışını bilmeyen yok!.. Selçuk Bey'i at hırsızlığıyla suçlayışına ben tanığım. Amacı bu büyük suça bulayarak gidermek!.. Dokak Subaşı yerinde ve deminde uyarı adına yaşamını verdi. Bu kurultay derilmese belki Selçuk'u da yitirecektik. Bu da gösteriyor ki, Oğuz devletinin de, yabgusunun da yasayla başı hoş değil. Aklına eseni, estiği gibi uygulayarak saltanat sürmek ister. İzin verilirse, hiçbirimizin de, hiçbir yasanın da, hiçbir değeri kalmaz!.. Çünkü her düzeni yasa ayakta tutar. Yasanın buyruğu tutulmadı mı, gücü gücü yetene egemen olur. Bu hem Oğuz'a.. hem insanlığa aykırıdır. Kuraldır ki, yasadan sapan mutlaka yaptırımla karşılaşmalı. Bu hakan, han, yabgu olsa dahi böyledir. Asıl sorunumuz bu. Yasadışı davranan yabgunun yaptırımı ne olmalı? Köhnelik ilanı mı? Yasaya sımsıkı sarılmak mı? Kurultay işte bunun fırsatı. Bozulan düzeni onarmak mümkünse, elimizden geleni yap-

malıyız. Değilse gerekeni. Benim fikrim, onarmanın mümkün olmadığıdır. Çünkü han, salt yasal yaptırımla içerde düzeni, dışarıda yağıyı tutmak için dikilir. Ve bir kez o zorunluluk savsandı.. unutuldu mu, gelişme durur. Durdu mu da, egemenliğini dışa karşı savunamayan, içe döner. Kendi insanına zulmeder. Atalarımızın kurduğu düzen bozulur. Oğuz sarsılır. Boylar dağılır. Kişiler ya somut biçimde yağıya, ya soyut korkuya tutsaklanır. Yeniden derlenip toparlanmak çok emek, çok çaba, çok zaman alır. Hepimiz, her şeyi içinden biliyoruz. Han köhnedi. Kanıt açık. Yabgumuz iki kez yasayı aştı. Üçüncüsü ölüm demek!.. Onunki mi, bizimki mi belirsiz? Devlet elden gitmekte beyler!.. Oğuz devletsiz olmaz. Şimdiye olmamış!.. Bundan öte olursa Oğuz da biter. Her boy kendi güvenliğini sağlamak için ya gider, umarsız hanedanlardan birine kapılanır. Ya derli toplu bir birleşik güce yenilerek, kızı kızanı, tutsak.. eri erdeni köle edilir. Adı sanı unutulur.

Çepni beyi yaşlı Aksungur boynunu uzatınca, Çömçe sustu. Sözü hemen ona aktardı;

— Bir şey yapmalı diyor, koyu koyu düşünüyorduk, diye başladı; — Sözünden dönene sözden dönmek revadır. Bey düzeni bozarsa, ant kendiliğinden yozar. Yabgunun yasayı aştığı kesin. Üstelik Çömçe Bey'in buyurduğu gibi iki kez aştığı biliniyor. Oysa Oğuz yasası, herkes uyduğunda geçerlidir. Ve geçerliliğini sağlamak her Oğuz'un kaçınılmaz yükümüdür. Yasa herkesin kabulüne dayandığından erdenin bekâreti gibidir. Biri ikisi olmaz. İlki delinmeye yeterlidir. Beydili Beyi Tekeş'in ağzına arı boku dolsun, pek bir güzel buyurmuş. İt kanı tattı mı, yaldan yüz çevirir, mala yanaşır. Köhne kağan kuralı boşa mı konulmuş? Yasaya uymayana yaptırım helal!.. Egemen, salt egemen de değil, her üstünlük taslayan, yasayı bir kez aştı mı, bir daha yola gelmez. Alışmış kudurmuştan beterdir savsözü bizim. Sağolsun Selçuk Bey, biz düşünmekteyken o davrandı. Bilisi her zaman ışığımız ulu kam gerekeni, gereken zamanda yaptı. Onun saman dumanını görünce, içimizde güneşler açtı. Başımızda

yıldızlar balkıdı. Bu karabasandan kurtulmaya bir umar, bir yol ve dahi yöntem bulundu, dedik. Çok bir iyi düşünülmüş. İnanç birliği sağlanırsa, devlet birliği tez kotarılır. Devlet birliği de hem görkem, hem güvendir. Oğuz andını, geçerli gerekçeyle bozar.. yenisini yeterli dayanakla sarınırsa, tez derilir. Bilir, bildiririm ki, Oğuz'da devlet sözdür. Kişi sözü değil ama!.. O kişiyle değişir. Kurultay sözü!.. Ya ola, ya öle denilen söz. Devletimiz odur. Bütün Oğuz bir araya gelir, bir konuda oybirliği sağlarsa, bir daha onu kemirecek diş filde bulunmaz. Meğer sözü, yeni bir kurultay boza!.. O yüzden çağrıyla sevindirik olduk desek yeri. Olgörüp her bir işi bir yana bıraktık!.. At binip seyirttik. Herkes bizcileyin koşturduğuna göre, hepsi bizim gibi yol yöntem peşindeymiş. Hele din birliği gerekçesi, bilgeleri dinleyinceye pek bir hoş gelmişti. Fakat bu konu ne kadar derin, biz ne kadar bilisizmişiz. Dilleri dertten uzak kalsın, bilgelerin uzun açıklamaları sayesinde aydınlandık, çok şey öğrendik!.. Madem ucundan kıyısından da olsa bir şeyler öğrendik, şimdi sıra bizde!.. Bildiğimizi uygulamaya yükümlendik. Öyleyse, sakınıp üşenmeden doğrusunu bulalım. Herkesin onu oylamasını sağlayalım.

— İyi de, diye atıldı Yazır'dan Yağıbasan. — Hangisini nasıl yeğleyeceğiz? Selçuk Bey aklıyla bin yaşasın!.. İnançları ayrı ayrı dinlesek, her birinin ayrıntısında boğulur, yargıda zorlanırdık. Hepsi bir arada ardardına, aynı zaman diliminde açıklanınca, karşılaştırma kolay oluyor. Ve ayrıntıda birbirinden farklı görünse de, özünde hepsinin bir ve aynı olduğu ortaya çıkıyor. Kurultayı deren dert görmesin. Bize, köhneyeni yenilerken, böyle bir yöntemle, kolay karar verme olanağını sağladı. Şimdi ben derim ki, özünde hepsi bir olandan birini seçerken, neden ve nasılını tartışmalı... Hangisi, hangi nedenle ne getirir? Hangisi topluma daha fazla çıkar sağlar. Hangisini yeğlersek daha güvenlidir? Biz içimize sindirirsek, hem önereceğimizi daha kolay bulur.. hem kurultaya doğrusu budur, diyebiliriz.

— Haklısınız!.. diye atıldı Döğer Beyi Karaca; — Herkes ya-

sanın aşıldığı bilincinde.. herkes, her an bir kazaya uğramaktan ikircimli.. herkes neyi nasıl değiştirip yerine neyi koyacağı konusunda kararsızdı. Öyle bir açmaz olmasa, her biri bu da nerden çıktı şimdi? Kurultay gereksinimi duyan kim? Gerekçesi uygun mu? Çağrı neden ondan geliyor? Yabgudan habersiz kurultay derilir mi? benzeri daha bir nice soruyla, savsamaya kalkışırdı. Oysa hepimiz saman dumanını bekliyor.. ama tutuşturmaya elimiz varmıyormuş. Kanıtı bu toplantı!.. Başka zaman, başka bir durum ve görünüm olsaydı.. bütün Oğuz bir tek çağrıya, bu kadar kolay, böylesine kalabalık derilmezdi. Demek bütün boylar, oymaklar böyle bir işaret bekliyormuş. Nedeni apaçık ortada!.. Kaç yıl var ki, Oğuz genişleyeceğine, her bir yandan sıkıştı. Tıkanan Yabgu, önüne ufuk açacağına, başımıza saltanat kavuğu geçirmeye kalkıştı. Yeri ışık olsun Dokak Subaşı, biz daha n'oluyor? Neden, nasıl oluyor diye ölçüp biçmekteyken, anında karşı çıktı. Yabgu davranışına Kalaç'tan gayrı yandaş bulamadığı halde, dediği an, tam karşı sıradan gür bir ses hiç beklenmedik biçimde sözünü kesti;

— Kalaç burada!.. Yanı da yönü de belli. Oğuz nerdeyse, duraksamasız o da orda. Oğuz'da ne zamandır söz kararsız kalkmakta ki, Kalaç posta oturtup başının üstüne kaldırdığının buyruğuna uymasın. Durup düşünmesi.. araştırıp soruşturması gerekti. Doğru!.. Akından gelinmişti. Yakınına işitilmişti. Han ağzına yalan yaraşır.. han buyurunca, görevden kaçılır mı? Selçuk Bey tanıktır. Gerçek anlaşılınca, cenge de yandaşlığa da gerek kalmadı.

— Bağışlayın, dedi o zaman Karaca; — Salt olayı anımsattım. Yanlış anlaşılmasın. İlk ağızda hangimize görev düşse, koşardık. Zaten, Dokak Subaşı'nın ayrıcalığı da o. Biz hürp diye ödeve koşarken o, dur hele nereye, neden diyebildi. Ve der demez de, gerçek mertek oldu gözümüze girdi. Düzen bozuluyordu. Biz birbirimize düşmek üzereydik. Oysa çevremiz kuşatılıyordu. Bu gerçeği bilmeyen yok!.. At binenin, kılıç kuşananın, denilmiş. Kölemen Alptekin hem doğuyu toparladı, hem Gazne'ye yerleşti. Hem de bir hamlede Hint'in

yarısını ele geçirdi. Yakındır bu yana döner. Biz tezden birlik oluşturamaz, o sancağın gölgesinde saf tutamazsak, gelişeceğine köhneyen devleti savunalım derken helak oluruz.

— Bir Sebüktekin olsa, yağı bilinir, önlem alınır, sözleriyle tartışmaya girdi Eymür'den Bozan. — Her sıkışık zamanda yapılanı uygular.. çöle çekilip birleştikten sonra, gulyabani gibi hörler hakkından geliriz. Ama çöl her bir yanından kuşatılmış durumda. Bir yanında Harzemşahlar.. bir yanında Samanoğulları.. bir ucunda Karahanlılar var... Kirman'da Araplar adına Büveyhoğulları cirit atar. Ve hepsi de her bir yandan, cihat adına çöle dalar. Öyle görünüyor ki, Kölemen Sebüktekin çok yetkin bir egemen, çok becerikli bir sipahsalar. Oğuz da içinde, İslama inananları sancağı altında toplamadan, parmağını kıpırdatmıyor. Ve şimdilik, ne Müslüman komşularına, ne bize bulaşıyor. Hint büyük... Hint çok geniş bir cihat alanı!.. Ama tükenmez değil. Ya tükendiğinden, ya o yanda tıkandığından, ister istemez bu yana dönecek. Çünkü şişen genişlemeye koşulu. Hint'in ötesi umman!.. Umman uçsuz bucaksız bir derya... Bilinmez bir ejderha!.. Bilinmeyen ürkünçtür. Kaçınmak zorunlu. Bilinense hem güvenli, hem önlemli... Bu bilinen yana döndüğünde komşularının tamamı da, onun gibi İslam... Bilgelerden öğrendiğimize göre dini bire cihat haram. Neyleyecek?

Bayat beyi Sungur, başını sallaya sallaya;

— Din savında içtense, uzlaşacak. Egemenlik kavgasındaysa, ilk onlara vuracak. Ve her iki halde de, cihat adına bize bulaşacak.

— Bulaştığında yabgu direnebilir mi? sorusu Çömçe'den geldi.

— Biz olmazsak, yabgunun kölemenleri dışında dayanağı yok!.. dedi Sungur. — Hepi topu, bir tutam ücretli çeri... Neyle nasıl direnecek? Ya kaçacak, ya teslim olacak.

— O zaman da olan Oğuz'a olacak, dedi Afşar'dan Bursak.

Selçuk, çemberin ortasına oturmuş, hiç sesini çıkarmıyordu.

Oğuz beyleri, her konuşanı dikkatle dinliyor.. sözü biter bit-

mez, ya kolunu.. ya başını uzatarak söz alıp kendi görüşünü açıklıyordu. Bursak bütün başların sallandığını gördü. Suskuyu daha fazla uzatmadı;

— Kurultay Oğuz'u her türlü olumsuzluktan sakınmak için derilmedi mi? diye söze girdi; — Belli ki, hepimiz çok kaygılı, çok doluymuşuz. Hepimiz işin başa düştüğü bilinciyle, yol yöntem düşünmekte.. sözümüzü yalayıp bağımızı çözmeye sağlam bir gerekçe aramaktaymışız. Ulu Kam Tutak ile Selçuk Bey'e ne mutlu!.. Fırsatı ele getirdiler. Bence anhası minhası diye oyalanmak gereksiz. Durum ve ortamı hepimiz biliyoruz. Onu aşmak için nelerin gerekeceği konusunda fikrimiz yasada birleşiyor. Yasa, iyi düşünün.. iyi söyleyin.. iyi işleyin, diyor. Durum ve genel görünüm belli. Hepimiz için açık, kesin. Uzun uzun incelemek gereksiz!.. Çünkü ne yanından alırsak alalım, bizi karara değil, karamsarlığa götüreceği belli. Bana göre, uzatmak yersiz. Bilgimiz taze, belleğimize çakılanlar açık. Onları ölçüp biçerek seçeceğimiz dini saptayalım. Sonrası kendiliğinden gelir.

— Haklısın!.. Gerçeği yadsımak, hem olasız.. hem bize yaraşmaz!.. Ne var ki, inanç değiştirmek esvap değiştirmekten zor. Kişi kendi geçmişini yadsıyacak. Yeni bir kimlik edinecek. Üstelik bunu kendi istenciyle becerecek. Nazlanmasını hoş görmeli. Çünkü Oğuz, ilk kamdan beri Göktanrı'ya inanır. Ve tapısını inancı üzre yaparken, işini yasaya uydurur. Ama ne yana bakarsak bakalım çağımızda egemenlik anlayışı bizimkinden değişik. Biz yadsısak da, komşu devletlerin tamamı yasalara değil, kutsala dayanıyor. Ve o kutsalın temeli de, bizimki gibi kat kat ve Tanrı Tanrı bir çokluk yerine, tek Tanrı'ya kayıtsız koşulsuz inanç!.. Bu yöntem bilinci inançla değiştiriyor. Doğru!.. Ama Mansur bilgenin tane tane anlattığı üzere, akıl bilincin kapılarını yine açar... Yolunu yine bulur. Şimdi bize düşen, hepsi bir olan inançlardan bize en yakınıyla, en fazla geliştirebilecek olanı bulup kurultaya önermek.

— Alkış!.. Çok bir güzel buyurdunuz!.. Kamunun tamamı ay-

nı Tanrı'ya kulluk sununca, ayrıntılarla ayrılıklar ortadan kalkar. İnsanlar, yasa ya da Tanrı karşısında eşit olunca, üstünlük hırsını bastırmak zorunda kalır. Hırs bastırılınca, kişi çıkarı bilgi, birikim, emek ve hüner açısından eşitlenmese de kısıtlanır. Bu da hem Oğuz düzeniyle bağdaşır... Hem ona uygun paylaşımı sağlar. Kişiye varlığını sürdürme güveni gelir. İnsan yarın kaygısından arınırsa, savaş barışa.. düşmanlık dostluğa.. çekişme yarenliğe dönüşür. Öyleyse, ilk işimiz, tek Tanrılı inançlardan hangisinin buna yakın olduğunu.. hangisinde birleşmenin daha yararlı olacağını kestirmek olmalı. O belirlenince, ummanı yeniden bulacak değiliz a!.. Uygulama ona göre ortaya çıkar.

— Öyle ya!.. İnanç çıkara karşı. Birin gücü ikiye katlanıyor.

— İyi de, buna en yakını hangisi?

— Bana kalırsa önce, bildiğimizi sandığımız durum ve ortam konusunda hepimiz aynı görüşte miyiz? Onda uzlaşsak iyi olur, diye yöntem önerdi Salur Beyi Bozan.

Önerisi, tartışmayı benim kımız dağıtmamla eşleştirdi.

Beylerin biri susmadan öteki sözü kapıyor, öncülünün dediğini ya tamamlıyor, ya yeni bir görüşe açıyordu.

Elbette her konuşanın ağzı kuruyor.. uzattığım kırbayı başına dikerek kana kana içiyordu. Böyle kaç kırba doldurdum, bilmiyorum. Ama çok şey öğrendim.

Ve öğrendiklerimi, hiçbir zaman unutmadım.

— Bu kolay!.. Aklımızdaki ağzımızdan çıkarsa, uzlaşılıp uzlaşılmadığı anlaşılır.

— Şöyle bir genel görünüm, hepimizin aklındakine uyar mı? Roma İsa'yla dirilip bütün batıya egemen olunca, doğuya döndü. Arap Rum egemenliğinde zulme uğradı. Bizim gibi birlik ve kurtuluş yoluyla yöntemi aradı. Tanrı'yla kullukta eşit insanın arasından ermişi keşişiyle, ruhbanı kovan Muhammet'in inancında birleşti. Böylece üstünlük, aradaki insanlardan, yalnız ve tek Tanrı'ya geçti. O tek yetkin ve yetke uğruna cihada kalkışınca, hem İsevi egemenli-

ğinden.. hem yoksullukla yoksunluktan kurtuldu. Hem de uygarlığa kattığı bilim ve birikimle çağa damgasını vurdu. Ve kısa zamanda, Endülüs'le batıya.. Bağdat'la doğuya egemen oldu.

— Yeni güç dengesi, İsevilikle Muhammedilik arasına sıkışan Hazar'ı, tez uyandırdı. Dağılmayı önlemek için, iki göksel inancın karşısına bir üçüncüsüyle çıktı. Çünkü İsevi olsa Rum.. İslam olsa Arap egemenliğine katılacaktı. Akıllı hanlar, uzaklardan, Endülüs'ten hahham getirip Museviliğe girdi.

— Böylece onlar hem gücünü korudu. Hem egemenliği kurtardı.

— Ama Oğuz, yine de göksel her inancın dışında, kendi Tanrılarıyla kaldı.

— Kaldı evet!.. Kaldı ve kaçınılmaz biçimde her birinin din adına akın, yağma ve talan amacı haline geldi. Çünkü göksel inançların hepsi için canı da malı da helal kâfirdi.

— Bu kurultay, bunu aşmak için derilmedi mi?

— Derildi de, hâlâ hangisinin seçilmesini önereceğimize karar veremedik.

— Bence bize en yakını İsevilikle Musevilik. Ha Göktanrı'yla aramızdaki kamlar.. ha papazlarla hahamlar. Ama İsevilik olmaz. Ermeniye'yle Gürcistan gibi, Bizans'ın uç beyliğiyle yetinir... Oğuz'dan daha kalabalık Hıristiyan dünya içinde erir gideriz.

— Çin uzak, erişinceye eksiliriz.. arada Müslüman ülke çok, Hint'le bağdaşırsak şu an hepsiyle birden bir yana, Gazneli'yle baş edemeyiz.

— Bu ölçütle Musevilik de olmaz. Çünkü o takdirde, güçlü ve önceleri bağlı olduğumuz Hazar'dan niye koptuk sorusuna yanıt bulamayız. Üstelik bizi, güvenilmez ücretli asker gibi görür. Ve umarsızlığımızı anlarsa, iyice üstümüze abanır.

— Bu durumda bir İslam kalıyor. İyi de, o da Araplaştırmaz mı?

— A'a, diye atıldı hemen Selçuk; — Araplaştıramaz!.. Çünkü Oğuz her toplumla, her daim birlikte yaşama.. ama hiçbir koşulda,

hiçbir toplumla bileşmeme gibi bir özelliğe sahip!.. Önümüzde Hazar var. Devlet egemenliğiyle başatlığını sürdürme yolunu Musevilikte buldu. Her ilinde görkemli bezekli sinagoglar.. her beldesinde süslü püslü havralar kurdu. Oğuz'un neredeyse tamamı şaman kaldı. Neden? Musa Oğuz değil de ondan!.. E, Muhammet de, halifeleri de Arap. Aynı kazanda kırk yıl kaynatsan, kaynaştıramazsın. Örneği, hilafetin burun dibindeki Samarra... Yaklaşık iki yüzyıldır İslam hilafesinin paralı çerisi ve Müslüman. Yeni kölemenleri de törenle İslamlaştırıyor... Kaynaştı mı? Dahası Karahanlılar, Samanoğullarıyla, Harzemşahlar da İslam. Hangisi Araplaştı? Bilenlerin anlattığına göre İslam, ilk deminde, oldum olası Kâbe korumalığı için çekişen Umeyyeoğullarıyla, Haşimoğullarını birleştirmiş. Hepi topu bir avuç insanı sıkılmış yumruk haline getirmiş. Bu yumruk din gayretiyle Arap'ı cihangir eylemiş. O sayede hem Rum'un zulmünden kurtulmuşlar, hem bir cihan devleti kurmuşlar. Ama halifeler öldürülmeye başlayınca, o iki kolun arasına önce kan, sonra yeniden egemenlik davası girmiş. Bölük bölük bölünmüşler. Şimdi kimi Abbasoğullarının.. kimi Süfyanoğullarının.. kimi yalvacın kızıyla damadına yaslanan Fatımîlerin.. kimi Berber Endülüs Emevilerinin egemenliğinde, dört yöne saçılmış durumda. Tek Tanrı bu kadar değişik algılanır.. bir inanç böylesine çok bölünürse, nice yaygın olur olsun, zayıflar. Kutsal inancın bağı gökseldir. Öte dünyanın nimetlerini bağışlar. Çıkar bağı yaşamsal. Günlük nafakayı sağlar. Bu da insanlarla devletlerin çelişkisini ortaya çıkarır. Yandaşların inancı kemirmesine ödül verir. Kaçınılmaz olarak düzeni yozar.. düzeltmeye sıvanan her önder, ayrı bir mezhep kurar, ayrı bir yol önerir. Bölünmüş daha bir bölünür. Onları derleyip toplamak için güçlü bir tutkal gerekir. Eğer Oğuz onu seçer, çevresindeki Müslüman güçlerle de bütünleşirse.. hem yasasına uygun olarak zayıfı destekler.. hem inancı gereği dağınığı toplar.. hem de kalabalık olduğundan, o bölünmüşün her birinde çoğunluk sağlar. Çoğunluk eğer akıllıysa, her zaman, her yerde egemendir.

Çepni Beyi İnal gözlerini Selçuk'a dikerek;

— Pek bir güzel açıkladınız, dedi. — Benim düşüncem de aynı. Yalnız, o zaman da, en güçlü Müslüman Harzem'le, Buhara'nın şamarı altına girmemizden kaygılıyım.

— Girsek gam değil, dedi Selçuk. — Biz neden yakınıyoruz? Yabgunun köhnemesi sonucu düzenimizin bozulmasından!.. Şimdilik Karahanlılar da, Harzemşahlar da, Samanoğulları da çok güçlü görünüyor... İkisi Oğuz, üçüncü öyle sayılır. Ve her üçü de diri ve seferden sefere seyirtmekte!.. Şamar altında da olsa, hem inancımızı yayma.. hem bol ganimet elde etme fırsatı ele gelirse fena mı olur? Bence çok bir iyi olur. Düşünün, eğer böyle fayda sağlanacaksa, sağlayacak başbuğun sancağı altında olmanın sakıncası yok!.. Yine de, enine boyuna incelemek faydalı.

— Şimdilik güçlü dedin, bir gün onların da köhneyeceği belli. Bu durumda biz diri kalırsak köhneyenin yerine geçeriz. Olmadı daha güçlü görünen Sebüktekin'e yamanırız. Oğuz'u diri tuttuğumuz sürece tamam. İyi de, onların düzeni bizimkinden değişik. Biz yabguluktan saltanata heveslendi diye kopuyoruz. Onların her üçü de düzeni yıllardır taş gibi saltanat. Ya bizden uymamızı isterlerse?

— İsteyemezler!..

— Neden isteyemezlermiş?

— Kopuş nedenimizi biliyorlar. Öncülük edenin desteği sağlamsa, cesaret edemezler. Ama yetersiz de acizse, kendilerini güçlü sanırlar. Ve her zaman, her güçlünün dayattığı üzre bal gibi isteyebilirler de. Ne var ki, kurultay bizi aynı inancın kazanında kaynatırsa, bütün Oğuz o öncüyü desteklemekte birleşir. Bütün Oğuz birleştiğinde, kimin dayatmaya gücü yeter ki?

— Ya tezden onlar da köhnerse?

— Oğuz yasasıyla kurultay seçimine saygın davranırsa önler. Davranmazsa biz de omuz verir, yıkımına yardım ederiz.

Beyler uzunca bir süre sustular. Kendi içlerinde hem kurultay

seçimini... hem öncülüğü üstlenecek kişiyle boyu tek tek ölçtüler. Ölçülerine güven duyunca, gözleri ışıl ışıl, Selçuk'un üstünde birleştiler. Neredeyse bir ağızdan;

— Selçuk haklı, dediler. Yarın kurultaya bunu önerelim.

— Oy!.. Oy!.. narası çadırın çangırağından taştı. Yıldızlara serpişti.

Sonradan dayımın anlattığına göre Kamların tartışması pek renkli imiş!..

Ulu kam kımız tasının dolaşmasını beklemeden söze başlamış;

— İşittik, öğrendik ki, her inancın yenilenmesinde sağlam bir gerekçe var. Hint kimbilir kaç kere kaç yüzyıl önce arya parya ayrışmış. Bu yakışıksız oluşum eşit insanı bölmüş. Bir yanda arya, üstün kişiler birikmiş. Bir yanda parya, yoksun kişiler... Bunu en açık deyimiyle, soylu soysuz.. efendi köle diye tanımlamak gerekir. İnsanlık bir kez adılı ne olursa olsun bölündükten sonra, insanın insana zulmü kaçınılmaz. Zulüm bir yana ölüm getirirken, bir yana birikim sağladı mı, arttıkça artar. Hint'te de besbelli böyle olmuş. Ve zulmedenlerin arasından bir merhamet sahibi bu durumu yanlış bulmuş. Soyluluğundan soyunarak, yoksunluğu incelemiş. Ve bir yalvaç olarak, insanlığın en alt kesimi sayılanların da mutluluğa ermesini sağlayacak yolu aramış. Eşitsizliği ortadan kaldıramamış. Ama insan bile sayılmayanlara da, paryayı insan saymayanlara da insanlığını öğretmiş. Belli ki insanlık, bir zaman bununla oyalanmış. Zulüm azalınca erinç artmış. İnanç her yere yayılmış. Öğütçüler eşitliği yayacağına, üstünlük taslayınca, aryaların da üstünde Mâgilere dönüşmüş. Haliyle ilk yalvaçların yolundan sapıp dünyayı büyüye boğmuşlar... Egemenliklerini sürdürmek amacıyla doğanı öldürecek ölçüde zulme yönelmişler... Kişi sıkışmayınca Hızır yetişmez, deriz a!.. İnsanlık insanlığını yitirince yeni bir yalvaç çıkmış. Egemenliği zalimlerin elinden alıp yeniden Tanrı'ya vererek hadlerini bildirmiş. Ne var ki, sapkınlar pusuda bekliyor. Mısır insanları sömürmek için köleleştirmiş... Bir ulu kam çıkıp büyüsünü bozarak kitleleri kur-

tarmış. Ama üstünlük taslayanlar zamanla yine azmış... Güçsüzlüğüne inananlar yine pısmış. Azanlar çıkarları için birbirleriyle savaşmış. Kavgalar kan davalarına dönüşmüş. Yine bir yalvaç gelmiş. Dünyaya düzen vermiş. Rum dünyaya egemen olunca, zulme yönelmiş. Bir yeni yalvaç, insanların kardeşliğini önermiş... Bizans o yalvaca dayanarak zulme başlayınca, son yalvaç gönderilmiş. Ve Oğuz, hanları köhnedikçe, bölük bölük ayrışıp kimi öncekini, kimi sonrakini benimsemiş. Çöllerde kalan en büyük bölüğü de, atalarının inancını sürdürmekte ayak diremiş. Diremiş ya, sonunda her bir yanından sıkışınca, değiştirme zorunluluğuyla burun buruna gelmiş. Şimdi karar zamanı ulu kamlar!.. Deyin hele, aklınıza inançların hangisinde birleşmek yattı? diye sormuş.

Kamlar, her inancın saf, eşit, özgür insana bağlı olduğunu biliyorlarmış.

Bu nedenle, hangisi seçilirse seçilsin, insanın onu kendine benzeteceğinden.. düzenleri inançların değil, kendini ötekilerden üstün sayıp iyi, doğru ve güzelden sapan.. her kutsalı özel çıkarına uydurarak yolsuzluğa bulaşan.. her değeri yanlış isteğine göre yıpratan insanların bozduğundan eminmişler.

Öyle olunca, tartışma çok uzun sürmemiş.

Her biri; 'Bana kalırsa,' diye başlamış.

Kimi, hahamların sürekli 'göklerin efendisi' demesinden esinlenmiş. Yahova'yı göğün on yedinci katında oturan, Tanrıların babası Kara Han'a benzeterek kutsamış... Kimi Nirvana'yla Erdemi, sönmeyen kutsal ateşle Tur-u Sina'yı birbirine eş.. göğe çekilmeyle Mirac'ı, kendilerinin kaz üstünde evreni dolaşmasıyla bir tutmuş... Kimi göğün on altıncı katındaki yaratıcı Bay Ülgen'i, Ahura Mazda'ya, Yahova'ya, Mesih ve yüce Tanrı'ya benzetmiş... Kimi kökten meyveye uzanan bir süreç sayarak hepsine saygı sunmuş. Kimi diğer katlardakileri meleklere.. kimi yersuları huriler, kimi zebanilerle bileştirmiş. Ve hangi inanç olursa olsun, salt insana bırakıldığında yozlaştığını.. oysa bütün inançların eşit, özgür, hakça katılım ve pay-

laşımcı bir düzen önerdiğini.. ama en koyu inanmışların egemenlik kurmak.. yetkesini pekiştirmek.. haksızlık ve yolsuzluğunu gizlemek.. sömürü ve zulmünü sürdürmek amacıyla, her kötülüğü işlemekten geri durmadığını.. her türden hileye başvurarak hem inancı, hem insanları aldattığını belirtmiş. O görüşü tamamlayanlar, haksız ve yolsuz çoğalınca, çıkar kavgalarının hem toplumları, hem devletleri, hatta obaları parçalayıp yok ettiğini örnekleriyle anlatmışlar.

Kavga ve savaşlar nedeniyle, dünyanın yaşanmaz hale geldiğini.. bir an önce bir inançla onu koruyup kollayacak.. yeryüzüne yayacak bir yetkede birleşilmezse, kötülüğün daha da artacağı kanısına çabuk varmışlar.

Sıra seçimin ayrıntısına tez gelmiş.

Kimi, Hint inancında birleşilirse, kaç kere kaç yüz bin insanla çoğalıp.. bir nice ülke, bir nice toplum kadar büyüyeceklerinden dem vurmuş. O inanç, insan eşitliği yerine, kast düzenini kutsadığından, hemen vazgeçmişler. Kimi Zerdüşt'ün Horasanlı olduğunu.. iyilik, kötülük diye ayırsa da, tek Tanrı'yı ilk onun tanıttığını... Oğuz boyları inancına en yakının o olduğunu savlamış... On beş kere yüz yıldır, Yahuda'nın Ahura Mazda, Tevrat'ın Zebur yerine geçtiğini.. daha sonra, Mazdek'in onu diriltmeyi denediğini.. rahiplerle işbirliği yapan Nuşirevan'ın, saltanatı uğruna inananları diri diri toprağa gömdüğünü.. ve bu iki olayın onu, beş yüz yıl içinde orada burada bir tutam kalanlarla, ateşgedelere sıkıştırdığını.. onunla bütünleşirlerse, yeniden diriltmek için çok uğraş gerekeceğini.. üstelik dört bir yanlarını saran üç göksel inancın birleşik saldırısı sonucunda, Babek'in hüsranıyla karşılaşma olasılığını düşünmüşler... Düşmanlığı azaltmak isterken, artıracağı gerekçeleriyle yadsımışlar. Bazıları, 'Madem daha gelişmişi Yahova'dır, onu seçelim,' demişler. Hazarlı olmaktan hoşnuttuk da, niye Uygur ve Oğuz devletlerine bağlandık. Biri Brahman'dı.. diğeri Şaman, değil mi? gerekçesiyle onu da geçmişler. Bu kez bir başkası, İsa Mesih'e inancı sa-

vunmuş... Bize birlik gibi gösterilse de, Roma ayrı, Bizans ayrı, Ermeniye ayrı boy çekiyor. Sorun çözerken, sorun yandaşı oluruz diye o da olmaz buyurmuşlar. Biri, Şeyh Mansur, inancını akıl yöntemleriyle açıkladı. Bilim, bilinç ve bulunca en açık inancın o olduğunu çok güzel anlattı. Zaten geriye bir tek o kaldı. Ona girersek, Ebu Müslim-i Horasanî'nin yolunu izleriz, deyince.. hepsi birden bu bize de yakın gelir diye uzlaşmışlar..

Anama göre bacılar; 'Kadın erkekle bir tek Oğuz'da eşit,' diye başlamışlar.

Bilgelerin uzun anlatısından öğrenildiğine göre, hangi dine girilirse girilsin, o eşitliğin eksilmesinin söz konusu olduğunda birleşmişler. Ancak, savaş, sefer ve akın sonucunda tutsak olanları anımsayıp anımsatmışlar hemen. Kız oğlan, ergen erden, çocuk ve kadınların.. tutsaklıkta salt eşitliğini değil, insanlığını da yitirdiğini... Hemen hepsinin bildiği pek çok örnekle belirtmeden duramamışlar.

Değişimde tez karar kılmışlar.

Yenileme kararı verilince, yenilenmenin yöntemi gündeme gelmiş.

Zerdüşt, Oğuz'un inancıyla bağdaşık!..

Mazdek'in uygulamasıyla, bizimki aynı, karşılaştırması; keşke onda karar kılınsa. Ama inananı çok az. Savunma alanı dar. Öteki inançların eline saldırı kozu veririz. Şimdikinden farkımız olmaz, çilesini biz çekeriz, gerekçesiyle elenmiş.

Yahuda kadını, evlenirken çeyiz sandığı.. doğurunca mal biliyor.

Onu savunursak, tutsakla eşi ayıramıyor sayılırız, düşüncesiyle ondan da uzaklaşmışlar. Hemen ardından açıklama sırasına göre İseviliği irdelemişler.

İsevi törenlerinde kadın kilisenin türkücüsü!..

Meryem Ana'ya Tanrı doğurdu diye tapıyorlar. Her İsevi evinin bir köşesinde, kucağında bebek İsa'yla bir ikonası var. Her âyinde önünde diz çöküyor.. haç çıkarıp mum yakıyorlar. Ama tapınak ödevlisi, tören yöneticisi bir kadını görmedik.

Oysa bizde ocak olarak da, kam olarak da, kurul üyesi, hatta beyçe olarak da her alanda kadın erkekle eşit. Demek ki onlar da bizi yok sayıyor. Bu yüzden İseviliği gereğince savunamayız, demişler.

İslam da çok farklı değil!..

Gerçi köle ya da mal saymıyor. Tanrı katında bütün inanmışlar eşit kul. İyisini biliyorsa, imam olup namaz da kıldırıyor... Erlerle cenge de katılıyor. Ermişi, ozanı da oluyor. Mülk bizde kamunun, onda Allah'ın!.. Benzeştirmek kolay gibi görünüyor. Çünkü kul eşitse hak da eşit olmalı.

Ama nedense kalıtta yarım pay... Tanıkta ikiye bir... Kanıtta eksikli.

Bu bize, sağlam durmayı yükler. Biz dururuz. Bizden sonrakiler duramazsa, fena!.. Payının yarısını din gayretiyle yitirmeyi içine sindiren, zamanla zayıflar. Şu yeryüzünde zayıfın hakkı sadakadır. Ve sadaka gönül işidir. İster verir, diler vermez. Vermezse alınmayan hak mıdır? Değilse zayıf canını ortaya koymadan direnebilir mi? Zor!.. Sonuç, bir başka tutsaklıktır. Obada odalık.. haremde gözde. Elbet doğurduğu oğlansa!..

Bizce o da uygunsuz. Kendi seçimimizle, hakkımızın yarısından vazgeçeceğiz.

Ne var ki, birinden birini seçmek zorundayız. En az sakıncalısı yine o. Birlik kararında herkes oydaşırsa, ayrık duramayız. Yazık ki, kendi inancımız, bütün dinler için vurgun alanı. Erlerle, avratların yiğitleri o alanda çarpışa çarpışa ölür... Sonrasının tüm kahrı, bebelerle, analara kalır. Ve fukaralar, kurtulduğuna sevinemeden, kurtuluşun ölüm olduğunu anlarlar. Oğuz İslam olursa, akın uçlara uzanır. Sefer uzaklara yapılır. Savunma alanı dört bir yana genişleyince yağmacımız azalır. Eşkıya talanı salt mala kalır. Yarın her kesim onu önerirse, ses etmeyelim, diye bitirmişler.

Berdi Koca'nın çadırı arı kovanı gibiymiş.

Kimi inanç değiştirmenin güçlüğünden söz etmiş, kimi kolaylığından!..

Zorluk insanın değişmezliğinden kaynaklanıyormuş. Taşı ezer kum eylersin. Ağacı budar kaşık yaparsın. Ama insan istemiyorsa, öyle gömersin, denildiğinde... Ya istiyorsa? sorusuyla, kolaylığında birleşilmiş. Ve birleşilir birleşilmez, hangisinde karar kılacakları gündeme gelmiş.

Kimi karşılaşılan sorunun, egemenin yanlışlığından kaynaklandığını.. ataların inancıyla, düzeninden vazgelmeden çözülebileceğini.. yeni bir han soyu seçip.. o soydan inanç kadar güçlü ve yetkin bir han dikmenin yeterli olacağını.. kimi bunun gelişme, genişleme yerine çöle kapanmayı dayatacağını savlamış. Bir ağızdan, zaten ataların düzeninden hiç şaşmadıklarını.. şaşmamak için, her konuda dernek derdiklerini.. her sorunda kurultay kurduklarını.. ama Oğuz boylarının aynı inançta olmaması yüzünden, bir türlü bütünleşemediği gerekçesiyle, aynen sürdürmek mümkün olmaz demişler. Kimi Hint inancını seçersek, bütün doğuyu birleştiririz umudunu belirtmiş... Oğuz dünyayı birleştirmişti, gerekçesi akla yakın gelmiş... Ama o zaman dünyadaki insan yirmi dört boya, Altaylarla Tanrı Dağları arasına sığacak kadar azmış. Zaman içinde bu yirmi dört boy, kaç kere kaç yüz.. kaç kere kaç bin oymağa bölünmüş. Oymaklardan yeni obalar, yeni kentler, yeni uluslar çıkmış. Ülkeler çoğalmış... İnançlar ilkin ülkelere uymuş. Sonra bölük bölük kentlere, obalara, kişilere bölünmüş, diye o savı yadsımışlar.

Kimi Zerdüşt'e inanırsak Horasan bütünleşir, tutturmuş. Şimdi neden değil? sorusu, savı anında yele katmış. Yahuda seçilirse Hazar'a, İsevilik seçilirse Bizans'a uyduluk, tüylerini diken diken etmiş. İslam denince, ilkin mücahit saldırılarının duracağında uzlaşmışlar. Hatta ona bürünerek akın, yağma ve talanın kutsallık kazanacağına güvenince coşmuşlar. Hem korunmanın, hem çapulun en kolay yolunu, ona katılmak diye değerlendirmişler. O zaman dört yönle bütün diğer din alanlarına cihadın Oğuz elinde bulunacağını, fazla ayrıntıya girmeden anlamışlar. Ve kurultaya İslam önerisiyle gitmeyi kararlaştırmışlar.

Dihkanlar, hangi inanç olursa olsun, kendilerine şimdikinden fazla zarar.. hangi devlet olur olsun, dün ya da bugünkünden artık ayrıcalık tanımayacağını belirlemişler. Gerekçeleri de yabana atılır gibi değil!.. 'Hepsinin bize gereksinimi var,' diye kostaklanmışlar. Yerden göğe haklılar... Tarlalar ekilmez, ekinler biçilmez.. fidanlar dikilmez, sebzeler derilmezse.. ağaçlar bakılmaz, meyveler toplanmazsa, insanlar da, hayvanlar da açlıktan kırılır. Toprak nasılsa Oğuz yasasınca bizim özel mülkümüz değil, kamunun. Mülk Tanrı'nın diye, elimizden alsa, toprağı işlemesini, suyu kullanmasını bilen insana gereksinecek. İster istemez yine bize verecek. Yine bizim ürettiğimizle beslenecek. Ha kamu, ha Tanrı mülkünde çalışmışız. Ne değişir!.. Yine ekip biçer.. budar aralar.. silkeler toplar, pazarlarla kapanları doldururuz. O yüzden uzatmak gereksiz. Beyler, kamlar, bacılarla kocalar neyi seçerse, başımızla beraber, diye kestirip atmışlar.

Ahiler ipeği büktükleri günden beri hep; 'İş iyi işlenmeli... Söz iyi söylenmeli... Hak doğru verilmeli,' inancındadırlar. O yüzden, inançları, her dinle anında bağdaşır. Fazla uzatmadıklarından, en erken onların çadırı boşaldı.

Tartışmanın koyusu, tacirlerin çadırında çıkmış.

Çünkü onların hem kalıtsal inancı.. hem işlerinin temel kuralı.. hem onca yol çile ve tehlikesine katlanmanın bedeli.. nerede ucuzsa oradan alıp nerede pahalıysa orada satmak ilkesi değişmezdi. Her birinin ayrı ayrı gerekçesine göre, onu en kolay uygulamanın yolu da, oralardaki insanlara uyum sağlamaktan geçiyordu.

Bu yüzden tacirlerin inançları çok çeşitli ve karmaşıkmış.

İnanması zor, ama aralarında, Şangay'dan ipek alırken Tao... Koçin'den baharat yüklerken Hindu... İpek ve baharat yollarının menzil ve derbentlerinde ne geçerliyse o... Satarken Bizans'ta Ortodoks İsevi... Bağdat'ta koyu Müslüman, İdil'de şamanlıkla yetinmeyip... Hazar'da Yahova'ya inananlarla aynı havrada tapınmak için kipa ve yıldız takıp.. kızıl kuşak sarınanlar bile çokmuş. Onlara göre kârda ar, kızılla kazancın dini imanı, ülkesi devleti, boyu budunu ol-

maz.. ticaret kesinlikle bağnazlığı kaldırmazmış. O yüzden kârlarının gereğine uymuşlar. İşinin çoğu Hint'le olan, Hinduluğu benimsemiş. Onu savunuyormuş. Çin'le olan Kung-Fu ile Tao'yu... İdil'le ötesine kervan düzenler, olduğumuz gibi kalalım, diye tutturmuş. Hazar'da iş görenler Yahuda, diye... Anadolu'yla Boğazları geçenler durmadan haç çıkarıyormuş. Gazne, Buhara, Harzem, Bağdat, Mısır ve Endülüs'te gediği kapanı olanlar ise, namazında niyazında Müslümanlığı kaç kuşaktır sürdürüyormuş.

Ve her kesim, ötekilerin kendi inançlarına katılmasını istemiş.
O yüzden o çadırın ocağı sabaha kadar hiç sönmemiş.
Sonunda kurultay ne derse ona uymaya karar vermişler."

Parmağı yazmanın arasında başını kaldırdı. Kitap eliyle birlikte kalkarken; "Oy anam oy!.." dedi yüksek sesle emir Nasıreddin Yahya İbni Bibi. "Bunlar ne biçim işler? Ne mene gerçekler?" der demez, kendi sesinden ürktü. Gözleri fıldır fıldır odayı taradı. Yapayalnızdı. Sesi sadece kendi kulaklarında yankılanmıştı. Güvenle biraz yayıldıktan sonra; "Şu yeryüzünün dört bir yönünde saltanatın en bir katısı kol gezmekteyken..." diye sürdürdü. "Âdemler oturmuş, eşitliğe en yakın iman seçiyor. Böyle bir şey olabilir mi? Din seçimini, horantanın iki dudağı arasına sıkıştırmak amacıyla kurultay derilir mi? Hafazanallah!.. Topu birden çarpılır yahu!.. Hadi Şaman garibinin aklına böyle bir şey esti. Onca bilge çağrıya uyar, cühela takımına dil döker mi? Pîrimiz, atamız Maun Bab, kendi eliyle yazdığına göre, o zamanın o insanlarında olabilirmiş herhal!.. Onlar ermiş muradına. Biz çıkamadık kerevetine.

Kişi olan biteni öğrendikçe, afallıyor!..

Hani din Tanrı ile insan arasında kabule dayalı bir inançtı?

Topluca derneşip çatır çatır tartışma, inancın neresinde yazılı?

Bildiğimiz bir dine ya doğulur.. ya olunur!.. Bu da inananla inanılan arasında bir iştir. Kimin neye inandığını, o ikisinden gayrısı bilir mi? Oğuz'da biliyor. Hem sadece kimin neye inandığıyla da yetinmiyor. Neye neden inandığını da biliyor.

Böyle bir şey bizim başımıza gelse n'olur?

Tövbe tövbe!.. Kurcalayan kişi inancından kuşkuya düşer. Şu din mi, bu mu diye diye sapıtmazsa, bal gibi yozar bre İbni Bibi!..

Tövbe Rabbim!..

Sen esirgeyen bağışlayansın. İçimizde zerre kuşku belirdi.. inancımızda zerre kertik açıldıysa günahımızdan sana sığınırız. Bağışla, suç bizim değil!.. Türkmen'in. Olgörüp din seçmeye kalkışınca aklımız karıştı. Çünkü bildiğimiz de, alıştığımız da tersyüz oldu. Kadı Yusuf'la bilge Maverdi bir kez daha haklı çıktı. Oğuz her şeyini kadın erkek eşit kurultaylarda tartışıp kararlaştırdığında yükseliyor. Bir kişinin istem ve kararına bağladığında düşüyor.

Büyük Selçuklu'nun da, öteki Selçukluların da toz duman olmasının nedeni bu olsa gerek. Dokak'ın tutumundan alınırsa, gereği fazla. Düpedüz, bütün toplumun çekişe tartışa katıldığı fikir yaşama geçiyor. Katılmadığını uygulamaya zaten kimsenin gücü yetmiyor. Adamın altından postu çekiveriyorlar.

Hem de bir gerekçe bulup bir yeni kurultay toplayarak!..

Hadi bakalım Bibi!.. Bu görüşün doğru mu, değil mi, bir sına.

Önce var evine. Bütün kem gözlerden, bütün uzamış kulaklardan arın. Gir halvetine. Yaşına başına aldırmadan bağrında bir gül gibi açan, bilge sevdanla, enine boyuna tartış. Onun aklı da, seninkine yatarsa, araştır... İncele... Yargıla ve Canibe Hatun dışında kimselere söyleyemesen de, sen bil.

Az şey mi?" sorusuyla kuru divitini açık yazmanın ortasına bıraktı.

Bağdaşını bozarak ağır ağır kalktı.

ALTI

Beylerin toplantısı öneri kararıyla bitmiş... Maun esneye esneye yatmıştı.

Kaç gündür yatar yatmaz uyuduğu yumuşacık yatağı bu akşam kaskatıydı. Sanki her yerine avuç avuç pıtrak serpilmiş gibi her yanına batıyor.. bedeni baştan ayağa sızım sızım sızlıyor.. uzansa da kısalsa da, bir türlü uyuyamıyordu.

Oysa çadır kurulurken dayısına yardım etmişti.

Yeri tepine tepine yumuşatmış, düzletmiş... Önce hasırı, üstüne kalın kara çulu.. sonra da halı keçeyi kendi eliyle sermişti. Anası gelirken önce onun yeni atılmış yün yatağını dürüp deveye yüklemiş.. ilk onu indirerek çadır eteğinin dibine yaymıştı. Kaç gündür başını yastığa kor komaz mışıl mışıl uyuyordu.

Şimdi neden uyuyamıyor?

Gece yarılayıncaya Oğuz beylerine kımız dağıtmış, çok yorulmuştu. Bundan çok daha az yorulduğu günlerde karnı doyar doymaz kendinden geçerdi. Yorgunluk daha otağdayken her yanını sarmıştı. Bunca yorgunluğa karşın, yatağa girince bir türlü gözlerini yumamıyor.. yatağın içinde dönüp durmasına bir anlam veremiyordu.

Gözlerini oğuşturarak, esnemeye.. parmaklarıyla gözkapaklarını bastırmaya çalıştı. Uğraşı boşa gitti. Ağzı açılıp kapanıyor. Soluğu esnermiş gibi çıkıyor. Ama çenesinin açılışından kulaktozları sızladığı halde, uykuyu yakalayamıyordu.

Sağa dönüyor yemyeşil bir büyü kazanına düşüyor.. sola dönüyor

bahar filizlerine dolanıyordu. İçi dışıyla yeşerdiğini duydu. Çadırın katran karanlığına aldırmadan gözlerini içine çevirdi. İçinin içinde yeşil iki kandilin bol ışığıyla irkildi. Çulpan'ın gözleri, ciğeri bağına saplanmış adıyla yaşasın çoban yıldızı gibi balkıyor, çatlayan bir tohum özeniyle ışın ışın kök salıyordu.

Kök, her nefesinde biraz daha derinleşiyor.. her soluğunda biraz daha kalınlaşarak yüreğine yerleşiyor.. her atışında, damarlarında dolana dolana biraz daha büyüyor, genişliyor, saçlarının dibinden, tırnaklarının ucuna yayılıyordu.

Yatağında döndükçe, gövdesinin şiştiğini.. eğer davranıp kalkmazsa, bir daha hiç kalkamayacağını sandı. Kendinden kurtulmak çabasıyla zorlandı. Kalın yorganı sessizce kaldırarak usulca doğruldu.

Sabaha çok olmalı... Anası da, dayısı da, mışıl mışıl uyuyordu.

Uyku gözlerinden akıyor. Bir türlü gözkapaklarını kapatamıyor.. kapattığı an gözlerine dikilen yeşil ışınlarla içi kavruluyordu. Kuruyan ağzı, tükrüğünü yutamaz oldu. Ayaklarını büktü. Dizlerinin üstünde sessizce kalktı. Yumuşak keçe, çıplak ayak seslerini vantuz gibi yutuyordu. Yine de parmaklarının ucunda çadır kapısına vardı. Anasıyla dayısının uykusunu bölmeden, iliğini sökerek dışarı kaydı. Yel değişmesin diye hemen kapıyı örttü. Eteğine basılan taşın yanından çarıklarını aldı. Nemli çimenlerde ayaklarını ıslata ıslata çadırlardan uzaklaştı. Oturup çarıklarını giydi. Ağır ağır, bayır aşağı indi. Irmağın kıyısına çöndü.

O ana değin zift yalağına benzeyen Seyhun, birden yonca tarlasına döndü.

Yıldızlar ırmağın dibine sepelenmiş kandiller misali içinde ışıldadı. Çulpan'ı hemen ayırdı. Hepsinden parlak... Hepsinden güçlü, hepsinden büyük, yeşil bir firuze halinde balkıyordu. Karanlığa karşın suyun içinde, ilkyazın bütün filizleri dal yaprak saldı. Elini suya soktu. Eli, bileği, dirseği, omuzu ve gövdesi, baharın ilk muştusu payamlar benzeri çiçek açtı. Her yanında çağlalar tomurcuklandı. Kuruyan ağzı kendiliğinden sulandı. Çağlalardan birini ağzına attı. Çağla bademe dönüştü.

Eli suda derin derin soludu. İçinin yeşili çoğaldı, dışına vurdu. Uzansa suyun dibinde, başının üstünde çağıldayan gökyüzünü kucaklayacak.. bulutsuz gökten kayarak suya düşen yıldızları toplayıp avuçlarına dolduracak.. her birini diğerine ekleyerek taç örecek.. demet yapacak.. çelenk bezeyecek.. Çulpan'a sunacaktı.

"Acaba yine sıra ister gibi telli telli mi bakar? Senden taç, çelenk isteyen mi var diye öfke iğneleriyle mi? Hani öyle bakarsa haksız sayılmaz. Tutuşan benim... Yüreğim, aklım, fikrim. Bakalım onun yüreği benimkiyle çarptı mı? Bana kalırsa çarptı. Yok öyle dememeli. Bana kalırsa çarpmalı. Gözlerinin yeşili benim içime neden aktı? O gayreti vermese yine akar.. ve kuşça yüreğimi ateşlere yakar mıydı? Hiç sanmam. Yaşı yaşıma, başı başıma uygun kaç kişi var koca kurultayda?

Ya çok küçükler, ya çok büyükler.

Beyler bacılar, kamlar kocalar, ahiler dilhkanlar ve bir de kundak bebeleri.

Sakiliğe koşulan ikimiz olduğuna göre, belki salt biz varız. Bunun bir nedeni olamaz... Bizi kendi aralarında anlaşan yıldızlarımız buraya sürüklemiş bulunamaz mı? Oralyuz Bilge, Bar Habraeus'un ağzından ne buyuruyordu? Doğuda beliren erguvan yıldız!.. Anlaşılan yıldızların rengi, bazı şeyleri haberliyor. O erguvan yıldız doğumun habercisi ise, her yere yansıyan yeşili sevdanın olamaz mı?

İşte gök, işte su!..

Şakıyan da balkıyan yıldızlar da yemyeşil.

Su bile, gök bile yeşil. Belki uzaktan bakabilsem ben dahi yeşilim.

Bu rastlantı Göktanrı'nın... Tövbe tövbe, eşsiz eşeysiz yüce Tanrı'nın bağışı!..

Onca bilge ne buyurdu?

O karataşta yürüyen kara karıncayı görür... Yedi kat yer altında çatlayan tohumun çıtırtısını duyar... İç içe kırk sandık içine gizlenen dileği bilir!..

Bunca bilge Tanrı, onu bana, beni ona uygun görmüş olamaz mı?

Ah bir olsa, bir olsa!.." Umudu, uykusuzluğunun nedeninin dank etmesine.. küpün başında bakıştıkları o andan beri, başka biri olduğunu ayırmasına yaradı.

"Ben benden çıktım mı? Bana bir ben daha mı katıldı?"

Bir türlü güvenli bir yanıt bulamıyor.

"Çözümsüzlük ne kadar kötü!.." düşüncesiyle başını salladı.

"Oğuz belki de kendisi için en zor seçimlerden birini çözümledi. Bilinmeyeni bilenlerden öğrenip kararını verdi. Ve yaşlısı genci.. bacısı kocası.. ahisi dihkanı, herkes.. çağrı anından beri koyu koyu düşündüren, çok zor bir görevi.. ulu kamla Selçuk Bey'in ustalıklı düzeniyle kolay yapmanın erincinde uykuya daldı. Tek uyuyamayan benim," diye düşündü.

"Besbelli bütün Oğuz umudun beşiğinde, geleceğin düşüne dalmış. Gün belleklerinde dirilse bile, ninni sanacakları kesin. Ben neden uyuyamıyorum?

Düşüm Çulpan olduğundan mı? Uyumadım ki, düş göreyim. Uyuyabilsem belki düş de görürüm. Uyutmayan düşüm değil, düşünüm. Aklım, fikrim gitti. Küpe basılan kımız beyaz.. şıra durudur. Ben de küp gibiyim. Yeşil koruk suyuyla dolu bir küp gibi.. azbiraz kekre.. azbiraz ekşi. Ve kabarcıklar içinde. Sirke mi, şarap mı olacağı belirsiz bir kaynaşma. İçimden o yeşil gözleri söküp atabilsem, şıram tatlanacak. Sökülmüyor... Çulpan güneşin iki yanına demir kazık gibi nasıl kakılır, yeşil gözler de öyle. Ciğerimin bağına, yüreğimin köküne Çulpan misali kakılmış. Dahhak-ı zâlimin yılanları gibi kıvranıyor. Otayacak şeytanı, söküp alacak Demirci Gâve'yi nerden bulayım. Hem bulsam, ister miyim?

I'ıh!..

Uyuyamıyorum... Uzanamıyorum... Derdimi suya bile dökemiyorum. Ama kendimi öyle yeğni, öyle dolu ve mutlu buluyorum ki, yeşilimi ömür boyu taşımaya üşenmem. Yoksa ben de Mecnun mu olmaktayım?

Küp başında hepi topu bir kez rastlaştık.

O bana baktı!.. Olası ki, kırbasını önce doldurmak için. Ben ona baktım, buyur doldur, dercesine... O doldurdu gitti. Ben doldurdum, kaldım. Yeşermiş gün ışınları o kısa anın bakışmasında içime aktı. Yıldırım değil ki bu!.. Beni niye çarptı?

Bir kısacık bakışta, bir yaşamın türküsü çığrılabilir mi?

Hey gidi Maun Bab hey!..

Bunca okudun, işittin. Hâlâ öğrenemedin mi?

Çığrılabilirmiş!..

Hem de bir yaşamın değil, yüzyıllarca çığrılabilirmiş.

Ozanlar koca koca destanlar yazmış... Meddahlar her dernekte kaç kere kaç kez anlatmış. Demek gözünle gördüğün hiç aklına yatmamış... Bir kulağından giren onca güzel öykü, öteki kulağından çıkmış.

Hadi şıngırdat bakalım akıl keseni de, kızıl mı, akçe mi dökülür, bir görelim."

Başını elleri arasına alarak suya eğildi. Sanki belleğini akıp giden suya sermiş gibi, kesik kesik anımsamaya çalıştı.

"Züleyha Yusuf'a... Ferhat Şirin'e.. Bamsı Bânûçiçek'e... Elen Paris'e, Mecnun Leyla'ya bir bakışta vurulmuşlar ya işte!.." deyince gözleri parladı. Bilisinin akıp gitmesini engelleme çabasıyla parmaklarını birleştirerek elini suya soktu.

Seyhun soğuktu!..

Avucundan bileğine bir serinlik ağdı. İçi biraz ferahladı.

"Onlar insan, yürekleri yürek de, biz ayrık otu muyuz?" sorusunu mırıldandı. Suya çarpan kendi mırıltısından ürktü. Kaygıyla çevresine bakındı. Gece karanlık.. suyun başında yapayalnızdı. Başını hızla iki yana salladı. Belleğinde canlanıveren sevda masallarını kovmak istedi. Olmadı.

"Züleyha Mısırlı Aziz'in genç ve güzel eşi, Yusuf ise İbrani asıllı... Güzelliğini kıskanan kardeşlerinin kuyuya attığı genç kölesi... Köle öyle yakışıklı, öyle çekiciymiş ki!.. Züleyha sevdasını kınayan

kadınlara onu gösterdiğinde, meyve bıçaklarıyla farkında olmadan parmaklarını doğramışlar.

O genç ve çok yakışıklı. Züleyha çok genç ve güzel... Aziz ise yaşlı, sarsak bir pîr-i fâni!.. Ve Mısırlı kadınların şaşkın beğenisinden de belli ki, yan yana ateşle zift. Kaynayıp taşmaz mı? Taşmış ve Züleyha Yusuf'u çıplak gördüğü an vurulmuş!..

Ne var ki Yusuf'un sevdası bazı bilge ve ozanlara göre erdem... Bazıları için her yalvacınki gibi Tanrı imiş. Ele gelen fırsatı, sadakat adına tepmiş.

Kişi tutkun, hele fırsat da bulmuşsa, yadsınmaya dayanamaz.

Züleyha da dayanamamış. Tutkusuna yanıt vermeyen, Yusuf'u sarkıntılıkla suçlamış. Ve zavallı yalvaç, hiç araştırılıp soruşturulmadan zindana atılmış. Firavun düşünde yedi besili, yedi yağır inek görmese... Mısır kâhinleri bu düşün tâbirinde aciz kalmasa.. Yusuf yalvaç, zindanda çürüyecekmiş.

Çok bilge, çok ozan Züleyha'ya ateş püskürüyor. Nice din kitabı okudum. Nice mesnevi öğrendim... Nice divan belledim... Nice kaside ezberledim. Hemen hepsi sevdayı kutsarken bile Züleyha'ya saldırmasa da, sevdasına hıyanetle suçluyordu.

Oysa şimdi anlıyorum ki, sevda erdemi de sadakati de aştığında sevda!..

Hatta bazen sevdayı bile aştığında anlamlandığının örneği de var.

Hüsrev Perviz, o uzun ince yolu ne güzel anlatır.

Behzat oğlu, bezekçi Ferhat, Horasan'ın Erzen kentine çağrılır. Kentin ecesi Mehmene Bânû kardeşi Şirin için bir köşk yaptırmış.. onun bezemesini istemiştir.

Ferhat işe koyulur. Şirin ustanın işini görmeye gelir. Biçimler düşlere.. renkler biçimlere uygundur. Şirin kendini peri padişahının sarayında sanır. Öyle beğenir, öyle beğenir ki, duygularını kendi ağzından, kendi diliyle söylemeyi diler. Ve söylerken, göz göze gelirler. Ve birbirine kavuşan iki çift göz, bir çift göze dönüşür. Bir

daha birbirinden kopamaz. Tıpkı bana olduğu gibi, Ferhat'ın yüreği sevda kafesine düşer. Şirin'inki kendi göğsünden taşar, aynı kafese koşar."

Bir an çevresini yokladı.

"Benim yüreğim çatal. Çulpan kızınki nerde?" sorusunun yanıtı sızlayan kalbiyle, zonklayan kulaklarından geldi. "Anladım," dedi kendi kendine. "İki gönül bir olunca, samanlık seyran... Yüreğin teki ikisine de mekân oluyor.

Çulpan kız burada," diye yüreğini kavradı. "Kavuşmayacağımız belli mi?"

Duyduğu güvenle, avucunu serin suyla doldurdu. Önce bir yudum içti. Islak elini yüzüne sürerek; "Ya onlara benzerse," diye yeniden kaygılandı.

"Ferhat'la Şirin'in yürekleri aynı altın kafese tünemiş.

Ne var ki, Mehmene Bânû, buna katlanamamış. Ozanlarla meddahlar, kafeste ona yer olmadığından mı, sevdaya düşman olduğundan mı, açıklamıyorlar. Durumu anlar anlamaz, Ferhat'ı katına çağırmış. Kavuşmayı, Aladağ'ın ardındaki suyu kente getirme koşuluna bağlamış.

Sevda bu! .. Bezekçi Ferhat neylesin? Fırçayı boyayı bırakmış. Demir gürzü ele almış... Yürek gayretiyle uğraşa didine dağı delmiş. Suyu kente getirmiş. Getirmiş ya! .. Ece sözünden dönmüş. Ferhat'ı zindana attırmış. Aradan ay geçmiş, yıl geçmiş... Mehmene Şirin'e Ferhat'ın onu unuttuğunu .. korumalar Ferhat'a, Şirin'in öldüğünü söylemişler. Şirin'siz bir dünya istemeyen Ferhat, kendini asmış. Ferhat'ın ölüsünü gören Şirin, bıçağı yüreğine saplamış... Sevdasının ardınca koşmuş.

Galiba sevdaya düşman insanın kini doymuş!.. İkisini yan yana gömmüşler. Ve ertesi gün oradan geçenler, birinin mezarında al, birininkinde ak güller açtığını görmüşler. Daha sonra uğrayanlarsa, güllerin birbirine dolandığına yemin etmişler.

Bunlara bakınca, Bamsı sevdalıların bahtlısıdır.

Bir görüşte tutulmuş.. bir güleşle mutluluğa kavuşmuştur.

Helen'in sevdalısı Paris'e kaçması, hem dillere destan, hem mubalaga cenge ve sevdalısının ölümüne neden olmuş.

Mecnun ile Leyla ise, hiçbir biçimde kavuşamayarak, Kays'a destan yazdırmış.

Acaba, benim sevdam da onlara mı benzeyecek?" sorusuna güldü.

"Onlar destan sevdalar Maun oğlan!..

Bin yılları, yüz yılları aşabilen sevdalar.

Her âşığın özenmesi... Her ozanın öykünmesi bu yüzden!.. Sayelerinde nice destan yazılmış. Ama her sevda öyle olabilir mi? İyi ki Hint'te doğmuşum. Urducayı tez öğrendim. Onu beller bellemez babam, şimdi bilimin dili Arapça, onu da öğren diye, dayımın eğitimine verdiydi. Kays'ın destanını o sayede okudum.

Kelile ve Dimne'den... *Bin Bir Gece*'den değişik bir masal diye başladığım destan, gitgide beni nasıl sarmış.. sevdası uğruna çöllere düşen Mecnun'un kara bahtına gizli gizli ne çok ağlatmıştı.

Ama bunlar kara sevda. Ve öylesi pek bir müşkil!..

Ya yanıtsız kalıyor... Ya da sevdalıyı sürüm sürüm süründürüyor.

Galiba Şehrazat haklı!..

Sevdayı unutmuş... Hatta her fırsatta ondan öç alan Şahrebaz'a, bin bir gece sonunda onun güzelliğini anlatabilmesi bütün tutkunlara, hiçbir zaman almayacakları bir ders. Düş kırıklığını erince, kaygıyı sevince çevirmenin sabır ve sebattan başka yolu olmadığını ne kadar güzel anlatıyor. Ömür boyu bekleyip mutsuz olanlara karşın bin bir gece oyalayıp oyalanarak ömür boyu mutluluk, örneği bir o var.

Acaba benim kısmetime hangisi düşecek?

Hangisi düşer düşsün!..

Sevda hasrete de, kavuşmaya da değer.

Şu an onsuzum. Ama onunla öylesine doluyum ki, mutluluktan uçuyorum.

Sevda denilen büyü bu olsa gerek. Dışında teksin, tekilsin... İçinde çoğalmış, tümel. Ve içindeki öteki gücenir, incinir diye ödün ko-

puyor. Her an tetikte, her an aklına gelen her bir şeyi ölçüp biçiyorsun. Âşıkları bilge kılan bu olmalı. Çünkü ölçüp biçildiği an, en bir kaba davranış yontuluyor... En bir kalın tutum inceliyor... En bir itici tavır, alımlı hale geliyor. Ve o alım, çirkin ne varsa kendine, bütün güzellikleri sendeki sene yüklüyor. Düşünce süsleniyor... Söz bezeniyor. O yüzden, kara sevdalı bile dünyanın en güzel dizeleriyle düşünüyor... Duyanla görenin özencini kazanıyor. Çünkü dışa vuran duygular sudan saf bir eriyikle, âşığın kanıyla yıkanmış oluyor.

Düşleri havadan yaşamsal bir paylaşıma razı!.. Fikirleri topraktan diri, istemler üretiyor. Dilekleri ateşten yakıcı, seni yakıyor. Ve varlığın dört öğesi, hava, su, toprak ateş, sende bütünleniyor. Bunca özgünlük aynı kuşça yüreğin içinde çırpındıkça, dört makamın kırk kapısı önünde açılıyor. Kişi sevdiğini kendinde bulmanın çabasıyla her bir umutsuzluktan arınıyor. Her bir kötülükten sakınıyor. Hiç üşenip yüksünmeden, kendinde onu, onda kendini taşıyor. O öyküleri okurken, tuhaf bulup şaştığı pek çok şeye, yaşayınca da şaşıp kalıyor. Ve öncesinde şaştığı her şey kendi yaşamının bir yankısı oluyor. Her bir insanın algılama yetisine göre, içinin içi belleğine saplanıyor.

Sevda masallarına düşkünlüğümüz bundan.

Sevda, başlı başına olağanüstü bir masal da ondan!..

Ve çilesinin ürkünçlüğü de bu yüzden.

Gevher Hatun'la Arslan Bab'ın oğlu... Ulu kamın yeğeni Maun yiğit!.. Kafa dediğin sepeti salla da, iyice bir düşün bakalım!.. Hemen aklına geliveren onca sevda masalının ortak özelliği ne? Züleyha Yusuf'u kandırabilseydi de, suçuna ortak etseydi, o destan kutsal kitaplara girer miydi? Mehmene Bânû'nun inadı, öfkesi ya da kıskançlığı olmasa... Ferhat, Şirin'e tutulduğu an kavuşsaydı, o dağ delinir... Armen ülkesine o su gelir... O masal söylenir... O kara yazı, kimbilir kaç yüzyıldır insanların yüreğini yakar mıydı? Bamsı Beyrek'le Banûçiçek'in bahtı güzelmiş. Güleşe sevişe mutluğa ulanan tek sevda onlarınki. Acaba Dede Korkut'un diline, meddahların eli-

ne, kopuzların teline, âşıkların gönlüne düşmeseydi... Dilden dile yine destan olur.. masalları, onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine diye biter miydi?

Kandıran.. kavuşan ve bir bilge ozanın diline düşmeyen nice sevda, unutulup gitti. Ama hepsinin ortak özelliği, bir bakışta tutulmak... Buna güvenim tam. Çünkü ben de öyleyim. Olmasam, gece yarıyı aşmışken ırmak kıyısında işim ne? İçim dışım yanıyor. Şimdi soyunup şu soğuk suya girsem, içimin alazı söner mi? Sanınam!..

Ama bildiğim kesin; kurultay ertesi, çekilip gidecek. Gittiği yerde, bir başkasına akarsa gönlü, ben neylerim? Buza yatsam ateş olur. Ateşe atlasam buz keser. Onsuz yaşam olur mu? Işıklar içinde yatsın babam sık sık 'Doğan yaşamaya koşulu,' derdi. Doğru!.. Ama sevdayı tatmayana doğru!.. Tutkun onsuzsa, yaşam değer mi? O bile düşünmedikten sonra, ötekilere gam mı?

Oğuz sevdaya saygılı, bilirim!..

Kamlar, ozanlar, meddahlar bu yüzden bu kadar sık ve çok onu anlatıyorlar.

Bir düzende, kadın erkek eşitse, başka türlü olamaz. Çünkü kimsenin kimseye dayatma hakkı yok. Oğuz yasasına sevdanın ölçütü olarak güleş, bundan konmuş besbelli. Güçle istek dengelensin diye. O zaman kulluk da kölelik de salt sevdaya. Başkası yazılı değil. Yasa haklı!..

Ya bize gerekirse n'aparım?

Yarından tezi yok!.. Önce dayıma, sonra Selçuk Bey'e arzuman etmeli!.. Şimdiye okumayı.. düşünmeyi.. otamayı, hatta sevdayı öğrendik. Ama en gerekli olanı savsamışız. Oysa ilkin güleşi dövüşü bellemeliymiş. Ben rahlenin başından, kamların dizi dibinden ayrılmadım ki!.. Pes etsek n'ola? Tutuştuğumuz an, olgörüp yenilir.. sonra da varıp yalvar yakar istemelerini sağlarız. Elbette bana olan Çulpan'a da olduysa!.. Olmadıysa halim yaman. Oldurmaya cenk gerek. O da benden ırak. Dilesem dayım, olmadı Selçuk Bey eğitmez mi? Babam ona öğretmiştir.

Ben daha dünyada yokmuşum. Anam babama kardeşi için eşlik etmekteymiş. Sevda sonraki masal!.. Hint yolunda yedi şakiye basılmışlar. Dayım daha çocuk... Anam kentli, cenkten uzak... Babam yaşlı bir bilge, üflesen uçacak. Eşkıya kolay yem buldum sanmış. Ve üflesen uçacak yaşlı bilge, tek başına kılıçlı topuzlu adamların hakkından gelmişmiş. Galiba anamın gönlüne ilk tohum o zaman düşmüş. Demedi. Belki büyüyü bozmaktan korktu. Ben geceden, yıldızlardan ve akan sudan gayrısına diyebilir miyim? Umarsız kalırsam, hiç duraksamaz, derim. Onsuz yaşamaktansa, umut bittiği an ölmek yeğ... Utançla olsa bile. Ölüm arıtsın diye, apaçık söylerim. İnsan yaşam kaynağından yoksun kalabilir mi?

Gerekirse güleşir.. gerekirse ölürüm.

O en kolay yol Maun oğlan!.. Atarsın kendini ulu Seyhun'a... Bir varmış, bir yokmuş olur gidersin. Bu ilk açmazda kaçış demektir. Kendine yakıştırabilir misin? Hüner, dağı delip sevdayı hak etmekte... Üstelik öyle bir koşulun da yok. Açılacaksın. Karşılığı varsa, uğraşacaksın. Yoksa bağrına taş basacak, sevda masallarıyla avunacaksın. Daha tek sözcük etmedin. Hele bir dene. Var annacına... Aç gönlünün gizini.. sor soruştur. Belki o da seni düşünüyordur.

O zaman yok mu! Öyle bir karşılık varsa yok mu! Elbruz'u da, Altayları da, Tanrı Dağları'nı da deler, deryalardan su getiririm. Destan isterse, destan yazarım. Cenk dilerse cenge katılırım. Yeter ki o olur desin. Demez de cenge kalırsa iş? Ya bir de has bir cengâver çıkarsa Çulpan? Tuttuğu gibi yere çalar.. çarığıyla bağrıma basıp bir de ucuzlarsa? Utancın yanında ölüm ne ki? En azından dayanmanın yolu bulunmalı. Madem babam her bildiğini dayıma aktardı. Tek başına yedi haraminin hakkından gelmeyi de öğretmiştir. Şimdiye ona gerekmemiş, kendini sınama fırsatı bulamamış, paslanmış olabilir. Bana gerekli. Çulpan kız ayak direrse, basmanın başka yolu yok. Şimdiye hiçbir şeyi sakınmadı. O da bana aktarır.

Olmadı, Selçuk Bey yavuz cenkçiymiş, ondan dilerim.

Önce Çulpan'ı yoklamalı. Gönlü yoksa, ne dilek tutar, ne gü-

leş yarar sağlar. O yoluna gider, ben Mecnun'a dönerim. Sabah olur olmaz, anası kurultaya katılır. Ben usulca yanaşır, bir kıyıya çekerim. Ben böyleyim, sen nasılsın, sorarım."

Bir an kaygısına şaştı. Hemen kendini yatıştırdı. "Bir dane kırıntısı kadar gönlü olmasa, öyle bakmazdı. Bütün sevda masalları tanık!.. Hepsi öyle bakmışlar. Bizimki neden ayrık? Olamaz!.." güveniyle sevindi. Ama ardından; "İyi de, ben buradayım. Onunlayım... O'yum!.. Bir su dibine dalıp yıldız topluyor.. bir göğün üstüne çıkıp topladıklarımı serpiştiriyorum. O her şeyden habersiz, çadırında mışıl mışıl uyuyor. Ya bambaşka bir sevdanın düşünü görüyorsa?

Yok... Görmez, göremez!..

O bakışlarda, ikircimin zerresi yoktu. Öylesine duru, öylesine diri ve öylesine sıcaktı ki, bilgi dışında tutkusu olmayan beni ateşlere saldı. Yoksunluğuyla ölümü eşdeğer sayıyorsam, onda da bir şeyler olmalı. Vardır mutlaka!.. Hem de en azından bende olan kadar. Yüreğinde bir yanardağ olmasa beni böyle yakar mı?"

Sürekli değişen düşüncelerle, durmadan değişen kararlar alıyor.. her kararını suda yıkadıktan sonra, bir yenisine yöneliyor.. ama bir öncekinden kopamıyordu!..

Düşüncesi de kesik kesikti.

Hiçbirini sonuna değin sürdüremiyor.. hemen bir kuşku ya da kaygıyla, bir başka varsayımın peşine düşüyordu. Sudaki elinin uyuştuğunu sezdi. Parmakları donmak üzereydi. Avucuna doldurduğu suyu, yüzüne çarptı. Kuşku ve kaygının kaynattığı başı, serinler gibi oldu.

Gözlerini yumdu açtı. Serin elini yanan avucuyla oğuşturdu. Varsayımlarını gözden geçirmek amacıyla belleğinde kımız küpünün başına döndü. "Ben geri durdum. O öncelik aldı. Gözleri gözlerime, gözlerim gözlerine aktı. Ne yumdu, ne geriledi. Bana öyle geldi ki, oracıkta bütün gece dikilir... Ömür boyu üşenip yorulmadan bakışır... Şimdiye değin yaşanmış bütün sevda masallarını, salt gözlerimizle birbirimize aktarabilirdik. Ona öyle gelmemiş olsa, öyle bakar mıydı?

Kaç gündür buradayız. Ne o beni fark etti, ne benim ondan haberim vardı. Sakiliğe koşulmasak rastlaşmayacak... Birbirimizden habersiz yaşayacaktık. Rastlaştık... Bakıştık. Ve artık onsuz, yaşayamam!..

Yarın gün doğar doğmaz kurultay başlayacak.

Her kesim birbirine uygun düşündüğüne göre, oturum kısa sürecek. Ve en geç, ertesi sabah Çulpan, anasının yanında yola düşecek. Durdurmaya gücüm, kal demeye hakkım yeter mi? Ben nasıl baktımsa, o öyle baktı. Onun gözleri benim yüreğime aktı. Bakalım benim gözlerim aynı işi gördü mü? Ya terslerse beni... Eğlenir, ucuzlarsa. Ya onun sevdası bir başkasınaysa!..

Ben buna nasıl dayanırım?

Irmak burada derinmiş. Öyle bir durum olursa, kaldırır kendimi atarım. Onsuz yaşamanın ne anlamı var? Kişi böyle bir yükü kaldırabilir mi? Her bir yanımdan gözleri fışkırmaktayken, ben nerelere, nasıl bakarım? Ölümün özlendiği zaman olur mu? Oluyor işte. Hem de nasıl!.. Mecnun haksız!.. Yaşamamalıydı. Ferhat haklı!.. Şirin'i yoksa, yaşamak niye? Ne biçim bir şey bu sevda?

İnsan onunla dopdoluyken, onsuzluğu nasıl düşünür? Düşünüyor. Sahip olduğu en yüce değeri, sevdayı yitirmenin dehşeti yanında, ölüm hoş safa geliyor. Çünkü onsuz yaşamanın anlamı yok!.. Peki ölümün bedeli bu kadar ucuz mu?

O kadar kolay ki!..

At kendini serin suya. Bir soluk sonra yoksun. Her kolay gibi ucuz elbet.

Ya sende olan, onda yoksa?

Beterin beteri. Ona hiç dayanılmaz. Kurultay biter bitmez o gidecek Maun. Başında esen kavak yellerinden habersiz... İçini kavuran alazlardan bilisiz, çekip gidecek. Sen gördüğün sevda düşüyle eli böğründe, kalakalacaksın. Olmaz!.. Kesinlikle kabul etmem. Edemem!.. Gün ışırken varacağım çadırının ağzına," dediği an, duraksadı. "Çadırı hangisi bilmekte misin hey Maun oğlan? Avşar obasında olduğunu biliyorsun. Orada altı çadır var. Hadi beyinki kolay!.. San-

caklı, damgalı. Tez ayırırsın. Bacı çadırını elinle koymuş gibi bulabilecek misin?

Başıma böyle bir iş geleceğini bilmiyordum ki!..

Onlar kaç gündür burada. Ben kaç kez obaları dolaştım. O zaman rastlaşıp bakışsaydık sevda kımızı gibi, yerini yurdunu bilirdim. Gece yarıyı geçmiş... Irmakta yansıyan yıldızlarla söyleşeceğine, yer yurt öğrenseydin ya!.. Uykusunu mu bölecektim? Hiç olmaz!..

Varsın uyusun ki, yeşil gözleri yorulmasın," demekteyken irkildi. Çadırların arasında bir kıpırtı var gibiydi. Dönüp bakmaktan korktu. "Ya çişe kalkan kocalardan biriyse!.. Ya yeniden kendi karabasanımla baş başa kalırsam," kaygılarıyla kasıldı. Saç dipleri sızladı. Başına ağrılar girdi. Yanakları alev aldı. Elini yeniden suya soktu. Serinlik, uğrun uğrun başına tırmandı.

Kulaklarında bir hışırtı yankılandı. Her dokusu kulak kesildi. Yamaçtan biri iniyordu. Yüreği şaman kösü gibi gümbürdedi. Kulakları hışırtıyı yitirdi. Serinleyen elini yüzünde gezdirdi. Bu kez de öteki elini suya soktu. Hışırtıyı yeniden duydu. Dönüp bakmaktan çekindi. İçinden geçenleri suya katmak için hafifçe eğildi.

Yıldızlar dingin akan ırmağın çakıllarında şakıdı.

Yanıbaşında bir gölge belirdi. Önce sancak direği gibi dikildi. Düş kırıklığından öyle yılıyordu ki, gözucuyla bakmaktan çekindi. Gölge ağır ağır çöndü. Yüreğinin gümbürtüsünü dinleyen kulağına, tüyden hafif, ipekten ince bir soluğun şırıltısı aktı. Orada kabardı. Şişti;

— Uyuyamadın mı? sorusuna dönüştü. Başını sallayınca, fısıltının yarısı, kulağından fırladı... Bir gül yaprağı gibi suyun üstüne kondu.

Irmak sanki taştı... Gül yaprağı çalkalandı... Kıvrım kıvrım açıldı... Halı kilim yayıldı. Irmağın köpükleri yeşile kesti. Yeşil bir deli çay oldu. Sudan hızlı, sudan önce Aral'a yöneldi. Karanlığın içinde, sessiz bir coşkunun ezgisi belirdi. Çağlar boyunca sevda üzre edilmiş bir nice söz varsa, ırmakla çadırların arasına dizildi.

Akan suyun sesi kesildi. Yellenen ağacın yaprağı sustu. Kayan yıldızın izi belirsizleşti. Doğa iki yüreğin davulunu çalmaya yekindi. Çaldı... Çaldı... Az daha çadırlarda uyuyanları uyaracaktı.

Maun dayanamadı.

Yüreğinin gümbürtüsünü bastıra bastıra başını çevirdi. Oydu!..

Bulutsuz göğün üstünde... Berrak suyun içinde bir nice yıldız varsa, gözlerinde balkıdı. Su yeşile döndü. Yıldızlar yeşil yeşil ışıdı. Maun, havada yerde, suda ağaçta, birer yeşim damlasına dönen yıldızları gözlerinde topladı. Hepsini aşk perisinin sihirli değneğine sardı. Peri parmağını şıklattı. Değneğinin ucunda mis kokan bir buket belirdi... Gözleri yuvalarından uğradı Maun'un. Çelengi Çulpan'ın gözlerine tıktı.

O an gökten binlerce yıldız kaydı. Başlarının üstünden yağdı. Yan yana duran gövdelerini aydınlattı. Gölgeleri suya yansıdı. Sudan bir gökkuşağı fışkırdı. Bir ucu Çulpan'da, bir ucu Maun'daydı. Akşamdan yatan ay uyandı. Çulpan'ın solu ayçalandı. Bir ucu Çulpan'ın başına değdi, ortalık aydınlandı. Karanlık epridi dağıldı. Ayça büyüdü yayıldı. Gözlerine daldı. Gözlerindeki yeşimler kıvılcımlandı... Alevlendi... Derlendi toparlandı. Gözbebekleri dolunaya döndü... Ufka yuvarlandı. Onun ardında güneşi yakaladı. Gizlice çaldığı ışınları gözlerinden yüreklerine akıttı. Önce ikisinin içini.. sonra evrenin tamamını aydınlattı.

Maun Çulpan'ı, Çulpan Maun'u o ışığın aydınlığında gördü.

Ve Maun'un içinden geçen her şey, Çulpan'ın içinden dışına vurdu.

— Ben de uyuyamadım, dedi. — Ne oldu bilmiyorum. Yüreğimi bir el sıkıyor, içimde bir çift göz dolanıyordu. Eli itmek, gözleri sahibine geri vermek için kalktım. Kendimi burada buldum. Sen de buradasın. Sen de uykusuz. Gayrı al gözlerini diyemiyorum.

— Desen de almam... Alamam ki Avşar kızı!..

— Sahi mi? Alamaz mısın?

— Kişi yüreğini kendi eliyle çıkarıp atabilir mi?

— Atmaya koşullansa!..

— Koşullar değişebilir. Yeter ki kabule fırsat olsun.

— Fırsat olur da Maun Bab, zaman yeter mi?

— Zaman insanın elinde Çulpan kız!.. Dilerse kısaltır, diler uzatır.

— Çölde zaman hep uzundur.

— Yürüyenin feneri önündeyse, Cend'den zamanın ucuna yol bulur.

— Üşenmez mi, bulur mu gerçekten?

— İstersen!.. İstiyorsan!..

— Yol bulunursa, istenmez mi?

— Oh, diye Çulpan'ın elini yakaladı Maun.

Elleri birbirine değer değmez, avuçlarından gövdelerine bir volkan püskürdü. Bedenleri terledi. Elleri yandı tutuştu. Aynı anda uzandılar. Aynı anda tutuşan ellerini suya saldılar. Seyhun yemyeşil bir lav seli gibi hışırdamaya başladı. Ellerini çektiler, karanlık azaldı. Şafak söküp de obalar uyanıncaya öyle el ele, yan yana, tek sözcük daha etmeden oturdular.

Obalar devindi... Çadırlardan çıkanlar, ivecen uzak çalıların ardına dolandı... Ölçerilen ocakların alazı son karanlığı yalayıp yuttu. Elleri birbirinden koptu. Her şeyi anlatmış, anlamış olarak kalktılar. Çorba kazanlarına bakraçlarla su taşıdılar.

Kazanlar tez kaynadı. Çorbalar tez içildi. Gün ışır ışımaz kurultay derildi.

Her oba kendi postunu getirerek çemberin bir ucuna serdi.

Ulu kam dairenin ortasına yürüdü;

— Sabahlar kut ola... Kutlayana mut ola. Tekinsizlik defola. Yağılıklar refola. Aykırılık yok ola. Uyumumuz çok ola. Alanlar şenlene. Gizler söylene. Göktanrı kurultayı kutsaya, dedikten sonra; — Konumuz belli, diye sürdürdü; — Kurultayın amacı, Oğuza en yaraşır, en yararlı inancı seçmektir. Beylerin her biri.. kurulların her üyesi, kendi aralarında yaraşığı da, yararlıyı da görüşüp tartıştılar.

Sanırım her kesim kendince seçilmesi gerekeni belirledi. İlk sözü beylere verelim mi?

Deyince kitle;

— Oy... Oy!.. diye çığrışırken, beylerin gözü Selçuk'un üzerinde birleşti.

Selçuk, oturduğu posttan zıplayıp ayağa kalktı. Dairenin ortasına yürüdü;

— Biz tartışırken töremizi yitirmeden, yasamızı bozmadan hangi inançta daha güvenli oluruz, hangisinden yarar umarız diye baktık. Sanırım her kesim öyle davrandı. Bizim kanımız şöyle: Sefere gidenler de, pazara gidenler de iyi bilirler. Anadolu Dicle'nin berisinden, Akdeniz'in ötesine değin Bizans egemenliğinde. Doğu Roma, eski, büyük, zengin ve görkemini sürdüren bir devlet. Sınırları içinde, İsevilik dışındaki inançların tamamını azınlığa düşürmüş. Her yerde çoğunluğu elde tutuyor. Çoğunluk güçtür, varlıktır. Varlığın korunması zordur. Önlemi sağlam olur. Nitekim illeri kalın, yüksek surlarla çevrili. Köylerinde sürekli korucular gezinir. Banları bizim gibi, yerinde özerk, merkezde tahtla tacın bir parçası. İnancına göre, dinle devlet bir ve bütün. Batının tamamı ona bağlı!.. Kaç kere kaç yüz binlik ordular donatabiliyor. Buna dayanarak sınırları içinde İsevi olmayana ya yaşam hakkı tanımıyor.. ya bir azınlık olarak kesin denetimi altında tutuyor. Açığı erimek ya da ücretli askeri olmaktan başka bir gelecek tanımıyor. Onun inancını seçersek, içinde eriyip yiter... Yiğitliğimizi Bizans adına, Musevi ve Muhammedî Oğuzlar üstünde sınamak zorunda kalır.. sadece, çapul payımızı alır.. ve zamanla çözülür, dağılırız. Doğru olmaz, dedik. Eski egemenimiz Hazar beyleri Yahuda'ya.. boyları bizimkine inanıyor. Kaç yüzyıldır bölük pürçük. Bizden hiçbir farkı yok. Ne var ki, onu seçersek, egemenliğini dayatacak. Madem katılacak ve dayatmasını kabullenecektik, geçmişte neden koptuk? O da kendimizi inkâr olur, geçelim, dedik. Eskiden çöl doğumuzun bir bölümü Moğol.. bir bölümü Çini Maçin, güneyimiz Hint ve Umman'mış. Şimdi on-

larla aramızda Samanoğulları, Karahanlılar, Harzemliler ve Gazneliler gibi İslam devletleri var. Bazı boylarıyla, bazı soyları çeşitli inançlarda... Ama üçünün de çoğunluğu Müslüman. Eninde sonunda Hazar gibi, İsevilerle Muhammediler arasında sıkışıp kalır... Her iki inancın da çapul, yağma, talan alanı sayılırız. O da akla uygun olmaz, dedik. İslamı seçersek, sefer ve akın sınırımız batıda ve kuzeyde genişlediği gibi.. doğu ve güney yönümüz güvencede olur. Çünkü İslam devletleri, her ne kadar halifeye bağlı görünse de, her biri başına buyruk. Ve hiçbiri kısa dönemde ötekilerle baş edecek durumda değil. Biz hangisine omuz versek, gücü artacak. Ayrıca Arslan Bab'ın eğittiklerinden öğrendik ki, halifeler hazinelerini Babek'i yok etmek için tüketmiş. Varlığı, Büveyhoğullarıyla, bu üç devlete muhtaç olmuş. Biz de onlara katılırsak, hem dayatmadan kurtulur, hem fırsat ele gelirse, kendi düzenimizi geçerli kılabiliriz. O yüzden İslamı seçelim, deriz.

Bütün kitle, kendi aralarında aynı seçimi yapmanın coşkusuyla haykırdı;

— Oy... Oy!..

Birleşen sesler, yamaçlara ağdı. Tepelerde yankılana yankılana dolandı. Uğrun uğrun bulutlara ulandı. Çoğaldı, ufalandı... Ve bir sağanak gibi üstlerine yağdı. Sesleri çok uzaklardan geri mi geldi? Yoksa seçimlerini gök mü alkışladı, bilemediler. Hepsi de kararlarına onay sayıp sevindiler.

Ulu kam Selçuk Bey'i kıyıya çekti.

— Madem seçim budur, uygulamaya han gerek. Han soyunu da seçelim mi?

— Oy... Oy!..

— Sizce uygunu hangi boy?

— Kınık, dediler bir tek ağızmış gibi.

— Han soyu Kınık mı?

— Oy... Oy!..

— Kınık mı?

— Oy... Oy!..

— Kınık mı?

— Oy... Oy!..

— Hanımız kim olsun?

— Selçuk!..

Üç kez de, onu yineletip onaylattıktan sonra;

— Divanı? sorusuna, her kesimden bir ad bildirilip onandı.

— Madem seçim tamamlandı, dedi ulu kam; — Yeni inancımıza geçiş, Koç ayında. İslamın kutlu günü sayılan ilk cumasında topluca gerçekleşsin mi?

— Oy... Oy!..

Sesleri, bütün dağları aştı. Dünyanın her yerine ulaştı.

YEDİ

İbni Bibi, yol boyunca aldı verdi.

"Bütün bu olanlar bize öyle aykırı ki!.. Kişinin inanası gelmiyor.

İnsan olgunlaşınca düşünür, diyelim. İnceler, öğrenir, araştırır yargılar... Ve aklına en uygunu seçer. Ve olanaksızı deneyerek, inancını değiştirir. Zorlayarak ama... İnanç insanın ayrılmaz parçasıdır. Ayrılmazından ayrılmak mümkün... Hürp diye değiştirmek kolay mı? Hadi kişinin ermesiyle becereceği bir iş diyelim. Kendince eksik bulduğundan, kendince fazla bulduğuna bir geçiş diye değerlendirelim. Ama her ne kadar tamamı ilk batında Oğuz Ata'ya çıksa da... Yeri yurdu, soyu boyu, damgası tuğu, huyu suyu değişik yetmiş bin oymak aynı gün, aynı zamanda, aynı salayla topluca nasıl inanç değiştirir?

Yazanı yüce efendimiz Ahmet Yesevî hazretlerinin ardılı Maun Şeyh.

Onun velayetnamesi olmasa, hiç inanılır bir şey değil. Ondan öğrenilince dahi irkiltici!.. Hatta ilk bakışta yadsıyası geliyor.. çünkü insanın havsalası almıyor. Ancak olayların akışına kapılınca yalanlayamıyor da. Başından sonuna yaşadığını bildirdiği.. şeyhini, bir tansık değişimin ayrıntılarıyla yüceltiği besbelli!.. Abartıyor olabilir. Ama yalanlamaya kimin gücü yeter?

Sadece bizim kaç yüzyıllık alışkanlığımıza aykırı.

Aykırı ya, aynı zamanda düşündürücü!.. Ve kişi düşündükçe gerçeğe alışıyor. Kıçına yapıştığı efendiyi Tanrı'ya üstün yaptırım sa-

hibi sayan kul tayfası bile onu, yani Tanrı'ya üst tuttuğunu ya kötüledi.. ya kovuldu.. ya daha iyisini buldu diye gözünü kırpmadan değiştirebildiğine göre... Tanrısı bir, kendi ayrı inancı değiştirmek neden zor olsun. Herhalde biz inanca doğduğumuz için bu kadar olanaksız görünüyor.

İyi de, onlar da bir inanca doğdu!..

Şamanı Brahmanı, Hindusu Şintosu, Zerdüşt'ten Muhammed'e tamamı o inanca doğdu. Üstelik yazmaya göre, çok çeşitli inançta olanlar da var. Bu sorudan bakar... Şeyh Maun'un yanıtından yola çıkarsak, Canibe'nin ikide bir; "Oğuz'un dini de, imanı da, kurultay yasağıdır. Orada oybirliğiyle aldığı karar her ne ise, onun için ya ola, ya öle sayılır," deyip durduğu bu olsa gerek.

Bir parmak kız, bir ulus hakkında benden fazla şey bilsin mümkün mü?

Mümkün ki, biliyor.

O da bir Oğuz. Biz neciyiz? Gürgenç Oğuz toprağı değil mi?

O çölden geliyor. Tutsaklanmasa eşit bir başına buyruk. Biz kaç kuşaktır bir tahtın ayağına.. bir efendinin eteğine yüz sürmeye alışmışız. Eşitle uşak bir olur mu? İşte ispatı ortada... Canibe'yle ben. Şimdi sevda eşitiyiz. O tutsak girdiği evde eşitliği kazandı. Biz efendilikten kulluğa indik. Allahtan kız kulluğu tanımıyor. Eşi, eşiti davranıyor. Kişi gençken âşık olmaz mı Bibi? İhtiyarın aşkı evlere şenlik!.. Genç aşkı, çıralı kütük gibi... Tez harlıyor. Çok yükseliyor... Tez küle dönüyor. Yaşlınınki kav benzeri... İçin için yanıyor. Ama ömrünü kül eyliyor. O yüzden o kul saymasa da, biz bir tek gülücüğüne köleyiz. Alışkınlığımız böyle. Efendiyken de kul ruhluyuz. Oysa o, Nebil Kâhya'nın anlattığına göre köleyken efendi ruhluymuş. Satılıp da bilekleri çözülür çözülmez tırnaklarıyla esircinin yüzünü yırtıvermiş. Vazgeçecektim, demişti Nebil. Bu hırçın köleyi eğitmek zor diye düşündüm. Ama bırakırsam, esirci, salt öteki kölelere korku salmak için bu gece onu öldürür, dedim. İyi ki vazgeçmemişim.

İyi ki vazgeçmemiş!..

Bana başına buyruk düşünmeyi öğretemedi. Ama âhir ömründe sevmenin sevilmeye yeğ olduğunu öğretti. Daha ne istenebilir ki?" dediği an, adımları birleşti. Olduğu yerde dikilerek gitmekle dönmek arası sallandı. "Yazmayı alsam. Birlikte okusak. Abartılanı ona ayıklatsam," düşüncesi, yeni bir adımı önledi. Bir an, olur mu, olmaz mıyı tarttı. "Adam sen de," diye omzunu silkti. "Tarihi yazıp bitirene kitaplık bana emanet değil mi? Akşam götürüp sabah getirdikten sonra, kim karışacak?" Kararıyla geri döndü. Sarayın iç kapısından girince durakladı. "Kapıları kendi ellerimle kilitleyip çıktım. Anahtar koyduğum yerde. Ama başında koruma var. Hazineden çöp çıkarmak yasak!.. Benimle girer de, olmazlanırsa sorun çıkmaz mı? Çıkar ki hem de nasıl!.."

Duraksaması tez bitti.

"Adam sen de. Yeniden bağdaş kurar, azbiraz daha okuduktan sonra yazmayı kuşağıma sokuveririm. Yarın erkenden yerine koyunca kim ne diyecek?" dediği an dehşete düştü. "Bu dünyada zulüm kadar ölüm de var İbni Bibi," dedi hemen. "Ya sana bir emri hak vaki olursa!.. Abaka İlhan'a kim nasıl hesap verir? Koruma seninle gelirse öyle bir şeye kalkışma. Gelmezse, evde özet çıkaracağım diye elinde göstere göstere çıkarsın. Sana bir şey olursa, geri isterler," rahatlığıyla yürüdü. Dehlizleri aşa aşa hazine dairesinin önüne geldi. Koruma kapının ağzında, anahtar her zaman bıraktığı yerdeydi. Uzanınca adam azbiraz çekildi. Anahtarı aldı. Kapıyı açtı, koruma yerinden kıpırdamadan selam vermekle yetindi. Kapı ağzında,

— Yazmanın özetini çıkaracağım yolda aklıma geldi. Alayım da, evde çıkarırım dedim, açıklaması, korumanın yontusunu bozmadı.

Kapıları geçti. Rahlede açık duran yazmanın arasına mikleb koyarak kapattı. Kitabı koynuna soktu. Kaftanıyla kuşağının arasına güzelce yerleştirdi. Korumanın selamına başıyla karşılık verdi. Anahtarı yerine bıraktı. "Canibe de okusun hele!.. Bakalım benim aklımı kurcalayan olayları o nasıl karşılayacak? Hem böylelikle dün geceyi anlatmaktan kurtulurum," kıvancıyla evine yöneldi.

Saray arkasında kalır kalmaz; "Kurtulur muyum?" sorusuyla irkildi. "Kişi kendinden kurtulabilir mi? Sorgulayan benim. Dünkü olayda hiçbir kararım, hiçbir suçum yok. Efendim gel buyurdu, koştum. Efendimin efendisi iç buyurdu, içtim. İçe içe kendimden geçmişim. Olmaz demek haddim mi? Velayetnamede yazanlar neden havsalama sığmıyor? Çünkü biz kuluz. Ne ki buyrulur, işlemeye koşuluyuz. Aksi salt günah değil, sefillik. Sefalet korkusuyla, kulluk erinci, öncelikle bizcileyin okuryazar takımında inanç haline gelmiş. Arabî bilge medresenin ortasında, yüzümüze karşı; "Tanrı'yı yaratan insandır," der demez; "Sakın bu sözü aydınlara söylemeyin!.. Yanlış anlarlar, sizin de benim de başımız derde girer," diye uyarmadı. Deneyimi, en çok da bizim gibilerin kulluk inancına dayanıyormuş. Yanlış anlıyoruz. Alışkanlığımızı örseleyecek, inancımızı sarsacak her görüş ve düşünüşü günah sayıyoruz. Ve her sapma gibi, bu da inanca dönüşüp pekiştikçe, akıl ona çalışıyor. Kişi aklı bir kez, kula kulluk üzerine çalıştı mı, bin bir yöntem, bin bir gerekçe ile hizmetini de, zahmetini de artırıyor. Bu da efendilerin işine geliyor. Ödül üstüne ödül, alkış üstüne alkış bağışlıyorlar. İnsanların iştahı kabarıyor. Azbiraz dikilen başlar, eğilenlerin desteğiyle eziliyor. Mazdek'in de, Hallac'ın da, Babek'in de fetvasını veren, çağının bilgeleri, aydınları değil mi?

Kula kulluğu yaşam biçimi sayan, Tanrı'ya kulluğu haydi haydi görev biliyor. Bunların biri somut ve yaşamsal efendi. Biri soyut ve kuramsal!.. Biri bu dünyanın, diğeri öteki dünyanın egemeni!.. Ve bir kez doğumda da, ölümde de eşit olan, başını eğdi mi, tepesine tüneyen çoğalıyor!..

Demek Oğuz daha o zaman bunları biliyormuş... Ki, yasaları sağlamca koymuş. Obada oymakta, boyda budunda, kırda ve kentte sürekli uygulanmasını eşit insana emanet etmiş. Canibe'nin dediğine göre, yasa günümüzde de geçerliymiş. Dedesinin buna dayanarak ilk öğrettiği de, kişi bilincinde özgürse, hiçbir yasanın tutsaklayamayacağı... Tutsaksa, hiçbir Tanrı'nın özgür kılamayacağıymış.

Ne kadar doğru!.. Bir de biz, Arabî'nin, Mevlana'nın, Şems'in öğrenciliği ile öğünürüz. Yeri geldi mi, Mesnevî'den, Füsus-ül Hikem'den bilgiçlik taslarız!.. Demek ki, ezbere tasladığımız bilgiçlik, hiçbirinin anlamına akıl yormamış. Bir parmak dediğin kız, Arabî bilgenin; "Tanrı'yı yaratan insandır" özdeyişini senden kat kat iyi yorumluyor.

Besbelli dedesi zındığın tekiymiş. Öyle olmasa, minnacık kıza böyle şeyler öğretir miydi? Öğretmese, aklına sığmayan olaylarla karşılaştığında koşup annacına oturur muydun hey Bibi Hatun'un oğlu? Bilgeyle ermişin kadını erkeği olur mu? Olsa senin aklının ucundan geçtiği an, üç Gulhuvallahi, bir Elham'la şeytan taşlamaya kalkıştığın dehşeti... O Kındî'ye, Mansur'a, Maari'ye parmak ısırtacak kadar derin yorumlar mıydı? Tarih yazmaya kalkan için böyle fikirdaş ne büyük kut!..

Kişi sevdasından gizlenebilir, gizleyebilir mi? İşreti de zinayı da sayma şimdi. O elinde olan, düşüne taşına işlenmiş bir suç değil. Efendinin buyruğu ile bulaşılmış bir görev. Günahı da, vebali de onun boynuna. Bundan ötürü Tanrı bile suç yüklemez. Meleklerinin eli günah yazmaya varmaz. Canibe o meleklerin en bir bilgesi olduğuna göre, cesaret edip söylesen bile bağışlar.

Bağışlar mı?"

Ayaklarının çaynaştığını ayırdı. Durakladı. Derin derin soluklandı. Dengesini sağladığı güveniyle; "Bağışlar!.." diye mırıldanınca, kendi kendini akladı. Gözleri ışıladı. Yolu aydınlandı. Derin bir solukla dikildi. Bir süre gözlerinin aydınlığında yundu. Kırpmaya çekinerek aydınlanan içini seyreyledi. Bu kez daha güçlü bir biçimde, adeta bağırarak; "Bağışlar," diye başını öyle bir salladı ki, kavuğu başından uçup gideyazdı. İvecen yakalayıp kafasına iyice oturttu. Elleri kavuğunda, olduğu yerde bir iki sallandı; "Güvenin tam, cesaretin varsa, konağına varır varmaz anlat İbni Bibi," diye kışkırttı kendini. Hemen vazgeçti; "Bağışlamasına bağışlar!.. Ama o duru, berrak gökyüzü gözlerinin en ücra ucunda bir hüzün bulutu belirir. Sessiz ve gücenik telli telli bakarsa... Ben dayanabilir miyim?"

İyice yavaşlayan adımlarını zorlamadı. Bir an önce evine varma isteği, bir türlü yatıştıramadığı ikircimiyle örselenmişti. Dinginleşmedikçe kapıdan giremeyeceğini anladı. Yolu uzatmak için ağırdan aldı. Yeniden kendisiyle hesaplaşmaya daldı.

"Canibe konağa geldiğinde, Nebil Kâhya'nın diğerleri gibi satınaldığı bir köleydi. Konakta kaç köle var bilir misin? Bazen bedenini avutacak biri gözüne çarpar. Varlığından o zaman haberdar olur, koynuna alırsın. Hevesin geçer geçmez de, yallah alt katlara yolcu eder.. mızırdayan, yakınan olduğunda da, kaşını yıkıverirsin. Gerisini Nebil Kâhya çözer. Artık elinden mi tutar çeker, saçından mı sürükler ona kalmış. Götürüp esir pazarında satıverirdi. Yok, gereğinden fazla canını sıktı.. acımasızlığa gönlün elverir, elin ererse duraksamadan asar, keserdin. Sen haksız, o suçsuz olsa bile, hiç kimse hiçbir şey demez. Çünkü köle kümesinde tavuk.. ağılında koyun gibidir. Diler yemlersin, diler yem edersin. Yarın ahirette Tanrı'dan başka hesap soran bulunmaz. Kaç kez zorda kaldın, sürülerinle atlarından önce, kölelerini satmadın mı? Sattın!.. Ama çoğunun varlıklarından bile haberin yoktu. Bundan da yoktu. Dedesi yetkinliğini görüp yetiştirmese, mal olarak gelir, mal olarak giderdi. Gençliği, güzelliği, diriliğiyle, kadınlığı pek bir üstün. Bunca umur, bunca kadın görmüş beni dahi tutkunu eylediğine göre, hüneri tartışılmaz. Ama bilinen bir şey!.. Esir pazarında öylesinin farkı birkaç akçe. Kızılı gösterdin mi, Abbase Sultan'ın "Kaymak Tabağı"nın ağzını sulandıracak işvenin âlâsını koynuna alır... Hevesin geçtiyse sabahına.. gönlünü hoş ettiyse sonrasına azbiraz ucuzuna satarsın.

Hadi Canibe'yi sat da görelim.

Kişi âhir ömründe öğrendiği mutluluğu satar mı?

Ölürüm de satmam," dedi sesli sesli.

Kendi sesinden ürkerek irkildi. Gördün mü? Nebil Kâhya onu aldığında köleydi. Ya şimdi? Kölesi, Nebil Kâhya'nın da efendisi.

Sevda da, doğum ve ölüm gibi!..

Herkesin tam insan olması için mutlaka bir kez yaşaması ge-

reken bir masal!.. Kişi doğumun anlamıyla, ölümün değerini ancak o zaman anlıyor. Bir nice ceberut.. kalpsiz, meymenetsiz, harami.. bir nice çok il ve ülke sahibi... Nice bilge, yoksul, yoksun, eksik noksan, çilli çipil, cavlak çıplak olursa olsun.. bir kez o masalın içine girdi mi, her bir noksanından da, her bir fazlasından da arınıyor. Tıpkı düş cennetlerindeki gibi çırılçıplak bir kendisi, bir de sevdiği olup çıkıyor. İnsana bakışı değişiyor. Yüreğinin atışı değişiyor. Aklının şirazesi, düşünce yetisi, fikrinin endazesi değişiyor. Ve duyu adına nesi varsa sevdiğine odaklanıyor. Aklının yerini yüreği alıyor. Kafası karışıyor. Kendini dünyaya meydan okuyacak güçte sayarken, bir minik serçe gibi ürkünün, kaygının, telaşın kanatlarına tünüyor. Ve asıl, kararı değişiyor. İnsanı kendinden başkalaştıran bir başka iksir var mı? O gün bugündür, yüreğim de, aklım da ona açık. Düşlerimin bile gizlisi yok!..

Hadi ordan Rugadi köşeği!..

Dünkü işreti düş sandığından dahi çıkarıp atan kim? Madem o kadar açıksın, geceyi, ayrıntılarıyla anlatsana!.. Kişi pişmanlıklarını anlatabilir mi? Ayrıntıları bilsem, belki özrünü de bulurdum. Öyle utanmış olmalıyım ki, kızı dürtüp uyaramadım. İmama basılmış yaşlı bir zennepare gibi yataktan kaçtım. Ne var ki, kişi kendinden kaçamıyor. Kaçamadığı için de, pişmanlığını bir sızı gibi yüreğinde taşıyor. Oysa olmaz denilemeyecek kişilerin isteğine uyulmuş... Bade içilip güzel sevilerek, cennet misali bir ortamda, kendinden geçilmiş... Hangi sevda mutluluğu yasaklayabilir ki?

Mutluluk nedir Bibi?

Esrik baygın, felekten bir an çalmak mı? Aklınla yüreğinin hiçbir pişmanlık duymadan bulutlarda dolaşması mı? Canibe'ylenki halinle, şu pişmanlığını bir karşılaştır. İyice düşün taşın. Yaşamın boyunca, kaç efendinle kaç işrete ortaklık ettin... Kaç kaçamakla öğündün... Oğlan kız ayırmadan kaç kölenin bekâretini giderdin? Saydın, düşündün, üzüldün mü? Söyle yaşlı köşek; işret ve şehvetine gem takabildin.. hiç böyle bir hesaplaşmaya girdin mi?

Ne gezer!..

Düşün taşın, yanıtını ona göre ver. Verebilirsen eğer!..

Şimdi sen seninlesin. Hadi bakalım kendinden saklamaya çalıştığını, kendine açıkla. Yanıt isterim. Açıklayabilir misin? Kendine gel Rugadi efendi!.." dedi sesli sesli. "Yüce Mevlana ne buyuruyor? *Dün dünle gitti cancağızım, / Bak ne demekte kırık sazım, / Bugün anası yarınların, / Yeni şeyler söylemek lazım.*

Hiçbir şey açıklayamayacağına göre, kaç kere kaç yüzyıldır anlatılan masalları yinelemek gereksiz. İyisi mi, yediğin haltı unut. Pîrinin buyruğuna uy!..

Yeni şeyler söyle!..

Yeni şeyler söylemek ne kadar zor yüce Tanrım!.. Durumdan hoşnut etkin ve yetkin ne çok kişi var. Yeni onların düzenini bozar. Oysa varlıkları kadar, alışkanlıkları da zorlar. Eskiyenin sürüp gitmesi onlara yarar. İnsan efendi veya kul... Çaput ya da çul... Ülke devlet ve yer değiştirmekte çok bir tezcanlıdır da, değişmekte değirmen taşlarından ağır. Yeni şeylerse, yenilenme demektir. Aba kebe, kaftan mintan, çarık dolak, saç sakal, kul köle yenilenmesi değil ama... Düşünce, fikir ve inanç yenilenmesi... Bunun için de kişinin kendini aşması.. dahası başkalaşması zorunlu!..

Kolay mı?

Zorun beteri. Öyleyse bu beteri üstünden atmanın kolayına kaçar.. ve sencileyin pek çok etkin kişiyle ortak, bir ağızdan çığrışarak.. yeni şeyler söyleyeni gidermenin yollarını açarsın. O yeni şeyleri, önce herkesin bildiği mihengine vurursun. Dirhem basmaz, dil durmaz. Sonra alışkanlık miyarına tutarsın. Endaze yetmez, arşın tutmaz. Sonunda ellerini oğuştura oğuştura, inancın kör kefesine atarsın... Yeni eskiye uyar mı? Kefe kefeye uymaz. Anında yanlışlarsın. Kefeden kafese atarsın. Katline fetva yazarsın. Yeni de, söyleyen de giderilince alkışlanır alkışlarsın. Ama söylenen yeni gerçekse? İşte o zaman en hazırlıksız yakalanır, en acı bir biçimde yaşarsın.

Sen pek küçüktün ama Harzemşahların hüsranını yaşadın. Okul

çağında Kılıçarsalan'ın görkemini.. Haçlı Seferi kıyımını yaşadın. Keyhusrev'in, Keykâvus'un hüzünlerini paylaştın. Şu an Moğol ilhanının işretini paylaşmakta.. ona gerçek bir tarih yazmaya uğraşmaktasın. Gerçeği bütün gerçekliğiyle anlatmak mümkün mü?

Üstünden gün geçti Bibi," dedi yeni bir duraksamayla. "Mey esrikliğinden aşk deliliğine mi kaydın, nedir? Bir gerçek bilinmeli diyorsun. Bir yazılabilir mi? Yazılmaz, bilinmezse gerçek yine gerçekleşir. Ama önlemsiz olduğundan yıkar da gerçekleşir... Bütün efendilerin o acıya katlandı. Sen varlığını iş işten geçtikten sonraki önlemlerde yitirdin. Selçuklu Sultanı diğer ülkelerden haraç alırken, her şey pek bir iyi.. gelirin hem bol hem düzenliydi. Kösedağı'nda Moğol'a yenilip de haraç vermeye başlayınca, ilkin hazinesi tükendi. Ardından kullarına döndü. Ödül üstüne bahşiş koyan sultan, vergi üstüne vergi salmaya başladı. Kulsan, buyruğa uyacaksın. İlkin köleleri sattın. Ardından iktaların gitti. Sonrasında, neyin var, neyin yoksa.

O demlerin yuluk dilekçeleri.. Yüce Divan sunum ve özetlerinin çoğu, ya babanın ya senin elinden geçti. Herhangi birini aç da bir bak. Kul yakınması dışında gerçeğin kırıntısını mı.. her bir şeyin tozpembe olduğunu mu görürsün? Madem her şey o kadar iyiydi de, Haçlıları perperişan eden Selçuklu, Kösedağ'da neden bir daha belini doğrultamaz hale geldi? Bütün suç sultanlarda mı?

Kabul et İbni Bibi... Kadınlar bizden hem akıllı, hem cesur. O nedenle de çok daha gerçekçi. Bir örneği Selen Kız, Canibe Hatunumuz; "Yazmadığınızda gerçek yiter mi? Çoğalır, büyür, katılaşır mı?" demişti eli ayağı titreyerek. Demişti ve beni asıl o zaman sarsmış.. gönül gözümü öyle açmıştı. Titremesinin de, söylediğinden değil, suçüstü yakalanmasından olduğunu çok sonra anladın. Diğeri, Lale Sultan!.. Abaka Han'ın eşi. Kirman Selçuklusu'nun kızı!.. Biz hanın her işaretinde yere kapaklanırken, o hem de divanın ortasında, Abaka'nın gözlerine bakarak yeni şeyi ne güzel söyledi? "Abaka Han meye, neye, şeye doymaz. Siz bari erken sızın, vaktini bilsin." Bir gerçeği bu kadar açık ve yalın belirtmeye bizim gücümüz yeter mi? Ha-

tun hem hat ustası.. hem İmam-ı Âzam Ebu Hanife'den icazet alacak bir Kur'an yorumcusu. Belki o bilgide olsak!.." dediği an duraksadı. "Olsak ne, o ilhanla eşit. Canibe tutsak değil. İkisi de Oğuz... Biz de Oğuz'uz!.. Ama kuluz. O bilgide olsak bile, hiç egemenlik yaşamadığımızdan eşitlikten yoksunuz. Ve hiçbir zaman, gerçeği bu kadar açık ve yalın söyleyemez, yazamayız!..

Buyurduğu gibi erken sızarız. Onu buyurmasına da gerek yok. Azbiraz mey.. ezginin hası.. ve hurilerin raksı, bizi bizden alıp gitmeye yetiyor. Ve ertesinde, zina suçuna bulaşmaktan elimiz ayağımız titriyor. Hiçbir gerekçemizi geçerli bulmuyor.. kendi gözümüzde kendimizi aklayamıyor.. unutmaya çabaladıkça, suçluluk telaşına kapılıyoruz. Bizim sapkınlığımız esriklikten.. eninde sonunda ayıyoruz. Devletlerinki, bilisizlikten.. özel çıkarların sürmesi için yeni şeyler söylenmemesinden.. gerçeğin hasıraltı edilip unutturulmasından değil mi?

Gerçek sonunda bütün yoksamaların üstüne çıkıveriyor.

Ve kendini ya açlık ve sefalet.. ya kıyım ve kırım olarak en bir acı şekilde kabul ettiriyor. Kendi yazgından pay biç. Çocukluğun mutluluktu. Ana babanla oradan oraya hep istenen ve beslenen olarak gezdin. Gençliğin kutluluktu. Dünyanın en bilge insanlarına öğrencilik ettin. Tam yaşın kemale erip rahat edeceğin çağda, yokluk ve yoksunlukla burun buruna geldin. Divanda yazmandın, İlhanlı haracını ödemek için işine son verildi. Medresede dersin vardı, kendin sığınmak zorunda kaldın. Alaeddin Cuveyni efendin olmasa, sürünecektin. Şimdi, ömrün sona yaklaşırken konak ve kul köle sahibi.. İlhanlı divanında adlı sanlı yazman.. ve hepsinden önemlisi, sana dünyada cenneti bağışlayan, güzeller güzeli, bilgeler bilgesi Canibe'nin sevdası var.

Böylece bir ömür içinde hem cehennem azabının, hem cennet mutluluğunun gerçeğini yaşayan biri olarak, gerçeği tanırsın. Zaten bu araştırma da gerçeğin özünü arama değil mi? Ama bulduğunu sakınmak için de bin dereden su getiriyor.. gerçeği gizlemenin kapılarını zorlamaktan vazgeçemiyorsun.

Abaka Han senden cesur.

O Selçuklu devleti neden yıkıldı, sorusuna yanıt arıyor.

İyi de, yanıtı bulursa, devletinin süreğini sağlayacak. Ama o gerçeği, eşi gibi apaçık sunarsan, belki sen bir kez daha her şeyini yitireceksin. Egemenini iyi tanıyan Cuveyni efendin, bu işi sana niye yükledi. Kötüsü başına gelmesin diye değil mi? Devletlerin de insanlar gibi doğuyor.. büyüyor.. gelişiyor, yaşlanıyor ve ölüyor olduğunu o bilmez mi? Koskocaman tarih yazarı. Koca bilge ve vezir. Ama bildiği bir şey daha var. Her egemen büyüme ve gelişmede pek bir kıvançlı. Ama işin yaşlanma ve ölüm bölümünde yalnız aklı başında olanları tir tir titriyor. Anlaşılan Abaka Han onlardan biri. Atası Cengiz Asya'yı yuttu. Babası Hulagu çok devlet yıktı. Ama İlhanlı, sınırlarının sonuna dayandı. Yeniden cihangirliğe soyunamayacağını anladı. Ölümü uzatmak istiyor ki; "Selçuklu devletinin yıkılış gerçeğini öğrenmeliyiz," demiş Cuveyni efendimize!.. O da bu ödevi hemen sana aktarmış.

Gerçeği bulmasına buldun Bibi. Gerçek açık ve yalın!..

Selçuklu'nun doğuşuyla, büyüyüp gelişmesinde kurultaylar deriliyor.

Neyin neden yapıldığına oybirliğiyle karar veriliyor... Oybirliğiyle verilen karar elbirliğiyle yaşama geçiriliyor. Elbirliğiyle yaşama geçirilen fikir birliğiyle savunuluyor.

Gerçek bu kadar basit!..

Oğuz boylarında bugün bile geçerliliğine Canibe Hatun'un tanık. Ne var ki, bu gerçek sana ters. Aklına sığmıyor. Kulluğuna sinmiyor. Kendisi de iki yılda bir, Moğol kağanının kurultayına katılan Abaka bunu neden bilmiyor? O da senin durumunda. Gerçek alışkanlığına da, çıkarına da ters!..

Neylersin ki, o gerçek, kulluğa da, saltanata da ters.

O açık terslikten, kim kalkar da alır bir ders?

Ben de Oğuz asıllıyım. Uygulanan Oğuz yasası... Ama uygulamanın gerçeği ne gönlüme yatıyor, ne aklıma sığdırabiliyorum. Eşik-

ten beşiğe.. bebeden dedeye herkes eşit!.. Herkes oy sahibi. Böyle bir şey çağımızda mümkün mü? Ben, Abaka Han bir yana, Cuveyni efendimizle eşit olabilir miyim? Bu yave akla sığsa, vicdan razı gelir mi? Konya'da Saadettin Köpek'le Süleyman Pervane'nin attığı kemiğe muhtaç hale gelmiştin. Önce iktaların el değiştirmişti. Sonra sürülerin, atların, develerin... Kölelerin haraç mezat satıldı. Uşakların teker teker atıldı. Konağın da gidince, sana bir yağır katırla, kitapların kaldı. Perperişan Karatay Medresesi'ne sığınmıştın. O elinden tutup divanına almasa, açlıktan nefesin kokacaktı. "Varsa pulun, dünya âlem kulun... Yoksa pulun cehennemdir yolun!.." boşuna denilmemiş... Her çağın en bir geçerli gerçeği bu. Biz de tutmuş, gerçeği arıyoruz.

Kişi bulduğunu arar mı?

Bilmediğimiz ne çok şey varmış. Böylesi öğrenme olanağı bir daha ele geçer mi? Ferhat'ı anımsa İbni Bibi... Şirin'in öldüğü söylendiği halde, kanalı bitirip suyu getirinceye ölümü erteliyor. Bu da gerçek değil mi?" örneğiyle bedeni dikildi. Ayakları ivecenleşti. Eli ayırdında olmadan koynuna gitti. Yazma koyduğu yerde duruyordu.

Hareme girer girmez Canibe ayaklandı. Elinden tutarak onu rahlenin başına götürdü. Yazmayı koynundan çıkarıp uzatırken;

— Mıklebe kadar okudum, dedi. — Oraya gelende dur. Sonrasını birlikte okuruz.

Canibe yazmayı öpüp başına koyarak aldı. Kapağını açar açmaz;

— Niye zahmet ettiniz, dedi. — Buyursaydınız, size söylerdim.

Bibi sorgulanmayı bekliyordu. Bilgiyle karşılaşınca gözleri şaşılaştı. Ağzı uzun süre açık kaldı. Canibe'nin gözlerini aradı. Bir türlü bulamadı. Kaftanını çıkarırken;

— Bu benim ezberimde deme şimdi Selen Ece, diye ilk kez, tutsaklık öncesi adıyla ünledi. Ve ilk kez hem şaşkınlığını, hem beğenisini ele vermekten sakınmadı.

— Dedemde bu yazmanın bir örneği gibi çok kitap vardı. O dergâhta bargâhta, hankâhta ya da pîrimiz Yesevi gibi kaşıkçı olduğundan

tezgâhta iken, ben gizli gizli o kitapları okurdum. Maun şeyhimiz içinde yaşadığı olayları, öyle canlı anlatıyor ki, dönüp dönüp kaç kez okuduğumu şimdi bilemiyorum, diye yazmayı açtı. İlk satırı okur okumaz; — Anımsadım, güveniyle rahleye bıraktı. Soyunan Bibi'nin kaftanını kaptı. Yerleştirmek için yüklüğe yürüdü. İbriği leğeni koşturdu. Bibi o ilk geceden beri, yemeğini haremde yiyordu.

Daha akşam inerken, gümüş sahanlara doldurulan yemekleri kendi eliyle üst kata taşır.. mangalın yanına sıralayarak, onu beklerdi. Gelir gelmez soyar, leğeni önüne sürerek su döker, Bibi akşam aptesini alırken, eğilir.. ova ova ayaklarını yıkardı. Bibi bunu kaç kez yasakladığını unuttu. Ama o asla vazgeçmedi. Her yasağı, yıkadığı ayağı kurularken okşaya öpe deldiğinden, yasaktan vazgeçen Bibi oldu.

O öyle devinirken Bibi; "Ben çok kutlu bir kişiyim," kıvancıyla dikildi.

Yıkanma faslı bitip de sofraya oturdukları an Canibe, gözlerini yumdu. Diz çöktüğü yerde sûre okuyan bir hafız gibi sallanarak Bibi'nin kaldığı yerden sürdürdü;

— Asya'nın dört bir bucağına yayılmış Oğuz'un yetmiş bin oymağı, o gün bulundukları yerde derildi. Komşu İslam ülkelerinden çağrılanan imam, kadı, müftü ve bilginlerin önünde topluca şahadet getirdi. İslamın ilk koşulu yerine gelir gelmez, imamlar elleri kulaklarında selâ verdiler. İkinci koşul için, bilmeyenler bilenleri izleyerek kollarını sıvayıp çarıklarını çıkardılar. Kadın erkek, yaşlı genç, kız oğlan, ilk apteslerini alıp safa girdi... Çayırların üstünde, ilk toplu namazlarını kıldılar.

Yasanın uygulandığı, duman duman Cend'e erişti.

Hemen divan derildi. Gaza kararı verildi. Ama, artık Ahmet olan ulu kam;

— Ben derim ki, diye söze başladı. — Gaza, kâfir üstüne olur. Kâfir, doğuda Gazne, batıda Bağdat'ın ötesinde. Şimdiye tacirlerle kervancılardan gayrısının gitmediği, görmediği, bilmediği uçlar-

da. Bir kılavuz olmazsa, basanın basılması kaçınılmaz. Bunu önlemek oralarda güvenilir kişiler bulunmasına bağlı.

— Kılavuz bulmak zor değil, dedi Berdi Koca; — Kızılı görünce anasını satacak adam dolu bu dünyada. Avucuna biraz akçe, ağzına bir parmak ganimet hayali sürdük mü, bizden artık akıncı kesilir.

— İyi de buyurduğunuz gibi, salt çıkarla bağlanacak kişi, daha yüksek ücreti bulunca, pusuya alet olursa neylersiniz?

— Boynunu burmak zor mu?

— Fırsatın olursa kolay!.. Olmazsa?

— Haklısın!.. Sağlam kılavuz, erişkin can olmalı. Olmalı ya, nerden bulmalı?

— Türkmen'de kuraldır, olmayan üretilir.

— Nasıl?

— Her boydan beş yaşını aşmamış yetenekli çocuklar derlenir. Seçilen çocuklar birer alp-eren olarak eğitilir. Erişen fedai olarak uçların ötesine gönderilir. Sağlamca yer tutanı akıncılara hem sığınak, hem kılavuz olur.

— Bu çok zaman istemez mi? sorusu Gündoğdu'dan geldi.

— İster evet!.. Yarar insan yetiştirmek, hiç kolay bir iş değildir. Zaman ister, mekân ister. Eğitmeye derman, öğretmeye can ister.

— Gerçekten uzun ve oylumlu bir iş... O kadar vaktimiz var mı?

— Din birliğini salt varlığımızı savunmak için sağladıksa, vakte de, yetişkin insana da gereksinim yok. Her gün beş vakit bizim. Cengâverimiz de çok. Kapılanırız çevredeki din kardeşlerimizden birine. Adına akın eyler, sefer düzer, kılıç üşürür.. önümüze attığıyla yetiniriz. Başımızda ha Yabgu olmuş, ha Sâmâni, ha Karahanlı, Harzemli ya da Gazneli, farkı var mı? Zaten bana kalırsa, ilk evrede yapmamız gereken de bu. Oğuz'un yetmiş bin oymağının hürp diye Müslüman olduğu dört bir yanda duyuldu. Bu kaç kere kaç yüz bin cengâver demek. Kim karşısında görmektense, yanına almak istemez? Diyelim din birliğini sağladıktan sonra, girdik çöle, içimize kapandık. Onca insanı birbirine yapıştırsak, içimizi deşerler.

— Doğru buyurursun, dedi Çömçe. — Düne kadar yüzümüze çapul, malımıza talan için bakanlar, şimdi her an yağılığa dönüşecek dostluk gösterisinde. Sabah Sâmânlı Yabgusu Nuh'tan kutlama namesi geldi. Ardından bir dünya armağanla Sipahsalar Simcur'un ulağı yetti. İlettiğine göre komutanı kollarını açmış, din kardeşleriyle özlem gidermek için dört gözle bizi bekliyormuş.

— Bekler elbet!.. diye atıldı Göktaş. — Samanlı'nın takati tükendi. Bunu en iyi o biliyor. Karahanlı Satuk Buğra Han, ne zaman canı istese, çeri düzüp Balasagun'dan çıkarak Sarısu sapağından çöle giriyor. Çıkar çıkmaz da, Buhara'yı vuruyor. Kurnaz koca!.. Aklısıra din kardeşliğine bürünerek bizi yanına çekecek. Çölde Karahanlı ordusunun önüne dikecek. Hanın ordusu Karluk, Çepni, Kınık karması... Oğuz'u Oğuz'a kırdıracak. Tut ki, Buğra Han bizi aştı!.. Öyle yıpranacak ki, Buhara'ya vardığında hali kalmayacak. Her kezinde geldiğini duyar duymaz ordusunu toplayıp Hisar'a sıvışarak Rigistan ve Guriye kapılarını dayaklatan... Buhara'yı soyup soğana çevirdikten sonra çekip gittiğini duymadan yedi sütunlu saraydan dışarı adım atmayan Simcur.. birden şahin kesilecek. Yıpranmış Karahan ordusunu ezerek köhneyen Saman Hudat soyunu devirip yerine geçecek. Sonra da, Karahanlı'yla vuruşa vuruşa yıpranmış Oğuz'un tepesine dikilecek. Ahmak Oğuz da, Karahanlıları bozmuş güçlü ordunun gazabına uğramazsa, haline şükredecek, öyle ya!..

— Öyleyse biz, hiçbirine bulaşmadan bekleyeceğiz, dedi Berdi Koca.

— Bekleyeceğiz, diye lafı kaptı Selçuk. — Ulu kam, der demez artık o eski adılı kullanmaması gerektiği bilinciyle yutkundu. — Şeyhimizin buyurduğu üzre, birinin saldırısı, birine sığınma gereksinimi.. ya da birinin, az kırımla çok ganimet sözü iştahımızı kabartmazsa, biz bize yetmeye hazırlık göreceğiz. Birilerine kapılanacak idiysek, bunca işi niye işledik?

— Şeyhimiz doğru buyurdu. Bu birlik, çevredeki din kardeşlerimizi iyice kızıştırıncaya, bekleyip görmek en iyisi, diyen Çömçe; —

Baksanıza, birdenbire pek bir değerli oluverdik, diye sürdürdü. Düne kadar bizi yoldan çıkmış bir avuç çapulcu gibi görenler, bugün gönlümüzü çalmanın telaşına girdiler. Karahanlı Buğra Han'ın veziri, armağanlar göndermiş. Ulağın gelir gelmez dediğine göre, vezirin elçisi de yoldaymış.

Selçuk gülen gözleriyle Çömçe'ye baktı;

— Doğal değil mi? Bu kurultaydan önce Oğuz oymak oymak bölünmüştü. Her oymak can derdine düştüğünde bir güçlüye sığınıyor, hiçbiri adam yerine konmuyordu. Oysa kurultay, din birliğini sağlayınca, Oğuz'u da uçtan uca bütünleyiverdi. Komşularımız da Oğuz. Kurultay yasağının anlamını da, birliğin gücünü de iyi bilirler. Bu birliğin niye oluştuğunu... Oğuz'un bölük pürçüklükten bıkıp derlenip toparlanmaya ant içtiğini anlamasınlar mümkün mü? Buyruklarına alır, aralarında eritirlerse, güçlerine güç katarlar. Olmazsa, tozumuzu atmaya sıvanırlar. Türkistan pîri çok haklı. Şimdiden hazırlık görmeliyiz. Birlik oldu mu, dirliği engellemek isteyen de olur. Bu hevesleri onlara bulaşmayacağımızı kanıtlayarak kırarız. İslam adına cihada çıkarsak, güven duyguları pekişir. Uçların ötesine gideceksek, hem bilgi, hem kılavuz gerek. Sınırlar ötesinde gözümüz kulağımız olmalı. Akın sefer tamam. Topluca çıkılır. Ama hiç gitmediğimiz, görmediğimiz yerlerde, yabana nice güvenilir? Pusudan, kıtlıktan nice sakınılır? Sığınarak, yamanarak nereye kadar? İyisi şeyhimizin dediği!.. Uçlar ötesi bir yaygınlık sağlarsak, ele avuca sığmamız zorlaşır. Bundan öte, kendi adımıza yola çıkacaksak, her durumda kendi insanımıza dayanmalıyız. Bunun için de, az kişiyle çok iş yapabilecek duruma gelmemiz gerek. Şeyhimizin öne sürdüğü fikir, çok bir yararlı. Tezden bir dergâh kurulmalı. Ağaç yaşken eğrilir. Buyurduğu gibi, çocuklar derilmeli. Ve fikir sahibinin gözetimine verilmeli. Sınırlar ötesine akın düzülecekse, ancak ondan sonra yola düşülmeli.

— Doğru, öyle ola!.. denilince Selçuk Bey;

— Biz, kendi başımıza davranıncaya çevremizle dost geçinmek zorundayız. Bazen yamanacak, bazen sığınacağız. Elbet bunun kar-

şılığında da ücretli ya da üleşli çerilik yapacağız. Cend korunaklı bir kent. Şu an sahipsiz. Oraya yerleşip sıkıca tutarsak, başlangıç merkezimiz olur. Ne var ki, çevre devletlerin hepsi için uç sayılıyor. Bu da onu, varsıl olmamasına karşın hepsinin akınlarına açık tutuyor. Biz buradaysak, önleriz. Ama olmadığımızda kadınlarımızın, çocuklarımızın tutsaklığı söz konusu. Dergâh burada kurulursa, onca emek verilmiş eğitimli çocuklarımızı kaptırmak da olası. Bu açıdan güvenli bir yer bulmalıyız. Bana göre Yesi daha akla yakın. Şimdilik bir Oğuz kenti. Hem de uçlardan uzak. Üstelik yazlık başkent olarak, gücü nice tartışılır olursa olsun, bir devletin korumasında. Derim ki, anam gelmeye razı olursa, konak boşalır. Azbiraz onarımla bir dergâha dönüştürmek zor değil. Sizce de sakıncası yoksa, eğitim orada görülür. Böylece iki kentin de gözetimi herkese görev olur.

— Alkış, ola!.. dedi hepsi.

Karar verilmişti.

Bütün boylardan eğitilmek üzere birer çocuk gönderilmesi istendi.

Ulaklar yola çıkar çıkmaz, Şeyh Ahmet, eşi Turhan, ablası Gevher Hatunları eşyalarıyla birlikte kapalı kağnıya yerleştirdi... Yeğeni Maun'la kendisi ata bindi. Çocuklar gelmeden dergâhı kurmak üzere Yesi'ye vardı.

Bediş Hatun, Selçuklu divanının üyesiydi. Haberi pîrin ağzından alır almaz çemrendi. Sadece Dokak Subaşı'yla sevdasının anısı diye gördüğü eşyaları develere yükledi. Konağı, içkaleyle birlikte, halısı kilimi.. yorganı yatağı.. kabı kacağı, ambarı kileriyle olduğu gibi teslim eyledi. Dergâha bir koyun, bir de keçi sürüsü bağışladı. Gerişini önüne katarak Cend'e gitti.

Konağın selamlığı dayalı döşeliydi. Dersliğe ayrıldı. Ahırlar elbirliğiyle kısa sürede temizlendi. Tavlalar yıkıldı. İzleri sıvandı. Bir yandan duvarlar badanalandı.. bir yandan mereklerin içindeki hayvan yemleri, sur dibindeki büyük ahıra taşındı. Merdivenler ocağa atıldı. Merek kapıları örüldü. İçlerine sinen ahır kokusu, yerini ki-

reç kokusuna bırakıncaya kadar mazgalların kapakları açık bırakıldı. Koku değişince, ortalarına kocaman ocaklar kuruldu. Tavanları ortalarından delinerek, ocakların küçüklerine yedi, büyüklerine dokuz katlı bacalar çıkıldı. Ocaklarda yanan kütükler, hem temizlik nemini dumanların arasında göğe savurdu. Hem her bir yere is kokusu sindirdi. Tabanlarına yan yana dizilen kalın latalar, rendelendi. Duvarların kıyısına oba biçemi döşekler döşendi. Yastıklarla yorganlar, başlar bir yana, ayaklar bir yana gelecek şekilde ayarlandı. En yakın boydan gelecek bebe sökün etmeden, bütün koğuşlar ilk yılın yatılı öğrencileri için hazırdı.

Bütün bu hazırlıklar içinde Maun, Çulpan'ı düşünmeden duramıyor.. kendi koşuşturmasından yola çıkarak, ona da sürekli birtakım işler uyduruyor. Sonra da büyük bir gayretle yardıma koşuyordu. Düşleminin sınırları genişledikçe, işi çölde, çadırda görmeye başladı. Çulpan'ın yorulmasına izin vermiyor.. her bir işi kendi yapmaya yekiniyor.. onun gökyüzü bakışlarını içinde bulur bulmaz dünyalar onun oluyordu. Oysa Çulpan, kurultay biter bitmez çöle gitmiş.. giderken; "Hadi yolu bul da gel," demekle yetinmişti.

Maun'a kalsa, hemen ardına düşecekti. Ödev tutkusuna üst geldi. Ama, nereye baksa Çulpan'ı görüyor, neye elini uzatsa Çulpan'a dokunuyordu. Sonunda daralan yüreğinin zonklamasına dayanamadı Maun. İki iş arasında dayısını bir kıyıya çekti. Kımız küpünün başından, ırmak kıyısına her bir şeyi anlattı. İçinin alazını dışa vurmanın boşalmışlığıyla susunca, şeyhi;

— Sen bunu bana herkes orada, bir aradayken söyleyecektin. Çöle dalar, gelinimizi kapıp öyle gelirdik. Anlattığın gibiyse tasalanma... Çulpan da bekleyecek, demektir. Hele şu dergâhı kuralım. Bebelerin ana özlemi, bilgi hevesiyle yer değiştirsin. Bu arada azbiraz pehlivanlık alıştırması yapalım. Ola ki, dilek istekle çakışır. Düğün güleşe kalır. Gücüne güven gelince, varır dileriz. Basamazsan, gönlümüzden gani bir şeyimiz yok. Ama kırar sarar, gerekeni karşılarız, dedi.

Maun'un içine güneşler doğdu. Bütün özlemi, bütün kuruntusu bir anda sona erdi. İçine kavuşma güveni doldu. İvecenliği arttı. Oradan oraya koşuyor.. her eksiği kimseye bir şey demeden tamamlayıveriyordu.

Sonunda çocuklar yerleşti. İlkin okumayı öğreneceklerdi.

O görev Maun'undu. Dayısı ona nasıl öğrettiyse, o da öyle, her sesi bir başka oyuna çevirerek, uygulamaya girişti. Ardardına gelen oyunlarla üst üste yığılan bilgi, çocukların özlemini.. önemli bir işe yarama coşkusu Maun'un iç sızını hafifletiyor.. yüklenilen ödevin koşturmasında, hiç kimse kendini düşünme zamanı bulamıyordu.

Sonyaz, kışa dönüşmek üzereydi.. çocuklar seslerin anlamını çözmüş.. mırıl mırıl sözcükleri hecelemeye başlamışlardı. Şeyh dergâhtan artan zamanda kaşık yapacağına, Maun'la karakucak tutuşuyor.. bildiği oyunları ona aktarıyordu.

Altaylar'ı aşabilen Sibirya ayazı Yesi'de esmeye başlamıştı ki, kenti yabgunun memurları bastı. On kişiydiler. Hepsi atlı ve pusatlıydı. Doğru, konak bildikleri dergâha geldiler. Bildiklerinden başka durumla karşılaşınca çok şaşırdılar. Çocuklar Maun'u izleyerek atların dizginlerine yapıştılar. Üstündekiler iner inmez, henüz koğuş haline gelmemiş sur dibi ahırına sürüklediler. Seyisler yardıma koştu. Tavlalarına arpa karışımı saman doldurdular. Şeyh o arada sofraya çağrıladığı adamların ağzından; "Her yıl, boy beyinin derip sunduğu verginin, iki yıl üst üste gitmediğini.. bunun üzerine yabgunun haracını kendi adamlarıyla toplamaya karar verdiğini," öğrendi. Adamlara; "Beyin de, Yesi vergisinin de, Cend'de olduğunu," söyledi. Bunun üzerine memurlar, oyalanmadan oraya gitmeye kalkıştılar. Şeyh hemen önlerine geçti:

Akşam olmak üzereydi.

Karanlıkta yolculuk belki gizemliydi. Ama tekin değildi. Uğruya muğruya rastlarlarsa başlarına olmadık iş gelir.. yamulur mamulurlardı. Uzun yoldan gelmiş, yorgun olmalıydılar. Herhalde aç susuzdular. Bir gece dinlenmenin hem onlara, hem atlara yararı vardı. Ko-

mutan üst perdeden çevreyi kolaçan etti. Şeyhin çağrısına uymakta pek hevesli değildi. Donanımlı devlet memuruna uğru muğru ilişmez, ilişemezdi. Ama aşdamından gelen kızarmış et kokusu, uğrun uğrun bütün korkuların üstüne çıkmış.. iştahlarının içine sinmişti. Şeyh yeniden; "Hele bir karnınız doysun!.. Hayvanlarınız yemlensin," deyince dikilip kaldılar. Şeyh onların ikileminden yararlanma fırsatını kaçırmadı. "İlla gideceğiz derseniz, o zaman yola çıkarsınız. Yok, kalıyoruz derseniz başımızın üstünde yeriniz var. Konuk kuttur. Hemen koğuşlardan birini boşaltır, buyruğunuza veririz..." diyerek komutanlarının elini tuttu. Direnmesine punt vermeden, derslikte açılan sofranın başına sürükledi.

Adamlar sıcak aşın buğusunu izleyerek on ikilik sininin başına çöreklendiler. Koca lengerdeki keşkek, göz açıp kapayana bitti. Şeyh pilav lengerini getirmeye koşan Maun'u izledi. Avlunun ortasında lengeri elinden alırken;

— Uç, dedi. — Tez Cend'e var, durumu beye anlat. O gerekli önlemi alır.

Maun ikiletmedi.

Hemen ahıra seyirtti. Tavladan gelirken bindiği atı çıkardı.

İçkale kapısına kadar çılbırından çekti. Sur çeşmesinin maslağından suvarır suvarmaz, kenara çekti. Kapı korumasının uyarısını bir işaretle önledi. İvecen kapıyı kapattırdı. Eyersiz ata atladığı gibi, gittikçe koyulaşan karanlığın içine atıldı.

Karınları doyunca, memurların üstüne ağırlık bastı. Birbirinden etkilenerek sesli sesli esnediler. Gerineni, sivtineni çoğaldı. Olduğu yerde uyuyanı, uyuklayanı da artmaya başlayınca sabah yola düşmekte sakınca görmediler.

Sabah erkenden at binip Cend'e yöneldiler.

Haberli Cend, memurları beklemekteydi.

SEKİZ

Gün yarıyı bulmuştu.

Kule gözcüsünden haber yetti.

"Yabgunun sancağıyla iki âmil.. arkalarında bir çavuşun komutasında on atlı Seyhun sapağını dönmüş.. ılgar kente geliyordu.

Selçuk, beyleriyle kengeşteydi.

Bir yöne sefer eyleyerek çapul ve talan, yüklenilen ödevin şanındandı.

İster istemez sözü oraya yönlendirdi;

— Yabgunun baskısından kurtulalı çok oldu ama, biz de oturduk kaldık. Diyorum ki, bir an önce devinmek.. ilkyazla birlikte bir akın düzmek gerekir.

— Akın olmaz, dedi Çömçe; — Bence görkemli bir sefer eyleyelim.

— Sefer büyük hazırlık gerektirir. Biz derneşip kalkıncaya, kış gelir. Bir büyük kitleyi aylarca beslemeye koşuluruz. Akın, karar verilmesiyle hürp diye yapabilecek bir şey. Biz bize dahi kotarılır. Hemen hazırlık görürsek, zamanında yola çıkabiliriz.

— Çıkalım da!.. dedi hemen Berdi Koca; — Çöle girsek, din kardeşimiz Oğuz boylarını vururuz... Doğuyla güneyi, Gazneli Mahmut Han'ın elinde İslam toprakları.. batıya yönelsek Sâmâni Mansur'la burun buruna geliriz. Haydi çölü de Hazar'ı da aştık diyelim. Hazar'a mı dalacağız? Daha sınırda bire kadar kırılma olasılığımız pek bir yüksek. Çevremiz sarılı. Nereye akın düzeceğiz?

— Çevreye kısılıp kalınanda o akın değil ki, haramilik. Eh, ona da kengeş gerekmez. Atlanır, pusatlanır ilk derbendi tutarsın. Gücünün yettiğini soyar, yetmediğinden kaçarsın. Her bir yönde azbiraz daha yürümeyi göze al Berdi Koca, diye atıldı Selçuk; — Saydığın yerlerin azbiraz ötesine geç hele!..

— Aboov!.. Akın deyip sefer eylediğimizde, şu yanda Çin-i Maçin'le Hind-i Sind.. Bu yanda Ermeniye, Bizans.. ötede İdil ve Tuna var mı diyeceğiz?

— Sence kâfir, başka nerde kaynıyor? diye güldü Çömçe; — Varsa söyle, biz de bilelim. Ve yönümüzü oraya dönelim.

— Ama bu çok zahmetli olur.

— Akın dedin mi, zahmete katlanacaksın. O nedenle mümkün olduğu kadar az yiğitle yola çıkmak.. Mümkün olduğu kadar uzağa gitmek.. ve mümkün olandan fazla ganimet dermek gerekir.

Onlar tartışmaktayken, kule nöbetçisi soluk soluğa içeri daldı.

— Yarkent yönünden epeyce kalabalık ve pek bir ivecen atlılar gelir.

— Kimliklerini çıkarabildin mi?

— Tuğları yok ama, tolgalarıyla kavuklarından anladığım, yabgunun memurları.

— Memurlar ne zamandır tolga takıyor?

Demeye kalmadı, yeni nöbetçi koşarak geldi;

— Yabgunun iki âmili, bir manga kölemenle Seyhun sapağını aştı. Az sonra kale kapısına dayanırlar. Ne buyurursunuz?

— Al sana kâfir, Berdi Koca, diye güldü Çömçe. Selçuk onu tamamladı;

— İyi ki hepimiz buradayız. Onlar istemedi, biz hıştınmadık, kaç yıldır haracı savsadık. Sonunda ulu yabgu, işin zora bindiğini anladı. Âmiller askerle geldiklerine göre, ya toptan alacaklar.. ya ümüğümüzü sıkacaklar!.. Deyin hele, duruverip soyulacak mıyız? Direnip kovalacak mıyız? Karar sizin. Neyleyeceğiz? Bilelim ki, hoş safa mı getirdiler.. yüklenilmez bir bela mı, anlaşılsın.

— Direneceğiz elbet!.. kararıyla dikildi Türkistan pîri; — Öyle kurbanlık koyun gibi duruverip ne isterlerse veremeyiz... Vermemeliyiz. Çünkü alana bir nice helal sayılsa da, Müslümanın kâfire haraç vermesi haram!.. Büyük günaha gireriz.

— İyi de, duruma bakılırsa boş bulunduk, tam anlamıyla baskına uğradık, diye uyardı Berdi Koca; — Hazırlıksızız!.. Direnci öğütlersek, kan dökülmesine neden oluruz.

— Yüce Tanrı haramı işlemekten kaçınanın her bir hazırlığını görür. Bana kalırsa, cihat ayağımıza geldi. Tezden pusatlanır direniriz. Kentlinin malından mal kopacak. Asıl direnmesi gereken o!.. Mal canın yongası, diyemeyiz. Eğer hem dinine, hem malına değer veriyorsa, canını dişine takar. Hepsi bize katılır. Birden çoğalırız. Bir koca kent ayak direrse, bir manga dökse dökse kendi kanını döker.

— Öyle ya!.. diye atıldı Çömçe. — Pîrin buyurduğu gibi: Bu ele gelmiş bir fırsattır. Denemekten kaçınırsak pişman oluruz. Yabgu besbelli üfürük gücüne güvenip Oğuz beylerini pek küçümsüyor... Ve madem o, ben börkümü yollasam, hepsi secdeye varır sanıyor.. bize düşen sandığının sandığı gibi olmadığını kanıtlamak!.. Yoksa hem kendi gözümüzde, hem onun katında bir iyice ucuzlamayı hak eder.. onu ulu pîrin buyurduğu üzere, yüce Tanrı'dan bile üste çıkarırız. Bir koca kenti sancağını bile taşımaktan aciz, iki âmil, bir manga çeriyle teslim almayı umuyorsa yanılıyor. Sandığı ya da umduğunun yalan olduğunu kanıtlamak zorundayız. Çünkü burada başarırsa, Oğuz obaları yandı. Derhal âmillerini kölemenlerinin önüne katıp çöle salar. Kızılı ya da akçası olmayanı önüne katar. Esir pazarlarında satar.

— İyi de beyim, dedi Kaymaz Dihkan. — Bu söylediğiniz bir çağrı!.. Neye, neden, nasıl direneceğiz belli değil. Yabgunun çerisi kapıya dayanmak üzere. Bildiğim kadarıyla hiçbir hazırlığımız yok. Az sonra dalkılıç kente üşüşecekler. Umarı neyse, onu dileriz.

Otağ sessizleşiverdi.

Bir süre herkes birbirine baktı.

Selçuk da, Pîr Ata da dudaklarını büzmüş, umarı diğerlerinden bekler gibiydiler. Susku kandil oldu, otağın tavanına asıldı. Çömçe baktı, diğerlerinde ses yok, gözleri ışıl ışıl topluluğu süzerek;

— Candarlarımızı da sayarsak, sözleriyle suskuyu sünülemeye başladı; — Sadece biz şu otağda bir mangadan artık cengâveriz. Yüce Tanrıma hamdolsun!.. Elimiz erer, gücümüz yeter. Pusatlanma zamanına gereksinimimiz yok. Zaten öyleyiz. Üstelik onlar daha sapakta. Atları bir nice yürük olsa, gelmelerine epey vakit var. Tezden uyarırsak ahi yiğitleri de göz açıp kapayana bir taburdan artık derilir. Yabgu köşeğine Cend çarığının pahalı olduğunu.. ayağına geçirmeyi dilediğinde, sopa yemeyi göze alması gerektiğini anlatmanın en bir kolay yolu budur.

— Çömçe Bey haklı, dedi sözü biter bitmez Selçuk. — Eğer tez davranır, iyi bir düzenle Cend'i yükümden sıyırtabilirsek direnen kent çoğalır, der demez tüccarbaşı Behruz ayaklandı;

— Allah sizden razı olsun beylerim!.. Devlet askersiz.. asker parasız.. para haraçsız olamayacağına göre; Cend'ler çoğalırsa hazinesi tamtakır kalır... Ulu Oğuz devletinin kolu kanadı kırılır. O köhner çöker.. böyle aydınlık ve kararlı beylerimizle yerine yenisi kurulur. Gayrı bu uğurda ölsem de gam yemem. Tacir hem kendisi, hem korumalarıyla yanınızda... Kalk Ahi Ayaz, varıp yiğitbaşını bulalım da han, hamam ve kapanlarla arastaya önlem için gerekli zamanı sağlayalım.

Ahi Ayvaz'ın kalkması gerekmedi.

Yiğitbaşı Gürhan otağın eşiğinden seslendi;

— Ben buradayım tüccarbaşı, tekmiliyle eşiği aştı. Birkaç adım atarak ortadaki posta diz çöktü. Gözlerini oturanların üstünde gezdire gezdire; — Biz kaç yıldır böyle bir baskını beklemekteyiz. Biliniyor ki, bağımsızlık duayla olmuyor. Bir nice ağır olsa da, bedel ödemeden özgürlük haram!.. İstersen barış ve erinç, cenk verir sevinç boşa mı denilmiş? Kuleden haber yettiği an, Selçuk Bey'in sıkı tembihi üzre hazrola geçtik. Ben buraya, yiğitlerle fıtyanın işbö-

lümünü bitirdiğini.. her gedikte yarım manga erin cenge hazır, işaret beklemekte olduğunu haber vermeye gelmiştim.

Akıllarından geçen bütün önlemler çoktan alınmıştı.

Selçuk'la Pîr Ata'nın neden susup kalarak onların söyleşisini kışkırttığını o zaman anladılar. O her kötüyü onlar adına düşünmüş.. ama onların kararı olmadan hiçbir biçimde uygulamamıştı. Kurultayda içtikleri anda bağlılıkları daha bir pekişti. Her biri ışıldayan gözleriyle andını bir kez daha tazeledi. Ve Selçuk;

— Öyleyse vaktimiz var, diye hafifçe doğrulunca hepsi onu izledi. — Gürhan yiğitbaşı, sen beyleri gediklerdeki yiğitlerin başına dağıt. Ben kutlu bir ev sahibi olarak elimden geldiğince oyalayıp eli boş savmaya uğraşayım. Baktık olmuyor, ıslığıma has durun. Hep birden kılıç çekip bir sıkı kuşatın. Gayrı gerisini onlar getirsin. Yürekleri yeterse cengederiz. Yetmezse defederiz!..

Kengeş anında dağıldı.

Beyler yiğitbaşının ardında saf tuttular. Tüccarbaşıyla, ahi önlerine düştü.

Bir bölüğü han, hamam, kapanlara yöneldi. Bir bölüğü arastaya girdi. Her yerde, pusatlanmış yiğitlerle fıtyan kaynıyordu. Beyler hemen aralarına karıştı.

Selçuk güvenli adımlarla sur kapısına yürüdü.

O dışarı çıktığı an, atlılar göz erimine girmişlerdi.

"Yabgu talana kararlı olmalı. Çifte âmili bir manga eğitimli kölemenin eşliğinde yollamış. Bu geliş hayra değil!.. Besbelli mal, hak ve vech divanlarını bilece ve bir kezde isteyecek. Hepsini birden ödemeye kimsenin gücü yetmeyeceğinden, çala kılıç zoralıma girecek. İyi ki haberi önceden geldi. İyi ki, her önlemi zamanında aldık. Yoksa bunca çeri dalkılıç pazara girdi mi, tacirleri de, dihkanları da, ahileri de bir güzel sopaya yatırır ki... Elinde avucunda bir nice kızıl.. ambarı hereğinde bir nice tahıl.. arastada üretilmiş bir nice mal varsa, devşirmekle yetinmez... Yılların öcü, kaçırılan devlet payının karşılığı diye, Çömçe'nin de korktuğunu başımıza getirirdi," düşüncesiyle gülümsediği an, atlılar sur kapısına erişti.

Her kentte olduğu gibi, sur kapısı yanında suyu serin.. yalağı uzun ve derin bir maslak vardı. Yular kasarak atları maslağın başına dizdiler. Hayvanların boyunları uzadı, yeleleri sarktı. Ağızları ivecen suya bandı. Suyun uzun boyunlardan tırmanışı tekli mehter benzeri avazlandı. Binicileri üstlerinden inmeden, uzun ıslıklarla yorgun hayvanlarını suvardılar.

Selçuk kapı ağzında dikildi. Kollarını çaprazlayarak elleri koltuklarının altında, onları izledi. Atlar başlarını maslaktan çeker çekmez âmilin önüne dikildi. Saygısını sakınmaz bir biçimde hafifçe eğilerek atının yularına yapıştı;

— Hoş safa gelmişsiniz!.. Kentimize kut vermişsiniz!..

— Hoşbulduk Selçuk Bey, dedi âmil; — Niyetimiz odur.

— Uzun yoldan gelirsiniz. Yorgun ve açsınızdır. Önceden haberimiz olmadığından size yaraşır şölen düzemedik. Bağışlayın!..

— Özellikle habersiz geldik!.. dedi adam yan gözle Çavuş'a bakarak.

— Onur verdiniz!.. Bizi yaraşır karşılamadan yoksun kıldınız. Ama Cend, çölle gölün.. ırmakla dağların kavuştağı.. kalabalık, işlek bir kent!.. Aşçılarıyla, başçıları kermese de panayıra da alışkındırlar. Gediklerini her zaman, her duruma hazırlıklı tutarlar. Buyrun arastaya gidelim. Bağışınıza sığınarak sizi orada ağırlayalım, diyerek yuları çekti. At huysuzlanmadan ağır ağır ardına takılınca sözlerini; — Aşçı başçı ahilerimiz eksiğimizi tamamlayarak, bizi utançtan kurtarsınlar, diye tamamladı.

— Eksik bir o olsa, dedi adam yardımcısıyla Çavuş'a bakarak.

— Önce bir doyunun!.. İçiniz ısınsın, yorgunluğunuz azalsın da, hepsini tamamlamaya sonra uğraşırız, dediğinde aşçı başçı arastasına girdiler.

Kızarmış etin iştah kışkırtan kokusu daha sokağın başında buğu buğu, aç görevlilerin burnunda tüttü. Selçuk yan gözle atlıları süzdü. "Çömçe yerden göğe haklı," dedi kendi kendine. "Yabgu kaç yıllık vergiyi zoralıma bir manga kölemen yollamakla kendini pek

büyümsüyor... Bizi hem küçümsüyor, hem de açıktan ucuzluyor!.. Hele azbiraz sabreyle yabgum. Karamanın koyunu, sonra çıkar oyunu denilmiş. Bakalım nereye varır bu işin sonu," derken sokağın tam ortasında başçının gediği önünde durdu.

Adamlar gün doğalı at sırtındaydılar. Ilgar geldiklerinden kalburda arpa misali çalkalanmış.. hem yorulmuş, hem de pek acıkmışlardı. Burunlarında doyumun zilleri çala çala gedikleri geride bıraktıkça iştahları büsbütün kamçılanıyor.. birinin önünde attan sarkıvermeyi düşünüyorlardı.

Durur durmaz at indiler.

Atların yularlarını gediklerden fırlayan çıraklara fırlattılar. Kokuyla sulanan tükrüklerini yutkuna yutkuna başçıdan içeri dalarak, sinilerin çevresine yayılmış kuzu postlarına üçer dörder sepelendiler.

Çıraklar atların yularlarına yapıştılar. İkişer üçer çeke çeke sokağın sonundaki hana yöneldiler. Hancı, aynı zamanda arastanın nalbantıydı. On beşe yakın atı bir arada görünce, nal kesmeyi bıraktı. Atları çocukların elinden teker teker alarak hanın tavlasına bağladı. Her birinin önüne yeterince saman karışık arpa döktü. Sağrılarına dokununca, "Suvarmışlar," dedi sesli sesli. "Uzun yol gelmişler. Terleri kuru ama tımar ister... Nalı kırılan vardır. Bakım ister. Hele hepsini çekeyim tavlaya... Eğer işleri uzarsa, ona daha sonra bakarım."

Son atı da alır almaz, çıraklar oyalanmadan bir koşu gediklerine döndüler.

Görevliler sepelendikleri postların üstünde bağdaş kurmuş.. aç gözlerinde ürkünç bakışlarla çevreyi süzüyor.. bazıları karnını kaşıyor.. bazıları bağdaşını bozarak uyuşan ayaklarını ovuyordu.

Başçı, işaret almış gibi kalabalığa hazırlıklıydı. Onlar önünde durur durmaz, kemik saplı çengelini kaptı. Geniş ve derin bir kuyuyu andıran tandırın kapağını açtı. Nar gibi kızarmış kelleleri, teker teker tandırdan çıkardı. Kalaylı bakır lengerlere yığdı. Memurlarla askerlerin gözleri anında tandırdan tüte tüte çıkan tombul, yağlı baş-

lara kilitlendi. Her birinin önüne bir bazlama koyarak tezgâha yönelen çıraklara lengerleri uzattı. Çocuklar elleri yana yana lengerleri koşturdu. Ve lengerler daha sinilere değmeden, kızarmış başlar adamların parmaklarını tutuşturdu.

Bir süre ısırma hışırtısı.. kemirme tıkırtısı.. çiğneme şapırtısından başka ses duyulmadı. Dillerle yanaklar göz açıp kapanana tükendi. Kemikler dişlerle sıyrılarak lengerlere atılır atılmaz, beyin tepsileri koşturuldu. Üç parmak arasında sallanan beyinler bir çırpıda yutuldu. Nohutlu pilav lengerleri sofra başında bekliyordu. Onların da dibine tezden darı ekildi.

Selçuk âmillerle çavuşun sofrasına kurulmuştu.

Çıraklar işten hoşnut deviniyor.. her eksiği sezilmeden tamamlamak amacıyla ortalıkta dört dönüyorlardı. Daha kelle lengerlerini sinilere kor komaz dikildiler. Önceki müşterilerin boşalttığı ayran testileri, hasırın üstüne çöreklenmişti. Her birini kaptılar. Tezgâhın yanına yöneldiler. Kapıyla ocağın arasına sırında çiyler ışılatarak kurulmuş küpten köpüğünü savurta savurta doldurdular. Bir ellerinde boşalan ayran tasları, diğerinde dolu testilerle ilk isteğe hazır beklediler. Tas tas içilen ayranların boşalttığı testiler yeniden dolduruldu. Gül yaprağına özenen yufkalar... İçi çift çift başlı şahin nakışlı.. sapı mercan kakmalı şimşir kaşıklarla birlikte dağıtıldı. Pilavın lengere sızan yağı görünür görünmez, burmacının bal şerbetine batırılmış tatlısı yetişti. Açlığın yerini şişen karınlar aldı. Kokan nefesler özümseme geğirtisine dönüştü. Geğirti atışması gediği doldurdu, sokağa taştı.

Âmil karnını sığazlayarak, konuklarla sofraya oturan Selçuk'a baktı;

— Kesenize bereket. Karnımız doydu... Yorgunluğumuz dinlendi. Şimdi de yekinip akşam olmadan işimizi görelim, dedi.

Selçuk, hiçbir şey anlamamış gibi adamın yüzüne bakarak;

— İşiniz? diye sordu.

— Bir de bilmez gibi sorarsın Selçuk Bey!.. Kaç yıl var ki, Cend yabguyu unuttu. Ve sizin bu tutumunuzdan anlaşılıyor ki, onun da

kendini unuttuğunu sandı. Bu sanıyla olsa gerek, yazlar geçti, kışlar geçti, yıllar yılları kovaladı. Oğuz hazinesinin gediği büyüdükçe büyüdü. Defter görülünce, ne boylardan bac ve haraç.. ne dihkanlardan toprak ve hayvan.. ne tüccardan kazanç ve kapan.. ne ahilerden yapım ve satım.. ne de savaş payıyla yönetim hakkı olarak tek akça vergi geliyor. Her kengeşte buna çare aranıyor... Her yıl beylerimiz sökün eder diye bekleniyor. Ama onca zaman var ki, subaşımız Kınık beyinden bile, ses soluk çıkmaz oldu. Oysa kuraldır. Her yıl her bey, toplanan vergiyi kendi eliyle getirsin. Kengeşe öyle katılsın. Nedense subaşının yerine geçtiğinizden beri görünmediniz. Yabgu iyi niyetle bir gün bütün birikmişleri yüklenerek geleceğinizi umdu. Bize göre fazla, ona göre yeterince bekledi, imasıyla açıklamaya girişti âmil; — Baktı ki Kınık beyinden ne bir haber var, ne kendi görünmeye niyetli!.. Son kararını verdi. Gecikeni alıp yıllık vergiyi toplamaya bizi gönderdi.

— Bize bir muştu buyurmaktasınız herhalde.

— Ne gibi?

— Yabgumuzun Oğuz kurultayının yasağına uyup İslama döndüğü gibi!..

— O da nerden çıktı?

— Geciken vergiyi istemeye bizi gönderdi buyurmadınız mı?

— Buyurduk!..

— Oğuz'un yetmiş bin oymak, iki yüz bin çadır, İslama geçtiğini de bilmesin olasız.

— Bilinmez mi? Kurultay yasağı.

— O halde ona uydu mu ki, vergi istemekte.

— Onsuz kurultayın yasağı, onu bağlar mı ki, niye uysun?

— Amạ Cend'in bütünüyle uyduğunu biliyor değil mi?

— Elbet!.. Kurultay derip Oğuz'u İslama döndürdüğünüzü sağır sultan duydu.

— Peki, Müslümanın kâfire haraç ve vergi ödemesinin caiz olmadığı bilinmiyor mu?

— Bakın işte işin çapraşık yanı da o. Siz Müslüman kâfire haraç ya da vergi vermez, buyuruyor... Cend, Yesi ve çöllerle dağlardaki boyların ödemesini yasaklıyorsunuz. Ama devletin gereğiyle, yasanın buyruğu: Her bir uyruğun, devletine borcunu ancak ganimet payı.. ürün haracı.. toprak, hayvan ve kazanç vergisi ile ödeyeceğini belirtiyor. Bilinir ki, devlet yasa üzre durur!.. Uyruk yasaya uyduğunda korunur. Uymadığında uydurulur. Duruma buradan bakarsanız, devletin dini imanı yoktur. Geliriyle hazinesinin akarı vardır. Uyruk ister İsevi, ister Musevi.. ister Mecusi, Muhammedi.. diler Şaman ya da Brahman olabilir. O kişinin kendine özgü, kendi vicdanıyla aklı arasındaki bir iş. Dilerse sizin gibi kurultay toplar, eski inancını bırakır. Hürp diye bir diğerine geçer. Hiçbir kişi ya da güç karışamaz... Hatta inancın ne diye soramaz. Çünkü zaten kılık kıyafetiyle, ne olduğu bellidir. Niye öylesin denilmez... Denilemez. Hem yazık, hem günah!.. Ama hangi inançta olur olsun, her kişi aynı zamanda bir devletin uyruğu ise, savsayamayacağı şeyler vardır.

— Mesela?!..

— Mesela Oğuz kurultay yasağı gereği, dini bütün Müslüman oldu değil mi?

— Oldu!..

— Her din gibi, onun da koşulları vardır herhal!..

— Var elbet!..

— Onlar yerine getirilmezse, doğru düzgün İslam olunmuyor... Olunmayınca da, öte dünyada ağır cezaya uğranılıyor he mi?

— He!..

— Ee, devlet de bu dünyanın dini sayıldığına göre her uyruk, inancının koşulları yanında, devlet ödevini de işlemeye koşulur.

— Bundan kimsenin sakındığı yok. Sefer oldu da, derneşmeyiz mi denildi?

— Devlet salt kılıçla yürümez ki bey!.. Uyruğun yükümü hazineyi doldurmak.

— Uyruğun ödeme gücü kalmamışsa?

— Devlet bunu anlamaz da, dinlemez de!..

— Ya inancı engelse!..

— Devlet ödevine sığınarak inancın gereği savsanabilir. Çünkü eksiği de, yaptırımı da kişiyle taptığı arasındadır. Ama inancına sığınarak devlet ödevinden kaçınırsa, işte o olmaz. Çünkü eksik devletle kişi arasındadır. Ve devlet gereğini yapar.

— İyi, uz da yüce âmilim, buyurduğunuz üzere alırsak, zaman zaman inancın istemi, devletin istencine aykırı düşebileceği sizce de bilinmekte. Böyle bir durum da ister istemez, kutsal yasayla, uyruksal yasayı çatıştırmakta. İkisi arasına sıkışıp kalan kişi, günahla cezadan hangisine uyacak?

Âmil Selçuk'un işi yokuşa süreceğini kavramıştı. Sorgucunu sallaya sallaya yardımcısıyla askerlere baktı. Çavuş bağdaşını bozmaya hazır bir sabırsızlıkla kıpır kıpır kıpırdanıyor.. dikilen gövdesinin üstünden öfkeli bakışlarla Selçuk'u süzüyordu.

Âmilin kalkıp inen kaşlarını, "daha zamanı değil" diye algıladı. Yeniden dingin bir pörsümeyle pöstekinin üstüne yayıldı. Onu yatıştıran âmil, Selçuk'a döndü;

— Kutsal yasa öteki dünya için bey!.. Bu dünyanın işini güncel yasa görür. Ve kendine uymayanı, kutsala teslim eylemek için bir an önce öteye gönderir.

— Sen de bizi hemen ölümle dirim arasına sıkıştırdın bire âmilim!.. deyince çavuş âmilin yanıtlamasına fırsat vermeden;

— Devletin gözden çıkardığı için, askerin elinden ne gelir? sözleriyle atıldı; — Ya buyruk uygulanacak, ya canı tenden ayıracaktır. Başka seçeneği olamaz.

— Bunun bir de oluru vardır değil mi?

— Var elbet!..

— Nedir?

— Herkesin aklını başına toplaması!..

— O nasıl olacak?

— Akıl başta toplanınca, her uyruğun, devlete sahip çıkmaya..

toprağıyla, hayvanından pay.. gediğiyle ürettiğinden hak.. kervanıyla kapanından baç.. geliriyle kazancından haraç ödemeye yükümlü olduğunu herkes bilecek!.. Tıpış tıpış borcunu ödeyecek. Çeriyi zora başvurmak zorunda bırakmayacak.

— İnancı tersini gerektirse de mi?

— Devlet inançtan ayrık değil mi Selçuk Bey!.. Onun gereksinimi, inancı tepe tepe yaşamayı sağlamak değil mi? Öyleyse, inancın olmazsa olmazıyla, devletinki aynı.

— Devlet inancın devleti değilse?

— Asya'nın bütün devletleri, bütün inançlar için öyle değil mi?

— Birlikten önce öyleydi.

— Şimdi değişen ne?

— Dinler değişti çavuşum. Oğuz İslamda birleşti. O yüzden de, o gün bugündür, kâfirin İslama haracı düşmez. Şimdi nasıl olur da ödenir?

— Demek sizin tek dayanağınız bu?

— Daha ne olabilir ki?

— Devletin gereğinden sıyırmak için, uyrukluktan çıkmak gerekebilir. Bilinmez değil, çöldeki dağdaki Kınık da, yazlık başkent Cend de, Oğuz Devleti'nin uyruğudur. Uyruk olarak da, yükümlüdür. Oysa kaç yıl var ki, bu yükümü savsar... Gerek çeribaşılarla sipahsalarlar.. gerek bilginler ve gerekse sarayın ulu memurları, bütün vergi ve haracın bir an önce toplanması gerektiğini kaç kez söyledi. Ama yabgu, babanızla arasında geçenlerden olmalı, Kınık üstüne varmayı savsadı. Ne var ki, o savsadıkça sizin ceremeniz arttı. Sonunda hazine eksiği onu da devindirdi. Bütün borcu bir kezde toplayıp götürmeye bizi saldı.

— Ve siz de, daldan armut toplar gibi devşirmeye seyirttiniz he mi?

— He!.. Memur devletin kulu!.. Çeri de onun eli kolu!.. Buyruldu mu, ölüme atlamaya koşulu. Haraç vergi toplamak nedir?

O daha sözünü bitirmeden kölemenler kılıçlarını çekip ayağa dikildiler.

Selçuk keskin bir ıslık çalarak;

— Ooo!.. Demek işin ucunda cenk de var?

— Ya ne sandın Kın... — Herhalde "Kınık beyi" diye tamamlayacaktı. Sözü boğazına tıkıldı. Gözleri büyüdü. Ağzı yarı açık, sokağa bakakaldı.

Islıkla birlikte sokak kıpır kıpır kaynaşmış.. âmil şaşkınlıkla derin bir soluk alarak sözlerinin gerisini yutmak zorunda kalmıştı. Çünkü arasta, gediğin önünden ucuna kadar eli kılıçlı beyler ve yiğitlerle doluvermişti.

Az önce birer âdemejderhası gibi kasılan çavuşla askerleri, ürküyle titrediler. Her biri diğerinden habersiz kılıçlarını indirmiş... âdemejderhaları süt dökmüş kediler benzeri büzülerek birbirlerine sokulmuşlardı.

Selçuk, birden değişen durumu, bakmadan gördü. Belli belirsiz kasıldı. Başını dikti. Bakışlarını âmilin yuvalarından fırlayacak gibi dönenen gözlerine sapladıktan sonra yarı alaylı, yarı öfkeli;

— İşte onu hiç önermem, dedi yumuşacık. — Bize bir de kan onuru bağışlamayın!..

Âmil, gözleri çakmak çakmak, bir Kınık beyine.. bir kez daha gittikçe daha bir artan kalabalığa baktı. Gözü tezgâh başındaki başçıya değdi. Adam battal satırını kavramış, hangisinden başlamalı diye askerleri süzmeye başlamıştı. Apaçık ürperdi.

Selçuk istifini de, bağdaşını da bozmadan oturuyor.. gövdesi gittikçe daha da büyüyor.. postun üstünden arastanın kalabalığıyla karışıyor.. hiç kıpırdamadığı halde, büyüye büyüye elvan çınarları andırıyordu.

Âmil ürkek ürkek çavuşu aradı. Askerlerinin arasına büzülmüş, adeta yitiklere karışmıştı. Birlikte en küçük direnç işareti görmeyince;

— Ama bey!.. dedi tutuk tutuk. — Biz eli boş döndük, diyelim. Yabgu bu kez ordu kaldırır. Bu yiğitleri o zaman da derebilir misin?

— Doğrusu denemeye değer. Belli m'olur? Bakarsınız ordu karşısında yılgıya kapılır, tuzbuz olurlar. Şimdi deriştiklerine göre, biz

şimdiye bakalım. Hele siz varıp durumu bir güzelce anlatın. Yüce yabgumuz bizim inancımıza dönerse, din kardeşi olarak aynı dilden konuşuruz. Dönmezse, neyleyecekse eyler. Madem her bir şey için kararı kendi vermekte, gereğini o düşünsün.

— Bu iyi bir şey değil Selçuk Subaşı!.. Yeri ışık olsun, Dokak Subaşı yabguyla cenkleşti. Ama hazineyi vergiden yoksun kılmadı. Ahali cahil!.. Direnci günün kârı sayıyor. Ama siz yöneticisiniz. Seçkin bir subaşısınız. Yeriniz cahil ahalinin değil, devletin yanı. Onlara uyarak yaptığınız uyrukluğa aykırı. Söz söylemekle dil aşınmaz. Biz ne gördük, ne duyduk aynen aktarırız. Yabgu durumu öğrenende pek öfkelenir, korkarız. Bizi ucuzlar.. belki cezalandırır. Sonra da işi kendi görmeye kalkar. Onun kalkması ordunun kalkmasıdır. Asker yürürse mubalağa cenk olur. Çok can yanar, çok kan akar, civanlara yazık olur!..

— Öyle ya!.. Halkın burnuna korkuyu dayadın mı, her bir dileğini gerçekleştirirsin. Sizin devlet dediğiniz yılgıdan başka bir şey üretmez mi?

— Başka ne olabilir ki?

— Erinç olabilir, kıvanç olabilir, sevinç olabilir.

— Nasıl?

— İyi, doğru ve güzel yöneterek!..

— Bunca yıllık Oğuz, devleti öyle yönetmiyor mu?

— Yönetiyor mu?

— Elbet!.. Kaç yıl var ki, Oğuz boyları yükümünü savsar. Kimseye bir zarar gelmesin diye ses çıkarılmadı. Ama görüldü ki, sessizlik acze yorumlanmakta. Yükümlü ödevini savsamakta, anımsatılmasın mı?

— Siz hiç korkunun ecele yararını gördünüz mü?

— Çook!.. İnsanoğlu güce tapar bey!.. Kendinden güçlü ne isterse yapar. Bir nice fentbaz, hilebaz, canbaz olur olsun, zoru gördü mü hizaya girer. Devlet bunu bildiği için asker besler. Asker ise ücret ister. Ödemenin yolu, devşirmekten geçer.

— İyi de, yılgı bu buyurduklarının neresinde?

— Her bir yerinde Selçuk Subaşı.. Anlayana her bir yerinde!.. Kişi uygun uyruk olarak yükümünü yerine getirir, ödevini zamanında yaparsa, ona hiçbir korku değemez. Yok savsıyorsa, kaçınılmaz... Yılgıyla, açığı devletle karşı karşıya gelir.

— Oh ne güzel!.. Savsadı de, bas acizin ensesine şamarı, al ağzından lokmasını.

— Devlete yükümünü unutana başka nasıl anımsatılır?

— Zorun yerine sevgi olamaz mı âmilim? İlla sopa mı gerekir? Bildiğimiz devlet sevgi üzre durmalı. Yoksa haramiden farkı ne?

— Ama bunun için de kaynağı olmalı. O kaynak da uyruğudur.

— Ya devlet uyruğundan ayrıksa, iş epeyce zorlaşır ama.

— Sen ne demektesin bey? diye son bir çabayla diklenmek istedi çavuş.

— Bir Müslüman, kendi yerinde kâfir devletine vergi ya da haraç verirse dinden çıkar demekteyim, çavuşum. Oğuz boyları da, kentleri de Müslüman. Vargit devletine de ki, ya İslamla onurlansın ya geliri unutsun.

— Devlet hiçbir alacağını, hiçbir zaman unutmaz, diyen çavuş da.. kıpır kıpır bir an önce sıyrılıp gitmeye devinen âmillerle kölemenler de.. büyülenmiş gibi anbean dalkılıç kalabalığı artan sokağa bakıyorlardı.

Gözleri yeniden Buda yontusu gibi oturan Selçuk'a kaydı.

Yüzünde belli belirsiz bir gülümsemeyle, kara sakallarını sığazlıyordu.

— Bence, dedi sakin sakin; — Buna sizin gücünüz elvermez. Gidin, durduk yerde can yanmadan yabguya söyleyin. Cend'den haraç ya da vergi istiyorsa, ordu kaldırsın.

Çavuş, bir elindeki kılıca.. bir sokakta biriken kalabalığa baktı. Neyi nereye koyacağını bilemez bir şaşkınlıkla evirip çevirdi. Sonra birden aradığını bulmuşçasına usullacık kınına soktu.

— Varır dediğini aynen aktarırım bey!.. Ama iş dediğine varır korkarım.

— Korkma, dedi hemen Selçuk. — Din uğruna yola çıkan ya şehit olur, ya gazi.

Savaşamayacağını anlayan adam, bir bakışıyla mangasını ayağa dikti. Birerle kol başçıdan çıktılar. Sokaktaki kılıçlılar, katı kayaya rastlamış su gibi ayrılıverdi. Kolu bozmadan süklüm püklüm ilerlediler. Başları önlerinde kılıç mızrak, yaba sopa, satır balta ormanının arasından geçtiler. Çırakların güdümünde hana daldılar. Tezden atlandılar. Gölgelerini büyüte büyüte sur kapısından çıktılar.

Arasta anında çalkalandı.

Dihkanlar ambarlarına.. tacirler kapanlarına..ahiler tezgâhlarına seyirttiler. Daha askerleri görür görmez, zorda kalındığında ödemek üzere hazırladıkları ürün.. kızıl ve akçaları çuval çuval.. torba torba.. kese kese koşturup istifini bozmadan başçıda oturan Selçuk Bey'in önüne yığdılar.

Âmillerle askerlerin kös kös döndüğü haberi dalga dalga dört bir yana yayıldı.

Kızılkum'dan Karakum'a... Mankışlak'tan Çongarya'ya... Açlık Bozkırı'ndan Kazak yaylalarına... Turan ovasından Üstyurt koyaklarına... Çatkal tepesinden Kopetler'in doruklarına erişti. Oğuz, ilkin duyduklarına inanamadı. Sonra oba, oymak, boy.. arasta, kapan, kent derneşti. Cend neylediyse, aynına kavilleşti. Yesi, Hive, Otrar, Gürgenç ve hatta Balkhan, cenge yarar baş, bacı, koca ayrımsız tüm yiğitlerini gürz kılıç, cıda sadak pusatlandırdı. Bölük bölük ayırıp herkesi sırayla nöbete koştu. Akçadan akça, kızıldan kızıl, deveden köşek, attan tay, koyundan toklu, sığırdan dana ayırdı. Ayırdıkları pulu hazine taşırır torbalara doldurdu. Samanı arpayı, kağnılara yedekledi. Akça sandıklarını develere yükledi. Her bir bölüğü sarbanı balabanı, seyisi çobanıyla at binen beylerinin önüne kattı. Kar tipi, yel sepi demeden Cend'e... Selçuk'un buyruğuna yolladılar.

Selçuk'un azalan sürüleri çoğaldı. Tükenen hazinesi doldu taştı.

Her geleni konukladı. İlk varanın, son ulaşanı beklemesini sağladı.

Her gün bir beyin otağında toy düzüldü, şölen düzenlendi... Her gün, eksik artık denmeden bir konu üzerinde enine boyuna tartışıldı.

Sonunda her bey sırasını savdı. Herkes yeniden Selçuk'un otağında toplandı.

Selçuk sözü uzatmadı. Ulu kamlıktan pîr atalığa dönüşen Yesevi'yi göstererek;

— Her dem bilisi ve ona dayanan öngörüsüyle önümüzü aydınlatan pîr atamızın söyleyecekleri olmalı, diye sözü ona aktarıverdi;

— Beyler!.. dediği an mırıltılarla ikili söyleşiler bıçak gibi kesildi. Otağın içini derin bir sessizlik kapladı. Hepsi gözlerini ağzına dikti. Suskunun iyice yoğunlaştığı an, kıtız bir öksürükle boğazını temizledi. Dingin ve etkin bir sesle; — Oğuz'a verdiğiniz onurun sorumluluğunu yüklenmeye koşuldunuz. Bu derişmeyle, yepyeni bir oluşumun temeli atıldı. Bundan öte görevimiz onu genişletmek, geliştirmek olmalı. Dayanağımız pek bir sağlam. Yetmiş bin oymak, iki yüz bin çadırı birleştiren İslam. Bundan öte her cengâver, Âliyi Murtaza benzeri bir mücahit. Şimdiye ettiği talan, yağma ve çapul boyu, oymağı, obası içindi. Bundan öte yüceler yücesi, kimse bilmez nicesi Allah için. Döktüğü her damla kan, onun ululuğu ölçüsünde sevabına geçer. Ölen hak yolunda öldüğünden şehit.. kalan din uğruna kaldığından gazi olur. Bir şehidin yedi obaya.. bir gazinin yedi yakınına yararı vardır. Ama bilinir ki, gaza kılıçla.. inanç ise fikirle yayılır. Geçmişimizde bu dediklerimin örneği çok!.. Biri, hem de ilki ve belki de en önemlisi Ferganalı Kuteybe bin Müslim olabilir. Baltanın sapı olarak Abdülmelik bin Mervan tarafından... Haccacı zalimin önerisiyle Horasan valisi atanır. Dine sığınan görmediğin oğlu, elli bin kişilik ordusuyla Allah yarattı demeden, Maveraünnehre dalar. Din uğruna, Allah yolunda gaza niyetine neredeyse Türkmen'i kırmaya girişir. Yüce Tanrı, Oğuz'u tükenmezinden yaratmış. Ne parmakla sayılır, ne kırmakla tükenir. O da tüketememiş... Salt kılıca dayandığından, Oğuz'u İslama çevirememeyince

kıyıma girişmiş. Ana babalarını öldürdüğü bebeleri tutsaklayıp esir pazarlarında satmaktan öteye gidemememiş. Ne var ki, o çocuklardan biri olan Ebu Müslimi Horasani, kılıcının yanına fikri yerleştirince, hem Horasan'ı İslama kazandı. Hem Emevi saltanatını yerle bir etti. Biz fikirle başladık. Kurultay derdik, öğrene tartışa bir din seçtik. Bütün Oğuz İslamla onurlandı. Ve şimdilik kılıcı defettik. Demek ki, çapulla yayılmayı ayırmamız gerekiyor. Hem yeni oluşumu, hem birleştiğimiz dini yaymak için kılıç gerektiğinde siz varsınız. Ama kılıç savunma aracı olduğunda değer taşır. Savunacağı fikir ve inançtır. Ancak o zaman, anlam kazanır. Tıpkı Horasanlı Müslim gibi... Ferganalı Müslim gibi değil. Horasan güneşin yurdu; bilgelik kitabıdır. Dağı taşı, çölü çakılı, ağacı kuşu, havası suyu, bögü börtüsü duyup gördüğünü anlatmaya yarışır. Kişi dinler.. hele bir de anlarsa, bu topraklarda olup biten her bir şeyi öğrenir. Bu bilgiyle içinizden o da Emevi Yezid'ini devirip Abbasi'yi dikmekten öte gitmedi diyen.. davranışını yanlış sayan olursa haksız sayılmaz. Ne var ki, diyeti ödenen her suç bağışıktır. O bizim atamız.. öncülümüz.. yüce pîrimizdir. Yanlışını başıyla ödediğine göre, bize düşen ders almak.. bundan öte Oğuz'u hiçbir tuzağın tutsağı etmeden gazaya salmak.. hiçbir dayatmaya boyun eğmeden inancına hizmetini sağlamaktır. Bu yüzden derim ki, madem bir inanç fikirle yayılır, ona sahip insan yetiştirmek koşuldur. Çünkü pek çok şeyi, pek çok araç üretir. Ama fikir üretmek sadece ve sadece insanoğlunun tekelindedir. Bunun için de iyi eğitilmek, öğrenmeyi özümsemek.. özümsediğini dışa benimsetebilmek gerekir.

Gözleri fıldır fıldır divanı taradı.

Susku buğu olmuş, fıldırdayan gözlerinden içeri girmeye başlamıştı.

Sessizliği Aksungur bozdu;

— Bunun nasıl olacağını da buyursanız da, bilsek.

— Kurulunuza önerim şu: Bir genişçe dergâh kuralım. Her yıl, her boydan beş yaşında birer oğlanı o dergâha verelim. Önce oku-

yup yazmayı, her dili konuşmayı ve esene salık, sayrıya sağlık vermeyi öğrensinler. Her biri bir başına yaşayabilecek.. yaşamı savunabilecek yetkinliğe erişsinler. Olgunlaştıkları güveni gelince, her birini uzak uçların ötesine gönderelim. Varsınlar, gittikleri yerde birer dergâh kursunlar. Ondan sonra bulundukları ortamın koşullarına göre fikir ve düşüncelerini yaysın.. inançlarını her türden saldırıya karşı savunmanın yol ve yöntemini bulsunlar.

— Onlar oralarda bir başlarına bırakılırsa ne kadar etkin olabilirler ki, dedi Aksungur.

— Neden bir başlarına bırakılsınlar ki? Onlar birer alp-eren olarak Oğuz'un uçbeyleri... Her uçtaki gibi, ilkin yalnız kalabilirler. Öyle eğitilecekler. Oğuz onlara dayanacak. Her biri bir Alp Er Tunga, bir Kam Duran, bir Aliyi Murtaza olmaya koşulu. Azığını kendi üretecek. Duvarını kendi örecek. Yarasını kendi yakılayacak. Diyelim yetmedi. Ardı gelecek. Kuracağımız dergâh, her yıl yenilerini yetiştirip öncülerin yanına yollayacak. Yerleşti, her bir şeyini tamamladıysa, gelen gösterdiği yere konacak. Değilse birken iki.. ikiyken üç olacaklar. Bölgeyi her bir şeyiyle tanıyacak.. insanlarıyla bilişecek. Ve oradaki durumu ayrıntısıyla buraya bildirecek. Böylece gaza niyetine akın, sefer ya da çapula çıkıldığında, pusudan ırak, baskından arık olunacak. Hiç bilmedikleri ülkelere varan gazileri, hem konaklanacak.. hem de gerektiğinde sığınılacak güvenli birer in hazır bekleyecek.

Beyler iyi düşünülmüş öneriye, duraksamadan;

— Ola... Oy!.. dediler.

Selçuk bu anı bekliyormuşçasına atıldı;

— Pîr ata sağolsun, çok iyi düşünülmüş bir gelişme örgüsü sundu. Oylumlu, zaman ve mekân isteyen bir iş!.. Yıllar sürecek bir uğraş.

Çepni Beyi Anasıoğlu kıpır kıpır başını dikti. Selçuk sözünün gerisini yuttu. Gözlerini ona dikerek dikkatleri üzerine çevirdi;

— Onca uzun zamanda biz ne yapacağız?

Soru çengel oldu her birinin beynine saplandı.

Suskuyu yine pîr ata bozdu;

— Biz bunca zamandır ne yapıyorsak, onu, diye başladı; — Aynıyla değil elbet. Alp-erenler erişinceye Oğuz'u kıyım ve kırımdan uzak tutacağız. Gâh çöle gireceğiz... Gâh dağa çıkacağız. Yaylaktan kışlağa mümkün olduğunca çatışmaya girmeden zamanı dolduracağız. Selçuk Bey'le bağımızı hiç kesmeden, yeri gelecek egemenin birine, gerekecek tam karşısındakine yanaşacağız. Desteğimize gereksinim duyanda bizi buyruğunda bulan, ister istemez gözetecek. Yaylaklarla kışlaklarımızı çoğaltıp kentlerimizi artıracağız. Uçtakiler oraları nasıl yurt edinecekse, biz de durmadan yurdumuzu genişleteceğiz. Bu da bugünden yarına olacak iş değil!..

— Anladım, dedi Anasıoğlu; — Bir zaman iyilik dileyecek, kötülüğü karşımızdakinden bekleyeceğiz. Basılırsak, savunacak.. basacaksak erteleyeceğiz. Bizden yana herkes güvenli olacak. Çatışma kaçınılmaz olduğunda, haberleşeceğiz. Yaz kış, kar tipi, tezden derneşip söyleşecek.. her ne ki yapmak gerekiyorsa, birlikte işleyeceğiz.

— Oy... Oy!.. onayıyla hemen doğruldu Selçuk;

— Karar kesinleştiğine göre savsamayalım. Hemen suya yakın bir yer seçelim. Dergâh oraya kurulsun. Başına pîr ata geçsin. Gerekeni dilesin. Uygulamayı bize bıraksın.

— Kış bastırmadan sağlam bir dergâh kurabilir miyiz?

— İmeceye koşulursak çatıyı tez çatarız.

— Beyler döner dönmez oğlanları yollarsa, yetiştirebilir miyiz?

— Yetiştiririz!..

— O halde savsaklanmayalım. Hemen işe koyulalım, dedi Çömçe. Yarın başlarsak, bebeler geldiğinde, yaş yerde kalmazlar.

Beyler hepsi birden ayaklandı.

Çepni Beyi Anasıoğlu, ağır ağır Selçuk'un önüne geldi. Sadağından, boyunun damgası sünülmüş bir ok çıkardı. Selçuk'un postunun kıyısına bırakırken;

— Ola ki ivecen cengâver gerekir. Bunu salanda, Çepni iki eli kanda olsa erişir, dedi.

Bayat Beyi Karasungur... Afşarlı Kozan... Eymür'den Bozan... Döğer Beyi Atsız... Yazır'lı Yağıbasan, Bayat'tan Aksungur, Bayındırlı Bekarslan'la, Yunt'lu Çebi'yi gözleri ışıl ışıl öteki beyler izledi. Birbirlerine göstere göstere sessizce oklarını bıraktılar. Selçuk her oku aldı. Öpüp alnına değdirdikten sonra, hepsini demetledi. Arslan Bab'ın bağladığı kutsal kuşağını çözdü. Demeti sıkı sıkıya bağlayarak, okşaya okşaya sadağına yerleştirdi. Beyler, birliğin hep gözetileceği.. boyların gücünün bir verimli akın, bir zorunlu savunu ve bir büyük sefer dışında kullanılmayacağını bildiler.

Okunu bırakan, kararı bir an önce uygulama ivecenliğiyle otağdan çıktı. İvecen adımlarla, otağın önünde.. başları yem torbalarının içinde eşinmekte olan Türkmen küheylanlarına yürüdüler. Torbalar çözüldü, eyerlere asıldı. Aynı anda zıplandı, birlikte atlanıldı. Hayvanların yularları aynı anda gevşetildi. Her bir at, yayı salınmış ok misali ayrı bir yöne fırladı. Her biri aynı anda kuş misali kanatlandı. Ve yellerle yarışarak bir anda gözden kayboldular.

Çömçe zaten kurul üyesiydi. Cend'de kaldı.

DOKUZ

İbni Bibi pürtelaş eve girdi.

Bütün konak sanki depreme tutuldu.

Onu ilk kez güpegündüz evde ve böyle telaş içinde görüyorlardı.

Mutlaka olağanüstü bir durum olmalı. Acaba başına bir iş mi geldi?

Geldiyse ne olabilir?

Sorusunun yanıtını her biri kendi içinde tartışmaya başladı.

Nebil Kâhya, açtığı kapıdan yel gibi dalışıyla irkildi. Bir hatır sormadan, selam dahi vermeden geçip gidişiyle kaygılandı; "Çok bir telaşsız adamdır. Her zaman telaş şaşırtır. Oysa dikkat, sabırla bilenir, dememekte miydi? Böylesine ivecen, böylesine gözü hiçbir şey görmediğine, bir kez tanık oldum. Konya'da göç hazırlığına girende... Yine mi yollara düşeceğiz? Yine mi bir sürü zorlukla cebelleşeceğiz," diye düşündü.

Çiçek evleklerini çapalamakta olan bahçıvan, anında doğruldu. Yavaş yavaş, sessiz adımlarla kâhyanın yanına dikilirken; "Onu hiç böyle görmedimdi," diye başını salladı. "Bir gazaba uğramış olmasın!.." kaygısıyla boynunu büktü. "Öyle olanda, ilk bizim ekmeğimiz elden gider!.. Gitti nafakamız," üzüncünü; "Kutlu bir şey olduğunda, muştuyu kapıda, olmazsa bahçede, en azından Nebil Kâhya'ya verirdi," tanıklığıyla pekiştirdi. "Oysa kapıdan, ardından kovalayan varmış gibi daldı. Kâhyayı kapı kanadı elinde

sallanır bırakarak, bahçeyi geçti. Her zaman gelir yanımda duraksar.. mutlaka bir tatlı söz bulur, gönlümü hoşlar.. verdiğim emeği helal etmemi sağlar. Ben sevinçten iki büklüm olurken o çiçekleri koklar.. ağaçları okşar.. gezine gezine selamlığa girerdi. Bu kez ne çiçeklerin, ne kâhyanın, ne benim yüzüme baktı. Ok gibi kapıdan girdi... Halayıklarla, uşakları elpençe, rükûya hazır bırakarak, ok gibi harem merdivenine sarmış olmalı. Selamlığa gitse, durduğum yerden görülür. Görülmese de, konak halkının koşuşturmasından belli olurdu. Hepsi, boynu bükük öksüzler gibi dikilip kaldığına göre, bir şeyler oldu."

Dudu Kalfa, çıtır çıtır soğan soyan.. hışır hışır et doğrayan... Hazreti Ali'nin zülfikârına benzer satırla kuzu budunun olmayan sinirlerini ezen.. uçlarını çıt çıt kırarak çalı fasulyesinin kılçıklarını çeken.. siniye yığılı pilavlık pirincin üstüne dört göz eğilmiş taşını ayıklayan.. kâhyanın şahadet getirerek kestiği sülünün tüylerini besmeleyle yolan.. üfüre üfüre ocağı harlatan.. üst üste attığı odunlarla fırını kızdıran halayıkların soran gözlerine baktı. Hiçbir yanıt verememenin acziyle ivecen, bakışlarını kaçırdı. Bir süre gözleri kapalı, dizlerinin üstünde sallandı. Her akşamüstü, sıralanmış tencerelerin her birine övgüler düzen adam, hiçbirinin yüzüne bile bakmamış.. basamakları koşar adım birer ikişer tırmanarak haremde yitivermişti.

O bu konağın efendisiydi!..

Kimseye hesap verecek değildi. Değildi ya, mutlaka o dingin kişiyi, böylesine ivecen.. böylesine telaşlı kılacak bir şey oldu.

Acaba ne oldu?

Bir bilseler!.. Bir öğrenebilseler!.. Hepsi rahatlayacak.

Oysa yürekleri ökseye düşmüş serçe telaşıyla çırpıyor.. ağızları güvercin palazı gibi açık, birbirine bakıyor.. biri de, ne olup bittiğini anlayamadığı için hepsi aynı biçimde omuz silkiyor.. bilinmezi kaçırmışçasına kollarını açarak boş avuçlarına bakıyor.. sorgulayan gözlerini karşısındakine dikiyordu.

Tamamının ezberi de, yıllardır yerleşmiş alışkanlığı da bir anda bozulmuştu.

Kapıdan girmesiyle haremde yiten bu adam.. sabah giderken her birinin önünde durup adlarını bilemese bile, bir iki tatlı söz bulan.. akşam olmak üzereyken kapıdan giren... Nebil Kâhya'dan aldığı günlük işlere ilişkin haberleri, başını sallaya sallaya dinleyen.. sonra da, önüne gelenin tek tek hatırını soran.. sayrısıyla uğraşan, eseniyle şenlenen efendileri olamazdı.

Yıllardır gökten taş yağsa, akşam karanlığından önce eve girdiğini gören olmamıştı. Girer, çıkarken uyguladığı selamlaşma yöntemiyle hepsini hoşnut kılar.. gündüz işlerini coşkuyla görmelerini.. gece derin uykulardan, hayra yorulan düşlerle uyanmalarını sağlardı.

Oysa bu, gün ortasında hürp diye kapıdan girmiş.. selam bir yana, hiçbirine bakmadan hareme kapanmıştı.

Kimi bu telaşı hayra, kimi şere yordu!..

Hepsinin birleştiği düşünce aynıydı. Mutlaka olağandışı bir şey oldu.

Çok, çok önemli bir şey!..

Yoksa her şey her gün olduğu gibi sürer.. İbni Bibi, sabah ezanıyla, hatır sora sora çıktığı eve, bugün de akşam kararırken döner.. her birine selam vere vere.. her birine günün yorgunluğunu unutturacak bir tatlı söz bula bula merdiven başına varır.. gözlerini sahanlıkta bekleyen Canibe Hatun'un gözlerine çakar.. basamakları ağır ağır çıkar.. eskisinden yenisine kulları, onu böylesine telaş içinde göremezdi.

Bahçıvandan Kâhya Nebil'e... Emektar Dudu Kalfa'dan son alınan halayıklara herkes, bu telaş ve ivecenliğin çevrenine kapıldı.

Her biri derin suda boğuluyormuş gibi şaşkın, dikildi kaldı.

Bibi, samur kürkünün eteklerini savurta savurta çoktan merdiveni tırmanmış.. onlar şallak mallak ardından bakakalırlarken haremden içeri dalmıştı.

Nebil Kâhya hâlâ, kapının açık kanadı elinde, hafifçe eğilmiş.. kısık gözleri, buruşan suratıyla, bahçe yolunda efendisinin ayak izlerini arıyor.. sakallarını titrete titrete bir şeyler mırıldanıyordu. Bahçıvan hiç alışık olmadığı bu görünüme dalmış.. yüzünde ay gibi bir gülümsemeyle, konağın dehşeti kâhyaya bakıyordu.

Şaşkınlığın büyüttüğü gözlerini devirince, hemen yanı başında ağzı açık dikilen bahçıvanı gördü. Birden kamburu düzeldi. Boyu daha bir uzadı. Şaşkın bakışları haşinleşti. Sanki merak edilen tüm bilinmezliklerin sorumlusu oymuş gibi bahçıvanı; "Ne dikilip duruyorsun? İşine baksana," diye hışımla azarladı.

Adamın açık ağzı çarpıldı. Dikilen gövdesi kösüldü. Suçüstü yakalanmış bir çocuk gibi buruş kırış gülümsedi. Nebil Kâhya tekin değildi. Sağı solu belli olmuyordu. Bir bakarsın dünyanın en sevecen adamı. Sanırsın ağzında kovan var... Dudakları arasından gömeç akar... Yüzünde güller açar... Sesinde bülbüller şakır... Ödül üstüne ödül saçar. Bir bakarsın zehir zemberek. Tükenmez öfkeyle haşlayacak insan arar. O halde gözüne görünmemek gerek. Konak halkı bilir.. ardına geleni teper, önüne geleni kapar huysuz bir katır olur çıkar. İşte az önce onun kadar şaşkın, onun kadar meraklı bir melekti. O da sokak kapısının mandalı elinde onun gibi ağzı açık dikiliyordu. Yazık!.. Şaşkın yakalanmış olmanın utancından olsa gerek birden silkindi.. silkinir silkinmez de zebaniye dönüverdi. Fukara bahçıvan neylesin? O bugüne bugün koskoca bir kâhya... Kendisiyse kulağından tutup atıverirse, yokluk ve yoksunluğa tutsak zavallı bir uşak.

Yanıt dahi vermeyi düşünmeden büzüldü. Kamburunu çıkara çıkara eğildi. Bir eliyle dip çapasını, bir eliyle gül makasını kavradı. Kâhyanın halinden anlayan bir eski dost gibi sırıttı. Göz açıp kapayana bahçede yitiklere karıştı.

Kâhya onu savdıktan sonra, ağır ağır konağın selamlığına yürüdü.

Efendisi orada da yoktu. Ama konağın her odasından... Her du-

varından.. her kapısından.. ve her insanından şaşkınlığın kargaşası akıyordu.

Bir an kaygı ve telaş arasında boğulayazdı.

Sonra kendi kendine mırıldandığı; "Bize neler olmakta?" sorusuyla irkildi.

Uzun bir süre mutfaktan hareme, haremden mutfağa boş boş koşuşan.. ne yapacağına bir türlü karar veremeden, her el uzattığını yerine bırakan uşaklarla halayıkları süzdü. Kendi de ne yapacağını bilemediğinden, başını sallaya sallaya mutfağa daldı. Dudu Kalfa ocağın başına diz çökmüş.. yumruk ettiği ellerini kasıklarına bastırarak ezberindeki duaları sıralıyordu. Sessizce yanı başına çöndü. Tıpkı onun gibi gözlerini ateşe dikti. Ve tıpkı onun gibi, bu telaştan hayırlı bir haber çıkması için duaya başladı.

Paldır küldür hareme dalan Bibi, Canibe'yi yerinden uğrattı.

Hayret, kaygı ve merakla, bulutlanan gökyüzü bakışlarına gülümseyerek;

— İmparator Mihail Paleologos'un İznik'ten çıkıp Latinleri kovduğu.. ordusu başında Bizans'a girdiği duyulmuş... Latin İmparatoru İkinci Boudouin'in gücü bilindiğinden, doğruluğuna inanılmamıştı, diye söze girişti. — Bizans ulağı gelince işin aslı anlaşıldı.

— Duyulan asılsız mıymış?

— Gerçekmiş!..

Canibe sevinçle derin bir nefes alarak;

— Oh, dedi; — Ulukiye hatunumuz pek sevinmiştir. İzniniz olursa varıp kutlayayım!..

— Hepsi bu kadar değil!..

— Dahası mı var?

— Var ya!.. Peçenek haramisi, Tuna boylarında çapula dadanmış. Haber erişende imparator, Aleksiyos Strategiyos'u az bir birlikle Trakya'ya öncü çıkarmış. Komutan Bizans'tan geçerken, ne görse beğenirsin?

— Ne görmüş?

— Latinlerin koruyucusu Venedik donanmasının Karadeniz'e çıktığını.. koca başkentin, altın tepsi içinde bir elmas tabak gibi meydanda kaldığını... Boudouin'in bir avuç eşkıyasının, korunaksız kiliselerle, yoksul ahaliyi soyma dışında bir işe yaramadığını, yaramayacağını da birlikte görmüş.

— İmparatora haber mi salmış?

— A'a!.. Strategiyos büyük cengâver. Trakya'ya gitmekten hemen vazgeçmiş. Atına binmiş... Kılıcını çekmiş... Birliğinin başında korumasız kente baskın vermiş.

— Mubalağa cengolmuştur.

— Olmamış!.. Kalkanı düşünce sefilleşen her zorba gibi Boudouin'le haramisi de sangı bengi olmuş. Kılıçlarını çekip direneceklerine, baldırlarını döve döve savuşmuşlar. Yoksul Bizanslı, gökten İsa inmiş gibi sevinmiş. Sokaklara dökülüp türküler söyleyerek şenliğe başlamış. Boudouin ve adamlarının, zağar kokusu almış tavşan misali kaçtıklarına güveni pekişen komutan hemen bir ulak çıkarmış.

— Dürüst ve sadık bir adammış!..

— Şaşırtıcı ama öyleymiş.

— Niye şaşırtıcı? Her ödev üstlenenin öyle olması gerekmez mi?

— Söz konusu Bizans ve tahtsa gerekmez. Kaç oğul babasının boynunu vurdurdu.. kaç baba oğlunun gözünü oydurdu. Kaç kardeş, elini kardeşinin kanıyla yudu.. kaç komutan efendisini zindana koydurdu, bilinmez.

— Bizans'ın çözülmesi bu yüzden diyorsunuz?

— Hiç kuşku yok. Ama bu Strategiyos dediğin gibi dürüst ve sadık bir adammış. Ulak varır varmaz İmparator Mihail, ordusunun başına geçmiş.. atlı yaya İznik'ten çıkmış. Atlıları cebe mekkâre İznikmit yoluyla karadan.. yayaları yelken piyale Gemlik'ten deryaya salarak Bizans'a ulaşmış.. baştan ayağa erguvanlara bürünerek düğün dernek, tören şölen yeniden yitirilmiş tahta kavuşmuş. Efendimiz Abaka Han'a da, tez elden kaynatasının utkusunu kutlamak kalmış.

— Ulu hatunumuz kimbilir ne kadar sevinmiştir.

— Elbette sevinmiş. Ama ulu han, sevincine sevinç eklemekte gecikmemiş.

— Eksiği ne ki, ne verebilir?

— Her başın derdi kendine, bilmez misin? Baş bir nice büyükse, derdi onca dermansız oluyor. Meğer Ulukiye Hatun efendimiz aylardır imparator babasını pek özlediğinden dert yanar.. ilhanla her halvetinde bir gidip görmeyi dilermiş.

— Yoksa izin mi çıkmış?

— Biz nice yaban bulsak da yüce ilhan, pek bir ince fikirliymiş... Bizans'ın utkusunu kutlayacak en iyi Moğol elçisini seçmekte gecikmemiş.

— Sizi mi göndermekte?

— Bir düşün hatunum!.. Böyle bir durumda, en etkin elçi kim olabilir?

— Kim?

— Elbette imparatorun soylu kızı... Hulagu Han'a niyet, yüce ilhanımıza kısmet, bizim Ulukiye hatunumuz... Bizans'ın Prenses Mariya'sı!..

— Doğrusu çok iyi düşünülmüş bir seçim.

— O kadarla kalsa iyi!..

— Ötesi ne olabilir ki?

— Arayan bulur, bilmez misin? Bulmuş!.. Her yıl ondan aldığı haracın üstüne Asya hazineleri de katarak hazırlığın tezden görülmesini buyurmuş.

— Yaraşanı buyurmuş!.. Şanını yüceltecek iş etmekte eşsizliği kanıtlanacak. Yolda belde bir aksilik olmasa bari!..

— Yüce Rabbime hamdü senâlar olsun!.. Ulu ilhanın gölgesinde yollar güvenli. Ama Meraga'dan Bizans çok uzak. Ve bazı dağlarla bellerde, kelle koltukta kol gezen Gürcü, Ermeni, Kürt ve Türkmen eşkıyası, henüz tümüyle tüketilmiş değil. Kervan düzüp giden Bizans imparatorunun kızı, Moğol İlhanı Abaka Han'ın eşi.. tahtırevanının ardında çanları dengi dengine çalan deve.. sandık denk-

leri altın yüklü.. inadı tuttukça anıran katır kervanlarıyla yola düşende, haraminin ağzı sulanmasın mümkün mü?

— Öyle korumasız gidecek değil herhalde!..

— Kuşkusuz!.. O değerli yolcu, koca bir Moğol birliğinin koruması altında.

— Daha ne?

— Dem vardır, fil dağı deler.. dem olur, karınca fili yer buyrulmuş. Vurkaç haramisine ordu neyleyebilir? Tilki gibi sokulur, ayı gibi dikilir, sıçan misali kemirirler. Bir bölüğü bir uçta oyalarken, bir diğeri malı kapar. Sardı mı Anadolu'nun kerempelerine, ine mi girdi, cine mi karıştı bilebilene de, bulabilene de aşk olsun!..

— O ara Bizans prensesi de hırpalanırsa, seyreyle gümbürtüyü!..

— Hem de ne gümbürtü!.. Gayrısını kimse kestiremez. Bu yanda eşinin tırnağı zedelense, şânı epriyen koca ilhan. Öte yanda ciğerparesine göz değmiş koca imparator uçtan uca bir hörler ki!.. İki yandan yürüyen ordular, bir avuç akılsız haraminin ceremesini bir koca Anadolu'ya ödetir.

— Öyle davrandıklarında haksız görülebilirler mi?

— Haklı görüleceği kesin!.. Öfke güçlünün elinde, en bir acımasız zebanidir Selcen Ece. Suçluyu tutsa da, esfel-ü-safiline atsa gam değil. Lakin onlara niyet pek çok suçsuzun canını yakarlar. Hiçbir şeyde katkısı olmayan bir nice suçsuza yazık olur!..

— Ve en ağır ceza, her zaman en suçsuza sarışır.

— Bu da hem sana hem bana dert olur. Onlara da olmuş ki, o kervana hem geçilen yerlerdeki dilleri.. hem de Anadolu'yu iyi bilen, bir konukçu, bir izci katılsa.. güvenli yolla, inanılır derbenti bilir. Kervanı her daim tehlikeden uzak tutar... Ulu hatun sağ esen babası otağına varıp erguvan pabuçlarına yüz sürerek, yüce ilhanın yerine kut sunar, diye düşünmüşler.

— Elbette akıllarına ilk gelen de siz olmuşsunuz!..

— İlk değil ama, son gelen olmuşuz Canibe Hatun!..

— Ne mutlu size!.. Zor işin adamı olmak kolay mı?

— Bir iş olsa, yine kolay!.. Efendilerimiz baş başa verdiğinde, bir kararla yetinirler mi?

— Haklısınız!.. Her bir taşları, her kezinde kuş sürüsünün üşüştüğü çalıya rastlar.

— El altında aynı anda birkaç işi birden gördürecek adamları olanda, hepsini birden sarmadan bırakmazlar, diyorsan doğru!..

— Konukçuluğa daha ne ekleyebilirler ki?

— Dinle de duy!... Düşünür tartışırken akıllarına, Frenklerin başpapazı onuncu Gregorius'un bıldır yolladığı name gelmiş. Hazır Bizans'a varılmışken, Frengistan'a da geçilsin... Yüce ilhanımızın o nameye karşılık selamlarıyla, göz kamaştıran armağanları sunulsun. Böylece hem uzanan bir el tutulmuş olur... Hem ulu hatunun sılasına doyması sağlanır. Bunun için de, duyduğunu beller, gördüğünü yorumlar bir sak kişi gerektiği kanısına varmışlar.

— Sizi nasıl bulmuşlar?

— Efendimin bana dediğine göre; o demişler, dil bilmez.. bu demişler, Anadolu'yu tanımaz.. şu demişler, Frengistan'da kaybolur. Filanca demişler, orada bizim ağzımız olacağına, burada oranın ağzı olur. Feşmekân, kaş yapayım derken göz çıkarır... Her işi istendiği gibi görecek kişi olsa olsa İbni Bibi'dir, buyrulmuş. Böylece ben ilk değil, akıllarına son gelen olmuşum.

— Böylesi sizin için çok daha iyi değil mi efendiciğim?

— Elbette!.. Efendilerimizin çifte eleğinden geçerek göze girme fırsatı her zaman ele gelmez ki!.. Onurla görevi hayıra eriştirmekten başka seçenek yok.

— Hemen mi yola çıkılacak?

— Efendilerimiz o mu, bu mu derken, her bir hazırlık tamamlanmış. Bize de, ancak yarım günlük zaman ayrılmış. Neylersin? Kul her daim, her bir şeye hazır olmalı. Eh, yarar kuluz ki, devlet ödevi yüklemekteler. Tez hazırlan buyurdu vezir efendimiz. Ulu hatun babası sarayında özlem giderirken vaktin bollaşacak. Hele o kutlu yolcuyu sağ esen Bizans'a ulaştır, babasına teslim eyle!.. Fren-

gistan'a Tuna veya Akdeniz'den gemiyle mi, Balkan'dan atla mı varacaksın, orada karar ver. Hem Roma nam kentte oturan Başpapaz Onuncu Gregorius'a efendimizin armağanlarını sunma.. hem eski bir dostunla kucaklaşma fırsatı bulursun.

— Kucaklaşılacak eski dost kim?

— Başpapaz Gregorius!..

— Başpapaz mı? Nereden nereye?

— Ben onu, vaktiyle Akkâ'da Visconti Teboldo adıyla Haçlı şövalyesi iken tanımıştım. Londra kralı Üçüncü Henri'nin oğlu, Edward'ın silahşorlarından biriydi. Çevreye çok akın düzmüş.. çok zarar vermiş.. çok can yakıp çok kan dökmüşlerdi. Dinü diyanete ilgisiz ayyaşın biriydi. Başpapaz seçilmesi tuhafıma gittiğinden, efendimize söz etmiştim. Huylu huyundan vazgeçmiyor. Başpapaz seçilir seçilmez yeni bir Haçlı Seferi hazırlığına girdiğini, İmparator Mihail iletmiş. Durumu yerinde gözlemleyecek... Niyeti ciddiyse en iyi kim sezer? Elbet aklına eski günleri düşürürken, falını açabilecek biri... Biz o zaman akıllarına gelmişiz. Eh, sarayda Anadolu'yu benden iyi bilen biri de olmadığından, konukçuluk görevi de aşık kemiği gibi cuk oturmuş.

Canibe, Bibi'nin ayrılığı bir muştu gibi söylemesine burulmuştu. Kendini bıraksa ağlayacaktı. Kasıldı. Gözlerini kırpıştırdı. Dişlerini kenetledi... Zonklayan elmacık kemikleri, daha bir fırlayarak yanaklarının alını soldurdu. Bibi'nin dingin, duru gökyüzüne benzettiği gözlerine bulutlar yürüdü. Gergef ipeği alnı, buruşuk peşkire döndü. Sesinde bir türlü törpüleyemediği sitem tarazlarıyla;

— Çok sevindim!.. Sağlıcakla gidiniz, esenlikle geliniz, dedi.

Bibi, gözlerini dikmiş bütün dikkatiyle ondaki değişimi izliyordu. Son sözü bir gözyaşı damlası gibi yüreğine inince ellerini tuttu. Ağır ağır çekiştirerek dizi dizinde karşısına oturttu. Gözlerini gözlerine dikerek tane tane;

— Sensiz sağlıkla gitmek.. esenlikle erişmek.. bana haram değil mi, a bahtımın ecesi, derken muzip muzip Canibe'ye baktı.

Canibe o hareme daldığından beri hayretler içindeydi.

Neyi, nasıl anlatacağını bilemeyenlerin ivecen telaşı, onu da etkiliyor.. neyi nasıl anlayacağını bilmeden, her sözcükle biraz daha şaşıyor.. coşkusuna katılma çabası, bir sonraki sözcükle pörsüyüveriyordu. Çünkü onca zamandır onu hiç böyle görmemişti. Besbelli alay ediyor. Onun nasıl üzüldüğünü.. nasıl bir terk edilmişlik ürküsüne kapıldığını bilebilse.. aklından şimşek hızıyla; "Bir nice gözde olsan Selcen kız," diye geçirdi. "Telli duvaklı gelin olmadın ki, ömrünü bilece sürdüresin. Altı üstü, esir pazarından ederi verilip alınmış bir halayıksın. Bir süre gönül eğledin. Eğlediğin gönlü kendi kendine alazlayıp pervanelendin. Besbelli eskidin, eskitildin. Ve bir pervane benzeri, bir tutam alaza yenildin. Azatlanmayı umma. Yüreğin avucunda Nebil Kâhya'nın ardı sıra esir pazarına varmaya.. başın ateşler içinde bir başka konağın kâhyasına satılmaya hazırlan. Efendi verdiği akçayı sokağa atacak değil. Kenarını kırpsa da, geri almayı bilir.

Akılsız kız!..

Bir yaşlı zennepareye gönül üşürür müsün?

İşte böyle ilk fırsatta alaya katlanarak satılıverirsin.

Tutsağın yadsıma hakkı yok. Aldığı gibi satmak da efendinin bileceği iş!..

Bütün bu gerekçeler iyi de, ben bu sevdalı yüreği nereye taşıyacak... Nasıl çıkarıp atacağım?"

Dehşetin bezgin hüznü, yorgun çaresizliğiyle gözleri yaşardı. Kirpiklerinde yakamozlarla Bibi'nin gözlerine baktı. Bakar bakmaz da, alayın köküne erişti. Sevecenlikle özlemden başka bir şey görmeyince bir kez daha şaşırdı. Yılgısı şimşek hızıyla güvene döndü;

" Kaç yıldır efendim.. kaç zamandır sevdalım. Hep durgun akan bir ırmak gibi dingin, duru ve sevecendi. Şimdiye tutkusunda hiçbir gölge görmedim. Görmeyi istemediğimden miydi? Hayır!.. Olmadığındandı.

Benden herhangi bir konudaki düşüncesi de içinde, hiçbir şe-

yini gizlemedi. Bazen rahlesinin başına çöreklenir, haldır haldır yazarken diviti elinde başını kaldırır. Bazı akşamlar elinde bir yazmayla çıkagelir. Kandil ışığında okurken başını kaldırır. Gece yarısında gözleri ışıl ışıl, okuduğu hakkında fikrimi sorardı.

Düşünce hısımları birbirinden kolay geçmez. Ben bunu niye akletmedim?

Oysa kanıtım çoktu!..

Ah Tanrım!..

Şu sevda denilen şey ne acayip!..

Bir gülüşe bir ömrü bağışlatıyor da, bir sözle cehennem ateşlerine salıveriyor.

Ve kişiyi, en güvenli olması gereken yer ve zamanda güvensiz.. güvensizliğin kol gezdiği yer ve zamanda, palangalardan güvenli kılıyor.

Ona sevdam ölçüsünde güvenecek ölçüde deneyimliydim!..

Gece boyu söyleşip sözcüklerin gizemini birlikte çözdüğümüz.. bazen de bilgi hevesini unutup birbirimize sokulduğumuz.. yürek yüreğe, ten tene sabaha dek sevişmemiz bu kadar kolay mı unutulur? O doyulmaz söyleşiler.. o belki bir daha hiç yaşanmaz sevişmeler bu kadar çabuk mu biterdi. Bir sevda güveni olmasa, bilgisine erişmek için bütün gündüzlerini okumaya verir.. harem duvarına dayalı yazmaların önceden okumadıklarını baştan sona ezberler miydin?

Bütün bunları deden; "Bilgi denkse, söyleşme erdeme ulanır," derdi diye mi yaptın? Bilgiye tutkunla, Bibi'ye sevdan denkleştiği için mi?

Her zaman erdeme ulandık mı bilemem. Ama sevdamın, edindiğim her bilgi kırıntısından sonra biraz daha derinleştiği.. biraz daha koyulaştığı kesin.

Ölçüsü kendimim. Aklım, yüreğim, bedenim.

O ilk geceden bu yana, hiç incinmedim... İncitmemek için hayatımı veririm. O gecelerin sonunda, hele bir de konu üzerinde ay-

nı sonuca vardıksa.. dünyayı yeniden kurmanın güvenine erişen.. birbirlerine sımsıkı sarılarak sabahın keyfini çıkaran biz değil miyiz?

Aynı sonuçta buluşamasak bile, eski zaman olgularını ayrı pencerelerden seyretmenin doyumuna ulaşan.. bilgilerini pekiştirmek için yeni kanıt aramanın telaşına düşen bizden başkası mıydı?

Öğrenmek, meraklısı için coşkun bir tutku.

Bilmemek, anlamaza ne büyük rahatlık, yüce tanrım!.." diye utancını pekiştirdi. "Efendim böylesine bir içtenlikle bana ne anlatmak istiyor? Şimdiye söyleşi yerine sevişmeyi istedi de, olmazlanıldı mı? Nerede ne kusur işledim ki, duygularını ilk kez kendi sözcükleriyle dile getiriyor?

Bazı akşamlar sözün yerini, eylem alır.. sofradan kalkar kalkmaz namaza dururdu. Bu benim maytabımdı. Hemen ardında kıyama kalkardım. Seccadelerimizi dürdüğümüz an, ellerimizden bağırlarımıza ağan alazla, çıplanıverirdik. Ustalıklı okşamayı da, tutkulu öpüşmeyi de.. bütün nazları isteğin kanatlarında hazzın doruklarına çıkarmayı da ondan öğrendim. Cenneti kim istemez?

O sözün bilgesi, eylemin yetkesiydi. Her dem yaşından umulmaz bir canlılık ve dirilikteydi. Her isteği bir buket çiçek gibi sunmayı.. her tutkuya bir dolu su gibi uymayı iyi bilirdi. Gecenin içinde yaşımız eşitlenir.. tenlerimiz bütünleşir.. birbirine geçmiş aşkların türkülerini söyleye söyleye, sevda masallarına karışırdık... Karışmaktayız. Gönül gönüle mutluluk doruğuna tırmanmaktan yorgun.. el ele aynı simyada birleşmekten bitkin, var olmanın anlamını kavramadık.. fâni dünyadan sonsuz âleme birlikte geçmedik.. eşleşen tutkunun özgül ağırlığını cevherimizin her hücresine sindirmedik mi?

Bu kuşku neden?

Seyrekleşmesinden mi?

Divanda görevlendirilenlerin gündüzleri kesin, geceleri buyrulursa sarayın değil mi? Yazmanlık her kulun harcı, her kula nasip mi?

Egemene en yakın kul!.. Pek çok ulu kişiden üstün.

Çoğun kendisine danışılan... Önemli ödevler yüklenen... Devlet malı güvenilen kişi!.. Böylesinin gecesi gündüzü olur mu?

Bu yüzden çoğu, sarayın odaları ya da koğuşlarında kalır. Efendim gibilerse köşk, konak.. bağ bahçe.. ikta dihat, hatta yurtluk sahibidirler.

Sabah namazını ya mahallesinde ya saraydaki mescitte kılar. Gün doğarken işe başlar... Temize çekilecek buyrultuları çeker... Sicile işlenecek durumları işler... Yazılacak kararları divan defterine geçer... İkindi ezanı okunurken saraydan çıkar... Eğer efendilerinden biri, son anda yapılması gereken bir iş buyurmadıysa, doğru evinin yolunu tutar. Nebil Kâhya'nın iki eli kanda olsa açtığı kapıdan içeri girer. Avluyu geçinceye, kulağı dibinde arı gibi vızıldayan kâhyadan olup bitenin haberini.. alınıp satılanın hesabını öğrenir. Ertesi günün işini kotarır. Herkesin gönlünü ala ala hareme çıkar, gününü o ana hazırlanmakla geçiren Canibe'siyle, doyumsuz gecelerin kucağına dalardı.

Bir kez daha böyle vakitsiz, hürp diye gelip doğru hareme çıkmıştı.

Anlattığına göre; Abaka İlhan, bir buyrultu için onu katına çağırmış.

Pek bir öfkeliymiş.

Zencan emiri Burgat, kuraklık gerekçesiyle yıllık vergiyi eksik yollamış. İlhan derhal teftiş buyurmuş. Ama Zencanlı emirlerden biri, Burgat'ın çalmış olabileceğini ima etmiş. Vergi eksik geldi ya!.. İlhan kolay inanmış. Divanı dağıtır dağıtmaz, Burgat'ı gidermeye karar vermiş. Fermanı sızmasın diye, Cuveyni Vezir'den ağzı sıkı bir yazman istemiş. O da hemen onu göndermiş. Bibi namazını kazaya bırakarak, halvete varıp diz çökmüş. Gözleri yerde, rahlenin başına geçerek divit elinde fermanı beklemiş. İlhan, gözlerini göverte göverte; "Yaz!.." demiş; "Taberistan valisine, buyrultudur. Tez günde Zencan'a varıp Burgat'ın tuza basılmış kellesini gönderesin."

Divit elinden düşeyazmış. Gözlerini ilhanın ayaklarının ucun-

dan kaldırmadan; "Efendimiz!.." diye fısıldamış. "Siz ki Acem'in, Azerbeycan'ın, Ermeniye'nin, Pontus ve dahi Gürcistan'ın... Taberistan, Sistan, Kirman, Bağdat, iki çöl ve Anadolu'nun sahibi yüce efendimizsiniz!.. Emirinizin iftiraya uğramadığından emin misiniz?"

Abaka az daha tahtından düşecekmiş. Cuveyni'nin yazıcılarından biri, fermanı hakkında soru soruyor. Her ne kadar fısıldasa da, besbelli onu, yasaya uygun davranmak konusunda uyarıyormuş. O ise şaşkınlığı artırmakta duraksamamış; "Teftiş çıkarıp incelettiniz... Divan toplayıp karar aldırdınız mı?"

Abaka'nın çenesi kasılmış... Dişleri gıcırdamış... Elmacık kemikleri daha bir dışarı fırlamış... Ve gözleri şaşılaşarak öfkeyle efendime bakmış...

Belli ki öfkesi ona dönmek üzereymiş.

Efendim; "Yıkıl karşımdan," demesini beklerken, sesli sesli yutkunduktan sonra; "İncelemedim, aldırmadımsa n'ola?" diye sormuş.

Efendim sesinin titreşimlerinden öfkeyi ayırmış. Başımıza iş açtık kaygısıyla, bir an yer öpüp kaleme koşarak fermanı yazmayı düşünmüş. Ama içinden bir ses, "Zulüm aleti, zalimden kötüdür," sözleriyle yerine mıhlamış. Sesini zerre kadar yükseltmeden; "Zulmolur efendimiz!.." sözleri ağzından kaçıvermiş.

Diliyle çağırdığı, başının belasını dehşetle beklerken, ilhanın çınar gövdesi bükülmüş. "Herhal celladı çağıracak," diye düşündüğü an kaykılarak; "Ferman kalsın," demiş. "Var vezire ilet, tez teftiş çıkarsın. Sonucu bana, seninle bildirsin."

Uçar gibi yerinden fırlamış. Buyruğu iletir iletmez izin isteyerek konağa koşmuş... Yine bugünkü ivecenlikle titreye titreye hareme dalmış; "Öldüm öldüm dirildim," diye her bir şeyi anlatmıştı da, nasıl şaşırmış.. ve o şaşkınlıkla;

— Doğrusunu işlemişsiniz efendiciğim, dediğimde titremesini hürp diye kesmişti.

Ve ben o zaman da, kulluğun acziyle titreye titreye; "O ilhana göre neyse, ben ona göre oyum. İlhan, ülkelerin ve kulların efendisi...

Cellat diye buyursa, ossaat kellesini alırdı. Efendim de bir kul olduğundan aynı yetkiye sahip değil. Satıverir!..

"Kişi, haksızlığı bile bile birini giderir, ya da satarsa, kendini pazara sürer," düşüncem sanki aklımı güçlendirdi. O yüzden efendim;

— İlhan pek öfkeliydi. Ben adalete çağırdım. Diyete kalkışsaydı, neylerdim? deyince duramadım;

— Egemen bir nice hiddetli olsa, doğruya ses çıkarmamayı bilir efendim!.. Çünkü her soyluya daha bebekken bu belletilir.

— Soyluysa!..

— Değil mi?

— Soy kaç kuşakta yerleşir belli mi? Abaka İlhan, Hulagu'nun oğlu, Cengiz'in torunu. Cengiz kimin torunu?

— Kıyat boyundan değil mi?

— Orası öyle!.. Hatta ısmarlama soy kütüklerinde, babası Yesügey Bahadır'la, anası Ulun Hatun'un soyu; obanın bacasından bir ışın demeti gibi giren... Dul Alanhuya'nın karnını okşadıktan sonra, ay ya da güne ağarak yiten.. altın saçlı, şimşek gözlü, pamuk tenli, alaz elli kişiye... Moğolların kâfir dönemlerinin tengrisine kadar ulanır. Ne var ki Timuçin, Cengiz olmadan önce, Babası Yesügey Bahadır'ı da.. anası Ulun Hatun'u da bilip tanıyan yok. Onların ana babalarını kim, nereden bilecek? Besbelli yazı ustalarından hiç kimse bilememiş.

— Bilemeyince?!..

— Cengiz Han'a da boy boylamak, soy soylamak gerek. Alnışlar ele diviti, banmışlar hokkaya bir güzel. Meryem İsa'yı nasıl peydahladıysa, öyle bir söylence uydurmuşlar. İş başa düşende, yalana başvurmak kaçınılmaz. Hangimiz bundan geri durabiliriz?

— Yazıcı yalandan arıktır. Çünkü söz uçar, yazı kalır. İşi doğru olanın, gerekse dahi yalandan geri durması gerekmez mi?

— Doğru ile iş.. dahası yaşam arasında sıkışıp kalan neylesin?

— İyi de efendim!.. Görmezden gelinen doğru, doğru olmaktan çıkar mı?

— Çıkmıyor canı çıkasıca... Çıkmıyor ya, kişi anını kurtarıyor.

— An kişiyi kurtarıyor mu?

— Haklısın!.. Kurtarmıyor. Hatta doğru sağlamasını gerçekleştirdikçe bilen, gören, ama yararı için söylemeyen.. söyleyemeyen kişi kendi gözünde küçülüyor. Zorbanın gazabından kendini korurken, başkasının sorumluluğunu yükleniyor. Yangına körükle gitmenin azabına katlanmaya koşuluyor.

— İyi yetişmiş, âdil olmasa da aklı başında bir efendinin kuluysa, hem yararını, hem de canını kurtarıyor.

— Onunla da kalmıyor. İlkin istencine aykırı görüp öfkelense de, doğruyu kabulleniyor. Hele bir de, iftiranın adaleti önleyeceği ortaya çıkınca, deyme keyfine!..

"Doğrusu keyfine de doyum olmamıştı.

"Konya'da bir abası, bir latası varmış. Cuveyni Vezir'e yazman olanda kaftanla kavuk giydirilmiş... O olaydan beri de, hem kürk, hem at ve binme iznine sahip. Yine öyle bir şey olmalı ki, bütün bu laflar edilmekte," diye düşünürken, içi buruldu.

"Biz tencere kapak gibiydik!.. O bağış, o günden sonra çok geceler bizi bizden ayırdı. Ya yazacağı tarihe gerekli ve kesinlikle saraydan çıkması yasak belgeleri inceleme gerekçesi.. ya ilhanla başvezirin ortak şölenlerine katılma zorunluluğu, evine dönüşü engelliyor.. yalnız gecelerimi kaygı, kuşku ve sangılarla dolduruyor.

Kul buyrulanı işlemekle yükümlü!.. Yadsıması mümkün mü?

Oysa gündüzlerim, o akşamların hazırlığıyla geçiyor. Aralıksız okuyor.. yazmanın biri bitince bir diğerini kapıyorum.

Harem, Birûni'nin, 'Bilgiye susamış herkese açık çeşme' dediği, Nişabur kitaplığı gibiydi. Nebil Kâhya, Konya'dan geldikleri günden beri tembihliydi. Pazarda gördüğü her yazmayı ya tek tek ya topluca alır.. sofaya yığarak, efendisinin seçimine sunardı.

Cehalet ne kötü yüce tanrım!.. Bilmezi nelerden yoksun kılıyor!..

Bir bilgin öldüğünde, malı dulu, parası pulu paylaşılıyor.. min-

tanı latası, şalvarı donu dağıtılıyor.. kavuğuyla kürkünden önce, kitapları pazara sürülüyordu.

Böylece, ölen bilginin terekesinden ilk pazara düşen nice bilgi varsa, ilk bizim elimizden geçmek üzere, konağa yığılıyordu.

Eve döner dönmez, sokak kapısında aldığı muştuyla, bütün alışkanlıklarını bir anda unutur.. sofa kandillerinin tamamını yaktırarak yığının başına çöreklenir.. yığındaki kitapları tek tek elden geçirene kadar aşı, uykuyu unutur... Kendi bilisine yarar gördüklerini öpe okşaya ayırır.. gerisini gerekene satılsın diye yeniden pazara götürülmek üzere kâhyaya teslim eylerdi.

O an konak halkına tam bir şölendi.

O çok şeyi bakışlarıyla anlatan bilge efendi gider.. oyuncak arastasında, seçme telaşına düşmüş bir çocuk gelirdi. Tıpkı onun, kuklayla tasvir.. okşandıkça kuyruğunu sallayan tahta hayvanlarla.. ağzını açıp kapayan, kollarıyla bacakları oynayan, rengârenk boyanmış kil hayvanlar.. karnından inen ipi çekildiğinde kanatlarını çırparak uçmaya hazırlanan kuşla kelebek.. şakşakla taktak.. çektikçe ardından yürüyen arabayla, üstüne binenle yürüyen tekerlekli at.. gözleri inci, dişleri boncuk, saçları sırma bez bebekle, renk renk boyanmış kil ya da kabarcıklı cam bilye.. zıp zıp zıplayan saz ve yün topla, kaytanı iyi dolanarak, düzgün atıldığında fır fır dönen.. dönerken renklerini harmanlayarak gökkuşakları oluşturan topaçlar arasında gidip gelmesi gibi, kitapların birini alır, evirir çevirir, kapaklarını açar kapar.. orasını burasını okur.. yarar bulduğunda dehşet saçan gözlerinde, sevinç ışıltıları balkır.. kıvançla, düş kırıklığı sarmalında bir o yana, bir bu yana sallanırdı.

Halayıklarla uşaklar okuma yazma bilmediğinden, efendilerinin çocuksu kitap sevgisine şaşar.. o eciş bücüş yazmaları öpüp başına koydukça, acımaklı bakışlarla izler.. kitaplığında eksik bir yapıta rastladığında taşan sevincine ayırdına varmadan katılınca, önemsiz gördükleri yazı, gözlerinde kutsallık kazanırdı.

Bu yüzden olsa gerek, ortalığı siler süpürürken gördükleri her

yazılı kâğıdı, tıpkı ekmek banağı gibi, öpüp alınlarına sürerek yüksekçe bir yere koyarlardı.

Bir eşek yükü kitap arasında kendine yarar tek yazma bulamadığında, Nebil Kâhya'dan gayrısı gözüne görünmemeyi öğrenmişti. Yok, bulmuşsa, deyme keyfine!..

Kitabı evirir çevirir.. kırılgan bir canını incitme kaygılarıyla yazmayı öpe okşaya yerinden zıplar.. sımsıkı bağrına basar, merdiveni ikişer ikişer çıkarak, haremdeki rahlenin üstüne bırakır.. koşa koşa yeniden yığının başına inerdi.

Son yıllarda, o işin sevincini de bana bıraktı.

Üzüm üzüme baka baka kararırmış. Ben de ona benzedim.

Nebil Kâhya küfeleri kan ter içinde sofaya boşaltır boşaltmaz arkamdan öcü kovalar gibi haremden fırlar.. yığının başına çökerim. Tıpkı onun gibi öpe okşaya ayıklar.. bazen de, bulduğum bir yazmaya oracıkta dalar.. tükenmez bir iştahla okuyup ezberlerim. Efendimin bağlığının gerekçelerinden biri de bu olmalı.

Çok kitabı, benim ezberimden dinler.. öyle zamanlarda az mı tartışır.. yazmanın içeriğini özümseyinceye, az mı çekiştirirdik!..

Bu yüzden çoğun sevişirken bile söyleşi sürer.. ezber imbiklerinde sevgiyle damıtılmış Hayyam rubaileri... Hafız, Şirazi, Niyazi ve Mevlana'nın kişiyi ateşlere atan gazelleri... Baba Tahir Üryan'la, Yunus'un yüreği ateşten alıp aşk örsüyle, sevda çekici arasında biçimlendiren dizeleri, bizi nasıl alıp da hazzın kanatlarında âlemi dolaştırırdı. Baygınlıklar geçirirdim. Soluk soluğa kalırdı efendim.

Ama onların hepsi başkalarının emanetiydi."

An vardır, damlaya sığar... An vardır, ömre sığmaz.

Sığmayan anda Bibi, Canibe'nin düşüncelerini yorumlamaya çalışıyordu.

"Açmaza düştüğüm sorunlarda Canibe'nin bilgisine.. daha çok da sezgisine güveniyor.. hiçbir zaman da yanılmıyordum.

Zaman zaman tutsak bir genç kadının böylesine derin bilgi.. böylesine içten ilgi.. ve bu kadar açık fikir sahibi olmasına şaşıyordum,

evet!.. Kendi kendimle alay edeceğim an, anam gözlerimin önüne geliyor.. yirmi yaşına varmadan pek çok bilgeyi aşarak, Celaleddin Harzemşah'ın müneccimbaşısı olduğunu anımsıyor.. kendi kendime, bilgi herkes için. Edinebildikten sonra, er dişi ayrılmıyor, derdim. Ne var ki zekâ Tanrı'nın sadakası. Özene bezene yarattığına, kendi hapazıyla veriyor. Bağışı gani!.. Hapazı tınazı çöp diye savurur. Bizcileyin kullarının zekâsını da meleklerine dağıttırıyor olmalı. Onlar eşitliğe alışkın. Verirken şaşmamak için dirhemle dağıtıyor. O yüzden özene bezene yaratılanlar, benim gibileri her zaman şaşkınlıktan şaşkınlığa uğratıyor.

Sen bahtı açık bir insansın!..

Anan bilgeydi, baban bilgin. Çağın yaşam bakımından bir nice karabasansa, bilgi açısından güneşin gölgeni yok ettiği an kadar aydınlık. Bir kişi.. kişiyi bırak, semerli eşek, Aksarayî'nin dizi dibinde eğitime başlar... İbni Arabî'yle düşünmenin... Hazreti Mevlana'yla bilmenin... Yunus'la sevdanın doruklarında dolaşırsa, denginin iki yanı da dolar. Biri saraydan saraya Abaka İlhan'a ulaşırsa.. diğeri Canibe benzeri fidanın yüreğinde güller açtırır.. bülbüller şakıtır. Bilimle sanatta da, aşku sevdada da, aradığını bulur.. bulduğunu yoğurur... Yeni bir şey üretemese de, eskiyi yeni bir biçimde sunmanın yolunu bulur.

Değer bilen, değer kazanır İbni Bibi!..

Aferin sana!..

N'ettin eyledin, Canibe'nin aklını çeldin. Demek ki bu dünyada olmayacak şey yok!.." tevekkülüyle şaşkınlığımı bastırdım her kezinde.

Öyle anlarda Canibe'nin yüreği gözlerimde atardı.

Başımın keli, gözümün feri.. sakalımın teli, tenimin yeli yiter... Kavuğumun ipeği gövdeme yayılır. Soluğum misk deryalarında hem kürek, hem körük çeker. Diriliği diriliğime eklenir... Yaşıt yaşıtıyla cenkleşirdi. Öyleyse bu haller nedir?

"Anacığım babamı sevdasının doruğunda yitirmiş.

Ne zaman sözü geçse, derin bir özlemin ezgisi olur çıkardı.

Gözleri parlar, sesi tarazlanır.. kınalı elleri yumruk yumruk bağrına dayanır.. her biri bir sevda masalı anılarını ardı ardına sıralardı.

Küçücüktüm!..

Sözlerini ezberler.. ezberimi tazeler, hiçbir şey anlamazdım.

Kişi bir yitiğe böylesi tutkun olabilir miydi?

Meğer tutku varlığa ait.. sevda insanla varmış.

Dıştan bakan biri Bibi'yi kaknem bir pîri fâni olarak görür. Çağımızda elli yıl yaşayan parmakla sayılıyor. Üç yüz, dört yüz yıllık ömürler, Türk ya da Çin takvimine göre. Arap yılına böldün mü, insan ömrü otuz beş, kırk yıl. Bibi her ikisini de aşmış. Dedem o hesapça yetmişindeydi. Ona göre alırsak, bu yolun başında sayılır. Ama bana göre ölçersek, yaş farkımız korkunç.

Sevda ne tuhaf şey!..

Yaşı başı, gözü kaşı, teni dokuyu, soluğu kokuyu nasıl eşleştiriyor?

Baş başayken o bir ihtiyar, ben gül dalında gonca değilim. Aşk kişiyi eşit kılıyor. Yaşı yaşım, yaşım yaşı... Teni tenim, tenim teni... Ve en güzeli, yüreği yüreğimde, yüreğim yüreğinde. Bir insan bundan öte ne isteyebilir?

Anam anlattığında sevdayı anlamaz.. dedem eğittiğinde şiiri kavramazdım.

Yaşam ne yetkin okul tanrım!..

Yaşamadığımdan bilmez.. yine de Leyla'yı, Mehmene Bânu'yu, Şirin'i yarım yamalak anlar.. ama Mecnun'un karasevdasını... Ferhat'ın sabır ve direncini... Hüsrev'in özverisini zerre kadar kavrayamazdım. Meğer bir türlü anlayamadıklarımın gizi sevdaymış. Kişi sevda ile yuğrulmaya görsün... Çöl vahaya.. dağ ovaya.. yokluk varlığa.. günah sevaba dönüşüyor. Ve insan o dönüşümde yoksunluğu unutuyor. Çünkü sevdiğini kendi gönlünde, kendi gönlünce bezeyerek kendinde taşıyor. Ve kendisi o, o kendisi olduğundan eksiklik duymuyor.. kendi içinde eşleşip kendi gözünde eşitleşiyor.

Artık bunu biliyorum. Anamı da, ozanları da anlıyorum. Çünkü ben uzun zamandır bütünüyle de, tek tek de o hallerdeyim.

Bibi ilk zamanlar boşuna bülbül kesilmemiş.. gönlünün bütün genişliğiyle; Sâdi'den Hafız'a... Niyâzi'den Hayyam'a... Baba Tahir Üryan'dan Yunus'a o şiirleri boşuna okumamış. Ama zavallı sevdiceğimin ezberindekilerin tamamı başkalarınındı. Hepsi de gönül okşayıcı, tutku çağlayanlarıydı. O şiir ırmağını, yüce çağlayanlardan, içimin derinlerine akıtıyor.. yüksekten düşen suyun ezgili çağıltısıyla kulaklarımı uğuldatıyor.. yüreğimi titretiyor.. tutkumu kışkırtıyordu.

Ama salt tutkumu avlıyordu.

Zaman zaman irkiliyor... 'Sevdiğim çok yetkin bir yazıcı. Bazı risalelerinde okuduğum dizelerine göre yetenekli bir ozan. Neden onca divanı tepemden aşağı boşaltıyor da, kendinden bir dörtlük damıtmıyor,' diyordum. Meğer ezberindekilerin duygularını daha iyi anlattığını sanırmış. Oysa şimdi dediği ne Kays'ın Mecnun'a.. ne Nizami'nin Hüsrev'e söylettiği ölçeğinde değil. Ama hepsinden üstün. Çünkü bana söylenen. Bunu neden bilmezden gelirdi? Duygularını tam kestirememekten mi? Yoksa sevdama yeterince güvenmemekten mi?

Ben ona hiç efendisinin her isteğine mecbur bir halayık gibi davranmadım ki!..

Her sözüyle, her davranışına gönül gözümün onayıyla karşılık verdim. Sevda nedir bilmezdim. Sayesinde öğrendim. Yaşından mı sakındı? Ne gereksiz gam!.. Hiçbir yaşıtım gönlümü oncalayın dolduramaz... Hiçbiri tenimi öylesine yakamaz ki!.."

Bakışlarında atan yürekleri, bir geçmişi bir ana sığdırarak güvenlerini tazeledi. Canibe yine de, gözleri ipil ipil hüzün meneviş-leriyle dolu dolu;

— Bağrımdaki taş sensizlik efendim. Dediğim oydu.

— Oysa, taşa gerek yok. Sen de geliyorsun. Prenses Mariya, iki yıldır da bizim Ulukiye Hatunumuz olarak başımızda. Ama çocuk

inadından mı, gereksiz bulduğundan mı bilinmez Farsça, Moğolca gibi dilimizi de öğrenmeye üşenmiş. İlhan uzun yolda, başına kakmadan eğitilsin ister. Ne var ki, saray hatunlarının kendilerinin muhtaç olduğunu o da bilir. Onca uzun zaman sensiz kalamayacağımdan, dilim çözüldü. Bu kısa zamanda daha iyi bir eğitmen bulamayacaklarını düşünerek, seni önerdim. Hemen olurlandılar. Yarına hazır olasın diye haber vermeye geldim.

Dünyalar bir anda Canibe'nin oldu.

Hüzün bir ömrü bir ana tıkıyor.. sevinç bir anı bir ömre katıyor.

ON

Cend derin uykulardaydı.

Sabah selâsı, minareden minareye yankılandı.

Karanlığa gözlerini, horultuya kulaklarını kapayan kent yatağından sıçradı.

Köpekler ürüdü... Yıldızlar bir bir söndü... Danalar böğürdü... Koyu karanlığın ucu göründü... Horozlar öttü... Atlar eşindi, eşekler anırdı. Kazlar tısladı, oğlaklar keçilerin memelerini tosladı. Kediler esnedi, enikler beslendi. Badiler kaynaştı, palazlar oynaştı. Tavuklar gıdakladı, civcivler yemlikleri gagaladı. Kuzular meledi, börtü böcek belendi. Kuşlar havalandı. Koyunlar banladı. Atlar eşindi, eşekler anırdı. Develer gevişini artırdı, inekler yalaklara uzandı. Damlarla obaların suskusu sarsıldı.

Dedeler öksürdü, bebeler höykürdü. Analar emçeklerini babaların ağzından aldı, bebelerin ağzına tıktı. Sabah sevişmeleri kursaklarda kaldı. Herkesin gözü açıldı. Herkes her zamanki işine başladı.

Nineler ocağı deşti. Analar kilere koştu. Kızlar yalakları, oğlanlar yemlikleri doldurdu. Kızanlar parmaklarını tükrükledi. Gözlerinin çapağını sildi. Yiğitler ivecen soğuk suyla çimdi. Boy aptesi alarak giyindi. Gelinler şalvarlarını düğümledi, bir çırpıda ağıllara indi. Müminler kolları sıvadı, ayaklarını çıpladı... Şadırvanların oturaklarına tünedi. Aptesini alan, kollarından serin suyu damlata damlata camilere girdi. Mümineler ivecen seccadelerini serdi.

Çobanlar koyunları ağıla katıp azıklarını tazeledi. Keçilerin sütü sağıldı, bağı çözüldü, çitleri açıldı.. analı oğlaklı sürülere katıldı. Çobanlar ıslık çala çala dört kapıdan çıktı.. Seyhun'un yeşerttiği yaylaklara yürüdü.

Sabahın ilk ışınları balkırken ilk işler bitti. Kızlar örüklerini sıkıladı, tuğralarını başlarına, üç eteklerini bellerine geçirdi. Oğlanlar çakşır düğümlerine söve söve evlerde ayakyoluna.. obalarda çalı dibine yöneldi.

Tan yeri inceldi, yeğneldi, tülbende döndü.

Selçuk, selâdan çok önce gözlerini açtı. Belecek ondan erken davranmış.. teninin buğusunu yatağa sıvaştırarak yorgandan sıyrılıyordu. Hızla doğrulunca;

— Uyandırdım mı? diye fısıldadı Belecek.

— Uyandım...

Soluğu odanın içinde dolaşırken gerindi.

Göyneğini ilikledi. Çakşırının uçkurunu düğümledi. Telkârisine, altın kabaralar kakılmış cepkenini giydi. Gözlerini oğuştura oğuştura mışıl mışıl uyuyan oğullarının başlarını okşadı. İsrail gözünü bir açtı, hemen yumdu. Mikâil sağ kılıcından sol kılıcına döndü. Yunus derin bir soluk aldı, belli belirsiz kıpırdandı. Musa hiçbir şeyin ayırdına varmadı. Sevecen bakışlarla bir kez daha baktıktan sonra, Belecek'i izleyerek ayaklarının ucuna basa basa odadan çıktı.

Kapının ağzından her zaman dolu duran ibikli testiyi aldı. İvecen adımlarla, avlunun dibindeki ayakyoluna girdi.

İşini bitirip çıktı. Kanaldan bakracı doldurdu. Selamlığın yanındaki hamamlığa girerken soyundu. Kenarı kesilmiş su kabağını tas yerine kullanarak dökündü. Soğuk su bütün hücrelerini titretti. Dirildiğini ayırdı. Boy aptesi alarak peştamala sarındı. Bir çırpıda kurulanıp giyindi. Kapı ağzında dolağını doladı. Çarıklarını bağladı. Ezanın ilk sözcüğüyle tekbir getirip caminin yolunu tuttu.

Kurultayda İslam seçildiğinden beri, dağda belde, obada çölde değilse, sabah ve yatsı namazlarını mutlaka Hudadiye Camisi'nde, Yesevi Pîr'in arkasında kılardı. Konaktan çıktı. Cend'in uzun ara-

lar, geniş mendereslerle kesişen sokakları, bir kağnı sığacak kadar dar.. büyük bir kervan geçecek kadar uzun.. ortası oluklu ve boydan boya taş döşeliydi. Alacakaranlıkta ayak yordamıyla ilerledi.

Sokağa adımını attığı an, camiye adını veren, Hudad Saman aklına geldi. "Devlet de insan gibi," diye düşündü. "Doğuyor.. büyüyor.. köhnüyor ve ölüyor. Uçlarına sığındığım Samanoğulları devleti de yaşlandı. Her bir yerinden yeni filizler çıkmaya başladı. İnsan için değişmeyen kural, devlet için de değişmez mi?

Bir yol, bir yöntem bulmalı. Kurulanın sürekliliği sağlanmalı.

Namazdan sonra pîr atayla bunu bir tartışayım. Mansur bilge, hocası Razi kanalıyla Kındî'ye dayanarak akıl diyordu. Bilgeler kolay yanılmaz. Bir kişinin aklı, bir devletin süreğine yeter mi? Galiba onların dediği kişi aklı değil. Ortak akıl. Karşıt görüşle çarpışa çarpışa bileşen akıl. Kurultay!.."

Gözleri ışıladı. Yolun karanlığı sanki gözlerinin ışıltısıyla alacalandı.

İlk kuralı buldun Selçuk Bey!.. Hiçbir koşul altında, hiçbir zaman kurultayı savsamayacak... Oğullarına sıkı sıkıya bunu öğütleyeceksin. Yoksa kurduğun yapı, iki kuşakta kocayıverir. Kocamış kişiye acıyan bulunur da, devlete acıyan çıkmaz. Oğuz Devleti'nin suyu niye çıktı? Kocadı... Köhnedi... Kurultaydan caydı. Zulme daldı. Bu Asya'da zulümle egemen olunuyor da, egemen kalınamıyor. Oğullar bunu hiçbir biçimde unutmayacak biçimde bellemeli. Yöntemi ben mi bulurum, pîr ata mı... Yoksa kurultay mı? Bilemem. Bildiğim bulunmalı ve mutlaka uygulanmalı.

Yoksa sonumuz yıkım. Çünkü her yaşlılığın sonunda ölüm var. İşte Oğuz yabguları... İşte Büveyhoğulları ile Samanoğulları... Oysa çıkışımızın gerekçesi aynı olmasa da, Hudad'la ne kadar benzeşiyoruz. Sanki o benim geçmişim, ben onun geleceğiyim. Geçmişimi iyi incelersem, geleceğimi daha sağlam kurarım.

Sabah ve yatsı namazlarını kıldığım cami onun adına yapılmış. Şu an uç iline sığındığım Samanoğulları, adını doğduğu köy.. oğu-

lu olduğu boydan almış. Ben de bir bir yola düştüm. Acaba bir gün benim adıma da camiler yapılır.. devlet kurulur mu? Neden olmasın? Devlet kurarsan, tarih yaparsın Selçuk Bey!.. Tarih yapan ün bırakmasın yazılı mı? Ardılların unutsa, tarih unutmaz. Kalemden kâğıda, ağızdan kulağa, dilden dile uzanır gidersin. Kendinde tarih yapacak gücü buluyor musun?

Bak Hudad Saman'a!..

O Saman adlı yoksul bir köyde doğmuş... Sen varsıl Yesi kentinde doğdun. O yoksul bir dihkanın oğlu. Sen Oğuz Devleti subaşısı, Kınık beyinin oğlusun. O elinden bir kaza çıkınca, köyünü terk eylemek zorunda kalmış. Sen haksızlığı önlemek için giriştiğin bir işte, haksız yere suçlanınca devletini ve yurdunu terk eyledin.

O Horasan'ın Emevi Valisi Esed bin Abdullah'ın kölemeni. Sen Oğuz'un en büyük boyu Kınık'ın beyisin. Böyle karşılaştırmalı bakınca, benzeş olanla, aykırı daha bir kolay görünüyor. Çocuklarıma bu yöntemi belletmeliyim. Babamla yabgunun tutumu bile, büyük bir ders. Öğrensinler, ezberlesinler. Ve bilsinler ki, devlet adalet üzre durur. Ve adalet postundan bakılınca yargısız karar cinayet sayılır. Babam buna isyan etmişti. Ve isyanını Oğuz'un başı yabguyla cenkleşmeye vardırmaktan sakınmadı. Ben haksız yere suçlanmaya isyan ettim. Her iki gerekçe Oğuz boylarına yaraşır göründü ki, kurultaya hepsi katıldı. Ve hepsi oybirliğiyle beni han dikti. Oy onlardan, yardım Allah'tan, gayret benden!..

Hudad da çok gayret göstermiş. Emirliğe yükselmiş. Ve yükseltenlere hıyanet de etmiş. Emevi emiriyken, Ebu Müslim isyanına katılmış. Başarıları Abbasoğullarını hilafete getirmiş. Ve âsi bir kölemen olarak çıktığı yere, vali olarak dönmüş. Belli ki yengi, her ayıbı örtmekte... Madem süreği düşünmektesin, bu dersi oğullarına bellet. Yengi hıyanetin bile başında taçtır.

Aklın uzağı yakın eylediğini söyleyen el-Kındî, yanılmış olamaz. Eğer kişi yolunu, akıl feneriyle aydınlatırsa, gelişmenin doğası onu amacına götürür.

Kuraldır ki, her kaçgun sığınmak, her isyan aklanmak ister.

Sığınak uzak bir in, aklanmak haklılığını ispatla mümkün.

Ben belki yabgu ve yandaşlarının gözünde bir isyancıyım.

"Ama isyan kurultaya kadar söz konusuydu. Oğuz derildiği an bitti.

O ana dek, isyancı bir kaçgun.. baba ardılı olarak Kınık boyunun beyiydim. O günden beri kurultayın, gaza için diktiği Oğuz hanıyım.

Ve ne yazık, bu bir avuçluk uç kentine sıkışıp kalmışım.

Hem de, Hudad soyunun uç kentine. Ama Cend kurultayın derildiği günden beri Samanoğullarından değil, benden sorulur.

Bir benzeşmeyen yan daha!..

Oramız hiç uyuşmuyor... Uyuşmamalı Selçuk Bey!..

Belli ki, kaçgun Hudad Saman sığınak ararken tek başınaydı. Senin ardında parmakla sayılmaz, kırmakla tükenmez Kınık boyu.. nerde bir Oğuz ola.. kurultay yasağı duya.. ya ola, ya öle buyrultusu iliklere işlemiş kutsal Oğuz Kurultayı var.

Kişi koşulları ya kendine uydurur, ya kendi koşullara uyar. Bu kural kişi tek kişiyse geçerli!.. Kurultayın diktiği hansa, eli mahkûm, koşulları kendine uyduracak.

Ama nasıl?

İşte yanıtlanması gereken asıl.

Ve terennüm edilecek fasıl.

Sen tarla kavgasında elinden kaza çıkmış bir dihkan değil.. bile isteye başkaldırmış bir boy beyi.. davranışını onaylayan Oğuz kurultayının diktiği hansın.

Yine de, Hudad'dan öğreneceğin çok şey var.

Düşün... Araştır... İncele!..

Öğrendiklerini, bildiklerine sar.

Ve buluncunu herkesten gizle.

Herkes gizini ele verir, sen bilmiyor göründükçe. Her bir şeyi en ince ayrıntısıyla değerlendirme olanağı kazanır... Değerlendirmeni uygularsın böylece.

Hudad'ın yolu uzundu.

İzine düş... Yapacağın kadar, yapmayacağını da öğren.

O bir Oğuz dihkanıydı.

Belh'in Saman köyünde doğmuş. Benim Cend'e gelişime benzer biçimde, benzemez nedenle Horasan'a kaçmış... Ardında pusatlanacak boyu olmayan neyler? Emevi valisi Esed bin Abdullah'a sığınmış.

Ali-yi Murtaza gibi bir cengâveri kündeden atan Arap âdem kullanmakta eşsiz. Onu hemen kölemenleri arasına katmış. Yezid'in valisine yaranacak ya, Zerdüştlüğü boşlamış... İslamla şereflenmiş... Benim gibi!.. Atam Şamandı... Babam azbiraz Yahudi... Ben sabah ve yatsı namazlarını mutlaka camide kılan dini bütün İslamım. Ama bu, Ebu Süfyan oğlu Muaviye valisinin gözüne girmek için değil, kurultay yasağına uymak amacıyla oldu.

Onunki kişisel seçim, benimki toplumsal!.. Arada fark var.

O tez günde valinin sevgisini kazanarak emirliğe yükselmiş. Ben tezelden subaşılığı bırakarak yabgunun düşmanlığını kazandım. Ne zaman basacak belli değil. Basınca neyleyeceğimiz belli.

O sadakatla hıyaneti vicdanına bir bütün olarak sindirmiş. Ben beceremem.

O Ebu Müslim-i Horasanî'nin başlattığı isyana katılmış... Ben isyan başlattım.

O Emeviler yıkılıp hilafet tahtına Abbasiler oturunca, onların hizmetine girmiş... Semerkent valisi olarak, Harun Reşid'e Oğuz illerinden.. kendi soyu, kendi kanından gulamlar, cariyeler sunmuş... Ve o cariyelerden biri olan Meracil, akası Muhammet Emin ölende hilafet tahtına oturan Memun'u doğurmuş.

Ve Memun, ikinci veliaht olarak Horasan valisi atanmış. Hudad bu kez de, onun hizmetine girmiş. Ben nice sığınırsam sığınayım, hiç kimsenin hizmetine girmemekte kararlıyım. Çünkü her efendi, kulundan sadakat bekler. Oysa altın bilig eğitir ki: Devlet kurmaya kalkanın, hilesi hurdası, oyunu düzeni, hatta vefası olur... İn-

sandır... Aklı ölçüsünde duygusu vardır. Dahası insanla iş görecektir. İnsan kazanmak zorundadır. Ama asla devletin çıkarından gayrısına sadakatı olmaz.

Nitekim, anası yanından Oğuz Memun.. can düşmanı Emeviler yanında, din düşmanı kâfir egemenleriyle anlaşarak safkan Oğuz Babek'i... Safkan Oğuz Afşin'e kırdırmakta bir an duraksamamış. Ama Hudad'ın babasına, torunlarının kendisine sadakatından pek hoşnutmuş!..

Sadakat hoşa gider... İşgören it, yalın hasını yer.

Nuh'u Semerkent'e, Ahmet'i Fergana'ya, Yahya'yı Şaş'a, İlyas'ı Herat'a vali atar. Atanmışa post, kardeşten de, sevdadan da değerlidir.

Al sana bir ders daha!..

Oğullarına eğit ki, post uğruna kardeşine hörlemesin. Ve her biri bilsin ki, seçilmiş ya da atanmış egemen asla acze düşmemeli. Düşerse, her tür dayatmayı kabullenmeye koşulur.

Uzak örneği Bilge Bingabaşı ile Altun Ukuk'un tanıklığında kendi geçmişimiz.

Yakın örneği yanı başımızda!..

Fergana valisi Ahmet, kardeşi Nuh'u Semerkent'ten kovar. İkisi de halifenin atadığı validir. Gereği, Ahmet'i hemen görevden alıp yerine kovulan Nuh'u dikmektir. Haddini aşana, haddini bildirmesi gereken halife Mutemid acizdir. İster istemez Ahmet'i ödüllendirir. Oğlu Nasr'ı Maveraünnehir valiliğine atar. Ve valisi, halifesine üst gelir. Gemi azıya alması egemenliğin doğasına uygun!.. Nasr da uygunu işler. Bir an bile duraksamaksızın kardeşi İsmail'i Buhara'ya vali diker.

O doğal gelişimin doğal sonucu belli. Maveraünnehr, Samanilerden sorulur.

Ve halifeye dayanılarak yürüyen kervan, yeni bir devletin temelini oluşturur.

Demek ki, devlete destek gerek.

Ardında ya hak olacak, ya halk!..

Samanilerin ardında, her iki dönemde de Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi Emevi veya Abbasi halifesi... Ve dahi sadakatın sağladığı hak vardı.

Sen Hudad Saman'ın yükselişini ister kişisel sadakat ve becerilerinin ödülü.. ister efendilerinin aczinden yararlanmak.. diler güveni kötüye kullanmak say!.. Her halde de, gücünü devlete dönüştürmüş ya!.. Ona bak!..

Bunun için de zaman ve fırsatı iyi kollamak.. gerektiğince değerlendirmek aklına sahip bulunacaksın. İsyan kolay Selçuk Bey!..

Tek başına karar vereceğin bir direniş.

Hüner, onu topluma benimsetip devletleştirmek... Var mısın?

Kurultay sana fırsatı sundu. Kolladığın zaman da er geç gelecek. Hazırlığın tamam. Egemen isyanı bastıramadı mı, dayatmayı kabule koşulu. Sonrasında ister ödül sayılsın, ister hıyanet ya da acz.

Ya devlet başa, ya kuzgun leşe, boşuna söylenmemiş!..

Madem bir yola girdin, menzile ulaşmaya koşulusun," diye kararını pekiştirdiği an, caminin kapısına geldi. "İster Hudad'ı örnek al, ister Gazneli'yi... Ama başlananın sonunu getir. Her daim uyanık ol. Namazını kıl, her dört yolda kurduğun tuzakları bir güzelce denetle. Ne olur, ne olmaz!.."

Namaza durdu.

İçten içe kabaran bir ikircim aklını sarkaca döndürmüştü.

Fatiha'nın yarısında; "Ahmet'le oğulları," diye düşündü. "Aralarından çekişmeyi kovdular. Onların dayanışması, Horasan egemeni Tahirileri zayıflattı. Hemen Sistan'a döndüler. Saffariler darbelerine dayanamadı. Bozkıra egemen olunca, İslam adına Şaman, Brahman, Musevi Oğuz'a saldırdılar. Baskın basanın. Çöl akınları durdu. Maveraünnehr sınırlarıyla Fergana güvene kavuştu. Bu durum, çölle Horasan... Oğuz'la İslam arasında sağlam bir köprü kurdu. Savaşın yerini barış ve ticaret aldı.

Oğuz'la barışı köprüyü sürekli açık tuttu. Bu da onları iyice güçlendirdi.

Abbasi hilafetinin sapkınlık saydığı bütün inançlarla kavgaya tutuştular. Bölgeden Brahmanları kovdular. Zerdüştleri yıldırdılar. Şamanların İslama dönüşünü hızlandırdılar. Ve Emevi kalıntısı Şii Büveyhoğullarıyla kavgaya tutuştular.

Gazaları her yönde kutsandı. Egemenlikleri gün günden pekişti."

Gaza ve egemenlik çağrışımları aklını yeniden duaya çevirdi.

Sabah namazının sünnetini hızla bitirdi.

Cami arastalarla pazar yerinin arasına yapılmıştı.

Ahilerle kapan sahipleri... Dört yönden gelerek dört yöne giden Müslüman tacirler... Kentte işi olan dihkanlar... Nöbetten dönen, nöbete girecek fityan... Çoban ve korumalar... Sancak beyleriyle candarlar, nerdeyse camiyi doldurmuşlardı. Müezzin kameti verirken safları düzelttiler.

Türkistan pîri, namazı başlattı.

İki rekâtlık farz, çabucak bitti.

Ahiler tespih duasını eder etmez, işyerlerine koşmaya, Tacirler kapanlarını açmaya.. dihkanlar alacaklarını siftah uğuruyla almaya hazırlandılar. Cami boşaldı boşalacaktı. Ulak soluk soluğa konağa girdi. Girer girmez camiye koştu. Bağını çözmeden çıkardığı çarıklarını eşikte unuttu. İvecen içeri girdi. Doğru Selçuk'a yöneldi. Cemaat ilkin dondu. Sonra deprendi. Ulağın her adımında, akıntıya karşı giden salın yeke izi gibi ayrıldı. Yel bulmuş uçurtma kuyruğu benzeri saçaklandı. Ulak yarılan safları aşa aşa ilerledi. Selçuk'un çevresine dertop bağdaş kuruverenlerin yanına geldi. Onların bağdaşını bozmadan diz çöktü.

— Yabgu Yesi dışında karargâh kurdu der demez, topluluk beklenen bir muştuya kavuşmuşça derin bir soluk saldı. Saflar daha bir sıklaştı. Ulağın dört bir yanı insan yumağına dönüştü. Selçuk soluklanan kalabalığa bakarak sordu;

— Ne zaman?

— Dün, hava kararır kararmaz.

— Bunda ne sakınca var?

— Bize, niyeti Cend'miş gibi geldi!..

— Nerden belli?

— Atları pek bir yorgundu. Sağrı köpükleri, Yarkent'ten Yesi'ye hiç durulmadığını haykırıyordu. Öyle anlaşılıyor ki, atların yorgunluğuna karşın karanlık basmasa, habersiz Cend'i basarlardı. Allah'ın hikmeti, ortalık birden kararda. Sıkı tembihiniz üzere ben hemen atlandım.

— Baskın basanındır, buyrulmuş!.. dedi Selçuk. — Geleceği varsa, göreceği var.

Müezzin tespih duasını kısa kesti.

Pîr ata, ellerini gökyüzüne açtı;

— Kâfir baskına gelir yüce Rabbülâlemin!.. Kendi ayağıyla yüce dininin yiğitlerine gaza fırsatı verir. Cend'i haraç alanı kılamayınca, av alanı bellemiş. Gözünü kör, ayağını aksak eyle. Gazaya katılanların yüzünü kara eyleme. Alnımızı ak, yüreğimizi pak eyle... Üçler, yediler, kırklar demine.. erenler, esrikler, âşıklar cemine izin ver. Hazreti Muhammed sallallahu vesellem efendimizi.. seçilmiş halifeyi râşidini.. eshabı kiramı ve cümle ermişlerinle ebabillerini imdada gönder. Gazamızı kutsa. Kâfiri kahhar adınla bozguna.. gazilerini rahim elinle yengiye uğrat. İşte bunca cemaat el açıp sana yalvarıyor.. gayret bizden, tevfik senden. Desteğini esirgeme.

Âmin, diyen kalktı. Fatihasını ayakta okuyup ellerini yüzüne sürdü.

Dihkanlar hızla hanlara koştu. Atlanıp pusatlandılar.

Tüccarlar kapanlara seyirtti. Her daim pusatlı korumalarıyla, hamal, sarban, seyis ve yamaklarını kuşandırıp önceden belirlenmiş pusularına gönderdiler.

Ahiler gediklerinin kepengini "İş kapısı, hak kapısı.. hünerlinin pak kapısı.. göznurunun sak kapısı.. alın terinin ak kapısı.. emeğin uçmak kapısı.. bilinene bilinmezi katmak kapısı.. olanı aşmak kapısı.. ahinin ekmek kapısı.. besmeleyle açtık onu!.. Bilece hu, diyelim hu!.." gülbankiyle açıp önlüklerini kuşandılar. Günün hay-

rına duayla gediklerinin önünü kendi elleriyle süpürdüler. Çıraklarıyla kalfaları elleri göbeğinde kepengin önünde bekliyorlardı. Bir ağızdan gülbank çekerek tezgâh kepengini açtılar. Ahi'nin ardı sıra gediklere girip dolapların önüne dikildiler.

Her sabahın aksine, sol kapıları açtılar. Peştamal bağlayacaklarına kemer bağladılar. İşlik yerine keçe zırhlarını giydiler... Tığıbentleri askısında asılı kaldı. Kılıç kuşandılar... Her sabah iş avadanlıklarını yayarlardı. Bu sabah kemankeşler sadak ve yaylarını.. atlılar gürz ve kalkanlarını.. yayalar cıda ve kılıçlarını.. ateşbazlar barut torbalarını.. mancınıkçılar yağlı palamarları aldılar.

Cend kazandığını korumaya kararlıydı.

Aylardır ikindiyle akşam ezanı arasında, askerlik eğitimi görüyorlardı.

Her bir gönüllü, sözleşmişçesine aynı anda kendi işlevine dönük birliğe katıldı.

Yedek oklarla, güllelik taşlar daha eğitim sırasında siperlere yığılmıştı. Her şey Selçuk'un çıkışının ardından gelecek olasılıklara göre, önceden düşünülmüştü.

Cenge katılmayan yaşlılarla çocuklar cebeye soyundu.

Çobanlar tokluları ayırdı. Kasaplar etleri doğradı. Nineler sacda kavurdu... Analar yufkaları ısladı... Bacılar kumanya dürdü, atlandı, pusatlandı erlerin safına yürüdü. Kızlar yaraya melhem, bereye yakı, kırığa sargı, çıkığa askı hazırlamaya durdu. Gelinler bebeleri kucaklarında, Aral sapağındaki ine doluştu. Çıraklar, kırbaları doldurdu. Oğlanlar ellerinde sapan keselerinde taşla dış kalenin mazgallarına tırmandılar. Kamlar durmaksızın yakılar, haplar, melhemler kardılar.

Gün Baykonur üstünde ışırken, bey kösü gümledi.

Tokmağın her vuruşunda bir kesim koşar adım kendi siperine yöneldi.

Tokmak kösün geniş karnına son kez indiğinde, herkes yerini almış.. gözünü Otrar sapağına dikmişti. Baykonur'dan koparak ken-

di eğrisinde yükselen güneş, Cend'in ıssız sokaklarında avare dolaşan o son sesi kaptı. Billur gökyüzünde tutam tutam serazad gezinen bulutlara savurdu. Ses bulutlarda kabardı, yoğaldı, çoğaldı. Gök gürültülerine özenerek inlere komlara.. koylara koyaklara.. otlaklara, otaklara.. ocaklara obalara.. boylara budunlara.. uçlara bucaklara dolandı... Çöller silkindi kalktı. Oğuz yatağından sıçradı. Atlı atına atladı. Yaya çarığını sıkıladı. Kızılkum'dan Karakum'a, Karakum'dan Kızılkum'a doğru mubalağa akın başladı.

Ve ses, işini görmenin kıvancıyla yorgun argın, Seyhun'un duru köpüklerine sepildi. Her yakamoz bir sal oldu.. her birine umut doldu. Bir bölümü Aral'a, bir bölümü Tanrı Dağları'na yöneldi. Selçuk'la pîr ata, bu düşü aynı anda gördü.

İkisi de gözlerini kısıp salları izledi. Kulaklarını açıp kösün sesini dinledi.

Ses vardı, vardı.. yabgunun mehterine kavuştu.

Kölemenler yataklarından uğradı.

Kimi kırbasından damlattığı suyla, kimi tükrüğüyle parmaklarını ıslattı. İvecen gözlerin çapağı silindi. Börkler, tolgalar başlara geçirildi. Sadaklar sırtlanıldı, yaylar omuzlara asıldı. Kılıçlar kınlarında, hançerler kuşaklarındaydı. Her biri tez elden üstünkörü yoklandı. Koşar adım saflara dizilindi.

Fokur fokur kaynayan döğülcük çorbası, kazanlardan karavanalara boşaldı. Karavanalar safların arasında dolandı. Kepçeler karavanalara boş girdi dolu çıktı. Çerinin uzattığı sahanlar doldu. Sahanı dolan bağdaş kurdu. Somunlar parçalandı, sahanlara doğrandı. Şimşir kaşıklar kuşaklardan çekildi. Lokmaları kabaran sahanlarla, höpürdeyen, şapırdayan ağızlar arasında mekik dokumaya başladı.

Yabgu balkaymak çanağını iteleyerek elini kaldırdı. Mehter anında toplan borusu vurdu. Çorbasını içen sipahi atının.. yaya cıdasının başına dikildi.

Ordusunun hazır olduğunu gören yabgu, ipek otağından çıktı.

Emirleri, elleri göbeklerinde ardı sıra yürüdüler. Boynunu yay misali gerip yelesini saçak benzeri sarkıtan doru atının başına vardı. Seyis binek taşı benzeri dört ayak oldu. Beygu çizmesinin katı tabanını kürek kemiklerinin arasına yerleştirerek sıçradı. Doru atın eyerine yerleşti. Dizginleri eline tutuşturan seyis, hemen arkaya geçti. Atının üstünde emirlerine bakan yabgu, başıyla at bin buyurdu.

Komutanların tamamı göz açıp kapayana atlandı.

Yesi'den ılgarla, Cend'e yürüdüler. Yol toz bulutuyla kaplandı.

Gün kendi eğiminde daha bir yükseldi. Kuşluk öğleye döndü.

Yabgu atının üstünde hafifçe kaykılarak ufka baktı. Cend sessiz, suskun, devinisiz surlarıyla, gelişinden habersiz görünüyordu. "Bir âsinin böylesine kaygısız olması görülmemiştir. Selçuk genç sayılır. İyi eğitildi. Yetkin bir komutan olduğunu kaç kez kanıtladı. Her kanıtını gözümüze sokmakta duraksamadı. Kişi yedisinde neyse, yetmişinde o oluyor. Çocukken yetkindi. Azbiraz palazlandı, isyana kalktı.

Gözünü kırpmadan memurlarımı kovdu. Ama her âsi gibi boş bulundu.

At hırsızlığı yanına kaldı. İsyanı karşılık bulmadı ya!.. Kendini bir şey sandı. Ama suçun tamamı onun değil. Cendli de onun suç ortağı. Memurlarımın kovuluşuna seyirci kaldı. Bir kişi ya da topluluk bunca pervasız olabilir mi?

Oluyor!..

Ve Oğuz yabgusu yapılanı yanlarına kâr bırakacak sanılıyor.

Az sonra kılıçlarımız boğazlarına dayandığında, pervasızlığı öğrenirler. Öğrenirler ya, onlar için geç, başkalarına örnek. Her kent, herkes bilmeli ki, Oğuz yabgusuna isyanı düşünmek, canı pazara sürmekle denk. Dokak denedi, kam ata olmasa ölümlerden ölüm beğenecekti. Selçuk daha beterini etti. İsyan tuğunu dikti.

Boynuz kulağı geçer, boşuna denilmemiş. Oğul babadan beter çıktı. O töre adına bana karşı çıkmıştı. Bu hırsızlığını örtmek için devlete karşı geldi. Dokak'tan kurtulduğuma sevinemedim. Baba-

sının yerine Kınık'a bey seçilince umutlanmış.. uyum içinde çalışır sanmıştım. Akıllı, bilgili, sarayımda, yönetim bili ve görgüsüyle yetişmiş genç bir bey.. çok yararlı olabilir diye düşünmüş.. töre diye subaşılığa kurulmasına göz yummuştum.

Hatun haklıymış!..

Bu o babanın oğlu. Kesinlikle güvenme. Fırsat elde, beyler seninle birlikken mutlaka gider, demişti. O gün Yesi'den kaçırınca ardına düşmeli... Cend yolunda basıp işini bitirmeli.. kurultaya izin vermemeliydim.

İki beklenti basiretimi bağladı!..

Dedim ki subaşı, yetkin bir komutan olarak ordunun başı.. devletsiz ordu, ordusuz devlet olmayacağını tez zamanda öğrenir. Korumakla yükümlü olduğuna asla hıyanet etmez. Gençtir!.. Atak ve coşkuludur. Aklı başına gelende, ödevine sahip çıkar. Görevinin başına geçer.

O kurultay topladı.

Kurultay Oğuz'un olmazsa olmazı!..

Onca bey, onca han ve bir nice kurul, gem tutmaza doğrusunu öğretir. Devlete karşı çıkanın, kendilerine de karşı davrandığını bilir. Azanı yola getirir. Elini ayağını bağlar, gereğini yapması için yabgusuna teslim eyler.

Tam tersi gerçekleşti. Devleti savunmak bana düştü.

Kurultaydan han çıktı!.. Bir memurla, üç beş erimi ürküttü ya beyimiz!.. Hanlığı pek bir kolay iş sandı. Besbelli sırtüstü yatmış. Bunca yaklaştık, ne bir gözcü var Cend surlarında, ne de en ufağından bir kıpırtı!..

Ordu yürüyünce, Cend can telaşına düşmüş olmalı.

Selçuk'la yamaklarını balbal benzeri kapı önüne dikmiş. Böylece kıyımdan kurtulmayı ummuş. Yağma yok!.. Kent isyana katılmasa, Selçuk bir avuç çapulcuyla, memurlarımı kovalayabilir miydi?

Her isyanın bir bedeli vardır. Ve her âsi, o bedeli mutlaka ödemelidir.

Yabgu köhnedi.. cenkten elini yudu.. zevku sefaya daldı sanmış olmalılar!..

Oysa ilk öğretilerden biridir. Su uyur düşman uyumaz," düşüncesiyle başını çevirdi. Uzun uzun kölemenlerini süzdü. Atlılar korku salacak kadar kalabalık.. yayalar ürkütecek denli öfkeliydiler. Akşam olmadan Cend'i teslim alıp sancağını dikmek amacıyla atını sürdü.

Ordu bunu bekliyordu. Atlılar sancağı sallaya sallaya ardına düştü. Yayalar cıdaları havada peşlerinden koştu.

Seyhun sapağını yel gibi geçtiler.

Selçuk, gözlerini dikmiş, yayaların her adımıyla menzili ölçmeye durmuştu.

Arayı yeterli gördüğü an, kızıl tuğunu kaldırdı. Sapak sırtındaki çalılar anında devrildi. Ve ordunun artçıları, sırtlarına saplanan oklarla yere serildi. Çığlıklar ön safa erişmeden yeşil tuğ kalktı. Yayalar iki yamaçtan yağan ok yağmuruna tutuldu. Sele kapılmış kütük gibi o yana bu yana yalpalayarak, çil yavrusu gibi dağıldılar.

Yabgu ardındaki kargaşayı ayırır ayırmaz durakladı. Ordu sanki emir almıştı. Zınk diye durdu. Dönüp baktığında, yaya kölemenlerinin bozulduğunu gördü. Bir an şaşkınlıkla yağan oklara baktı. Sonra kalan birliğiyle Cend surlarının ardına sığınmak için atını kamçılayıp yelesine yumuldu.

O an mavi tuğ havalandı.

Havayı bir vınıltı kapladı. Sanki ebabil kuşları Selçuk'un yardımına koşmuş.. ırmaktan gagalarına aldıkları çakılları ordunun üstüne atmaya başlamışlardı. Başı, boynu, sağrısı, ayağı ya da toynağına taş gelen at, dizgin tutmuyor, saftan koparak, sağa sola yalpalıyor, saldırıyı kargaşaya döndürüyordu.

Sipahilerin tolgaları baş, kulak ve burunlarını.. kalın keçe zırhları gövdelerini, her türden delici kesici gereçten koruyor.. gözleri ağızları, boyunlarıyla baldırları açıkta kalıyordu. Görünmez sapancılar pek bir ustaydılar.

Attıkları taş, atları bozmakla kalmıyor.. kölemenlerin gözlerini çıkarıyor.. dişlerini kırıyor.. boyun ve baldırlarından demir tolgalı başlarına ağan acıyla attan düşürüyor.. düşen, üstüne yağan taşlar yüzünden bir daha kalkamıyordu.

Yabgu sonunda Cend'e varamayacağını anladı.

Atının dizginini kastı. Ordusundan kalanlar anında durdu.

Taş gülleleri uzaklara atabilen bucurgatlı sapanlar işaret bekliyordu. Boz tuğu kaldırmaya hazırlanan Selçuk'un eli boşlukta kaldı. Yabgu, yolla Seyhun arasında bir yay çizerek geri döndü. Ardı sıra bir toz bulutu sürükleyerek Otrar sapağına erişti.

Cend'i basmaya kalkışan, basılmıştı.

Yeşil tuğ havalandı.

Siperdekilerin tamamı yerlerinden fırladı. Ellerini enselerinde kilitleyerek teslim olan kölemenlerin başına üşüştüler. Sağesen olanları pusatlarından soyup fıtyanın gözetimine teslim eylediler. Yürüyebilen berelileri topluca kapı ağzına yönelttiler. Ağır yaralıları dört kol tutarak sallamadan maslağın önüne taşıdılar. Otacılar, orada saf tutmuşlardı. Her gelen yaralının kanını yuyup melhem çalarak sarmaya giriştiler.

Sipahsalar Üntekin sağesen tutsaklanmıştı.

İki koluna iki kişi girdi. İtip kakmadan Selçuk'un önüne getirdiler.

Üntekin yengi sahibine saygı sunmaya hazırlandı. Selçuk diz çökmesine fırsat vermeden atından atladı. Koltuklarının altından tutup kaldırarak sarılıp omuzlarından öptü. Cendli hiç şaşırmadı. Üntekin, hayretten küçük dilini yutayazdı.

Selçuk şaşkınlığını büsbütün artıran bir sevecenlikle;

— Hoşsafa gelmişsin yoldaşım. Kentimize onur katmışsın. Sen üstüne düşeni yaptın. Şimdi kutlu konuğumuzsun. Dilediğin süre başımızın üstünde yerin var. İstediğin an, istediğin yöne gitmek elinde, der demez Üntekin tutmasına komadan diz çöktü;

— Biz canınıza kast ettik!.. Siz yaramızı otadınız. Bir de bu ko-

nukseverlik, diye yere kapanarak; — Bir beye kölelik, bir zorbaya kulluktan yeğdir, dedi.

— O nasıl söz canyoldaşım? Bizde kul köle yok, herkes eşit bilmez misin? Cenk bitti. İnsanlık ve barış başladı. Gitmeyi dilersen buyur!.. Yolun açık olsun. Bilece kalmayı istersen, senin gibi bir cengâverle omuz omuza kılıç çalmak bize onur verir.

Üntekin'in gözlerinden yaş geldi. Ağıtına bütün tutsaklar katıldı.

Eller enselerden çözüldü. Tersiyle gözler silindi. Cendli de bu toplu ağıta katılmak üzereydi ki, Üntekin;

— Size katılmanın hiçbir şartı yok mudur?

— Vardır, dedi anında pîr ata.

— Nedir?

— Kurultay kararına uymak!..

— Nasıl?

— Tanrı'nın birliğine.. ondan başka tapacak bulunmadığına... Muhammed'in onun yalvacı olduğuna tanıklık ederek!..

— Bu kadar kolay mı?

— Sünnet de var ama, kurultay on iki yaşından büyüklerin hoşgörülmesini kararlaştırdı.

Daha pîr ata sözünü bitirmeden bütün tutsaklar şahadet getirmeye başladı.

Cendli'nin onuru, Selçuk'un gücü arttı.

ON BİR

Torosların Akdeniz yeşili, Ege'nin bozuna dönüştü.

Bozdağlar, doğudan gelen için sol yanını iki Menderes'e.. sağ yanını Gediz'e yatırmış dev bir ipek böceği gibi kıvrım kıvrım bilinmeze uzanıyor.. başının herhalde oluştuğundan beri kır saçlarını Akdeniz'de yıkama tutkusuyla güneşi izliyordu.

Doru at kuyruğunun düğümünü yeni dikmemişti. Ama yağız at, gün bir cıda boyu yükseldiğinden beri, soluklarını sıklaştırmış.. doru ata ayak uydurmak için olmalı, ağzıyla sağrısı köpük içinde ılgar gitmeyi sürdürüyordu.

İki yoldaş aynı anda ufka baktılar. Keles sol, Bizans'ın Filadelfiya'ya çevirdiği Alaşar sağ gözüne değdi. Biri Bozdağ'ın tepesine, Mendereslerden birinin kaynağına.. biri yamacın ovayla birleştiği yere, çay kıyısına kurulmuştu. İkisi de uzaktan bakışa çatma duvarlı ahşap evleri.. yosunlanmış kiremitleriyle yatır mezarları gibi suskun ve dingin görünüyordu. O bakış sürecinde üzerinde birkaç ceviz ağacının serpiştiği bir yaylaya erişmişlerdi. Yağız at birdenbire yıkıldı.

Binicisi Sinan Abdal bir düşüş anında çevik olduğunu kanıtladı. Atın yıkılacağı an kaykıldı. Ayaklarını üzengilerden kurtardı. Apışını ayırarak atın altında kalmaktan sıyrılır sıyrılmaz, at yere uzanmadan zıplayıp indi.

Horasan'dan bu yana olagelen yinelendi.

Doru atın binicisi Aydın Abdal, başını hafifçe düşene çevirdi. Gözlerinde bir an ayrılık hüznü yandı söndü. Sonra yeniden ufka

döndü. Doru atı topukladı. Sinan o bakışa gözlerini kırparak; "Yoldaşlığımız buraya kadarmış," yanıtını verdi. Ardından sesinin var gücüyle; "Yolun açık... Kutun bol olsun!.." demekle yetindi. Doru at, kozluca yaylayı çoktan aşmış.. dev bir ipekböceğine benzettikleri Bozdağlar'ın sırtındaki boğumlardan birinin ardında gözden yitmişti.

Sinan, içine oturan yalnızlık duygusunu kendi sesiyle avuta avuta atının başına çöktü. Dört ayağı neredeyse birbirine koşut kilitlenmiş at, başını uzatmış, sessiz sessiz ağlıyor.. binicisini yolda komanın utancını örtmeye çalışıyor.. ama açılan gözkapakları, gözlerinden damlayan yaşlarda ele veriyordu. O çöker çökmez başını zorla kaldırdı. Bağış dilercesine binicisinin dizine koydu. Sinan dizindeki başa eğildi. İlkin elinin ayasıyla ıslak gözlerini sildi. Sonra biraz daha eğilip öptü. Atın dört dönen gözlerinde, utancın hüznü yerine, bağışlanmanın sevinci yandı söndü. Git gide ağırlaşan başı kucakladı. Göğsüne yasladı. Horasan'dan bu yana teptiği yolu alkışlarcasına başını sığazladı. Koşarken sancak saçağı gibi yellenen yelesini okşadı. Görevini tamamlamanın erincine eren at, gözkapaklarını yumdu. Sakarlı alnı uzadı. Dili dışarı fırladı. Köpüklü sağrısını, sekili ayaklarını ovdu. Kucağındaki baş daha bir ağırlaştı. Koynundan ilaç kesesini çıkardı. Keçeyle zırhlanmış bir kalem fincanın tıpasını açtı. Atın sarkan diline yeşil bir eriyik damlattı. Yağız at son bir çabayla dilini içeri çekti. Uzun boynunda izlenen titreşimlerle yutkundu. Bir an gözlerini açtı. Derinlerinde minnetin ışıkları kıvılcımlanırken kapattı. Derin bir nefes aldı. Güçlü bir soluk saldı. Başı binicisinin göğsünde kaskatı kesildi.

Sinan, kucakladığı başı hafifçe kaldırarak altından kaydı. Usullacık yere uzattı. Kolanı çözdü. Palanı üstündeki denkle yana aldı. Yağız at çıplak ve kaskatı yatıyordu. Bir an çoktan yitiklere karışan Aydın'ın ardından batı ufkuna baktı.

"Kural böyle," diye iç geçirdi. "Atı düşen, orada kalacak. Yesi'den bu yana on at telef oldu. On canı sepeledik geldik. Bizim kıs-

metimiz buraymış. Aydın'la doru at yürüdü gitti." Düşüncesini derin bir solukla duraksattı. Genzine belli belirsiz yosun kokusu erişti. Kendi kendine, "Deniz yakın olmalı," diye mırıldandı. "İmbat denizin kokusunu dağlara taşırmış."

Birden sözün sahibi Maun Bab'ı anımsadı. Pîr atayı yetiştiren dayısı Arslan Bab'ın oğluymuş. Babası pîri nasıl eğittiyse, o da onu öyle eğitmiş. Her gerçek bilge gibi, kendi aktaracağı tamam olunca, Çin-i Maçin'den Arab-ı Latin'e yollamış.

Bilgeliğe heveslenene yorulmak haram!..

O da düşmüş yollara... Hint'in guruları eğitiminde piştiğini kavrayınca, batıya yönelmiş. Önce Şam'a bilge Farabî'nin dergâhına kapılanmış. Oradaki hizmetini tamamlayarak daha batıya.. İskenderiye'ye yönelmiş. Çocukluğu bilgeler arasında geçtiğinden, Nişabur kitaplığının aslının orada olduğunu duymuşmuş!..

Şam'dan İskenderiye uzak değil. Varır varmaz, Patrik Nasturyus'un, "İçindeki bilgiler Tanrı buyruklarına uygunsa, zaten İncil'de var. Değilse haram!.. Öğrenilmesi günah!.. Hepsini yakın," fetvasıyla küle döndüğünü öğrenmiş. Önüne gelen ilk papazın yakasına yapıştığında; "Ömer yaktı," yanıtını alınca şaşkına dönmüş. Patriğin de halifenin de gerekçesi aynıymış.

"Bilim Çin'de olsa gidin alın," diyen yalvacın halifesi böyle bir iş eder mi? sorusunu bir türlü yanıtlayamamış. Birden aklına, Farabî bilgenin; "Softanın fikri de, zikri de aynıdır. Bu yüzden gerekçesi de hep cehaleti olur" sözleri gelmiş.

İskenderiye'de boş boş oturacak değil!..

Nasturyus'la Ömer'in arasındaki yarım bin yılı düşüne düşüne, bulduğu ilk yelkenliye atlamış. Bilgisi pek bir övülen Patrik Polienides'ten bilgi dermeye.. Bizans'ın yolunu tutmuş. Akdeniz'de çalkalana çalkalana Konstantiniye'ye varmış.

"Yelin sayesinde her adayı, her koyu öğrendik," diye başlar... Daha önce okuduğumuz Omeros'un Ulis'ine özenerek, tatlı tatlı gezilerini anlatır.. her kezinde de; "Ege'de ne çok ada, ne çok koy var bir bilseniz," dedikten sonra Bizans'a varır.

Ve vardığında, Patrik Polienides'in; "Bu yaşamda iki erk tanıyorum. Papazlık ve imparatorluk. Dünyanın yaratıcısı, bunlardan birincisine tinin.. ikincisine ise tenin egemenliğini vermiştir. Her iki erkin zarardan uzak bulunduğu dönemde dünya güven ve erinç içinde yaşar..." diye yaltaklanan Ermeni komutan Çimiskes'i imparator dikme alaverelerinin içinde bulmuş. Ve daha o, böyle bilgelik mi olur öfkesiyle dönmeye hazırlanırken, papazın becerisiyle parmağı ağzında kalmış. At Meydanı'nda düzenlenen görkemli bir şölenle, komutan İmparatoriçe Anastasya ile evlenmiş.. ve komutan Çimiskes, İmparatoriçe Anastasya'nın yatağına subaşı giyneğinden soyunarak girmiş.. erguvanlara bürünerek çıkmış. Ayasofya'da düzenlenen pek görkemli bir törenle.. erguvan pabuçlarını patriğe öptüre öptüre Bizans tahtına Birinci İyonnes Çimiskes olarak oturmuş.

Oturur oturmaz da, kral yapıcının fendinin, kralın erkinden üstün olduğunu öğrenmiş. Tinle, yani öte dünya işleriyle uğraşması gereken papaz.. ten egemenliğine, yani bu dünyaya kral yapıcılığa soyununca, siyaset dolabına girmesin.. dini kendi kirli amacına kaldıraç yaparak, Tanrı'yı.. yakışıklı ve güçlü koca hevesiyle dulluğu başına vurmuş imparatoriçeyi.. cin peri hurafeleriyle toplumu kandırmasın yazılı mı?

Maun Bab, yazılmadığını gözleriyle görmüş, kulaklarıyla duymuş. Diliyle bize aktardığına göre; Anastasya'yla Patrik el ele vermiş.. her zaman, birinin ak dediğine, mutlaka kara diyen Mavilerle Yeşiller ne hikmetse o demde aynı kaba pislemiş... Kısa sürede, o güne görülmedik büyüklük ve donanımda bir ordu kurulup imparator başkomutan ilan edilmiş. Şölen tören, mızrakları göğü tutan, kalkanları yeri örten o ordunun başında Konstantiniye'den çıkarılmış. Ve İslamla onurlanmış kutsal yerlerin, yeniden kâfirleşmesi için, Arap çöllerine Haçlı seferine yollanmış.

O da, kocasız günlerin öcünü alan genç dul yorgunluğundan mı, her askerin gönlünde yatan yengi tutkusundan mı, diretirse, onu getiren yelin, yerine başkasını üfüreceği korkusundan mı, bilinmez!.. Duraksamadan o uzun yola koşmuş.

Bizans'tan sınır kenti Antakya, bin fersaha yakın mesafede. Ordu ağırlığının çok büyük bölümü kağnılara yüklenmiş. Uzun yassı denkler develere sarılmış. Ve Bizans hazinesinin sandıklarını boşaltan ücretli çeri, yayan yapıldak cihada salınmış. Kağnı hız ve nazıyla geniş ovalar.. ulu ırmaklar.. yüce dağlar aşarak bin fersaha yakın yolu aşmak, deveye hendek atlatmaktan zordur. İmparator genç, güçlü, kararlı ve hevesli ya!.. Atlatmış. Ve ilkyazda Konstantaniye'den yola çıkan imparator.. Anadolu'yu baştan başa geçerek, son yazın son günlerinde Bizans'ın sınır kenti Antakya'ya varmış. Zülkarneyn'le Küçük Dârâyavuş'un çarpıştığı Amik ovası, kuş pislese yere düşmeyecek sıklıkta çadırla kaplanmış. İmparator, ister istemez bir sonraki ilkyazı orada beklemiş.

Nevruz dirimi Toroslar'ın bozunu filizlendirir filizlendirmez, çadırlar sökülmüş. Antakya'dan çıkılmış. Fırat izlenerek Halep önüne varılmış. Kent çok kısa sürede alınmış. Oradan Amik'e dönülmüş. Yol yorgunluğunu atacak kısa bir molanın ardından Hama'yı.. hızlı bir yürüyüşle Humus'u imparatorluğuna katmış. Orada bir güzel dinlendikten sonra Şam'ı da ele geçirmiş. Seferin asıl amacı Filistin'le ordunun arasında bir Baalbek kalmış. Kuşatma uzun sürmemiş. Orası da düşünce Filistin sınırı ordunun ayakları altında kalmış. Taberya baskıya dayanamamış... Nazaret kendiliğinden teslim olmuş... Akkâ'da Müslüman çok olduğundan uzun süre direnmiş. Ne var ki, ordu güçlü.. direnen mücahitler yardımsızmış. Sonunda kenti alır almaz Müslümanların tamamını, kadın erkek, yaşlı genç, sabi sübyan ayırmadan kılıçtan geçirmiş. Haber iletilir iletilmez, Kayseriye korkuya kapılıp daha imparator yoldayken vire istemiş. Beyrut ve Sidon'u da onlara katmış.

Gayrı İslamı doğum yerine süren imparatora Zülkarneyn'lik taslamak.. ve hem Bizans'a.. hem bağlı, Rus boyarları, Gürcü prensleri, Pontus valileriyle, Ermeni Kralı Üçüncü Aşot'a.. hem haraçgüzarlarıyla, Roma başpapazına; "Tansığı duy!.. Haberin olsun ki, tüm Fenike, Filistin ve Suriye, Arap kâfirlerinin boyunduruğundan kurtularak Bizans'a katıldı," diye kostaklanmak kalmış.

Hepimiz hak etti, kutlasın anlamında baş salladık.

Meğer Maun Bab, her bir şeyin zâhirle bâtın gibi iki yüzü olduğunu anlatmak için bu doğrulamayı bekliyormuş. "İyi de," demişti hemen; "O bir nice kostaklanırsa kostaklansın, her bir dönem ve yerde, kral yapıcılığı, krallığa yeğdir!..

Ve kral yapabildiğine göre, lamı cimi yok!. papaz siyasetin ustası demektir... Böyle bir usta, tinsel alanı kullanarak elde ettiği gücü, tensel alana yaymasın.. hatta her iki alanda da pekiştirmesin olası mı?

Elbette değil!..

Asker imparator Arap çöllerinde dilediğince kostaklansın. Hatta istiyorsa, Berber ve pek özendiği üzere Zülkarneyn misali Hint ya da Oğuz çöllerinde de cevelan eylesin. Haraç ve yağmasıyla askerinin ücretini ödedikten sonra, Bizans'ın umurunda olmaz. Çünkü o gerçek yöneticisini bulmuştur.

Patrik Polienides!..

Gayrı gel de böylesine cinlere karışmış bir bilginden doğrulukla erdemin yol ve yöntemini öğren. Ve öğrendiğini sarınıp yolda oyalanırsın diye yeme içme.. yatma uyuma.. suları balıkların yardımıyla geç.. dağları kuşların desteğinde aş.. sağ esen ülkene dön.. öğrendiğini Oğuz Kurultayı'na yutturmaya çalış bakalım!..

Adamı osaat ya deli diye tımarhaneye tıkıp güllâbicilere teslim eylerler.. ya elbirliğiyle bir meydan dayağı çekerler ki, ayının oğlak yemesi gibi kırılmadık kemiğin kalmaz. Böylesi bi şey de aklı başındaki âdem için olacak şey değil. Ben de olacağı işledim. Hemen papasın öğrenciliğinden koptum. Kös kös Endülüs'ün yolunu tuttum."

Böylece Maun Bab, Abdal olmuş çıkmış.

Dedemin anlata anlata bitiremediği hilafetin Bulgar elçisi İbni Fadlan misali desem, o hem hiç deniz aşmamış.. hem devlet görevi üstlenmiş... Ve dahi elindeki mührü gören bütün kapıları önüne açıvermiş... Omeros'un Ulis'ine benzetsem, onun da ne altın postu ararken.. ne Turova'dan dönerken uzun bir kara yolculuğu yok. Sinbat

misali, bütün engelleri aşarak bilgeliği aramış, desem.. uçan halıdan yoksun. En doğrusu bize örnek olacak bir çabayla, aşıtsız dağları aşmış.. geçitsiz ırmakları geçmiş.. geniş ovalarda yürümüş.. büyük denizlere yelken açmış.. dört yönün kutuplarıyla buluşmuş. Sekiz cihetin yıldızlarına ulaşmış. Bilginlerle tartışmış. Bilgelerle tanışmış. Dervişlerle semah eylemiş.. keşişlerle çileye girmiş.. ermişlerle halvete dalmış... Gâh çıkmış gökyüzüne, âlemleri seyretmiş... Gâh inmiş yeryüzüne, âlem onu seyretmiş. Kendini dönecek kadar dolu, uçacak kadar boş bulunca, ulu pîrimizin eteğine yüz sürmek amacıyla dönmüş. Döner dönmez de, onun bütün evre, durak ve aşamalarını gizli gücüyle, şu an bizi izlediği gibi izleyen pîrimiz tarafından dergâhımıza eğitmen atanmış.

Bütün o yolculuklarda bilgeliği bulmasa pîrimiz, derslerimize sokar mı?

Belhiler, Vasi el Türkler, İbni Havkallar, Usturlap buluşçusu Feruhhanlar, Dinavenler bir yana, gökbilimin arşı, budunbilimin pîri, tarihin tarihçisi, felsefenin sûfisi, ulular ulusu Birûni'nin.. bilimin çağdaş Eflatun'u, Aristotalis'la Sokratis'i harmanlayan büyük sûfi, hekimliğin çağötesi Bukrat'ı, otamanın ölümsüz Lokman'ı İbni Sina'nın.. kelamın kelamcısı, heyet biliminin kurucusu, yüce Razi'nin ardılı, Mansur'un... Ve "*Ben bir fincanda deniz, / Bir noktayım bir harfte / Alif-i kadd, her alfte, / Alif-i kaddim işte*" diyebilen Baba Tahir Uryan benzeri ermişlerin öğrencisi olmak bile, bir kişinin elde edebileceği onurların.. kazanacağı sevapların ve ulaşacağı erdemin en büyüğüdür. Ya onların kürsü edindiği dergâhta, eğitmenlik?

Bilim gökyüzünde, cevelâna çıkmış bir yıldız, desem Merih midir, Utarit mi? sorusuna yanıt bulamam. Yesevi dergâhı, öyle bir özdü ki, bilim arılarının tamamı, kalmasa da, mutlaka oradan geçerdi. Bu Baba Tahir Üryan da, Hamedan erenlerinin pîri olarak geçenlerden.. geçip giderken hepimize ermenin eşiğini aşırtanlardandı.

İlk dersinin ardından, almamız gereken dersi Maun Bab anlatmıştı.

Meğer bizim gibi ham ervahlara bir şamar atmış ki!.. Hafazanallah!..

Bir akşamüstü dergâhımıza geldiği gibi sessiz sadasız Hamedan Medresesi'nin kapısından girer. Bizim ikindi-akşam ezanı aralarımız benzeri, söyleşi kurmuş, eğlenmekte olan suhteye sokulur. O gün gördükleri ders üzerine söyleşi kurmuş.. kerametle safsata üzerine koyu bir tartışmaya dalmışlarmış. Uzun bir süre, sanki tartışılan konuyu ilk kez duyuyormuş gibi onları dinler. Bir ara, tanımadıkları, çul abalı, keçe kebeli bir yoksulun kendilerini can kulağıyla dinlediğini görürler. Bu da kim, bakışları üzerinde kilitlenen fukara ağzını açar. Ve belli belirsiz bir sesle; "Bilim için ne yapmak gerek?" diye sorar.

Hepimizin başından geçti.

Öğrenci punt bulanda haytalık etmezse, odun geldiği dünyadan, odun gider.

Tam söyleşinin ortasında bir saf bulmanın kıvancı, suhtelerin gönlüne hoş gelir. Tartışmayı keser... Saraka hevesiyle birbirine göz kırparlar. O kısacık bakış anında sözü, ağzı iyi laf yapana aktarırlar.

O da aklınca, olanaksızı bulanın kıvancıyla; "Bu güne benzer bir kış gecesini medresenin buzlu havuzunda çırılçıplak geçirmek gerek" diye kestirir atar.

Meraklı yoksulun ağzından sadece bir; "Ya!.." çıkar.

Suhte sarakası yaz yağmuru gibidir.

Onda nasıl gök yarılır, yer delinir, ortalığı sel götürürken birden güneş açar.. gök masmavi parlar.. yer yerinde durur.. sel gider, kum kalır misali geçiverirse.. işte öğrenci şakası da öyledir!.. Yapılır... Gülünür... Unutulur.

Onlar da, bu uzun boylu dervişin "ya"sına keh keh gülerlerken akşam ezanı okunur. Aptesi bozulmayanı hemen.. bozulanı tazeleyerek mescide koşar. "Ya!.." da, bilim hevesi de, eğittikleri koşul da unutulur.

İvecen namazı kılar.. karanlık iyice basmadan imaret sofrası-

na çökmek için medrese mescidinden çıkarlar. Ve çıkar çıkmaz gördükleri karşısında hayret ve dehşet içinde kalır... Akıllarını başlarına devşiremez.. birbirine sokularak avluya yığılırlar. Meğer sonradan Tahir Bab, olduğunu öğrendikleri ermiş, saflığından mı, suhte haytalığına en anlamlı dersi verme hevesinden mi, insanoğlunun ürküsünün ürkmeye, korkusunun korkmaya, sakındığının sakınmaya.. çekindiğinin çekinmeye değmediğini ispat istediğinden mi, insan istencinin, olanaksızı mümkün kılacağını kanıtlamak için mi? Bilinmez. Medrese havuzunun başına dikilmiş... Kebesini mermer sahanlığa bırakarak, abasının tığ-ı bendini çözmektedir.

Sangı bengi olurlar.

"Hele dur, biz halt ettik," deme mecalini dahi bulamazlar.

İmaret çerağlarının aydınlattığı avluda, havuza kendileri girecekmişçesine buza keserler. Gözlerini oğuşturmak isterler elleri kalkmaz. İçlerinden engel olmak geçer, töre elvermediğinden bedenleri kıpırdamaz. O andan başlayarak Baba Tahir Uryan adını alan ermiş, avludaki kaynaşmaya dönüp bakmaz.

Suhtelerin faltaşı gibi açılan gözleri önünde soyunur... Havuz yüzeyindeki bir karıştan artık buzu, soğan kırar gibi elinin ayasıyla şamarlar... Çatlayan buzda ince bedeninin sığacağı deliği açar açmaz, dikilir. Ve bir damla gibi şıp diye suya girer.

Birbirine bile bakamadan şallak mallak donar kalırlar. Hazır bilimden bilisiz, dünyadan habersiz bir saf bulduk!.. Azbiraz sarakaya alalım da, günümüze eğlence çıksın düşüncesi, her birinin karabasanı olmuş.. aşı ekmeği unutmuşlar.. akılları kanayan bir vicdan yarasına dönmüştür. "Ya bu incecik yaşlı adam, buza girer girmez donarsa!.. Her biri düşünülmüş bir cinayetin ortağı olmaz mı?"

Olur ki, hem de nasıl!..

Dehşet dillerini tutmuş. Elleriyle ayaklarını bağlamış... Bel bel baktıktan sonra suçluluk duygusu kaçışa dönüşmüş. İmamesi kopmuş tespih taneleri gibi aç susuz hücrelerine sepelenmişler. Sepelenmişler ya, uyku hak getire.

Madem soyunup buzlu suya girdi, kendi istenci.

Kişi istencine karışmak törede ayıp.. inançta günahtır!..

Töre, kişiyi kutsadığından ayıptır. İnanç seçtiği yol engellendiğinden günah!.. Bu yüzden, kimi Buda'nın tahtı bırakışını.. kimi Musa peygamberin Tûr-u Sina'da başına geleni.. kimi Mete Han'ın, kimi Sokratis'in seçimini.. kimi Ali-yi Murtaza'nın kölesinden aldığı dersi düşüne düşüne rahatlamayı denemiş. Ne mümkün!..

Hiçbiri gözünü kırpamadan, hepsi de yatağında dönmüş durmuş.

Kişi istencine karışamayacaklarından tutup çıkaramazlara sığınmışlar, sığmamış... Koskoca adam, bu soğukta buzlu havuza girmenin ne olduğunu bilmez mi? savunmasına sarılmışlar. Vicdanları kanmamış... Varsa suç da, günah da hepimizin diye sızıyı azaltmayı denemişler... Sevinç paylaşıldıkça artar ya!.. Suç paylaşıldıkça azalır sanıları boşa çıkmış. Gece yarısını tüketip sabaha yakınlaşmış. Her biri suçun tamamını üstlenip bin pişman yatağından fırlamış. Hepsi aynı anda, havuzdan alay ettikleri yoksulun donmuş cesedini çıkarmaya koşmuş.

Ve havuzun başına geldiklerinde düşüp bayılan.. hüngür hüngür ağlayan.. olduğu yerde semaha duran.. çığlık çığlığa bağıranları olmuş. Çünkü akşam ezanından sonra buzu kırarak havuza giren kişi.. sabah ezanından önce dipdiri, sapasağlam ve asıl ilginci kupkuru akşam açtığı delikten çıkmış. Zırp diye abasını giymiş. Tıp diye kebesini takmış... Yüzünde çoğunun alaya, azının tansığa yorduğu bir gülümsemeyle; "Sağolun!.. Sayenizde aydınlandım," diyerek, tıpış tıpış mescide yürümüş. Saraka heveslisi suhteler neye uğradıklarını şaşırmış... Medrese saygısını, azarlanma kaygısını bir yana bırakmışlar... Telaş içinde hocaları İbn-i Sina'nın hücresine koşmuşlar. Daha onlar; "Bilim için ne gerek," derken yüce bilge; "Siz Tahir Bab'ın muştusunu getirirsiniz," diye yatağından fırlamış. Öyle geceliğiyle, yalınayak başıkabak onu bulmaya koşmuş. Suhteler attıkları taşla, vurdukları kuşun değerini o zaman anlamışlar... Hocalarının peşinden avluya çıktıklarında, bir kez daha hayretlere gark olmuşlar.

Bilgeler bilgesi koca İbni Sina, onları şallak mallak şaşırtan kıl abalı adama sarılmış, yüzünü gözünü öpmekteymiş. En cesurları, daha fazla dayanamamış. Öne geçip karşılarına dikilmiş. O soğuk suda neler olduğunu açıklamazsa, kendileriyle eğlendiğine hükmedeceklerini söylemiş. Yüce ermiş, o anda gizi açığa çıkmışçasına utanmış. Ve başı yerde, gözleri çıplak ayaklarının ucunda yumuşacık; "Vecd, mevcut eşya bilgisinin yitimi ve yitirilen eşyanın vücududur," demekle yetinmiş.

O zamanlar, hepimiz yeni yeni tomurcuklanan taze fidanlarız.

Bu özdeyişi orasından aldık, bilinçle vecdin bağlamını çözemedik. Burasından aldık, bilimle duyumun sarmalından çıkamadık. Sonunda aramızda kararlaştırıp bir ders arasında, İbni Sina pîrimize sormaktan başka çare bulamadık.

"Bilmem ki nasıl özetlesem," diye başladı yüce bilge; "Bilgi çok yüce değerdir. Onun üstüne eklenen sezgi, o değeri cevher eyler. Cevher var edendir. Ve var eden varlık olmaktan çıkar. Ateşte ateşin.. suda suyun.. havada havanın.. toprakta toprağın tini olur. Eşya tinin teni... Yani dış yüzüdür. Dış içe zarar verebilir mi?" sorusuyla aklımızı büsbütün karıştırdı.

Karıştırdığını anlar anlamaz da gülümseyerek; "Siz henüz bilgi çağındasınız," buyurdu. "Sezgi demi geldiğinde, eren sözünün anlamını kendiliğinizden kavrarsınız," dedikten sonra; "Onun hünerleri salt söylencelerden ibaret değildir ki," deyip sustu.

Zikre daldığını sandık. İçimiz içimizi yerken saygımızdan sustuk kaldık. Bize bilgi üstüne eklenen sezginin örneğini vermek istediğini birden; "Bakın size tanık olduğum bir olayı anlatayım," deyiverince anladık.

"Hemedan rasathanesinde heyete ilişkin bir meselede takılıp kalmıştık. Bizi çok özlediği.. söyleşimizden yararlanma tutkusuna dayanamadığı gerekçesiyle Hızır Aleyhisselam gibi yetti. Halimizi, hatırımızı sordu. Anlatmamıza kalmadan takıntımızı gördü. Ve bizim sayfalar boyu rakam yaza yaza çözemediğimiz hesabı o, ayak başparmağıyla toprağa çiziverdi."

Bir ağızdan; "Desenize gerçek bir erenle onurlanmaktayız!.." diye çığrıştık.

Sonunda anladığımızdan hoşnut; "Değerini bilin!.. Ve ne ki işler uğraşın, didinin.. mutlaka aslını öğrenmeye devinin. Çünkü cevher vecde gelende, özü istediği biçime sokuverir. Bundan olsa gerek denir ki, sizin Baba Tahir Üryan dediğiniz eren.. bir kış ortası, yelin buz gibi estiği bir anda... Hemedan soğuktan donmasın diye, Elvend dağının karını iç ateşiyle eritivermiş."

Tam bir deryaya rastladığımızı anlamamak mümkün mü?

Ve o andan sonra, her birimiz birer ayran budalası gibi kuyruğuna takıldık. O titredi biz titredik. O uzandı biz uzandık. O, yüce Peygamberimiz Hazreti Muhammed Sallallahu vesellem gibi, bizim gibiler için bilinmezden, haberler getirdi. Biz haşâ, sümme haşâ, eshab-ı kiram gibi anında ezberledik. Sonunda bir Baba Tahir Üryan olamadık. Ama o kutlu kişinin tilmizi olma onuruna kavuştuk.

Hiç unutmam, bir dersinde, tek tek hepimizi süzerek; "Gerçek bilgi, yakîn bilimi elde edildikten sonraki seziştir," demişti de, o zaman neyin ne olduğunu bir türlü kavrayamamıştık. Meğer bütün bilimlerin deneyle kesinleşmiş sonuçları.. hem de tamamı elde edilmeden.. o sözün içeriğine göre, hatta o da yetmiyor.. kazanım ve birikim özümsenmeden yapılan her iş.. ister tapınma, ister yakınma.. yapılanma ya da isterse yaltaklanma olsun, avara kasnak bir gösteriden ibaret kalırmış.

O demin hamlığında nerden bilirdik?

Elbette aylar sonra o özdeyişi; "Cehaletin öldürdüğü hiç yaşamamıştır... Zikrin öldürdüğü hiç ölmez," diye pekiştirmese belki hâlâ kavrayamazdık. Oysa kişi hem bilir hem sezerse, Baba Tahir Üryan'la yamağı, eşi, sevgilisi, yârânı Fatma Lere'ye döner. Ve dönende, bir tencere pirinç "çaryak"ıyla, bütün bir orduyu doyurur.

Ve o ordunun sahibi, hayretler içinde bütün hazinesini önüne serince; "Bize altın gereksiz, orduya açlık yararsız, sen onu ona harca," der çıkar.

O düzeye erebilene ne mutlu!..

Ve ne mutlu, Pîr Yesevi, yeğeni ve öğrencisi.. bizim ulu öğretmenimiz Maun Bab gölgesinde ermeye koşulana!..

Kişi, noksanını en iyi bilendir!..

Ne var ki, yüce pîrimiz, başöğretmenimiz Yesevi hazretleri, kişide fazlayı gören çok az bilge ve erenden biridir. Cevherin hası.. balın özü.. tinin tini, tenin teni, eşyanın aslıdır. O yüzden Asya'da, Afrikiyye ve Endülüs'te bir nice büyük bilgin, bilge ve ermiş varsa, dergâhına gelir. Kimi özüne öz katar. Kimi bizi eğitmeye kalır. Kimi geçerken uğrar. Ve her uğrayan da Baba Tahir Üryan misali, mutlaka bir iz bırakır.

Zaten ancak cevhere dönüşebilenler, cevhere dönüşmenin yol ve yöntemini aktarırlar. Bizim gibilerse, onların izine basarak yürümeye koşulur. Çünkü o yol dört kapıdan da hakka ulaşır. Sanırım pîrimiz bu yüzden, Maun Bab'ı, bilgelik peşinde koşturmakla yetinmez. Döner dönmez, sınama gereksinimi duymaksızın fazlasını bize aktarmakla ödevlendirir. Doğrusu pek de iyi yapar. Dünya halinin kavlini de, zikrini de o sayede, ondan öğrendik.

"İmbat yeli, denizin kokusunu dağlara taşır," demesi hem bakmayı, hem görmeyi bilmesinden. O bilgi pusulamız. Yoksa kim nerede kaldı... Biz neredeyiz, nasıl bileceğiz?

Torosların üç yanı deniz. Tamam!..

Anadolu, Asya'dan Akdeniz'e uzanmış bir at başı... O da tamam.

Tamam da!.. Biz o başın neresine konmuş, ne sineğiz, coğrafyası bir iyice bellenmeden bilinir... O tanımlama ve tanıtma pusulası olmadan, hangi dağdaki kurdu sevdik.. hangi havadaki kuşu yemledik anlatılabilir mi?

Dergâh bundan öte, her yıl yeni alp-eren çıkaracak. Her yıl yetiştirdiği fidanı dört bir yöne saçacak... Anlatılabilinmezse, bilisizlik üst üste yığılmamıza neden olmaz mı? Oysa her birimiz, ayrı yerde kök salacak fidanlar olarak yetiştirildik... Üst üste yığılırsak, orman oluruz belki. İşe yarar mıyız? Belirsiz.

Amacımız büyük. Kök saldığımız yerde dallanıp budaklanacağız. Dallarımız çiçeklenecek. Budaklarımızdan yeni dallar türeyecek. Tomurcuklanıp meyveye durduğumuzda toplayan da, taşlayan da çok olacak!..

Olsun!..

Ağaç meyveyi yemeye yetiştirmez ki!..

Meyve onun varolma nedeni. Yeme tüketimidir.

Tükenmeyi varolmaya yeğlemek için başta akıl, akılda fikir, fikirde bilinç olmamalı. Yüce Rabbim de, ulularımız da o tür aykırılığı bizden uzak tuttular. Uzak tutabilmemizin bütün yollarını öğrettiler. O sayededir ki, gücümüzün tükendiği anda, zikrimizi.. zikrimiz biterken sezgimizi.. sezgi çözerken gücümüzü kapmanın her bir biçimini belledik. Gayrı bizi ağaç olmaktan da, meyveye durmaktan engelleyecek hiçbir şey yok. Erelim eriştirelim de, varsın taşlayan taşlasın... Elin taşı nasılsa bize değmez. Yeter ki sonrasında meyve yensin.. tadıyla dostluk kurulsun.

Madem yağız at burada yıkıldı.

Bize buraya çakılmak yazıldı.

Gayrı gömütümüz buraya kazıldı.

Ah keşke azbiraz daha dayansaydı, belki kokusunu duyduğumuz denizi görürdük. Neyleyelim? Bizi yola salan, kısmetimizi buraya ekmiş!.. Hele, bunca yükümüzü çekip nazımıza katlanan şu leşi kurdun ağzı.. kuşun gagasından esirgeyelim. Gerisini, gerisinde işleriz, diyerek yekindi.

Kolanı çözdü. Eyeri çeke çeke atın sırtından aldı. Terkideki heybeyle hurcu, yan tarafa yerleştirdi. Azık çıkınıyla avadanlık torbasını ayırdı. İçinden çıkardığı kazmayla küreğe, dal kesmeye.. düzeltip yontmaya vakti olmadığından, eğri büğrü birer sap taktı. Ellerini tükrükleyerek atına gömüt kazmaya durdu.

Karanlık basarken, kan ter içinde kocaman bir çukur açmıştı. Çözdüğü kolanı, atın kilitlenen ayaklarına bağlayarak leşi usul usul çekti. İncitmeden hemen yanındaki çukura kaydırdı. Çıkardığı top-

rağı üstüne atarken; " Bizde kişi doğunca, önce ata binmeyi, sonra yürümeyi öğrenir. Ve bindiği o at, onun canyoldaşıdır. Yazık, biz bu beşik kertme yoldaşlıktan yoksunuz. Ama, birlikte büyüdük... Koşmayı da, düşmeyi de birlikte öğrendik. Ve pîrimizin dileğini birlikte gerçekleştirmeye çıktık. Sen burada öldüğüne göre, ben burada yaşayacağım," kararına vardığında, karanlık basmış.. yıldızlar ipildemeye başlamıştı.

Azık torbasını açtı.

Yufkası azalmış.. pastırması küçülmüştü.

"Maun Bab, atımızın hızıyla, midemizin sızısını iyi hesaplamış," diye aklından geçirirken gülümsedi. "Elbette o bütün buraları karış karış bilmekte. Çocukluğunda Selçuk Bey'e seyislik etmiş. Her atın dayanıklılığını hem bilgi hem sezgiyle ölçmenin ustası. Aynı zamanda yüce Birûni'yle zec hesapları tartışacak bilim sahibi. Selçuk Bey'in hazinesi, dirhem zarar etmesin diye mi? Tezden işe koyulalım diye mi? Gayrı kerameti kendinden menkul, nice hesapladı, belirsiz.

Belli olan, at öldü azık bitti. İş başa düştü.

Hadi lokmalan da, sabah gün ışır ışımaz ödevine başla," diye diye karnını doyurdu. Kırbasından biraz su içti. Hurcunu yaydı. Gökyüzü ipil ipildi. Başını kuzeye çevirdi. Demirkazık göz kırptı. Küçük Ayı kepçesini izledi. Sapı gövdeyi aşar aşmaz, ters kepçe gözlerine battı. "Büyük Ayı," dedi. Dağ yıldızları büyütüyor mu, nedir? Her biri daha bir parlak balkıyor. Buradan görünüşleri bir başka!.. Oysa bir nice yol geldik. Nice yüce dağ başında geceledik. Buraya değin gökyüzünün bu kadar geniş.. yıldızların böylesine ışıltılı.. ve bana bunca yakın olduğunun ayırdına varmadım. Hiç böyle bir başlangıç boşluğuyla uzanıp yıldızlara bakamadıydık ki!..

Olabildiğince uzağa varma.. en uzak dağa, en verimli ovaya, en ulu denize ulaşma yarışındaydık. Artukoğlu'nun atı Van denizi kıyısında Tuşpa üstünde düştü. Anasıoğlu'nunki Gılgamış'ın yıkamaya tuttuğu ölü balığı capcanlı elden kaçırdığı.. Hızır Aleyhisselam'ın ölümsüzlüğü içtiği göllerin kıyısında. Abdal Musa, Toroslar'da el-

ma ormanı içinde kaldı. Asan Boğa, Kızılırmak sapağında. Gayser Sultan Afyon'da.

Biz atı düşene el sallayıp koşuyu sürdürdük.

Birkaç lokma yemek, göz gözü görmez karanlıktan, alaca aydınlığa azbiraz uyumak dışında durmadık ki... İlk kez gökyüzüne böyle uzun bakma pundumuz oldu."

Yeniden derin bir nefes aldı. Yanılmıyordu. Genzinde duyumsadığı deniz kokusuydu. "Dârâ'dan Sezar'a bütün cihangirlere kök söktüren Ege'de olmalıyım. Dağ bile verime teşne. Zorlamadan eşeleniyor... Kimbilir ırmaklarla beslenen ovalar ne verimlidir! Allah senden razı olsun yağız at!.. Beni bir verimli yerde bıraktın. Gayrısında gayret bizden, tevhid Allah'tan!.. Dilerim yüzünü kara çıkarmayız," güveniyle derin uykuya daldı.

Yesi'den yola çıktıklarında ay ayçaydı. Horasan'ı yarımayda terk eylediler. Fars geride kalırken dolunay erken battı. Ve atı çatladığında ay yoktu. Pîr ata: "Yem, su ve azbiraz uyku dışında dağdan dağa durmaksızın yol alın... Atlarınız yavuz. Sizi kendi menziline eriştirir. Bir adım daha süremezsiniz. Düşenin binicisine kısmet orada açılır. Yerinmesin!.. Erinmesin!.. Hemen işe koşulsun. Diğerlerine durmak haram!.. Aynı olay başına gelinceye koşuyu sürdürsün," buyurmuştu. Öyle yaptılar.

Ak ip, karasından ayrışmaya başlarken gözleri açıldı. Dinlenmiş, yeğnelmişti. Dimdik doğruldu. El yordamıyla gereçlerini topladı. Ayaklarının yardımıyla, iş sırasında yerleşen sapları çıkardı. Her birini eski yerine yerleştirdi. Yürüyeceği yolu bilmiyordu. Heybesini hurcuna, kebesini başına... Azık torbasıyla kırbasını, hurcun yanına koydu. Yayıyla mercan kakmalı okunu aldı. Hurcunu güzelce dürdü... Kolay taşınacak biçimde bağladı. Günün ilk ışığını bekledi.

Yıldızlar göz kırpa kırpa söndü. Gökyüzü güneşin geldiği yönde belli belirsiz ağardı. Bulunduğu tepenin kozları, otları, taşları kendi biçimlerini almaya başladı. Gün doğdu doğacaktı. Aydınlığı ardına aldı. Oku kirişle geze yerleştirdi. Yayını gerdi, gerdi gerdi... Kol-

ları her zamankinden fazla uzadı. Kaslarının sızısı tenine yayıldı. Bedeni yayla birlikte kasıldı. "Ya Allah, bismillah!.." diyerek yayı bıraktı.

Ok, tepenin tepesinden fırladı. Alacakaranlıkta gümüş bir iz bırakarak, derin bir kuyuyu andıran aşağılarda bir yerde gözden yitti. Yayını hurcun ipleri arasına tıktı. Gözlerini kısarak uzun uzun okun izine baktı. Çarıklarının sırımını sıkıladı. Heybeyi boynuna taktı. Hurcu sırtına attı. Okun izine düştü.

Dağın kıracından, dik bayırın bozuna indi. Çamlığı geçer geçmez, kestanelik başladı. Okun çamlığı aştığını görmüştü. Ulu kestaneleri geçtiğine güvenemedi. Dimdik yükselen kestaneler sanki göğe direk olmuş.. çeneklerinin gizlediği kirpi meyveleriyle genişçe yaprakları kubbeyi andırmıştı. Bir an kendini bin direkli Buda tapınağında sandı. Hafifçe gülümseyerek, tığı bendini çözdü. Önüne gelen ilk ağaca bağladı. Hurcunun bir ucunu, kuru yaprakların Isfahan halısına benzettiği köküne, bir ucunu ağaca dayadı. Heybesinin ağızlarını ilikledi. Özenle hurcun yanına yerleştirdi. Gereç torbasını onların önüne, yere yatırdı. Azık çıkınını aralarına sıkıştırdı. Her bir ağacın dört kulaç kalınlığındaki gövdesini bir yüz bir sırt dolanarak oku aradı. Geri döndüğünde gün yükselmiş, oku bulamamıştı. Göz kararıyla oku attığı dorukla, şu an bulunduğu yerin arasını ölçtü. "İyi kemankeşmişim," diye kendini alkışladı. "Nerdeyse göğe eren kestaneliği aştığına göre, yokuş aşağı uçup gitmiştir.

Pîr ata boşuna söz etmez ki!..

'Siz yayı gerin... Oku atın... O yolunu bulur,' demişti. Bulmuş galiba!.. Kestanelik aşılır gibi değil. İzi imi yok... Aşmış. Dağ benzeri kestaneliği aştığına göre epeyce yolum var demektir."

Yükünü yeniden sarındı. Dikine kestaneliği geçti.

Kestane ormanından çıkar çıkmaz da, Tepegöz'ün gülle olarak kullandığı kayalardan biri önünü kesti. Kalû beladan kalma devasa yontular misali kestaneliğin ağzına oturmuş.. subaşı devlerini andırırca kurbansız geçidi yasaklamıştı.

"Hadi bakalım Sinan Abdal," dedi. "Ya Zaloğlu Rüstem ol Te-

pegöz misali kucakla kayayı.. ya da Keloğlan misali zıpla aş da, görelim," diye kendisiyle eğlendi.

Yoklamaya kalkışmadan, dört ayak kayaya tırmandı. Elini gözüne siper ederek ok ufkuna baktı. Az aşağıda seyrek ve düzensiz bir ceviz korusu vardı. "Çok yüksekteydim," diye düşündü. "Yayı da iyi gerdim. Kestaneliği aşan ok, kozlucayı haydi haydi geçmiştir. Ama yine de gözü dört açmakta yarar var. Gördüğüm kadarıyla dümdüz bir eğri çizerek gitti. Ama bir taşa çarpmış.. bir dala takılmış.. bir suya dalmış olabilir. Koskoca kestaneliği arşınladım. Ok benden öte pîrimizden mi, Tanrı'dan mı güç aldı ki, bunca zamandır attığım onca oktan daha uzağa vardı?"

Sorusuna karşın, yürüyüşü duraksamadı.

"Varır," dedi sesli sesli. "Kendi bize ders vermekteyken, Kâbe-yi mükerremede namaza duran pîrimiz okuyup üflediyse, güvercin olur, gereken yere konar. Hacdan dönen kaç kişi, Hâceri Esved'i bilece öptüğüne ant vermedi mi? Hem de bir iki kez değil. Kaç yıldır onun eğitimindeyiz. Kaç yıldır hacdan dönen her kervan, onu gittiğinde orada, döndüğünde ilk yıllar Cend'de, son demde Yesi'de gördüğünü söylemekte.. bazı hacılar, şaşkınlıktan secdeye varmakta.. bazıları korkuya kapılmakta.. bazıları da düşüp bayılmakta değil mi?

Kendini altı aylık yola uçurup döndüren okuyup üflediği oka, dağlar aşırtmış, şaşılır mı? Pîrimizin her sözü, her davranışı ve her işi bir keramet değil mi Sinan molla? Bu da onlardan biri!.. Yayı sen gerdin... Oku sen attın. Tamam. Ama ok yaydan çıktıktan öte, onun buyurduğu yere ulaşmış olmalı. Boşuna mı; "Oku bul, dergâhını saplandığı yere kur," dedi. Yaydan çıkan bir okun, amacı yakın değilse saplanacağını kim bilebilir?

Buyruğunu oka bile geçiren bir ermiş elbette.

İnanılası değil!..

Bu da tıpkı hac serüveni gibi bir keramet!..

Allah'ın hikmetinden sual olunmaz, denmiş. Elbet boşa denmemiş. Onun sevgili kulu bir erenin kerametinden de kuşku duyulmaz.

Duysan ne bire çaylak abdal!..

Sen şimdiye bir oku, yokuş yukarı, yokuş aşağı bu uzaklığa atabildin mi?

Hadi yokuş yukarı zordur diyelim. Yokuş aşağı da çok attın. Kuyruğu yeleğiyle yamacın dibinde uzanıp yatmadı mı? Şimdi ortada ne bir tüğ var, ne de oktan iz. Alp Er Tunga olsan oku bunca uzağa atamazsın. Erenlerin işine de, gücüne de akıl erdirmek mümkün değil. Kişi dağ, deniz aşmakla yetinmiyor... Kendini bile aşıyor.

Dede Korkut der ki; Deli Dumrul Azrail'le pazarlık etti. Bilge Nasrullah, deliliğe vurarak kıyımdan kurtulan Behlül Dâna'nın Bağdat'ta ezan okuyup Mekke'de namaz kıldığını ne güzel anlatırdı. Ya Bayezid-i Bestami'nin, bir nefeslik anın içine nerdeyse yarım yüzyılı sığdırmasına ne buyrulur? O mertebeye erişmiş olmasa Hallacı Mansur, 'Tanrı benim,' diyebilir.. Ebulûlâ Ma'ari cehennemle alay edebilir miydi? Ne mutlu o gizeme erişip o gizi çözene. Zamanın da, mekânın da ötesine geçiliyor demek!.. Yiğitsen geç sefil abdal. Uğraş didin, zamanla mekânın ötesine mi gidersin, üstüne mi çıkarsın, altında mı kalırsın görelim."

Birden duraksadı. Uzun uzun çevresine bakındı.

"Altında kalmam," diye mırıldandı. "Ben bu oku pîrimin duasıyla şimdiye hiç ulaştıramadığım bir menzile gönderdimse, duasının bereketi benimle. Hiçbir şeyin altında kalmam. Kalmamanın bütün yolları öğretilmedi mi?

Hem de her bir şey, o dalın en bir büyük bigesince öğretildi.

Pîrimiz Türkistan'ın en saygın kişisi. Selçuk Bey herkesin üstüne titrediği bir önder!.. Kimden neyi diledilerse, koşa koşa erişti. Şeyh Mansur sarayları bıraktı, dergâhımıza kapılandı. Birûni usta hazineleri tepti bildiğini aktarmaya koştu. İbni Sina bilge, Nişabur kitaplığını yakma iftirasından bize sığındı. Bukrat ve Lokman hekimden bu yana sayrılıkla, otama konusunda bilinen ne varsa öğretmekle yetinmedi. Kendi kattığı Kanun'u da belletti bir güzel. Savunma sanatını Lo Şu'dan iyi bilen.. Mete Han'dan kararlı.. Deli

Dumrul'dan çalak.. Alp Er Tunga'dan yiğit erenlerden belledik. Hem de hepsiyle yarışacak, güleşecek boyutta.

On parmağımıza on altın halka takıldı. Daha ne?

Kişi bildiğinden sakınabilir mi?" güveniyle devindi.

Aranarak yürürken zeytinliklere geldiğini ayırdı. İlkin hiç meyve göremedi. Dikkat edince, zeytinlerin puslu yeşil yapraklar arasına gizlendiğini ayrımsadı. Uzaktan yaprak görünen tanelere uzandı. Erişemeyince zıplayıp dallardan birini yakaladı. Hafifçe eğdi. Zeytinlerden birini kopardı. Ağzına atmasıyla, çekirdeğiyle birlikte tükürmesi bir oldu. "Kara zeytini çilede yer.. pek de hoşlanırdık," diye geçirdi. "Bizim oralara erişeni tatlanıyor mu? Yoksa zeytinciler bu zıkkımı hurmaya mı çeviriyor? Ok buralarda bir yere düştüyse öğrenmeli.. yiyeceğimle, kullanacağımı elde etmeliyim. Öğrenmeye de, emek vermeye de zamanım çok. Hele bir kez bulunsun da ok. Gerisi ezberimde."

Dalların çatalını, yaprakların arasını.. otların dibini, taşların üstünü inceledi. Eprimiş tasvirlerle karşılaşınca irkildi. "Ulu Birûni, Âsar-ı Bakiye'sini eğitirken, bir ara duraksamış.. sonra her birimizin içine işleyen bakışlarını dolaştırarak; insanoğlu aklı ereli beri varlığını kanıtlama kaygısına düşmüş.. bu nedenle de gözünü geleceğe dikmiştir. Gelecekte olamayacağını bildiğinden, bir zaman varolduğunu kanıtlamaya girişmiştir. Şu yeryüzünde kendi biçiminde ya da biçimlendirildiği gibi en kalıcı olan da taştır. Bu yüzden olsa gerek, eski insanlar taşı varlıklarına kanıt bırakmışlardır. Hint'te ve bütün Asya'da yüzler, belki de binlerce taşın türlü hallerinde Buda anıtı gördüm. Onlardan daha eski balballar... Onlardan da eski taştan aslanlar, domuzlar, maymunlar, karacalarla ayılar ve onları avlayan insan tasvirleri gördüm. Bütün bunlar insanın kalma dileğini taşa yazmasından başka bir anlam taşıyamaz.

Eğer bakan gözle bakılırsa, bir sanat gösterisi.. bir inancın dışa vurumu.. bir gösteriş hevesi diye değerlendirilebilir. Ama gören göz, anıtları yaptıranların da yapanların da kalıcılık istencini anlar,

buyurmuştu. O ana değin bakanla görenin bunca ayrık olduğunu bilmiyorduk. Bilgelerin yüceliği bu zaten!.. Bakmakla görmeyi bir hamhalat anlatmaya kalksa, göz hekimliğine sıvanır. Oysa bilge, öyle bir örnek veriyor ki, azbiraz aklı olan anlamasın yazılı değil.

Eh, bizi de boylarımız, aklı erer diye seçip yollamış. On beş yıla yakın Yesevi kapusunu süpürmüşüz. Zâhir nice aklımızdaysa, Bâtın onca gönlümüzde. Öyle olanda, leb demeden leblebiyi anlamak kolay!..

Bakanla göreni ulu bilgenin gölgesinde bir iyice belledik. Dağlar boyunca rastladığımız tasvirler birbirinin benzeri. Demek ki Anadolu bir ayrı yer değil. Eski insanlar Asya'dan buraya, kalıcılıklarını dikmişler. Hem de dileklerini taşa yazarak.

Pîrimiz bunu ilk anlayanlardan. Selçuk Bey'in girişimini, Asya'dan Akdeniz'e taşıma ödevini bize yükledi. Şu oku bir bulsam. Yerimi yurdumu bileceğim. Bilince neyleyeceğine karar vermek kolay."

ON İKİ

Hudadiye Camisi'nin müezzini Keleş Hafız, bozulmadığına güveniyordu. Ama sünnettir diye, aptesini tazelemek için, sütresinin kollarını sıvaya sıvaya caminin şadırvanına yöneldi. Mermer oturağa oturdu. Ağır ağır dolaklarını çözdü. Çıplak ayakları, Buhara'nın ak mermerinden yontulmuş pençeler gibi ortaya çıktı. Onları şap diye ayaklıklara koyunca, taşa karıştı sanki. Tunç kurnanın zıvanasını çevirdi. Şarıl şarıl akan suyla ellerini, yüzünü, burnunu yıkadı. Üç kez ağzını çalkaladı. Islak eliyle saçlarını sığazladı. Ayaklarını ova ova aptesini tazeledi. Kuşağından çıkardığı pamuk yağlıkla, yüzünü, kollarını sildi. Ayaklarını sallaya sallaya kuruttu. Dolaklarını doladı. Kuruyan ayaklarını tasması sim işlemeli, tahtası sedef kakmalı şimşir nalınlara geçirdi. Şıkıdım şıkıdım eyvanı boydan boya örten işlemeli deri perdenin önüne geldi. Nalınları çarıklarının yanına, pabuçluğa bıraktı. Kubbeleri bezekli son cemaat yerini hızla geçti. Oymacılığın destan destan sarmaştığı.. kakmacılığın sedef sedef minyatürleştirdiği ceviz kapının kuzuluğunu açtı. Usullacık camiye kaydı.

Buhara ahilerinin ilmek ilmek işlediği selatin halı çıplak tabanlarını gıdıkladı. Kuş adımlarıyla kendi ayak sesini arayarak ilerledi. Minare kapısının önünde durdu. Kocaman demir anahtarı kuşağından çıkardı. Hafifçe eğilerek kilide yerleştirdi. Çevirdi. Çıt der demez, yekpare ceviz kapıyı itti. İlk sahanlığın mermeri, gıdıklanan tabanlarını serinletti. Bir an sahanlıkta dikildi. Hudad Saman'la camiyi yaptıran torunu Ahmet Han'ın ruhuna bir Fatiha gönderdi. Eli-

ni yüzüne sürer sürmez yeni bir Besmele çekti. Adımını ilk basamağa atmasıyla mırıl mırıl Yâsin okumaya başlaması bir oldu. Dudaklarında dua, ayaklarında mermer basamakların serinliği, ağır ağır.. dinlene dinlene doksan dokuz basamağı çıktı.

Minarenin kıbleye açılan şerefe çıkışına eriştiğinde, Yâsin bitti.

Şerefeye adımını atar atmaz irkildi.

Buhara yolunda yoğun bir toz bulutu, Kızılkum'u göğe kaldırmış.. gün ışığını gölgelemişti. Bakışlarını buluttan yola indirdiğinde bir kez daha irkildi. Yolda kalabalık bir atlı bölüğü.. ardında uzun bir kervanla hızla yaklaşıyordu. Kendi kendine; "Acayip," dedi. Bilip gördüğünce çiftçilerle yükünü alan kervanlar sabah, kapılar açılır açılmaz çıkar.. ikindiyle akşam arasında, kapılar kapanmadan girerdi. Gün ortasında yoğunlaşan bu toz bulutu hem olağan.. hem de belki tekin değildi!..

Duraksayamazdı.

Hemen elini kulağına attı.

Gür sesinin son perdesiyle selâ vermeye başladı.

Kentli, yabgunun uğradığı bozgunun güveniyle işinde gücündeydi. Vakitsiz selâ hepsini yerinden sıçrattı. O gün ne cuma, ne kandil, ne arefeydi. Beylikten bir duyuru olsa, selâ çarşı camiinden verilirdi. Ses Hudadiye'den geldiğine göre, ölüm işareti olmalı. Şu kuşluk vaktinde kentten eksilen kim ki?

Herkes, kendi ölçüsüyle ölüme yakın gördüğü yakınlarını teker teker aklından geçirdi. Ezrail hangisini alsa, ilk onun haberi olacağı kararıyla, ömürlerine dua etti. Hemen ardından ahilere, komşularına, tanıdıklarına, yaranlarına döndü.

Keleş Hafız'ın sesi önce yüreklerde.. sonra minare minare bütün kentte dolaşmaya başladı. Müezzinler bir yerden işaret almış gibi, birbirlerini yansıtınca, ilk akla gelen beylerden birinin öldüğü oldu. Ahilerin hiçbiri, beylerin hiçbirine ölümü konduramayınca, önlüğünü çıkaran, ardında fıtyanıyla Pazar Camisi'nin yolunu tuttu.

Selçuk'la beyler, minberle kürsü arasına öbeklenmişlerdi.

Keleş Hafız'ın selâsı sona ermeden, kentli camiyi doldurup taşırmış.. gözünü Selçuk'a dikerek beklemeye başlamıştı. Buhara Kapısı'nın komutanı nefes nefese camiye girdi. Yeke suyu gibi ayrışan kalabalığı aşa aşa ilk safa ulaştı;

— Buhara yönünden, ak tuğlu bir konuk kervanı gelmekte!.. deyip oturanlara karıştı.

— Sence kente ne zaman girer?

— İkindiye ulaşırsa iyidir.

— Öyleyse, namazımızı eda edelim de, öyle karşılayalım, dedi Selçuk.

Çarşı camisinin müezzini hemen elini kulağına attı. Öğle ezanını minarelerde okunurken, o kıyamı başlatır başlatmaz, kaşıkçı Ahilerinin şeyhi... Erenler dergâhının başöğretmeni... Türkistan'ın pîri, Yesevi mihraba dikildi. Önemli anlarda imamlığını kimse yadırgamaz.. dahası ardında saf tutmanın kıvancıyla dolup taşar.. kendini tam anlamıyla namaza vererek coşardı. Önce ilk sünnet kılındı. Ardından saflar bağlandı. Dört rekâtlık farz, pîrin duasıyla kılındı. İki rekâtlık son sünnet ardından, tespih duası da bitince, herkes gediğine, kapanına, hanına, hamamına dağıldı.

Kervan ve atlılar ak tuğla geldiklerine göre, barış diliyorlardı.

Haber çok kısa sürede kentin dört bir yanında yankılandı.

Çığırtkan elleri böğründe, işini kapan fısıltıyı izledi.

Selçuk'la beyleri birlikte doğruldular. Camiden çıktılar. Ortası oluklu mermer sokakta, birerle kol, ağır ağır ilerlediler. Cumbaları el ele tutuşmuşçasına dar sokak güneşi tavanlarda unutmuştu. Sahanlıklarda döne döne.. merdivenleri çıka çıka, dingin suskun, Buhara Kapısı'na ulaştılar. Camide safa girmişçesine birbirine yaslanıp ince uzun maslak yalağının önüne dizildiler.

Gün Seyhun'un sularını menevişleye menevişleye eğimini aştı. Kitlenin suya vuran gölgesi maslaktan taştı... Sura tırmanmaya başladı. Samanoğulları'nın subaşısı Süğrek Bey, ardında upuzun deve kervanıyla ok menzilinde durdu. Kente girme izni için birini gö-

revlendirmeye döndü. Dönerken öbeğin ortasında dikilen Selçuk'u gördü. Anında buyurmaktan vazgeçerek atından indi. Kollarını kartal kanadı gibi açarak öbekten kopan Selçuk'a kavuştu.

İki eski yoldaş sevecenliğiyle kucaklaşıp omuz öptüler. Selamlaşma tek tek bütün öbekle yinelendi. Kucaklaşma biter bitmez dertop Cend'e girdiler. Meraklı kalabalığı iki yana dizerek, sahanlıklarda döndüler.. merdivenleri indiler. Topluca içkale girişindeki bey konağına vardılar.

Süğrek'i izleyen kervan, ilkin onları izledi. Merdivenlerin başında durdu. Kapı komutanının işareti üzerine, kulenin altına döndü. Açılan çift başlı kartal kakmalı elvan demir kapıdan gizli yola girdi. Hafif bir eğimde, hiç yorulmadan içkaleye ulandı. Çanlarını şıngırdata şıngırdata bey konağına girdi. Avluya girer girmez, mermer zemine ıhtı. Sarbanlar, hemen hamutların başına dikildi. Korumaların gözetiminde denkleri çözdü. Çıkardıkları bohçalarla sandıkları tek tek görevlilere verdiler. Onlar da duraksamasız Samanoğlu Nuh Bey'in yolladığı armağanları, gelin çeyizi taşırcasına herkese göstere göstere selamlığa taşıdı.

Önce ikişer kişinin güçlükle kaldırdığı sandıklar açıldı.

İkisi Samanoğlu Nuh tuğralı, Nurtane Muntasır yazılı altınla doluydu. Darphanede yeni basılmış olmalı, kızıl ışıltıları gözleri kamaştırdı... İkisine tıka basa yenice kesimli gümüş akçe yığılmış.. yapraklar arasından yere düşmüş günışığı gibi balkımaya durdu. İki sandığa rengârenk ipek topları dizilmiş. İkisine allı yeşilli sof dürümleri istiflenmiş. Bir bohçadan gümüş işlemeli samur kaftan, birinden altın bezekli Kur'an.. birinden altın kabaralı cepken çıktı.

Elden ele aktarılan bohçaların ardı arkası kesilmiyor.. her biri açıldıkça Buhara ipekleri, Merv koşumları, Hive eyerleri, Gürgenç çizmeleri.. oyalı börkler, işlemeli tolgalar, bezekli yamçılar birbirini izliyor.. gümüş suyuna banılmış yaylar.. demir uçları yaldızlı oklar.. temreni işlemeli cıdalar.. balçağından ucuna âyet kazınmış.. sapı elmas bezenmiş.. kınına nohut iriliğinde yakutlar kakılmış mu-

rassa kılıçlar, gözlerde ışıltı, akıllarda sürekli artan sayı olarak üst üste yığılıyordu.

Süğrek, gözlerdeki beğeni şimşeklerine baka baka konuya girdi.

— İslamın İslama ettiğinden yakınmaya geldim, der demez Selçuk;

— Hoş safa geldiniz. Cend'e kut getirdiniz, diye sözünü keserek ayağa fırladı. Konuk ağırlayan ev sahibi saygısına büründü. Ellerini göbeğinde kenetleyip belini büktü. Başı konuğu oturttuğu posta dönük.. gözleri saçaklarda; — Yolunuz uzun, zorlu ve yorucuydu. Hele azbiraz nefeslenin. Sıcak aşımızı lokmalanın... Serin suyumuzu yudumlayın. Hizmetimiz elverdiğince dinlenin. Dertleşmeye hem yüzümüz, hem vaktimiz olsun, sözüyle hiçbir çağrıya meydan vermeden ivecen selamlıktan çıktı.

O kıpırdadığı an dikilen divan üyelerinin çoğunluğu ardına düştü. Karacuk Ana, divan üyesi olduğu halde yerinden kıpırdamadı.

Bediş Hatun Yesi'den ayrılmayı; "Burda doğdum. Anam babam, sevdiğim burada gömüldü," gerekçesiyle "İyice kocadım... Bana Kınık beyçeliği bile ağır gelir. Divana giremem... Toplum hizmeti hem bilgelik, hem gençlik gerektirir. Hepsinden öte Yesi'yi bırakıp Cend'e varmayı koşullar. Oysa ben burada anılarımla mutlu ve kutluyum. Sağolsun oğlum!.. Kutsal günlerde iki eli kanda olsa, pundunu bulur, elimi öpmeye gelir. Bu da bana yeter. Baskınız boşuna!.. Hanlık Kınık'tan... Kocalık Kınık'tan... Hanımlık da anasıl Kınık'a verilirse, haksızlık olur. Boyların gönlüne gölge düşer. Gelinim Avşar kızıdır. Üstelik her daim erinin yanında. Ben nice adil olmaya çalışırsam, o benden artıktır. Hizmetten kaçılmaz ama, beni bağışlayın!.. Belecek'i seçin," diye tutturdu. Belecek Bayan, art arda dört oğlan doğurmuş... İsrail Arslan'la Mikâil Arslan ele gelse de, Yunus Arslan ergen değil!.. Musa daha emzikte olduğundan hizmete engel görülmüş.. ikinci kurultay hanımlığa, Bayındır'dan Karacuk Ana'yı seçmişti. Eri seferde pek erken yitmiş.. oğulsuz dul kaldığından yüksünmemiş.. yasağa uyarak hemen Cend'e taşınmıştı. Divan söz kesip ayaklanınca hiç duraksamadan;

— Siz varın!.. Yabgu benimle kalsın. Hizmeti tamamlayalım, diye selamlıkta kalmıştı.

Kurul selamlığı boşaltırken, Karacuk'un bir işaretiyle, sim işli ibrişim sofralar açıldı. Mercan kakma kasnakların üstüne, kalaylı bakır siniler yerleştirildi. Minyatürlü şimşir kaşıklar sinilerin üstüne sıralandı. Buğulu bazlamalar bohçalara sarıldı. Sürahilere serin sular dolduruldu. Beyaz tuğ uzaktan göründüğü an kesilip kazanlara atılan.. tandırlara asılan.. saclarda kavrulan.. küllere basılan kuzu etleri art arda lengerlere dolduruldu. Kokusunu avluya yaya yaya sinilere koşturulmaya başlandı.

Selçuk konakla dergâh arasında uçtu sanki.

Süğrek tümcesini bitirmeden, pîr atanın öngörüsü belleğinde canlanıvermişti. "Ya Erlik Han'ın habercisi.. ya yüce Tanrı'nın Meleği Cebrail Aleyhisselam bu pîr... Bilinmezi biliyor. Gelecekten haber iletiyor!.." dedi ilkin. Sonra nerdeyse koşar adım giderken, belleği ayrıntıları bir bir saymaya başladı.

"Yazbaşı, göçe hazırlanırken önerisi üzerine İbrahim Han'dan bir avuç yaylak, bir tutam kışlak istedik. Vermez, dediğimde, 'istemekle dil aşınmaz,' buyurduydu. Vermedi. Dilimiz aşınmadı. Ama onurumuz zedelendi.

Kış ortası Balasagun'dan soluk soluğa gelen ulak, ivecen pîr atayı çağrıladı. İlek Han'ın çok düşkün olduğu anası... Karahanlı devletinin hazinedârı Çibek Arığ Ana sayrılanmış... Koca Karahanlı devletinde otayacak hekim bulunmamış. Ömrüne bereket pîrimiz, atası Arslan Bab'dan beri Lokman misali ölüyü diriltmekle ünlü ya!.. İlek Han, çağrı dilemeye has ozan Dakikî'yi yollamış. Ozanın salt dili yaman, diviti kirman bilinir. Bunun işi de hünerli. Saygıda kusur olmasın için, ilkin bana uğradı. Adamın selamı güzelleme. Derdini anlatır anlatmaz, dergâhı gösterdim. Bilgelerin işine de düşüne de karışmak ne zamandan beri beylere görev deyişim pek hoşuna gitti. Dergâha varıp da dileğine derman bulunca, bir güzelleme daha yazıp yolladıydı.

Dergâha varır varmaz pîr ayaklanmış. Altlarına at çektiğimden, tez zamanda Balasagun'a varmışlar. Gayrı nefesinin gizi mi, hapının gücü mü bilinmez!.. Çibek Arığ Ana ertesi gün ayağa kalkmış. İlek Han pek hoşnut kalmış. Anasına Hızır eli uzatan pîre, sofrasını açmış... Bilece lokmalanmışlar. Hazinesini açmış... Bilgenin sevgiden gayrı neye gereksinimi olabilir? Olsa, ben görüp gidermez miyim? Burda dönüp bakmayan, orda heveslenir mi? Gözünü yumuvermiş.

İlek Han bu kez de, gönlünü açmış. Gönül eri, gönül kapısı açılanda duraksar mı? Pîrler pîri üşenmeden girivermiş.

Gönül gülünü bulanda bülbül olur şakır.

İlek Han da, düşlerini hayra yoracak bir ermiş buldu ya!..

Şakımış da şakımış.

Han gönlünde, devletten artık ne yatar?

Kişi gönlünden geçeni kendi gönlünde bulan yüce Yesevi, anlamış ki... İlek Han, Samanoğulları hanlığının bir iyice köhnediğine inanmaktadır. Bir han, komşu hanlığın köhnediğine inandı mı, seçeneği dardır!... Otacıysa, otmaya soyunur, omuz verir.. gücüne güç katar. Yıkıcıysa tepikler.. yıkımı kolaylar. Çünkü doğada değişmez yasadır. Her varlık doğar, gelişir, köhner ve ölür. Her sürecin evreleri vardır. Kiminde uzun, kiminde kısa sürer. Ama mutlaka sürer. Devletler de bir varlık olduklarına göre; aynı yasa onlar için de geçerlidir.

Evreleri iyi geçirmek varlıkta, varlığa bağlı. Devletteyse yönetenin bilgi, birikim, deneyim ve öngörüsüne. Ancak o koşulda, doğan gelişir.. gelişen korunur.. köhneyen otanır.. ve ölümü gecikir. Yazık ki Samanoğulları saltanat tantanasında bu temel yasayı unuttular.

Pîrimizin gözünden hiçbir şey kaçmaz.

İlek Han'ın niyetini daha tohumu çatlamadan apaçık görmüş.

Döner dönmez halvet olduk. Dileğimizin yadsındığını söyledim. Böyle bir durumu bekliyormuş gibi gülümsedi; 'Gururun sonu hüs-

randır,' buyurdu; 'Biz iyilik sunduk. Göremedi. Hele kış geçsin. İlkyazda haberi gelir,' deyip çıkmıştı.

Geldi!.." düşüncesine ulandığında, divanın bir eksiğiyle dergâha varmışlardı.

Yesevî, semahane postuna bağdaş kurmuş, gözleri kapıda onları bekliyordu. Görür görmez yer gösterdi. Divan onu da içine alan bir çember oluşturdu. İvecen kengeş kurulur kurulmaz;

— İlek Karahan, çölden çıktı... Buhara'yı bastı ya!.. dedi Selçuk; — Süğrek Bey'in gelişiyle bütün işittiklerimiz doğrulandı.

— İbrahim Han'ın Buhara emiri de pek bir acizmiş canım!.. dedi Dodurgalı Böke; — Onca çeri, onca donanıma karşın, İlek Han'ın önünde tutunamamış.

Selçuk, "sonunda istediğimiz oldu"yu yutkundu. Yutkuna yutkuna gözlerinin içi, olacakları önceden görmenin ipiltisiyle gülen pîr atanın gözlerine baktı. Sonra bakışlarını kurulun üstünde gezdirerek;

— O donanımlı çeriyi bozunca ufku açılan İlek Han da, salt kentle yetinmemiş elbet!..

Berdi Koca, sözü kimseye bırakmadı;

— Kim yetinir ki? sorusuyla İlek Han'a hak verdi.

— Baskın basanın, diye atıldı Böke. — Baskın talansız olur mu?

— Olmayanda, kestirmesiyle söze girdi Çömçe Bey, — İyilikten anlamayana, kötülük gerekir. Dinsizin hakkından imansız gelir, denilmiş. Bıldır, Mikâil Bey'le katına vardık. Elimizde avucumuzda ne varsa önüne serdik. Karar gereği yalvar yakar çölle Buhara arasında bir avuç yaylak istedik. Verseydi, İlek Han'la arasına bizi koyardı.

— Ve biz tükenmeden, hiç kimse çölü aşamazdı, dedi anında Böke.

Hepsi başıyla onaylar onaylamaz, Çömçe sözünü sürdürdü;

— O zaman kendini, bütün yüce dağların yaratıcısı sanıyor.. biz alttan aldıkça, o kasılıyordu. Her dileğimize şimdi sürten burnunu kıvırdı. Her isteğimizi bizi bir güzel ucuzlamakla karşıladı. Hele tam katından çıkarken, altın işlemeli kavuğunu sallaya sallaya bir; 'Nur

yöresi size büyük gelmez mi?' deyişi vardı ki... Orada yuttuğumuzu, dönüş yolunda kusmak zorunda kaldık.

— Sağolsun İlek han!.. diye söze girdi Mikâil. — O kof onurun üstüne balyozu öyle bir indirdi ki!.. Onu kusmuğumuzu yalamak zorunda bıraktı, deyince Yesevi hafifçe elini kaldırdı. Bütün gözler aynı anda ona dönünce;

— O görevini kirletmiş, dedi bir hafif nefes gibi; — Biz dilimizi kirletmeyelim.

— Gerçek kirletmez, sözü sizin değil mi? diye diretti Çömçe.

— Benim!.. O yüzden ucuzlamayı ucuzlama, aşağılamayı aşağılama ile aktarmayalım derim. Unutmayın, siz bir hanlığı yönetiyorsunuz. Siyaset odur ki, söz ola başlatır savaşı.. söz ola kurar barışı.. söz ola üleşir aşı.. söz ola kestirir başı.. söz ola erindirir yoksulu.. söz ola erindirir varsılı... Kişiye yanlış yazgı.. işlerse, bedelini kendi öder. Baba yanılır, çileyi oba.. ata yanılır, oymağı çeker. Divan yanılırsa, diyeti bütün bir toplum öder. Bu yüzden biline ki, divanın postu da, dili de kirletme hakkı yoktur. Olmayanda eline, beline, diline sahip çıkmaya koşulu.

— Bütün bunlar pek bir güzel de ulu pîrim, dedi Çömçe; — Ben ordaydım. O zaman o, işret artığı gözleriyle bizi yere batıra batıra; "Hele bir düşünelim de gereği uygunsa dileğinizi karşılayalım," diye büyüklenmiş... İlek Han'dan sopayı yiyinceye ipe un sermişti. Şimdi uygunu düşünme fırsatı bize geldi.

— Öyle anlaşılır ki, emiri bozulup ülkesi talan edilen İbrahim Han, aczine payanda arar. Arar aramaz da, aklını bize takar, dedi bu kez de Mikâil. — Biz ne zamandan beri, kuyruğu sıkışanın el ulağıyız?

— Cend kurultayından beri el ulağı falan değiliz, dedi hemen Yesevi. — Gerekiyorsa biz salt kendimizin el ulağıyız. Çünkü bize dostluk eli uzatan köhnese de bir devlet. Samanoğulları devleti. Unutmayın, devlet kişiye emreder... Boya hükmeder. Ve hangi büyüye sararsa sarsın yardımı yine bir devletten ister.

— Karşıtın devletse, pâyen aynı, dedi o ana değin susan Selçuk; — Süğrek Bey'in geldiği andan beri, her bir şeyi bir, devlet olarak düşünmeye koşulduk.

— Aldım kabul eyledim de, diye atıldı Berdi Koca. — Karşılaştığımız şey bu sözlere uyarsa. Süğrek Bey Samanoğlu Devleti'nin elçisi olarak geldi. Doğru!.. Elçi devletten devlete gider. Bu da doğru!.. Ama bana öyle gelir ki, kendi kendimize hayalleniriz. Az sonra gözümüzle görüp kulaklarımızla işiteceğiz. O bizden devleti adına yardım dileyeceğine, hanlığa bekçi dikmeyi kurar. Ellerinde bir dilek var ya, ona dayanırlar. Ve bıldır istediğimizde vermediği.. talan artığı, ot bitmez, kök tutmaz battal yeri bağış kemiği olarak ağzımıza tıkıp.. kapısına bağlamak ister.

— Tutalım o öyle ister, dedi hemen Yesevi. — Biz hemen sevindirik mi oluruz? Şu Asya'da talan artığı olmayan yer var mı? Ekersen ot biter. Saplarsan kök tutar. Denir ki toprak işleyenin, su kullananın.

— İşleyip kullanarak bayındır kıldığımızda çıkın derse?

— Çıkarmaya gücü yeterse, der de, dedi hemen Selçuk.

— Yetmezse senindir, diye tamamladı Yesevi; — Yurt açmak kolay mı?

— Değil, sözüyle kıpırdandı Böke; — Issız sessiz... Su akmaz, it bakmaz.. kuş uçmaz kervan geçmez de olsa, yurt yurttur. Zapt etsek bayındır mı kalacak. Baskın savmış.. talandan kalmış hangi ülke ören değil. Cengetmeden elde ettiğimizi, gerekirse cengederek vermezsek, kimse alamaz.

— Doğru, alkışıyla onayladı Selçuk.

— Şu feleğin işleri ne ilginç, dedi kendi kendine söylenir gibi Çömçe; — Samanoğlu Nuh Bey, daha dün, itten beter gördüğü bir hanlığa, tantanayla elçi yolluyor.

— Yolluyor!.. diye gözlerini belertti Berdi Koca; — Ama ben görüşünde bir değişiklik olduğunu sanmam. Bizi hâlâ kemiğe kuyruk sallar it sanıyor. O bayındır kentlerin ata kalıtı yaldızlı sarayla-

rında oturmakta... Biz yaylak dileyen göçebeleriz ya!.. Ağzımızla kuş tutsak, çöl faresi sayıyor!.. Ve o çöl faresini bir elçiyle onurlandırarak Hızır diye imdada koşturacağını sanıyor.

— Çağırırsa koşmamak olmaz, dedi hemen Selçuk.

— Doğa vericidir, dedi usullacık pîr ata; — Ekende ot biter.. biçende varlık üşüşür.. yiyende ortak bollaşır. Yeter ki bütün bunlara yer ve zaman bulunsun. Bir kez oraya varırsak, bunların hepsi gerçekleşir. Elçiyi rüşvet saymak yanlış!.. Unutmayın, elçi devletten devlete gider. Beyden ya da boydan devlete ancak yakarıcı yollanır...

— Aldık!.. Başımızla beraber kabullendik. Elçisine saygıda kusur da etmedik. Önüne sofra açıp dinlenmesini sağladık. Daha ne? dedi bu kez de Berdi Koca; — Madem o ağzımıza bir parmak bal çalmaya debelenir.. biz pîrimizin sözü üzre küpün tamamını isteyelim. Böylece ekenek bollaşır. Biçenek yerleşir.

— Berdi Kocamızın gönlü pek bir geniştir. Öyle olduğu için de her bir şeyi gönlünün genişliğince düşünür. Küp dediği Buhara olmalı, dedi Çömçe. Berdi Koca, gizi açığa çıkmış simyacı gibi gülümseyerek;

— He!.. Hızır dilekleri oldurandır. Dileği olan adağa hazırlanmalı. İstemi yadsır mı?

— Belki yadsınmaz, diye atıldı pîr ata; — Acizin aczinden yararlanmak bize yaraşır mı?

— Yaraşmaz, dedi anında Selçuk.

— O yaraşmaz da, boynumuzda kement, çekildiğimiz yere gitmek mi yaraşır?

— Bir sunu, neden kement olsun? Tutalım sunan, aczine bedel olduğunu bile bile kement saydı... Biz neden çekildiğimiz yere gidelim? Elimiz ahlat mı toplamakta? Tutar ucundan çekiveririz. Sürüklediğini sanan, sürüklenir gelir, diye yanıtladı pîr ata; — Ama düşeni yemek, kurtlarda yasa. Bizim bozkurttan geldiğimiz söylenir... Ya onların kökeni ne? Aynı değil mi? Aynı diye, o yasaya sığınabiliriz. Ama kaç vakit var ki, biz insan suretinde gezinmemekte miyiz? İnsansak

düşeni yemek yerine tutup kaldırmalıyız. Kalkar mı? Dün burun kıvırıp ucuzladığına.. hatta buyurduğunuz gibi aşağıladığına, bugün gereksinim duyduysa, belli değil. Ama kendi pes edene elinden tutmak da, omuz vermek de insanlık yasası. Biz dileği karşılar, el uzatır omuz veririz. Yine de düşerse, hem vicdanımız rahat olur.. hem ardılı olmaktan yüksünmeyiz.

— Anladım, diye başını salladı Selçuk; — Güçlünün dayancası uzun... Sabrın sonu selamet!.. O halde Buhara'yı ağzımıza almayacağız, deyince Berdi Koca hayretle;

— Verse dahi mi? diye sormaktan kendini alamadı.

— Verse dahi!.. diye kestirip attı pîr ata; — Ülkeleri hanlar yönetir ama, var eden de, yaşatan da halkıdır. Ve halk, her kişinin gizil gücünü birleştiren acayip bir mahluktur. Erke Han olsan, o birleşik gizil gücün gözüne fırsat düşkünü bir aç gözlü göründün mü, bade harab. Gayri sofrasında kuş sütünü, evinde Buhara halısını.. sırtında Çin ipeğini eksik etmesen, faydasız!.. Gönlünü kazanamaz.. her yaptığının bir yeni fırsatın hazırlığı olduğu kuşkusunu gideremezsin. Ahali yönetene bir kez kuşku duydu mu, bir daha güvenmez. Güvenmediği de tepesinde dikiş tutturamaz!.. Halkı kazanmanın yolu, kişiyi kazanmanın aynıdır. Bir kez seni gözü tok, gönlü gani tanıdı!.. Bir-ikisinin derde deva sınavında tanısı doğrulandı mı? Gayrı başka çaba gereksizdir. Seni Tanrı'ya eş, tek sığınağı sayar. Sayınca da, parmağının bir işaretiyle ölüme koşar. Sevgiyle fırsatı yeğlemek senin elinde!.. Akıllıysan sevgiyi yeğlersin. Açgözlüysen fırsatı!.. Ve başka fırsat düşkünlerine kapıyı ardına kadar açarsın. Bunu önlemenin tek yolu vardır. Güvenilir olduğuna inandırmak, deyince Çömçe;

— İnandıranda, ahali seni kendiliğinden ister he mi?

— İster, dedi Yesevi; — Başındaki zorbadan ürkerek açıktan olmasa da, gönülden ister. Ve isteyenler çoğalınca, zorbanın işi biter. Çünkü toplum çoğunluğunun gizil gücü hem sağduyuyu.. hem de her egemenliğin temelini oluşturur. Hiçbir aklı başında toplum, gönlündeki kurtarıcıyı, sırtında kamçıya değişmez.

— Ya değişirse?

— Değişmez!.. Ama miskinse, tek tek dayancının sonuna gelinceye teslim olur. Bu da, iki üç kuşak sonra kamçıyı kullananı yanıltır. Kendini pek hünerbaz çoban.. toplumu her an ziyana giren sürü görür. İşte çürüme orada başlar.

— Çürüyen kurda kuşa yem olur he mi?

— Bilinen gerçektir. Sürü önce beslenir, semirtilir.. yünü sütü.. süreği dışkısından yararlanılır. Semiren, ağzı olan yesin diye kesilir. Etinden püryan.. derisinden post, çarık.. kemiğinden pusata balçak, koşuma saçak, sakala tarak yapılır bir güzel. Ve genellikle çobana bunlardan biri bile sunulmaz.

— Tıpkı İbrahim Han'ın semirtip İlek Han'ın yediği gibi mi? dedi Mikâil.

— Tıpkı onun gibi!.. Samanoğulları kaç kuşaktır toplumu sürü, kendini çoban görür. Oysa insan kutludur. Toplum kutsal!.. Çobana teslim olan sürü, kurda ayağıyla gider. Gidende çoban işsiz, saltanat işlevsiz kalır.

— Pîrimizin sözü, kulağımıza küpe olmalı, diyerek bağdaşını değiştirdi Selçuk.

— Madem sonu hüsran, çobanlık haram, dedi Berdi Koca.

— Öyle olmalı!.. Öyle algılanmalı. Kurultay derip her bir karar ona verdiriliyor.. her bir yasa ona yaptırılıyorsa, kişi koyun değil, tıpkı bizcileyin insandır. İnsan ise sevgiye gereksinir. Gam, tasa, kaygı, ürkü ve korku nasılsa dıştan içe kendiliğinden gelir. Ve hiç kuşkusuz, egemenliğin hası, korkuyla değil, sevgiyle oluşandır. Kendini koyun sayan dahi bilir ki, fırsat elverdiğinde çıkar elde edilir. Ama elde edilen çıkar kadar da, öç kazanılır. Öç demirci örsüne yatmış demir halka gibidir. Vurdukça büyür... Büyür de, kızıl damga benzeri fırsat düşkünün boynuna dolanır.

— Çobanın bir elinde kamçı, diğerinde kılıç olsa da mı? sorusu Mikâil'den geldi.

— Kılıç öldürücü, kamçı ürkütücüdür, dedi yine yumuşacık Ye-

sevi; — Kıyım aracıyla, ürkü aracı bir zaman iş görür... Görmüştür. Görmüşüzdür. Ama insanın insana zulmü yanlış... Kılıçla, kamçı zulüm!.. Çünkü ölüm yoksunu korkutur... Kamçı teni acıtır. Acı ilkin ürkütücüdür. Kişi kamçılandıkça ürkü çoğalır. Sonra bir yer gelir, acı ürküyü yer. Ve insan cevheri kamçıyı ele almanın yolunu arar. Bulduğu an, onca kişinin elindeki kamçıya kim dayanır?

— Bu kez de çoban dayanmaya koşulu!..

— Dayanabilirse!.. Biline ki, zulümle iktidar olunur. Ama asla iktidarda kalınmaz. Öyleyse bize fırsat düşkünlüğü de, zulüm de yakışmaz. Eğer varsayımımız doğru.. Süğrek Bey, Samanoğlu Nuh Han'ın amanını getirmişse, yardıma koşalım. O zaman Buhara halkının tepesinde kamçı değil, gönlünde kurtarıcı oluruz. Belki azbiraz zaman yitiririz. Belki yitirdiğimiz zaman ilkin zararımıza işler. Ama bir kez halkın gönlüne girersek Buhara'ya yerleşiriz.

Berdi Koca dayanamadı;

— Cend'e yerleştiğimiz gibi mi? sorusuyla devindi.

— Aynen öyle, dedi Selçuk. — Cend bizimle bile olmasa Yabgu Beygu'yu bozabilir miydik? Buhara da bizimle olmalı. Olduğunda çöl dişini geçiremez.

— Öyle anlaşılıyor ki, hiçbir biçimde çemkirmeyecek.. geçmişi anımsatacak bir davranışta bulunmayacağız, diye atıldı Mikâil. — O halde az sonraki toplantıya, Çömçe'yle ben katılmayayım!..

Berdi Koca kaşlarını çatarak, "Neden o?" demeye hazırlanıyordu. Selçuk;

— İyi olur!.. deyip çıkınca, çatılan kaşları hayretle açıldı. Ve arkasından gelen; — Pek güzel düşündün. Sizin varlığınız başlı başına geçmişi yüze vurma sayılabilir, deyince Berdi Koca şaşkınlığını gizlemedi;

— Sayılırsa sayılsın!.. Dileyen biz değiliz ki, kuyruğumuzu kısalım. Yabguyla hanım hizmette. Mikâil bey, ayrık durabilir. Ama Çömçe Bey divan üyesidir. Ve divan her bir şeyi bilece kotarır, bilece bozar.

— Amaç bozmak olsaydı, dediğin doğru. Gönül kazanmak olunca, incelik gerek. Hanı onun yanında kabalık etmiş. Selçuk Han etmezse, gönlü yumuşar. Öç iyiliği eksiltir. İyilik eksilince, insanlık eksilir. Bize yaraşmaz.

— Peki, dedi Böke'nin de baş salladığını gören Berdi Koca; — İnsanlık bizde kalsın.

Selçuk varılan sonuçtan hoşnuttu. Yesevi'nin gülümseyen gözlerine baktı. Tutak iken nasıl ışıl ışılsa, pîr ata olarak da öyle berrak balkıyorlardı.

Divan istenen kıvama gelmiş.. tartışmayı uzatmanın gereği de, anlamı da kalmamıştı. Selçuk, bağdaşını kalkmaya bozarken;

— İzniniz olursa, ben görüşmeyi bu kavil üzre sürdürürüm. Hele konuğu konuşturalım. Dilek iyilikse aksamasın. Mikâil, dört bir yana haber salıp otağ kursun. Boyların yurtsuz obalarını göçe hazırlasın. Çömçe bey derhal at binip çöle sancak açsın. Yeni yurdu koruyacak yiğitleri altına dersin. Böylece Oğuz'a yurt muştusu, deviniyle verilsin. Durum anladığımız ve umduğumuz gibiyse, her bir şeyin dostlukla olup bitmesinde, gecikilmesin. Yok değilse, her olasılığa hazır beklensin.

— Anladık, diye doğruldu ikisi aynı anda, bir ağız gibi konuşarak.

Onlar semahaneden çıktıkları an, divan da dağılmıştı.

Karacuk Ana, Yabgu Mikâil'le Çömçe Bey'i çıkarken görünce durumu anladı. Kapıdan başını uzatarak;

— Konuğumuz doydu, dinlendi. Sizi beklemekte, demekle yetindi.

Selçuk hemen kapıya yürüdü.

Berdi Koca olduğu yerde sallanıp kalmıştı. Yesevi bir eliyle dizini tutup oturttu. Diğeriyle Karacuk Ana'ya el ederek;

— Varsın Selçuk Han gereğini yapsın. Biz sizinle oturumu Karacuk Hanım'a anlatalım, deyince, kalkmaya davranan Koca, ister istemez yerleşti. Karacuk Ana deneyimliydi. Selçuk'un cenk biri-

kimine siyaset inceliği ekleneceğini tez kavradı. Borçlanarak Yesevi'ye baktıklarında onun gözlerini yummuş.. sakallarını titrete titrete dua ettiğini gördüler. Ellerini açarak ona katıldılar.

Yesevi duasını bitirdi. Ellerini yüzüne sürdükten sonra gözlerini açtı.

İki kocanın da, Buda yontusu gibi oturduklarını görünce;

— Selçuk Han, cengetmede bir nice mahirse, gönül kazanmada ondan da yetkin. Bana öyle gelmekte ki, bu görüşmenin sonunda Samanoğlu sarayında bir vezir.. ve Selçuk Han'a borçlu bir can dostu çıkacak.

— Böylece Karahanlı sarayındaki borçlu can dostuna biri daha eklenecek desenize, dedi sevincini taşıra taşıra Bediş Hanım.

Berdi Koca, gözlerini belerterek bir birine, bir diğerine bakıyor... "Ben bunu niye anlayamadım? Herhalde bir iyice kocadım," diye düşünüyordu. "'Kam bileyse, akıl başa, güç bileğe,' denilmiş. Bunca akılla, bunca güç bileyse n'ola? Yerde yer yarılsa, gökte gök delinse, oba oymağa, oymak boya, boy buduna, budun ulusa ulanmasın olmaz ilkesini unutmuşum. Bu ermiş bize göklerin armağanı. Tanrı yozan Oğuz'u aşıya.. dağılan devleti derip dikmekliğe yollamış besbelli. Doğrusu pes!..

Selçuk Han pîrimizin cevherini ilk sezen kişi. O yüzden han dikildi. Bilgili, birikimli... Daha da önemlisi yetenekli!.. Bir parmakken, tehlikeyi sezen...Yerinde ve deminde gereğini işleyen biri, böyle bir kamla bütünleşince n'işler? Omzuna aldığı sorun neyse çöze çöze gereğini işler.

Ben de tutturmuş, bizi tersleyeni, biz de tersleyelim öcüne kalkmaktayım!.. Âdemler ilmek ilmek kimbilir kaç yıl sonranın hakanlığını dokuyorlar yahu!..

Biri Oğuz Han'a dayanan bey soyu... Diğeri, bilgeler bilgesi, ermişler ermişi, Türkistan pîri... Tanrı'nın Oğuz'a yolladığı Mehdi!..

Bu dergâh niye kuruldu, hey Koca? O kumaşa tezgâh olsun diye!..

Doğrusu alkış!..

Bunlarla kim nasıl baş edebilir ki?

Han yazın Samanoğlu'ndan yaylak istedi. Pîr kışın Balasagun'a sayrı otamaya gitti... İlkyaz yemyeşil gülümserken, İlek Han'ın çölden çıkıp Buhara'yı bastığı haberi geldi. Daha ne olup bitmekte anlayamadan, Süğrek Bey sökün etti. Ve bıldır kuyruğu apışında ite dönen biz, pars gibi kükremeye devindik.

Ossaat önümüzü kestiler.. sesimizi kıstılar. Çok da iyi yaptılar!.. Bize kalsa, bıldırın öcünü almak adına, düşman kazanacaktık. Onlar düşmanı dost eyleyecekler. Pîr her zamanki gibi yine haklı çıktı.

En kötü barış, en iyi savaşa yeğdir!..

Bundan öte her ne der, yaparlar, oy demekten öte ağzımı açarsam iki olsun," andını içerek bağdaşını sıkıladı. Gülen gözlerle bir Yesevî'ye, bir Bediş Hanım'a bakarak, beklemeye başladı.

Selçuk, tek başına selamlığa girdi. Süğrek armağanların ortasında bağdaş kurmuş onu bekliyordu. Karşısına oturur oturmaz;

— İlek Han çölden çıktı. Karahanlı'nın gözü Horasan'da olmalı. Göz açıp kapayana Buhara'yla birlikte bütün yöreyi talan eyler eylemez, yeniden deliğine çekildi. Aklı sıra biz ordu yürüteceğiz. Çölde bozup Horasan'ı defterine yazacak. İbrahim Han, o tuzağa düşmek üzereydi. Biz kocalar, önaldık. Bilirsiniz, baskın basanındır, dedik bir ağızdan. Çöl büyük... Çöl gizemli... Ve tehlikeli!.. Hürp diye gidersek, cırp diye yutuluruz, deyince aklı yattı. Ani seferden alıkoyduk. Ama yüreğindeki yarayı soğutmak kolay değil. Yine de, çölün çok oylumlu hazırlık gerektirdiğini.. bir nice hazırlanılsa, Oğuz yardım edip destek olmazsa, boşa çıkardığını.. çıkarabileceğini anlatabildik. Yaz başı Mikâil Bey'i elçi yollamış. Nur beldesinde kışlak.. çölle Buhara arasında yaylak dilemiştiniz. Biz neresi uygun olur diye düşünmekteyken, kahrolası İlek Han'la haramileri baskın verdi. Gözüne dizine dursun, dilediğiniz kışlağı da, yaylağı da.. hatta Buhara'yı da örene çevirdi. Çekirge sürüsü bütün o yörede ne bir ot bıraktı.. ne yılkıda bir at.. ne dağda sürü, ne kom-

da mal kodular. Nur'dan Amul'a yön soracak bir can.. bir yudum su verecek ihvan.. iş görecek ahiyan.. çift sürecek dihkan bulmak olasız. Gelirken gözümle gördüm. Akla ziyan bir ören. Yediğini yemiş, patlayasıca!.. İçtiğini içmiş, çatlayasıca!.. Sürdüğünü sürmüş. Yiyemediğiyle, sürüyemediğini de telef eylemiş. Çöl nice zamandır sizden sorulmakta, görmedinizse mutlaka duymuşsunuzdur.

— Duyduk, dedi o ana değin ağzını açmadan dinleyen Selçuk. — Bukağılanmış tutsakların aç susuz sürülüşünü uzaktan gördük. Duyup gördüğümüz içimizi kavurdu.

— Kavrulmayan iç, insana ait olmamalı.

— Olabilemez!.. Lakin İlek Han'ın acımasızlığı bilinen bir şey. Zaten baskının doğası katı. Basan her hakka sahip bilinir. Yine de hakta insaf, kıyımda vicdan gerekir.

— Karahanoğullarında aranacak en son şey de bu buyurduklarınızdır. Hanımın insafıyla vicdanına hem tanık hem kefilim. Siz de olasınız diye beni danışmayla görevlendirdi. O otsuz köksüz, ıssız hayvansız ili yine diler misiniz?

— Ot ekilir.. kök dikilir, Süğrek can, dedi hemen Selçuk. — Doğa yeniden canlanır. Doğa canlıysa, hayvan aşar, sürü büyür. Issı döllenir, soy yürür. İbrahim Han bize eteğinin ucunda yer açar.. kâfir üzre gaza fırsatı bağışlarsa, İlek Han bir daha çölden dışarı adımını atamaz.

— Oh!.. diye ayaklandı Süğrek. — Ben bu muştuyu hanıma tezden ileteyim ki, Tanrı her gönüle ferahlık versin.

Selçuk ondan önce fırladı. İki eliyle omuzlarına basarak oturturken;

— İşte bu olmaz!.. Hiçbir muştu, bize, Kınık konuğunu bir öğünle savmış ayıbını süremez. Madem yüce hanımızın bağışı dileğimize uygun.. bir gün önce, bir gün sonra tadımsanmış önemsiz. İki gönül bir olanda, samanlık seyran olur, boşuna mı denmiş. Uzak yoldan kut ve mut getirdiniz. Kimbilir nasıl yoruldunuz!.. Bilirim, ödevden üşenmez, engebeden yılmazsınız. Yükümünüz canınıza yük-

tür. Gerekirse göz kırpmadan gereğini yaparsınız. Bu nedenle yolu zahmet saymazsınız. Ama biz, kona göçe giderken bile bir nice yorgunluk verdiğini biliriz. Hiçbir olmazı kabul etmem. Bir can yoldaşımı, üstelik bizi borçlu kılan bir muştu sahibini yorgun argın yollayamam. Ondan utanmasam, kendimden utanırım. O yüzden nazlanmayın. Hele biraz eğlenin. Bir iyice dinlenin. Siz yorgunluğunuzu atana Kınık, göç obalarını belirler. Ulu hanın bağışıyla, siz can karındaşımızın yorgunluğuna karşılık olur mu bilmem. Ama Buhara'ya dek, sizi izler.. dilerseniz, çöl aşılır aşılmaz geri döner. Buyurursanız, Nur'da eğleşip yaylağı düzenler.

Süğrek, Selçuk göç hazırlığını tamamlayana, istese de gidemeyeceğini tez kavradı. Bağdaşını yerleştirirken;

— Madem yüksünmemektesiniz, göç kervanı çölle Buhara arasındaki bütün yörede nereyi beğenirse, yerleşmedikçe ne benim, ne hanımın içi rahat etmez, dedi.

Selçuk inceliği bozmadı. Sevinçle doğruldu. Kapıya yürümeden;

— Bunca zahmete karşın ivecenliğinizi anlarım. Hemen muştuyu vereyim de, göçe gönüllüler tez hazırlanabilsinler. Böylece sizi sıkmadan dinlendirmiş oluruz.

Süğrek Selçuk'un adımlarını sayarak; "Kurnaz," diye düşündü..

"İşi pazarlığa... Aldım verdim gel-gitlerine bırakmıyor. Henüz ortada ne bir anlaşma, ne bir sözleşme var. Ne isteniyor, ne verilecek belirsiz. Belli olan, benim yine ister misiniz sorum... O anında bağış diye algıladı. Algılar algılamaz da, hürp diye koskoca ilin üstüne oturuverdi. Bağış asla geri istenmez. İzin, hoşgörü büyüğün küçüğe bağışıdır. Dilediği an geri alır. İstediği dem horgörüye çevirir. Oysa bağış asla geri istenemez. İstense de, bugünden sonra Samanoğullarının geri almaya mecali yetmez. Bunu biliyor. Zaten bu inceliğin altında o bilgi yatıyor.

Selçuk, alanı ister bir avuç, ister bir ülke olsun, toprağa ancak ve ancak bedeli karşılığında sahip olunacağını bilmesin mümkün mü? Asya'da toprak da, su da, hava da kamunun... Kamu malına sa-

hiplenmek, kamuya istencini dayatabilmeye koşulu!.. İslamdaysa yerin altındaki de, göğün üstündeki de Tanrı'nın... Tanrı mülkünde kim nice hak savlayabilir?

Bilinen kuraldır ki, kan dökmeden sancak dikilemez.

Ve sancağını dikemediğin yer asla senin olamaz.

Selçuk Han, cenkten yılan bir önder değil.. yengiyi ince ince hesaplayıp ilmik ilmik örmeden cenge girmeyecek bir cengâverdir. Yoksa bizim burada işimiz ne?

İbrahim Han aklı sıra, böyle birini, kendi kapısına bağlayarak çöle bekçi dikecekti. Yazık!.. Niyetle kısmet birbirine uymadı. Selçuk Han, öyle bir manevra çevirdi ki, Samanoğulları devletinin yarısını kendi eliyle peşkeş çekti. Baskına uğradığına göre, oraları zaten benim değilmiş.. benim olmayanı bağışlamak peşkeş sayılmaz.. olsa olsa bekçi ücreti diyebilir. Ama bekçi sana bağlıdır hey koca han!.. Selçuk sana bağlanır mı? Ülken gitti gider... Sen derdine yan!..

Buna bu akılları kim verdi, diyeceğim.

Diyemem!..

Yabgu sarayında birlikte büyüdük. Biz çelik çomak oynarken, o akıl küpünü doldurdu. O zaman deli mi ne, diyorduk. Meğer hepimizden akıllıymış. Yabgunun höykürüşünü hepimiz duyduk. Hiçbirimizin aklına, atamızı haberlemek gelmedi.

Bir onunla da kalmadı!..

Akıl yoluyla, din birliği gerekçesini ortaya atmasa, her biri ayrı sancak sahibi Oğuz boylarını, yeni bir Erke Han.. bir Bilge Kağan gibi yeniden birleştirebilir miydi?

Birleştirdi ve sancağını Cend'den sonra Kızılkum'a da dikti... Şimdi Seyhun'la birlikte Ceyhun'u da ülkesine katıyor. Kim neye yağanırsa yağansın. Aral artık onun gölü. Ve çölün bütün çekirgesi, yandaşlığına koşulu!..

Öyle görünür ki, beyliklerin de, hanlıkların da çağı geçti. Oğuz yeniden dirildi. Yeniden bir sancak altında derildi. Altaylardan çığ düştü... Tanrı Dağları'ndan su taştı. Ne bir sur dikilir önünde... Ne

bir bent önler selini... Gör bak Süğrek Subaşı!.. Birlik, eninde sonunda dirliği sağlar. Ama o birliğin başına kim geçer? Şu an belirsiz.

Samanoğulları, Karahanlılar, Büveyoğulları ve Hilafet köhnerken Gazneli Mahmut'la, Kınıklı Selçuk'un yükselmesi boşuna değil!..

Asya'da gün yeniden doğacak, besbelli. Ve yüce dağların karı yine eriyecek!..

Bu iki başbuğ Oğuz çığıyla, selinin habercesi.

Dereler dolacak, ırmaklar taşacak ve dünyayı yeniden Oğuz aydınlatacak.

Bey düşünde karnından çıkan çınarın yeniden dünyayı kaplaması yakındır.

Henüz ikisi de birer fidan. Ama biri İndus'un başını tutuyor.. biri Seyhun'un sonunu. Ve her ikisi de suyun başını tutan birer dev olmaya aday.

Kimin kimin leşini suyunda yüzdüreceğini.. hangi fidanın çınara dönüşerek dünyayı kaplayacağını, görebilir.. birinden birinin gölgesine sığınabilir miyiz ki?"

ON ÜÇ

Sinan Abdal, her bir zeytini dal yaprak yoklayarak ilerledi.

Oka zeytinliklerde de rastlayamayınca; "Alp Er Tunga mısın, Zaloğlu Rüstem mi bre, sefil abdal!.. Bu ne biçim bir ok atmadır ki, kaç fersah yer taradın, izi imi görünmemekte," övüncüyle kostaklanırken ikircimlendi; "Yanlış yerde aramayalım," kaygısıyla, düzeneği yeni baştan aklından geçirdikten sonra; "İster misin gerine gerine attığın oku yel kaptığı gibi dağın öte yüzüne götürsün," diye düşünür düşünmez irkildi; "Mümkün değil!.. Bu yana geldiğini gözlerimle gördüm. Çamları aştıktan sonra yitirdim. Buralarda bir yerde olmalı. Ama nerede? Sakın, ben yamaçta aramaktayken, o ovanın öteki başına varıp dikilmesin? Hani olmayacak iş de değil. Buraya kadar bulamadığıma göre, oralara da bakmak gerekecektir. Ova geniş... Her bir yer bağ... Çokakların arasında ok bulmak, saman içinde iğne aramakla eş. Belli ki biz, günlerce attığımız oku arayacağız. Ararız bre!.. Atımız burada çatladığına göre, buralıyız. Zaman da toprağın insanının, mekân da!.. Tıpkı börtü böcek, bitki çiçek gibi!.. Toprakla bütünleşmek öyle mümkün. Bütünleşeceğiz. O biz olacak, biz o... Böylece gizini bileceğiz. Gizimizin ortağı haline gelecek. Ve sonunda önce o mu açık eder, biz mi göreceğiz. Bunun için mekân aranır da, zaman aranmaz. Oku mutlaka bulacağız. Ama, toprakla bütünleşebilirsek, bulmazsak gam mı? Gizini ele verdiği yerde konacak.. dirimi gerçekleştireceğiz. Eninde sonunda ok kendiliğinden ortaya çıkacak. Çünkü o, tıpkı koyağın yamaçlarında gördüğüm taş yontu-

lar gibi, varlığın... Üstelik benim varlığımın nişanesi. Şimdilik azığımız, suyumuz var. Çarıklarımız da yepyeni. Vaktimiz bol. Arayacağız. Gerekirse yıllarca arar bulur, gereği neyse işlemeye duruyuz. Önümüzü kesen, elimizi tutan mı var? " övüncüyle kostaklanarak dönüp oku attığı doruğa baktı.

"Bundan uzağa, Dokak Subaşı'nın demir yayı bile ok atamaz. Biz attık. Ve sabahtan beri attığımız okun izini bulamamaktayız. Yel saptırır.. dal düşürür, diyorduk. Yanılmışız. Attığımız, amaçladığımızdan öteye gitmiş. Bunda pek çok hikmet var. Var ya, o hikmetlerin neler olduğunu ancak oku bulduktan sonra anlayabileceğiz," avuntusuyla aramayı sürdürdü.

Zeytinlikleri aştı. Kepir yamaçta, sararmış otların üstünde, sağa sola bakınarak bir süre ilerledi. Meyve bahçelerine girdi. Çınara benzer geniş yaprakları dua eden eller benzeri göğe açılmış.. dümdüz yükselen kalın gövdelerinde eğri büğrü dalları dertop birbirine karışmış incirler.. hazan yapraklarını sarı yün halılara özenerek yere sermiş erik, elma, kayısı, badem ağaçları soyunmuş, kış uykusuna hazırlanıyordu... "Besbelli sahipli," diye mırıldandı. "Hepsi budanmış, aralanmış, dipleri açılmış, hepsi de bakımlı. Ama çok ilginç!.. Bunca zeytinlik, bunca bahçe geçtim. Gün öğleye ağdı. Hiçbirinde, hiçbir insan yok. Bunca geniş yer, terk edilmiş bir ören olsa, yine bir cana rastlanır. Sabahtan beri yürüyorum. Rastlamadım."

Yamaç birden eğimini yitirdi. Adımları dikkat gerektirmeyecek ölçüde düzeldi. Ve kendini o an budanmış bağlar arasında buldu. "Buralarda bir yerleşim olduğu kesin... Kozluca tepeden beri gördüğüm, bütün bitkilerde insan elinin izi açık. Ama ortalıkta bir kişi bile yok!..

Yesevi dergâhından gelmesem, cin peri masallarına inanırdım.

Oysa öğrendim ki, cin de peri de insan. Kişiyi çarpan da.. yarayı otaran da o.

Bu ağaçlar bin yıl yerinde kalsa, kendiliğinden budanıp aralanamaz. Yel eser, eğilemeyen dal kırılır. Yıldırım düşer, büsbütün-

ken yarılır... Boran çıkar, köküyle birlik devrilir. Zamanı geçer, gövdesi koflar.. kökü dalını besleyemez olur. Kurur ve ölür. Varlıktır. Her varlığın dönencesi neyse, onlarınki de odur. Ama beli çapası yoktur. Eğilip dibini yusyumuşacık çapalayamaz. Hesaptan habersizdir, dereden kanal... Hendese bilmez, ağaçtan ağaca oluk açamaz. Mevlam rahim ve ganidir. Alttan yürümeyen suyu, rahmetiyle üstten akıtır. Hem toprağı, hem kökü hem de yaprağı yağmuru.. yağmurunda ergiyen bereketiyle bir güzel besler.. güneşiyle sımsıcak ısıtır. Seriniyle üşütür, soğuğuyla dondurur. Yani kadiri mutlaktır. Diler âbâdeyler.. diler berbadeyler. Ama elini uzatıp aralama, budamaya bulaşmaz... Hele verdiği nimeti toplayıp asla kendi yemez. Bütün bunlar, insanın işi... Hani hakkı yenmemeli, işini de pek güzel işlemiş. İşlemiş ya, kendisi ortada yok!..

Yerleşimin çok mu dışındayım acaba?"

Dağ ovaya, gün akşama kavuşmak üzereydi.

İki tepenin eteklerini birbirine doladığı koyağa indi.

Bir kayanın dibinden ince bir su sızıyordu... Gözesinde kendini gördü. Bir avuç aldı, tadına baktı. Kar kokuyordu. Suyun nemlendirdiği topraktan yaşı belirsiz bir çınar fışkırmış.. ok çınarın dibinde yere saplanmıştı. Bir okun titreşen yeleğine, bir başı göğe eren çınara baktı. "Biri ulu mu, ulu... Diğeri gizemle dolu!.. Birbirlerine nasıl da yaraştılar. Yüceyle cüce, yecücle mecüc gibi. Ok, pîrimizin buyurduğu gibi, yolunu bulmuş. Horasan'dan uçup gelmiş de, su başına konmuş. Onca yol geldim. Kaç çınarın gölgesinde dinlendim, geceledim. Hiç böylesini görmediydim."

Gözenin ardına geçti. Çınara azbiraz uzaktan baktı. "Bu gövdeyi beş pehlivan kucaklayabilirse alkış!.. Mübarek sanki Tû'ba ağacı!.. Dalları öyle yüksek, yaprakları öyle görkemli ki, kökü gökte sanırsın." Aklına gelenle gözeyi atladı. Çınarın gövdesini adımlamaya başladı. Dördüncü adımda gün yönüne döndü. Ağacın gövdesinde koca bir kovuk gördü. İçinin içi belli belirsiz titredi. Kovuğa ilkin ürküyle baktı. Ürküyü bastırırken, nedenini düşündü. Belle-

ğinin çocuk derinliklerinde ince bir söylence ışıladı. "Cinler çınar kovuklarını yuva yapar... Düğününe rastlayanı ödüllendirir... Rahatsız edeni çarpar." Belleğinde belirene sesli sesli güldü. Hemen ardından; "Söylenceler ne kadar güçlü," diye düşündü. "İnsanı bir an da olsa, kapıp irkiltiyor. Bilimle vecd dışında hiçbir şeye inanmamayı öğrenen beni bile etkiledi!.. Bu biliden yoksun olanın yüreğine kimbilir nasıl korku salar. Korkunun yılgıya düşürdüğü kişiyi cin çarpmasa, ürküsü çarpar. Anlaşılan söylence de bundan çıkar," demesiyle, başını dikip parmaklarını şaklatması bir oldu.

"Besbelli tepeden indiğimden beri bin bir gerekçeye sarmaladığım ıssızlığın nedeni bu!.. Hiçbir canlının fidanlığına erişemediği koca çınarın gövdesindeki koca kovuğa yerleşmiş uğrulara, kimse uğramak istememiş olmalı. Bağ bahçe bakımı zorunlu!.. Hem varlık göstergesi.. hem yaşam destekçisi... Ama her türlü bakım, görmeyi.. görmek de ışığı gereksinir. Çerağla dal yapraktan, meyve gövdeden ayrılmaz ki!.. Bakılmasa, kendi kendine olgunlaşır ve düşer. Oysa yerde ne bir çürük meyve... Ne bir dibi unutulmuş ağaç vardı.

Demek herkes gündüz gözüyle işini görüyor... Cinlerin cirit attığı sanılan gece inmeden kendini kent surlarının içine atıyor. Surlar kalın.. damlar güvenli olmalı. Yoksa kent nice varsıl olursa olsun, mutlaka yoksulu vardır. Kovuğun ağzı büyük!.. Henüz girip bakmadım ama, galiba içi de geniş. Bu ıssızlıkta başını sokacak yer arayan yoksuldan niye yoksun kalsın? Hele bir göz atalım da, görelim bir nicedir," sorusuyla başını uzattı. Kovuk neredeyse bir obaya in olacak kadar derin ve genişti. "Pîrimizin hikmetlerinden biri daha belirdi," dedi sesli sesli. "Ok beni tekkemi kurana barınaksız kalmayacağım yere getirdi. Yerleşsem, hem ömür boyu barınır.. hem de cinlere karıştığım sanısıyla korunurum," kurnazlığını; "Olamaz, susak abdal," diye azarladı. "Ok buraya, tekkeni kurasın diye düştü. Yan gelip yatasın diye değil. Hadi inini düzene sok da, işe giriş bakalım."

Elleriyle ejderha ağzı gibi açılmış kovuğun ağzını yokladı. Kenarlardaki kabuklar zamanla dökülmüş... Kenarları zamanla, biri yerde, biri gökte dev anası dudaklarına dönmüştü. Katılığı avuçlarına battı. Başını çevirdiğinde, ondan önce kovuğun içine uzanmış gölgesini gördü. İçinin derinlerindeki ürkü yeniden kıpırdadı. "Gölgem boylu boyunca uzandığına göre içi geniş," düşüncesiyle ürküyü bastırdı.

Gözlerini kısarak başını soktu. Derinlik gölgesinin boyunu aşıyordu. Eğildi. Besmele çekerek adımını içeri attı. İki büklüm gövdesini içeri aldı. Ağır ağır başını kaldırdı. Dimdik durduğu halde, başı hiçbir yere çarpmadı. Günün son ışıkları gölgesini hâlâ yerde uzatıyordu. Ayağıyla yeri yoklayarak kolu önde bir adım daha attı. Eli hiçbir yere değmedi. "Bu in değil, sanki hanay," dedi kendi kendine.

"Bu nasıl bir çınar yüce Tanrım!.. Derlerdi ki, Pers İmparatoru Keyhüsrev, Ege seferine çıktığında, bir yerde bir çınar görmüş... Oraya değin öylesini görmediğinden, başındaki tacı çıkarıp dalına asmış... Başına da bir bekçi dikmiş... Bu çınar, o çınar olmasın? Eğer oysa, bakarsın tacı da bir yerlerinde buluruz. Bulduk mu yaşadık!.. Kuşağımızdaki kızıllardan birini bile harcamadan, koca bir dergâh kurar.. yoksullarla yoksunları barındırır, doyururuz," kıvancıyla iki adım daha attı. Eli bu kez, kovuğun dibine erişti. Değdiği yer, yontulmuş, cilalanmıştı sanki. Eli kaydı.

Yokladığı her yer, ilk izlenimindeki gibiydi; "Dıştan bakınca, göğü tutmasa gök gümbür gümbür yıkılacak... Yeri tutmasa yer, paldır küldür yarılacak sanıyorsun... Kovuğunda in cin var.. ağzı açık bir canavar ürküsüne kapılıyorsun. Ama, yüreğini bastırıp içine girebildin mi? Kendini Yesevî dergâhının semahanesinde sanıyorsun!.. Sanmak iyi değildir Sinan can!.. İnsan gerçeğe ya ulaşamaz, ya ötesine geçer, bilmez misin? İşte ötesindesin. Kovuk bir mağara kadar geniş... Tekinsiz diye ürkü verdiğinden, insanoğlunu insan yapan meraktan uzak. Mağarada sürünmekten ürkmeyen insanoğlu, bunun önünden geçmeye çekinir. Korunaklı yani!.. Üstelik hem gözün, hem

tenin tanık... İn cin de yok. Neresinden nasıl bakarsan bak, eşsiz bir barınak... Bir an önce yerleşeyim de, çevreyi bir kolaçan edeyim," diye döndü.

Başını eğmeden dışarı çıktı. Göğe bakmak istedi. Çınarın yaprakları, kimbilir kaç yüzyıldır koyağa kubbe olmuştu. "Bildiğim en bir büyük tapınaklarınkinden geniş ve yüksek," dedi. "İşte böylesini hiçbir zaman insanoğlu yapamaz. Tanrısal bir çınar bu... Ancak Tanrı'nın tohumundan böylesi bir görkem doğar," düşüncesiyle irkildi. Kendi kendine; "Höst sefil abdal," dedi. "Çınarın kutu da görkemi de, Göktanrı'da kaldı. Gayri sen İslam erenisin. Kınık alpisin aynı zamanda. Ama Kınık, sen daha beş yaşındayken bütünüyle İslam oldu. Gayrı Göktanrı da, kutsal dağlar da, kutlu çınarlar da yok!.. Yalnız ve sadece, La İlahe İllallah var. Bir daha sesli sesli," diyerek Tanrı birliğini yineledi. "Göktanrı da tek değil miydi?" diye geçirdi bir an. "Ne gam, bir şey değişmiyor ki!.. Eskiden Göktanrı imiş, şimdi yüce Allah. Kama göklerin üstü de, yerlerin altı da bir. Gâh çıkar semavata, seyreyler âlemleri.. gâh iner yeraltına, hoşlatır ölenleri. Sen de öyle olmaya koşulusun. Öyleyse, koşulduğuna başlamadan çevreni tanı. Yerini bil... İşine başla," diyerek bir adım daha attı. Parmakları sızladı. O havaya bakarken, ayağı taşa çarpmış.. taş çarığın üstünden parmaklarına erişmişti. Eğildi önce parmaklarını ovdu. Sonra taşı yokladı. Kucaklasa zor kaldıracağını anlayınca yüzü güldü; "Tekkenin ilk taşını buldum," diye kovuğun ağzından öteye yuvarlarken; "Besbelli bu subaşında her bir şey kendiliğinden oluşmuş. Hurcumu yaymadan önce, kovuğun tabanını yumuşatsam iyi olur.. besbelli yıldırımla mı, içten içe çürüyerek mi, neyle nasıl oyulmuşsa, oyulduğundan beri öyle kalmış... Hiçbir canlı varlık hiç kullanmamış," diye gülümsedi.

"Buranın insanları cin peri masallarına inanıyor diyelim. Masalların tümünde cinler çınar kovuklarını mesken tutar ya!.. O yüzden hiçbir insan girip de içi nasıldır bakmamış. Bu akla yakın bir ıssızlık. Burası dağla ovanın birleştiği bir kır... Hayvan haşat, bör-

tü böcek de mi, o masalları dinledi de, hiçbirine rastlayamadım? Bunda da bir hikmet var. Var ya ne? Şimdi işimiz ivecen. Düşünmeye de, araştırıp incelemeye de, bol bol vaktimiz olacak!.." Yerdeki kuru yaprakları elleri ayaklarıyla yığın haline getirdi. Bulduğu bir dalla, yığını kovuğa itti. İçeri girip çıtırtılarını dinleye dinleye üstünde tepindi. Çıtırtı kesilince, dışarı çıktı. Diğer yandaki yaprakları derdi. Kovuğa yığıp yeniden tepindi. Ayakları bileklerine kadar sessizce batmaya başlayınca; "Hasırı tamam," dedi. "Şimdi kilimi de serersek, sığınağımız koğuşa dönüşür."

Hurcunu almaya çıktı. Gün Bozdağ'ın ardında kızıla kesmiş.. akşam uğrun uğrun inmeye başlamıştı. Sabahtan beri, bütün dikkati oka dönüktü. Her yerde onu aramış, başka hiçbir şeyle ilgilenmemişti. Artık oku bulmuş, rahatlamıştı. Nasıl bir yere konuşlandığını incelemeye girişti. Gözeriminde ne bir ev, ne bir kişi vardı. Ulu çınar yalnız ve sakin gözeyi bekliyor.. zaman zaman fokurdayan göze, bel kalınlığında bir dereyi bilmediği bir çaya taşıyordu. Zeytinlikleri, meyve bahçelerini, bağları geçmişti. Dağın başından suyun başına hiç kimseye rastlamamıştı. "Böyle bakımlı bahçelerin olduğu yerde insan olmasın, olasız. Mutlaka yakında bir yerlerde, bir yerleşim var. Ama nerede?" sorusuyla gün iyice kararmadan anlamaya devindi. Gözenin dibinden hızla koyağın tepesine tırmandı. Nefes nefese dört yöne baktı. Batı yamacını ovaya kadar boydan boya kaplayan suru görür görmez; "Varsayımım doğru çıktı," güveniyle yokuş aşağı indi.

"Pîrimiz her bir şeyi, varıp görmeden bilmiş. Bir kent kıyısında, hiç kimsenin olmadığı bir yerin kimsesi olun buyurmuştu. Olduk!.. Demek ki ok işini biliyor." Adımlarını sayarak bahçelere kadar yürüdü. Bin adımı aştığında; "Bu yanda bu kadar yeter," diye durdu. Döndü, günün iki tepe arasından erişen son ışıklarında bağlara baktı. "Göz kararıyla bir o kadar da orası vardır. Sağı solu zor çıkılıp inilen yamaçlar. Bir tek can bulunsa, ok buraya inmezdi. Öyleyse hiç kimse niye buradasın diye soramaz. Hey yüce pîrim!.. İs-

tencini ta Horasan'dan Akdeniz'e geçirmek nasıl bir bilgelik, nasıl bir erenlik ve pehlivanlıktır? Hikmetinden sual eylesem, aydınlatır mısın?" sorusuyla aynı anda; "Bundan öte feneriniz elinizde.. hem kendinizi, hem başkalarını hem de çevreyi aydınlatmak üstünüze görev," sözcüklerini anımsadı.

"İbni Sina bilge; 'Bilgi ışıktır. Paylaşmak fener,' dememiş miydi?

Bizi buralara niye saldılar?

Öncülük kolay olsa, onca eğitimin anlamı n'ola?

Onca zamanda öğrendiğimizi uygulamaya he mi?

Uyguladık mı, fener olamasa kandil... Hadi beceremedik mum oluruz ya!..

Üstelik becerememek yazılı değil!.. Ne'dip eyleyecek, kozamızı burada örecek.. çerağımızı burada tutuşturacağız. Yüce pîrimizin yola çıkarken ağzımıza tükürüp el vermeleri neden? Yalnızlığımızı bilgiyle giderip işimizi emekle geliştirerek, gücümüzü erdemle bileştirmek için!..

Öyleyse, şu ıssız doğanın ortasında, iş başa düşmekte Sinan Abdal!..

Ne, niye, neden düşüneceğine, neyi nasıl yapacağına tezden karar ver. Ben inimi buldum, kolayına kaçma. Duraksamadan işe giriş... Buraların kışı nasıldır bilmemektesin. Bastırmadan senin dışındaki varlıkların da sığınacağı bir damaltı oluştur," diye kendini kışkırtırken kendi kendine; "Sahi, buraların kışı nasıldır acaba? Göreceğiz!.. Öğreneceğiz!.. Yaşamadan bilinmez ki!.."

Hurcunu çözdü, ipini beline doladı. Kalın keçeyi teptiği yaprakların üstüne serdi. Kovuğun içi birden oda sıcaklığına kavuştu. Döndü azık çıkınıyla, gereç torbasını aldı. Çarıklarını çıkararak kovuğa girdi. Gereç torbasını başucuna, heybesiyle azık çıkınını sağ yana yerleştirdi. Kırbasını gözenin kar kokan suyuyla doldurdu. Gece karanlıkla buluşurken kovuğun ağzına yerleşti. Elini attı. Azık çıkınını aldı. Yufkasını ıslattı. Bıçağını parmağının üstünde hizalayarak pastırmasını dildi. "Yarına Allah kerim," diyerek, çıkındakileri tü-

ketti. Kırbayı ağzına dayadı. Kana kana su içtikten sonra geğirdi. Ellerini başının ardında birleştirerek sırtüstü devrildi.

Kovuğun ağzından görünen bir avuç gökyüzüne baktı. Yıldızlar, dün geceki kadar parlaktı; "Madem artık buralıyız.. sabah gözümüzü açar açmaz, işe koyulmalıyız. Çayda taş, çınarda dal, sende gereç çok. Hemen işe başlarsan, kozanı tez örersin. Hazır subaşındasın da!.. Daha ne istersin?" derken uyku bastırdı.

Kendini zorlayarak doğruldu. Kovuğun açık ağzına, el yordamıyla derdiği kuru yapraklardan bir tuzak kurdu. "Uykum hafiftir. Kuru yaprak, böcek bassa çıtırdar. Duyar uyanırım. Karanlıkta neyin bastığını görmem zor. Yine de gelene hazırlıklı olurum ya!.." güvencesiyle yeniden uzandı. Ve uzanır uzanmaz, uykuya daldı.

Şafak alacası çınarı çevrelerken gözleri açıldı. Akşam el yordamıyla yığdığı tuzak, kabarık bir yastık gibi çarıklarının üstüne yığılmıştı. Çekerken çıkan çıtırtıya gülümsedi; "İyi düşünmüşüm. Çıtırtı bu ıssızlıkta tapınak çanı gibi duyuluyor... Derin düşlere dalsam uyanır, sıçrar kalkarım," inancıyla çarıklarını silkeledi. Ayağına geçirir geçirmez, sırımını bağlamadan doğruldu. Kırbasını kaptı. Yığının üstünden atladı. O henüz gölgesizdi. Yıldızlar hâlâ ipil ipildi. Ama koyağın doğu doruğunda günle gece güreşmeye başlamıştı. Dünün ayak yordamıyla subaşından uzaklaştı. Rastladığı ilk çalı dibinde durdu. Çakşırının uçkurunu çözdü. Bir eli dertop ettiği çakşırında... Bir elinde kırba çöndü. Şarıl şarıl işedi. Patır patır sıçtı. İçinin boşaldığından güvenli, temizlendi. Yeğnelivermişti. "Gün ışıyınca örterim," kararıyla doğruldu. Çakşırını bağladı. Gözenin başına vardı.

Soğuk suyla ellerini ovdu. Arındığına inanınca göyneğinin kollarını sıvadı... Çarıklarını çıkardı... Ağır ağır aptes aldı. Silkelenerek kurulandı. Uykusu açılmış.. bedeni dirilmiş.. ak iplik, kara iplikten ayrışmaya başlamıştı. "Namaz vakti," diye düşündü. "Kalabalık olsaydık, ilk aptes alan ezan okurdu. Ben bana ezan versem, gereksiz. Haydi namaza, haydi felaha!.." Çevresine bakındı. Dün-

kü izlenimlerine, belli belirsiz ağarmakta olan göğün pusulasını ekledi. "Kıble kalbin, demişti Baba Tahir Üryan... Kalbini demirkazığa tut. Tam tersine yarım dön, diye tamamlamıştı pîrim. Demirkazık nerde ki!.." Başını kaldırdı. Kutup yıldızı sol gözünün hizasındaydı. Tersine yarım döndü. Ortalama kıbleyi buldu. Gecikmeden sabah namazına durdu.

Tespih duasını bitirdiğinde, gece gerilemeye.. gündüz ipil ipil ilerlemeye başlamış.. gecenin içinde dertop karanlığı örtünen ağaçlar, otlar, taşlar ve su, kendi biçimlerine dönüşmüştü. Kırbayı çınara dayadı. Gözenin başındaki kuru taşa diz çöktü. Uyku açlığını avuç avuç suyla giderdi. Elinin nemini yüzüne, sakallarına sildi. Doğruldu. Bakışlarıyla dereyi izledi. Bir alabalık, ilk ışığı selamlarca sudan fırladı. Göz açıp kapayana, yanar döner yeniden suya daldı. Çıkardığı şapırtı, derenin çağıltısına karıştı. Gözlerinin içi güldü. Tükenen azığını yedekleme sevinciyle balığın sıçrayıp daldığı suya doğru; "Sabahlar hayrolsun!.." diye seslendi.

Bir süre kendi sesinin yankısını dinledi. Koyağın iki yamacından da, salt dere çağıltısı yansıdı. Silkindi; "Kendi sesini aramaktan vazgel!..Davran hemen işe koyul ki, siftahı öteleme!.." azarıyla çarıklarını sıkıladı. Doğrulup yekindi. Dereyi izlemeye başladı; "Sabahın şerri, akşamın hayrına yeğ olsa dahi, neyin nerde olduğunu beller... İşini kolaylaştırırsın!.." Derenin iki yanı, suyun yonttuğu koca koca taşlarla doluydu. "Burası bir hikmetler yatağı... Kutlu ok, tirgeşini gerip attığım çubuk değil!.. Horasan'dan buraya uçmuş bir eren sanki. Bir tekkeye, gönülden gayrı ne gerekse, kendiliğinden elimin altına geliyor. Hani taşlara istikamet çınar açıklığı.. arş, desem... kendiliklerinden varıp gidecekler sanki. Bir banamlık göze.. bir arşınlık dere, bunca iri taşı, tam duvarlık olarak nasıl yontabilmiş?" hayretiyle kuşluğu buldu.

Dere koyağın sapağında bir çaya karışıyordu.

Kavuştağa dikilip de iki yana baktığında, hayreti büsbütün arttı. Çay yatağında, bir kent kuracak kadar düzgün taş vardı. Elleri-

ni birbirine vurdu. Alkışı taşlarda yankılandı. Çayın çağıltısı kabardı. "Taş bol," dedi kendi kendine. "Yeterince su da var. İman gücünün üfürüğüyle taşıyamadığını, su gücünün kaldıracıyla aktarırsın. Hemen bir sal bağla da, akıntıya karşı yük taşımak nedir, anla!.."

Çevresine bakındı. Orman dağın doruğuna yakın.. bulunduğu yere uzaktı. "Sahipli bahçeden ağaç aparmaya kalkarsak, sırtımızda kırılır. İyisi yine orman. Çayı izleyip çıkarız. Yıkılmış kütükleri suya atar, burada toplarız," diye dönerken gözü çayın kıvrımlarından birine değdi. Sel artığı bir tomruk kıvrımdaki iri kayaya takılmış, olduğu yerde dönüp duruyordu. İvecen gözerimindeki kıvrımları taradı. Pek çoğunda işe yarar kütük gördü. Kimi kabuğunu yitirmiş dümdüz, yusyuvarlak bir tomruk... Kimi eğri büğrü bir gövde... Kimi uzun, kimi kısa... Kiminin dalı kıyıya saplanmış... Kiminin saçağı mile gömülmüş... Kimi inanç kadar düz... Kimi kuşku benzeri budaklı pürçekli, pek çok kütük vardı. Gözleri ışıladı; "Al sana bir hikmet daha!.. Aklından geçen gözünün önünde bitmekte... Sana tutup çatmak düşmekte. Tut ve çat bakalım!.." diyerek, çarıklarını çıkardı. Kuru bir taşın üstüne koydu. Dolağını çözdü. Dürümleyip çarıklarının içine tıktı. Çakşırının paçalarını kalçalarına.. göyneğinin kollarını omuzlarına değin sıvadı. Suya girdi. Kıyı kıyı kütükleri toplamaya başladı.

Beşinci kütüğü de suyun yardımıyla çarıklarının yanına çekti. Beline doladığı ipi çözdü. Kütükleri yan yana birbirine bağladı. Bir ucundan tuttuğunda tümü birden kalkınca; "İşe yarar," kararıyla usulca suya itti. İpin ucunu ortadaki kütüğe düğümledi. Salı kıyıdaki çalıya bağladı. Seçtiği taşları özenle sala yığdı. Sal her taşla suya biraz daha battı. Son taşı yüklerken kütükler yarısına kadar suya battı. çarıklarını bıraktığı yerden aldı. Taş yığınının üstüne yerleştirdi. Bağladığı ipi çözdü. Sal akıntıya doğru kaydı. Asıldı. İpi omzundan geçirerek büküldü. Akıntıya karşı çekmeye başladı.

Kan ter içinde, ıpıslak çınar açıklığına geldi. İpi gevşetir gevşetmez dere salı sürüklemeye başladı. İvecen çekiştirdi. Yanlama-

sına çevirince uzun kütük kıyıya takıldı. İpi çınara bağlamak istedi. Yetmedi. Beline doladı. Önce çarıklarını kuru bir yere yerleştirdi. Sonra taşları kıyıya aktardı. Sal yeğneldi. Açıklıkta bir tepecik oluştu. Boşalan sal döndü. Dere aşağı kaymaya başladı. İpi kasa kasa yaklaştı. Sıçradı. Sala yerleşti. Çalkalana çalkalana çaya ulaştı.

İyice karnı acıktığında, dördüncü seferini bitirmişti. "Gün eğimine erişmiş," diye mırıldandı. Salı kıyıya çekti. Dolaklarını doladı. Çarıklarını bağladı. Yığından üç taş aldı. Derenin kumsalında üçgen birleştirdi. Topladığı kuru dalları ocağının yanına yığdı. Suya iyice yaklaşarak çöndü. Az sonra, el eriminde kocaman bir yayın, gözleri hayretle açılmış, şimdiye görmediği bu acayip yaratığa baktı. Ürküden mi, meraktan mı belirsiz, ağır ağır yaklaştı. "Kısmet ayağa geldi," diye geçirdi. "Yakalarsak, günü kurtarırız." Nefesini tuttu. Deviniyi unuttu. Gözleri balıkta, adeta dondu. Devinisizlik balığı cesaretlendirmiş... merakını büsbütün artırmış olmalı. Biraz daha yaklaştı. Neredeyse ayağına değecek kadar sokulunca, birden elini uzattı. Balık avucunda çırpınmaya başladı. Sudan çıkardı. Çırpıntısının bitmesini bekledi. Kuşağına el attı. Eline önce hançeri geldi. Bıraktı. Bıçağını buldu. Kınından aldı.

Balığı dere suyunda bir güzel temizledi. Hemen yanındaki kuru taşın üstüne serdi. Birkaç kuru dal kırdı. Altını gazalla besleyerek kurduğu ocağa yerleştirdi. Çakmak taşıyla demir ve kavı, deri kesesinden çıkardı. Üçüncü vuruşta kav tutuştu. Üfleyerek yapraklardan birini alevlendirdi. Çıra gibi besi yapraklarının arasına sokuşturdu. Ocak ilkin tüttü. Sonra alaz alaz yandı. Dallar közleninceye iki şiş yonttu. İki yanından balığa soktu. Bir koşu kovuğa daldı. Azık çıkından tuz kesesini aldı. Tuzladı, köze tuttu. Buğu buğu balık koktu. Köz küllenmeden yayın kızardı. Çimdik çimdik kopardığı lop etleri çiğnemeden yuttu. Karnı doymuştu. Kana kana su içti.

Vakti geçmiş.. öğle namazını unutmuştu. Bağdaşını bozdu. Sıçradı doğruldu. Aptesini tazeledi. Namaza durdu. Önce öğleyi, ardından ikindiyi kıldı. Selamda taş yığınını gördü. Kendinden hoş-

nut; "Aferin sana yoksul abdal!.. Böyle giderse, haftaya kalmaz, temeli kazarsın," dedikten sonra, yığının çevresini dolandı. "İyi başladın. Yöntemi de buldun. Tek tek taşımaya kalksan, yarısını.. yarıyı bırak çeyreğini zor yığardın. Çayda taş çok. Tekkenin gereksinimi de çok. Uzaktan taşıman iyi oldu. Eksik tamamlaman kolaylaştı. Hadi bir gayret daha!.. Akşama çok var!.." düşüncesiyle, sala bindi. Seyhun'da sal sürme kıvancıyla, kendini akıntıya bıraktı. Sapağı aştı. Dönüp çınara baktığında, sadece üst dalları gördü. Yolu çok uzattığını anladı. İlkin dönmeyi kurdu. Sonra; "Ne dedik az önce, ilki nice uzaktansa, sonu onca yakın olur. Şu anda taş bekleyen mi var? Yığ yığabildiğin kadar. Yapı başlayanda, eli böğründe kalmaktansa, fazlayı ne yapmalı diye sormak yeğ."

Geldiği yerde yeni bir düzlük buldu. Gidip gelmeyi sonraya bıraktı. Salı sakin kıyıda, tepesi yontulmuş.. boynunda ip izi belirgin... Seyhun kıyısındaki sakin kıvrımlara sıralanmış babalara benzer bir kayaya bağladı. "İbni Sina pîr, derslerinin birinde 'Asar-ı Bakiye'sini anlatmıştı. 'Eski insanlar, Her bir şeyin geçici, taşın ise çok dayanıklı olduğunu tez öğrenmişler. İz bırakmak istediklerinde, taşa işlemişler. Salt tapınakları değil!.. Su ve yol kıyılarını yontular, oymalarla donatmış.. arkadan gelenlere kendilerince işaretler koymuşlar. Tacir yolunu, göç yönünü bunlara bakarak bulmuş. Bulmakta devam ediyor... Elbette görmeyi, anlamayı ve yorumlamayı bilen kişilere... Eğer öylesi iz de sürebilirse, insanlığın geçmişten günümüze serüvenini öğrenir,' demişti. Besbelli bu çay, çok uzun süre sallara, teknelere yol olmuş. Yoksa bu kayadaki ip izini kim niye bıraksın? Demek taşı yontan suyun sürekliliği savı, tek başına yeterli sayılmamalı. Bir ip dahi, kimbilir kaç kere kaç yüz bin kez bağlana çözüle taşı yontmakta. Bu iyi bir ders Sinan abdal. Bir işe giriştin mi, bıkmayacaksın. Sen karar ve dirençle sürdürdükçe, izi kalmasın olasız. Anlaşılan buralardan suyu yol edinen çok kervan geçmiş... Buralarda çok tekne mola vermiş... Olamaz mı? Burayı ilk sen mi buldun? Öyleyse o yamaçtaki bahçeler.. ovadaki bağlar ne? Toprak insansız böyle işlenebilir mi?

Boşuna kostaklanma Sinan can!.. Sen günümüzün insanısın. Yarına kalır mısın? İz bırakabilirsin. Tekkeni yapar, canlara can katabilirsen, anılırsın. Ya da zaman acımasızdır. Kimbilir insan var olalı kimler geldi, kimler geçti? İzi var imi yok şimdi!.. Unutma, sen neyi kendine mal etmekteysen, senden önce aynen öyle görenler.. aynen öyle düşünenler olmuştur mutlaka!.. Görmüş, düşünmüş, sanmıştır. Ve hiçbirinin sanısı, sandığı gibi olmamıştır. Ne var ki, görmeyi öğretilmiş bir can, cin peri masallarının içinden, gerçeği bulup çıkarmıştır. Hüner aramakta.. ve gerçek bilginin üzerine vecdi koyabilmekte!.. Ara.. bul.. ve koy bakalım!...

Aradığın ne?

Ardından gelene bir barınak sağlamak mı? Tıpkı eskiler gibi iz bırakmak mı?

Hangisi olursa olsun, öncülük sende. Eski insanların yaptığını, sen neden yapamayasın? Yapar da ötesine bile geçersin. Madem ilk işin taş toplamak, öbek öbek yığ çayın kıyısına. Gerektiğinde gelir alırsın. Şimdilik temel atacak kadar taşı.

Zamanın bol, gücün yeter," düşünceleri içinde hava kararıncaya topladığı koca koca taşları düzlüğe yığdı. Gün dağın ardında yitip koyak birden kararınca, salı taşların yanına çekti. Karanlığın içinde ilkin suyu izledi. Yarı yolda bir başka derenin izine düştü. Kaç kez önünden geçtiğini anımsadı. "Ay olsa, yanılmazdım," inancıyla geri döndü. İpildeyen yıldızlara baka baka yönünü saptadı... Kıyıdan ayrılmadan çalıları dolandı. Kayalara tırmandı. Kıvrımları geçti. Sonunda, karanlığı kucaklamış bir devi andıran çınarı buldu.

Gözeden su içti. Dere kıyısında su döktü. Çarıklarını çıkarıp boynuna astı. Aptes aldı. Gazalları çıtırdata çıtırdata kovuğun ağzına geldi. İçi dışından karanlıktı. Eğildi, tuzağını yeniden kabarttı. Çarıkları boynunda üstünden atladı. El yordamıyla azık çıkınını buldu. Kırbasını yokladı. Doluydu. Öğlen çıkına sardığı yarım balığı çıkardı. İştahla yedi. Koyu karanlıkta kalbini kıble edinerek kaza namazlarını kıldı. Yumuşacık yatağına uzanır uzanmaz derin bir uykuya daldı.

Gök gözenin suyu kadar berrak.. boncuk gibi maviydi. Sudan zorla çıkardığı koca taş kucağında, hem soluklanıyor.. hem günün kendi dönencesinde gidişine bakıyordu. Gözleri kamaştı. Kapattı, açtı. Ufukta bir nokta belirdi. Kayan bir yıldız benzeri hızla yaklaştı. Gemici Sinbad'ın uçan halısı misali büyüdü. Tam başının üstünde durdu. Pîr Yesevi, postunun üstüne bağdaş kurmuş, ona bakıyordu. Yekindi. Bir demet ışın halinde hâlâ havada duran postundan indi. Kucağındaki ıslak taş ikide bir elinden kayıyor.. her kezinde eğilip yeniden alıyordu. Şaşkınlıktan kolları gevşedi. Taş yeniden kaydı. Pîri nur yüzünde ipildeyen bir gülücükle elini uzattı. Taş anında pamuk yığınına döndü. Akıntı durdu. Su çekildi. Kıyı yaklaştı. Zor kaldırdığı taşı parmaklarının ucuyla yığının üstüne bırakıverdi. Taşa değen el, hafifçe kalktı. Başını okşadı, sırtını sığazladı. Ayağının birini kaldırdı. Post uslu bir kısrak gibi yere indi. Üstüne bağdaş kurdu. Ve ışın demeti göz kırpana yitiklere karıştı.

Gözleri kendiliğinden açıldı. Yatağından sıçradı. Şaşkın şaşkın çevresine bakındı. Kovuk aynı karanlıktaydı. Yumruklarıyla gözlerini oğuşturup yeniden baktı. Karanlığın içinde kendini bile görmüyordu. Sesli sesli "Hayırdır inşallah!.." diyerek düşünü yordu. "Uğraşımı beğendi... Beğenmese azarlardı. Alkışladı!.. Demek doğru yoldayım. Başladığım gibi sürdürürsem sonuna erişirim," der demez uyku bastırdı. Ağır ağır uzanırken; "Bu ermişler pek bir tuhaf!.." dedi kendi kendine; "Gizlerine de, gizemlerine de akıl ermiyor." Ellerini başına yastık yaptı; "Aklın ötesine geçilmeden ermek mümkün mü hey sefil abdal? Bir gerçek ermişin öğrencisisin. Bu bile kişiyi mutlu etmeye yeter. Yat kalk da, seni seçenlere dua et. Ve yüreğinin bütün hızı, aklının tüm saflığıyla çalış. Bak yüce pîrin Horasan'dan burayı gözetliyor. Sıkıştığın, bunaldığın an yanında. Koca taş, elinin değmesiyle nasıl yeğneldi? Sığazlayınca bedenin nasıl dirildi? Unutma!.. Sen senden hoşnutsan, o daha bir hoşnut!.. Demek çabamız boşa değil. 'Kişi üretiyorsa kutludur. Üretirken kutlanan, tüketirken mutlanır,' hikmetini hiçbir zaman unutma. Besbelli düşüme bunu anım-

satmak için girdi. Daha işin besmelesinde olduğumu bilmez mi? Bildiğinden gayret veriyor.

Göz açıp kapayana, Horasan'dan buraya erişiyor.

Bu nasıl bir güç... Nasıl bir vecd... Nasıl bir yoklukta yokluk, varlıkta varlıktır?

'Kişi çiğse pişer... Hamsa erer... Erende baktığını görür.. gördüğünü anlar.. anladığını bilir,' sözü onun değil mi? Onun!..

Zaten o bu yüzden pîrlerin pîri değil mi?

Sen nasıl bir derviş, bir abdalsan, o da zaman ve mekânın dışında... İnsan havsalasının üstünde... Bir nur aylası, bir ışın demeti olarak âlemleri dolanmakta. Âlemlerden bilinmeze gidip gelebilen bir ermiş. Yüce bir pîr.

Peri masalları pîr tanıklıklarından kaynaklanmasın? Mümkün!..

Horasan'da göğe ağıp Anadolu'nun bir ucuna inmek ne demek?

Bir pîrlerin, bir de perilerin yapabileceği şey demek!.. Sen sen ol Sinan abdal. Okudukları okun da.. okuttukları duanın da izinden ayrılma. Belki zor... Belki zahmetli... Ermek kolay mı? Yolunda ölünecek bir amaç. Demek bizim kısmetimize, zorda ermeyi yazmışlar. Ne mutlu!.." kıvancıyla esnedi. Karanlık daha koyulaşmıştı. Gözlerini yumdu. Anında bölünen uykusunun yarısını yakaladı.

Alacakaranlığa uyandığında düş gördüğünü bildi. Belleğini kıyı bucak, bütün koyaklarını dolaştı. Ama gördüğü düşü, hiçbirinde bulamadı.

"Hay Allah!.. Ne gördümdü ben?" sorusu yanıtsız kalınca omuzlarını silkti. "Her neyse, çok bir hayırlı bir şeydi," diyerek, kovuktan çıktı. Temizlendi. Gözenin başında namaza durdu.

Namaz biter bitmez, salı çektiği yere yöneldi. Her şey bıraktığı gibiydi.

Birdenbire güçlü bir yel esti. Genzinde belli belirsiz yosun kokusu duyumsadı. Koku tepedeyken burnuna gelenle aynıydı. "Uçlarda olmalıyım," diye düşündü. "Yel dağa yosun kokusu taşır, an-

ladık. Burası tam anlamıyla derin bir koyak. Irmaklar tersine mi akmakta ki, denizi buraya taşısın? Bozdağ, doğuya dönende sağ, batıya dönende sol yanımda, ipiltisiz kıpırtısız uzanıp gitmede. Derenin çaya ulandığı yeri gördüm. Çay nerede, hangi ırmağa karışır görmedim, bilmemekteyim. Bildiğim gezginler gezgini Gregoryus ustanın anlattığından ibaret. Buralardan söz ederken; 'Dindimon hep aynı,' demişti. Bodrumlu Herodot'tan, Amasyalı Strabon'a altı.. ondan bize on yüzyıl geçti. İlki nasıl tanımladıysa, biz geçerken örtüsü bitkisi aynıydı. Tepelerin konumu, koyakların oylumu.. yamaçların eğimi, yaylaların geçimi.. geçitlerin geçiti.. içitlerin içiti.. uçar kaçar, börtü böcek, yemiş çiçek ilk görende neyse, bizde oydu. Ondan bana on yıl geçmedi. Bunca uzun zamanda değişmeyen coğrafya, on yılda değişir mi? Nasıl anlattıysa tıpatıp uyuyor... Sard yöresinde miyim? Roma'nın Filadelfiya'ya çevirdiği Alaşar'da mı? Rastladığım ilk kişiden öğrenirim. Rastlarsam!..

Bana öyle gelir ki, Keyhüsrev'le Karun'un çarpıştığı ova uzakta değil!.. Taş derdiğimiz su da, dillere destan Bakır Çayı olmasın? Olur olur!.. Horasan'dan buraya eren soluk, bakırı altına çevirmez mi?" diye düşününce helecanlandı.

Gezgin papas Gregoryus usta, ne güzel anlatmıştı;

"Tanrı Lidya egemeni Karun'un işlerinden pek hoşnut kalmış. Bir gün o çayın başında ona görünmüş.. kutsal sesiyle, dile benden ne dilersen, buyurmuş. Karun üç şey der demez; tek şey, demiş Tanrı. Bir tek şey dileyeceksin. O zaman Karun, tuttuğum altın olsun, demiş çıkmış. Yüce Tanrı da duraksamadan ola, buyurmuş. Ve o andan öteye Karun'un her tuttuğu altına dönüşmeye başlamış.

Elini suya sokmuş... Bakır Çayı altın akıtmaya başlamış.. hemen ardındaki elvan çınarı tutmuş. Gövdesi dalı, kökü yaprağı altın olmuş. Birkaç adım ötede bir heyûlâ kaya görmüş. Varmış yanına dokunmuş. Koskoca taş kütlesi şıkır şıkır altına dönmüş... Ağacı sökmüş, taşı kaldırmış, suyu hazinesine çevirmiş. Hazinenin tuğla duvarlarına sürtünmüş. Tuplalar altın kalıplarına.. sarayı altın gölüne dönüşmüş. Böy-

lece dünyanın en varsıl adamı olmuş. Ama her insan gibi, onca işi gördükten sonra susamış, acıkmış... Allah'ın hikmeti, suyu lokması eline değince kaskatı altına kesmiş. Suyu içemez, lokmayı yutamaz olmuş. Açlık ve susuzluktan öleyazmış. İnmeliler gibi el elinden beslenip el yardımıyla sulanınca aklı başından gitmiş... Ve başlamış dileğine de, dileğini gerçekleştiren Tanrı'ya da bühtana!..

Meğer Tanrı, kuluna acımak için o anı beklermiş!..

Bütün görkem ve ürküsüyle yeniden görünmüş. Karun hemen yere kapanmış; 'Dersimi aldım Tanrım,' demiş gözyaşları arasında. 'Can maldan üstünmüş, bağışla.'

Ve yücelerden yüce Allah, tek dilekti ama, acıdım, bu da ola, buyurmuş.

Bu söylence," demişti gezgin papas; "Ataların hem fazla tamahın zararını.. hem canın maldan üstün, olduğunu anlatmasına yarayan bir söylence.

Ama kişi sapkınlığına sınır yok. Böyle bir gerçeği yaşadıktan sonra bile, sapıtabiliyor. Örneği yine Karun!..

Bilge Solon dünyayı dolandıktan sonra Sard'a, onun yanına varmış.

Karun, Tanrı bağışı mı, ülkenin verimi mi, zoralım birikimi mi belirsiz, pek bir varsılmış... Bunla da öğünecek ya!.. Dünyayı her haliyle görmüş bilgeye hazinelerini gezdiriyor. Ve gerine gerine; 'Söyle bilge,' diyor. 'Mutlulukta herkesi geride bırakan birine rastladın mı?' Solon bir an bile duraksamadan bu varlık övüncüne; 'Atinalı Tellos'a rastladım,' diye yanıt veriyor. Karun, bilgenin gözlerini kamaştırdığına öyle inanmış ki, pek şaşıyor. Ve o şaşkınlıkla; 'Neden?' demiş bulunuyor. Bilge hiç istifini bozmadan; 'Çünkü Tellos, yurdunu savunurken, saldırganın bozulduğunu gördüğü an öldü.' Karun kendinden mutlu kimse tanımıyor ya!.. 'Ondan sonraki kim?' demekten kendini alamıyor. Bilge; 'Argos soyundan Kilebis'le Biton,' diyor aynı özenle. Karun öfkeli bir küçümsemeyle; 'Onlar niye herkesten daha mutluymuş?' sorusunu adeta tükürüyor. Bil-

ge aldırışsız; 'Atina'nın Hera bayramında, herkes mutlaka tapınakta toplanır. Onlar kötürüm analarını kağnıya oturtup boyunduruğa girerek, hiç yüksünmeden Atina'dan, eskilerin İda dediği, Hera Dağı'nın doruğuna taşıdılar. İnançlı insanlar da, yüce Tanrıça da bu davranıştan pek hoşlandılar. İnsanlar onları alkışladı, övdü, özendi... Tanrıça onlara, insan için ölümün yaşamdan daha iyi olduğu yeri gösterdi. Bir dokunuşuyla kötürüm anayı, ayağa kaldırdı.' Karun ikinci sırayı da kaçırınca büsbütün öfkelendi. Ve o öfkeyle; 'Ya biz? Biz n'oluyoruz da o sıradan insanlar önümüze geçiyor?' demekten kendini alamadı. O zaman bilge onun öfkesine aldırmaksızın; 'Onların mutlu sonlarını gördüm,' dedi üstüne basa basa; 'Ama seninkini görmedim. Ne kadar ilginç,' diye sürdürmüştü;

Çok geçmeden Ege'den haracı kesilen büyük kral Keyhusrev, büyük bir orduyla gelir. Karun'u yener. Ateşe atılmasını buyurur. Tam odunlar tutuşturulurken; 'Ah Solon... Solon... Solon,' diye bağırır. Büyük kral merak eder. Buyurur. Yanına getirirler. Ne diye bağırdığını sorar. Öyküyü olduğu gibi anlatır. Büyük kral çok etkilenir. Karun'u bağışlar. Danışmanları arasına katar."

Bir bilge, bir kişinin öyküsünden ne çok ibret çıkarıyor.

Biz ne kutlu kişiler olmalıydık ki, her bir işi en bir ustasından öğrendik.

Öğrendik ve uygulamasıyla ödevlendirildik. Madem bilmekteyiz, canı da düşünmeliyiz. Taş yenmez Sinan abdal!.. Dünü balıkla geçirdik. Hadi bugünü de öyle kapatalım. Ama ekmeksiz aş, pek bir yavan oluyor," diye düşünürken, sapağın ötesinde nadasa bırakılmış bir tarla gözüne ilişti. Anızı güz ışığında sefere çıkmış ordu cıdası gibi ışılıyordu.

Hemen çarıklarını giydi. Bir koşu tarlaya girdi. Kuşlar, fareler ve karıncalardan artan buğday tanelerini toplamaya başladı. Avucu doldu, börküne boşalttı. Börkü doldu, göyneğini tulum yaptı içine devirdi. Gün tepesine dikilmeden, davul gibi şişen göyneği yüklendi. Koşa koşa kovuğuna gelerek, göyneğindekini azık çıkınına ak-

tardı. Giysisini silkeledi. Yeniden sırtına geçirdi. Terli bedeni azbiraz kaşındı. Aldırmadı. İşi başından aşkındı. Yeniden taş devşirmeye yönelirken durakladı. "Hele şu buğdayı un eylemenin yolunu bir bulalım," diye çevresine bakındı. Yığından pürüzsüz bir düz, bir yuvarlak taş seçti. "Bir değirmen yapıncaya bununla yetineceğiz," diyerek düz taşın üstüne bir avuç buğday yığdı. Yuvarlağıyla, neredeyse tane tane buğdayı ezdi. Kırılmış taneleri birkaç kez daha öğüttü. Çıkınına birkaç avuç un birikince; "Eleğim kalburum yok. Kepekli un daha doyurucudur. Maya da hak getire. İsrail oğulları gibi hamursuz yaparız. Çırpı külünde bir güzel közledik mi, yufka olmasa da bazlamaya benzer... Karnımızı doyurur ya!.."

ON DÖRT

Selçuk, Süğrek'in yanından çıktı.

Arslan Yabgu, hizmetini tamamlamanın kıvancıyla kapının ağzında bekliyordu;

— Mikâil'i al da gel!.. diyen Selçuk, tavlaya yöneldi.

O atının yanına vardığında, iki oğlu da yanında bitti. Atları koşumlayıp bindiler. Elçi kervanının geldiği yoldan sur dışına çıktılar. Cend kırı yemyeşil önlerine serildi. Selçuk oğullarına baktı. Atını ırmak yönüne sürdü. O önde, oğulları ardında bir süre ılgar gittiler. Selçuk atının üstünde dimdik oturmuş.. başını göğsüne yaslamıştı. Atı sanki kendiliğinden ilerliyordu. Arslan Mikâil'e, Mikâil Arslan'a baktı. İkisinin gözlerindeki soru çengelleri aynıydı.

Kuşluktan beri olup biteni evirip çeviriyorlar.. Samanoğullarından elçi gelmesiyle pek çok şey olabileceğini kestiriyorlar.. ama babalarının bu davranışına hiçbir yer bulamıyorlar.. o sessiz ve düşünceli at sürdükçe, soru sormaktan çekiniyor.. kendilerine göre gerekçeler bulmaya çalışıyorlardı.

Arslan, Yesevi dergâhında toplanan divanı merak ediyor... "Besbelli önemli kararlar alındı. Han babam onlarda bize düşen görevi anlatacak. İyi de, divan kararları açık uygulanmaz mı? Arslan Yabgu sana şu iş düştü... Mikâil koş şunu kotar denilmez mi her zaman. Bu gizem nedir?" sorusuna yanıt bulamıyor... Mikâil; "Birimizden birimiz bir kusur işledik.. besbelli ağır sözler edecek. O yüzden kimsenin duyup aktaramayacağı bir yere sürüklüyor. Huyudur!.. Bizi hiç-

bir zaman, insan yanında azarlamaz. Yutkunur.. bakınır.. bakışları ateş saçarken yüzünde sarı bir gülümseme belirir. Ya bir tenhaya çeker.. ya yatağımızın başucuna bağdaş kurup okkalı laflar eder. Bu Samanoğulları tekin değil. Ne sarayında insanca bir davranış bulmak olası.. ne eliyle dilinin uzandığı bir yerde. Elçi gönderdi ya!.. Kimbilir hangimiz ne kusur işledik ki, bizi böyle sürüklemekte."

Selçuk, divanda alınan kararı oğulları eliyle nasıl uygulayacağını düşünüyordu.

İlk aklına gelende karar kıldığı an, dingin akan ırmağın şapırtısıyla irkildi. Hemen yular kastı. At anında durdu. Arslan'la Mikâil, onu izlediler. Üzengilere basarak ayağa kalktı. Atının üstünde iyice yükseldi. Bütün dikkatiyle çevreyi kolaçan etti. Gözeriminde kimse yoktu.

Oturmadan indi. Arslan'la Mikâil onu izledi.

Yularlarını çözüp atları ota saldılar. Üçü de yelelerini yelleye yelleye aynı anda çimenlere eğildi. Selçuk bir kez daha çevreyi kolaçan etti. Seyhun'dan Cend'e bir insan göremedi. Güveni pekişti. Yine de suyun en çağıltılı yerine yöneldi. Kardeşler, sessiz ardınca ilerledi. Gün gecesine kavuşmak için sarkmış... Kıpçak çölünü adına uygun düşsün diye kızıla boyamıştı.

Suyun kimbilir kaç kere kaç bin yıldır bir türlü aşındıramadığı.. bu yüzden de çağıl çağıl aştığı kaya kütlesinden bir setin yanında durdu. O bodur çavlan, bitimsiz bir ezgiyi yineleyip duruyor.. her türlü sesin üstünde çağıldıyordu. Selçuk aradığı yeri bulmuştu. Irmak yatağına erişen son yoncaların üstüne bağdaş kurdu. Oğullarını hemen karşısına çöndüler... İkisini de uzun uzun süzdü. "Sıla belirsiz," diye düşündü o süzme anında; "Yol uzun, yer ırak. Üstelik orada bin bir işle uğraşacaklar. Gidip de gelmemek, gelip de bulmamak var sözü boşa mı edilmiş? Divan inceliğe karar kılmasa, bu kadar hüzünlenmem. İki oğlum da, yiğitlikte akranlarıyla yarışır. Vururlar, vurulurlar. Cengin yeneni varsa, yenileni olacak. Ama incelik hüner ister. Şimdiye onlara gerekmediğinden bilemiyorum. Ko-

calardan birerini yanlarına mı versem? Güvensizlik diye algılarlarsa, her bir şey berbat olur. İyisi ben gerekeni eğiteyim. Gerisi onların işi... Kötüsü gelirse varıp onarmak zor değil," kararı içini rahatlattı.

Gözlerinde ikisini de aynı anda kucaklamanın sımsıcak ışıltıları yanıp söndü. İvecen kollarını uzattı. Elleriyle omuzlarından bastırarak bağdaş kurmalarını sağladı.

— Ufkumuz açıldı yabgularım, diye söze başladı; — Ufkumuz, Seyhun'dan Ceyhun'a açıldı. Bu muştuyu sizinle paylaşmayı diledim.

— İyilikten anlamayana zorbalık gerekiyormuş, dedi Mikâil; — Keşke biz kalkışsaydık!.

— Biz kalkışsaydık, gücümüz yetmeyebilirdi.

— Neden yetmesin? İlek Han ordu mu kaldırdı? Bir avuç adamla vardı, Samanoğlu'nun her yerini kastı kavurdu. Biz de akran yaran toplanır, aynı işi ederdik.

— İyi ki etmedik. Sağolsun İlek Han!.. Yerimize elini ateşe soktu.

— Soktu!.. Yağma da, şan da onun oldu.

— Anlaşılan o ki, benim oğlum, o talanını hiçbir zorlukla karşılaşmadan derdi gitti. Ama ardında bıraktığı ören bize kısmet oldu.

— Oh oldu!.. Canıma değsin!.. Biz yalvar yakar iyi dileklerimizi sunduğumuzda çemkirip ucuzladıydı. Dinsizin hakkından imansız gelmiş, tasam mı? Tam tersine kıvancım. Samanoğlu'nun aklı, geldiyse o sayede başına geldi.

Arslan söz açıldığından beri bir babasına, bir kardeşine bakıyordu. Mikâil sözünü bitirir bitirmez atıldı;

— Geldi ki, dün bize çemkirirken, bugün yakarıcı gönderdi, deyince Mikâil;

— Şimdi öç sırası bizde!.. Hazır ayağımıza düşmüş!.. Besbelli doğrulup dikilmeye mecali kalmamış. İzin ver, hemen bir bölük oluşturalım. Boran gibi varıp bir şamar da biz atalım, Acımasız köşeği gururunun üstüne yıkıverelim!..

— Sence bu doğru bir iş mi?

— Helbet!... Yakarıya çemkiren, yakarınca ucuzlanmalı. Öç başka nasıl alınır?

— Türlü yolları vardır, Mikâil Bey!.. Türlü çeşitli yolları vardır.

— Ne gibi?

— Kötülük edene, iyilik etmek gibi!..

— Neden?

— Düşmanı dost eyler de ondan.

— Ya eylemezse?

— Eylemeyebilir... Bize düşen yine iyiliktir.

— Az önce zorbalık gerekirmiş, demedin mi?

— Anan inadından yakınırdı. Haklıymış!.. Demeye dedim ama zorbalığı İlek Han'ın işlediğini de dedim. Madem Oğuz bizi han dikti, öçten ırak olmaya da.. kötüye iyiliğe de koşuluyuz hey benim oğlum. Hoca Mansur anlatmıştı. Bir gün mescitte namaz vakti geçmiş... Ama Peygamberimiz, efendimiz Hazreti Muhammed sallallahu vesellem bir türlü kalkıp mihraba yürümüyormuş. Eshab bakmış, Ali-yi Murtaza eksik. Yüce yalvaç onu beklemekte... İçten içe burulmuşlar. Ensardan biri, adını unuttum, o burukluğu; "Ali'nin bize üstünlüğü nedir ki, namazı bekletmektesin?" diye dile getirmiş. Yüce yalvaç gülümseyerek; "Birine iyilik ettin. Sana kötülük etti. Neylersin?" Yine iyilik ederim ya Muhammed, demiş eshab. "Yine kötülük etti, neylersin?" Madem iyilikten anlamamakta, cezalandırırım, buyurmuş o kutlu kişi. Bu sırada Ali-yi Murtaza nefes nefese mescitten içeri girmiş. Yalvacın önünde diz çökerek; "Yolda önüme yaşlı bir haham düştü, ya Muhammed," diye özür dilemiş. "Çok yavaş yürüyordu. Çiğneyip geçemedim." Hazreti Muhammed gözlerinde beğeni ışıltılarıyla eshabını süzdükten sonra; "Sana bir sorum var ya Ali," buyurmuş. "Birine iyilik ettin... O sana kötülük etti, neylersin?" Yine iyilik ederim ya Muhammed!.. "Yine kötülük etti?" Bin kez kötülük etse, bin birinci kez iyilik ederim. Biz İslamı salt yönetenler köhnedi diye seçmedik. Böyle yal-

vacı, böyle eshabı olduğundan yeğledik. Şimdi sen tutmuş, düşküne bir tekme de biz vuralım diyorsun. Olur mu?

— Bal gibi olur.

— Olur evet!.. Cenge girişmişsen. Onda kırar dökersin. Cenktir. Hile de, oyun da, düzen de.. kırıp dökme ile, kıyıp utma da ona özgü. İbrahim Han kendi dileğiyle yardım ister. Bu barış demek. En bir kötü barış, en bir iyi yengiye yeğdir bilesin. Her yan isteğine kırıp dökmeden ancak onda ulaşır. Anlayacağın barış erinç ve gönençtir. İbrahim Han bize bunu sunar!...

— Sopayı yemese sunar mıydı?

— Belki sunmazdı, diye yine araya girdi Arslan Yabgu; — Şimdi sundu. Kılıçla geldiğinde, sen oradaydın, biz burada. Sesimizi kıstık. Şimdi gülle geliyor. Cenge kalkışmak yanlış!.. Han babam yakışmaz buyurdu. Bence de yakışmaz.

— Siz ki yabgusunuz. Benden sonra hanlığa adaysınız. Seçilirsiniz, seçilmezsiniz ayrı. Ama şu andan başlayarak han sancağına sahipsiniz. Öyle olanda bilin ki, öç kişiye, uzlaşma beye.. öfke uyruğa, yatıştırma yönetene.. fırsat halka, üretmek egemene, unutmayın, diye ona katıldı Selçuk. — Fırsat ele geldi diye zulme kalkarsak, İbrahim Han'dan da, Oğuz yabgusundan da farkımız kalmaz. Oysa biz Oğuz'u yeniden dermeye kalkıştık. Ve şimdiye değin bütün fırsatları iyilik nedeni saydık.

Arslan, anında babasına katıldı;

— Fırsatı ayağımıza getiren de o değil mi?

— O, dedi Selçuk.

Mikâil bir türlü öfkesini yatıştıramıyordu.

— Nasıl yani?

— Seninle Çömçe Bey'in dilek için varışınızdan da, kös kös dönüşünüzden de herkes haberli. İbrahim Han da, Buhara ahalisi de o andan başlayarak bizi, çapul ve talan çetesi değil.. belki güçsüz, belki ürkek, belki aciz de saysalar barışçı bir topluluk diye biliyor. O yüzden iyilik umuyor. Senin dediğin gibi olgörüp kılıçla üşüşseydik,

korkutur.. şimdi verilene o zaman razı ederdik. Ama yatışmaz öfkeye.. tükenmez kine neden olurduk. Oysa şimdi hepsinin gözünde umut.. güven ve erincinin kurtarıcısıyız. Zor kullansak, bizi her gördüğünde yarası deşilecekti. Bekledik... Gayri her görüşte her biri kendini borçlu sayacak. Sence hangisi iyi?

— Borç öce yeğ elbet, dedi Mikâil; — Uşağı saymazsa elbet!..

Selçuk, oğlunun yumuşadığını ayırdı. Salacağı ödeve tam donanımlı gitmesi için, sözü uzatmaktan çekinmedi;

— Sayamaz, diye sesini yükseltti; — Tantanayla elçi yolladığına göre, dün ucuzladığını bugün kendine denk sayar. O varsın denk saysın!.. Bize düşen artıklığımızı kanıtlamak!.. Bunun yolu da, kemliğe iyilik, nobranlığa incelik, aksiliğe uyumla yanıt vermektir. O zaman İbrahim Han'dan da, İlek Han'dan da üstün olduğumuz anlaşılır.

Mikâil bir akasına, bir babasına bakarak;

— Kim anlayacak? İbrahim Han mı, İlek Han mı? alayıyla gülümsedi;

— İbrahim Han anlayabilse, dedi Selçuk, alayın pasını silerek; — Bıldır ayağına gelen fırsatı tepmezdi... Hazır ayağına düşmüşüz. Olgörüp istenen barınağı veriverse, uzanan eli tutar.. bizi Karahanlı'yla arasına bekçi diker.. ateşi bize ölçertirdi!.. Anlamadı... Anlamayacağı, anlayamayacağı da açık!.. İlek Han anlasa, talandan ayrık duruvermemizden ürker, pay vererek yanına çekerdi. Baskın basanındır diye kasıldı. Bu da bizi, aman diyene itti.

— Olmazlansak, itebilir mi?

Arslan önadlı;

— Anladığım doğruysa, olmazlanmayacağız ki!..

— Doğru!.. Üstelik her bir şeyin iyilikle kotarılması ödevinin size düştüğü de gerçek. Bu yüzden buradayız. Siz her bakımdan iyi yetişmiş yabgularsınız. Bundan öte, pek çok şey için kendi kurulunuzla karar vermeye koşuluyorsunuz. Dileğim, hiçbir zaman anlayışsız olmamanız.

— Kurul kuralından sapmazsak, anlayışsız olamayız.

— Dileğim de isteğim de o. Kişi her bir şeyi bilemez... Her bir gizemi şıp diye anlayamaz. Pîrimiz boşuna mı hep; 'Soran dil eskimez,' buyurur. Toplum hizmeti çok karmaşık, çok yorucudur. Baktınız çapraşık bir davranış.. çelişik bir tutum ya da gizemli bir sözle karşılaştınız. Hiç bilgiçlik taslamayın. Varın bir bilenin katına. Onurunuz zedelenmez. Çünkü bilen, anlamadığınızı anlatır. Doğru karar vermenizi sağlar. Bu da sizin eksilir sandığınız onuru daha bir parlatır. Ben bunca zamandır, akıl mı güce mancınıktır, güç mü akıla öğrenemedim. Ama ikisi bir arada olunca, küçümseyenin büyümsediğini.. ucuzlayanın imrendiğini yaşayarak öğrendim. Tek dayanağım ortak akıldı. Siz siz olun, ortak aklı her zaman tek akıla yeğ tutun. Kişi açıkça fikir bildirdiği bir işe, savsamasız sahip çıkıyor. Bu da, güce güç katıyor. Aklında böyle gizil bir akıl.. bileğinde bir toplumun gücü olanın, yüreğinde azbiraz yiğitlik.. azbiraz ilkelilik.. azbiraz da Tanrı korkusu varsa, her bir zorluğa meydan okuması kolay. Çünkü yöneten donanımlı, birikimli ve güçlüyse, toplumu güçlenir. Bunlardan yoksunsa, bedelini toplum öder. Öder ya!.. Devletin temelleri çöker.

Arslan can kulağıyla dinliyordu. Mikâil babasından bu tür öğütleri ilk kez duyuyordu. Hayretine karışan bir sıkıntıyla atıldı;

— Samanoğulları çöktü mü?

— Belki henüz çökmedi. Özü kovalmış ağaç da bir borana kadar ayakta durur. Sade bu alamet belirtiyor ki, tıpkı Oğuz Yabguluğu gibi, Samanoğullarının da içi geçmiş. Sizi buraya sürüklememin nedeni bu!.. Kurul bana yetki verdi. Ben de ödev için sizi seçtim. İşiniz çok zor. Yarından başlayarak tam bir ikilem içinde olacak.. bir yandan çöküntüyü hızlandıracak.. bir yandan toplumu koruyup kollayacaksınız. Size güvenim tam. Ama babalık!.. Diledim ki ödev yüklerken, bildiğimi de aktarayım.

— Biz ödeve yetiştik han babam, dedi Arslan; — Mikâil'le yumurta ikizi gibiyiz. Birimizin aklından geçen, ötekimizde eylem olur. Tek söz etmeden, bakışarak anlaşırız.

— Onu bildiğimden öğütlemeyi diledim. Çünkü bakışamayacaksınız!.. — Mikâil'in;

— Bakışamayacak mıyız? O niye o? çırpınışı akasını da babasını da güldürdü.

— Bir arada olmayacaksınız da ondan. Biriniz çölle Buhara'nın arasına aşılmaz bir set çekecek... Biriniz hem yerleşimi düzenleyecek, hem ahaliyle İbrahim Han arasında, umut yüklü bir kervan olacak. Ama, bir nice yakarı duyulur duyulsun.. bir nice çağrı alınır alınsın.. asla hanlığın işlerine bulaşılmayacak.

— Madem bir arada olmayacağız, o alengirli işi akam alsın, diye atıldı Mikâil. — Onun hem karnı, hem gönlü geniş... Hem de sinirleri ayıklanmıştır... O olur, olmaz deyene ben on kez kılıç çekerim. Nur'u dilemeye gittiğimizde Çömçe Bey olmasa, İbrahim Han'a da dersini verecektim ya!.. Anında enseme yapışıp sürükledi. Buraya kavgaya değil, ricaya geldik. Dileğimizi sunduk, işimiz bitti. Bırak onun yüzü kararsın. Başımızı derde sokma, deyip çekiştirmişti. Ona da böyle mi öğütlediydin?

— Alkış Çömçe Bey'e!.. Yiğitlikte nasıl kimse üst gelemezse, siyasette de öyle hünerlidir.

— Akam ondan geri değil. O yüzden derim ki, siyaset onun olsun. Dilersen yanına Çömçe'yi de ver. Çifte kumrular, al takke ver külâh eyleyerek tez zamanda Samanoğullarının altını üstüne getirirler. Anladığım çölde cenk var. Yeterli yiğitim olursa, ne bir tek çekirge, ne bir kara karınca, ne de nice ordusu olsun İlek Han, ölüme basmadan çölden çıkar.

— Ölüm yok!.. dedi hemen Selçuk; — Öldün mü geçti say. Yaşayacaksın. Önü ancak öyle kesilir. O kurtsa sen tilki olacaksın. O parssa sen fil!.. Önünden vuramıyorsan ardına dolanacak.. çölden çıkmasına izin vermeyeceksin.

— Benden yana kaygın olmasın.

— Çömçe de bileceyse, bizden yana da, dedi Arslan.

— Ona bi şey demedim. Ama istiyorsanız, dilerim. Kırmaz!..

— Çok bir iyi olur, dedi Mikâil. — İkisi aynı alanda buluştu mu, birinin dolabını öteki çevirir. Samanoğlu bayram bebesine döner.

— O kadar kolay değil!.. Samanoğlu hem yılların hanı.. hem akıllı âdemi çok. Aklı başına gelir de kengeş kurarsa, bilgelerle emirler tozunuzu atabilir. O yüzden, sen çölden, yabgu Nur yöresinden çıkmamalı. Böylece Samanî ağacını yıkacak boranın, bizden gayrıda esmesini sağlarız.

— Bunun bir yararı olacak mı?

— Hem de nasıl!.. Biz, elimizden geleni esirgememiş olacağız. O çabamıza karşın ayakta duramamış olacak!.. Böylece çöküşte bizim hiçbir dahlimizin bulunmadığını sağır sultan duyacak... Talan artığı ahali anlayacak. Kör kadı görecek. Kötüsü gelende, kof ağaç ya kendiliğinden.. ya bir baltayla devrilecek. İşte gün o gündür. Ko devlet yıkılsın. Yeter ki ahaliye sahip çıkılsın. Ve devrilen ağacın yerine taptaze bir fidan dikilsin. Bilmem anlatabildim mi?

— Anladım, dedi Arslan.

— Ben de, diye onadı Mikâil.

— Anladınızsa, işinizin ne denli güç olduğunu da kavradınız.. neden seçildiğinizi bildiniz.. bu öğütlerin anlam ve önemini özümsediniz demektir.

Mikâil söyleneni özümsercesine yutkundu. Sonra başını sallaya sallaya;

— Bundan öte, her daim gerilmiş yay gibi olmaya koşuluyuz. Hem bekçilik, hem süt analık edeceğiz. Yağıya yağı.. yoksula dost görüneceğiz. Nedeni bu kim, bundan öte, Samanoğulları ülkesi de, ahalisi de bize teslim.

— Alkış!.. İyi anlamışsın.

— Emanete hıyanet etmemek için de, dedi Arslan. — Ne onlardan uzak, ne çok yakın duracağız. Halka karşı uysal, adil, verici... Karahanlılarla, Büveyhoğullarına karşı, ongunumuz benzeri şahin olacağız. Toplumu gözetecek, bu ikisinin her bir devinisini gözetleyeceğiz. Mikâil Yabgu ordaysa, çölden Buhara'ya hiçbir el eriş-

mez.. hiçbir kılıç değmez. Biz Çömçe'yle aradaysak, hiçbir parmak, Samanoğullarının hiçbir balını bandaklayamaz.

— Gayri içim rahat!.. Yine de kaygılanırım!..

— Kaygın yersiz, han babam, dedi Mikâil. — Madem ödevlendik, ölüm bizi aşmadan, bunların hiçbiri olabilemez.

— Kaygım ondan değil ki!.. Söz kesildi, hanlık ödevi bitti.

— Öyleyse neden?

— İki oğlunu da sılaya saldığını Belecek Hanım'ı kırmadan nasıl söyleyeceğimden.

Arslan ilk kez acıyarak baktı babasına. Mikâil ataklığını gösterdi;

— İznin olursa, ben derim.

— Olmaz, dedi Selçuk. — Büsbütün gücenir.

— İyi!.. Benden günah gitti. Başının çaresine bak.

— Bakacağız çaresiz. Siz onun öfkesini bilmezsiniz!..

— Bilinmez mi? Kıçımızda hâlâ kamçısının izi durmakta.

— Ya!.. Bayanı kızdırmaya gelmez. Uslu dursaydınız.

— Us her bir kişide başka!..

— Çok bir doğru... Alkış!.. Hüner o ki, o başkaları aynı kazanda kaynatıp yepyeni bir us meydana getirmek. Doğru ancak o zaman, herkesin doğrusu olur.

— Ve herkes bir ucundan tutar he mi?

— Tutar!.. Bundan öte sizden beklenen de bu!.. Bazen bir arada olsanız da, çoğun ayrık duracaksınız... Bir anlamda başınıza buyruk olacaksınız. O zaman devletlerin onması güç yazgısını sürekli aklınızda tutun. Kuruluş bir nice düzgün olursa olsun, sonraki kuşaklar sapıtabilir... Kınık beyleri asla sapıtmamalı.

— Söz han babam, dedi Arslan. — Benden yana kaygın olmasın.

— Benden yana da, sözüyle akasına katıldı Mikâil. — Cenk bana düştüğüne göre, iki elim kanda olsa, kuruldan da kengeşten de sapmayacağım.

— Sapanın da hâlini kendi gözlerinizle gördünüz. Yaşadınız... Öğrendiniz. Oğuz Yabgusu Oğuz beylerini sürü, kendini çoban saydı. Samanoğlu Nuh Han, postu baba kalıtı, özel mülkü... İnsan için

uygun yönetim.. kalıt için bırakandan çok çaba göstermek gerektiğini unuttular. Oysa beyler de boylar da koyun değil, insandır. Baba kalıtı kişiye ait!.. Post halkın gizil gücü, yani özüdür. İnsan sürüleşirse ziyan verir. Post kişileştiği an, özünü yitirir.

Arslan'la Mikâil, babalarının nasıl bir hazırlık içinde olduğunu kavramışlardı. İlk kez gözlerini geleceğe diktiler. Asya'nın dört bucağı burunlarında tüttü. Her söylem egemenliğin gizini biraz daha aralıyordu. Dikkat kesildiler. Dergâhtaki öğrenciler gibi, gözleri babalarının ağzında her sözcüğü içmeye başladılar.

Selçuk, oğullarının dikkatinden hoşnut, sürdürdü;

— Özünü yitiren her post kof ağaca döner. Her geçen gün, biraz daha köhner. Bazen borana bile yetişemeden yıkılır. Bilesiniz ki, her post hizmete yükümlüdür. Hükme saptı mı, halkıyla bağı kırılır. Bağ kırıldı mı da, hem posttaki hem alttaki için eziyete döner. Gayri ne biri, ne diğeri iflah olur. Post yıkılır, kalıtçı düşer... Sürü dağılır, çoban şaşar. Toplum devletsiz olamayacağından, postu kavrar. İçinden birini oturtur. Başının üstüne kaldırıverir. Her neylerseniz eyleyin, öncesinde bir Cend'i düşünün. Yabguya niye direndi? Bir Buhara'yı, nice talan eylendi.

— Anladım, dedi Mikâil. — Saltanat postun düşmanı. Yazık ki post sahibi onu kendi çağrılar. Bize Oğuz yasasından ıramak haram olsun.

— Olsun, diye onayladı Arslan.

— Olmalı!.. Yoksa görür bilirsiniz ki, insanoğlu güce tapar. Gücü kendinin verdiğini bile bile tapar. Tanrı'ya taptığı gibi!.. Güç sahibi, erkinin kaynağını bilir, hizmete koşarsa erinç ve güven sağlar. Erinç ve güven, sevginin gülistanı.. korku ise varlığın karabasanıdır. İnsan insansa, gülistanda gül derer. Ve yılgı nice güçlü olursa olsun, bir gün, birinde biter.

— Bittiği an da buyurduğun üzere, kin tohumlar, öç fırsatı bekletir, diye atıldı Arslan.

— Aynen öyle!.. Her dem ve yerde, her güçlünün çevresinde ondan yararlanmak isteyenler çıkar. Ve işte orada kısırdöngü baş-

lar. Siz siz olun, oğullarınızı da aynıyla eğitin. Ve koşullar ne kadar ivecen.. durum ne denli zor.. olanaklar nice kısıtlı olursa olsun, sakın kengeşten vazgeçmeyin.

— Can baş üstüne, dedi hemen Arslan.

— Elbette, onayıyla dikildi Mikâil.

Selçuk uzun uzun oğullarını süzdü. İçtenliklerine güvenince sırtlarını sığazladı;

— Alkış!.. Tez kavrıyorsunuz. Ben yine de söyleyeceğim!.. Çok şey biliyorsunuzdur... Bildiğiniz bazı şeyleri benden bile gizlemek zorunda kalıyorsunuzdur. Ama asla divandan, kengeşten ve kurultaydan sakınmayın.

— Atamızla Yabgu Beygo'nun öyküsü mü yinelenir? sorusu Mikâilden geldi.

— Yinelenmeyebilir. Divan da, toplum da saltanatı kabullenmiş.. ya da zulümden pısmış olabilir. Zaten egemeni de o şaşırtır. Toplum pıstı mı, ilkin Tanrı'ya sığınır. Kurtuluşu ondan umar. Bakar ki o da, benim gibi öğüt veriyor.. bundan öte olacağı gibi, olan bitene karışmıyor.. bir kurtarıcı bekler. Ve Mikâil'in, az önce dediği gibi, dinsizin hakkından gelecek bir imansız bekler.

— Ama asıl zulme uğrayan kendi.

— Sürekli zulme katlanmak mı, geçici zulme katlanmak mı yeğ?

Bu kez Arslan sözü kardeşine bırakmadı;

— Üstelik pısırık için ha bu zorba zulmetmiş, ha öteki... Ne fark eder ki!..

— Çok doğru Arslan Yabgu, dedi Selçuk; — Bu bir yerde toplu yılgınlığı gösterse de, aslında öç duygusunu depreştirir. Pısırığın öcünden n'ola deme. Dinsizden nasıl pıstıysa, imansız dinsizin hakkından gelirken de öyle pısıverir. Ölen de, tutsak giden de senin uyruğunsa, istediğin kadar kasıl.. güçsüzlüğünü örtebilir misin?

— Anlaşılan sizce toplumun onayı, her gücün üstünde!..

— Üstünde, evet!.. Biz önceyi yaşadık, siz sonrayı yaşadınız, gördük. Öyleyse asla unutmayın. Unutulmasına izin vermeyin. Olum-

lu olumsuz, her işte toplumun onayına başvurmak, yönetenin olmazsa olmaz görevidir.

— Ama yaşam, durgun akan bir ırmak değil ki, dedi Mikâil. — Öyle durumlar, öyle zorunluluklar olur ki, onayı savsamak gerekir.

— İşte kişi için de, post için de asıl tehlike odur!.. Savsar, bir de olumlu sonuç alırsa, gurur gelir. Gelmese de, güç çevresindeki pervaneler, üşüşerek getirir. Ve gurur kişiyi, ucuzladığına gereksinim duymaya koşullar. Bu bana da, size de ders olsun. Ve köhne hanın anlamadığını, anlayamayacağını, talan ve zulümden zarar görenin mutlaka anlayacağını bilelim.

— Anladığında yandaş olması kesin mi? sorusuyla kaykıldı Mikâil.

— Karşıt olmayacağı kesin, dedi hemen gülümseyerek Selçuk.

— Karşıt olmaması da, her zaman güçlüye yarar, sözüyle babasına katıldı Arslan.

Mikâil birbirlerini tamamlayan babasıyla akasına baktı.

Dingin ve güvenli dimdik oturuyorlardı.

Gözleri hafifçe süzüldü. Dudakları büzüldü. Elmacık kemikleri büsbütün ortaya çıktı. Burnunun kıvrımı iyice belirginleşti. Boynu uzadı. Sırtı kamburlaştı. Otları hışırdata hışırdata bağdaşını değiştirdi.

Börkünün pulları parıldadı... Cepkeninin boncukları ipildedi... Mintanının simleri ışıladı. Omzundaki yay, sadağındaki oklar kıpırdandı. Kuşağından taşan çifte hançerin balçakları yandı söndü.

Bir süre duraksadı. Aklından geçeni yutkunmayı denedi. Taşan merakın itisi.. ağzında kilitlenen dört gözün etkisiyle yutamayacağını anlayarak sordu;

— Her zaman yarar mı?

— İyilik edilene yaramazsa, bilene yarar, savsözüyle önaldı Selçuk; — Töremizde aman diyene kılıç üşürmek yasak!.. O kabalık etmiş olabilir. Oldu da!.. Biz çölle Buhara arasında olsaydık, İlek Han aşıp vurabilir miydi? Bunu beterle öğrendi. Öğrendi ve bizden aman diledi. Şimdi ödevimiz, amana yaman davranmak.

— Davranışımız belirlendi mi? dedi hemen Mikâil.

— Belirlenmese. sizden ödev istenir mi?

Mikâil, yine akasına bırakmadan;

— Öl buyur, ölelim han babam, dedi.

— İş ölümden zor Mikâil Bey!.. Ölüp ölüp dirilecek kadar zor. Bir yüce postla, bir koca toplumun sorumluluğu... Öyle olmasa, oğullarımı salar mıyım?

Mikâil, sevinçle kıvanç arasında gitti geldi. Sonra yükün ağırlığını duyumsadı. Kıpır kıpır kıpırdandı. Arslan düşünceli düşünceli bağdaşını değiştirdi. Gök gözlerinde yıldızlar ışılatarak babasına baktı;

— Her daim kişi zorda pişer buyurursun. Ne mutlu bize ki, ağır işe koşulduk. Demek çabamız boşa gitmedi. Göze girebildik. Yoksa hanlıkta cengâver de, bilge de çok!..

— Yüce Tanrı'ya minnet!.. Çok!.. İş salt bilgelik ya da cenkle bitirilecek olsa, her birine âdem bulmak kolay. Ne var ki, bu olayda ikisi bir arada gerekli. O yüzden aynı iş için ikinizi, salarım. Çok bir iyi anlaşıyorsunuz. Bildiğimce bir akçenin yazısıyla turası gibisiniz. Aynı düşünüyor, aynı işliyorsunuz. Bu işte de bunlar gerekli. Görev cenkten de, eğitmenlikten de, hizmetten de öte. Barış, güveni haksızlığa meydan vermeden sağlayarak hem yurt açacak.. hem sancak dikerek onu savunacak.. hem bizi ucuzlayan da içinde, kimseyi incitmeyeceksiniz.

Mikâil, birbiriyle çelişik durumların aynı kazanda nasıl kaynayacağını bilemedi. Şaşkınlığını gizleme gereği duymadan;

— Barışla yurt açılır mı? diye sordu.

— Açılır!.. Konduğun yerde, yağma talan eyleyeceğine, üretir ve paylaşırsan dostluk uyanır. Barış kurulur. Barışı zedeleyeni yağı bilirsen, cenk başlar. Cenk yürekle bileğe dayanır. Öfke ve coşku yeterli. Ya ölür, ya öldürürsün. Ölürsen sorumluluğun, öldürürsen yükümlülüğün biter. Oysa barış us, direnç ve dayanıklılık ister... Sizden dileğim, her zaman, her durum ve koşulda usu onurdan üstün

tutmanız. Hanlık bir gün hakanlığa dönüşecekse, usla olacak. Bilirim direnç cenkten, dayanç öfkeden güçtür. Ama biz, sancak açmaya sıvandık. Sancağın altı dolmalı. İstekle, dilekle, sevgiyle dolarsa, bir daha boşalmaz.

— Anladım, dedi Arslan'dan önce Mikâil. — Ödevimiz ne?

— Akan, hizmetteydi. Sen üye değilsin. Haberiniz olmamıştır. Kurul boylara haber saldı, diye başladı Selçuk; — Deşt-i Kıpçak kaynamaya başlamıştır. Her bir boy, Şirin'e eş kızlarla, Ferhat'a denk erleri ayıracak. Tümünü donatıp Otrar kıstağında göçe hazır derecek. Dilerim ki Arslan Yabgu, sen Süğrek Bey'le birlikte varıp onun başına geçesin. Amaç yerleşim olduğuna göre, obanla gidesin. Kutalmış ele geldi. Her bir işte yardımcın olur. Yusuf Yınal ana kuzusu. Gökçe Bayan'sız olmaz. Yolu bilirsin. Nur bucağı şimdilik bize yeter. Sakın aç gözlülük yapıp taşkınlık eyleme. Yarar dost olduğumuzu kanıtlamalıyız, dedikten sonra sadağına el attı. Temreni gümüş, yeleği bembeyaz iki ok çıkardı. Cıdasında Kınık'ın çift başlı şahin ongunu, mercan ışıltısıyla sere serpe yan yatanı uzattı; — Darda kalanda bunu yolla. Kınık buyruğuna üşüşür, dedikten sonra ongunu temrene bakan diğerini uzattı. — Daha zordaysan bunu yolla... Kıpçak, Kınık'a eklenir. — Yayını Arslan'ın omzundan aldı. Kendi yayının kirişini çözdü. İkiye böldü. Bir yarısını Arslan'ın kemanesine sarıp düğümledi; — Daha da güç bir durumda kalırsan bunu yolla. Bütün Oğuz yanında biter, dedikten sonra Mikâil'e döndü.

Mikâil; "Madem göçün başına akam geçecek, beni niye ardına taktı? Yardıma mı koşacağım? Gereği yok ki!.. Elçi sancakla gelmiş, yabgu sancakla gidecek. Her bir şey gönül üzre. Kavga döğüş yok ki, yardım gereksin," derken babası aniden kendine dönünce irkildi.

Nasıl olduğunu anlayamadan yayını onun elinde gördü. Kaşları börküne değdi. Gözleri kocaman kocaman açıldı. Kirişin yarısı da Arslan'ın yayındaki gibi onunkine sarıldı, düğümlendi. Onunkinin aynı iki ok avucuna tutuşturulur tutuşturulmaz;

— Sen sancakbeylerine katılacak yiğitlerle çölü kollayacaksın, dedi Selçuk. — Kızılkum pek bir büyük. Sınır uzun mu uzun... Sana da, bölüğüne de uyku durak yok. Bundan öte, tacirlerle kervancılar dışında tek Karahanlı Buhara'ya ulaşmayacak.

— Ulaşamaz, dedi Arslan. — Mikâil çöldeyse, Buhara güven ve erinçte yaşar. Çömçe benimleyse biz Nur'a kök salarız. Ardı geldiğinde, her bir şeyi hazır bulur, diyerek Mikâil'e döndü; — Cenk istemiyor muydun? Al da hayrını gör.

Selçuk, oğullarının iştahından hoşnut, Mikâil'e döndü;

— Cenk yiğitliği ölçüsünde tehlikeli.. yengisi çetin, yenilgisi bitim. Cengâverin gözü asla ardında kalmamalı. Çağrı'yla Tuğrul daha pek küçük!.. Ata yeni bindiler. Yürümeye yeni başladılar. Çiçek Bayan'la konuş. Ayrı kalmam derse, o da gelsin. İyi cengâverdir. Kötüsü gelende, anca beraber, kanca beraber vuruşursunuz. Ama oğullarınız burada daha iyi kollanır.

— Olur!.. Çiçek de olurlanırsa, hay hay!.. Madem cenk kaçınılmaz, sanırım olurlanır. — Cenk kaçınılmaz görünüyor. Bana öyle gelir ki, köhneyen salt Samanoğulları değil. Duyduklarımızla, öğrendiğimiz, baskının yaman.. yağma ve talanın pek bir gösterişli olduğunun kanıtı. Ama Karahanlılar da, son gürlüklerini yaşamakta, varsayımı hiçbir etki uyandırmadan bir süre havada asılı kaldı.

Arslan Mikâil'e.. Mikâil Arslan'a baktı. Bakışlarında yanıp sönen soru ışınları bir şey anlamadıklarında birleşti. Selçuk'un sözleri, Seyhun'un çağıltısına karışmak üzereydi. Mikâil suskuya daha fazla dayanamadı;

— Bu bili kesin mi?

— Kesin sayılır, dedi Selçuk; — Bazı olaylar vardır ki, falda çıkar.

— Hangi olaylar?

— Örnek çok!.. Örnekleri besleyen soru da... İlki şu: Acaba pîrimiz Balasagun'a varmasa, İlek Han, at binip çölü aşar mıydı? der demez, iki oğlunun da ağzından, aynı anda; "Vay be!.." hayreti çıktı. Hemen ardından yönetimin gizini çözmüşçe bilgiç bilgiç baktı-

lar. Selçuk oğullarının kavrayışından kıvanarak sürdürdü; — Bilirsiniz Oğuz'da sefer nice uzaksa, onca saygıdeğerdir. Ancak sefer ordu ister. Güven ya da parayla ordu kuramazsan, seferi unutursun... Sefer eylemeyen, ganimet deremez... Ganimet deremezsen, hazinen boşalır, ordun dağılır. Yerinde oturur kalırsın. Oturur kalırsan, hazinen boşalır. Ya halkını soyarak zulme dalarsın. Ya can havliyle çeteciliğe başlarsın. Çete, komşunun tavuğunu kaz gördüğünden, en yakını talan eyler. Talanı kesilende, ister istemez köhner. Oysa Asya büyük... Komşunun ardı, hem kâfir, hem varsıl. Ne var ki, Bizans uzak... İdil köhnese de ordusu hâlâ ayakta. Çeteyle Tanrı Dağları'nı aşmak olasız. Hilafeti Büveyhoğulları tutuyor. Düşkün belki. Ama Karahanlı'yı pataklayamayacak kadar değil!.. Neylesin köhne han? Adam gibi cenge tutuşmak varken, çete derip baskına sıvanacak.

Mikâil yükünün ağırlığını o zaman ayırdı. Gözlerini belerterek;

— Ben çetelerle mi uğraşacağım? sorusu adeta kendiliğinden fışkırdı.

— Öyle görünür, dedi dingin dingin Selçuk; — Sen İlek Han'ın çölden çıkışını.. akan Nur'u aşmasını engellerseniz, çapulsuz kalır. Bir devlet nice varsıl olursa olsun, çapul ve talandan yoksun kalanda tez köhner. Sağlam durur, toplumlara zarar yerine umut verirsek, her iki köhnenin de yerine biz geçeriz.

— Madem yarına temel taşı olacağız.. madem bu onur bize bağışlandı.. elimizden geleni ardımıza komayız, dedi Arslan.

— Ona güvenim tam!.. Sizden dileğim, birinizin oralarda kök salması. Birinizin onu her tür baskına karşı koruması!..

— Tasalanma baba, dedi hemen Arslan. — Mikâil cengâverlikte eşsiz. Çölü o tutanda biz Nur'a da, Buhara'nın yüreğine de kök salarız.

— Öyleyse, biriniz hemen derlenip kıstağa.. diğeriniz, Seyhun'u aşıp beyleriyle birlikte sancağını çöle dike. Haber dört bir yana iletildi. Yakındır, boylar göçü düzer.. cengâverler açılan sancağın altında toplanır.

— Madem her bir şey dilendiği gibi yürür, ivecenlik neden? sorusu Mikâil'den geldi.

— Biz bir nice konuklanırsak konuklanalım. Süğrek Bey'in gönlü kırılır. O bir devletin elçisi. Geldi, aktarması gerekeni aktardı. Alması gereken yanıtı aldı. Kendince işini bitirdi. Daha fazla oyalamaya kalkarsak tutsaklandığı kuşkusuna kapılabilir. Bu da biz bir nice içten olursak olalım onu ikircimlendirir. Elçi ikircimlenende, posta aktaracağı güven değil, dikkat ve kuşkudur.

— Kuşkulanırsa kuşkulansın!.. Hanlığının eti ne budu ne?

— Şunu hiç aklından çıkarma Mikâil yiğit!.. Savunan saldırandan güçlüdür. Çünkü saldıran mal derdindedir, savunan can... Can maldan değerli olduğuna göre, kuşkulanırsa Samanoğlu önlem alır. İşimiz çok zorlaşır. Oysa bıldırki dileğimizden öte bir isteğimiz olmadığına tanıklık ederse, kendi düşlerinin hayra yorulduğuna inanırlar. Bu da İbrahim Han'ı durgunluğa yöneltir. Zaten kendinin olmayan bir yeri bağışladı diye Oğuz'u bekçi diktiğini sanır. Sanısını doğrulamalı.. pişmanlık duymasına fırsat vermeden, her şey olup bitmeli.

— Ben hazırım, dedi Arslan; — Belek Bayan tezcanlıdır. Kutalmış da ele geldi. Hem anasına, hem bana yardım eyler. Göçü tez düzeriz.

— Ben de Çiçek'i atlandırır, hemen yola düşerim. Madem gerektiğinde cenk de işin içinde. Buyurduğun doğru. Çağrı'yla Tuğrul yük olur. Anam anasından, babam babasından artık bakar. Oğullarım sana emanet.

— Gözünüz arkada kalmasın. Ananız zaten onlara pek düşkün.

ON BEŞ

İbni Bibi gecikme korkusuyla adımlarını iyice hızlandırdı.

Canibe, ilkin onun tin tin gidişine baktı. Bir an, "Dedem gibi yürüyor," dedi büyük bir şaşkınlıkla. "Onun gibi iki yana sallanıyor... Kollarını onun gibi sallıyor... Adımlarını tıpkı tıpkısına aynı atıyor. Onda bulduğum çocukluğum mu? Yoksa kendim mi?" düşüncesiyle irkildi. "Bulduğum ne o, ne kendim... Bulduğum sevda," diye ivecen tamamladı. "Kendimle birlikte o. Yoksa bunca iten tutulur.. onunla dolup taşar mıydım?" sorusuna; "Sevda hali, her halden ayrı, kendine özgü bir yaşam biçimi. Ne yaşa bakıyor, ne başa... Tutuyor tutuşturuyor, tütüyor tüttürüyor... Ve cehennem alevlerinin içinden kapıyor. Zerdüşt ya da Hazreti İbrahim misali cennet çayırlarının üstüne oturtuveriyor. Bu halde kimde akıl, fikir ve seçme yeteneği kalır? Yaşamın mutuna ermiş kişi, kendiyle de, dünyayla da barışıktır. Deve çanı gibi dengi dengine diye mi ötecek? Asla!.." yanıtı üzerine dikildi. Bibi'yi gözden yitirmek üzereydi. Anacına yetişme telaşındaki civciv ivecenliğiyle onu izledi

Ayakları serçe telaşıyla sekerken o yeniden düşüncesine daldı. "Nedense masal âşıklarının hepsi yumurtadan yeni çıkmış sığırcık yavrusu gençliğindedirler. Hazreti Yusuf, henüz ilkgençliğin baharında.. gören kadına, meyve yerine kendi elini kestirtecek bir melektir. Züleyha pervane misali ateşe koşan bir huri!.. Hazreti Süleyman kuş dili bilen bir civan... Belkıs, göğermemiş bir meyve ki, akıllara ziyan!.. Kays'ın da, Nizami'nin de Leylâ'sı, açmaya uzak bir gül...

Mecnun, tomurcuğa şakıyan bülbül!.. Nuşirevan'ın Vamık'ı adı sanıyla her dem taze kalan aşk. Azra'sı, henüz delinmemiş inci tanesi. Ferhat, tüvana yiğit... Şirin, şirin mi şirin!.. Orfeo ezgileri tanrıları hazza gömen bir ozan... Öridike yılanın ilgisini çekecek bir nazan!.. Hepsi gençliğin nevruzunu yaşıyor... Ve hepsinin serüveni birer aşk mesnevisi!.. Hiçbiri bizimkine benzemiyor. İbni Bibi, sevdam, yaşlı mı yaşlı... Kendim o mesnevilerin hangi kahramanına benzerse benzesin, sevdamı hiçbirininkine benzetemem. Oysa tek taraflı olmadığını biliyor.. olsa gam çekmiyorum. Ben bana yetmeyi, nerdeyse bebekken öğrendim," düşüncelerinin bulutu içinde ne kadar yürüdüğünü unuttu.

Sarayla konağın arasını pek bir yakın sanıyordu. Meğer sandığı gibi değilmiş. Oysa esir pazarından alındığında Nebil Kâhya'nın ardında bu yollardan geçmiş.. ama o gün bugündür dışarısını merak etse bile gereksinim olmadığından bir daha yürümemişti. Şimdi Ulukiye Hatun'a yoldaşlık ödeviyle yükümlenmiş.. ister istemez efendisinin ardına düşmüştü. "Yollar aynı," diye gülümsedi ipek peçesinin ardından. "Ben değişmiş olmalıyım. O zaman nerdeyse yalınayaktım. Şimdi ayağımda işlemeli yemeniler var. O zaman orası burası sökülmüş partal bir fistanım vardı. Şimdi salt ipek çarşafım ya da üçeteğimin altınları kaç esir satınalır. O zaman yüzüm açık.. yıprak tuğramdan taşan saçlarım dağınıktı. Şimdi çarşafım ipek, peçem ipek, tuğram kızılla bezeli. O zaman yol bu kadar uzun görünmemişti," düşüncesiyle durakladı. "O zaman konaktan saraya değil, çarşıdan konağa gidiyordum. Ve o zaman bu yollardan yürüyen bir tutsaktı.. şimdi sevdalı bir gözde!.. Kişi değişince, gücü de değişiyor. O gün yürürken, kimin malı olduğumu bilmiyor... Nebil Kâhya için; 'İyi bir adama benziyor... Umarım tutsaklığımı cehenneme çevirmez,' diye dua ediyordum. Oysa beni oradan satınalanın efendisi şimdi hem tinimin, hem tenimin sahibi. Ve ben de, hem onun, hem sevdamın sahibi efendisiyim. Bu nasıl oldu? Niye, ne zaman oldu? Bilmiyorum. Araştırmaya.. soruşturmaya.. öğrenmeye de üşe-

niyorum. Oldu. Ve onca üzüncün ardından sevinci yaşama bahtına erdim. Bundan öte ölsem gam mı? Kişi hem zulmü, hem aşkı yaşarsa ölüm ne ki? Hoşsafa getirir," gülümsemesiyle, bir an duraladı. Sonra yeniden ve daha hızlı yürürken çevresiyle ilgi kurdu.

Kent kaskat kaskat suya doğru iniyor.. onlar durmadan tırmanıyorlardı. "Bütün kentler aynı adamın elinden çıkmış gibi," diye düşündü. "Doğduğum kent de tıpkı böyleydi. Dedemle birlikte girip çıkabildiğim camiye çevrilmiş eski tapınak..." Aklından geçer geçmez, sanki o günlere gitti. "Bu cami var ya, bu cami," diye usulca kulağına fısıldıyordu dedesi; "Tıflı Camii dedikleri bu tapınak, bu kentin ilk yapısıymış. Bu tepenin başına Göktanrı'ya tapınmak için yapılmış. Erlik Han egemen olunca, ona tapınılmış!.. Brahmanlık erişince ona... Zerdüşt'le birlikte ateşgede olmuş... Hazreti Süleyman'la havra, İsa'yla kilise.. ve Muhammed Mustafa-yı Sallallahu aleyhi vesellem efendimiz hazretleriyle cami. O yüzden içine girdiğinde bir iyice incelersen, putataparlığı da, yüce Allah'a inancı da aynı yerde bulabilirsin. İnsanoğlu yeni bir yapı kurmaktan hep üşenmiş. Eskiyi zamana uydurmakta da iyice ustalaşmış. İlk yapanın yeri ışık olsun. Öyle bir yapıt bırakmış ki, içinde tapınanların tamamı ona hayırdua etmiş." Dedesini anımsayınca, çevreye onun gözleriyle bakmaya başladı.

Saray, tepenin başına kurulmuş.. ahırlarıyla kışlaları ardına, ambarları önüne alarak gündüz ışınlar.. gece çerağlar aydınlığında Büyükayı gökten düşmüş de oraya yerleşmiş gibiydi. Hemen alt sırada, vezirlerle komutanların sarayları sıralanmıştı. "Bütün bunları, dedesinin eline yapışmış minik bir kızken gördüm. Sonrasını onun görmediği ne iyi oldu!.. Zavallı bilgin, herhalde kahrından ölürdü. Oysa anamın elini tutarak.. benim saçımı okşayarak.. ben de içinde herkesten helalık dileyerek göçüp gitti. Yeri ışık olsun anacığım; 'Yaşı ne başı ne? Hakkından n'olacak ki,' dediğinde; 'İnsandır, onun bir hakkı, benim bir eksiğim vardır. Bağışlarsa arınırım. Dilemezsem, sarınırım,' buyurmuştu da, anacığımın ağzı açık kalmıştı."

Yol uzadıkça, uzuyordu. Merdivenler çıkıp sahanlıklara vardılar.. sahanlıklar aşıp merdivenleri indiler.. dümdüz ilerlediler.. dönemeçleri döndüler. Yokuşlar çıkıp inişler indiler, yol bir türlü bitmiyordu.

Sokakta seyirtmenin, konak koşuşturmalarına benzemediğini unutmuştu. "Kişi sevdaya düşünce, geçmişi mi unutuyor.. gönençle birlikte yürümeyi mi?" Bilemedi. "İnsan rahata ne çabuk alışıyor.. ve rahata erer ermez çektiği çileyi ne kolay unutuyor," diye düşünmeden edemedi. "Oysa ellerim bağlı, ayaklarım köstekli kaç fersah yol teptim. Sağolsun efendiciğim!.. Sevdasında her bir şeyi unutturdu. Bir o var her yanımda, bir de ben. Bu aşk denilen şey, ne mene bir şey? Erenlerin halini şimdi kavrıyorum. Kişi sevdaya düştü mü, ister tenseli, diler tinseli olsun, kendini dahi unutuyor. Çile ne ki? Sevda deryasında damla!.. Şıp diyor damlıyor... Tende, yürekte, bellekte bir minik daire çizip ummana karışıyor. Umman mı oluyor, damla mı kalıyor belirsiz," düşünmesiyle, yanılsaması bir oldu; "Hangi ırmak deryada kendini sürdürebilmekte ki, damla varlığını korusun?" yargısı hızını artırdı. Her adımı ipek çarşafın geniş eteğini savuruyor.. civciv adımları git gide büyüyor.. yemenilerini hışırdata hışırdata, hızına karşın İbni Bibi'yi gözden yitirmiyordu.

Bibi önde, kımıl kımıl bir ipek yumağı Canibe ardında.. akşamdan sabaha, o nasılsa vardır.. bu mutlaka bulunur diye diye, ivecen hazırlanan yolluğun, yüklendiği hecin devesiyle, eşeğine tünemiş sarbanı arkalarında.. üç gezgin keşiş benzeri, saray kapısına eriştiler. Erişir erişmez de, Bibi şaşkınlıkla durakladı.

Bildiği kadarıyla ilhan, ya sefer için ordu.. ya av nedeniyle sürekçileri.. ya da Kurultay zamanı divanı başına geçmiyorsa, saray dışına adım atmazdı. Oysa bu sabah, giyinmiş kuşanmış.. uzun boyu, geniş gövdesiyle deve hanınınkinden büyük eyvan kapısını kaplamış.. duraksız girip çıkan hizmetlilerin, ellerinde yükle yan yan geçmelerine neden olmuştu. Ama ne onlarla ilgileniyor.. ne belli belirsiz kıpırdıyor. Ufkun ötesinde bir şeyler görmüş de, niteliğini çözme-

ye uğraşır gibi gözlerini sarayın ötesine dikmiş, kıpırdamadan duruyordu.

Yaslandığı sövenin sağına, Büyükvezir Alaeddin Cuveyni konuşlanmış.. yenlerini göbeğine sarkıta sarkıta ellerini kaftanının kolları içinde birleştirmiş.. namaz kıyamında gibi dalgın ve saygıyla bekliyor.. telaşsız ve kıpırtısız duruşuyla, kapının iki yanına sıralananlara örnek oluşturuyordu. Bibi kapının ağzında gördüğü bu tören duruşuyla kaygılandı. Koskoca ilhan, büyükvezir ve divanın saygın üyelerini bekletmenin bağışlanmaz utancına battı. Bir yerine bir biz batmış gibi irkildi. İrkilir irkilmez ardındakileri unuttu. Bir koşu kapıyı aştı. Ve armağan kervanının tam ortasındaki deveye altın ve akça sandıklarının yenice yüklendiğini o an gördü. Ama, ne telaşı yatıştı, ne hızını kesti. Beli ayırdına varmadan rükû eğimine büküldü. Elleri göbeğinde yan yan seyirterek kalabalığın arasına karıştı.

Bibi'yi gözden yitiren Canibe, dipsiz bir kuyuya düşer gibi sendeledi. Şahinler ortasında kalmış serçe dehşetiyle çırpındı. Ellerinden kurtulan ipek feracesi kapının yelinde sancağa döndü. Etekleri savruldu. Peçesi dalgalandı. Kaygı ve telaşı büsbütün arttı. Kale kapısının ağzında dikildi kaldı. Peçesinin altında fıldır fıldır dönen gözleriyle Bibi'yi aradı. Pusatlanıp atlanmış bir orduyu andıran koruma birliğini saf saf gözden geçirdi. Bibi aralarında değildi. Ellerinde bohça, omuzlarında küfe, sırtlarında çuval, kucaklarında sandıklarla koşuşturan gulamlarla kölemenleri tek tek inceledi. Bibi'ye rastlayamadı. İmameli, kallavi kavukları dardağan, perişani, burma sarıklı bilginleri süzdü... Bilece değildi!.. Latalı ahiler, cüppeli imamlar, kaftanlı tacirleri boşuna yokladı... Yoktu. Başlarında bir, iki, üç tuğlu tolgaları.. omuzlarında yaylarıyla sadakları.. bellerine kat kat sarılı zincirlere asılı battal gürzleri.. ellerinin birinde temreni demir cıda, diğerinde yalın kılıç saf tutmuş, komutanlar dizgesinde de görünmüyordu. Sarı çuhaya dikilmiş kakım, yeşil çuhaya dikilmiş samur.. ak çuhaya sarılmış sansar.. sofa teğellenmiş mavi, kızıl, boz tilki.. şaliyeliye tutturulmuş kurt, köstebek.. harelisi kı-

nalısıyla kuzu kürklerine bürünmüş vezirler sırasında zaten olamazdı. Hepsinin ortasında ablak yüzü.. patlak gözleri.. çarpık bacaklarının üstünde uzayıp giden boyu, kapıyı enine boyuna kaplayan iri gövdesi.. kasıklarına yüklediği sarkık göbeğiyle Abaka Han'ın yöresinde de göremedi.

Kıyamet gününün tek ölüsü gibi her yeri buz kesti. Tükrüğü taş oldu boğazına takıldı. İçi ürperdi. Teni alazlara tutuldu. Eli ayağına çaynaştı. Ne yana bakacağını şaşırdı. Yılgısı her soluğunda biraz daha arttı. "Ben şimdi ne yapacağım," sorusuyla bayılmak üzereyken, dirseğini bir el sıktı;

— Ulukiye Hatun efendimiz seni bekler, diye kulağında gümbürdeyen sesin, Bibi'nin fısıltısı olduğunu neden sonra ayırarak;

— Oh!.. diye irkilip olağanüstü bir çabayla yeniden dirildi.

Kaskatı kesilen beli, hafifçe büküldü. Katılıp kalan ayakları kanatlanmışçasına devindi. İvecen adımlarla Bibi'nin yanı sıra yürüdü. Tam adımları birbirine uyduğu an, dirseği yeniden sıkıldı. Tahtırevanın yanına gelmiş, Bibi yeniden gözden yitmişti.

Ona Abaka Han tavlasından koşumu altın bir at çekilmişti.

Canibe'yi hatunun yanına bırakır bırakmaz, yuları eline tutuşturuldu. Binek taşına gereksinim duymadan sol ayağını üzengiye geçirdi. Seyis avuçlarını salıncak misali birleştirdi. Sağ ayağını basar basmaz zıpladı. Yeğnelen bedeni kuş gibi yükseldi. Çizmesinin gönü seyisin avuçlarında iz bırakmadan eyere yerleşti.

Bibi'yi yeniden yitiren Canibe, yeniden ne yapacağını bilemedi. Gözleri yerde, sırtı kamburlaşmış halde yeniden taş kesildi. Kalabalığın kulaklarında zonklayan uğultusuyla büsbütün ürkmüş, büsbütün şaşırmış.. durduğu yere adeta kök salmıştı.

Bir tek gözleri, devingen bulutlar arasından sızan gün ışığı gibi orayı burayı tarıyor.. yapması gerekeni gösterecek bir işaret arıyordu. İlk tahtırevanın telkâri arasına mercan kakmalı ayakları gözüne battı. Gözünü azbiraz kaldırdı. Tahtaları altın varaklara sarılmış tabanı yayılıp bütün alanı kapladı. Biraz daha kaldırdı. Kalabalık-

la arasına, deriyle kaplanmış kanatlarına mıh yerine yıldız yıldız inciler.. sarı kızıl kehribarlar.. pembe lâl yakutlar çakılmış.. fildişi okları gülkurusu kadifeyle kaplanmış bir saltanat otağıyla burun burunaydı. Çiçek çiçek serpilmiş taşlarında sürekli yanıp sönen gökkuşaklarıyla gözleri kamaştı.

Ürküyle ürperdi. Kulaklarının zongultusu arttı. Tahtırevan dağ oldu üstüne yıkıldı. İçi kıyıldı. Korunma içgüdüsüyle iki büklüm eğildi. Sendelememek için tutunmaya uzanmak üzereydi. Kapının, ipek perdesi, saçaklarından ışınlar saçarak açıldı. Ona doğru uzanan bir elin işaret parmağı, gel anlamında büküldü. Birden canlandı. Yoğun bir soluk saldı. Bir uçurumun dibine atlarmışçasına kapıdan girdi.

İşaret edenin hatun olduğunu anlar anlamaz, saldığı soluğu geri aldı. Yerini bulmuştu. Sevinçle kaygı arasında gitti geldi. Ayakları dizlerine kadar gömülmüş.. kapı ağzında asma direği gibi eğri büğrü çakılmıştı. Ayaklarını ararken yemenilerini gördü. Utançla eğildi. Telaş ivecenliğiyle yemenilerini çıkardı. Doğruldu. Yemenileri koyacak yer aradı. Bulamayınca gözucuyla çevreyi taradı. Tahtırevan gelin odası gibiydi. İçi dışından çok daha zengin, çok daha süslüydü... Üst üste konulan kuştüyü minderlere oturan hatunun yarı belinden aşağısı atlaslar içine gömülmüş, görünmez olmuştu. Minderlerin çevresindeki her boşluğa yerleştirilen yastıklar, kişide derin uykulara dalma hevesi uyandırıyordu. Kafesleri burma altından kıvrım kıvrım bükülmüş.. pencerelerine gerilen atlas perdeler, çin oyasıyla bezenmişti. Tavanına, tacına elmaslar kakılmış.. gerdanına inciler dizilmiş.. yaldızlı kavı altınla bezenmiş bir Şahmaran nakşedilmişti. Asıl hüner kubbenin kanatlarla birleştiği çizgideydi. Ne içten, ne dıştan görünen gizli mazgallar açılmış.. günışığının hem tavandaki nakışta hayal oyunları canlandırması.. hem değerli taşlarla bezenmiş kubur kakımı kürküyle kaplı duvarları aydınlatması sağlanmıştı.

Yeni bir işaretle çarşafını çıkardığı an, tahtırevan havalandı. Hatun tutmasa, ya ipek kaplı kuştüyü mindere, ya onun kucağına kapaklanacaktı. Yardım dengesini tez sağladı. Sandıklığı o sendelemede

gördü. Hatunun işlemeli kaftanı upuzun, bezekli çizmeleri dimdik hemen arkasındaki boşlukta yan yana atılmış gibiydi. İlkin onları düzeltti. Sonra yemenilerini çizmelerin.. güzelce dürdüğü çarşafını kaftanın yanına yerleştirdi. Yeni bir işareti beklemeden hatunun tam karşısındaki mindere diz çöktü. O an Abaka İlhan'ın gök gürültüsünü andıran sesi duyuldu;

— Baka İbni Bibi, hatunumuz sana emanet!.. Sağ esen gidip dönsün isterim.

— Başım üstüne efendimiz!.. güvencesi ortalığı çınlattı.

Koruma birliğinin yarısı Bibi'nin, yarısı tahtırevanın arkasına geçti. Aksancak üç kez öpülüp başa konarak açıldı. Dürümü çözülür çözülmez yeli kapan saçaklar birbiriyle koklaştıktan sonra hışırdayarak dalgalandı. Gönderi önce yalpaladı. Sonra ilhanın önünde eğildi. Bibi, Abaka'yı bir kez daha selamladı. Hemen sağ gerisindeki komutanın; "Arş!.." buyruğuyla doru atı topukladı. Eğitimli atlar, fasılda oynaşan rakkaseler gibi devindi. Hızlı minik adamlarında ezgileri anıştıra anıştıra Abaka Han'ı selamladı. Eyvan kapısının önünden saygıyla geçtiler. Sancak doğruldu. Bulutsuz gökyüzünün altında nazlı nazlı dalgalandı. Yalpalayan gönderi, sancaktar eyerindeki yuvasına yerleşti. Sancağın tuğu dikildi. Atlar bu kez de yürüyüş hızını tahtırevanı taşıyan kölemenlerinkine uydurdu. Ulukiye Hatun o zaman;

— Hoş geldin, dedi Rumca, elleri kucağında oturan Canibe'ye; — Yoldaşım sen olacaksın galiba!..

Canibe yanıtından önce secdeye vardı. Ve başı mindere gömülü Türkçe;

— Evet efendimiz!.. Umarım rahatsızlık vermem, sözleriyle başını kaldırdı.

Hatunun hiçbir şey anlamadığını, ama iyi bir söylem inancıyla baş salladığını görünce pek şaştı. O şaşkınlıkla, durgun suda ilerleyen sandal misali tahtırevanın içinde hafifçe doğruldu. Bu kez de Rumca;

— Allah yolumuzu açık etsin hatunum!.. diye esenlik diledi. Prenses Mariya;

— Amen, diye ona katılınca, içi buruldu. Yüreğinin mahzeninde sevdasını sakladığı Çin vazosu çatladı. "Ayrılığa dayanamadı diye nasıl sevinmiştim. Meğer efendim beni bunun için sürüklemiş!.. Hatun dilimizi bilmiyor... Bir lisan, bir insan diye öğrettiği Rumca işe yarasın istemiş..." düşüncesini; "Fırsat saymış olamaz mı?" sorusuyla bastırdıktan sonra; "Umarım yüzünü kara çıkarmam," diye sürdürdü;

— Dilerim İmparator babanıza sağ esen kavuşursunuz.

— Oh!.. sevinciyle kaykıldı hatun. — Sen dilimi biliyorsun!..

— Öğrenmeye çalışıyorum.

— Olsun!.. Anlıyor, söylüyorsun ya!..

— Anlayıp söyleyemediğim o kadar çok ki!..

— İnsan bilse, öğrenmeye gerek kalmaz ki!..

— Ama öğrendiğini anlamalı değil mi?

— Bak bu doğru!.. Doğru ya, insan her an yeni bir şey öğreniyor. Kişinin şu dünyada olup bittiğini öğrendiği her şeyi anlaması mümkün mü?

— Belki her şeyi değil ama, okuduğu bir şeyi anlayabilir.

— Oysa aksamadan konuşuyorsun.

— Hoşgörüyor, bağışlıyorsunuz!.. Sağolun!.. Ama kişinin kendine gizi olmaz denir. Olamadığından belki!.. Onu da en iyi kendi bilir.

— Bildiğin neymiş?

— Geçenlerde Manuel Files'in bir risalesi elime geçti, deyince hatun kaykıldı. Sırtına yerleştirilmiş yastık, gövdesinin basıncıyla sıkılmış fistana döndü. Şaşkınlıkla açılmış gözlerini gözlerine dikerek, uzun uzun Canibe'yi süzdükten sonra;

— Okudum deme!..

— Okudum!..

— İnanmam!..

— İnanın!.. Buyurursanız ezberimde, aynen sunabilirim. Ama

kaç kez yinelersem yineleyeyim, gizemini kavrayamadığımdan tadına varamadım. Oysa şiirin doyumsuz hazzı da, tükenmez erinci de gizemindedir.

— Sen ne diyorsun Rab İsa aşkına?

— Manuel Files'in şiirini bir türlü anlayamadığımı efendimiz!..

— Dilimi tam bilmediğini söylemenin nedeni bu mu?

— Daha ne olsun?

— İçin rahat olsun!.. Onu ben de anlayamıyorum.

— Olamaz!.. Bildiğim kadarıyla, Bizans'ın çağdaş ozanlarının en önemlilerinden... Bence en iyilerinden biri!.. Bir Firdevsi, Hayyam, Hafız, Sâdi ya da Mevlana kadar yakın, sıcak ve anlaşılır bulmasam da, onlar kadar önemli. Akritas bir nice somut bir betimciyse o özellikle de hicviyelerinde onca soyut bir gizemci. Belki tanımış, şiirlerini kendinden dinlemiş.. anladığınız için anlatabilirsiniz ummuştum.

— Doğru, önemli ozanlarımızdan biri... Yazık, tanıyamadım. Doğduğumda Rab İsa'ya kavuşmuştu. İmparator babamın öğretmeniymiş. Gizemini o ona nasıl anlattıysa, o da bana anlatacaktı. Vakit olmadı!..

— Yazık!.. Nedeni belli mi?

— Belli, korunma güdüsü.

— Kimden?

— Latin kâfirlerinden!..

— Anlamadım!.. Aynı dinden değil misiniz?

— Olsalardı, Bizans'ı niye zaptetsinler?

— Bu dünyada her güç, diğerine egemen olmaya uğraşınıyor mu?

— Uğraşıyor. Ne var ki, amacını doğru koyarak uğraşıyor.

— Bizans'ın zaptı öyle değil mi?

— Değil!.. Çünkü onlar, amaçlarından da, sözlerinden de sapmışlar.

— Şaşmışlar mı?

— Sapmışlar. Yorgo Akropolites'in yazdıklarını aynen doğ-

rulayan imparator babamın anlattığına göre; Latin kâfirleri Frengistan'dan, Bizans'ın da desteğini alarak kutsal Kudüs'ü kurtarmak amacıyla yola çıkmışlar... Deniz yoluyla Mısır'ı alacak.. Bizans'ın da yardımıyla karadan amaçlarına yürüyeceklermiş.

— Mısır'la Kudüs nire, Bizans nire? Orda işleri neymiş?

— Çıkası gözü çıkardan gayrıyı görmeyen Venedik, Papa İnnosent'in de.. İmparator Üçüncü Aleksios'un da.. Komutan Montferrant'ın da iyi niyetlerinden alabildiğine yararlanmış. Latin Haçlı ordusunu belli bir ücret.. zapt edilen yerlerden pay.. ve kapitülasyon karşılığı Mısır'a taşıma sözüyle kandırmış. Çıkarın körolası gözü, kâra doymuyor. Onların bütün isteklerini kabulüyle yetinmeyen Venedik Cumhuriyeti Büyükdoju Enriko Dondolo... Mısır kölemenleriyle de, Haçlı ordusunun Mısır limanlarına girmemesi için pazarlığa girişmiş. Bir önceki seferden yorgun kölemen, böyle bir öneriye direnir mi? Venedik elçisinin önüne, tıkanası iştahını büsbütün coşturan, Mısır hazinesini yığıvermiş. Hazine yüklü gemi Mısır'dan Venedik'e yelken açarken, Venedik'ten demir alan gemiler, Bizans'a yönelmiş. Ve daha karaya ayak basar basmaz Bizans'ın zenginliği gözlerini kamaştırmış. Ve dökünü kâfir, ossaat acımasızca yağma, talan ve tecavüze girişmiş. Ücretli Frank askerleri zam ve pay sözüyle saf değiştirmiş. İki kılıç arasında kalan ücretli Selçuklu birlikleri çöle düşmüş yağmur taneleri gibi erimiş. İmparator Aleksios, sadık Bizans soylularıyla askersiz ve çaresiz kalakalmış. Latin kâfirlerinin, gözün gördüğü her insanı kılıçtan geçirip, her değeri yağmalamasına daha fazla dayanamamış. Despotu dedem Andrikos'a katılan soylular ve koruma birliğiyle Konstantiniye'den ayrılmış. Erguvan kaftanı sırtında, kutsal tacı başında... İlk kutsal Sinod'un toplandığı İznik'e varmışlar. Başta İznik, Bizans'ın Anadolu kentleri imparatoru sevinçle karşılamış. Selçukluların iki yüzyıldır kapamadığı eyalet dükleri.. tema strategosları.. Haçlı işgaline uğramamış adaların arkonları hemen imparatora bağlılıklarını sunmuş. Latin kâfiri, Bizans'ın hazinelerini.. altın ve gümüş izi gördüğü duvar süs-

lerinden, haçlara.. kutsal Hacıgitriya'dan yaldızlı ikonalara.. çanak çömlekten, mintan ve fistana kadar her şeyi yağmalamış. Ama Ayasofya'yla Havariyun da içinde, Kostantiniye'nin bir bölümüyle bir avuç Trakya dışında... Bizans'ın büyük bölümünü Venedik'e bırakmak zorunda kalmış. Dedem Andronikos baştan sona büyük strapedarkos olarak İmparatorla birlikteymiş. Doğanın yasası, zayıfa yer yok!.. Öğretmenim Gregorios Palamas'a göre, Selçuklu dehşeti olmasa, İznik'te tutunmak da olasızmış. Ama Asya kasırgası Cengiz'in Moğolları, Selçukluları.. Selçuklu korkusu Haçlıları sıkıştırınca, İznik'in imparatorluk merkezi olmasına engel kalmamış. Bütün prens ve prensesler de, bu terazinin dengesini sağlayan dirhemlere dönüşmüş. O yüzden, öğrenmeye fırsat kalmadı.

— Bütün bunlar çok ilginç. Nasılını da, anlatır mısınız?

— Elbette!.. Yol uzun, zaman bol... Sen bana senin serüvenini, ben sana benim öykümü anlatmazsak uzun yolla bol zamanı nasıl tüketiriz?

— Sağolunuz efendim!.. Sayenizde kimbilir ne çok şey öğreneceğim.

— Az önce karşılıklı demedim di?

— Buyurdunuz!..

— Öyleyse ödeşeceğiz.

— Hayhay efendim!.. Bağışınıza minnet.

— Yoldaşlığın gereği desek!..

— Büsbütün borçlandırırsınız.

— Ödeşme n'oluyor?

— Dedim ya efendim, minnet gerekçesi oluyor.

— Anlaşıldı!.. İpin ucunu azbiraz daha salarsak, kibarlık yarışı başlayacak. İyisi mi, Manuel Files'in dizeleriyle boğuşalım. Böylece iki kavrayışsız aynı yerden başlar.. hem birbirimize yoldaşlık hakkı geçmemiş.. hem belki gizemi kavrama fırsatı olur.

— Sahi mi efendim!.. Bana yardım eder misiniz?

— Ondan önce şu ayrımdan vazgeçelim mi?

— Sağolun!.. Pişman etmeyeceğime güvenebilirsiniz.

— Güvenmekten çekinmemeyi bebekken öğrendim. Kötüye kullanan düşünsün.

— Hoşgörünüze sığınabilirsem, hem dostluğunuzla yücelir.. hem dizelerinden çok hoşlandığım bir ozanın gizemini kavrama mutuna da ererim.

— Çözümleyebilirsek, o mutu paylaşırız.

— Ve mut paylaşıldıkça çoğalır!..

— Rab İsa'ya şükürler olsun!.. İlhanla efendine borçlandım. Kaç yıldır, yalnızlığımı paylaşacak biri için dua ediyordum. Sayelerinde düşünceme düşünce.. fikrime fikir.. sözüme sözle karşılık verecek birini gönderdi, sevinciyle yaslandı. Yastıklar yeniden gevşeyip sıkıştı. Üç bir yanından tombul tombul fışkırdılar. Bir süre içten içe dua etti. Sonra birden kıpırdayan dudaklarını büzdü. Başını sallaya sallaya; — Yaşam ne tuhaf!.. Rastlantılar ne ilginç. Ve insanı nasıl da şaşırtıyor, dedi.

— Şaşırtıyor!.. Ve bazen mutu mutsuzluğa, mutsuzluğu muta ne kadar kolay çeviriyor.

— Tıpkı İznik'i, doğu kasırgasıyla antlaşma sevinciyle şenlik şölen ayağa kaldıran düğün alayı.. diyeti hoşnut kılma kaygısındaki Yeşillerle Mavilerin gök gürültüsünü andıran alkışları.. Patrik Arsonyos, metropolitlerle papazların dualarıyla.. Bizans sözünün diyeti olarak.. güçlü ve kırk sekiz yaşında bir köhne Hulagu Han'la gerdeğe gönderilip.. yirmi iki yaşındaki Abaka Han'ın koynuna girmem gibi!..

— Umarım bu rastlantı ve yüce ilhanımız sizi mutsuz kılmadı.

— Erdenliğini tutma olarak yaşlı babaya taşırken, genç oğula sunan biri, mutsuzluğu öğrenemez. Ben daha Azarbeycan'dayken Hulagu, Erlik Han'a kavuşmuş. Antlaşma gereğince Bizans prensesi Moğol ilhanına sunulmuştu. Buraya geldiğimde ilhan Abaka.. antlaşma yürürlükteydi. Başka seçeneğim yoktu. Bir savaş hali doğup da geri çağrılmazsam, olamazdı da... Bizde kadere rıza diye bir şey vardır.

— O şey bizde de vardır.

— Herhalde vardır... Ve o kader, bir bunağın yatağında fahişeliğe gönderdiği birini, bir gencin gönlünde açan güle döndürüveriyor. O yüzden bu çağda bizim gibiler, mutsuzluğu öğrense, yaşasa, bilse de.. söylerse haksızlık eder.

— Mutu şakımak nasıl herkese haksa efendim... Mutsuzluğu söylemek de en az o kadar hak sayılmalı. Mutsuz kılanı söylemek neden sakıncalı olsun ki?

— Her mutsuzlukta, kişinin kendi kusuru da vardır da ondan.

— Kusur bilinip söylenmeden giderilir mi?

— Bazı şeyler bazılarına yasaktır canyoldaşım!.. Bizim, bilsek de söyleyemeyeceğimiz şey o kadar çoktur ki!.. dedikten sonra, dalgın dalgın duvarlara, tavana bakarak sustu Ulukiye Hatun. Uzun süre iki kadın da, tahtırevanı taşıyan kölemenlerin ayak seslerini dinlediler. Susku aralarına kalın bir duvar örmek üzereyken içtenliğini yoklarca bakışlarını gözlerine dikti. Canibe'nin gözleri gökyüzü kadar mavi ve duruydu. Yüzü aydınlandı; — Bazen sıkılır insan. *"Yağmur yüklü bulutlar, tinin tinini kaplar... Zindanda ne gök gürler... Ne de bir damla damlar..."* der demez duraladı. Ozanın dizelerini yinelediğinin ayırdına vararak belli belirsiz gülümsemeyle; Bu dörtlük çözemediklerinden miydi? diye sordu.

— Bir zamanlar, çözümsüzlüğüne inandığım dertleri anımsayarak tez kavramıştım.

— O çözümsüz dertler neydi? Bir zamanlar dediğine göre, nasıl atlattın?

— Doğduğumda babam yoktu. Dedemse pek yaşlıydı. On dört yaşındayken baskına uğradık. Anam beni savunurken gözümün önünde öldürüldü. Yazık!.. Canı boşa gitti. Yine de tutsaklandım... İki çöl aşırtılarak esir pazarına sürüldüm. Ömrüne bereket Nebil Kâhya, her fırsatta; "Beni esir tacirinin elinde ölüme yatmış bir kurban olarak," bulduğunu söylemezse, kendinde eksiklik duyar.

— Ölüme yatmış kurban mı?

— Ah efendim tutsaklığı bilmezsiniz!..

— Kim demiş? Deminden beri anlattığım ne?

— Siz bir soylusunuz... Tutsaklığınız soylulara. Yani sahibinizi önceden biliyorsunuz. Tutsak olsanız da, insan biliniyorsunuz. Kimin tutsağı olursanız olun, arkanızda imparator babanız var. Efendim anlatmıştı. Yeri cennet olsun Kılıçarslan kızının üstüne şarkıcısını kokladı diye damadının ülkesini örene çevirmişmiş!.. Siz hiçbir esir pazarında en fazla altın ya da akça sayana satıldınız? Hiç o meydanda kaymak bakracı gibi kimsesiz, çaresiz, bir zorbadan koruması.. iyi yürekli bir sahibe satılmak için yüce Tanrı'ya yalvardınız mı hiç?

— O açıdan bahtım açık. İren, Anna, Evdoksiya hatta Öfrasin ablalarım gibi prenses doğdum... Paleologoslar tahtta olsun olmasın, Bizans'ın en soylu familyasıdır.

— Prenses Öfrasin neden hatta?

— Çünkü o annem Teodora'dan değil. Altınordu başbuğu Nogay'la evleneceği zaman babamın başka kadından kızı olduğunu öğrendik.

— Demek Bizans'ta da harem var?

— Saray olur da, harem olmaz mı? Var elbet. Ama Öfrasin ablamın annesi sarayın tamamen dışında biri. Geç tanıdım, ama çok sevdim. Tanırsan sen de seversin. Biz ne öğrendikse, o da biliyor. Meğer öğretmenlerimiz aynıymış.

— O yüzden düşkünlüğü bilmemeniz doğal. Ben özgür bir genç kızdım. Esir pazarında bir köhneye satıldım. Kendinizi benim yerime koyabilir misiniz?

— İyi de, o köhnenin seni mutlu kıldığını söylemedin mi az önce?

— Söyledim. Çünkü o, dört başı bayındır bir bilgin. Her bilgin gibi, öğrenme açına aş, susuza çeşme... Yoksunla yoksulun tapınağı. Kişi arzuluysa, salt sözle dünyaları da bağışlayabilir... Cehennemi de gösterebilir. Tanıyana ne mutlu!..

— Bir sevdalı gibi konuşuyorsun.

— Doğru buyurdunuz. Öyleyim!.. Yerde sürünen konuyu kapıp gökyüzüne çıkarmak, bir ozanların, bir de mutluluğun hüneri galiba.

— Dilerim bu türküyü ömrünün sonuna kadar söyleyebilirsin. Bizim durumumuz farklı. Ne sevdanı bu kadar yalın anlatabilirsin.. ne düğümün gün günden çaynaştığını.. Ve artık çözülemez, çözümlenemez hale geldiğini.. bilsen, anlatmak için çatlasan da, ağzını açıp tek sözcük söyleyemezsin. Kişi utancını gizler, denilmiş. Bu yüzden olsa gerek, mutlu muyum, mutsuz mu bilemiyorum. Aranıyorum, yargılıyorum, yakınacak bir şey bulamıyorum. Hulagu Han yaşasa, bu denli hoşnut kalır mıydım, onu da bilemiyorum. Eşin yaşlı, mutlusun. Eşim genç, hoşnudum.

— Aşksız hoşnutluk olabilir mi?

— Mutsuzluk oluyor da, hoşnutluk neden olmasın. Hem ben sana bir şey diyeyim. Bizans soyluları barışa diyet, savaşa niyet olarak yetiştirilirler. Nikâhının kıyıldığıyla, yatağına sokulduğu bu yüzden fark etmez. Bazen köhne bir pîre.. bazen azgın bir aygıra rastlar. Birincide bahtına yana yana ödevini işler.. ikincide kadınlığını tada tada bebelerini besler. Her ikisinde de bilir ki, rehinedir. Ben bahtlıydım. Yaşlıya yollandım, gencine kavuştum. Yakınırsam haksızlık ederim.

— Isınabildiniz mi?

— Isınmaya ödevliydim.

Sesinin bir iç çekişi gibi çıkmasından cesaretlenen Canibe diretti.

— Sevebildiniz mi?

Ulukiye Hatun, gözlerinin içinde tarif edilmez bir hüzünle uzun uzun Canibe'yi süzdü. Onun bakışlarında kadınca içtenliğin duru merakını algılayıncaya yutkundu. Suskunun elle tutulur hale geldiği an;

— Prenslere de, prenseslere de sevgi haram Canibe Hatun!.. diye başını iki yana sallayarak gülümsedi; — Onların her biri bir antlaşmanın, bir sözleşmenin mührüdür. Bu yüzden ne yürekleri, ne

bedenleri kendilerine aittir. Tıpkı hazinedeki altınlar gibi, yer ve duruma göre saçılmaya, sunulmaya ya da korunmaya hazır ve razı olmaya koşuludurlar. Ben bahtlıydım derken, dengine geldi anlamında söyledim.

— Azbiraz kırgın gibiydiniz de!..

— Kişi bahtına kırgın olabilir mi?

— Olur, neden olmasın? Uzaklaşmak zorunda kaldığı bir sevdalısı vardır. Nobran, huysuz, işlevsiz biriyle evlenmeye zorlanmıştır.

— Yok bak, böyle bir şey söylersem Rab İsa gücenir. Abaka Han'ın görünümü kaba sabadır. Suratı ablak, gövdesi iri, elleri ayakları kocamandır. Dıştan bakana her an ya kılıcını ya kamçısını çekip saldıracakmış gibi gelir. Ama çok bilgili, çok incedir. Kanıtı sensin. Yol sıkıntısını bir bilgeyle gidermemi düşünmüş.

— Ömrüne bereket!.. Efendimin de her zaman öve öve bitiremediği ince fikirliliği size hizmetimi sağladı. Dilerim bağışlanan onurun altında kalıp onları gücendirmem.

— Kaygılanma!.. Yıllardır, dilimi bilen bir yoldaş için dua edip durdum. Rab İsa, Abaka Han'dan razı olsun, çok daha iyisini buldum.

Canibe sesindeki özlem tınılarıyla, sevinç tarazlarını aynı anda ayırdı.

— Böylesine yalnız olduğunuzu bilseydim!.. diye hayıflanarak, söyleyeceklerini kendi içinde tarttı. Sonra içtenlikle; — Efendimden diler, izniniz ve izniyle dilinizi sizden öğrenmenin mutuna ererdim. Kişi kendiyle dolup taşınca, yoksunluklardan uzak kalıyor. Bağışlayın!.. Saray cariye, harem hatunla dolu ya!..

— Dolu evet!.. Dolu ya, kafa dengini bulmak olasız.

— Dokuz Hatun efendimizin dininizden olduğunu işitmiştim.

— Dinimizden!.. Ama kaynanalığım hem Nasturi, hem Moğol. Dilimi bilmiyor ki!..

— Üzüldüm!..

— Ben de!.. Handan senin gibi birini istemek de, haremdekilerden birini eğitmek de aklıma gelmedi. Yazık!.. Yanlış yetiştiril-

memizde. Bizans prensesi, buyuramıyorsa istememeye koşullanmıştır. Bize dilemek öğretilmedi. Abaka Han bütün batının egemeni. Buyuramazdım!.. Koşullanınam gereği isteyemezdim de... Yalnızlığımı kim nereden, nasıl bilebilirdi?

— Sezebilir, düşünebilirdim!.. Ben mutluyum... Acaba saraydaki efendimiz de mutlu mu diye merak eder, araştırır.. soruştururdum.

— Öğrenemezdin. Harem mahrem!.. Süsü nice bol.. nakışı nice renkli olsa da taş duvarlarla çevrili bir Pandora kutusu. İçinde iyilik mi, kötülük mü var kimse bilemez. Azbiraz yakın duran.. yalapşap öğrenen biri de, her sabah bir güle şakıyan bülbülün kapatıldığı bir altın kafes olarak görür. Ve kafese özendiğinden, içinde ah vatanım, vah vatanım diye yakınan bülbülü unutur. Bilse ki, o kafesin telleri bir süre sonra kişinin üstüne yürür, belki özencinden utanır.

— Söyleseniz yüce han mutlaka bir umar bulurdu!..

— Ben söylesem o anlamaz.. o söyler ben anlamam. Bizimki dostluk gereği, ten birliği Canibe hatun. Suskuyla doymak yazgımız.

— Yakınmamış olmalısınız.

— Dilediğin kadar yakın.. taş duvarlar sağır ve dilsizdir. Ne duyar, ne söyler.

— Efendimiz anlardı. Saray kalabalıktır. Her din ve dilden insan kaynar. Bir anlayan, anlatan mutlaka çıkardı.

— Sarayın insan kaynadığı doğru!.. Zaten çekilmez olan o kalabalıktaki katı yalnızlık. Cariyeler emir kulu. Buyurursun yapar. Dilersin koşar. Kişi içindekini kafa dengine açar. Önüne gelene anlatabilir mi? Önüne gelen de ne? Hadımlar!.. Ve onlar gereği dışında yaklaşmamaya koşulu.. sen uzak olmaya zorunlusun. Söyleşmen olası mı? Harem kadınla dolu... Her biri kendi alanının en iyisi!.. Çengiyse cilveli... Şarkıcıysa işveli... Çalgıcıysa en bir hünerli... Ama söyleşmeye kalktığında duvarlardan farksız. Emredersin yapar... Tutar çekersin yatar. Sevişme ten işi, dil değil derler. Olur mu?

— Koçun aştığı koyun... Aygıra çekilmiş kısrak... Kızışmış eşek... Her şeye âmâde köleyse olur kimbilir!..

— Salt tenin buluşmasını pek güzel tanımladın. Gerçi yalnızca tantanayı görenlerin özendiği biz, bu saydıklarından farksızız. Ve öyle görenlerin gördüğü doğru!.. Meşkimize pâyan yoktur. Ama bize aşk haram!.. Kişi insansa yalnızlığın gayyasında haramı özlemesin mümkün mü?

— Haram mı olurmuş, aşk yaşamdır. Bilmeyene yazık!.. Öğrenemeyene vah!..

— Hem bilir, hem yoksun kalırsa!..

— Eyvah ki, eyvah!..

— Dert inletir, aşk söyletir denilmiştir. Suskun sevişmelerin değeri olur mu?

— Çok çok eski zamanlardaki gibi, kutsal fahişe olursa, olur kimbilir!.. Oysa bütün destanlar söz üzeredir. Kişi aşka düşünce, sevdasını söylemek, tutkusunu yaşamak ister. Bunlar da ancak sözle açıklanabilir.

— Yoksunsan, neyi nasıl açıklayabilirsin?

— Sarayda Bizanslı cariye çok bilirdik.

— Çok!.. Doğru biliyorsunuz. Ama ya çocukken tutsaklanmış. Han payı diye sunulmuş.. sarayda büyüdüğünden suskuyu öğrenmiş. Ya baskında ele gelmiş, geçmişinin yangınında kavrulmakta. Sen kafa dengi arıyor.. laf atıyor, laf açıyorsun. Dinliyor.. anlıyor.. ya acılı acılı baş sallıyor. Ya lafına laf yetiştirmeye uğraşıyor. Ama ağzını açtığında, söyleyecek söz bulamıyor. Karşılıksız söyleşi de bir yerden sonra can sıkıyor. İçine kapanıyorsun.

— Vah canım efendim!.. Nasıl katlanıyorsunuz?

— Zorunluysa kişi!.. Çaresizse daha doğrusu!..

— Kimbilir nasıl üzülüyorsunuzdur.

— Sen yanıttan yoksun insanlarla, sağır duvarlara söz söylemek nedir, bilir misin?

— Ben kutluyum hatunum!.. Bildiğini esirgemeyen bir bilgine eşlik ediyorum.

— Kimbilir ne çok şey öğrenmişsindir?

— Kişi neyi ne kadar bildiğini bilmez ki!..

— Neyi ne kadar bildiğini bilmez belki. Bilginin de, öğrenmenin de sonu olmadığından. Ama bildiğini bilir de, pek çok insan bilmediğini bilmez.

— Tanrı öylesi cehaletten herkesi korusun!..

— Yazık ki korumuyor. Ben size akıl verdim deyip kenara çekiliveriyor.

— Akıl varsa, veren kenara çekilse bile eksik bilinmez mi?

— Bilinir elbet, akıl varsa!..

— Tanrı verdiyse, olmasın olasız. Bizde işleyen demir ışılar, denilir.

— Suç işletmeyende mi, işletilmesini istemeyende mi?

— Kestirip atmak kolay değil hatunum.

— Kestirip at demedim. Yol uzun, vaktimiz bol. Ve madem yoldaşız, salt lokmamızı, tahtırevanımızı değil, bildiğimizi de paylaşmalıyız.

— Bendeniz şımartılmış gevezenin biridir. Önünü açarsanız, susmayı bilmez.

— Ne mutlu!.. Susturulmuşlardan olmaman benim kutum.

— Efendime rastlamasam, onlardan biri olacağım kesindi.

— O rastlantıyı öğrenmek isterim.

— Buyurdunuz ki, yol uzun. Üşenmezseniz anlatırım.

— Böyle derken gözlerin parlıyor. Yüreğinin coşkusu, içimi aydınlatıyor. Belli ki, salt değerbilirlik değil yaşadığın. Aşk da var.

— Var efendim, sağolun!.. Doğru değerlendirdiniz.

— Oysa yaş farkı büyük!..

— Aşk varsa, hele karşılıklıysa yaş da, farkı da anlamını yitiriyor. Çünkü kişi kendinde onu, onda kendini buluyor. Ve buldukça çoğalıyor, zenginleşiyor.

— Anlatır mısın?

— Üşenmezseniz!..

— Aşk masalından üşenilir mi?

— Belli mi olur!..

— Çoğalıp zenginleşmekten kim kaçınır?

— Bazı insan vardır efendim, acı yer, acı söyler, acıdan hoşlanır. Her türlü mutluluğu yadsır. Oysa aşk mutluluktur.

— Karşılıksız olsa da mı?

— Aşk karşılık beklemez ki efendim!.. Bence yeryüzünde kendi kendine yeterli tek şey aşktır. Karşılığını kendinde bulan bir şey, onu arar mı?

— Bilmediğim bir dünyanın kapılarını açıyorsun.

— Yazık!.. Gençsiniz, güzelsiniz. Soylu ve erk sahibisiniz. Ve ödev ya da erk adına aşktan yoksunsunuz.

— Ödev ve erk öyle gerektiriyorsa!..

— Aşk gereksinim falan tanımaz efendim. O her bir şeyin gereksinimidir zaten.

— O nasıl oluyor?

— Bir bakış... Bir duruş... Bir davranış, ilk kıvılcımı çakıyor. Yürek yüreğe değende, kıvılcım alazlanıyor. Ve alaz, gün günden yanardağa dönüyor. Avuç içi kadar bir yüreğin, yanardağa dönmesi, kişiyi öyle büyütüyor ki, bütün zincirlerini paramparça ediyor. Ne ödev kalıyor, ne erk hevesi. Verebildiğini vermek için yanıp tutuşuyor.

Hatun pıtrağa oturmuş gibi sıçradı. Aşk selinin baskınına uğramıştı. Selin sürüklediği devasa kayalar, bilinçaltının ödev ve erk sırça köşkünü paramparça etmişti. İçinden taşan kıskançlığın hayretiyle gözleri fincan fincan açıldı. Canibe'yi saçından ayağına süzdü.

Birden kaykıldılar. Tahtırevan durdu. Dala konan kuş misali yere indi.

İlk menzile gelmişlerdi. Öncüler çoktan çadırları kurmuş.. kazanları ocağa vurmuş.. her bir hazırlığı görmüşlerdi. Ulukiye usullacık perdeyi açtı. Tahtırevan telkârisine, fındık büyüklüğünde inci, yakut ve elmas işlenmiş ipek otağa indirilmiş.. taşıyan köleler ive-

cen çekilmiş.. otağın ortasında donatılmış altın siniler, açlıklarını başlarına vurmuş.. perde açılır açılmaz cariyeler çevrelerinde dönmeye başlamıştı.

Açtığı perdeyi hınçla kapattı hatun. Canibe'ye dönerek;

— Öğrendiğini tam öğrenenle, bildiğini tam bilen her zaman farklıdır. Eşlik için niye seçildiğin belli!.. Bunu kim akıl ettiyse çok yaşasın. Yolculuğumuz kutlu geçecek.

— Benim kutum sizinle olmak.

— Bu fırsatı değerlendirelim derim. Sen bana bildiklerini öğret, ben sana bildiklerimi aktarayım. Böylece yol sıkıntısını geçiştiririz.

— Bana dünyayı bağışlarsınız.

— Hadi önce karnımızı doyuralım da, sonrasında birlikte zenginleşiriz, diyerek ipek perdeyi yeniden açtı. Ayağını kapısından sarkıttı. Canibe öbür kapıdan inmiş, ivecen dolaşarak elleri göğsünde kavuşmuş bekliyordu.

Elini uzatarak kollarını açtı. El ele sofraya sürüklerken birden durdu;

— Efendinle yemek istiyorduysan, der demez bunun yolda ve gündüz mümkün olmadığını bildi; — Akşamı beklemek zorundasın, diye tamamlayınca Canibe;

— Sağolunuz efendim!.. İzninize minnet, sözleriyle derin bir soluk bıraktı.

Karşılıklı oturdular.

ON ALTI

Son taşı da yerleştirdikten sonra doğruldu.

Yaptığında eksik ayarak geriledi. Sırtı çınara dayanınca kaykıldı.

Omuzları ağaca yamandı. Dizleri büküldü. Yorgunluğunu çınara sıvaya sıvaya çöndü. Gözlerini kıstı. Kirpiklerinin arasından iki ışın demeti fışkırdı. Birbirine sımsıkı sarılıp yatmış sütunları andıran temel duvarının üstüne kondu. Her taşı kırmızı beyaz, mavi sarı renklere bulaya bulaya dört bir yanı dolandı. Hiçbir yerinde, düzeltmeyi gerektirecek hiçbir eksik bulamadı. "Çukurları açarken, terazilemenin rahatlığı," diye düşündü. "Her iş başında düzeltiliyor. Başlarken azbiraz savsadın.. azbiraz gevşek davrandın mı eğri, sonuna değin eğri kalıyor. Göz kararına güvensem, temel böylesine düzgün olmayabilirdi. Oysa şimdi dördü de, gerilmiş ip gibi dümdüz. Gayrı içim rahat. Başı düz olanın sonu, altı sağlam olanın üstü ona uyar!.."

Bir kez daha, bütün ayrıntıları gözlemleyerek uzanıp birbirine kavuşan dizilere baktı. Açtığı temel çukurlarını, oluklu sürgülü yonttuğu.. aralarını kille besleye besleye yerleştirdiği taşlarla sımsıkı doldurmuş.. köşelerde her bir duvarı, birbirine bağlayarak toprak düzeyine eriştirmiş.. yoğun günışığının oynaşına perdahlanmış birer fildişi gibi uzatmıştı. Yüzü yayıldı, kalın dudakları yumuldu. Suratı kına karası topağa dönmüş sık sakallarının arasında kayboldu. Yorgunluğunun ayakucundan, külahının içinde sırılsıklam çaynaşan saçlarına yürüyen bir gıdıklanmaya tükendiğini bildi. Kendinden hoş-

nut bir gülümseme, yüzünü aydınlattı; "İyi iş çıkardık," ınıırıltısıyla kostaklandı. "Temeli, Kamber ustamızın ellerimize vura vura öğrettiği üzere sağlamca attık. Ne buyurmuştu istediği sonucu alanda? Bundan öte, gök delinse, yer yarılsa dahi, birbirine sarmaşmış duvarlar öylece kalır," sözünü anımsayınca belleği uyandı. Öğrenme tutkusunun verimli günleri gözlerinde canlandı.

Yamrı yumru çattıkları temellerde, ellerine vurmakla yetinmemiş.. hepsini ardına taktığı gibi, Seyhun kıyısındaki örenlerden birine götürmüş... temelinin biri yarı beline kadar suda bir kalıntının önüne dikmiş... "Bakın bu temeli düzgün bir yapı. Issız... Bakımsız... Unutulmuş... Su hemen yanındaki kayayı oymuş. Ama kimbilir kaç yüzyıldır düzgün yapılan işi bozamamış," dedikten sonra, iz im belirsiz bir yeri göstererek; "Bu da özensiz yapılmış bir sarayın arsası. Duvarını yel, temelini sel almış. Geriye toprak ana kalmış. O da hiç duraksamaz. Otu çalısı, çamı mazısı bağrında ne tohumlandıysa, saçıvermiş. Siz siz olun, şunu bilin. Temel sağlamsa, yapı yıkılmaz," diye eklemişti. Geçmişe gidip gelmenin kıvancıyla gülümsedi; "İyi ki duvar örerken, çekülü sarsak tutuyorum diye elime vurmuş. Tövbe bir daha, hiçbir parmağımı milim oynatmadım. Bir süre yılgınlık göstermedim mi? Gösterdim. Her bir işi göz kararıyla kotarmaya çalışmadım mı? Çalıştım. Ama eğri duvarı yıkmak zorunda kalınca, aklım başıma geldi. Hepimizin aklı başına geldi. Gölgesinde, işin başının sonundan önemli olduğunu öğrendik. Oysa biz, göçü yolda düzme göreneğinden geliyorduk. O göçebe göreneğiymiş. Yolcunun ağırlığı ya az olmalı, ya hiç olmamalıymış. Yerleşimse, göçerliğin hem evresi, hem tersiymiş. Daha ilk besmeleyi çekerken her bir şey hazır değilse, noksan sonuna değin gider.. yapılan ya yarım kalır, ya tez yıkılırmış. Bu yüzden, ip gererken yerde göz kararıyla.. düzlük gereken yerde el alışkanlığıyla yetinmemeliymiş. Yoksa yapılan, çoban kepeneği gibi oradan oraya gezermiş. Ama onun bile düzgün olması koşulmuş. Çobanı koruyamazsa, sürü eksilirmiş. O zaman, elime vurmakla yetinmedi, bir çuval da laf etti diye, nasıl öfkelenmiştim. Ace-

mi aklı!.. Haksız sayılmazdım. Duvarın üstünde çekülü tutarken, serçe parmağım belli belirsiz kıpraşmış... Ta köşeden görmesiyle, kanatlanmış yetmiş, şamarı basıvermişti. Oysa kıpraşsa bile hiçbir yere değmemiş.. ördüğüm duvarda hiçbir eğrilik belirmemişti. Şimdi iş başa düşünce, o titizliğin anlamını kavrıyorum.

Sağolsun!.. İyi ki, o dersi vermiş. O gün bugündür, yaptığım işe titizlenmemi.. bütün dikkatimi onda yoğunlaştırmayı sayesinde öğrendim. Sağ esense ömrü uzun.. rahmeti rahmanına kavuştuysa yeri ışık olsun. Temellerim tam buyurduğu, istediği gibi oldu. Üstünden su döksem sızacak delik, yandan kazık kaksam oynatacak çakıl bulamaz. Gayrı üstüne örülecek duvarın köşelerini birbirine çaprazlama bağladım mı, gülle deler ama yıkamaz. Acaba duvarı da temel gibi geçme taşla mı örsem?" diye geçirir geçirmez; "Höst!.." dedi sesli sesli. "Abdallara tekke kuruyorsun, çeriye kale değil. Görevin iyilik, ödevin yardım. Kim, seninle niye savaşsın? Baş sokacak bir dam, kursağına düşecek lokma arayana, kale gerekmez. Kale olmayanda da, savaşmaya değmez. Keşke şu dünyadaki bütün kaleler yıkılsa.. bütün sınırlar kalksa.. bütün insanlar kardeş kardeş yaşasa!..

Amacımız o değil mi?

O!..

Pîrimiz, onca eğitimden sonra bizi buralara niye saldı?

Küslüğe değil, barışa.. cenge değil denge.. dövüşe değil, üleşe.. düşmanlığa değil, dostluğa... Sur, kale bir nice savunma aracı olsa da, ayrılıkların, ayrıcalıkların anıtları. Hanay saray bir nice varsıllık sayılsa da, kin ve çıkarın sandıkları. Vur üstüne kilidi. Unut suru kaleyi... Sil hanayı sarayı. Her konuğun erinç.. her yerleşenin güvenle yele bağrını, sele kucağını açacağı.. soğukta ısınıp, açlıkta doyacağı bir dam altı oluştur. Pîrinin de, insanlığın da senden istediği bu. Toprak yağır... Kumlu tınlı. Belli ki verimli!.. Kazmayı sallasan sapına.. küreği bellesen köküne dalıyor. Brahman manastırları kendi kendine nasıl yetiyor? Suyu kullanıp toprağı işleyerek!.. Senin eksiğin ne? Yerse yer, gereçse gereç, güçse güç... Tohum fidan

mı? Bulur buluşturursun. Sen bir kez doğaya atarsın, o bin kez geri verir. Önce tekkeni bitir. Sonra çevre düzelir. Bir koca kış nasıl geçecek? Bellersin ekersin... Fideler dikersin... Aralar budarsın... Silkeler biçersin. Hem karnın doyar, sırtın pekleşir. Hem açım, yoksulum, yoksunum diyenler üleşir. Temel bitti. Yolu yarıladığına göre, sal gönlünü hayallere. Yaşıyorsa kişi.. eli ayağı tutuyor, çaba da gösteriyorsa, hiçbir hayal olmayacak iş değil!..

Olursa, yaptığın insana yarar. İnsana da yarar yaraşır. Kamber usta haklı; 'Yapı insanla yaşar.' Sen senden geçsen bile, insan her daim var. Ve varlık her daim barınak arar. Eğer yararlanabiliyorsa, hazırını köhnetsin yazılı mı? Gücü varsa gücüyle.. aklı varsa aklıyla... İkisi de yoksa nefesiyle onarır, bakar, kullanır. Kişi aç açık değilse korkudan ırar. Korkunun olmadığı yer, iki dünyada da cennettir. Cenneti kim ören kılar? Onca yol geldin. Onca yer gördün. Örenler ıssız, bilmedin mi? Doğa ıssızı da, boşluğu da sevmiyor. Issızı beziyor, boşluğu mutlaka dolduruyor. Sen ki insansın. Üstelik eğitilmiş, öğrenmiş erişkin bir insansın. Doğadan ders almayacak mısın? Sen alıyorsan, başkaları niye almasın? Tasa da kaygı da yersiz!.. Hele işini güzelce bitir. Temel böylesine sağlam atıldıktan sonra, kuru duvar örsen, taş taşa sarmaşır. Kavuşmuş sevdalılar gibi bütünleşir. Gayrı ayırabilirsen ayır. Doğa işleyene yardımcı. Temelde kullandığın kil, Horasan harcından işlevli!.. Nemini attı mı hem taşlaşıyor, hem sıvandığı taşla bütünleşiyor. Dağlarda, kervan yollarıyla koyaklarda gördüğün devasa anıtları bildin mi? Ustası taşları seninkine benzer balçıkla birleştirmiş. Gayrı yel mi, yağmur ya da güneş mi? Yoksa hepsi birden mi, nemi almış, çok yakına varmadıkça ayırmayacağın bir bütünlük sağlamış. Tasalanma senin duvarlar da öyle olur. Hele o kile azbiraz kireç.. azbiraz yumurta akı kattın mı, taş taşa daha tez kavuşur. Kurduğun tapı da, barınak da dünya durdukça durur.

Sabahtan öğle namazına yonttuğun taşı, öğleden akşam namazına dizersen, tez ilerlersin. Taş yapı, kışın üşütmez, yazın terletmez. Yok-

sula barınak.. yoksuna sığınak.. dervişe dergâh.. keşişe tapınak olur. Olur da, bunlar tavanı da örtülürse olur. Öyleyse, dinlendiğin yeter!.. Davran bakalım, Sinan Abdal," dedi sesli sesli. Davrandı. Sırtını çınardan kopardı. Dizlerinin düğümünü açtı. Zırp diye doğrulurken çekici kaptı. Taş yığınının başına bağdaş kurarken; "Damı örtebilsem, yağmuru yaşı, karı soğuğu içini döşemeye kullanırdım. Gündüze geceleri katsam yetişmez. Bu kış ister istemez kovuğun konuğuyuz. Damaltı, gelen bahara!.. Ne buyurur atalar? 'Acele işe şeytan karışır.' Şeytan kişiden uzak olsun için tekke kuruyoruz. Daha başlarken işimize bulaştırdık mı, bir daha burnunu çıkarmaz. Her çarptığının günahı da boynumuza yazılır. İyisi mi acele etme, azbiraz oluruna bırak.. inan ki, hızlı gidenin ayağına eteği dolanır. Âheste giden de, bunalıp caymıyorsa mutlaka amacına ulanır. Sana sabrın sonunun selamet olduğu boşuna mı öğretildi?

Yılgıdan ırak.. bunalımdan arık.. caymaktan utanasın.. açmazı açasın, aşılmazı aşasın, geçilmezi geçesin diye değil mi? Yel kayadan ne alır deme? Hiçbir şey alamazsa, tozunu alır. Ve sabırla ala ala kaya taş olur, kum olur, toprağa karışıp meyveye durur. Seni buralara yiğitliğe değil!.. Sabrın selametini ispata saldılar. Madem böyle kutsal bir amaca koşuldun, sabreyle!.. Nasılsa gücün yeter, amacın gerçekleşinceye vaktin çok. O çok vakitte neler yapılır neler; 'İş, başlanırsa, biter... Zor zorlanırsa aşılır,' demez miydi her zaman pîrimiz? Besmeleyle başladık yüceler yücesi Tanrı izin verdi... Temel yapının yarısı. Bir düzgünce attığımıza göre, yarı geride kaldı, akıl ve emekle... Madem başlanan biter, buyurdu.. bitireceğiz ulular ulusu, bilginler bilgini, bilgeler bilgesi pîrimizin yardım ve desteğiyle."

Güveni, içini rahatlattı. İçi rahatlayınca dinginliği arttı. İstenci büsbütün çoğaldı. O an aklına gelenle, çekiç elinde dikildi. Yoksun yoksun bakınarak yeniden sırtını çınara dayadı. "Horasan harcına kumdan öte kilimiz var. Katkısız kullansak olur. Temelde de, fırında da pek güzel oldu. Ama, kireç ve yumurtayla harmanlarsak, duvar yekpare taşa döner. Ne yıpranır, ne yıkılır. Hani kireçle yu-

murta nerde?" sorusu, beyninin hücrelerinde yankılandı. "Şimdiye işim kolaydı," diye başını salladı. "Taş bol, çekiç çelik, hamdü senalar olsun gücümüz yerinde. Üçünü birbirine ekledik. Uzak taşı sala.. salı suya yükledik. Dört bir yönde dört koca küme eyledik. Çekici ele aldık. Taşı damarına kırdık, suyuna yardık. Kimini oluklu, kimini sürgülü yonttuk. İndik temel çukuruna taşı taşa kenetledik. Salt emeğe dayanan upuzun yekpare bir kök eyledik. Bundan ötesi dört duvar. Eylediğin kökün gövdesi dalı.. dalı gövdesi ya, işte orda dur bakalım!.. Harçsız hurçsuz duvarı kim örebilmiş? Cinlerle periler, belki..." diye önce dudak büktü. Hemen ardından keh keh güldü;

"Onlar da, ne bize yardım eder.. ne bizim dilekte bulunmamız olası. Çarpıp marpmasınlar da!.. Tövbe yarabbim!.. Bu dünyada bilgi, birikim ve emekten gayrı değer tanımamaya koşulmuş bir abdal, cin peri masalına sardırırsa, çarpsa yeğ. Sen, en çirkin cinle, en güzel perinin de.. en hilekâr şeytanla en zalim zebaninin de insan olduğunu bilmez misin bre Sinan can? Bilirsen, niye aklını böyle şeylere yorar.. bilgini çelmelemeye uğraşırsın? Daha okun buraya saplandığında ne düşünmüştün. Çınarın kovuğunu cin peri yuvası saydıklarından ıssız, demedin miydi? İşte sana en bir büyük iyilikleri bu cinlerle perilerin. İnsanlar tekinsiz saydıklarından koyağın bu bölümünü boşlamışlar. Ne gelen var, ne geçen. Gözlerden de, gönüllerden de uzak, işini görmektesin. Bittiğinde görecek, bilecekler. Pek bir olasıdır ki gelecek, kalacaklar. O zamana hazır olmak için, aksatmadan uğraşmalısın.

Ne tuhaf!..

Koca koca devlerden.. şeytana külâhını ters giydirmekten.. haksızlıkla yolsuzluk adına, Tanrı'dan bile korkmayan insanoğlu, hurafeden yılıyor. Ve yılgıyla ne olmadık işler ediyor. Biz bunu bilip inanınca, cin peri yanaşsın mümkün mü? Çarpılır yahu!.. İşte aylardır herkesin cin yuvası bildiği kovukta yaşıyorsun. Hani nerdeler? Gece bütün karanlığını üstüne yağdırırken horul horul uyu-

yorsun. Akşam nasıl yattınsa, sabah öyle kalkıyor, işine koşuyorsun. Onlar varolsa, tam ortalarındasın. Yiyor içiyor.. dört bir yanda dört dönüyorsun. Bu gidiş gelişlerde üstlerine basar.. çöğdürür möğdürürken bilmeden sıçratırsın. Basmış, sıçratmışsındır. Herkeslerin yuvaları saydığı kovuğa yerleştin.. söylencenin yarısı doğru olsa, çoktan yamrı yumru yatmalı.. çarpık çurpuk kalkmalı ya da kalkamamalıydın... Haline baksana!.. Sağ esensin Allah'a şükür!.. Belki de yararlı bir iş ediyoruz diye, bizi yoldaş edindiler. Olmayacak şey mi? Peri padişahının kızıyla evlenip saraylara konanlar kadar.. olgörüp sılasız sevdalarda kavrulanlar üstüne az mı masal var? Boyun boyuna, huyun huyuna denk bir peri kızı da bize tutulsa!.. Biz zaten yanıp kavrulmaktayız. O da bizcileyin sevdalara düşse. Varsak padişah babasının anacına... Böyleyken böyle desek!.. Değneğiyle mi dokunur.. parmağını mı şıklatır, tekkemizi tamamlayıverse de, bizi gerdeğe öyle kosa!.. Kötü mü olur?

Öyle iyi olur ki!.. Mermer tekke içindeki mermer semahanede fır fır döner.. yır yır aşkı sevdayı söylerdik. Aşevinde kazanlar kaynardı. Yazın derenin kıyısına, çınarın gölgesine.. kışın semahaneye sofralar serilir, siniler dizilirdi. Tepsi tepsi et.. lenger pilav.. kepçe kepçe zerde sunulur... Doyan hem yüce Tanrı'ya, hem ulu pîrimize duaya otururdu. Öyle bir baht açıklığı bizde ne gezer? Bütün düşler için emeğimiz... Bir de çok sıkışırsak kullanmak üzere bir kadife kesemiz var. Pîrimizin hiçbir cine gereksinim duymadan.. hiçbir simya işlemine başvurmadan, kuşağınıza soktuğu, heybenin dibinde uykuya yatırdığımız kızıl kesesi... Öyle bir şey olsaydı, hiçbir zaman ağzını açmazdık. O verirken, gerçekten tam anlamıyla umarsız kalmadan keseye dokunmayacağımızı biliyordu. Bildiğinde ne zaman yanıldı ki!..

Yüce Rabbime minnet, varsa yoksa emeğin. Şimdiye hiçbir yardım ve desteğe gereksinim duymadın. Kazma kürek ve iman gücüyle temel çukurunu açtın... Çekiç topuz, koca koca kayaları, yamru yumru taşları kalıplanmış kerpice çevirdin. Pîrimizin duası, gücünün ça-

basıyla sürüdün yuvarladın. Emeğinin bereketiyle sürgüsünü oluğa kenetleye kenetleye toprak düzeyine kadar ördün. Onca şeyi bulup buluşturan bir harcı mı karamayacak? Tükür ellerine Sinan abdal!.. Sıva paçalarını. Bir tırtıl dut yaprağını ipeğe nasıl çeviriyor.. sütten kımız, koruktan şarap nasıl oluşturuluyor? Azbiraz sabır, azbiraz hüner pek çok emekle he mi?

Öyleyse göreyim seni!..

Ko çekici yerine şimdilik. Al kazınayı yerden. Vur milin beline. Çekinme, toprak anadır. Karnı geniş, memesi doludur. Emdikçe sütü gelir.. deştikçe bereketlenir. Sen ona bir nice eziyet etsen, o seni onca gönendirir. Erenler boşuna mı; 'Gelip gideceğimiz, sararak solarak bütünleşeceğimiz.. yeniden yeşererek göğereceğimiz,' diye tanımlar durur? Hiç de değil!.. Göğerip bostan olanda, çürüyüp akacak değilsin a!.. Bir canlıya can katarsın. Canlı sana can verir. Ve geçip gitti sanılan, yeniden dünyaya gelir. Öyleyse can tende iken yılgınlık, yoksunluk, umarsızlık haram!.. Yılgınsan direnecek, yoksunsan sağlayacak, umarsızsan umacaksın. Madem el elde baş baştasın, önce bir kireç çukuru aç bakalım. Sonra söndüreceğin kireci ara," kararıyla dikilince; "Pazarda var mıdır?" sorusuna yanıtı gecikmedi; "Olma mı?" der demez, belleğinin kapakları açıldı.

"Hani bir gün merakın üstgelmiş, işe ara vermiştin. Hem kentle arandaki mesafeyi ölçmek.. hem çevreyi bir iyice kolaçan etmek gerekçesiyle alacakaranlıkta yola düşmüş.. bayırı yamacı aşıp tepeden aşağı kimselere rastlamadan, dağ yolunu bularak sur kapısına varmıştın. On beş kere yüz adımı geride bırakmışken, dönmeyi içine sindirememiş.. bir de kenti dolanayım.. ne var ne yok? İnsanı neye benziyor? İşi gücü nedir, bir anlayayım diye elvan sur kapısının dibine çöreklenip sabahı beklemiştin. Ne tez unuttun?"

Tan alacası git gide yumurta akına döner.. kilise çanları sabahı muştularken kunt kapı açıldı. Çapalı kürekli belciler.. tohumlu fideli ekiciler.. yabalı dirgenli dericiler.. beygirli öküzlü çiftçiler.. oraklı nacaklı biçiciler.. küfeli sepetli kesiciler.. testereli makaslı bağcı-

lar.. kavallı dirgenli çobanlar.. keçi koyun karışık, dombay camış ayrışık sürüler.. oğul veren bir kovandan çıkar gibi dışarı uğradı. Sinan'la bilece onların çıkışını bekleyen eşekli katırlı köylüler... Develi dolaplı çerçiler.. katarlı kervanlı tacirler.. meyve, sebze, yumurta yığılı sepetler.. yağ, yoğurt, kesik tutulmuş bakraçlar kollarında.. ayakları bağlı tavuklar, ellerinde.. sırtlarında peynir tulumları, ceviz, kestane küfeleri.. tombul, pörsük memelerini emen bebeleri koyunlarında kadınlar arasına katılıp kente girdi... Kalabalık aralarına katılıveren bir abdal derviş, bir gezgin keşişe dönüp bakmadı. Dolu küfelerle, boş zembilleri izlerse pazarı kolay bulacağını bildi. Kapıdan sonraki ilk sahanlıkta onlardan ayrıldı. Kalabalık meydanları, tenha sokakları dolandı.. evleri konakları.. hanayları sarayları.. hamamları tapınakları belleğine tıktıktan sonra pazara yöneldi... Hanlar görkemli, kapanlar elvan, arastalar pek bir muntazam.. üstelik ne kadar çoktular.

Pazar insan kaynıyordu.

Dağlardan ovalardan.. obalardan oymaklardan... yakın kent ve beldelerden üşüşen alıcı satıcı, değişçi tokuşçularla her bir yere yumak yumak insan yığılmıştı. Arastalardan birinde burnuna gelen koku, açlığını başına vurdu. İlk aşçıya girdi. Uzun zamandır balık havuzuna dönen midesini kebapla sündürdü. Karnı doyar doymaz yeniden kalabalığa karıştı. Onca sarayla konak.. onca han hamam, gedik kapan.. kentin dört bir yanını çevreleyen sur.. onca çeşit tapınak kimler tarafından.. neyle... nasıl yapılmış yanıtsız sorularıyla dolana dolana, Kurşunlu Han'ın ardına vardı... Çarşıyla evlerin arasında bir fırın vardı. Taze pide kokusu buğu buğu burnuna doldu. "Pide geç bayatlar," diye düşündü. "Bayatlasa da, azbiraz ıslatır, azbiraz ısıtırım. Tazesi gibi olmaz. Ama birkaç balığı elimden alır." Fırının önünde durdu. Siparişini beklerken, yandaki sundurmaya gözü kaydı. Taş duvarların arasına, tepeleme kum ve kireç yığılıydı. Bunca kum ve kirece yumurta mı yeter? sorusuyla gözü tavuk pazarına kaydı. Çömleklerde küle gömülmüş.. küfelerde samana ba-

sılmış.. tezgâhlarda raf raf dizilmiş, kaç kere kaç bin yumurtayı görünce; Bir tekkeye kaç kağnı kum, kaç batman kireç, ne kadar yumurta gider... Onları almaya bir kese kızıl yeter mi?" düşüncesiyle şallak mallak oldu. Olduğu yerde bir iki kez sallandıktan sonra ivecen devindi. Tezden çınarı dolandı, hızla kovuğa girdi. Heybenin dibinden, pîrinin; "Kimseye muhtaç olma... Sıkışmadan da bozma," dileğiyle doldurduğu keseyi çıkardı. Önce eliyle tarttı. Sonra düğümünü çözdü. Kesenin ağzını açmak üzereyken, yeniden büzdü. Sıkıca düğümledi. Aldığı yere bırakarak kovuktan çıktı.

"Sıkışmadan bozdurma," buyruğu hâlâ kulaklarında zonkluyordu. "Ordan buraya tam zamanında yetişti Türkistan Pîri!.. Henüz sıkışmadım ki!.. Kentte her türden gereci görünce işin kolayına kaçmaya kalkıştığım an, öğüdü deve çanı gibi beynimde çınladı," mırıltısıyla önceki konumunu aldı; "Kutlu pîr, sanki kaç günlük yolda değil... Her an, her durumda kulağımızın tozunda, gözümüzün akında, aklımızın aklında. Ne zaman yanlış bir şeye devinsek, sesi içimizde çınlayıveriyor. Haksız mı? Hiç değil!.. Tutalım, akça kızıl saydın kumu, kireci aldın, kağnılarla, develere.. yumurtaları aldın katır ya da eşeklere yükledin. Dağ kapısından çıkıp dağ yoluna sardın. Ve herkesin n'oluyor merakını sürüye sürüye yamacın ötesindeki sapağa kadar getirdin. Mümkün değil ya, diyelim kent derin uykularda. O koskoca kervanı satıcılardan başkası görmedi. Hadi sur kapısından çıkınca, korumaların gözaltından da sıyırdın. Sürücü, sarban ve arabacılara ne diyeceksin? Ona da bir kulp buldun sayalım. Oraya yıktırdığın yükü, buraya nasıl indireceksin köşek abdal? Yanıt isterim!.. Derede taş, ormanda ağaç değil ki bu... Kentin ortalık yerinde, bütün kem ya da kut gözler önünde gerçekleşen bir alışveriş!.. Yıktığın yerde yol yok, iz belirsiz!.. Küfelerde kanat, çuvallarda kayak mı var? Uçurum aşağı nasıl indireceksin a akılsız!.. Gayret dayıya deyip yumurtaları kırmadan.. kireci suya düşürmeden.. kumu döküp saçmadan bayır aşağı nasıl getireceksin? İyisi, aç gözünü de, çevrene bir bak. Doğa sana her bir şeyi bağış-

lamış." Başını dikti. Gözlerini kırpıştıra kırpıştıra çevreyi gözlemledi. "Pîrin doğruyu nasıl gösterdi? Kum çayda çay, derede dereden gani!.. Onca taşı derdin getirdin... Yumuşacık kumu toplayıp yığamıyacak mısın?"

Yeniden kovuğa girdi. İçi boşalan araç gereç hararını boş bir kırba gibi boşluğa yığıvermişti. Eğilip aldı. Kovuktan günışığına çıkardı. Deliği varsa dikmek, kovuğu varsa örmek için enine boyuna, gözden geçirdi. İçinde kalan bir şey varsa boşalsın diye ağzını aşağı vererek silkeledi. Çul harar, o silkelemeyle tozlarından arındı. Işığa gelen yerleri kara sarı gülümsedi. Hararı büktü, koltuğunun altına sıkıştırdı. Eğildi küreği aldı. Doğrulurken; "Önce taş bulup kireci fırınlasam. Sonra çukur kazarak söndürsem daha hazırlıklı olmaz mı? Kum yerinde duruyor. Gerektikçe çekerim," uyarısına irkildi. "Gene imdada yetti ulular ulusu!.. Ben bunu niye düşünmedim?" diye başını iki yana salladıktan sonra; "Galiba düşünmüşüm. Yeterince taş derdim, işi bitti diye, salı dağıtır, kütükleri yığabilirdim. Hiç aklıma gelmedi. İyi ki gelmemiş. Şimdi yeniden yapmak için zaman yitirecektim. Kireç taşları, çay dönemecinde, ak sarı gülen bir dolunay.. mermer tapınak duvarı gibi ışıl ışıl duruyorlardı. Kaç kez kucaklamaya kalkışmış.. temelde yiter gider, duvarı aydınlatır, köşelere renk katar diye yüz vermemiştim. Ne iyi!.. Tembellik miydi? Sonrasının öngörüsü mü? Hangisi olur olsun, bilmeden kirece ayırmışım demek." Küreği elinden bıraktı. Dürülü hararı kovuğa yerleştirdi. Salın ipini çözerek üstüne sıçradı. Yer yer kürek, zaman zaman yeke yerine kullandığı merteği suya daldırdı. Bana çeke, ite kaka kendini suyun akışına bıraktı. Dereyi aştı. Kavuştağın çevreninde dönen salı çalkalaya çalkalaya suyun akışına ayarladı. Dönemeci döner dönmez yüzü güldü. Yanılmamıştı!..

Kireçtaşı yığınıyla, oluşturduğu duvar koyağın doruğundan sızan ışınlarla yanar söner bir yakamoz kümesiydi. Salı kıyıya yanaştırdı. Çımasını taşların en irisine bağladı. Çayı yukarıdan, aşağıya gözerimini tarayarak; "Bu koyağı senden iyi bilen var mı?" diye ka-

sıldığını sezinledi. Kendi kendinden utandı. "Doğalla övünmek sana mı kaldı hey köşek abdal!.. Ok değdiğinden beri kimbilir kaç kere kaç yüz kez başından sonuna gidip geldin... Her taşı, her ağacı, her otu kurdu kuşuyla yine de ezberleyemedinse tüh sana! .. Üç yaşında bir bebe onca gidip gelse, parmak tırnak her bir yerini ezberler. Bundan öte, davul gibi şişinmeden, belleğini bir yokla!.. Nerede ne var bir iyice anımsa. Ondan sonra, aklındaki eline gelirse, sevindirik ol! .. Kireç taşını, elinle koymuş gibi nasıl buldun? Öyle! .." azarıyla paçalarını sıvadı. Serin su kaval kemiklerini.. çakıl taşları tabanlarını gıdıkladı. Adım adım yığına yaklaştı. Suyun sabırlı gücü toprağın genliğini, taşın sertliğini umursamıyor. Vura vura mı, okşaya öpe mi nasılsa, yekpare kayanın altını oya oya mermer bir havuza döndürmüş. Ama sudaki pamuk yatağa çöreklenmiş akduvarın, görkemle tepeye ağınasını önleyememiş," sevinciyle kıvandı.

"Bunu buradan söküp götürebilsem, yapım ak tekke diye dünyaya nam salar," düşüncesini; "Denemenin ne zararı var?" sorusuyla pekiştirdi. "Güç senin, emek senin, zaman senin Sinan can! .. Aklına geleni uygulamaya ne engel olabilir? Dene, yanıl, sakıncasız. Hem kendini, hem bilgini sınamış olursun," istemiyle kayayı yokladı. "Suyun oyduğu yerin azbiraz üstünden başlarsam, kalıp kalıp parçalarım. Su yardımcım, sal teskerem. Olmayacak iş değil," alkışıyla suyun kopardığı parçaları kucaklamaya girişti. "Hele kireci bunlardan çıkaralım da!.." kararıyla kaldırabildiğini sala yükledi. Su yığını ıslatıncaya devşirmeyi sürdürdü. Biraz daha yüklerse, salın batacağı belliydi. Çımasını beline sardı. Akıntıya karşı ağır ağır itti. Kavuştakta dönmesine izin vermedi. Boylu boyunca suya battı. Salı temele en yakın yere bağlar bağlamaz soyundu. Abasını teninin kaşıntısına aldırmadan giydi. Islak giysilerini iyice sıkarak silkeledi. Yontup duvar için hazırladığı taş yığınlarının üstüne serdi. Gün taşları kızdırmış, ıslak çamaşır serilir serilmez tütmeye başlamıştı.

Saldakileri aktarmadan, fırına ayırdığı yere bir tutam çıra çattı. Çıraların çevresini rastladıkça derdiği kütüklerle beline değin bes-

ledi. Kütük kerevete bir sıra kireç taşı, bir sıra odun dize dize salı boşalttı. Düşündüğü düzeye erişmediğini gördü. Yeniden taşımaya yöneldi. Ocağa vardığında parçaların bir salı daha dolduracak kadar dağılmış olduğunu ayırdı. Parçaları toplaya toplaya salı doldurdu.

Taşıdıklarını da odunların üstüne dizelediğinde, bir koca kümbet oluştu.

Derenin çayla birleştiği yer sazlı hayıtlı bataklık.. bataklığın balçığı, derinliği belirsiz.. mayalı hamur gibi yumuşacık.. sakız gibi saksaklı kil tabakasıyla kaplıydı. Temeli atarken de yığın yığın taşımış.. harç olarak kullanmıştı. "Birkaç sefer yapar, kille sıvarsam, taş fırına taş çıkartır," güveniyle küreği aldı, salı suya saldı. Kil küreğe nazlanmadan lop lop koptu. Sala top top yığıldı. Salın üstünde bir kubbe oluşunca ipine yapıştı. Kıyıdan çeke çeke getirdi. En altta bir ağız.. en üstte ilk dumanı atacak bir delik bırakarak, taşların üstünü beş parmak kalınlığında sıvadı. Yapışan çamuru ova ova ellerini yıkarken, delik kovuk kaldıysa, kaygısına kapıldı. İvecen doğruldu. Parmaklarında izini sürdüren kile aldırmadan küreği kaptı. Kurduğu fırının bir adım ötesine bir çukur açtı. Çukuru bir parmak kalınlığında kille sıvadı. Kırbasındaki suyu sıvanın üstüne boşalttı. Olduğu gibi kalınca, dereden doldura boşalta, minik bir gölet oluşturdu. Ellerini suya bana bana fırının sıvasını perdahladı. Islak kil, dimdik inen gün ışığını gümüş pullara dönüştürünce içi rahatladı.

Temelle çınar arasına sanki düz keçeden bir Türkmen obası dikilmişti. Fırının yanına diz çöktü. Kuşağından çakmak taşını çıkardı. El yordamıyla çekici aradı. Dizinin dibinde boylu boyunca uzanmış, işleyen demir ışıltısıyla yanıp sönüyordu. Kesesinden kavı çıkardı. Çakmak taşına yatırıp parmağıyla bastırdı. Çekicin keskin ağzını çat diye taşa çaldı. Sıçrayan kıvılcım, kavın ucuna gömüldü. Kav için için tutuştu. Taşı ivecen kuşağına soktu. Kavı üfledi. Derinlerinde belli belirsiz bir kızarıklık belirdi. Avurtlarını körük benzeri şişire şişire üfledikçe kızarıklık kora dönüştü... Son üfürükte kor harlandı. Ağızlıktaki çıra kıymıklarından birini kaptı. Yeniden üfleyerek, ka-

vın harına tuttu. Yağlı çıra bir anda tutuştu. Elini ağızlıktan içeri soktu. El yordamıyla çattığı çıranın ortasını buldu. Çıra demetinin çatırtısı kulağına yansıyıncaya alevli çırayı aralarında tuttu. Parmakları yanmak üzereyken çıralar tutuştu. Çöndüğü yerden üfleyemeyince, yattı. Ağzını ağızlığa dayayarak üfledi. Çıra alazları yükselip kütükleri sarmaya başlayınca doğruldu. Bağdaş kurarak tüm kütüklerin tutuşmasını bekledi.

Kütükler tutuşunca fırının içi aydınlandı. Sıvanın her yanından dumanlar tütmeye başladı. Çatlak çıtak var diye kaygılandı. Dikkat edince buharlaşan nemi ayırdı. Eğilip bakmasına kalmadı. Bembeyaz kireç taşları uyanç pembeleriyle örtünmüşlerdi. Bacadan ilkin koyu bir duman çıktı... Duman giderek soldu. Yalazın al dili uzadı. Bacanın dudaklarını yaladı. Saldaki son kil topağının bir bölümüyle, ağır ağır ağızlığı sıvadı. Alaz sanki koca bir körükle kışkırtılmış gibi bacadan taştı. Bacayı aşan alaz henüz kıpkızıldı. Sarı maviye dönünceye bekledi. Döner dönmez, son kil topağıyla elleri yana yana baca deliğini de kapattı. Fırın kızmış, öfkesi dışına vurmuştu. İlkin sırtını çınara vererek beklemeyi düşündü. Tam otururken; "Yaktığın kireci nerede söndüreceksin?" sorusuyla irkildi. Kalktığında kahverengi kilin, uğrun uğrun sarardığını gördü. Kara sarı pençe pençe pembeleşti. "Tövbe yarabbim!.." diye başını salladı. "Erenler oradan mı erişmekte... Kişi, onları aklının arasında kendi mi taşıyıp getirmekte belli değil. Tam bir noksan iş yapmaya dursam, kulağımda bir ses beliriyor," diyerek kazmayı aldı. Temelin üstünden atladı. Önce arsanın ortasına dikildi. Sonra arkasındaki temelin yanına çukur kazmaya başladı.

ON YEDİ

Gece yarıyı geçmişti.

Cend'in kapıları gün yatar yatmaz kapandı.

Kale komutanı Boğaç, her akşamki gibi, denetime çıktı.

Gittikçe koyulaşan karanlığın içinde, feneri önüne tuttuğunda ardına düşen dev gölgesine baktı. Kaygıyla kendini süzdü. Feneri sağ yanına alınca, gölgesi sura sıvaştı. Düz duvarda âdemejderhasına dönüştü. Attığı her adımda, taşların arasına gire çıka eğrilip büküldü. Gölgesiyle birlikte kapıdan kapıya denetimi sürdürdü.

Otrar kapısına geldiğinde, ilk yıldızlar söndü. Akşam bütün ağırlığıyla çöktü. Göz gözü görmez oldu. Fenerin kapağını açtı. Kandilin fitilini eliyle azbiraz uzattı. Kapının kapatılıp dayaklandığına inanır inanmaz, kuledeki nöbetçilerin yanına tırmandı. Her akşam olduğu gibi; "Nöbetleşe uyuyun!.. Bir dilek sahibi gelebilir. Anlamadan, inanmadan yaklaşmayın," tembihiyle Buhara kapısına yöneldi. Fenerin ışığı kör karanlığın içinde, yere inmiş bir ay gibi parlıyor, gölgesi daldan dala atlayan bir orman canavarı görkemiyle mazgaldan mazgala zıplıyor.. fener sur boyunca gezinen bir ay izlenimi veriyordu.

Buhara kapısına geldiğinde, nöbetçiyi esner buldu.

Görmezden gelerek kapıyı inceledi. Sımsıkı kapatılmış.. hem yatay, hem dikey kalaslarla dayaklanmış.. kapısalığı kulplarından zincirlenmiş.. mandalları yuvalarına hiçbir sarsmanın kaydıramayacağı biçimde geçirilmişti.

Denetimi biter bitmez kuleye çıktı. Durmadan esneyen nöbetçilere;

— Varın yatın, dedi. — Bu gece nöbet bende!..

Açık ağızlarını örtmeye çalışan adamların elleri havada kaldı. Bir ağızdan;

— Baş üstüne, sevinciyle, hızla, kuleden yittiler.

Boğaç onlar gider gitmez fenerin kandilini yokladı. Yağı enikonu azalmıştı. İki parmağıyla alevin altından tutarak fitilini kısalttı. Kuledeki eşyalar gölgeleriyle birlikte yitti. Yine de kule mazgalından taşan ışık, uzak bir yıldız gibi göz kırpıyordu. Irmak kapısından başladığı denetimi tamamlamanın erinciyle bir süre olduğu yerde dikildi. Esnediğini ağrıyan çene kemiklerinden bildi. Ortadaki mazgaldan ışığın erimini gözlemlemek istedi. Gözleri kendiliğinden kapanmaya başladı. Oğuşturmasına karşın ağırlaşan gözkapaklarına direnmeyi boşladı. Bir süre ne yapacağını bilemediği fenere şaşkın şaşkın baktı. Hemen mazgalın altındaki nişe yerleştirdikten sonra tolgasını çıkardı. Uzun saçları kara bir sancak gibi omuzlarına döküldü. Başı hafiflemiş.. esnemesi sıklaşmıştı. Kafasını, sıkışıncaya kadar mazgala sokarak, son bir kez karanlığı gözetledi. Hiçbir tehlike belirtisi göremeyince mazgaldan çekildi. Sırtında giysisi, ayağında çizmeleriyle boylu boyunca sedire uzandı.

Her akşam denetime başka bir kapıdan başlar.. böylece kule korumalarının nöbetlerini, dört günde bir eşitler.. katılması gereken bir toplantı varsa, o son kapıda da tıpkı ötekiler gibi nöbetçileri değiştirir.. yoksa nöbete kendi girerek, kulede yatardı. Bu akşam Buhara yoluna açılan kapı sona kalmıştı. Denetimi bitirmiş.. içi rahat son nöbetçileri koğuşlarına göndermişti. Kule mazgallarından ıssız karanlığı son bir kez daha gözetledi. Gecenin içinde dertop bir ışın demeti halinde çizerek kayan yıldızlardan başka bir şey göremedi. Loş ışıkta taş kulenin, ot minderle yumuşatılmış sediri, kuştüyü bir yatak gibi görünüyor.. kollarını açmış bir sevdalı tutkusuyla onu bekliyordu. Bir kez daha esneyerek sedire uzandı. Uzanır uzan-

maz, derin uykuya dalması.. ve anasını yitirmiş dana böğürtüsüyle horlaması bir oldu.

Bilinçaltı o an günün yorgunluğundan koptu. Düş dinginliğine koştu.

Olmayacak şey, Selçuk Bey, sefer eyleyecekti. Sancakbeyleriyle birlikte onu da korumaların tümüyle yanına almıştı... Hepsi tören kıyafetindeydi. Hepsi de, uzak bir alanda şölene gider gibiydi. Kapıdan dörtnala çıktılar. Atlı değil, sanki kanatlıydılar. Bir sıçrayışta Seyhun'u aştılar. Bir ılgarda iki çölü geçtiler. Atlarının toynakları, Kıpçak Çölü'nün ne kara, ne kızıl kumuna değdi. Büveyhi Gürgenç'i, Taberistan Anul'u bir göz kırpışta geride kaldı. Başı Göktanrı'nın kartal yuvası.. buzulları, kaç ırmağın anası.. güneşe yakın hunilerinden, buram buram yerin öfkesi tüten Elbruz Dağları bir hamlede arkalarından baktı. Azerbaycan'la Ermeniye'yi sanki Simbad'ın uçan halısından seyreylediler. Kentlerin tamamı.. köylerin tümü.. ağıllar komlar, sürüler çobanlar derin uykulardaydı. Gün ağarmadan, kırptıkları gözlerini Rum İli'nin önünde açtılar. Bizans'ın Sivas arkhonu İyasiyos, onları kalenin karşısında görünce sangı bengi oldu. Buhara'dan Samanoğullarına... Horasan'dan Büveyhoğullarına... Tuşpa'da Vaspurakanlara... Arzen'i Bagrat Gürcülerine görünmeden nasıl aşıp da oraya vardıklarını bilemedi. Bilinmeyenden korku, bilinene yenilgiden bin beterdir. Betere tutuklandılar. Ve onlar daha kılıçlarını çekmeden, kalenin kapıları açıldı. Ganimetin yükte hafif pahada ağırını kuşağına sokuşturmuş.. pahada hafif, yükte ağırını kendine taşıtmak üzere önüne katmıştı ki, uykusunun uzaklarından belli belirsiz adını duydu. Düşü zırp diye kesildi. Kılıcına dönerek sürdürmeyi umdu. Ne mümkün!.. Keskin bir ıslıkla yerinden sıçradı. Uyku sersemliği büsbütün yoğunlaştı. Bir süre kendini düşte sandı. Sonra birden aydı. Böyle ıslığı sadece Arslan Yabgu çalabilirdi. "O çöllerin ötesinde, Buhara yakınlarında değil mi? Gecenin bu vaktinde burada olabilemez," güveniyle yeniden uzanmak üzereydi;

— Bre Boğaç kavatı, ne sallanıp durursun açsana şu kapıyı, diyen ses kesinlikle yabgunundu. Bilmez mi? Birlikte büyümüş.. birlikte koşup oynamış.. birlikte çobanlık eylemiş.. o göçle gidene değin, bütün yollarda birlikte yürümüşlerdi. Ve onca yıl içinde, akranlarının hiçbiri, ıslığı onun gibi çalmayı becerememişti. Onun çocuk sesi de, ergenlik çatlağı da, delikanlılığı da belleğine mıh gibi çakılmıştı. Az mı aşık atmış.. az mı çelik çomak oynamış.. az mı sövgü yarışı yapmışlardı? Yabgu kızdığı ya da yarış coşkusuna kapıldığında beterine girişir.. bir kez de girişti mi, gece karanlığını utandırıncaya sürdürürdü. İyisi, savsaklayarak yeni bir sövgüye fırsat vermemekti. İvecen kuleden çıktı. Yuvarlanır gibi taş merdivenleri indi. Çabucak dayağı çekti. Tezlikle kapının bir kanadını açtı. Gelenin yabgu olduğuna ancak o zaman inandı; — Hoş geldin beyim!.. der demez Arslan;

— Pesten epeyce seslendim. Bir yanıt ya da kıpırtı yerine horultun gelince, doğru düşünmüşüm. Bu köşek Gülbeden Bayan'dan bir gece olsun kaçmak için mi, gök gürültüsünü andıran horultusu çoluk çocuğu uykularından sıçratmasın diye mi bilinmez, her cuma kandilini Buhara kapısında söndürür. Geç oldu gerekçesiyle kulede yatar.. uykusu da pek bir derindir. Kaldırabilecek miyim, demiştim. Yanılmışım!.. Sağol, tez ayıldın, diye gülünce, dayanamadı Boğaç;

— Senin bed sesin adamda uyku.. o keskin ıslık uyuşukluk mu kor ki, günahımı alırsın hey yabgum? yanıtı üzerine Arslan;

— N'aparsın!.. Ayıyı inden çıkarmanın başka yolu var mı? der demez, sağrısı köpük içindeki atını tepiklerken; — Beni görmedin, dedi.

— Görmedim beyim, güvencesi, yabgunun ardından karanlığa kavuştu.

O geçer geçmez, şaşkınlıkla açık kapının yanında sallandı Boğaç. "Çok önemli bir şey olmalı," diye düşündü. "Arkası yok!.. Yabgu, candarını bile almadan yola çıkmış. Akdoğan'ın gözü açık, uy-

kusu pek bir hafiftir. Ama Arslan Yabgu, kaç tilkinin kuyruğunu birbirine değdirmeden kafasında gezdirir. Onu dahi atlattığına göre, han babasına ivecen eriştireceği bir şey herhalde!.. Nedir ki?" sorusunu; "Us dur, nasılsa sabaha kalmaz öğrenirsin," yanıtıyla rahatlayarak kapıyı kapattı. İki nöbetçinin güçlükle yerleştirdiği dayağı tek başına yüklendi. Nefes nefese yuvasına yerleştirdi. Kendinden hoşnut, kuleye çıkarak sedire uzandı. Gözlerini sımsıkı kapamasına karşın, uyuyamadı. "Buradan mehter eşliğinde, bir boy, bir ordu olarak gitmedi miydi bunlar? N'oldu ki bu, cehennemden kaçmış gibi tek başına çıkageldi? Teyzemle eniştem.. emmimle yengem ve yeğenlerimin tamamı oraya göçmüştü. Bıldır, goncasına kavuşmuş bülbül benzeri şakıyorlardı. Yok, vardıklarında Nur tam bir örenmiş.. tarlada tapan, yaylada ottan eser yokmuş... Gelirken yemle saman getirmeseler davar da, sürü de açlıktan ölürmüş... Yok aralarından iş bilenler ayrılmış... Tarlalar ekilmiş. Bütünüyle nadasa kalan toprak bire yüz vermiş. Attıkları tohumlar adam boyuna erişmiş... Filizlenen başaklar iki avucu dolduracak kadar gelişmiş. Ottan ırak yaylaklar, kış yağmuruyla yoncaya kesmiş.. hayvanlar yedikçe, yeşerdi diye övünürken ağızları sulanıyor.. kasıla kasıla birer kadife kılıç misali uzamış mor patlıcanlarını gösteriyor.. kırk çeşit aşını sayarken adamın iştahını kabartıyor.. meyve, sebze ve bostanlarını birer cennet bahçesiymişçesine anlata anlata bitiremiyorlardı.

'Emek güvenle birleşince, ören cennete döndü,' demişti teyzem. 'Biz geldik, ıssız ısını buldu. Toprak tohumuna, yaylak sürüsüne kavuştu. Doğa kendine geldi. Yoksunlukla yoksulluk, yerini varlığın şenliğine bıraktı. Bilir misin Boğaç yeğen? Evler, sokaklar, çarşılar kapanlar insansız.. yaylalar hayvansız kalanda, meyvesi silkilmiş, yaprağı dökülmüş ağaç gibi bir garip oluyor. Bakanın da, görenin de içini tarifsiz bir hüzün kaplıyor. İyi ki sen o halini değil, bu halini görüyorsun. Doğa nice güçlü, nice verimli bilemezsin. Bir yılda tohum meyveye, koyun kuzuya, ana oğula duruveriyor. Bir ömür yetmez dediğin ürün, ilkyazla güneş gibi yüzüne gülüyor. Sağolsun Sel-

çuk Bey'le kocaları. Göçenleri öyle seçmişler ki, Cend ordan kalktı, sanki buraya kondu. Bunca kısa zamanda ören, başka türlü nasıl bayındır olur? Nasıl övüncümüz haline gelebilirdi? İnsan olmadı mı, kentin hayrı yok!.. Öyle bir boynu bükük, dişleri sökük köhne kocaya dönüyor ki, yaylak yolunda mı, kışlak yolunda mı terk eyleyeceğini bilemiyorsun. Burası, elden ayaktan düştüğü.. dişi döküldüğünden tike çiğneyemez.. yuttuğunu özümseyemez.. elden ayaktan düştüğünden hacetini göremez kişi neyse, öyleydi. Öylesini çöl kışına bırakıp doğanın hükmüne terk eylemekten başka çare var mı? Varmış meğer. Dişsize gevme, elsiz ayaksızı sevme, ölümü dirime çevirme olasıymış. Yerleştik, terk etmek yerine işlenilirse ölü dirilirmiş, öğrendik... Sokaklar insan ayağı.. çarşılar ahi gereci.. pazarlar her türlü yiyeceği görende canlanıverdi.' Anımsadıkları midesinde bir yumruk oldu, boğazına doğru yürüdü. Ellerini karnına bastırarak doğruldu; "Peki şimdi n'oldu da yabgu gecenin yarısında kapıya dayandı? Sormama da bırakmadı ki," diye başını sallaya sallaya uzandı. Gözlerini yeniden sımsıkı kapattı.

Heyhat!..

Ne gözünü kırpabildi, ne düşünü yakalaması olasıydı. Ağır ağır kuleden çıktı. Yıldızlar aysız geceye ipil ipil altın çiviler çakıyordu. Mazgal şevlerinin arasına dikildi. Çakşırının uçkurunu çözdü. Bir eliyle mazgal dişine tutunarak kaykıldı. Utançtan arık, hava akımına butlarını okşata okşata çöğdürdü. On kulaçtan artık yükseklikteki surun üstünden, aşağıya ineni görmedi. Ama kulaklarında uçuruma dökülen cılız bir su şırıltısını dinleye dinleye işini bitirdi. Kasıkları rahatlayınca mazgal dişine yaslandı. Çakşırını çekip uçkurunu düğümledi. Siperliğin üstünden; "Belki ben yanılıyorum. Belki arkası, arkadan gelmekte," düşüncesiyle gözünü karanlıklara dikti. Bekledi... Bekledi... Gece eprimiş, henüz ak iplik karasından ayrışacak alacalığa erişmese de, karanlık incelmişti. Gözeriminden kale kapısına değin bir kez daha taradı. Yolun hiçbir yerinde, hiçbir kıpırtıya rastlayamadı. Gözlerini oğuşturarak bir kez daha baktı. Yaban hayvanlarının ora-

dan oraya gidişlerini görüyor.. çok uzak olmayan otlarla, açmaya duran çiçeklerin çıtırtısını duyuyor.. ama insanla evcil hayvana ilişkin hiçbir devini bulamıyordu; "Gerisi olsa, beni görmedin, der miydi?" sorusuyla irkildi. "Çok gizli bir iş olmalı. Babasıyla görüşüp bir sonuca ulaşmadan görülsün, bilinsin, duyulsun istemiyor. Üstelik bu gizli iş, ivecen olmalı. O Nur'a gittiğinden bu yana bir daha görüşmemiştik. Ben gittiğimde yaylaktaydı, göremedim. O ilk kez geliyor. Onca yıllık yoldaşıyım. En azından atının üstünde azbiraz söyleşirdi. Görmedin diye bi koşu seyirttiğine göre, o iş her neyse pek bir ivecendi!.. İyisi, görmemek, işitmemek, söylememek!.. Nasıl olsa bulur söyler. O söylemezse, ben öğrenirim," diye kafasını salladığında uzaklardan bir kımıltı yakaladı. Tam; "Hah sökün ettiler," diyecekken, küfeleri, sepetleri ayırınca; "A'a!.." dedi kendi kendine; "Bunlar gidenler değil. Her pazar gelenler." Karanlık biraz daha incelince yanılmadığı belli oldu. Siperlikten ıradı. Merdivenlerden hızla indi. Ortalık ışır ışımaz kapıyı açmaya hazır, dibine dikildi.

Arslan Boğaç'ı öyle şaşkın bırakır bırakmaz, içkale yoluna saptı. Yürük at bütün yorgunluğuna karşın hızını yitirmemişti. Göz açıp kapayana içkaleyi geçti. Konağın kapısına dayandı. Candar Gündüz, Selçuk odasına çekilir çekilmez, kapının önünde nöbete girmişti. Dış kale yolunda nal seslerini duyduğu an; "Bu yabgunun dorusu," diye dikildi. "Ya Arslan'a bir şey oldu.. ya efendisine küstü de, gecenin yarısında buralara kaçtı. Bu doru, tayken de çok alıngandı. Benim baklakır onu geçtiğinde nasıl dellenmiş.. Arslan'ı üstünden atmak için, ne oyunlar yapmıştı. Bir kez de Arslan yokken bizim Akdoğan tımarlamak istemişti de, az daha oğlanı helak ediyordu. Bir o değil ki, Arslan da, tatlı yerine tuzlu verince küsmüş.. dağlara vurarak üç gün kendisini aratmıştı. Böyle huysuz bir attır. Kimbilir oralarda da neye küstü, buraya kadar koştu," derken nal sesleri yaklaştı. "Yok bu salt dorunun gelişi değil. Öyle olduğunda toynağı yere değmez meretin. Üstünde biri var. Toynak sesi ağırlığı belirtiyor. Arslan'dan gayrısı da buna binemez ki!.. Acep ne oldu?" sorusu daha sonuna

ermeden, Arslan'ı karşısında buldu. Konuşma gereği duymaksızın kapıyı açtı. Avluya onunla birlikte girdi. Arslan doru atın üstünden güvercin gibi havalandı. Bir şahin gibi yere indi. Yuları Gündüz'ün eline tutuşturduğu gibi, konağın kapısına yürüdü. Kapı açıktı. Bir derdi, bir sorunu olanın.. hatta iyi ya da kötü bir düş görerek aklına bir şey gelenin hemen beye erişmesi için konağın kapıları hiçbir zaman, kilitlenmezdi. Arslan kapı dilinin sırımını çekti. Çift kartal başlı tokmağın üstünde gerilen sırım, tık diye dili kaldırdı. Kapı açılır açılmaz, ardında kayboldu.

Gündüz bir kapıya.. bir elindeki yulara baktı. Doru atın sağrısına uzanınca eli köpüğe battı; "Amanın!.. Bu Buhara'dan buraya hiç durmamış. Ne dayanıklıymışsın bire doru can!.. Yabguyu çatlamadan buraya getirdinse, alkış sana. Gel azbiraz dolaşalım. Önce terin soğusun. Arslan babasıyla halleşirken, seni bir güzel ovalım, tımarlayalım. Tavlana arpanı, yalağına suyunu da doldurduk mu, ister yer içersin, ister dizlerini kilitler derin uykularda dinlenirsin. Onca yolu hiç molasız aşan bir at, her bir şeyi hak eder. Diler güç de yetirebilirsen sabah seni benim alkıza çekerim," dediğinde doru atın burun delikleri açıldı. Boynu şaman âsâsı gibi büküldü. Yelesi hışırdadı. Ağzından kişnemeyle, suvarma arası sesler çıktı; "İşret fırsatı doğunca keyfin yerine geldi ha, köftehor!.." sözlerine okşayışlarını ekledi. Doru at, yuları gevşekken de boynunu kıvrık tutarak belli belirsiz eşindi. "Tamam tamam!.." dedi Gündüz. Anlaştık!.. Hele terin soğusun. Suyunu iç, yemini tüket. Gücün yerine gelsin. Sözüm söz. Alkızı getirir yanına katarım. Gönlünü edemezsen günah benden gider. Bilirsin o senden kalır değil... Hatta pundunu bulursa alt etmekte duraksamaz. Darılmaca gücenmece yok!.. Tamam mı?" diyerek duraladı. Sağrısını, kasıklarını, sırtını yepeşledi. Derisi serinlemeye, köpük keçelenmeye başlamıştı. "Azbiraz daha dolanalım. Terimiz iyice soğusun," diye çekiştirdi.

Ahırın önündeydiler. Doru at başını kastı. Az daha yular elinden kayacaktı. Sımsıkı tutarken; "Tavlanı mı özledin? Demek gur-

bet sana da sıla özlemi çektiriyor. Çektirir, bilmem mi? İnsana çektiriyorsa, sana çektirmez mi? Atsan aklın, yüreğin yok değil a!.. Bunlar varsa özlem de var, kavuşma da. Bu ahır, Yelaşar al kısrakla, Sugeçer doru aygırın kulunu olarak doğduğun.. bu avlu tayken zıpladığın yer. Sonra at olmaya yakın yabgumla çıktın gittin. Kaç yıl sonra, bir gece vakti çıkıp geliyorsun. Özlesen de, yadırgasan da haklısın. İnatta haksız. Anan baban buradaydı. İlk gün ışığını burada gördün. Doğduğun değil, doyduğun yer yurdundur, denilmiş. Denilmiş ya, bu söz geçmişinde göçerlik olan bize bile zor geliyorsa, sana da gelir. Seninle biz burada doğduk. Bey ne zaman çöle, dağa, yazıya gitse.. candarlığın olmazsa olmazı bilece gittiğimde Cend burnumda tütüyor. Oysa bizim yurdumuz belli. Benimki beyimin omuzbaşı... Seninki yabgunun kıçının altı!.. Değil mi doru tay?"

At ön bacaklarını, mimar pergeli inceliğiyle açmış.. cıda bacaklarının ucunda demir topuzları andıran toynaklarını kazık gibi yere saplamış.. kıpranmamaya ant vermişçesine dikiliyordu; "Sen ki soylu bir atsın. Yelle yarışır, kuşlarla uçuşursun. Bir gece tükenmeden Buhara'dan buraya, kaç berid, kaç menzili ardında bırakıverdin. Onca uzun yolda çatlayıp matlamadıysan, bundan öte hiçbi şey olmaz. Böyle nazlanmak... Kocalmış katırlar gibi apışıp durmak yakışır mı? İnadından vazgel!.. Henüz terin soğumadı. Böyle ahıra girer de, yeme suya yanaşırsan, ananın örekesini görürsün," diye hafifçe çekiştirdi. At söz dinlemiyordu.Usullacık kulağına eğildi; "Bana bak!.. Geberecektiysen, bu işi yolda yapaydın da, yabgu yayan yapıldak geleydi diyesim geliyor. Ama ona da sana da kıyamıyorum. Benim kafamı kızdırma. Çalarım kamçıyı kıçına!.. İnat neymiş gösteririm ha!.." deyince at, gülbank çeken derviş misali iki yana sallandı. Yularına asılır asılmaz, boynu uzadı. Pergeli toplandı. Kasıntısı yumuşadı. Tin tin Gündüz'ün ardına düştü.

Arslan kapıdan ayaklarının ucunda sessizce girdi. Menteşeleri yağlı kapıyı usulca kapatırken, irkildi. Selçuk uykusunu almış bir dinginlikle boynuna sarılmıştı. Bir an baskına uğrama telaşına düş-

tü. Sonra dudakları babasının omzunda; "Uykusu çok hafiftir... Yazıda tilki gezse, otun hışırtısından uyanır. Ama burada, çift kale içinde bu mümkün değil. Çok mu gürültü ettim? Etmedim. Hem giyinik kuşanık. Ben uyandırmaya koşullamıştım kendimi. Karşımda dimdik bulmayı düşünemezdim ki!.. Besbelli uyumamış!.. Anam; 'O töreden şaşmaz,' der her zaman. 'Oğuz yaraşır bir han kazandı, ben eşimi yitirdim.' Bilge Kağan balbalında; 'Gece uyumadım, gündüz dinlenmedim!..' buyuruyor ya!.. Selçuk Han ondan kalsın yazılı mı? Ulusu güvende erinç düşleri görüyorsa, han uyku dinginliğine erer. En yoksul besinini tam sağlıyorsa, şölenden kalkmış gibi doyar. Hey tanrım!.. Bu post ne mene bir şeydir? Bir nice er, nice alp olur olsun, sevecen bir insan doğan, ona oturtulup üç kez havaya kaldırıldı mı, değişiyor. Sorumluluk mu, yükümlülük mü her neyse, yiğidi âdemejderhası kılıyor. Gayri o yetmeyenin yeteni, bitmeyenin bitireni olmaya koşulu. Alaattin'in lambasındaki dev sanki. Gereksinimin duası.. istemin sızlanması.. dileğin yakarısı olmadan bilecek... Her birini anında giderecek. O ödevi yüklenene, uyku durak haram!.. Keşke yabgu olmasaydım. Oğuz istemeyene ödev vermez. İstemesem olmazdım. Ama bir kez aldın mı, bırakmak sana değil, kurultaya bağlı!.. Yaşamın bir kutlu alkışa.. bir mutlu bakışa.. bir hayır duaya adandı mı, katlanmaya koşulusun. Neylersin? Başa gelen çekilir buyurmuş atalarımız. Çekeceğiz!.. Onca kişiye hizmet eylemek kolay mı?" diye düşündüğü an, babası kollarını boynundan çözmeden, divanhaneye çekiştirerek;

— Hoş geldin oğlum, diye fısıldadıktan sonra kapıyı arkasından kapattı. Kollarını çözdü. Kaygıyla gözlerinin içine bakarak; — Pek hoş gelmişe benzemiyorsun ya, hayırdır inşallah!.. der demez Arslan Yabgu;

— Mikâil öldü han babam, dedi hıçkırık gibi.

— Vah yiğit oğlum!.. Sesi tarazlanarak ağzından çıktı. Eli fırlamasına engel olmak isterce kalbinin üstünde pençeleşti. Yüzü kardı. Gözlerinin nemi ışıladı. Beli kamburlaştı. Omuzları düştü. Du-

dakları büzüldü. Hafifçe sallandı. Pençesi kalbinin üstünde bir kısa an hafifçe sallandı. Sonra derin bir soluk saldı. Hırıltıyla burnunu çekti. Gözlerini kırpıştırdı. Yüreğindeki ateş anında yabancılaştı. Kamburu düzeldi. Gövdesi dikildi. Göz açıp kapayana, eski yüzünü takındı. Gözlerinin nemi kurudu. Arslan'ı köşedeki posta doğru sürüklerken; — Bu nasıl oldu? Hele oturalım da, anlat.

"O posta geçende ben de böyle mi olacağım? Oğlum Kutalmış ölse haberini, içim bir nice yansa böyle duygudan arık.. sanki suç ondaymışçasına böyle hesaplı.. kendime bu kadar yabancılaşarak mı karşılayacağım? Hay bu posta ilk gereksinim duyan, yattığı yerde yatamasın.!.. İnsanı insanlığından çıkarıyor... Adam gibi üzülüp adam gibi sevinmesine engel oluyor yahu!.. Kişiye ödevden gayrı şey yüklemeyen beyliğe de, yabguluğa da sövsem suç mu? Benim babam dünyanın en bir sevecen insanıydı. İnsanıdır... Ama postun yüreği yok ki!.. Üstüne oturanı da duyarsız edip çıkıyor," düşünceleriyle pörsüdü. Selçuk omzundan bastırdı. Beylik postunun üstüne karşılıklı, diz dize oturdular. Arslan ağzını açarken;

— Uzun yoldan geldin, diye susturdu Selçuk. — Aç susuz olmalısın. Önce bir yudumlan, lokmalan önerisiyle yekinirken, dizini tuttu Arslan;

— Yok han babam!.. Zahmet buyurma, yadsımasıyla oturttu. O bağdaşını sıkılarken, hafifçe kaykılarak; — Hırsımdan içim düğüm düğüm. Aç susuzum ama yapılması gerekene karar kılmadan, ne bir tike, ne bir yudum alacak halde değilim.

— Ölüm!.. Hele bir de gereksizse, insanı ölmekten beter gama salıyor he mi?

"Bu orda mıydı?" sorusuyla irkildi Arslan; "Yoksa, acım acısına katılıp katmerledi de, onu mu söylüyor. O değilse, benden daha hızlı ulağı var demektir. Yolda izi imi yoktu. Ama o Selçuk Han'ın ulağı. İzi imi belli olsa, yerinde kalabilir mi? Kimbilir nerden, neyle erişti. Erişti ki, babam gözünü kırpmadan beni bekledi. Acaba geciktim mi, kaygısıyla başını sallaya sallaya;

— Öyle oluyor han babam, dedi.

— Anlat!..

— Bu Karahanlılar, Buhara'ya iyice göz koymuş.

— Buhara çöllerin, Rey denizlerin son kavşağı Arslan Yabgu!.. Hangi devlet böylesine verimli yerlere göz koymaz ki... Koyar, alabilirse haksız sayma!..

— Çölden gelen çapulcu, vahadaki üreticiyi kovarsa, nasıl haklı sayılabilir?

— Çünkü hak verilmez benim oğlum, alınır!.. Alabilen haklıdır. Sen sen ol, bundan öte, Oğuz'un hiçbir boyunu.. hiçbir beyini, hiçbir zaman ucuzlama. Öfken bir nice başına sıçrasa.. acın bir nice yüreğini kavursa, yine de boy beylerini güncel egemenlikle karşılaştırma. Çünkü boyla bey, bütün... Ve Oğuz'u Oğuz yapan o tümdür. O yüzden, bir açmazla karşılaştığında öfkene yenik düşme. Boyla beyi önce ayrı bir yere koy. Egemenliği ayrı bir yere. Sonra kimin ne olduğunu araştır. Öyle değerlendir.

— Kişinin gözüyle gördüğü, araştırma gerektirir mi?

— Özellikle öyle dönemlerde daha bir fazla gerektirir.

— Çöl sınırında kardeşimin ölüsünü bırakıp geldim. Bana senin emanetindi. Pek bir yiğit cengâverdi. Yatuk Buğra Karahan, Buhara'yı bir kez daha basmaya niyetlenmiş. Mikâil'in çöl sınırında nöbet tuttuğundan habersizmiş besbelli. Olsa da vurur geçerim sanmış. Şamarı yiyince bozulup kaçarken de Mikâil'i öldürmüş.

— Mikâil ardına mı düşmüş?

— He!..

— Ardınca çöle mi girmiş?

— He!..

— Yanına kimseyi almamış mı?

— A'a!..

— Akboğa neden geride kalmış?

— Ulaşamamış!..

— Sonra neden yanına varmamış?

— Varamamış. İkisi bir manganın arasında kalmışlar. Mikâil yarmış çıkmış. Akboğa kısılmış kalmış. Her ne kadar 'Bey bekle,' diye çığırdıysa da, dinletememiş. O hamleyle üç yerinden yaralanmış. Bu kez de sağlıkçılar bırakmamış.

— Anladım, dedi Selçuk. Gözlerinin nemini çerağların zayıf ışığına emdirdi. Arslan Yabgu'nun görmediğinden güvenli; — Vah oğulcuğum!.. Yatuk Buğra Han can havliyle kaçmakta!.. Yengi tacı da atının terkisine kurulmuş gitmekte telaşına kapılmış. Tek başına üstüne varınca, kaçmakta diye sağa sola bakınmamış besbelli. Çalı dibindeki okçuların tuzağına düşmüştür.

Arslan şaşkınlıkla Selçuk'a baktı. "Bu orada, onunla bileceymiş... Her bir şeyi en yakından görmüş," diye düşündü. Sonra yutkuna yutkuna;

— Aynen öyle olmuş han babam!.. deyince Selçuk;

— Vah!.. Ben size kaçanı kovalamayı öğretmedim mi? dedi öfkeyle.

— Cenk kızışanda, akıl da bellek de çekip gidiyor.

— Ardından da, kuşça can uçup gidiyor, he mi? Güç pehlivana gerekli hey oğul!.. Akıl cenk için. Nedeni bu ki, güleşin kuralı yarenlik. Cenginki düşmanlık. Güleşte baktın eşin baskın, pes edersin. Basılsan da ayıbı yok. Her oyun gibi oynar, ütülürsün. Cenk öyle mi? Ya öldürür, ya ölürsün. Her bir şeyi dostlukla kotarmaya neden uğraşıyoruz. Öldürüp ölmeyelim diye. Akılsız başa gelenin eziyeti kalana!..

— O zaman azbiraz daha çeri ver!.. Semerkent'i basıp kardeşimin öcünü alayım.

— Öyle ya!.. Yatuk Buğra Han, Selçukoğlu öldüğüyle kaldı diye uykuya yatar. Sen de varır bir güzel basarsın he mi?

— Öç düşünürse gözüne uyku girer mi? Ben uyanığın hakkından gelmeye çeri isterim.

— Hakkından gelebilir misin?

— Denerim!..

— Savaş, insanın kendisininki de içinde insan yaşamıyla oynamasıdır Arslan Yabgum. Deneme tahtası değil. Diyelim, dileğine uydum çeriyi verdim. Sen de vardın denedin. Ve bütün çabana karşın başaramadın!.. Onca insanın diyetini nasıl ödersin?

— Neden başaramayalım? Baskın basınındır.

— Gerçekten baskınsa!.. Buğra Han çoktan Mikâil'in ölümünü tuzağa çevirmiştir. Kutlu öce kalkışmamızı bekler. Çöle girdiğimiz an, kırılmaya başlarız.

— Peki ettiği yanına mı kalacak?

— Niye kalsın? Şafağın nasıl vakti varsa, öcün de vardır. Senle kardeşin neden orda konuşlandırıldınız? Samanoğlu köhnediğinden... Asya köhneyene yaşam hakkı tanır mı? Asla!.. Öyleyse, Samanoğulları yaşam hakkını yitirdi. Buhara'yı biz alalım desem, alırız. Ama henüz tutunamayız. Yatuk Buğra Han'la, Gazne'de Sebüktekin'in yerine geçen kölemeni Alptekin bir nice yarışsalar da Büveyhiler şimdilik çok güçlü. Sabreder, Gazneli'yi bu ikisi ya da üçünü birbiriyle kapıştırabilirsek, hepsi birden zayıflar. Bizim günümüz o gün oğlum. Yoksa üç gücün baskısında telef olur gideriz.

— Ama biz bunlar duruyorken gittik Samanilere yardım eyledik.

— Yardımı o istedi. Ötekiler isterse, onlara da eyleriz.

— Ya istemezlerse?

— İstemezlerse, güçlerini koruduklarını yargısına varırız. Biz şimdi, Samanoğullarından sonra Büveyhiler mi, Karahanlılar mı köhneyecek ona bakalım. Köhneten dilerse yardım eyleriz. İstemezse biz yardım dileriz.

— Neden?

— Gazneli şimdilik Hint'te cirit atıyor. Orada ganimet de toprak da gani... Racalar zayıf, beceriksiz ve çoğu işrete dalmış. Başını aykırıdan doğruya çevirmekten aciz. Oysa toprakları bitek... Yerleşim verimli. Biz geniş bir alandayız. Kentlerimiz üç yolun da kavşağı.. Üretim de ticaret de çok iyi... Çöl gözlerden de gönüllerden de ırak. O yüzden ganimet heveslilerinden ona.. üretim ve ticaret

erbabından bize katılan gün günden çoğalıyor. O taşkını Hint'in geniş ovalarına yayabildiğinden, daha çekici. Biz üç yandan sarıldığımızdan katılım azıyla yetinmeye koşuluyuz. Alptekin yaşlı. Teni toprağa yakın. Oğlu Mahmut, Birûni Bilge'yle Firdevsi ozan ve Arslan Bab'ın eğitimiyle yetişmiş, donanımlı, birikimli, bilgili bir yiğittir. Babasının yerine geçebilirse!..

— Geçer, neden geçmesin?

— Kölemen çeri, kendinden artığı pek sevmez. Bakarsın emirler buyruğuna girecekleri birini değil, buyruklarında olacak birini yeğler. Başkasının çevresinde toplanıverirler.

— Böyle bir olasılık var mı?

— Sebüktekin'in oğlu İbrahim, postu Alptekin'e kaptırdığına göre, var. Hele o dem gelsin. Posta oturan belirlensin. Gazne'nin çapul ve talanın sınırına erişilsin. Kim olur olsun, ister istemez yüzü çöle dönecek. O dem Karahanlılarla mı, Samanoğullarıyla mı, yoksa batı komşusuyla mı çatışacak bir görelim.

— Ya en zayıfıyız diye bize çatarsa!..

— Alkış!.. Olmayacak şey değil. Akla uygunu da o. Ne var ki bir tek akıl Mahmut'unki değil. Azbiraz bizdeki de akıl sayılır. O olasılık belirdiğinde, birinden kopmadan yanaşan biz oluruz. El öpmekle dudak aşınmaz. Otlak yaylak dileriz. Dibine sokuluruz. Mum dibine ışık vermez buyrulmuş... Bize attığı ok, kendini vurur.

— Olasılığın belirdiğini nasıl anlayacağız?

— Çok basit!.. Ya bir istekte bulunur, ya isteğimizi yadsır. Belli ki dostluğumuzu istemiyor. Dost olmayanın düşmanlığını kör dahi görür.

— Biz hep böyle mi kalacağız?

— Niye kalalım? Yasaya uyar.. töreden sapmaz.. bir de azbiraz dolap çevirmeyi becerirsek, kölemen ardılları devleriyle birlikte geçip giderken, postlarına biz oturur.. dipdiri bir Oğuz devleti oluştururuz.

— Atı alan çölü geçtikten sonra mı?

— Çölün dört bir başı da bizim hey oğul!.. Atı alan nasıl geçebilecekmiş?

— Ben şimdiden söz ediyorum.

— Sözüm yarına... Şimdi yarın mı? Baka Arslan Yabgu, sen sen olasın, sakın ivecen davranmayasın. Hatta öğüdümü tutarsan çölün tamamı, bilece olduğunda dahi ağırdan alasın. Çözülen, cayan olacak mı bakasın. Boylar yakınmadan.. kentler çağrılamadan parmağını kıpırdatmayasın. Ham meyve buruktur. Alanın da, çalanın da boğazında durur. Nefes darlığına neden olur. Giderken bir sen gitsen sorun değil. Anan ağlar ben ağlarım. Ama bunca yılın emeğiyle oluşan hanlığı.. hanlığa bağlı onca boyu tehlikeye atarsın ki, vebali çok bir ağırdır. Her bir işe girişmeden, atan Dokak'ın Yabgu Beygu'yla çatışmasından bu yana bir nice zaman geçti. Pîr atanın bulduğu yöntem olmasa, ben hanlığı sen yabguluğu düşte görür müydük, bir iyice düşün. Her bir şeyi gözünün önünde canlandırdıktan sonra uyarını bulursan karar ver. Bulmadın, hemen geri dur. Dostluk sun. Ta ki, katılan yeterli, çağrı geçerli olana değin. Sonrası kendiliğinden gelir.

Gözleri babasının ağzında, belleği çocukluğunun dergâh günlerine kaydı. Sanki babasını değil, Maun Bab'ı dinliyordu. "Kişi yarını görebiliyorsa, nasıl bir dünya olacağını bilir. Bilince de, günü bir sağlam tuttuktan sonra, yarının önlemini alır. Aldı ise, olanların annacında apışıp kalmaz," sözlerini onun ağzından kaç kez dinlediğini unuttu. Şimdi aynı sözler Selçuk'un ağzından çıkınca, belleği dilim dilim açılıyor, her bir sözcük tavlı toprakta yiten bir tohum gibi çatlıyordu. Boynunu büktü;

— Madem buyruğunuz böyle, uymak borcumdur.

— Buyruk değil yabgum!.. Birikimin aktarımı demek daha doğru!.. Bilesin ki, Asya'nın bu üç gücü arasında şimdilik adımız geçmez. Geçtiği yerde de, Samanoğullarında yani, varlığımızı kimse yadsıyamaz. Öyle olunca da, gücümüz, hemen hepsinin gözaltındadır. O yüzden çok dikkatli, çok önlemli ve çok özverili olmaya koşuluyuz. Gerekirse hepsinin birden hakkından gelecek güce erişinceye,

posta oturanın boynu bükük, başı eğik olmalı.. sık sık onlardan dilekte bulunmalı.. hangisi bir hizmet, bir yardım dilerse koşmalıyız. Böylece gözaltındaki gücümüzü sakınır.. güvensizlikten ırak tutarız. Hiçbirinde hiçbir kuşku uyanmazsa zaman bize yarar.

— Biz bir nice boyun büküp baş eğsek onlar kuşkudan arınır mı?

— Arınır mı? Sen orada bir il yönettin. Arınmak mümkün mü? Asla!.. Mikâil bir an öfkeyle ya da kıvançla kuşkuyu unuttu. N'oldu? Unutmayana yem oldu he mi? Bu bize ders olsun. Bundan öte, her bir şeyine güven duyduğun an, güveninden kuşkuya düş. Ve hemen kuşkunu kışkırt benim oğlum. Kışkırt ki eksiğini bulabilesin.

— Kişi böylesine güvensizlikle yaşayabilir mi?

— Kişiyse... Bir kendinden, bir obasından sorumluysa yaşamamalı. Ama bir boyu, bir budunu yönetiyorsa, güvendiği an ona güvenenleri heder eyler. Nedeni bu ki, kardeşin kaçanın yenilgisine güvendi. Yanıldı!.. Kaçmak her zaman yenilmek değildir. Cengâverliğine güvendi. Yanıldı!.. Savaş hiledir. Kuşkulansa da, durup dinlese, azbiraz yardım eyleseydi, Akboğa âdemejderhasıdır. Kardeşini n'eder eyler ölümün elinden alırdı. Alamadıysa, suçun yarısı onunsa, yarıdan çoğu Mikâil'in. O orada komutandı. Cengâver değil. Tut ki cengâver. Teke tekse olması da gerek. Ama ordu yönetiyorsa, cengâverlik erlere ödev, komutana değil. Bu ölüm bize bunu bir kez daha öğrettiyse, ne mutlu!.. Mikâil subaşı öfke ya da coşkusunu dizginleyip atının yularını çekse.. vurup çıktığı birliği tükettikten sonra sancakbeyleriyle Buğra Han'ı izlese, pusuya düşmez.. Karahan'ın okçularına amaç olmaz.. belki de çölde kıstırıp hakkından gelirdi he mi?

— He!..

— Öyleyse öç yanlış!.. Kişi hatasını başkasına ödetebilemez.

— Baskını yasaklıyor musun?

— Aklın hâlâ orda mı? Basan basılırsa, Buğra Han'ın şenliğinde kim oynar?

— Sınamaktan ne çıkar?

— Kan çıkar benim oğlum. Seyhun kadar kan çıkar. Hadi o boylar arası savaşın rengi diyelim. Bunca yıldır sağladığımız güveni sarsar. Erken yengilerin sonu hep hüsran olmuştur. Çevremizdekiler bizden tehlike değil, daima yardım ummalı. Böylelikle kuşkusunu kendi bastırır. Önlemi erteler.

— Anladım. Vuranda alır hale gelmedikçe, herkes bize güvenecek. Güveni boşa çıktığında da yapabileceği bir şey kalmayacak.

— Tam buyurduğun gibi!.. Ancak o zaman, yengi güler. Ve bir yengi, boyların da kentlerin de çoğalmasını sağlar. Şunu hiç aklından çıkarma ki, Asya bütünleşmedikçe devlet olmanın anlamı da, değeri de yoktur. Ha bir boya bey olmuşsun, ha bir kente baş. Boydan buduna, kentten ulusa erişemiyorsan olduğun gibi kalırsın.

— Olduğu gibi kalan da, yok olur gider he mi?

— Eğer Gazneli Alptekin, Samanoğlu Nuh, Büveyhi Ahmet gibi, boysuz köksüz bir kölemenin kalıtçısıysan... İster melik ol, ister han, dilersen akıl ve bileğinin gücüyle hakan ol. Askerlerinin cıdaları göğe direk.. hazinen Bizans'ınkinden daha varsıl olsun. Dediğin çok bir doğru!.. Devletin gitti mi, sen de bilece yok olursun... Çünkü bir nice bilgili, nice eğitimli ve görgülü olurlarsa olsunlar ardıllar kişizadedir. Kalıtçıları Hudat Saman, Sebüktekin ya da Ebu Şuca Büveyh... Ondan da çok oğulları Ali, Hasan ve Ahmet'in şecaatleri saymakla tükenmez. Ama bir eksikleri vardır ki, hiçbir zaman unutulmaz. Kendilerine güvenip yetki veren.. dar gününde sorumluluk bekleyen efendilerine hıyanet etmişlerdir. Bu nedenle, erkleri soy hakkından değil, kişisel güçten.. atası ya da öncülünün oyun hile el koyduğu egemenlikten gelir.

— Büveyhoğullarının Sâsâni egemeni Behram Gur'a dayandığı söylenmemekte mi?

— Söylence gerçek olsa, ne iyi... Behram Gur'un veziri Mihri Nanse'ye dayandığı bile soy arayışından kaynaklanır. Ne var ki, devlet sahibidirler. Ve devlet, egemenliğin en yüce aracıdır. Bilesin ki, devletten gelen, devletle gider. Ama devlet adına kullanılan egemenlik

Karahanlı Buğra Han, Kınıklı Arslan Yabgu gibi köklü bir boyun seçimine dayanıyorsa, hilesiz hurdasız hakka dayanır. Bu yüzden atası da kendisi de kişizade değil, boy ya da budunun hizmete koştuğu kişidir. Ve devleti olsun olmasın, boyu sürüyorsa dünya durdukça durur.

— Pek bir güzel buyurdun han babam!.. Ama senin de çok iyi bildiğin gibi insanlar.. varsa pulun cümle âlem kulun.. yoksa pulun cehennemdir yolun meselinde olduğu gibi günün erkiyle yönetiliyorlar.

— İnsanlar günü yaşar oğlum!.. Güne kim egemense, ona uyar. Sahipkıran olmak kolay mı? Gün her sabah yeniden doğar. Ve her şafak taze bir başlangıçtır. Benim dediğim de o. Günü yaşayan insana, her gün bir öncekinden iyi olacağı güvencesini vermelisin. Veremedin mi, kaygıya salarsın. Günü yaşayan için kaygı, yılgıdır.

— Yılgını yönetmek daha bir kolay değil mi?

— Bir zaman benim oğlum... Kısa bir zaman hem de pek bir kolaydır. Ama üstüne varılırsa, yaşamdan yılar. Sen yaşamdan yılanın gücünü bilir misin? Çok cenge girdin çıktın. Bir yılgın düşmanın nice güçlendiğini de bilirsin... Toplum yılarsa, o bir bin olur, on kere, yüz kere bin olur... O zaman neylersin? Bir düşün!.. Kendisine bir ömrün erinç ve mutluluğunu sağlasın diye hizmete koştuğu.. ya da buyruğuna girdiği kişi veya ardılları, ömrünü karabasana çevirdiyse, kuyruğunu çekivermez mi?

— Ya hizmetini gerektiğince değerlendiremezse?

— Kendin buyurdun. İnsanlar günü yaşar. En kısasından bir ömürde kaç gün var? Bin mi? On kere bin mi? Herkesin anlayışı bir olmadığına göre, herkese gününü bir öncekinden iyi olacağına güvendirmek zorla mümkün mü? Zorla güven bir arada birlikte sürgit yaşar mı? Gün olur biri ötekine üst gelir. Güven üste çıkarsa, yönetene alkış.. zor egemen olursa kargış yığılır. Sonra!.. Dinsizin hakkından imansız gelir denilmiş. Geleceği sezildiği an, zorbanın dayanakları yıkılır.

— Cend'de olduğu gibi daha güçlünün annacında bir başına kalakalır.

— Bundan olsa gerek, Oğuz'da yasadır. Zulümle erke erilir, ama egemen kalınamaz. Çünkü seçilenin de, çaresiz uyulanın da ödevi hizmettir. Hizmete seçilen ödevini beceremediğinde, zulme yönelir. Ve o zulmettikçe, sakınan çoğalır. Öğrendik ki, korku iyi bir şey değil oğlum. Salt korkutan erk, güveni yitirir. Güveni yiten toplum, kurt sürüsüne döner. Döndüğü anda da bilir ki, kurt düşeni yer. Düşmemek için can havliyle günün kârına sığınır. İyi de, günlük kârın birikime, korkunun ecele yarar sağladığı görülmemiştir.

— Her saltanatın geçici olduğunu mu buyurmaktasın?

— Alkış!.. Yabguluk bunun için bulunmuş olmalı. İnsan yönetmenin kural ve yöntemleri daha üstlenilmeden öğrenilsin için. Öğrenmişsin!.. Ne mutlu. Her soy ve hatta boyun egemenliği geçicidir. Cend kurultayı açıkça belirtmedi. Ama egemenlik ödevini bana vermekle, Kınık boyuna taşıdı. Beceremezseniz, Oğuz'da boy eksik değil. Kınık'tan alır, yirmi dört boydan birine veriverir. Böyle bakanda egemenlik de ömür gibi geçicidir. Bu da doğal bir gerçek!.. Çünkü zaman denen devran habire geçip gitmekte... Öyleyse, ona bağlı olan her şey de geçicidir. Ömür, varlık, yokluk, post, egemenlik... Kalıcı olan toplum... Ve arabulucusu mu dersin... Uzlaştırmacı yaptırım gücü mü? Yoksa aykırılıkları engelleme, ayrışıkları birleştirme.. düzensizliği giderme, barışı kotarma aygıtı mı dersin... Hepsi birden diye mi tanımlarsın, sana kalmış... Bir de devlet kalıcı!..

— Örneği de var öyle ya!..

— Çok!.. Hatta komşularımızın her biri, birine kanıt!.. Koptuğumuz Oğuz devleti iki yüz yaşını aşmıştı. Yanaştığımız Samanoğullarının atası Hudat Saman Abbasilerin Horasan valisi bir kölemendi. Efendisine hıyanet ederek devlet kurdu. Alptekin, Samanoğlu Abdülmelik'in Horasan valisiydi. Yerine Nuh gelince başkaldırdı. Belh'e çekildi. Üstüne gelen orduyu yenince, Gazne'ye de egemen oldu. Oldu ya vadesi orda yetti. Yetiştirdiği kölemen ordusu

yerine oğlu İshak'ı dikti. Sebüktekin de onu tanımadı. Onu yenerek postunu elinden aldı. Ebu Şüca Büveyh, Taberistan valisi Asfar'ın kölemeniydi. İsmaili ulusu Seyyit Hasan el-Dai'yi öldürdükten sonra Asfar'a başkaldırdı. Cagir'i bulunduğu Zencan'da egemenliğini ilan ederek Kazvin'i aldı. Efendisi Asfar'ı yenerek Kuhistan'dan Tabar'a kaçmak zorunda bıraktı. Oradan da Alamut'a ulaşmak üzereyken, onu da öldürdü. Makan'ı yenerek Rey ve Taberistan'a egemenliğini pekiştirdi. Makan'ın kölemeni oğulları Ali, Hasan ve Ahmet'i birlikleriyle birlikte yanına alınca, soyunu Behram Gur'a dayama gereksinimi duydu. Çünkü soy olmazsa, hıyanet ve zorbalığın kurduğu devlet de olmuyor.

— Herkesin Oğuz Han'a dayanma çabası bundan mı kaynaklanıyor?

— O bizim öğüncümüzdü. Sanırım sizin ya da ardıllarınızınki on iki imam aracılığıyla, Hazreti Muhammed sallalallahu aleyhi vesellem olacak.

— Bu soy inkârı olmaz mı?

— Soysuz soy aramaktayken, soylu eklemiş çok mu oğlum? Ama ister o soydan, ister bu soydan ol. Toplumun bir sonraki gününü bir öncekinden mutlu kılamıyorsan.. asıl o zaman her iki soyu da yadsımış olursun.

— Allah korusun!..

— O korur... Sen koruma çabası içindeysen. Yoksa hizmetten kaldın, aykırıya daldın.. toplumu sıkıntıya saldın mı? Yandın!.. Yönettiklerin üzülür, sıkılır, sıkışırsa, güvenini yitirir. Desteği kopar. Egemenliği bizden alır... Zorum engeller diye düşünme. Almaya kendi gücü yetmiyorsa, alacağına inandığının yanında yer alır. Ve sonrasında yeller eser ol saltanatın yerinde!..

Arslan babasını şaşkınlıkla dinliyordu. Selçuk Han, şimdiye hiç bu kadar uzun konuşmamış... Bir sorunu bunca ayrıntıyla anlatmamıştı. Mikâil'in ölümü canını çok yakmış olmalı. "Güya bana öğüt veriyor," diye geçirdi; "Asıl kandırmaya çalıştığı kendi yüreği. Su-

sarsa hıçkıra hıçkıra ağlamaktan çekiniyor. Batsın bu post. İnsana şöyle göğüs dolusu sevinci de, ağız dolusu üzüncü de haram eyliyor. Şu babamın, her baba gibi oğluna yanmak için neler vereceğini düşündükçe, benim de içim acıyor. Niye öldün be Mikâil? Niye babamı meddaha çevirdin? Ve niye acısının tamamını bana yüklemesine neden oldun?" diyerek bağdaşını değiştirdi.

Selçuk sanki gözlerini kapamış, kendi sözlerinin şehvetine dalmıştı;

— Şöyle bir an belleğini yokla, diye sürdürdü; — Şu insanlığa pek bir yararlı bilgeler de, çok bir zararlı zorbalar da geçip gitmemiş.. yararlının yararı bütün bir dünyaya iken.. zararlının diyetini ardılları ödememiş mi? Öyle uzaklara gitmeye de gerek yok. Atandan sana bir bak. Babam Kınık beyiydi. Ama Oğuz yabgusunun subaşısıydı. Baban Kınık beyi... Oğuzlara han dikildi. Çok olasıdır ki, sana geldiğinde bu hanlık hakanlığa erişecek. O yüzden öçle de, yılgıyla da karar veremezsin. Bilgi ve aklın gereğinden şaşma Arslan Yabgu. Şaşarsan, kendi ayağınla tuzağa girersin. Mikâil öyle davranabilseydi, şimdi Buğra Karahan'ın anası ağlardı he mi?

— He!.. Anladım babam. Buyurduğuna göre, şimdilik Buğra Han'ın üstüne varmak yanlış. Bize ne mutlu ki, yanlışımızı hemen düzeltecek babamız başımızda.

— Ben olayım, olmayayım oğlum!.. Senin kengeşin var. O da yarar karar alamıyorsa, üşenme!.. Yesi'de pîr ataya var. Sorunu bütün ayrıntısıyla anlat. Onu dikkatle dinle... Ve öğüdünü ikircimsiz uygula. Hem sen yararlanırsın, hem toplum mutlanır.

— Anladım babam. Kanımızı yutacak, kanlımızın üstüne varmayacağız!..

— Çok bir iyi!..

— İyi de Mikâil'in ölümünü anama nasıl anlatacağız?

— Bak işte bu, öfkeyi dizginlemekten de zor bir iş. Sen yorgunsun. Hele bir lokmalan. Bir yun yıkan. Bir iyice dinlen. Her zor iş, han dikilenin üstüne ödev... Ben anlatırım, dedikten sonra biraz

durdu. Dalgın dalgın selamlığın köşelerine baktı. — Zorun zoru da bu bilir misin Arslan Yabgu. Bir anaya oğlunun ölüm haberini vermek, deveye hendek atlatmaktan bin beter. Zaten için yanmakta. Bir ana tırnağını suratına geçirip çenesine kadar çizdi mi, yüreğin yarılır. Ve sanki her yanından kan şorlar, der demez yeniden sustu sanılırken birden sordu; — Geldiğini gören var mı?

— A'a!.. Bir Gündüz Alp uyanıktı. Atı ona bıraktım.

— Gelirken gören çok mu?

— A'a!.. Önce Ceyhun'un izini sürdüm. Sonra Aral kıyısını izledim. Çöle girince uzun süre Ülker'i, sonra Seyhun'u gözleyerek bütün gece at sürdüm. Onca yolda yaban hayvanlarından başka ne kimseyi gördüm, ne bir ses duydum.

— İyi!.. Gündüz çoktan atının terini soğutmuş, bakımını yapmıştır. O da yorgun olmalı. Var konuk odasına. Yiyecek bir şeyler hazırlatıp getiririm. Sonra vur yat. Bir iyice dinlen. Sonra bir başka at al. Dilersen Doru'yu yedek tut. Kulunluğundan beri sana düşkündür. Bırakırsan incinir.

— Başüstüne, ortalık kararınca kimseye görünmeden giderim.

— İyi edersin.

— Anamı bir görseydim.

— Yola çıkmadan gör. Ben onu obaya çıkarırım. Buhara yolunun kıyısına. Karanlık basar basmaz gelirsen, bilece lokmalanır, seni yola öyle salarız.

ON SEKİZ

İbni Bibi, tahtırevanın kapısına dikildi.

Ulukiye Hatun'u menzilde kendisine ayrılan odanın kapısına kadar götürdü. Cariyeler kapıyı aralayıp onu içeri aldılar. İki harem ağası kapının iki yanına dikilinceye bekledi. Sonra Canibe'yi alıp onlara ayrılan odaya götürmek üzere döndü. Döner dönmez da, kara cüppesinin içinde, kambur, cılız, üflense uçacak bir papazla çarpışması bir oldu. İkisi de birer adım savruldu. İki çift öfkeli göz, savrulmuş gövdenin içinden fışkıran birer alev topu gibi birbirine kilitlendi. Her iki çift de birbirinin içine bildik sövgüler sıralamaktayken, kırpıştı. Açıldığında ikircimli bir sevecenliğin ışıltıları çarpıştı. İki ağız aynı anda ilkgençliğin erincine açıldı;

— Vay Bibi can!..

— Vay Yani can!.. çığlıkları birbirine karıştı.

— Sen benden önce Konya'yı terk eyleyip gitmemiş miydin?

— Gittiydim!..

— Kavuşturana minnet!.. Yolculuk Sırbiye'yeymiş demedin miydi?

— Dediydim.

— Tebriz'de işin ne?

— Hem papaz, hem Mevlevi olunca, kişi bulunmaz hint kumaşı sayılıyor.

— Eee!..

— O zaman konukçusu ikimizdik, bilirsin!.. Patrik Germanos

hazretleri efendimiz, yüce imparatorla ulu sultanımızı barıştırmak için Konya'ya gelmişler... Mevlana hünkârla, Şems misali halvet olmuş.. hepimizi meraklara gark ederek uzun süre ortalıkta görünmemişlerdi. O evrede hizmetimizden pek hoşnut kalmışlar. Sen Müselman olduğundan hükümleri geçmez. Ama bir papaz, her buyruklarına, her daim âmâde olmak zorunda. İznik'e döndüklerinden sonra, Sırbiye'de işler karışıp ayağına tez.. gördüğünü anlar, işittiğini kavrar biri gerekince akıllarına ben gelmişim.

— Buyruklarına her daim âmâde olan seni de yallah, oraya atayıvermişti.

— Atanır atanmaz da, yel yeperek yelken kürek İznik'e varıp yüce kata yüz sürünce atamanın anhası minhası anlaşıldı. Meğer Bosna metropoliti, Sicilya Normanlarının kılıçları... Üçüncü İnnecentius'un üst üste yığılan aforoz baskılarına dayanamayıp Roma kilisesine bağlanmış... Bu da bütün Sırbiye'de kilisemizin başıboş kalmasına neden olmuş... Tez ulaşılıp diyanetin düzene sokulması buyrulunca bu fukara neylesin? Her ne kadar Karamanlıysak da... Yüceler yücesi, kimse bilmez nicesi, Rab İsa'nın yeryüzündeki vekilinin.. kutsal buyrultusuna Baba İshak'lık taslayacak değildik a!.. Tanrı vahyi almış havari gibi, dua ede ede seyirtecektik. Anadolu'nun ortasından, düştük yola... Tuna'nın kaynağında verdik mola.

— Orası bildiğim. Sonra?

— Bu dönüş metropolit hazretlerinin son gürlüğüymüş. Biz ona kavuşup bu telaş nedir? Latinler Zara'yı alıp yol ücreti diye Venedik'e verdi. Ve Mısır yerine Bizans'ı aldı diye ürkmenin anlamı ne? Ortodoks tükenmedi ya!.. Rab İsa'ya şükürler olsun imparatorluk da, patriklik de dimdik ayakta... Ve Kostantiniye dışında egemenliğini sürdürmekte. Hem zaten Bizans, oldum olası Doğu Roma değil miydi? Anadolu'yla Mezopotamya onu nasıl kendine benzettiyse, bu Latin kâfirlerini de benzetemez mi? diye soramadan o Mevlasına kavuşmuş. Bize de terekesini devşirmek kalmış.

— Bildiğim Yani keşiş de, tez günde her bir şeyi yoluna koyuvermiştir.

— Tanrı adamının terekesinden n'olur bre Bibi can? Bir hırka, bir iki yazma. Gerisi zaten kilisenin!.. Temiz kalple çalışınca her bir şey rast gitmekte.

— Gidende, oralarda kaldım deme!..

— Kalamadım!.. Buyuran ne güzel betimlemiş. Körler ülkesinde şaşı hükümdar olurmuş. Şaşkınlar ülkesinde kararlı tez derneyip toparlıyor. Hemen işe girişttim. Bosna'dan başlayarak, bütün Balkanları dolaştım. Hemen hemen her kilisede, metropolit hazretlerine diyemediklerimi, ahaliye söyledim. Toplum diretene sahip çıkıyor, biliyor musun?

— Diretmenin gerekçesi aklına yatarsa!..

— He!.. Ben durmadan aynı şeyleri yineledim. Önce Ortodoks Sırplar... Sonra bütün Balkan halkları tutkuyla dinledi. Kendi alışkanlıklarına uygun bir söylem, buyurduğun üzre, hepsi için akıllarına yatan gerekçe oldu. İnatları depreşti. Kilisemizin çevresinde kenetlendiler. Kısa sürede Normanların kılıcı köreldi. Metropolitin dönüşü unutuldu. Kilisemiz eski gücüyle görkemine kavuştu. Rab İsa uzun ömürler ihsan eylesin!.. Patrik efendimizin, bilgisi derin, aklı yetkin, yüreği geniş, bağışı boldur!.. Karamanlı'ya Anadolu yaraşır diye düşünmüşler... Bizi oradan alarak Pontus'a metropolit atadılar.

— Hak eden, eninde sonunda değerini bulmakta diyemez misin?

— Diyene alkış!.. Ulu pîrimiz ne kadar haklıymış. "Bilen her ne kadar borçlu görünse de, hep alacaklıdır," derdi anımsadın mı?

— Anımsanmaz mı? Kutsal ağızlarından çıkan her bir deyim, dürrişehvar.. Her bir insanın da biçimini değil, cevherini görür.

— Gördüğümüzden olsa gerek, oradan oraya koşup durmaktayız!..

— Oradan orayı anladık da, bura nire?

— Gezgine yer mi sorulur bre Bibi can? Ha sen, ha ben!.. Düşünsün buyruğu veren. Bir gün orda, bir gün burada, kaçınabilir miyiz görevden? El ulağı olarak dolanıp durmakta... Dünyayı uç bucak öğrenmekteyiz.

— Dünya çok bir büyük can yoldaşım!.. Ucu bucağı gani... Bir Anadolu bile, uçtan uca giden için sandığından büyük. Bildiğinden verimli.. düşündüğünden gizemli.. ve kavrayabileceğinden netameli bir yer!.. Hesaba da, kitaba da sığdırmak olasız. Bir bakarsın, kum gibi ordulara kilit.. bir bakarsın körle kötürüme geçit olur.

— Eh kilitin kanatlara, geçidin yakalara uzaklığı aynıdır. Bizcileyin garipler de gününe göre o kenardan bu kenara, o yakadan bu yakaya, savrulur durur.

— Savurana minnet!.. Yürük ata tavla zindan buyrulmuş!.. Pek de doğru buyrulmuş. Çocukluğumuzda Aksaray Konya koşturduk... Azbiraz büyüdük, medrese tekke, manastır, kilise, seyirtir olduk.

— Rab İsa'ya minnet... Canımız tende, dermanımız dizde. Ayağımız yere bastıkça gam değil!.. Daha görmediğimiz, bilmediğimiz yer çok. Savruluruz biz de!..

— Çin'den Endülüs'e ipek, Hint'ten Fin'e baharat, Sus'tan Atina'ya kral yolları boşuna mı açılmış? Anadolulu bir uçtan ötekine kolay gidip gelebilsin.. kendi gidemezse, gidip gelenden payını alsın diye, değil mi?

— Orası öyle... Öyle ya, gidip gelene de epeyce külfet!..

— Gezginlik göçebeyle, tacirin işi... Sen pire gibiydin ama, ben gençliğimde de kaltabandım.. Kentin bir medresesinden diğerine.. bir dergâhından ötekisine gitmeye üşenirdim de, az mı sürüklemiştin. O gün bugün seni dualarımdan eksik etmem. Sayende ne çok şey öğrendim.

— Öğrendik!.. O zaman bilginin değerini, bu zamandaki gibi mi biliyorduk? Öğrenme iştahının oburlarıydık. Şimdi oradan oraya gezdirdiğimiz o birikim.

— Doğru!.. Pek bir doğru da, Konya'dan Bosna'ya uğurladığımız Yani canı, koskoca bir metropolit olarak Tebriz'de bulunca niye şaştık?

— Şaştığımız rastlantı!.. Sen beni Sırbiye'de bildiğinden aklında değilim. Ben seni aramaktayken, küt diye biriyle çarpışıyorum. Ca-

nım yanıyor!.. Şöyle bir gerileyip Karaman bıçkını ağzımı doldura doldura sövgüye hazırlanmışım. Bir de ne göreyim? Gökte aradığım, yerde köhne bir dağ gibi bana çarpmış... Yıllardır burnumda tüten can yoldaşıma kavuşmuşum. Şaşılmaz mı?

— Anamızdan gezgin doğmuşuz sanki Yani can!.. Doğduğu yerde yaşayıp ölenlere ne mutlu. Ne'ylersin? Yazgımız Anadolu'nunkine koşut... Çapraz mı çapraz... Çetrefil mi çetrefil... Bir bakıyorsun günlerin hülya benzeri. Canın cennette, elin nimette!.. Bir bakıyorsun cehennem ateşleri içinde kavrulmaktasın. Kutlu köprü, firavunun düşüyle, Hazreti Yusuf'un yorumuna benziyor. Kıtlıkta mısın, bollukta mı belli değil. Hadi bizimki korumalık mı dersin.. konukçu mu, elçi mi yüklenilmiş bir ödev. Buraları silme Müslüman. Sen burada ne arıyorsun?

— Az önce dedin ki, Anadolu bile pek bir büyük. Nerde kaldı dünya. O büyüklükte insan da çok Bibi can. Ve insanlar çeşit çeşit. Silme Müslüman olan yerde Rab İsa'yı yüreğinde taşıyan da... Allah'ın ateşiyle kavrulan da, Nirvana'ya kavuşmak için helak olan da pek çok. O yüzden her yerde, her dinin görevlisiyle karşılaşmak mümkün.

— Seninle gezgin papaz olduğundan mı karşılaştık?

— He!.. Duyduk ki, Abaka Han Bizans'a kervan düzmüş. Varıp biz de katılalım dedik.

— Pek bir iyi etmişsin... Hoş gelmiş, sefalar getirmişsin!.. der demez duraksadı. Yani gençliğinin Yani'siydi. Pundunu bulmuş, anında alaya oturmuştu. "Koca gâvur," diye geçirdi aklından; "Telaşlı ve yorgun yakaladın ya!.. Eğlen bakalım," düşüncesiyle boynunu çarpıttı. Kamburunu doğrulttu. Işıldayan gözlerini kırpıştıra kırpıştıra sesini onunkine benzetti; — De, diye uzattıktan sonra, Buraların reayasını da Balkanlar gibi fethettin de, sıra oraya mı geldi?

Papaz alayın kendine döndüğünü görünce gülümseyerek;

— Söyleyene değil, söyletene minnet!.. Hay ağzına arı boku dolsun. Bakarsın o dediğin de olur. Latin kâfirleri kaç yıldır başkenti-

mizi talan ediyor. Kimbilir kutsal kilisemizi ne hale getirdiler. Onarım bize düşerse, duacın oluruz.

— Bak hele şuna!.. Ne burada oluşunu, ne oraya gidişini açık eder mi?

— Bir garip keşişin gizi mi olurmuş? Rab İsa nerde görevlendirirse, oraya koşar.

— Hele hele, neymiş bu görevler? Bizden de gizli mi?

— Koskoca Abaka Han'ın, koskoca elçisinden gizli iş görmek mümkün mü ki!..

— Değil de, benim ağzında bakla ıslanmayan yoldaşım, durmadan niye laf dolandırır?

— Öyle ya ordan bu yana kaç yıl geçti. Biz gençliğin tüm haşarılığıyla, lafazanlığın bütün güzel günlerini Konya'da bıraktık. Pîrimizin buyurduğu gibi; *"Ulu Tanrı'nın dosta, / Sunduğu has bâdeyi, / Küpler dolusu içtik,/ Esridik, bizden geçtik, / Arındık, temizlendik, / Kuş gibi hafifledik / Bulutlara özendik, / Gökleri tavaf ettik, / Ol görüp neşelendik, / Neşemizde bir daha, / Kendimizi yitirdik, / Onu gördük yüceldik, / Yüceldikçe eridik, / Benliklerden soyunduk, / Tek varlığa kavuştuk.*

— Kavuşana ne mutlu!.. Oysa biz, imamesi kopmuş tespih taneleri gibi oradan oraya savrulduk diyoruk. Kocalığımızda biriyle çarpıştık ki, bir erene çatmışız.

— Hani bunca öğrencisi durup durmaktayken, ümmi bir kuyumcu çırağını halef seçti diye çok kızdığımızda.. o ümmi Selahattin, ne buyurmuştu anımsadın mı?

— Unutmak mümkün mü? "O yine kendini seçti. Ben aynadan başka bir şey değilim. Hiddetlenmeyin!.." O öfke aklıma geldikçe hâlâ yüzüm kızarır.

— İşte ben de öyleyim. Çarpıştık ki, sen İlhanlılara yazıcı... Ben Pontus'a metropolit olmuşuz!.. Olmuşuz ama, aynı anda ikimiz de yitirdiğimizi sandığımız ne varsa, bir bakışta bulmuşuz.

— İşte onca zamanla, olayı hap yapıp sunmanın gizemi. Yanılmamışım!.. Bırakıp giden bir papaz adayıydı... Bulunansa bir bilge!..

— Dedim ya, biz aynayız birbirimize.

— Orası öyle. Öyle ya, Kervancı Cemşit'le büyük tacir olmuş Kaspar'dan, Pontus'ta olduğunu öğrenmiştim, yol vergisini yatırmaya geldiklerinde. Bütün Horasan Ahlat'a bağlı biliyorduk. Patrik yeniden Kostantiniye'ye gidince değişti mi?

— Kilise değişir mi hey eski dost? Cami değişmekte mi ki, kilise değişsin.

— Öyleyse ne?

— Ahlat metropoliti, Kazvin'e İkonoklazmi ayinini yönetmeye gelmiş. Ayini bitirdiği an, o da, yüce pîrimiz gibi, aradığını bulmuş... Sevdiğiyle birleşmiş... Giderken de, gayrı hemşehrilikten mi, Mevlevilikten mi, her nedense, can havliyle cenaze törenine beni istemiş. Mumyalanmış beklemekteymiş.

— Gidiyor musun, dönüyor musun?

— Hemen başından savmaya kalkma. Bizans'a kadar birlikteyiz.

— Orda işin ne? Patrik falan mı oldun?

— A'a!.. Piskopos atanmışım. Haber Kazvin'deyken erişti. Önümüzdeki ayın ilk haftası Sinod toplanacaktı. Patrik efendimiz mutlaka katılmaklığımı buyurmuş.

— Hay Allah!.. Böyle dikilip duracak mıyız? Madem yolumuz aynı, gel benimle.

— Yol yorgunusun. Dinlenmen gerek. Buyur bana bir yer göstersinler.

— Olmaz!.. Hiçbir yere bırakmam. Yerin yanım, diye sürüklerken, birden, telaşla duraladı; — Hay Allah!.. İsevi papazı görünce günahtan arınır, derler. Biz görünce feylimiz bozuluyor... Günaha giriyoruz. Kilise efkârıyla haşır neşir olalım derken, az daha hatunumuzu bir başına tahtırevanda unutuyorduk yahu!..

Yani büyük bir şaşkınlıkla kasıldı. Çekiştirmekte olan Bibi hızını alamayarak savruldu. Ara açılınca papaz çırpı bacaklarını ayırdı. Ellerini beline dayadı. Ağzı bir karış açık... Duyduğuna inanamayan bakışlarla kavuğundan yemenisine Bibi'yi süzdü. Yeniden çekiştirmesine bırakmadan şaşkın;

— Evlendin mi? sorusu bu kez de Bibi'nin şaşırmasına neden oldu.

— He!.. Sanki gök yarılmış gibi şaşacak ne var bunda?

— Gayrı gök mü yarıldı, yer mi delindi bilinmez!.. Kendini al Karatay, Altun Aba Medresesi'nde ya da Konya'nın Nalıncılar tekkesinde Fıtyan cemindeki benim yerime koy... Ve kendi laflarını benim ağzımdan dinle!..

— Ne demişim ki, bu kadar büyütürsün?

— Hani sen saray çocuğuydun? Hani saray koklanmamış gonca benzeri cariyeyle doluydu. Hani saraylının aşkı tende, meşki meydeydi? Hani Mevlana öğrencisinin tek aşkı, hak olabilirdi... Hani kutsala tutulan kutluya yol bulamazdı? Daha ister misin?

— Sevda öyle bir şey ki Yani can... dediği an göğsü kendiliğinden şişti. Sanki birden gençleşti. Pörsük bedeni katılaştı. Düşük omuzları dikildi. Sönük gözleri ışıladı. Kirpiklerinin ucunda menevişler kırpıştıra kırpıştıra; — Kişiyi en bir kutsalın kapısından alıyor.. en bir goncanın tapısına tıkıveriyor. Hele bir de bencileyin kelebek misali o çiçekten bu çiçeğe kona göçe yaşadın.. bu aykırı ökseye, âhir ömründe yakalandın mı, bilmediğin bir teslimiyet.. tatmadığın bir masumiyet bulutuna tünüyor.. seher vakti bir goncaya şakıyan bülbüle dönüyorsun.

— Hani sevda aklı olana kafesti?

— Aklı kalana belki!.. Sevda akıl işi değil canyoldaşım. Aklı badesiyle harabeyleyen bir esriklik. Esriğe akıl sorulur mu? Ve sorulsa kafesin altın mı, demir mi, yanıtı alınır mı? Kişi gönlüyle girdiği kafesin ayırdına varır mı? Varamıyor... Ve onca yıl eylediği her halt.. ettiği her ukalalık dürülüp bükülerek ağzına sokuluverdiğinde aldırmıyor!..

— Allah Allah!.. Biz ki, Mevlana hünkârın Şems'e aşkını günah bilmiş.. Alaattin Çelebi tertibine katılmış insanlarız. Rab İsa, bir nice günahımız varsa bağışlasın. Durup dururken insanı vicdan azabına atmanın âlemi neydi? Bu bülbüllüğü senden rüyamda duysam kulaklarıma inanmazdım.

— Sorma!.. Ben o azabı kaç zamandır çekiyorum. Meğer yüce Mevlana, yerden göğe haklıymış Yani cancağızım!.. Kişi başına gelmeden kötüyü anlıyor da, hiçbir iyi şeyi kavrayamıyormuş. İster inan, ister inanma. Tıpkı pîrim gibi ben de aldırmam. Bilesin ki, Canibe Hatun'u tanıdığımdan beri, yeryüzünde miyim, gökyüzünde mi olduğuma bakmıyor.. baksam da aldırmıyorum.

— Yazık!.. Ben bu duyguyu hiç öğrenemeyeceğim.

— Belli mi olur? Ben de tenden tene atlarken böyle diyordum.

— Diyordun bilmez miyim? Elimi sallasam ellisi, parmağımı şıklatsam tellisinden kaçı hazır.. durup durduk yerde evlenmek de neyin nesi, senin sözün değil miydi?

— Hiçbir şeyi de unutmamışsın?

— Unutulur mu? Koskoca hazreti Mevlana, aşk aşk diye çekiç tınısına dönerken dudağını büke büke söylemiştin. Senin sözün de, onunkiyle birlikte kayda geçti. Bilmez misin, bir hafızlar, bir rahipler, bir de hüthüt kuşları duyduklarını anında akıl defterine yazar... Ezberci olduklarından bir daha unutmazlar... Sanırlar ki, ezber unutulanda, niyet yozar. Niyet yozanda da, Rab İsa andını bozar. O yüzden, yazılanı yazıldığı yerde koyamaz. Yineler babam yineler. Yineledikçe yenilendiğine inanır. İşin aslını ararsan, yeniler de!.. Her kuram, kavram ve kural her kezinde yeni ve başka bir anlam kazanır. Her anlamda yeni bir tanım bulur. Buldukça iştahı artar. Yüreği tazelenir. Tanrı'yı arayan, aşkı bulur lafı boş değil. Gün günden kişiye hoş gelir, derken menzilde ayrılmış odaya geldiler.

Bibi eski dostunu kapıdan sokarken gülümsedi. Oda harem selamlık ayrılmıştı. "Selçuklu tez tükendi. Kısa sürede pek bir şey de yapamazdı. Ama gittiği her yerde, mahremi namahremden ayırmış. Menzillerde bile harem selamlık odalar kurulmasını sağlamış," derken düşüncesini yanılsadı; "Buraları kaç yüzyıldır İslam toprağı. Bu menziller, hanlar, hamamların çoğu Selçuklu'dan eski. Hatta İslamdan bile eski olan çok yapı var. Horasan'dan sadece Selçuklular geçmedi ki... Ya çok çok eskilerden beri derbent, menzil ve hanlarda ba-

zı odalar böyle yapılıyorsa? Eski yazıtlarla yapıtlara bir bak. Belki bir iz, bir örnek bulursun. O zaman hemen Selçuklulara yükleyiverdiğin alkışın gerçek sahibi ortaya çıkar. Araştırıp soruşturmadan karar verme. Bu pekâlâ bir Asya göreneği olabilir. Anadolu kervansaraylarının çoğunu Bizans sahiplenmiş... Salt kervansaraylar olsa, öp de başına koy. Kalû beladan kalma yapıların duvarına bir taş koyan.. bahçesine bir fidan diken, kapısına adını yazdırmış. Akdeniz yöresiyle, Kızılırmak havzasında, kaç insan ömrüne sığacak, kaç Hadriyanus yapısına rastladın, unuttun mu? Üstelik onların her birinin yapımı on yılın üstünde sürdüğü.. Hadriyanus'un yirmi yıl imparator olduğu bilinirse, hesap iyice şaşar. Hepsinin birden başlanıp tamamının yirmi yılda bitirilmesine Roma hazinesi dayanabilir mi? İmeceyle yapılsa, ahali açlıktan kırılır. İşin aslı bir ekle, ad koymaksa, sür boyayı, dik balbalı. Öyle mi, değil mi öğrenip bilmeden kondurma. Ya yapanın, ya yaptıranın hakkını yersin. Allah muhafaza!.. Kul hakkı ödenebilemez. Söylenir ki, çok eskilerde, ipek ve baharat yolu tacirleri arasında çok kadın varmış. Hatta Çin'de şimdi bile ticaret kadınların elinde diyen yok mu? Var. Bu yollar yeni mi yapıldı? Üçü de, Çin Seddi'nden eski. Çin Seddi yapılırken, Oğuz var. Selçuklu nerde?

Bütün bir gün yol tepen konakladığında dinlenmek ister. Dinlence salt yatıp uyumakla olmaz ki!.. İşreti var, şehveti var. Bunlar aşna fişnesiz olur mu? O bir yana, eşli yolcular barınabilir. Kaçak maçak pek olmaz. Ama kapatmayla zamparası olsa dahi, herkesin gözü önünde iş tutacak değil a!.. Eski zaman mimarı da bunu göz önünde bulundurmuş... Her konak yapısına birkaç halvet odası eklemiş olamaz mı? Roma, sonra da Bizans her bir şeyi sahiplenmiş... Her bir değerin kendilerinden kaynaklandığına inanmış... Herkesi de inandırmış. Onca uzun egemenlik, Tanrı'ya eş sayılmasa, inandırıcı olabilir mi? Oysa bu menzil, Zülkarneyn'den bile eski... Üstelik Roma da, Bizans da hiçbir zaman buralara erişmemiş ki!.. İsevilik erişmiş. Din erişince, devlet de bilece sanılmış. Araştırılsa, işin aslı öğrenilir. Araştırıp soruşturmak kime görev? Bizim gibilere. Ama

nedense biz, İslam öncesinden... İseviler ondan, Museviler Musa'dan... Brahmanlar Buda, Muğlar Zerdüşt öncesinden pek korkarız. İnsan onlardan sonra, uygarlık tek değil ki!.. Baklaları birbirine perçinlenmiş bir zincir. Harizm'den Konya'ya... Konya'dan Meraga'ya dolaştığın her yerde, insanın ayak izi.. el becerisi.. beyin gücünü görmedin mi? Madem insanlık Adem babamızla, Havva anamızdan başlar. O zamandan bugüne olup bitenden haberli değilsen, tarih yazmaya heveslenmemelisin. Heveslenirsen yazdığın, efendini güzellemeden öteye gidebilemez. Madem uygarlık bir zincir... Onu üreten insanlık da aynen öyle. Adem babamızla Havva anamız, cennetten kovulduktan sonra Kudüs'te birleşiyorlar. Eğer herkes onlardan geliyorsa, Zerdüşt'ün ateşiyle, Yahuda'nınki aynı olmuyor mu?

Amaan!.. Gözlerden uzak odalar olmasını niye bu kadar büyüttüm ben? Yani'ye utançlı olmamak için mi? Yani, ince fikirli, karıncayı incitmekten sakınan görgülü, duygulu bir insan... Baktığını görmenin de, görmemenin de... İşittiğini duymanın da, duymamanın da... Düşündüğünü söylemenin de, söylememenin de erbabıdır. Boyunca günaha batmış olanı bile arıtmanın yolunu bilir. İnsanı asla utandırmaz ki!.. O hem has bir yoldaş, hem gözü de gönlü de tok bir papaz. Sezse sırtını döner, derin uykulara dalar. Yine de böyle bir daire ayırmakla pek bir iyi etmişler. Hizmetlileri hoşlayayım," düşüncesiyle yâranını selamlığa oturttu.

Görevliler dönmesine kalmadan, ellerinde sofra gereçleriyle koşturdular;

— Hatun içerde yer, diye sofrayı ikiletti. Koşa koşa tahtırevanın kapısına dikildi.

Canibe daha Hatun perdeyi araladığında çarşafını giymiş... Feracesini örterek Bibi'yi beklemeye başlamıştı. Gecikince unutulma kaygısı yüreğini burdu. "Bu görev, yazıcılıktan ağır olmalı. Efendimi değiştirdi. Sabahtan beri bir başka, bir tanınmaz âdem oldu çıktı. O her bir şeyde kendinden önce beni düşünen kişi gitti.. ikidir beni unutan biri geldi. Oysa sarayla konak arasında gidip gelirken hep özle-

mi taşırdı. Her dönüşü bir sevda dağına döner, yüzyılların özlemiyle açılan kolları bağrından yeni pınarlar fışkırtırdı. Yol sevdayı eskitiyor olmasın? Eski masalların düş âşıkları, hep özlemle kavrulur. Gözden ırak gönülden de ırıyor besbelli. Ama öyle olsa, hatuna konukçuluk bahanesiyle beni yanına katar mıydı? Yok yok, kuşku yersiz Selen Kız!.. O yola çıkmadan neyse, gene o. Koca bir alayın başı olmak kolay mı? Her bir şeyin sorumlusu o. Sorumluluk sevdayı unutturmamalı. Unutturmamalı ya, her bir savsayışı da, unutma gibi görmemeli," diye kendi kendini yatıştırmaktayken perde aralığından onu gördü. Görür görmez, kuşkusundan utanarak dışarı uğradı.

Bibi önüne düşerken duraksadı. Kendini aklama kaygısıyla Canibe'nin gözlerini aradı. İpek feracenin pusunda, ışıltılı hüznü yakalayınca;

— Bağışla!.. Azbiraz geciktim.

— İşiniz başınızdan aşkın efendiciğim.

— Yok!.. Hatunu dairesine bıraktım. Seni almaya geliyordum. Biriyle çarpıştım.

— Yoksa bir yeriniz mi incindi?

— Çarpıştığım, âdemejderhası değil, bencileyin köhnenin biriydi, diye güldü Bibi. — Kaygın yersiz. Ama kimdi bilir misin?

— Kim olur olsun, ağır bir biçimde cezalandırılmalı ki, bundan öte dikkat etsin!..

— Ben çok ani döndüm. Dikkat etse de, çarpışırdık.

— Ah benim rahmet yürekli efendim!.. Gayrıya hak vermenin adilisiniz bilmez miyim?

— Hak vermesem de, cezalandırmaya dilim de elim de varmazdı.

— Neden? Yoksa hatuna mı çarptınız?

— A'a!.. Bilmem sözünü etmiş miydim? diye boynunu bükerek, yanıtını gözlerinde aradı. — Konya'da birlikte okuduğumuz.. kaşlarımızın ortasından iki teli Mevlana hünkârın kendi kutsal elleriyle kestiği.. birlikte semaha durduğumuz.. sabahlara değin tartıştığımız.. sayesinde çok şey öğrendiğim yoldaşım, bir papaz vardı.

— Bildim, diye fısıldadı Canibe; — Yani!..

— Evet o!.. Çarpıştığım oydu. Anlattığıma göre anımsarsın... O Sırbiye'ye yollanmış... Ben Meraga'ya çağrılmıştım. Bir nice can yoldaşı olunsa, dünyanın iki uzak ucuna demir atınca bağımız kopmuş.. bir daha görüşmek kısmet olmamıştı. Meğer dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşurmuş.

— Kavuşmuş gibi bir haliniz var efendim!..

— Demek belli oluyor.

— Hatunu alırken yorgundunuz. Şimdi pek bir dingin, pek bir neşelisiniz.

— İnsan çok eski bir yaranıyla buluşunca çocuklaşıyor mu, desem.. o güzel günlerin anılarıyla canlanıyor mu, bilemiyorum.

— Coşkunuz olsa olsa, o anıları yakalamaktan kaynaklanabilir.

— Sağol kadınım. Beni durmadan pohpohluyorsun. Ne var ki, akranımın köhneliğinde, kendimi gördüm. Belki o benim bahtımda değil. Senin gibi birine rastlamadı.. köhne yüreği göğüs kafesinden fırlayıp, bir gonca dalında hiçbir zaman bülbüllük eylemedi. Ama daha bakar bakmaz, görüyor kişi.. bir nice iri, bir nice diri olursa olsun, örene çeviriyor gövdeyi.. geçip giden yılların izi!..

— Böyle söylemeyin efendim. İncinirim. Öncem yok, bilirsiniz. Karşılaştırma olanağım da yok. Olmayacağından eminim. Çünkü bağışladığınız mutluluğu hiçbir civanmerdin sunamayacağını da ben bilirim.

— İşte bu!.. Onun yüreği hiçbir zaman böyle bir yürekte atmadı. Yazık!.. Böyle köhnemesinin nedeni bu!... Ne olursa olsun, sevdasızlığın yıkımını az önce gördüm. Bir an kendi köhneliğime daldım. Aklıma sen geldin. Canlandım. Ve cami yıkılsa da, sayende mihrabımızın ayakta kaldığına inandım.

— İnsan tanıdıkça anlıyorum ki, ben çok kutlu biriyim.

— Kutlayıp mutlandırdığından.. kutlayıp mutlandırdığından kadınım.

Canibe, yalnızlığında düşündüklerinden daha bir utandı. Hürp

diye Bibi'nin boynuna sarılıp boylu boyunca gövdesine sıvaşmamak için kendini zor tuttu. Kuruyan boğazını, zamklaşan tükrüğünc ıslatma çabası içindeki tarazlı sesiyle;

— Yoldaşınız burada mıymış? diye güçlükle sordu;

— Ya buradaymış. Az önce rastladım. O da Bizans'a gidiyormuş.

— Konuklansaydık efendim.

— Böyle buyuracağını bildiğimden konuklandım. Kolundan tuttuğum gibi, dairemizin selamlığına yerleştirerek sana koştum.

— Gecikmenizin nedeni bir eski yoldaş.. bir konuk onuru muydu? Pek sevindim.

— Gücenmedin değil mi?

— Size gücenmek mümkün mü?

— Gücensen haksız olmazsın. Haberleyememiştim. Ama ben de az önce rastladım. Haberleyemezdim, dedikten sonra yeniden duraksayarak fısıldadı; — Sayende her dem uçarı delikanlılığımı yaşıyor.. her an genceldiğimi sanıyordum. Oysa!.. dedikten sonra, gözlerini kaçırdı. Uzun uzun çevreye bakınırken sesini yükseltti; — Oysa, sanmak pek doğru değilmiş. Onu görünce daha bir anladım. Nedense kendimi ilk kez bir aynada görüyor duygusuna kapıldım. O gençliğimizde taşı sıksa suyunu çıkaran.. semaha durduğunda semahanenin tahtalarını sarsan.. bir niyaz, bir düvaz eylediğinde, avazı dergâhın duvarlarını sarsan koçak Karamanlı gitmiş.. uzun kara cüppesinin örtemediği kamburu.. kukuletasının gizleyemediği ak saçları.. ablak yüzünü un çuvalına batmışa benzeten sakallarıyla köhnemiş.. incelmiş, küçülmüş bir papaz gelmiş. Yaşlandık, biliyorum... Çoğumuzun ömrü, çoktan tükendi. Ama sen beni, usta bir simyacı gibi bakırken altın mı eyledin? Bozulmaz bir büyüyle geçen zamanı geri çevirerek, bir civanmert mi ürettin? Her neyledinse, pek güzel ettin ki, kendimi on sekizinde bir yiğit sanmamı sağladın. Sağol!..

— İşleyen demir ışılar, diye fısıldadı Canibe. — Yürek durunca kişinin cevheri fokurdar. Onu doğru kalıba dökmesini bilen, kendini yeniler. Neyledinizse, siz eylediniz. Gölgenizde mutlanan benim.

— Beni her daim şaşırtan bir sen vardın. Alıştığımdan aldırmıyordum galiba!.. Ama akranımın halini görünce, kendi diriliğime şaştım. Biz bu kadar kocadık mı?

— "Zaman dev bir değirmen... Varlık onun kovasından akan buğday tanesi," derdi yeri cennet olası dedem, efendim... Çok bir doğru dermiş!.. Kim eski halinde kalabiliyor ki, dertleniyorsunuz?

— Dertlenilmez mi? Geç bulunanın yitirilme kaygısı değirmen taşından beter.

— Bulunan yitirilmez efendim. Kaygınız yersiz.

— Sağol kadınım. Her köhneyişimde cansuyu gibi imdadıma yetişiyorsun.

— Sizden aldığımı ödemeye çalışıyorum.

— Bir de böyle demez mi? Haşarı gençliğim geri dönüveriyor. Keşke Yani'yi odamıza sürüklemeseydim!..

— Çok bir iyi etmişsiniz efendim. Haşarı gençliğinize dönüşün o sayede olmadığı belli mi? Sırbiye'de olduğunu söylemiştiniz. Ermeniye'de işi neymiş?

— Ölen bir metropolitin cenazesi için dedi. Ama galiba, o bahaneyle Asya'daki kiliseleri denetlemekten dönüyor. Piskopos atanmış, Bizans'a gidiyormuş.

— Oh!.. Yol Konya'dan, Aksaray'dan geçse de, efendimin gençliğiyle gönensem diye dua ediyordum. Meğer düşüm, burnumun dibinde gerçekleşecekmiş.

— Dairemizde!.. Bağışlar, gücenmezsen yemeği onunla yiyeceğim.

— Kişi gençliğini bulanda, bağışa gereksinim duyar mı?

— Duymalı!.. Kişi gücendirmekten korkuyorsa, duymalı.

— Bu açıdan hiç kaygınız olmasın efendim!.. Aynı öksenin tutsağı olanlar, hep aynı çırpınış.. hep aynı bağış içinde olmaya koşuludur. Ben mutu o tuzakta bulmanın gönencindeyim. Güceneceğimi düşünürseniz gücenirim. Yüreğimle aklımdan kuşku duyuyorsunuz diye!.. Hangi yürek akılsız alınganlıklarla mutunu yitirmeyi diler?

— Yani o eski dostla, o eski günlerin haşarılığı kulağına giderse alınmayacaksın.

— Sizden öncem yok benim efendim. Benden öncesi de gözümde aynı. Sevdada alınganlık, güceniklik kuşkudur. Kuşku yasak meyve!.. Ve ben Havva değilim. Çünkü ayrılık acısının ne olduğunu bilirim. Yeter ki siz, bıkkınlık göstermeyin.

Bibi sakallarını titreterek bir şeyler söyleyecekti. Hizmetlilerden biri ardına kadar kapıyı açıverdi. Yani kara cüppesinin içinde odanın ortasına yığılmış bir marsık yığını gibi, Bibi'yi bekliyordu. Canibe'nin ipek çarşafı hışırdayınca, yekindi. Canibe, o daha dizlerini bükmeden, iç odaya yöneldi. Ve akan bir su gibi harem kapısının ardında yitiklere karıştı.

Hizmetli cariyeler ellerinde çifte sofralarla koşuşturdular. Kısa sürede siniler donatıldı. Canibe içerde... Bibi'yle Yani dışarıda yemeklerini tüketirken, akşam da uğrun uğrun inmeye... Kandiller yakılmaya başladı.

Sofra kaldırılır kaldırılmaz, Bibi'nin işareti üzerine Yani'nin yatağı serildi. Yani yerinden kıpırdamayınca, Bibi de kalkmadı. Bağdaşını değiştirirken;

— Bizans'a elçi mi atandın? diye sordu papaz.

— Sayılır!.. Hatunu babasına götürmekteyim. Elçiliğim Bizans'tan öteye.

— Nereye?

— Frengistan'a... Papaya kadar uzanacak.

— Öyle ya, o da eski dost. Besbelli Abaka Han, Bizans'la Memlukları dıştan sarmak istiyor, dünyayı elekten geçirse, senden iyi elçi bulamazdı.

— Sağol!.. Pîrimiz; "Kömürün değerini kömürcü, elmasın değerini kuyumcu bilir," buyurmuştu. Ermiş, cevheri gördüğünden kömüre de elmas değeri verir.

— Hak edene başka ne denebilir?

— Dilerim, dileğin tutar. Görevimiz olumlu biter de, asıl işimizin başına döneriz.

— Asıl işin bu değil mi?

— Şimdilik bu!..

— Kenarına bak bezini, anasına bak kızını al diyen, babasına bak oğlunu, uyağına getirememiş besbelli. Ne var ki, armut dibine düşer buyurmuş. Oysa ?!..

— Oysa, gerçek bir Selçuklu tarihi yazmakla görevlendirilmiştik.

— Ne güzel!.. Onda da tam adamını bulmuşlar. Yazı, bakanın değil görenin işi. Ve ben bilirim ki, Bibi can görenlerin en birikimlilerinden biridir. Ne var ki, çağımızda bilgi erişilmeden edinilmiyor. Uzun yolculuğunda erişeceğin çok yer, çok kişi, çok bilgi bulacağın kesin. Keşke ben de gelebilseydim de, yardım edebilseydim.

— Sırbiye'deydin. Oraları bilirsin. Nereye bakmam, kimi görmem gerektiğini anlatırsan, en bir büyük yardımı edersin.

— Dur, diye irkildi Yani. Cüppesinin cebinden yassı bir bohça çıkardı. Özenle açtı. Bir tomar parşömen iple bağlanmıştı. Çözmeden uzatırken; — Bosna'da ölen metropolitin cüppesinin cebinde bunu buldum. Bir gün bir şeyler karalarsam, yararlanırım diye okumuş, cebime koymuştum. Kilisenin günlük işlerinden başımı alamadığımdan unutmuşum. Birden aklıma geldi. Al!..

Bibi gözlerini kâğıt tomarına dikti;

— Nedir bu kuzum?

— Sırbistan Metropoliti Vasilyeviç'in hazine gibi cebinde taşıdığı yazılar. Dördüncü Haçlı Seferi ve Latin imparatorluğu hakkında kolay edinilemez gözlemler. Bir yazma mı, risale mi, yazma hazırlığı notlar mı desem bilemiyorum... Bana göre, bir iyice işlenip bir düzene sokulması gerekiyor. Okuduğunda görürsün. Sanki bu kâğıtlarda yazılanlar salt kendi gözlemi değil. Nasıl elde etmişse, pek çoğu özel yazışma... Devletlere ait belge niteliğinde... Herkesin elde edebileceği şeyler değil!.. Sanırım, "Ünyon"a katılmasını kolaylaştırmak için onların birer kopyasını Papa verdi. Haçlı yazarı Godefroi Villehardouin'in Papa İnnecentius'a raporu buna örnektir. Teodoros İkinci Laskaris'in çocukluk arkadaşı, öğretmeni... Lyon

Konsili'ne imparatorluk adına katılan ulu bilgin... Büyük Lejeteles Yorgo Akropolites'ten pek çok alıntı derlemiş. İnsanları, tutum ve davranışlarını pek güzel betimliyor. Sanırım zamanına ilişkin dört başı bayındır bir tarih yazmaya niyetlenmiş. Yazık!.. Ömrü izin vermedi. Bunca yıl cebimde taşıdım. Kimbilir kaç kez okudum. Şöyle bir vakit olsa da ben yazsam diye, kaç kez niyetlendim. Ne vakit oldu, ne niyetim fırsat buldu. Böyle giderse elimin değeceği yok!.. Madem tarih yazıyorsun.. çok işine yarar. Metropolit hazretleri ölümüne dek cüppesinin cebinde taşımış. Ben bulduğumdan beri öylece taşıyorum. Bir gün papazın biri de benim cüppeyi karıştırırken bulacak. Bencileyin okuryazar biriyse, aynı niyetle pul kesesi eyleyecek. Kaltabanın biriyse, ya yırtıp atacak.. ya kimseye yaramasın diye ocağında çıra yerine kullanacak. Oysa sen, en azından tarihinin bir yerine sıkıştırırsın. Onca zamandır heveslenip heveslenip asla girişemediğim iş tamamlanır. Ben de edinip okuyamasam bile, kendim yazsam böyle olurdu erinciyle bir güzel kostaklanırım.

— Canıma minnet!.. Başlı başına bir kitap olarak yazamasam da, o dediğini yaparım. Üstüne senin anlattıklarınla kendi gözlemlerimi de ekledim mi, yarım yüzyılın tasviri kendiliğinden ortaya çıkar. Eline kafana ve dahi cebine sağlık!.. Saklamakla pek bir iyi etmişsin!.. Elimden geldiğince güvenine yaraşır olmaya çalışırım, dedikten sonra tomarı aldı. Öpüp başına koyarken; — Armağanına minnet, sözüyle Yani, çok ağır bir yükten kurtulmuş gibi derin bir soluk saldı. Bohçayı buruşturdu. Dertop cebine tıkıştırdıktan sonra dizlerinin üstünde uzandı: Bibi'nin boynuna sarılarak;

— Sağol!.. dedi. — Bu ilginle yararlı bir iş yaptığıma inandırdın. Eksiğimin bütün günahını hiç yüksünmeden üstlendin. Bu bana yeter. Şimdiye seni dualarından eksik etmezdim. Bundan sonra adını tespih eyleyeceğim.

Bibi yılların özlemini soluyarak doğruldu. İçkapıya yönelirken;

— Umarım dualarını hak ederim. Yorgunsundur. Eski dostluklar, tazelendikçe uzar. Molamız kısa. Yarın erkenden yola çıka-

cağız. Ulu hatun sıla özleminde. Haklı olarak pek bir ivecen!.. Yolumuz da uzun. Şimdi bir iyice dinlen. Yarın sana da bir at çekeriz. Hem gider, hem geçen yılların boşluğunu doldururuz.

— Buyruğun başım üstüne!.. Rab İsa rahatlık versin.

— Sana da, der demez içkapıdan girdi.

ON DOKUZ

Horasan harcına yumurta gerekiyordu.

Her şeyi doğadan sağlamanın güveniyle; "Hele gereksin buluruz," dediği an, gelip çatmıştı. Sabah uykusundan uyanmadan kalktı. Hayıtlardan ördüğü seleyi aldı. Dere boyunda ilerledi. Kıyıdaki çalı öbeklerinin birinin başında durdu. Güneş dağın üstünden gökyüzüne fışkırdı. İki tepenin arasından ağır ağır koyağa indi. Özlem gideren bir gurbetçi hızıyla her çalının dibinde dolandı. Toprak aydınlandı. Toprağa gömülü dallar, açılmış kollara döndü... Özensiz açılmış çukurlar... Çukurlara yığılmış yumurtalar, minik kireç çukurları benzeri bembeyaz gülümsedi. Başına dikildiği çalı öbeği saydamlaştı. Yan yana sıralanmış folluklara yığılı karabatak... Karatavuk... Karabakal, keklik, güvercin yumurtaları, çukurlarından taştı... Derme çatma dizilmiş, çöp çırpı öbeklerini aştı... Boş selesiyle dikilen Sinan'ın gözüne battı. "Bu kuşlar benden özensiz," diye düşündü. "Ben yine başımı sokacak bir kovuk buldum. Her bir şeyi yerli yerine yerleştirdim," denetimiyle kıvandı. "Bunlar çalı diplerini.. kaya yarıklarını.. taş kovuklarını.. iki parmak derinliğinde oydukları toprağı.. tembel işi çattıkları birkaç çırpının arasını mesken ediniyorlardı. Yuva demeye bin tanık gerekiyordu. Üstelik üreme rahmi yumurtalarını kaygısızca oralara bırakıveriyorlardı. Yumurtlama dönemi bitti mi, yuvanın da işi bitiyor.. sıkışıncaya bir yenisini yapmaktan üşenerek, bir başka çalının dibine tüneyiveriyorlardı. Evcil tavuk, günlerce kuluçkaya yatar. Bunların civcivlerinin

anacı doğa. Kuluçkasız ürüyorlar." Yumurta dererken dikkat zorunlu!.. Cücüklenme demindeki yumurta can yakar. Ne civcivi yenir, ne harca katılacak akı kalır. Biri doğmadan ölür... Biri yayılan kokusuyla öldürür. İlk ele geleni devşirmek gibi bir tembellik edilmezse, arama alanı geniş... Kuş da yumurta da pek boldu. Güvercin folluklarının her birinde yirmi.. hatta bazen fazla yumurta oluyordu. Çok ama küçüktüler. Bıldırcınla kekliğinki azbiraz daha büyükçe. Ama bir follukta onu geçeni bir elin beş parmağını geçmez. Karabakal, karabatak ve karatavuk, hem etli butlu, hem yumurtası, evcil tavuğunkine yakın. Üstelik yirmi güvercin, on keklik yumurtasına bedel altı yumurta bırakırlar. Abasını almamış.. göyneğinin yenini iyice sıkılamıştı. Bileğine kadar çekiştirerek kolunu dikenlerden korudu. Elini kıvırta kıvırta çalı diplerinde dolaştırmaya başladı.

Folluklardaki tüm yumurtayı devşirmemeyi.. tazesiyle cılkıyanı ayırmayı tez öğrenmişti. "Sınama yanılma en iyi yöntem. Kişi hem tez öğreniyor... Hem bir daha unutmuyor," dedi kendi kendine gülümseyerek; "Ama o insan aklı için. Kuş aklı başka çalışıyor!.. Hele bu yaban tavukları tam bir âlem!.. Su kuşları, güzel yüzüyor. Derede balık.. havada bulut.. yerde badi badi dolaşıyor. Bakıyorsun alanı hep aynı. Göğü, suyu, toprağı paylaşmışlar sanki. Her birinin yeri ayrı. Tüneğini biliyor. Yemliği, yuvasını ayırıyor. Folluğundan bir iki yumurta eksilirse beşe altıya tamamlamak için kıçını yırtıyor. Ama yumurtlamaya geldi, folluğu boş gördüyse, pır!.. Çekip gidiyor. Hani şuncacık aklı olsa," dediği an duraksadı. "Dur bre Sinan Abdal!.. Bu hayvanlar akıllı olduklarından muhkem yuva yapmamaktalarsa?! Abov!.. Doğanın yasası. Biri birini yiyecek ki, yaşayabilsin. Yuvasına dadanan o doldurdukça tüketiyorsa, nasıl üreyecek? Kuş bunu öğrenmişse!.. Aklın oncası sende bulunur mu? Bir iyice düşün hele!.. İşin bir de bu yanı var. Burası benim kaç demlik yuvam. Yumurtalarımı şuraya bırakmıştım... Kurt tilki mi çaldı? Yılan fare mi yedi? Araştırıp soruştururken, kıçının ağzına gelen yumurtayı ney-

ler? Pîrin; "Akılla yürümeyen, güdüyle koşar," buyurmadı mı? Kuşcağız da yuvayı boş görende, vakitsiz!.. Doğursa yutana yem. Taşısa mümkün değil. Suya bıraksa akar... Havaya bıraksa kokar. Doğaçlama yeni bir yer arar. Yeni bir yuva kurar. Varsa ağrı sızısından kurtulur. Bir daha dönüp de eskisine bakmaz. Bunca dar zaman için, dört başı bayındır yuva yapmaya değer mi? Doğa büyük ve güçlü. Hayvanı haşatı acımasız!.. Hepsi can, hepsi besin derdinde... Hepsi zamansız. Acıktı mı yiyecek. Gerekti mi barınacak. O cangılda iyisi dünü unutmak, yarını anmamak, anı yaşamak. Bakar yuva bozulmuş. Duraksayamaz!.. Hemen bir yenisini kurar. Kabuğun dişe kanadın oka kalkan olamadığını öğrenmiştir. Sen bunu bilir misin? "Doğaya bak, yaşamı öğrenirsin," buyruğu boşuna mı? Kabuk içini korur. Kanat erişilmeze taşır. Ama yiyenle vurana karşı geçersiz.

Kuşlar bizden gerçekçi. Eksilmeden artmanın yolu belli. Ölen ölür kalan sağlar bizimdir diyebildin mi? Dönüp geriye bakmaktan koparsın. Geriye bakmayanda hem önünü, hem ileriyi görürsün. Aslolan o!.. Yitiğe yanacağına, üremeye konacaksın. Bu yüzden daha korunaklı bir yer yapmayı aklının ucundan geçirmiyorlar. Yaşam için de, ölüm için de korunaklı yer olmadığı bilincini ya deneyle öğrenmişler ya içgüdüyle biliyorlar. Bildiklerinden hemen yakında bir yer bulayım demezler. Onların kanatları var. Çırptı mı, havalanır. Gökyüzü geniş... Gökyüzü derin... Uçsuz bucaksız. Kuşa uç da bucak da yakın. Yumurtası kapıya gelene, çıkabildiği yükseğe çıkar. Konabileceği çalı öbeğine fal açar. Tutamaz olanda, ilk çalının dibine iner. Yükünden kurtulur. Bunu da çoğun, eski folundan çok uzakta, çok daha güvensiz bir yerde yapar. Gayrı işin yoksa aran dur. De hele şimdi!.. Sen mi akıllısın, kuş mu?"

Elinde bir acı duyuncaya düşünceye daldı. Sızı beynine çıkınca silkindi. Ateşe girmiş gibi yanan elini hızla geri çekti. Diken elinin tarağına saplanmıştı. Çekince koptu. Saplandığı yerde kaldı. Çevresi morarmış. Dikenle derinin arasından kan sızmaya başlamıştı. Parmaklarıyla çıkarmak istedi. Tırnakları kütleşmiş, parmakları na-

sırlanmıştı. Dikenin üstünden kayıp gidiyor. Sızan kan büsbütün çoğalıyordu. Diken yürümeye başlamış... Biraz daha uğraşsa, iyice gömüleceğini anlamıştı. Elinin tersini ivecen ağzına götürdü. Dikenin battığı bölümü diliyle yoklaya yoklaya sordu. Baş belli belirsiz diline battı. Bir daha emdi. Diken biraz daha yükseldi. Ucunu hemen dişlerinin arasına sıkıştırdı. Elini ağzından çekince, diken dilinin üstüne düştü. "Kötü diken, canımı yakmasan olmaz mıydı?" öfkesiyle tükürdü. Hâlâ kan sızan ince deliğe baktı. "Kılcal damarlardan birine rastlamış olmalı. Tarak kemiğinde kanın işi ne?" düşüncesiyle yarayı yalayarak kanı kuruttu. Kuşağından bir kese çıkardı. Ağzını açtı. İki parmağının arasına sıkıştırdığı iri kaya tuzunu, yarasına bastı. Yaladığı yer bir an dağlanmış gibi yandı. Bir süre öyle tutunca, morluk ilkin pembeleşti. Kan sızmaz oldu. Deri minik deliği taşıyarak kendi rengini aldı. Sızı dinince işi aklına geldi. Gözü seleye değdi. Tepegöz'ün tek gözü gibi bomboş ona bakıyordu. "İlk günün ilk kazası," diye geçirdi. "Dalgınlık yasak Sinan Abdal!.. Gözün gibi aklını da dört açmazsan, umudun kana bulanır. Sen sen ol, işinden gayrı şey düşünme."

"Biraz yumurta haşlarsam, aş molası vermem," dediği gün aramaya çıkmış.. azığı bittikçe, devşire devşire, kuş sürülerinin inip kalktığı çalı öbeklerini ezberlemişti. Bulunduğu yer çınara uzak öbeklerden biriydi. Yakını sona saklama alışkanlığını yumurtada da sürdürmüştü. Yeniden çöndü. Eğilip dikkatle baktı. Neredeyse her çalının dibinde bir folluk.. her follukta kuluçkaya yığılmış yumurta vardı. Seleyi dizi dibine çekti. Dizlerinin üstüne çöndü. Elini süte yanaşan bir yılan gibi büke kıvıra folluklara uzattı. Yumurtaları yokladı. Nasırlara karşın parmakları hassastı. Cılkını tazesinden kolay ayırdı; "Bahtım açık. Henüz kuluçka zamanı gelmemiş çok yumurta var," sevinciyle birer ikişer devşirmeye başladı. Selesi çabucak doldu. Elini çektiği an, o gidip gelirken ayrışan çalılar, okunu atmış yay gibi eski sıklığına döndü. Dolu seleyi kucakladı. "Bugün işim rast gitti. Tek çalı kümesinden, en az üç harçlık yumurta topladım. Az-

biraz daha derersem kış bastırana yeter. Yeter ya, bu kuşların anacı doğa. Cücüklenmesini engellemek mümkün mü?" sorusuna yanıt bulamadı.

"Duvarlar epeyce yükseldi. Ya bir sundurma yapsam. Ya bir köşenin üstünü kapatsam da bir kümes kursam, yaban tavuklarından birkaçını yakalasam," derken başını salladı. "He ya!.. Onlar da biri bizi kümese tıksa diye sabah akşam dua etmektelerdi. Uçanla kaçanı damda tutmak kolay mı? Yemlensin diye saldığın an, yallah!.. Açar kanadını pır!.. Her birinin kanatlarını mı yolacaksın? Tüt ki yoldun. Tüğ büyür, kanat saçaklanır. Tavuk kırkıcılığın hiçbir işe yaramaz. Her birinin ayağına ip mi bağlayacaksın? Bağladın say. İpi hangi kazığa dolayacaksın? Yılkıdan kaptığını, yılkıya bırakmaktan öte umar var mı? Yok!.. 'Doğanın doğasına aykırı gitme. Uymayı bilirsen ödüllendirir,' diyenin kulaklarını çınlatma vaktidir Sinan Abdal. Diyelim yoldun, bağladın. Diyelim bağlamasan da, damaltı hoşuna gitti, bilece kaldı. Tutarken dişiyi erili nasıl bilir de seçersin? Kuşbaz mısın, kuş musun? Sen bu akıldan vazgel. Kümesi gene kur. Gerekli!.. Sonra da var kent pazarına, aç kesenin ağzını. Ektiliği unut!.. Çıkar içinden bir iki kuruş, birkaç mangır... Say satıcının avucuna helalinden üç-beş tavukla bir horoz al. Tık kurduğun kümese. Önün kış. İlkyaz başında epey tavuğun.. epey yumurtan olur. Kuşlar da yardım eyledi mi, duvarların harcını kararsın bir güzel. Şimdilik derdiğinle yetinmekten başka umar yok," kararıyla kasıldı, sele hafifledi. Adımları sıklaştı. Başı dik, gözleri ışıl ışıl, her adımda Yesevi Pîr'in bir hikmetini yinelemeye başladı.

Çınara yaklaştığında ıslığının aklından geçenlere eşlik ettiğini ayırdı.

Mahcup mahcup gülümsedi. "Pîrimizin okuduğu ok, bizi kimseye gereksinim duymayacak verimlilikte bir yere sapladı," düşüncesiyle çevreye göz attı. Gökyüzü fır fır dolanan, balığa böceğe konup kalkan kuşlarla renk bahçesini andırıyordu. Yeryüzü yaban bit-

kileriyle rengârenk.. su çeşit çeşit balıkla yakamoz yakamoz.. azbiraz emekle, doymak.. azbiraz bilgi, hüner ve çabayla barınmak işten değildi. "Bunca zamandır, un sıkıntısı bile çekmedim," güveniyle ışılayan gözleri yaban bitkilerini okşadı. Şimdiye kaç kez, kaç folluktan kaç yumurta toplamış.. kaç kez karnını yumurta.. ya da karanlıkta el yordamıyla yakaladığı.. aydınlıkta okladığı kuşlarla doyurmuştu. Birden aklına horasan harcına yumurtanın sadece akının konulduğu geldi. Sele kucağında irkildi. Islığı şıp diye kesildi. "Onca yumurta sarısını neylerim?" sorusuna uzun süre bir yanıt bulamadı. "Cılkı çıkıncaya yediğimi yer, yiyemediğimi suya salarım. Balıklar beslenir," fikrini bulunca canlandı. "Hele bir sabah olsun. Harcımızı karalım. Artanın encamını o zaman düşünürüz," ötelemesiyle devindi. Dudaklarında ıslık, belleğinde pîrinin dizeleri yeniden yürüdü.

Seleyi ilkin yığdığı kilin yanına bıraktı. "Börtü böceğe şölen mi hazırlamaktasın Sinan Abdal," diye kendini azarladı. "Bunca yumurtayı açıkta bırakırsan, yarın boş seleyle yine çalı dibi dolanır. İş göreceğin koca bir günü heder edersin!.." Bakındı, kil yaştı. Gömmeye kalksa, yumurtalar kırılabilirdi. Söndürdüğü kirece de gizleyemezdi. Seleyi yeniden kucakladı. Çınarın kovuğunda, başucuna yerleştirdi. "Burası sıcak. Tez cılklanır. Yağmur mağmur yağmazsa tez tükenir. Hele günlük harca gerekeni bir öğrenelim. Bir iki günlük toplar, saklama derdinden kurtuluruz," kararıyla dışarı çıktı. Dere kıyısında aptesini tazeledi. Dala astığı azık torbasını indirdi. Ocağını deşti. Küllediği közün üstüne kuru çalı dalları kırdı attı... Dizüstü yumularak közü üfledi. İlk alaz çalıları tutuşturdu. Yardığı odunlardan birini yalazın ortasına oturttu. Çıtırdadığı an dikildi. Azık torbasından çıkardığı keklik budunu tavasının içine ditti. Tavayı sacayağı yerine kullandığı üçtaşın üstüne yerleştirdi. Bir koşu kovuğa girdi. Elinde dört yumurtayla çıktı. Çaktığı yumurtayı kabuktan kabuğa aktararak, sarısını tavaya döktü. Dört yarım kabukta, dört yumurta akını yaş kilin üstüne serpti. Kuşağından kaşığını çıkardı. Tavanın içindekini karıştırdı. Yumurta akının kil üstündeki ışıltısını görünce; "Yöntemi buldum,"

diye sevindi. "Akı heder olmuyor. Sarısı olursa gam değil... Kuş da, yumurta da pek bol!.. Kuluçka zamanını tam bilsem, öncesinde derer kuma gömerdim. Öğreniriz!.." ötelemesiyle kabaran aşını önüne çekti. Ateşi güzelce külledi. Karnını doyurdu. Dereden kana kana su içti. Geğire geğire yumuşacık toprağın üstünde akşam namazını kıldı. Su kıyısına dikilip uzun uzun çöğdürdü. Karanlık kara yorganıyla doğayı örter örtmez, kovuğun ağzındaki ateşi canlandırdı. Üstünden atladı. Kovuğa girdi. Çarığını çıkardı. Dolağını çözdü. Cılız ışığı ardına aldı. Ayak yordamıyla yatağının üstüne tünedi. Gönül usturlabıyla, kıbleyi buldu. Gölgesini yitire yitire yatsı namazını kıldı. Tespih duası biter bitmez uzandı.

Yöntem bulunur, emek esirgenmezse, iş ürüyor.

Üredi de!.. Gereksindikçe follukları dolaştı. Her birinden ikişer üçer yumurta devşirdi. Sarılarını pişirdi yedi. Yiyemediğiyle balıklara şölen verdi. Alabalıklar, sazanlar, yayınlar onu su başında görünce sıraya dizildiler. Bedenleri suyun içinde, kuyrukları yelpaze, solungaçları körük, ağızları suyun üstünde açık beklemeye başladılar. Hele bir yayın vardı. Nerdeyse salı kadardı. Başının okşanmasına izin veriyor.. okşandıkça kuyruğuyla suyu dövüyordu. Heder etmekten korkmayınca, gerekeni kıtı kıtına hesaplamaktan vazgeçti. Her çalı öbeğinde, kuş kuşkusunu engelleyecek yumurtayı bırakarak harcını karıyor.. artanı balıklarla paylaşıyordu.

Horasan harcı, donunca taşı taşa yapıştırıyor.. Horasan tapınaklarında gördüğü gibi, bin yıllara meydan okuyan bir duvar örüyordu. Bataklık geniş, kireç çukuru derindi. Bu nedenle kili kireci boldu. Ama yumurta devşirmesi çok zamanını alıyordu. "Allaha bin şükür!.. Bu koyakta yaban tavuğu pek bol!.." dedi sesli sesli. Issız, güvenli ve verimli bir subaşına yerleşiyordu. Çınar kovuğu toprağın da, yaban yaşamının da korucusu olmuş. Her zaman, her hurafeye inanmaya yatkın insan aklı, ona tekkesini kuracak yer.. kendini yeniden üretecek alan hazırlamıştı.

Karatavuklarla, keklikler kırlangıçlar kadar ince.. leylekler ka-

dar hamarat.. serçeler kadar kuşkucu değildi. Palazlanıp da yumurtaya durduklarında ilk sıkıştıkları yerdeki ilk çalının dibini azıcık eşiyor.. yumurtasını bırakıveriyordu. Ancak hepsinin folluk belleği, pek çok insanınkinden güçlüydü. Hiçbir kuş, hiçbir zaman yumurtasını bir başka folluğa bırakmıyordu. Çalı öbeklerinin çoğu suya çok yakındı. Karadan aralanamayanı, su kıyısından açmak daha kolaydı. Bu yüzden aralayıp aralayıp devşirmek zor değildi. "Zaman ne büyük öğretmen," diye düşündü bir devşirmede. Kuş aklı boşuna mı denilmiş? Boşuna değil elbet. Değil ya, onun kanatları var uçuyor. Kuş uçumu hiçbir yer uzak değil!.. Olan bana oluyor. Dere tepe düz gidiyorum. Çayı geçiyor, kayaları dolanıyorum. Çalıları ayıra sıyıra yumurta arıyorum. Kuşlar haksız değil. Yazık, onların yumurtası olmazsa, kendini yeniden sürdürmesi mümkün olmuyor. Yumurtaları olmazsa, Horasan harcı da karılmıyor. Bu durumda, onun varolma çabasıyla, benim yapı kurma görevim çelişik. O kuş, ben insanım. Ve heyhat!.. İnsan çıkarı sözkonusu olanda çok acımasız.

Hırsım folluğunda olanın tamamını çekip alınca, n'eylesin? Herhalde yuvam burası değildi diye düşünse de.. tehlikeli bir yer sansa da haklı. Kim kendine, kendince tehlikesiz bir yer aramaz? Kekliklerin yumurtası küçük ya o da benim gibi kolaycı olduğundan.. ya yumurta kapıya geldiğinden pek bir ivecen uçup gidiyor, yuvadakinin tamamını alsam, üreyemezler. Böyle ikişer üçer alınca da işim aksıyor. Bir kümes yapsam da, sekiz on su kuşu tutsaklasam, daha kolay olmaz mı?" Yeni bir follukta dört yumurta vardı. "Bunu geç," dedi kendi kendine. "Dere yakın. Çevresi bodur çalıyla kaplı. Kuş da yumurta da bol!.. Ama, çayın başı da ucu da uzak. Uzaklara gidince duvara zaman kalmıyor. İlk devşirme aklımı başıma tez getirdi. Kolayına kaçıp bozduğum folluklar, bir daha kuşun da yumurtanın da yüzünü asla göremedi. Besbelli bu folluk yeni. Bu çalının dibini kaç kez yokladım. Kaç folluktan kaç yumurta çaldım, belirsiz. Bunu hiç görmediydim. Palazlardan biri anasından uzak kalmaya dayanamamış besbelli. Ne var ki, henüz yeterince yumurta bı-

rakmamış. Bırakır. Beşi altıyı bulanda ikisini üçünü alsam, farkına bile varmaz. Kuş aklı çetele tutacak değil a!.. Yeniden yumurtlar," diye kendini kısıtlaya kısıtlaya hemen her gün harcını karmış.. duvarını örmüştü.

Duvarlar boyunu aştığında kış bastırdı. Yağmurlar gözeye fayda etmedi. Ama, dere gürleşti. Dereler birleşti, çayı taşırdı. Kil çıkarma olanağı kalmadı. Kireç kuyusu ağzına dek suyla dolduğunda; "Harç bitti yapı paydos," diye dikildi. İvecen gereçlerini yıkadı, temizledi. Su ya da kendisinin sürüklediği tomruk ve kütüklerden düzgün mertekler kesmiş.. tavanlık tabanlık tahtalar biçmiş.. bir kaba sundurmada kurumaya bırakmıştı. Gereçlerini yanına yerleştirdi. "Bunu biraz daha büyütürsem, kışı hazırlıkla geçiririm," düşüncesiyle uygulamaya girişmesi bir oldu. Sundurmanın sırtını, azbiraz tıraşlayarak, duvar gibi yükselen bayıra dayamıştı. Önüyle yanlarına kuru bir duvar ördü. Üç yanda bıraktığı havalandırma mazgallarını köşelere değin uzattı... Duvar boyu düzeyinde yeli kesmiş.. mazgallar ışığı engellememişti. Yel bir mazgaldan giriyor.. tahtaların, kalasların, odunların üstünden dolanarak ötekinden çıkıyordu. Birkaç kez mazgala yükselerek sezgisini sınadı. Yanılmıyordu. Üstünü örttüğünde, hiçbir şey değişmeyecekti. Tavanın üstünü açtı... Döverle, mertekleri daha uzunlarıyla değiştirdi. Üstünü yeniden kütüklerle kapattı. Sundurmanın içinde iyice korunaklı koca bir iş alanı oluştu. Yağmur ıslatmaz, yel üşütmez olunca girişine dikildi. Yaptığını son kez denetlerken; "Her şeyin anası gereksinim, diyen ne güzel buyurmuş," dedi kendi kendine; "Gereksinim aklın bile anası. Tomruk çekmesem.. tahta biçmesem, sundurma aklımdan geçmezdi. Kümes yapmaya kalkışmasam, böyle bir işyeri düşününceye kışı miskin geçirecektim. Varolsun tavuklar. Kümesi de çatayım, yerine göre gider pazardan alırım," hevesiyle devindi.

Yağmur durdu. Gebe bulutlar loğusa hafifliğiyle yüksele yüksele dağı aştı. Güneş bütün ışınlarını yeryüzüne saçtı. Doğa hamamdan yeni çıkmış taze teni gibi buğulandı. Hava açar açmaz, sundurmada tahta biçmeyi bıraktı. Bıçağını biledi. Hayıtlığa seyirtti. Baş-

parmağından kalın, boyu belini aşkın pütürsüz dalları kesti. Kış dalların özsuyunu emmiş, her birini bir demir çubuğa döndürmüştü. Birkaç kez bükmeyi denedi. Esnek dal eğriliyor.. ama hemen doğruluyordu; "Aralamaya tavuğun gücü yetmez," güvenine erdi. Birazını ayırdı. Kalanı tek tek koltuğunun altına kıstırarak bir uçlarını yonttu. Dallar yontulunca avcı oku, cengâver mızraklarına benzedi. Kafes için ayırdıklarının uçlarını sivriltince kucakladı. İşliğe döndü. Çekicini aldı. Kesip sivrilttiği hayıt dallarını, köşelerden birinin duvarlarını birbirine bağlayacak biçimde, ikişer parmak aralıkla çaktı. Tam ortaya geldiğinde bir karış aralık bıraktı. Sırayı tamamlayınca, ayırdığı dalları önce dikey olarak ikiye böldü. Sonra her çubuğu ikiye ayırdı. Aralık bıraktığı yeri ıslak ve henüz esnek çubuklarla bir kafes gibi ördü. Kümesin önüyle kapısı hazırdı. İşliğe döndü. Göz kararıyla kütüklerden birini aldı. Bir iki sallayarak tarttı. Taş kadar ağırdı. Bıraktığı aralığa tıktı. Delik soluk alamaz oldu. Hiçbir yanından hiçbir aralık kalmamış, girip çıkmak olanaksızlaşmıştı. Ondan habersiz ne sansar girer, ne tavuk çıkabilirdi. "Yılan çıyana söz geçirmek zor!.. Bunca zamandır rastlamadım. Ama yiyeceği bir şey yoktu. Öğrenirse gelmez mi? Gelirse gelir," diye başını salladı. "Her canlı kısmetiyle gelir. N'eyleyelim, o da karnını doyurur gider," bağışıyla duvarların üstüne yatırdığı merteklerle çatıyı çattı. Biçtiği tahtaları hafif bir eğimle merteklerin üstüne yaydı. "Vakit olsaydı da, hazır kili bulmuşken tavan için kiremit.. duvar için tuğla döküp pişirseydim. Önce sundurmayla, kümesi.. sonra tekkenin tavanını örterdim," düşüncesiyle iki adım gerileyerek baktı. Düşündüğünden daha sağlam bir kümes ortaya çıktmıştı. "Yuvalarını yaptık," dedi sesli sesli; "Sıra içini doldurmaya geldi. Daha erken. Epeyce de dalım var. Her uca birer folluk örsem yeter mi?" sorusuyla işliğe döndü. Hayıt dallarını dörde böldü. Kuş yuvası gibi iki folluk ördü. Üst üste koyduğunda, dalların rengi kayboldu. Vurdu yattı.

Uyandığında karanlık sürüyordu. "Kapıya anca varırım," diye yokuşu tırmandı. Tepeye vardığında, tan ağardı ağaracaktı. Gözle-

rini oğarak doğuya baktı. Git gide yükselen dağın tepeleri ağarmaya başlamıştı. Başını dağ yoluna çevirince, yaklaşan kımıltıyı ayırdı. "Tam zamanında yola girdim," diye düşündü. "Koyak karanlık, gecikirim diyordum. Gecikmedim. Yürürsem kapıya onlardan önce varırım. Orada beklemekten burada beklemek yeğ," diye bir taşın üstüne çöndü. Kalabalık yaklaştı. Karanlığı çarık hışırtısıyla yara yara, yanından geçti. İkinci küme geçerken kalktı. Üçüncünün arasına karıştı. Bir yokuş çıktılar. Bir iniş indiler. Az gittiler uz gittiler. Dere tepe düz gittiler. Arkasına bakan bir uzunca yol gittiğini göre göre sura vardılar... Kapalı kapının önüne dertop yığıldılar.

Gün doğarken çan sesleri kulaklarında çınladı. Geçen gelişlerinde dolaştığı kent gözlerinde canlandı. Yamaçtan aşağıya kaskat kaskat dizilmiş, kırmızı kiremitli.. taş duvarlarına freskler işlenmiş.. temel üstü ahşap evler. Her mahallede bir azizin adını taşıyan kiliseler.. taşla tuğla karışımının anıtlaşmış ürünü taçkapısıyla Aya Yorgi.. kemer nakışlarında rengin, avlusuyla cemaat yeri mozayiklerinde yaratılışın bütün evreleriyle gözleri kamaştıran Aya Yani.. mavi İznik çinisiyle kaplanmış kulesi, göğü yerle buluşturan Aya Mariya... Eklentiliği belli çan kulesi, geçmişini ele veren.. geçme taş bloklarının bazılarına Kibele güneşi.. bazılarına Arinna simisi.. kapı eyvanına Davut yıldızı.. sövelerinin her birine tek tek haç işlenmiş.. hemen bütün zamanlarda dinlere tapınaklık ettiği belli Aya Sofiya... Vurduğunda kulakları zonklatan devasa çanıyla Aya Nikola... Çörtenlerinde aslanlar kükreyen Aya Pavlos... Kubbesi kurşunlu, renkli pencere camları güneşle aşık atan Aya Petrus'uyla, kentin yedi kilisesi de aynı anda sabahı selamlıyordu.

Sur kapısı kağnı tekeri gibi gıcırdayarak açıldı. Kimse dışarı çıkmadı. Ama dışarıda bekleyen kalabalık, oflaya puflaya, itişe kakışa içeri girdi. İtiş kakışa karıştı. Topluluğun içinde çarşıya ilerledi. Kentin pazarıydı. Herkesin alacağı, vereceği.. herkesin acelesi vardı. Kimse nesin, necisin soruşturmasına girişmedi. Kitlenin arasında evleri, kiliseleri aştı. Onlarla birlikte çarşıya ulaştı. Satıcılar pazara.. alı-

cılar arastalara dağıldı. Bir an çarşının ortasında tek başına kaldığını sandı. İki yanından yeni yeni dalgalar geçmeye başlayınca yürüdü. Tavuk pazarına gidecekti. Kuşağının içinde kesesini yokladı. Yeterince kuruşuyla mangırı vardı.

Tahıl loncasının önüne vardığında, şaşkınlıkla duraladı. Halkalanmış bir kalabalık birbirine yapışmış, sokağı kesmişti. Etten örülmüş, kıpırtısız devinisiz duvarın dibinde dikildi. Sonra merakı ağır bastı. Aralarına sokulamayınca, ayak parmaklarının üstünde yükseldi. Başını uzatır uzatmaz şaşkınlığından yontulaşmış insanlara döndü. Yükünün ağırlığı ilk bakışta belli bir eşek, yerde debeleniyor.. ya ıslak taşlarda ayağı kaymış.. ya yükün ağırlığına dayanamayıp yıkılmış, kalkmaya uğraşıyordu. İri yarı bir adam, destek olup kaldıracağına, öfkeden tepiniyor.. Allah yarattı demeden elindeki matrağı savuruyordu. İnen her sopa, Sinan'ın yüreğinde zonkladı. Küfesinin üstüne yıkılmış zavallı hayvan, sopa indikçe inliyor... debelendikçe kösülüyordu. Halkalanan kitle, âdeta nefes almaktan ürkerek hüzünle seyreyliyor.. hiçbirinin ağzından, engelleyecek tek söz çıkmıyordu.

Üçüncü sopa sanki onun başına indi. Sarsıldı. Sersemledi. İki elini iki kılıç gibi sıkışan halkanın içine daldırdı. Halka koptu. Yer açıldı. Boşlukta hayvan ve adamla baş başa kaldı. Bir adım daha attı. Adam;

— Kaltaban eşek!.. Şuncacık yükün altında yıkılmak nedir sana gösteririm, öfkesiyle hayvanı tekmeleyerek sopasını yeniden kaldırdı.

— Vurma, dedi Sinan. Kalabalığın dehşet soluğu yüzünü yaktı sanki. — Dur, yardım gerek, sözleriyle hayvana doğru yürüdü. — Adam öfkesini kusacak birini bulmanın şirretliğiyle daha bir tepinerek;

— Senden yardım isteyen oldu mu bre kaltaban?

— Oldu, dedi son derece dingin Sinan. Parmağıyla eşeği göstererek; — O istedi!..

— Öyle mi? Ne dedi?

— Düştüm dedi zavallı. Zulmedeceğine yardım eylese kalkarım.

— Bak hele sen, eşek dilinden de anlayan bir eşek varmış bu kentte.

— İnleyenin dilinden anlamaya insan olmak yeter, dedi bu kez de Sinan.

— Sen ne demektesin bire köşek? Ağzını kime çalmaktasın?

— Söz insana biliriz.

Kalabalık şallak mallak ilk kez çalkalandı. Hepsinin gözlerinde dehşetin yerini hayret almaya başlamıştı. Kimsenin bilip tanımadığı... Besbelli uzak diyarlardan gelmiş bu yoksul keşiş, imparatorun eskarklarından biri olmasın? Olur mu olur!.. Burası başkentken imparator, Kostantiniye'yi denetlemeye üç keşiş göndermişti. Şimdi de oradan buraya göndermiş olamaz mı? Olduysa zorba yandı. Olmadıysa, yoksul keşiş. Kimseden umulmaz bir cesaretle kentin yaka silktiği zorbanın önüne dikilmek kolay mı? Kişide ya cengâver, ya denetçi, ya da aziz yüreği olmak gerek. Bunda var ki, dikilmekle yetinmiyor. Bir de laf yetiştiriyor. Hemen herkesin içi sözlerini yineledi. Ama ne bir ağız açıldı. Ne bir parmak oynadı. Gözleri adamdan Sinan'a kaymasa, kitlenin hep birlikte donduğu sanılırdı.

— Hani hayvan dilini bilirdin?

— Bildiğimden yardıma sıvandım.

— Yükünden yüksünene yardım eden, onun encamını hak eder.

— Yüksündüğü belli mi? kuşkusuyla debelenen hayvana döndü.

— Belli, değil, tasası sana mı düştü, diyen adam Sinan'a hışımla bakarak sopasını kaldırdı. Kitlenin yüreği ağzına geldi. Bedeni kaskatı kesildi.

Adam dönmesini bekliyor olmalıydı. Tam yere eğileceği an, sopanın ıslığını duydu. Onca gözün göremediği bir hızla döndü. Başının ortasına inmek üzere olan sopayı tuttuğu gibi çekiverdi. Sopa adamın elinden kaydı. Korkunun faltaşı gibi açtığı gözlerine bata bata Sinan'ın avucunda ışıdı. Adam savurttuğu kolunun peşin-

den sendeledi. Sendeleyince iyice sersemledi. Bir kitlenin sevinçle kıpraşan gözlerine.. bir Sinan'ın elindeki sopaya baktı. Öfkesi büsbütün sıçramış halde tepinerek;

— Sana ne, azarıyla sopayı kapmaya uzandı.

Uzanır uzanmaz avucunda şaklayan sopa, Aya Nikola kilisesinin büyük çanı, çarşının ortasına düşmüş gibi çınladı. Kalabalık yılgı içinde dalgalandı. Eşeği döven adam kolu yerinden kopmuşcasına yalpalayarak;

— Sen şimdi görürsün, diye ayrışan kalabalığın arasından fırladı.

Kalabalık ağzı açık adamın ardından bakarken Sinan, debelenmesini sürdüren hayvanı yükten kurtardı. Hafifleyen eşek, o an yardıma gereksinmeden kalktı. Sinan başını okşarken, olağanüstü güzel gözlerinden akan yaşı gördü. Parmaklarıyla sildiği an, koluna bir kol yapıştı. Gözucuyla baktığında buğday tacirinin kaygı ablağı yüzü gözbebeklerine doldu. Adam bir yandan çekiştirirken, bir yandan söyleniyordu.

— N'ettin bre sefil keşiş? Durduk yerde çamuru üstüne sıçrattın.

— Adam zavallı hayvanı öldüresiye dövüyordu!..

— Bulaşmasan öldürürdü de!.. Bu kaçıncı!..

— O yüzden mi seyreylediniz? Yazık!..

— Azbiraz daha oyalanırsan, sana yazık olacak. Git şu buğday yığının arkasında bir yere gömül. Bu zorba, kale komutanının aşçısıdır. Nerdeyse yalınkılıç korumalarla sökün eder. Ve eşekte söndüremediği öcü senden alır, diye iteledikten sonra; — Bunca insanın neden halka olup seyreylediğini anladın mı şimdi?

— He!.. dedi ayak direyerek. Sonra elindeki sopaya baktı. — He çok bir iyi anladım!.. Ama herif fırladı gitti. Zavallı eşekceğiz de, taşıyamadığı yükü de meydanda kaldı. Hele sahibi gelsin bir tamam teslim eyleyelim!..

— Bre yoksul!.. Sen galiba ne dediğimi duymadın. Esnafla tüccardan alınmış haraçla, kösnül bir eşeği teslim eyleyeceksin diye, ca-

nını pazara sürmektesin. Azbiraz daha oyalanırsan bir tamam teslimin ne olacağını görürsün.

— Emanet sayılır. Teslim eylemeden olmaz.

— Hay Allah, diye yeniden itekledi adam; — Dilimizi mi bilmemektesin, laftan mı anlamamaktasın? Hay ağzı kara, yırtık çakşırdan çıkar gibi fışkırıncaya burada hiç insan yok muydu? Vardıysa elleri armut mu topluyordu? Bir Allahın kulu çıkıp neden dur, etme, yazıktır demedi? Demediyse, o azgın zorbaya söz anlatmanın, deveye hendek atlatmaktan zor olduğunu bildiğinden demedi.

Lafını bitirmesine kalmadı. Bir kamçı şakladı. Dingin havada ıslık çalarak uzayan dili, şimşek hızında Sinan'ın kafasına yaklaştı. Başını eğerek savuşturmasa, suratı paralanırdı. Boşa giden kamçı, oklanmış bir kuş gibi pörsüdü. Sallana sallana dönerken yakaladı. Ucunu eline dolamasıyla çekmesi bir oldu.

Adam kamçının bileziğini bileğine geçirmişti. Boş bulundu. İlkin kolu uzadı. Kaykılmasına fırsat kalmadan eyerden koptu. Dalı silkelenmiş olgun bir armut gibi pat diye, yere düştü. Kalabalık yeniden dehşetlere garkoldu!.. Yılgıyı aşan bir ürküyle ilkin dertop büzüldü. Her biri adam üstlerine düşmüş gibi büküldü. Hemen ardından olacakların kaygısıyla yelin üflediği su misali kabardı. İçlerinde derin bir haset ve beğeni çiçeklendi. Bir kişi.. bir insan, zulme karşı çıkmış.. at üstünde pusatlı bir korumayı atık yağ gibi yere yaymıştı. Yüreklerinde ürkü.. gözlerinde alkışla dalgalanıp sıkıştılar. Sinan sopayı bıraktığı eline kamçıyı almış.. ayaklarını açarak dikilmişti. Sıkışan halka genişledi. Birden âdemejderhasına dönen kılıksız keşiş, alana sığmaz olmuştu. Kalabalığın meddah fuçusu gibi açılıp büzülmesi, pazardaki herkesin merakını uyandırdı. Çarşı kaynaştı. Olağanüstü bir seyir yakalama kıvancı, insan seline dönüştü, lonca meydanını bastı. Kitle sıkıştı. Saflar katlandı. Sokak boynunu çarpıtarak.. omuzunu sarkıtarak.. ağaca tırmanarak.. ayak parmaklarının üstünde yükselerek.. aradan bir küçük kovuk arayarak, bularak.. yerlere yatarak seyreylemek isteyenlerle doldu.

Attan düşen ilkin sıkışan kitlenin ayaklarını gördü. Azbiraz doğruldu. Çakşırla dolak arasında kararmış dizlerini... Önce emekledi. Sonra çöndü. O doğrulurken, at üstündeki kaykıldı. Bir eli yularda, kılıcını çekti. Kınından şorlayan kılıç, havada ışıladığı an kamçı kılıca dolandı. Korumanın elinden kaydı, Sinan'ın elinde parladı. Kitlenin gözleri kamaştı. Kaç yılın öcü, Sinan'ın elinde ışılayan kılıcın ucunda menevişlendi. Derin bir soluğu kabartan devini, daralan halkaya dönüştü. Halka devindi. Anıtlardan bir duvar gibi korumaların üstüne yürüdü. Doğrularak atının yularını arayan da.. at üstünde kostaklanan da.. eşeği acımasızca sopalayan da, dehşete düştü. Kitlenin ayak sesleri yüreklerinde gümbürdedi. Korkulu gözlerle adım adım yaklaşan kitleye bakar bakmaz, attaki atında.. yerdeki atı ardında.. eşeği döven ikisinin de önünde, sokağın açık ağzına seyirtti. Bir anda üçü de gözden yitti.

Az önce Sinan'ı saklamaya uğraşan buğday taciri, yeniden koluna yapıştı;

— Rab İsa senden razı olsun yüce keşiş. Bin alkış sana!..

— Alkış... Alkış!.. diye kükredi kitle.

— Başımızdaki belayı aldın, kendi başına sardın. Bu acımasızlar, şimdi kaçtılar. Ama ettiğini yanına korlarsa, kentli gözünde hiçbir saygınlıkları kalmaz. Daha kalabalık gelmeden buralardan uzaklaşsan iyi olur.

— Uzaklaş uzaklaş!..

— Biz bir şey görmedik... Bir şey duymadık... Hiçbir şey söylemeyiz.

— Duymadık, görmedik, söylemeyiz.

— A'a!.. dedi Sinan; — Hayvanla yükünü teslim eylemeden olmaz.

— Hayvanı öldürecekti. Hepimiz tanığız.

— Tanığız.

— Bırakıp gittiğine göre, senindir.

— Senindir.

— Yüküne gelince, küfeleri doldururken tek mangır vermedi. Hepsi zoralım.

— Zoralım!..

— Onlara haram eylediydik. Sana helal-i hoş olsun.

— Helal olsun!.. Helal olsun!..

— Şimdi yükle yükünü, al eşeğini, çık git kaleden, dediği an, Aya Yorgi'nin papazı, kalabalığın arasından fırladı. Sinan'ın koluna yapıştı.

— Dur, böyle bir başına gidersen pusuya düşersin. Pusu sana kâr etmez gördüğümüz. Ama bir yerin incinirse, biz inciniriz. Hele bekle işini bitirmiş çiftçiler vardı. Eşeği onlar sürsün, dedikten sonra cüppesini sırtından çıkardı. Sinan'a giydirirken; — Sen aralarına katıl. Daha kendilerine gelmeden kaleden çıkarsan, ardına düşemezler. Bizim de içimiz rahat olur. Bütün korumalar atlanıp geldiğinde gitti diyebiliriz. Yoksa ahali canlandı. Çarşıyı kan götürür. Rab İsa hakkı için bizi üşendirme.

Kitle bir ağızdan;

— Üşendirme... Üşendirme, çığrışmasıyla, Sinan'ın indirdiğini sarmaya girişti.

Sinan bir elinde ışılayan kılıca, bir öteki elindeki kamçıya, bir eşeğin yularına baktı. Tanığı çoktu. Acımasız herif şimdiye kaç kez, kaç eşeği döve döve öldürmüş.. esnafla tacirlerin yüreğine korku salmıştı. Üstelik canın kurtarana ait olması yasaydı. Bıraksa öldüreceği kesindi. Kılıçla kamçıyı yere bıraktı. Başını sallayarak yuları tuttu. Küfelere sarıldıkları an, iki eliyle bastırdı;

— Can kurtaranındır!.. Kabul. Harcayana vermek günah!.. Tamam!.. Ama malda haram var. Gırtlağımdan geçmez!.. Herkes verdiğini alsın!..

— İstemezük!.. Kırma bizi. Korkumuzu yendin. Can verdin. Zorla verdiğimizi aldık kabul ettik. Gönülle verdiğimiz de sana afiyet bal olsun!..

— Hakkınızı helal edin.

— Helal-i hoş olsun.

— Ben birkaç tavukla, azbiraz tohumluk almaya gelmiştim, dedi boynunu bükerek.

Papaz kitleye baktı. Kalabalığın arasından biri çıktı;

— Ben tavukçuyum. Kaç tane gerek?

— Beş tavuk bir horoz yeterdi.

— Yolun ne yana?

— Dağa doğru!..

— Sen çiftçilere katıl çık, beni dağ sapakta bekle. Beş anaçla, güneşin sussun diye doğduğu bir horoz buyruğunda olacak, der demez papaz,

— Sen harmaniyeye bürün, kalabalığın arasında çık. Ben tohumluğu eriştiririm, dedi.

Sinan tavukçuya döndü;

— Borcumu demedin?

— Borçluya borç sorulur mu hey keşiş? Sana canım feda!..

— Olmaz!.. Satıcıdan ederi ödenmeden alınmaz.

— Hele sen sağ esen kaleden çık. Sapakta buluşalım. Helallaşırız.

— Sağol, dedi o zaman Sinan. Devinen kitlenin arasına karıştı.

YİRMİ

Saklambaç oynuyorlardı.

Tuğrul, avludaki dut ağacına kapanmış, sesinin var gücüyle bağıra bağıra, bir, iki, üç diye saymaya başlamıştı. Çağrı şaşırtmaca vermek amacıyla ayaklarını sürüye sürüye ahırlara doğru koştu. Yarı yolda birden döndü. Parmaklarının ucuna basarak, konağın kapısından süzüldü. Kapının arkasındaki daracık boşluğa sindi. Tuğrul yirmi, diye bağırdıktan sonra başını kolunun üstünden aldı. Gözlerini açarak; "Önüm arkam, sağım solum sobe... Saklanmayan ebe," dedikten sonra ahırlara yöneldi.

Akası her saklambaçta, ahırlardan birine dalardı. Oraları saklambaç için biçilmiş kaftandı sanki. Ahır dışında saklandığı yerleri ezbere biliyordu... Ahır bir iki olsa, yine tez bulurdu. Çok olduğundan şaşırıyordu. Acaba baştakine mi, sondakine mi saklandı, sezmek için görmek gerekiyordu. Sıkıysa gözünü birazcık aç. Anında "hilebaz" diye bağırmaya başlar, konağı adamın başına yıkardı. Tilkiden kurnaz, parstan hızlı Çağrı bu; nereye, ne zaman, nasıl gizlendiği belli mi olur? Bir bakarsın en baştakine dalmış... Bir bakarsın ortadakilerden birine ya da en sondakine.

Hızlı saydıysa, genellikle en baştakine... Yavaş saydı ya da sayıları şaşırdı da, ona zaman sağladıysa, en sondakine siner... O bakına bakına kapısına gelir gelmez, kafesinin kapısı açılmış kuş gibi fırlar... Dönünceye kadar duta erişip sobelerdi. Vakti biraz daha fazlaysa hereğe tırmanır, samanların içine gömülürdü. Öyle yaptı mı,

işin yoksa ara gayri. Günışığından gözlerini kırpıştıra kırpıştıra gireceksin. Gözlerini karanlığa alıştıracaksın. Sabırla dikilip soludukça samanların uçuşmasını bekleyeceksin. Dahası uçuşan samanları görecek, yerini belirleyeceksin. "Gördüm," demen kâr etmez. Bacağı, kolu neresi gelirse yakalayacaksın. Ondan önce merdiveni inecek, ondan önce duta varacaksın!.. Olasız!..

Çok hızlı saydı da zamanı darsa, ilk ahırdaki atların arasına sıkışır.. gölgesi kapıda belirir belirmez, ya sülük gibi bir atın sağrısına yapışır.. ya boylu boyunca birinin üstüne sıvaşır. Görebilirse keh keh gülerek; "Ya bir kene gördüm, şu atın kıçında!.. Ya kaltak buldum yağır sırtında," diye bağırarak koşar, inip yetişinceye sobelerdi. Samana gömüldüğünde işi zordu. Ahırlar karanlıktı. Günışığından giren, körleşiyordu. İçerdeki için daha kapıya varmadan gölgesinin mertek gibi gözüne girmesi işten değildi. Çoğun o yüzden, daha o gözlerini oğuştururken Çağrı fırlar.. kocaman adımlarıyla duta varıp ondan önce sobelerdi.

"Bu gene ahırlara gitti. Gözümle görmedim. Ama kulağımla işittim. O yana koştu," kararıyla ahırlara yöneldi. Kedi adımlarıyla ilerlemekteyken; "Tüh!.." diye hayıflandı. "On ikiden sonra, on üçü unuttum. Anımsayıncaya çok zaman geçti. Bir daha unutmamak için ağır ağır saydım. Vakti boldu. Fark ettiyse gene ahırın birinde hereğe tırmanmıştır. O büyük. Dürter dürtmez yerinden fırlıyor. Beni samana atıp pat diye herekten aşağı atlıyor... Benceğiz tavuk gibi zıplaya zıplaya ininceye duta varıyor. Hadi bakalım, Tuğrul yine ebe!.. Eh sobeleyemedik!.. Ebelik ödev. Ama o tepeden baka baka kostaklanması yok mu? İçim içimi yiyor!..

Dedemin hep yinelediği gibi; 'Elden ne gelir? Oyun bu, baskın basanın!..' Tamam!.. Basıldık. Ebeyiz!.. Kostaklanmasa olmaz mı? 'Olmazmış!.. Ganimet basanın, caka kazananın hakkıymış!..' Olmaz olası!.. Acep şimdi nerde? Ahırlara doğru koştuydu. İlk ahırdaysa iyi!.. En sonuncuya varabildiyse işimiz iş!.. Ben onu nasıl bulacağım?" sorusuyla duraksadı. "Hele dur Tuğrul oğlan!.. Akanı bilmez misin? Hilebazın önde gidenidir. Ahır yönünde pat pat koş-

tuğuna göre, şaşırtmaca veriyor. Yarı yolda ayak sesi kesildi. Mutlaka bir hile düşünmüştür. Ben ahırlarda avara kasnak dolanırken o buralarda bir yerden püsküreceek... Kostaklana kostaklana beni yeniden ebeliğe dikecek. Yağma yok Çağrı aka!.. Kedi balı bir kez yer. Nereye sindinse çıkıncaya duta yakın beklerim. Bu kez de ben seni sobelerim, gör bak!.. O zaman da bir kızar ki akam!.. Oh canıma deysin!.." kararıyla fazla uzaklaşmadan çevreyi gözlemeye, sessiz adımlarla dutun çevresinde dolanmaya başladı.

Çağrı kardeşine şaşırtmaca vermekten kıvançlı.. aldattığından güvenliydi. İlkin yönü iyice belirlesin diye çarıklarını yere vura vura ahırlara doğru koşmuş.. yarı yolda ayaklarının ucuna basa basa, bir yarım halka çizerek kapının ardına sinmişti. "Burası ilk," diye düşündü. "Şimdiye hiç sinmedim. Aklına bile gelmez. O ahıra girer girmez, fırlarım. Nereye gizlendiğimi bile bilemez." Tuğrul'un ayak sesleri ahırlara doğru uzaklaşıyordu. Tam yerinden fırlayacağı an, yaklaşan adımlarla irkildi. "Ülen yoksa bildi mi?" kaygısıyla büzüldü; "Bilmesi olasız," güveniyle kasıldı. "Tam şaşırtmaca verdim. O beni ahırlarda arar. Ama kapanır gibi yapıp baktı gördüyse," kaygısıyla kösüldü. "O zaman bilir. Tuğrul bu!.. Gözü kapalıymış gibi yapar, kirpiklerinin arasından adamın burnundaki sümüğü görür. O ne hilebazdır o!.. Ben de şaşırttım, diyorum. Herif iki göz, izimi sürmüş. Şimdi eliyle koymuş gibi bulur. Bulursa kostaklana kostaklana, Kapı ardındaki bala!.. Hadi çık da yakala, diye bir koşu tutturur. Mümkün değil sobeleyemem. Hile bu!.. Kandırmaca. Hele beni bir bulsun, mızmak neymiş gösterirm ben ona," diye kendini tuttu. Görür görmez fırlamak üzere büzüldüğü an, dedesinin sesiyle irkildi;

— Gelin, diyordu Selçuk Han.

Sessizliğin ortasında, içi acıdı. "Oğluma yaraşır, yiğit bir kızmış. Bilece vuruşurken gencecik erini yitirdi. O günden beri oğullarına kanat gerdi," düşüncesiyle aldıkları haberi.. duyar duymaz, bir ananın devinisini yeniden yaşadı.

Belecek Hatun, metin bir cengâverdi. Mikâil'inin Buğra Han pususunda yittiğini öğrenince, irkilmiş.. inanmaz inanmaz Selçuk'un yüzüne bakmıştı. "Öyle ne kadar kaldıydı? Uzun bir zaman!.. Yüzünü yırtacak, saçını yolacak, kendini yere atacak diye, kaygılar içinde nasıl beklemiştim. Oysa o, pençesi yüreğinde donmuş, kaskatı kalakalmıştı. Sanki yayla dönüşü terk eylenmiş Türkmen yaşlısı gibi ölümü beklemişti. Ne var ki, ölenle ölünmüyor. Durum içine sinende, her yanını alevler basmış.. ve gözlerinden şorlayan yaşlar yangını söndürmek istercesine çenesine ulaşmıştı. İşte o an, Selçuk'u pek şaşırtan bir şey oldu. Tam aklından geçeni, yüzüne diyeceği an, civelek civan misali birden zıpladı... Selçuk depreninceye, ahıra vardı. Doru kısrağı eğerledi. Selçuk o atlanırken ancak ahıra girebildi.

Eşi at üstünde fırlayıp çıkınca, afalladı. Sonra birden yapılması gerekeni işlediği buluncuyla, o da atlandı. Kır at, avluda yel oldu esti. Doru kısrağı, kale kapısından çıkarken yakaladı. Hatunla Han, soylu atlarının burun buruna yarışında çöle girdiler. Ordugâha Arslan Yabgu'yla birlikte vardılar. Mikâil'i bilece gömüp bilece toprağına at sürdüler. Çiçek'in diretmesi kâr etmedi. Kaptıkları gibi, konağa getirdiler. Doğru çocukların odasına saldılar. Öpüp koklaması, yuyup paklaması, eksiğini gidermedi. Ama acısını avuttu.

"Avuttu mu acaba?" sorusuna; "Babam ne zaman gelecek?" dediklerinde içime kan oturuyor. Kimbilir oncağızım ne hale geliyordur. Çocuk avutmak.. hele yüreği yaralı için kendini avutmaktan zordur. Cengâver yetiştiren ana baba, acıya katlanmak zorunda. Gidip dönmemek, gelip bulmamak yazgı!.. Ama gencecik insan, bulduğu sevdayı yitirirse neyler? Yiğit kızmış!.. Neylediğini hiç belli etmedi. Evlat acısını unutturmak, kendininkini eklememek için kendini paralıyor. Kimbilir içinde ne fırtınalar, boralar esiyordur?"

Esiyordu.

Oyuna giderlerken Tuğrul; "Ana babam dönmeyecek değil mi?" demişti de, elleri kucağında telli telli bakmış.. Çağrı kardeşini çekip götürmese, üstlerine kapanıp hüngür hüngür ağlayacaktı. On-

lar gidince, gözyaşlarıyla başbaşa kaldı. Dizlerinin üstüne çöktü. "Günler haftalara.. haftalar aylara ulandı. Hiçbir sorularına, şu gün, şu zamanda diyemedim. Çocuklar büyüklerden gerçekçi. Olanı çok daha çabuk kabulleniyorlar. Günler geçtikçe sorguları seyrekleşiyor, diyordum. Oyunları daha bir yoğunlaşıyordu. Bir sabah, çobanlarla yaylağa gitmek istediler. Her zaman; 'Gözönünden ayrılmayın,' diye çatınan Belecek Ana, benimle aynı anda olurlandı. Besbelli, o da benim gibi, öksüzlüğün tavsadığını sanmıştı.

Hey gidi Belecek Ana!..

Onlar gider gitmez, kolumdan tuttuğu gibi odasına sürüklemiş;

— Baka güzel kızım, diye lafa girişmişti. — Şimdi yaran taze, çocuklar küçük, acın derin. Her söz anlamsız... Her iş değersiz!.. Oğulllarına sağ esen kavuştun. İçinden obana gitmek geçiyorsa, et tırnaktan ayrılmaz. Ayrılmamalı!.. Dilersen çocuklarını da, kalıtını, çeyizini de alır, boyuna varıp obanı kurarsın. Şimdilik onlar sana yeter. Ama ister var git, ister dur kal!.. Bu şimdi konuşulacak laf mı desen de sözümü belleğine yaz!.. Yetmediği zaman olur da, bir yiğit gereksinimi duyarsan, sakınma. Oğlum sayende pek bir mutluydu... Mutlu kılanın mutluluğu sürmeli. Sürdürmek hakkın!.. Yaşıyorsak yarım kalana ağıt yakmak yerine, tamamlamayı öğrenmeliyiz. Eğer yarana melhem, derdine derman, yalnızlığına yoldaş bulduğuna inanırsan, sakınma. Nerede olursan ol, sevincini paylaşmak analık borcumdur.

— Sağol ana can!.. Mikâil Arslan'a basıldığımdan beri obam bura, sevincim burada, diye boynuna sarılmaktan öte neyleyebilirdim? Sımsıkı, sımsıcak kucaklandığımı ayırır ayırmaz içimin bütün düğümleri çözülmüş, gözünün bütün muslukları açılmıştı. Ve Mikâil'i yitirdiğimden beri ilk kez, başımı Belecek'in göğsüne gömerek, hüngür hüngür, kana kana ağladıydım.

Başımı kaldırdığımda, Belecek'in yaşları şıp şıp damlayarak benimkilere karıştı. Daha bir sarıldık. Birbirimizin içine girercesine daha bir sokulduk. Gözlerimizi silmeye ikimizin de eli varmadıydı. Öy-

le ne kadar kaldık... O zaman içinde kim ne yaptı, ne dedi? Hiçbir zaman bilemedim. Neden sonra;

— Sağol anam, diye mendilimle hem onun hem kendi, gözlerimi sildiydim.

Ve gün günden büyüyen oğullarının telaşı.. gün günden soğuyan yaramın kabuğu, o odada konuşulanların üstüne kapkalın bir yorgan örttüydü. Öyle sanmışım. Tuğrul'un sorusu yüreğime hançer gibi saplandı," diye dizüstü çökmüş, teni, yeniden saçı dibinden tırnaklarının ucuna ateşlere düşmüştü.

Dokularının her biri çimdiklenmişcesine sızlıyordu. O an, aklının bucurgadı yeniden kıvranmaya başladı; "Bilece gitmeliydim. Safım gerideyse gam mı? Daha atak, daha atik, daha çevik olunamaz? Yarıp geçilemez, ardından yetilemez miydi? İki âdemejderhasıyla cenkleşmek nedir? Tut ki kötüsü geldi, can tenden uçtu. Böyle özlem hüznüne ağlayacağına, sen önden yiter, ağıtını ona yaktırırdın. Öcümü aldım, deme!.. Yiğitini kaçırdıktan sonra üst geldiğine göre, er davranabilirdin. Üşendin. Suçlusun. Öç yaranı soğutacağına, suçunu artırmakta değil mi? Onu bir başına tilki inine salacağına ölseydin, bu gamı çekmezdin. Gitti yiğidin!.." yakınması yinelendi.

O ne zaman aklına düşse, aynı suçluluk duygusu bastırıyor. Bedeni azbiraz soğur soğumaz oğullarını anımsıyor.. Türkmen dayancına şaşa şaşa onların ardı sıra koşunuyordu. Varı yoğu Çağrı'yla Tuğrul'du... Onlara her bakışında, Belecek'in uyarısı taptaze yenileniyordu. "Teşne miyim ne?" kuşkusuyla içinin içini sorguladı. "A'a," dedi sesli sesli. Sesinden ürktü. Çevresine bakındı. Düşüncesiyle baş başaydı.

"Bir ara, onları da alıp gitmeyi düşündüydüm," diye sürdürdü. "Mikâil öncesine dönmeyi yüreğim kaldırmadığından tez vazgeçmedim mi? O Yesi'de doğmuş, buraya beşiğinde gelmişti. Yaşamının bütün izleri bir burada, bir de çöldeki karargâhta. Çağrı da, Tuğrul da hıh demiş, babasının burnundan düşmüş. Oradan ora-

ya seyirttikçe, onu anıştırıyor. Yiten mutluluğumu aynıyla olmasa da, sanki yeniden yaşatıyorlar.

Dört oğlana karşı hiç kızları olmayan Belecek Ana'yla, Selçuk Han özlemlerini bende gideriyor... İyi de ediyorlar. Belecek Ana çakşır mintan dikse... Selçuk Han geleneğe uygun ata bindirse, ona danışmadan giydirmez, bindirmezler. O yüzden yine yüksünmemiş besbelli. Bir şey dileyecek ki, kapıma varıp danışma gereği duymuş. Seslenen o olmalı," diye toparlanırken biraz daha yüksek;

— Gelin nerdesin, sorusuyla, düşünce sandığını hızla kapayıp yerinden fırladı.

İçerden önce bir hışırtı geldi. Ardından anasının telaşlı ayak sesleri duyuldu. Yaklaştı, yaklaştı eşikte durdu. Hafifçe kapıya yaslandı. Çağrı'nın nefesi kesildi. Omuzunda bir sızı duydu. "Of!.." bile diyemeden, biraz daha büzüldü.

— Buyur Han babam, diye koşan Çiçek kapı ardındaki oğlunu görmeden eşiğe dikildi: — Yettim!.. Bir emrin mi var?

— Senden bir şey dileyecektim.

— Buyur!..

— İznin olursa, der demez çevresine bakındı; "Oğlanlar birer ateş topu. Maşaallah ikisi de pek bir güçlü. Kaçar ya da kovalarken, yollarına çıkmaya gör. Değdikleri yerim alaza kesiyor... Bir zaman her bir yerim sızım sızım sızlıyor. Tam geçti derken bir yel daha esiyor. Bir topuz daha çarpıyor. Düşmesen de sendeliyorsun. Bana da geline de alkış!.. Torunların pek bir iyi bakılıyor. Yalnız sen sen ol, kendini bir sağlamca tut. Gücüm kuvvetim yerinde. Yapayalnızım ıssızlığın içinde filan deme!.. Veletler sansar gibi. Ne zaman nerde bitecekleri hiç belli olmuyor. Hele ortalıkta görünmüyorlarsa, en yakınında oldukları andır," düşüncesiyle, Belecek'i yinelediğinin ayırdına vardı. Birkez daha sağa sola bakındı. Hiçbir kıpırtı, hiçbir belirti yoktu. Ona karşın önlemi elden bırakmadı. İkircimli ikircimli;

— Yarın ava gideceğim. İznin olursa, Çağrı'yı da götüreyim, diyorum, diye fısıldadı.

Çağrı az daha; "Yaşasın!.." diye dışarı fırlayacaktı.

Birden; "Anam olur demedi ki," burukluğuyla kösüldü. Yüreğinin kütürtüsü kulaklarında zonkladı. Eli ayağı uyuştu. Bütün dokuları tir tir titredi. Kendini ele vermek korkusu, sevincinde tükendi. Anasının ağzı mühürlenmese, saklambacı unutacaktı. "Bu Çiçek Hatun, Mikâil Yabgu'yu basmış bir cengâver. Kafasının içinde kuyruğu kuyruğa değmeyen kırk tilki dolaşmasa, babama basılır mıydı? Besbelli acımış. Yoksa mutlaka basar, vargit yoluna basık oğlan deyiverirdi. Belecek ninem ne dediydi, soy soylar, boy boylarken: "Kızla kızanın gönlü bitişmişse, basan basılan belirsizdir." Dedem; "Olur mu?" diye atılmıştı hemen; "Bir güleş varsa, ülüşü de olacak. İllâ biri yenecek, biri yenilecek. Her ikisi de bunu bilecek. İstesen beni basmaz mıydın Belecek Bayan. Cıdamı pençemden çekip aldığında sangı bengi olmuştum. Derdim basılmak değildi. Çek git oğlan deyivermenden korkuyordum." "Hani gönüllü olmasam, derdim de!.." deyince de, Selçuk Han hatunun sırtını tıpışlamış; "Demediğine ne iyi ettin," deyip çıkmıştı. Anası ninesinden geri kalır biri değildi ki!.. Ya şimdi tutar da; "erken değil mi han babam, deyiverirse!.. Der mi der. İşte o zaman bütün hevesim güme gider," düşüncesiyle büsbütün büzüldü.

Anası onu da dedesini de çok bekletmedi;

— İzin senin han babam!.. Sence vakteriştiyse, gecikmesin, fısıltısı kulaklarında mehter kösünden artık gümbürdedi. Eliyle ağzını kapamasa, sessiz kalamayacaktı.

— Sağol kızım!.. İznine bereket. Nice zahmetse, sabaha hazır eder misin?

— Hay hay!..

— İyi, hazırlanınca alırım, fısıltısıyla sesler kesildi.

Anası odasına girinceye kendini zor tuttu. O gözden yiter yitmez kapının ardından fışkırdı. Eşikten atladı, merdivenin dibine düştü. Soylu bir kulun gibi zıplaya zıplaya dutun dibine geldi. Yerinde duramıyordu. Bir şeyler yapma coşkusuyla kardeşini aramaya çık-

tı. Ahırın kapısından hızla girdi. Tuğrul herek merdiveninin son basamağına inmişti. Ayaklarının dibine uzanan kısa gölgeden, Çağrı'nın kapı ağzına dikildiğini bildi. Görmemiş gibi sinsi sinsi hereğin altına, merdivenin arkasına baktı. Başını kaldırmadan tavlalara.. atların sağrılarına, toynaklarına, üst üste yığılmış koşumların arkasına bakarak geri geri yaklaştı. Yanına yaklaşınca şimşek hızıyla döndü. Ok gibi yanından geçti. Akası yetişmeden; "Sobe!.." diye sesinin en yüksek perdesiyle bağırarak duta el vurdu.

Çağrı, merdiven başından kaplumbağa gibi gelen kardeşinin, yanında tavşan kesilmesine aldırmadı. Ağır adımlarla dutun yanına geldi;

— Alkış!.. dedi dingin dingin. — Sobeledin. Ebe benim hadi saklan!..

Tuğrul saklanmayı unutmuş, şaşkınlıkla Çağrı'ya bakıyordu. Her zaman her konuda mızan akası, bu kez hemen kabullenmişti. "Bir hile düşünüyor olmalı. Mutlaka bana bir oyun edecek. Edeceği kesin de, ne? Şimdi bir de Hudadiye çığırtkanı Keleş Hafız gibi, mımıy sayarsa, bil ki saklandığın yerde seni bırakıp gidecek. Gayrı geceler misin, sabahlar mısın, anan bilir. Dur yahu, pek bir durgun, pek bir dingindi. Yoksa akalık mı etmekte? Kardeşim sevinsin diye mi hemen ebeliğe soyundu? Ya dağlarda bir kurt öldü. Ya akamın başına bir koca taş düştü!.. Oyunda akalık var mı? Var olmaya var da, Çağrı akaya göre değil. Onun kuralı açık. Kim kimi basarsa, hak onun. Bunu bana öğreten o. Öyleyse neden birdenbire kösüldü? Neden hemen oluru bastı? Var bir bit yeniği bunun altında. Aman derim sana Tuğrul. Aman derim, gözünü kulağını dört aç. Cengâver Çağrı, inadını kırdı mı, esaslı bir pusu kurmuş.. kurtulmasız bir tuzak hazırlamıştır. Tuzağına düştün mü? Yandın!.. Gayrı isteği karşılanmadan ne kendin kurtulursun, ne o tutup çıkarır," diye aranırken, Çağrı'nın "on beş" diye bağırdığını duydu. Can havliyle kendini ahıra attı. Zıpladı tavlanın içine girdi. Babasının kır kısrağı yemine ortak görmenin öfkesiyle kişnedi. Hemen burnunu, akması-

nı öperek, yelesini sağrısını okşayarak yatıştırmaya uğraştı. Ama at bir kere sinirlenmişti. Eşinip kişnemesini sürdürdü.

Çağrı, Tuğrul'un ahıra doğru koştuğunu ayak seslerinden anlamıştı. Ama hürp diye varıp basmak gelmiyordu içinden. Duyduğuyla birden büyümüş.. kardeşine yenilmeyi bağış gibi görmeye.. ve bağışı sevmeye başlamıştı. İçinin şimdiye hiç bilmediği bir yerinde rübabaplar çalıyor.. kulaklarında "Dedem beni ava götürecek," ezgisi yineleniyor.. her yinelenişte biraz daha büyüyordu. "Ben bunu sabaha nasıl saklarım?" sorusu; "Dedem beni ava götürecek," mayasıyla daha bir kabarıyor, demirci balyozuna dönen yüreği, göğüs kafesinde davullar çalıyordu. Bu çarpıntı olmasa, yatışacak, her bir şeyi yeni baştan yerli yerine oturtacaktı. Dedesinin sesiyle anasının izni kulaklarında çınladıkça, çarpıntıdan kurtulması mümkün değildi. Kendi kendisiyle uğraşınca oyunu unuttu. Bir ara dutun dibine oturarak yüzünü ovdu. Gözlerini oğuşturdu. Sonra kendini zorla kaldırdı. Ağır ağır ahıra yürüdü.

Tuğrul yemlikte bunalmıştı. "Noldu buna?" sorusuyla kıpırdandı. Kır kısrak daha bir sinirlendi. Eşindi, tepindi, uzun uzun kişnedi. Sonunda dayanamadı Tuğrul. Kısrağın yelesine sarılarak yemlikten atladı. Çağrı aheste aheste ahır kapısına gelmek üzereydi. Gölgesi içeri dalar dalmaz kısrak kişnedi. Tuğrul kapıdan fırladı. Çağrı bir ata, bir Tuğrul'a bakıyordu. Ama Tuğrul'un duraksamaya vakti yoktu. Akasına çarptığı gibi kapıdan fırladı. Dutun dibine birlikte vardılar. Tuğrul daha atik davrandı. Çağrı yine sesini çıkarmayınca;

— Sayrı mayrı mısın aka? diye sormaktan kendini alamadı Tuğrul.

— A'a!.. Hiçbi şeyciğim yok. Dedem beni ava götürecek de!..

Tuğrul duyduğu bu haberle sendeledi. Önceden sobelemese, ebe dururdu.

— Ne? Bizi ava mı götürecek?

— Bizi değil!.. Beni götürecek.

— Benim başım kel mi?

— A'a!.. Yaşın kel.

— Hadi ordan!.. Ben şimdi dedeme varıp sorarım.

— Hiçbir yere varmıyorsun, diye yakaladı onu Çağrı. Biri tuttu, biri çekti. Bir süre itiştikten sonra, it dalaşına girdiler. Alt alta, üst üste boğuşurken duyduklarını da, yapacaklarını da unuttular. Akşam çöreklenip anaları başlarına dikilinceye toz toprak içinde, nefes nefese kaldılar.

Çiçek Hatun, toza belenmiş oğullarını önüne kattı. İlkyaz toklusunu kanaraya süren çoban benzeri arkalarına düştü. Silkelene silkelene avludan konağa girdiler. Odalarına varır varmaz önce Çağrı'yı soydu. "Ben kendim yıkanırım," tafrasıyla hamamlığa girdi Çağrı. "Ava gidecek kadar büyüdüyse, yıkanır," diye düşündü Çiçek. "Sınamaya hazırsa, engellemek yanlış. Güveni kırılır. Burada, yanıbaşındayım. Bir aksilik olursa, hemen yeterim." Belecek Ana hep; "Ana gözünde oğul kundakladığı bebedir," der. Her kezinde de, "kazık kadar herif kundak bebesi mi sayılırmış, anam bunadı," diye alay ederdi. "Haklıyınış!.. Büyüyorlarmış!.." diye mırıldandı.

Tuğrul hemen dikkat kesildi. Bir hamamlıktan su sesini dinledi. Bir kıpırdadıktan sonra büzülüveren anasının dudaklarını gözledi, başını yan yatırarak;

— Bi şey mi dedin ana? dedi;

— A'a!.. Aklıma bi şey düştü de!..

— Ne düştü ana? Bi dileğin, isteğin varsa de hele. Koşar ederim.

— Yok bi şey oğlum!.. Sağol, koşar edersin. Birden sizi böyle büyümüş görünce şaşırdım da!.. diyerek soymaya başladı.

"Kişi kartalıp kocalmayı kendine mi konduramıyor.. analığına mı sindiremiyor belli değil!.. Her ana böyle mi? Belecek Ana'ya kalırsa, böyleymiş. Böyledir. O dört oğul büyüttü. Birini, erimi kendi elleriyle gömdü. Bilmez mi? Bilir, söyler ya, gel de şu yürek denen et parçasına anlat. Çocuklarının büyüdüğünü, kundağa beşiğe sığmaz.. ele avuca gelmez olduğunu kabullenmek kolay mı? O büyüdü, diyende sen n'olmaktasın? Başında kavak yelleri esen, sevdalı

bir gonca değil.. koskoca oğlanların, gelinlik kızların anası. Her ne kadar dışı göstermese de, içi kof bir gövde. Ne o taze sevdadan bir iz kalmış.. ne yenilemeye derman. Demek kişi, işine gelmeyeni görmezden gelebiliyor. Hem de hiç ayırdına varmadan...

Sağolsun dedeleri!.. Oğuz dünyayı eleklese, ondan dikkatli, ondan duyarlı, ondan özgeçili bir başkasını daha bulamazdı. O yüzden, gözünden hiçbir şey kaçmaz. Uyarmasa, ayırdına varmazdım!.." der demez Tuğrul'a baktı. "O daha küçük. Ama yakındır, Selçuk Han ona da bir iş bulur. Bulur bulmaz da senin başından yiten kavak yelleri oğullarının başında esmeye başlar. Hey gidi Çiçek Bayan!..

Belecek Ana yerden göğe haklıymış!..

"Hani bir gün daha pek küçükler, dediğinde; ana gözünde hep bebedirler. Ama kız kızan büyür, diye başlamıştı, anımsadın mı? 'Büyüyünce ya cenge, ya ahenge gider. Kendileri ana baba olurlar. Sen bir başına kalakalırsın. Kalanda pişmanlık duyma kızım. Bak gözünün değdiği, gönlünün aktığı bir yiğit varsa, de!.. Gerisine karışma. Belecek Anan, her bir şeyi kuralına uygun kotarır. Güleş çağın geçti, sevda çanı, yürek attıkça çınlar. Kösülüp çekinerek oynaş çağını kaçırma. El elde, baş başta kaldığında üzülür, sıkılırsın,' dediğinde; 'Benden kurtulmak mı istiyor?' kuşkusuna düşmüş; 'Yük değilsem, yerim bura, yârim bura' yanıtı Belecek'i yerinden sıçratmıştı. 'Asla!.. Kızı kızanı anaya yük mü olurmuş? Onurdur!.. Ama yalnızlık zulüm... Hele sencileyin genç dula, ölümden beter zulüm!.. Dilerim ki, zulmünü sona erdirmek istediğinde, utanıp çekinmeyesin.' İçtenliğini o zaman pek anlayamamış, ama yine de;

— Sevdam olmasa, yiğit oğlun beni basabilir miydi anacan? Ninem rahmetli; 'Sevda Göktanrı'dan bağıştır. Kişinin yüreğine ya düşer... Ya bir ömür boyu özlenir,' derdi. Ben pek bir bahtlıymışım, yaşadım. Öyle ki, ömrümün sonuna kadar da yaşar, yiğidimin üstüne gül koklayamam. O birdi gönlümde, gitti. Yerine iki bıraktı. Bilece gidemediğime göre, beni onların mutuna dikti. Gözüm ne bir başkasına bakar, ne de gönlüm akar anam. Hiç kimseye Selçuk Han'ın

gelini yası bitmeden Mikâil Yabgu'yu unuttu, dedirtmem. Sakındığımdan, çekindiğimden değil ama, hiç kimsenin onun yerini tutamayacağını bildiğimden.

Belecek sımsıkı sarılarak;

— İnsanların ağzı torba değil güzel kızım, demişti. — Büzemezsin!.. Unuttu diyemeyen, iş tuttu, der. Tutamağın varsa tut. Mutun çöle karıştı, diye, kendini gömecek değilsin. Senin yiğidin birdi... Yazık, şimdi yok!.. Yaramız aynı. Ama bizde oğul dörttü. Şimdilik üçü sağ esen, hamdolsun!.. Bir de sen varsın, has kızımızdan öte, torunlarımızın anası. Avuntumuz senden artık. Düşün taşın!.. He, dersen biz gereğini işleriz.

He, diyebilir miydim? Mikâil'e niye basıldım? Bir ömrü bağışlamayacak olsam basar, hadi git kendine uygununu bul, deyivermek zor muydu? Oğullarım büyümüş. Şurda ayrı duralı kaç yıl oldu ki!.. N'eylersin, doğan büyüyor. Onlara her bakışımda, sevdam da, özlemim de büyüyor. Bu gerçek, ama benim gerçeğim değil. Kararım kesin!.. Hiçbir zaman, hiçbir kişi Mikâil'le arama girmeyecek," diye dikildiği an, Çağrı peştamala sarınmış olarak hamamlıktan çıktı.

Ova ova kuruladı. Yeni göynek, yeni çakşır giydirdi. Tuğrul'u soydu. "Ben de kendim yıkanırım"ı yadsımadan hemen; "Elbette yıkanırsın. Ama işimiz ivecen. Ninen sofrada beklemez bilirsin. Bekletelim mi?" deyince Tuğrul tepinmeyi unuttu. Tıpış tıpış hamamlığa girdi. Su birazcık sıcaktı, yandı. Kil gözüne kaçtı, Acıdı. Lif tenini çizdi, kızardı. Dudaklarını ısırdı, ses etmedi. Anası duruveren oğlunu, akpak yıkadı. Kuruladı. Giydirdi. Gerilip ikisini de uzun uzun süzdü. İkisi de gözleri ışıl ışıl, yüzleri pırıl pırıl ona bakıyorlardı; "Kabuğu soyulmuş yumurtaya döndüler," düşüncesiyle gülümsedi. "Çocuk ne temiz varlık Tanrım!.. Az önce toz toprak içinde birer marsık gibiydiler. İki kabak ılık su, iki tutam yağlı kil, iki köpük kara sabun, içlerini dışlarına çekiverdi. Tertemiz oldular. Bir o hallerine, bir de şu hallerine bak!.." sevinciyle kollarını açtı. İkisini de bağrına basarak uzun uzun kokladı. "Babaları gibi kokuyorlar.

O da hamamlıktan buğu buğu çıktığında ciğerlerim ısınırdı. Yazık!.. Sefam tez bitti. Allahtan bunlar yetti. Özlemim dindi," yatışmasıyla ellerinden tuttu. Kurulmuş sofraya oturmak üzere divanhaneye yöneldi.

Kapıdan girdiklerinde Belecek'in gözleri buğulandı. Buğunun arasında, Selçuk'suz günlerinin resmi canlandı. "Mikâil Çağrı kadar mıydı, Tuğrul kadar mı? Kundaktan çıkıp ata binene belenişi.. emeklemesi.. iki ayağının üstünde kalkma zorluğu.. dikilmenin kanatlanışı.. atın üstünde kasılışı.. indirildiğinde paytak paytak salınışı.. her dem ivecen.. her dem telaşlı ve sürekli devinen elleri, kolları, bacakları gözbebeklerinde oynaştı. Dalgalandı... Renklendi... Nakışlandı. Nakış büyüdü. Mikâil oldu. İnce bir hıçkırığı yutkunarak uzun uzun süzdü torunlarını. "İkisi de tıpkı babaları," dedi. "Mikâil de yıkandığında böyle ışılar.. akasıyla böyle yan yana kapıdan girerdi. Ben hep arkalarında idim. Yüzlerinin ışıltısını babalarının gözlerinde görmeye alışmıştım," düşüncesiyle Selçuk'a baktı. Oğullarını gördüğünde gülümsemesi nasılsa, aynıydı. "Devran her zaman, hep aynı yönde mi dönmekte hey koca Allah? Kuşaktan kuşağa hiçbir şey değişmemekte mi? Mevsimler geçmekte.. insanlar göçmekte... Hiçbir şey, hiçbir zaman değişmesin, olası mı? Oysa oğullarım küçükken biz neler işlemiştik? Torunlarım büyürken bakıyorum da, insanoğlu değişmemiş. Onlar da yıkandı mı, sütten çıkmış kaşığa dönerlerdi." Dayanamadı. Oturmadan ikisini de kucakladı. Birini bir yanına, birini diğer yanına oturttu. Çiçek, Tuğrul'la Selçuk'un arasına diz çökerek, bazlamaları böldü. Aş lengerin içinde tütüyordu. Ekmeği dağıtır dağıtmaz, kollar uzandı. Ağız şapırtıları başladı.

Sessizce karınlarını doyurdular. Selçuk sofra bezini dürer dürmez, sofradan kalktılar. Çağrı ibriği, Tuğrul leğeni kimseye bırakmadı. Dedeleriyle ninelerine biri su döktü. Biri peşkir uzattı. Çiçek oğullarının iş görmesinden kıvandı. Beğenen gözlerle Selçuk'a baktı. O tam deminde alınmış kararından hoşnut, göz kırpıyordu.

Biri leğeni dutun dibine dökerken, biri ibriği şadırvandan doldurdu. İkisini de her zamanki yerlerine koydukları an, Çiçek ayaklandı. Çağrı sabah erken kalkacaktı. Selçuk Han cenge giderken nice ağırdan alırsa, ava giderken onca tez davranırdı. Şimdi nine dede oynaşmaya kalkarlarsa, uykusunu alamaz. Allah muhafaza!.. Avlanırken avlanırdı. Gerçi yanında dedesi vardı. Sevgili torunlarının tırnağı çizileceğine, canını pazara sürerdi. Ama yorgun, bir de ivecen... derken gözleri parladı. Mikâil aklına gelmişti. Özlemi boğazında yumruk oldu. Gözlerinde yaşa dönmek üzereyken yutkunarak kasıldı. İki elini birden uzattı. Her birini, her birinin ensesine yerleştirerek;

— Hadi bakalım, dedi. — Uyku vakti geldi.

— İyi uykular, diledi hemen Selçuk. Tuğrul afalladı. Her zaman; "Daha erken!.. Bütün gün görmedim. Özledim torunlarımı... Azbiraz oynaşalım da, öyle yatır," diye direten dedeleri, hemen oluru basmıştı. O şaşkın şaşkın bakımırken, Çağrı kıs kıs gülüyor.. Tuğrul'u büsbütün şaşırtıyordu.

— Allah rahatlık versin, dileğiyle ninesi de hemen dedesine katılınca, direnmedi.

Enselerinde analarının sıcak avucunu duya duya, odalarına yürüdüler. Çiçek girer girmez yataklarını serdi. İkisini de yatırıp yorganı üstlerine çekti. Mindere otururken kandilin fitilini iyice kısalttı. Oda kararmıştı. El yordamıyla, kandilin yanında dertop duran bohçayı açtı. Yün yumağıyla ona sapladığı şişleri buldu. Özenle yumaktan çıkardı. Örüleni dizinin üstünde karışladı. Sırtı yarılamıştı. Şişin birini koltuğunun altına kıstırdı. Şişin biri sabitlendi. Diğeri elinde oynaştı. Parmağını mekik gibi indire kaldıra hızla örmeye başladı.

Tuğrul, odanın içi kararır kararmaz uyudu.

Çağrı, gözlerini sımsıkı kapadı. Uzun uzun kardeşinin hemen düzene giriveren soluğunu dinledi. Ayaklarını karnına çekti, uyuyamadı. Uzattı uyuyamadı. Sağa döndü, yeniden sola döndü, olmadı. Başının içinde cincibir gibi zıplayıp duran; "Dedem beni ava gö-

türecek," sevincini yatıştırabilse, derin uykulara dalacaktı. Sımsıkı kapattığı gözkapaklarının altında gözleri yandı. Biraz daha sıkınca, yaşardı. Parmaklarının ucuyla usullacık gözlerini bastırdı. Yorganı belli belirsiz araladı. Gözlerini kısarak aralıktan baktı. Anası, Budist tapınağının yontularından biri gibi oturmuş... Kelebek kanadına dönen elleri.. serçe başı benzeri devinen parmağıyla yün örüyor.. şişin ilmekleri tükendiğinde, değiştirip yeniden örüyordu. Anası, ninesi ya da dedesi bir laf etseydi.. muştuyu bir de onların ağzından duysaydı, belki bu kadar ikircimlenmeyecek.. dedesinin bir iş icadedip vazgeçiverme olasılığıyla bu kadar kaygılanmayacaktı. Ama, onlar onun işittiğinden habersiz, hiçbir renk vermemişlerdi. "Duyduğumu anladılar m'ola?" kuşkusu; "Vazgeçmiş olmasınlar?" kaygısına dönüşünce büsbütün uykusu kaçtı. Yeniden sağına döndü. "Dedem Oğuz Hanı. Her zaman; 'Söz yiğidin ağzından kellesiyle bilece çıkar. Ya tutmalı, ya öte dünyaya gitmeli,' demez mi? Der!.. Anama gelip, ava götüreceğim, demedi mi? Dedi!.. Ben bu sözü kulaklarımla duymadım mı? Duydum!.. Öyleyse asla vazgelmez," güveniyle soluna döndü. Her dönüşünde hem Tuğrul'u sarstığından, anası uyumadığını sezecek diye kaygılanıyor.. hem kardeşinin yatar yatmaz derin uykuya dalmasına kızıyordu. Ala vere yeniden döndüğünde; "Dedem beni ava götürecek. Sen horul horul uyu kaltaban!.. Sabah kalktığında şallak mallak ararsın," alayıyla kıkırdayarak gözlerini açtı. Anasının çakır gözleri mavili yeşilli gözlerine saplandı.

"Az önce örgü örmüyor muydu? Ne zaman bıraktı. Ne zaman başucumuza çöreklendi?" sorularına yanıt bulamadı. Gözleri karanlığın içinde, fitili yükseltilmiş kandiller gibi parlıyor.. derinlerinde bir türlü çözemediği bir hüznün ışıltısı yanıp sönüyordu. Gözlerini sımsıkı yumdu. Yeniden açtığında, sanki yatar yatmaz uyumuş gibi dingindi. "Şu sabah bir olsa," diye geçirdi. "Dedem, gelin, oğlan hazır mı dese de, çekip alsa beni bu can sıkıntısından," demesine kalmadı. Anası yorganın altından sızan bir su gibi akıverdi. Tuğ-

rasını başına geçirir geçirmez, elini omzuna koydu. Okşar gibi sarstı. Çağrı gözlerini açtığında, parmağı dudaklarının üstünde sus işareti yapıyordu. Eli bir anda sırtına kaydı;

— Kalk yavrum, diye fısıldadı. — Deden seni ava götürecek.

İçten içe derin bir oh çekerek doğruldu. "Doğru duymuşum," güveniyle bıçak gibi dikildi. O cepkenini giyerken anası fuçusunu bağladı. Tuğrul hiçbir şeyin ayırdında olmadan uyuyordu. "Sen kıçından pireler uçarak uyu... Ben ava gidiyorum!.." der gibi kardeşine bakarak kapıya yürüdü. "Ata bindirilişim aklımda değil!.. Küçücüktüm. Yürümüş de ayaklarım kesilmiş... Yedi çeşme dolandırılıp yedi kez yıkanmış mıydı? Tuğrul'unki gözümün önünde... Yınal emmimin ardı sıra koşmuş... Cend'in çeşme varsıllığını o zaman öğrenmiştim. Yürüyüp koşabildiğime göre, aynı şeyi bana da yapmışlardır. Yapmışlardır ya, aklımdan uçup gitmiş. Bu benim ilk avım. Asla unutmam. Babam olsa, onunla çıkardım. Yok!.. Dedem var. Ve beni bu sabah ava götürecek. Ne zaman yürüdüm? Ayaklarım ne zaman kesildi? Ne zaman ata bindim? Bilmiyorum!.. Bildiğim, tez davranmazsam, dedemin güceneceği," kaygısıyla odadan çıktı. Sofada dolaklarını doladı. Çarıklarını bağladı. Çabucak avluyu geçti... Ahırların yanındaki helada işedikten sonra, şadırvanda elini yüzünü yıkadı. Gece serinliğini koruyan su, uykusunun son mahmurluğunu da oluğa akıttı. Dipdiri, divanhaneye koştu. Dedesi çorba tenceresinin başına çöreklenmişti. Onu öyle görünce, uykusu iyice açıldı. Anası zaten gerideydi. Koşarak sininin çevresini döndü. Hop diye dedesinin kucağına oturdu.

Selçuk, kolunu Çağrı'nın bedenine dolayarak uzun uzun sevdi. Sonra birden;

— Tez doyalım da, yola koyulalım, uyarısıyla kaşığa yapıştı.

YİRMİ BİR

İbni Bibi, doğru kitap sandığına yürüdü.

Canibe, yatağın ayakucuna oturmuş, gözleri kapıda bekliyordu.

Görür görmez, bütün gün hatundan dinlediklerini anlatmaya devindi.

Ama Bibi, bir nesneyi iki eliyle kavrayıp sıkıca bağrına basmış.. dünyanın bütün kötülükleri tutuklanmış bir sırça küreyi taşırcasına ayaklarının ucuna basa basa geçince kösüldü. O böyle dikkat ettiğine göre, tanımı doğruydu. Bağrında taşıdığı billur küre düşer de patlarsa, Allah muhafaza!.. İçindeki kötülükler dünyaya yayılır... Savaşlar savaşları doğurur.. mubalağa kıyımlar.. mubalağa salgınlarla kırımlar birbirini izler.. dünyada iyi ne varsa, yok olur giderdi. Giderdi ya, taşıdığı neydi ki? O başka zamanlarda da eşsiz bir yapıt bulmuş.. yel yeperek yelken kürek odaya dalarak ya okumaya başlamış.. ya hazine gibi saklamıştı. "Hazinesi benden gizli değil ki!.. O papaz buna bir şey yaptı. Okuyup üfledi, efsunladı mı ne? Mutlaka var bir şey!.. Ya Yani, ya da o tomar, aklında olmadık bir şey çağrıştırdı. Çok önemli bir şey!.. Beni görmezlikten gelecek ölçüde önemli bir şey. Mızıldanmazsam, anlatır. Mutlaka anlatır," düşüncesiyle oturduğu yere yerleşti. "Böyle oldu mu, mutlaka bir şeyler kuruyordur," yatıştırmasıyla yeniden süzünce elindeki tomarı gördü. " Niye hemen görmedim," azarıyla; "Besbelli tarihine ilişkin eşsiz bir yazma ele geçirmiş. Öyle oldu mu, aklı da bedeni de kapılır gider. Kaç kez bulduğu bir yazmayı gün ışığında okurken kale kapılarından birine dayandığını.. evi-

nin çok geride kaldığını kapalı koca kapıya çarpınca anladığını söylemedi mi? Kaç kez kandil ışığından günışığına okumaya daldığına tanık değil misin?" diye yatışıyor... "İyi de şimdi okumuyor ki!.. Tomarla birlikte kendisi de sanki sandığa girdi," kışkırtmasıyla Yani'ye kızıyordu. "O keşiş mutlaka bir şeyler yaptı. Zaten büyücüye benziyor. Okudu üfledi mi? Muskaladı büyüledi mi? Her neyse, efendimi kendinden aldı. Bir yerlere savurdu," düşüncesiyle büzüldü.

Yanılmıyordu!..

İbni Bibi, bağrındaki tomarı, özenle sandığa yerleştirmiş... Tam kalkacağı an, iplerin arasında gençliğinin âsûde günlerini görmüş gibi o demlere savrulmuştu.

"Aksaray'da, Zinciriye Medresesi'nin çiçeği burnunda suhtesiydik.

Sultan Gıyasettin Keyhusrev tahta yeni geçmişti. Geçer geçmez de öğretmeni, büyük bilge, Mecdettin İshak'a kendi eliyle bir mektup yazmış.. gelmesini sağlamak üzere babamla Malatya'ya yollamıştı. Mektup pek bir şiirseldi. Balmumu dökülüp mühürlenmeden okumuş.. bir taçlının incelikli diline hayran kalmıştım. Yüce sultan onu kendi ağzıyla Aksaray'a çağırıyordu. Babam katına varıp mektubu sunmuş.

Bilgeler dünyanın en tuhaf yaratıklarıdır.

Mührünü söküp mektubu okur... Aksakallarının arasında bir tek tel oynamaz. Sanki onu destansı bir nameyle çağrılayan koskoca bir ülkenin egemeni değil!.. Soğan ekmek sofrasına buyur etmiş bir yoksul!.." derken durakladı; "Öylesine dudak büken bilge mi olur hey sefil Bibi? Bilge dediğin işte böyle bir taçlı çağıranda naz eder, dudak büker de, yoksul dileğine uçarak gider. O da öyle bir bilge. Çağrıya çok sevindiğini... Ama hemen yola çıkamayacağını... Çok önemli bir konuğu olduğunu, söyler. Babam bilgeleri de sultanını da iyi bildiğinden önemli konuğunun kimliğini sormuş... Sorarken de, bilmem nereden gelmiş bir yoksul derviş ya da keşişin söyleneceğinden eminmiş. Doğu ve batı bilginlerinin kıblesi.. arif-

lerin sultanı.. ermişlerin mührü... İbni Rüşd'ün ardılı.. ilk şeyh Muhittin-i Arabi olduğunu öğrenince yerinden sıçramış... Ve hiç duraksamadan; "Efendim beni bir bilgeyi çağrılamaya göndermişti... Sana şükürler olsun yüce Tanrım!.. İki bağışlıyorsun," diyerek eğer üşenmezse onun da gelmesini dilemiş... Hiçbir çekincesi kalmayan ermiş, konuğuyla birlikte hemen yola düşmüş. Onları sultana teslim eylediği gün, saraydan eve samur kürk, kese kese altınla döndüğüne göre, yanılmamıştı.

Sultan yerleşsinler diye, ikisine de biner dirhemlik birer konak bağışlamıştı. Mecdettin bilge dayalı döşeli eve hemen yerleşti.

Muhittin bilgenin konukçuluğu Yani'yle bana düşmüştü.

Ben önde, Yani yanında evin önüne geldik. Anahtarı çıkardım. Tam kilide sokup çevireceğim sırada bir dilenci belirdi. Dikilip kaldık. Çünkü dilenci açık avucunu âdeta bilgenin burnuna dayamıştı. Biz kovalamaya çırpınırken, Muhittin-i Arabî hazretleri kesesine davrandı. Elimiz ayağımız tutuldu. Bilge kadife kesesinin ağzını açtı. Parmaklarını içine daldırdı. Karıştırdı, karıştırdı. Yüzü allak bullak, alnından terler damlayarak parmaklarını çekti. Keseyi ters çevirip silkeledi. Bomboştu!...

O zaman bir nice saf, bir nice ahmaktık ya Rabbim!..

Bir koca bilgenin boş kesesi, basiretimizi bağladı. O aksakallarının arasında alaza kesen yanakları.. çaresiz gözleriyle bize bakar. Biz akıl tutulmasına uğramış, zavallılar ona bakarız. Açılan avuca bir dirhem atıverceğimize; şallak mallak dikiliyor, andavallı andavallı bakıyoruz. Önünde sultanların eğildiği bilge besbelli ömründe öyle bir utanca batmamış. Biz andavallılarsa, donup kalmıştık. Yüce ermiş, utancı daha fazla uzatmadı. Dilenciye; "Kusura kalma!... Sadakadan yoksunum," deyince arsız dilenci küçümseyen gözlerle bir bilgenin kürk kaftanına... Bir evin elvan kapısına bakarak, avucunu yumdu. Tam döneceği sırada, bilge kolunu tuttu; "Dur, nereye? Sadaka salt akçayla olmaz ki!.. Al bu ev senin. Güle güle otur," deyip anahtarı elimden aldı. Fermanla birlikte dilencinin yeniden

açılan avucuna tutuşturdu. Namazını cemaatla eda etmiş bir mümin dinginliğiyle kollarımızdan tutarak döndü. Bizi de sürükleyerek, oradan kaçarcasına medreseye döndü. Bir elvan konağın fermanıyla anahtarının, sefil bir dilenci eline düşüşünden sersemleyen bizi kapının önünde bırakarak külliyedeki odaya daldı.

İki dünyaya sığmaz bilge, konukluğunu minicik medrese hücresine sığdırmıştı. Orada dikilip kalanda, çevremizi avludaki suhteler aldı. Kalabalığın "n'oldu?" sorusu çenemizi düşürdü. Yaşadığımız olağanüstü olayın tanıklığı kısa zamanda suhtelere.. suhtelerden fıtyana.. onlardan ahilere, bilginlere, vezirlere yayıldı. Ve sonunda Anadolu Selçuklu Sultanı Gıyasettin Keyhusrev'e ulaştı. Ulaşır ulaşmaz da hünkâr, bir veliye yaraşırlığını kanıtladı. Divanın ortasında doğrulup kalkarak; "Bir ermiş, yoktan verebilmekteyken, biz vardan mı sakınırız?" diye gürlemiş. Ve hemen, eskisinden görkemli olsun için bin beş yüz dirhemlik bir konak bağışlamış. Olay uzun zaman saraydan konaklara.. konaklardan evlere, obalara.. obalardan hankâhlara.. camilerden kiliselere.. havralardan manastırlara.. çarşılardan loncalara.. arastalardan kapanlara.. dergâhlardan bargâhlara.. kışlalardan ordugâhlara, her ağzın en önemli söylencesi olduydu.

Dinleyenlerin kimi; " Muhittin-i Arabi, Hallac-ı Mansur'la Baba Tahir Üryan'ın çağdaş bir bileşimi," dedi. Kimi; "Hazreti Muhammed sallallahu aleyhi vesellem efendimize benzer bir cömertlik!.." Kimi; "Dervişin ermişi, abasını yoksula giydirir, kendi çıplak gezermiş," diye bilgiçlik tasladı. Ama hemen hepsi de, ondan geri kalmayan Keyhusrev hünkârı alkışlara garkeyledi. Yoktan verebilenle, vardan bağışlayana ne mutlu!.. Dünya onca kötülüğe karşın, dönencesini tamamlıyorsa, işte öylelerinin yüzü suyu saygısına tamamlıyor.

Bir iyinin yedi kişiye.. bir gazinin yedi sülaleye.. bir şehidin yedi mahalleye.. bir velinin pek çok ülkeye.. bir nebinin bütün dünyaya hayrı dokunur, diyen hem pek güzel buyurmuş!. hem çok bir

doğru buyurmuş!.. Dokunuyor!.. O söylence erimişe fityan adına Yani.. suhte adına hizmete ben koştum ya!.. Aksaray'ın gözünde evliya türbesine döndük. Geçerken sırtımızı sığazlayan mı ararsın.. sarılıp yüzümüzü gözümüzü öpen mi? İnsanoğlu hurafeye ne kadar teşne Allahım!.. Henüz sakalımız çıkmamış, saçlarımız börk içre olduğundan başımızda kalabildi. Ama abamızdan tel çeken bakmaya doyulmaz dilberlerle, defetmeye kıyılmaz civanlar.. bastığımız yere secde eyleyen vadesi yetmiş kocalarla, târütaze bacılar, birbirleriyle çekişiyordu. Bilge alayla gezdiğinden dokunulmazdı. Biz garipler öyle mi? Her ibadet gidişi, her çarşı dönüşünde ellenmedik yerimiz kalmıyor diye sokağa çıkamaz olduk. Olduk ya bilge hizmeti, mazeret kabul etmiyor. Hizmete koşan çoktu. Ama o günkü utancın hatırına mı, içten hizmetimiz nedeniyle mi, her neyse, bilge bizden hoşnutluğunu söz ve davranışla esirgemediğinden, cesaret eden yoktu.

İşte öyle öyle geçip giden günlerden bir gündü. Bilge dersi biter bitmez, saraya alınmış.. gün kararırken hâlâ dönmemişti. Biz ne olur olsun hizmeti tamamlamadan eve gitmezdik. Yani bir koşu katedrale gitti. Akşam duasını edip geldi. Ben Ulu Cami'de namazımı kıldım. Hünkâr çoğun sofraya onlarla oturduğundan, biz imarette doyunduk... Saray sohbetleri, bazen sabaha kadar sürüyor... Akşamdan açtığımız yatağı, çoğu sabah bozulmamış buluyor.. sanki gece boyu uyumuş gibi dipdiri ders verişinin gizemini bir türlü kavrayamıyorduk. Meğer giz, öğrenme tutkusundaymış. O tutkunun pîri, bizim özene bezene hazırladığımız hücreyi, zaten yatmadan yatmaya kullanıyordu. Besbelli o gün yine öyle olacaktı. Karnımız iyice doyunca, özümseme ağırlığı mıdır, uyku tembelliği mi, nedense ağırdan alıyorduk.

Yani yatağı boş hücreye yayarken, ben önce suyu soğutan testiyi.. sonra da geldiklerinde saraylıların pek sevdiği.. o nedenle kendi elleriyle tazeledikleri testiyi yokladım. İkisi de doluydu. Yarılanan ibriğin suyunu tazeleyeyim dedim. Şadırvanın kubbesine asılmış şamdanın kör ışığı, ortalığı şöyle böyle aydınlatıyordu. Yatsı na-

mazına aptes alanlar ön taraftaki muslukları tutmuştu. İbriği oluğa boşaltıp arka tarafa geçtim. O yüzden avluya girip çıkanı görmedim. İbriği güzelce doldurdum. Kapı arkasına bırakmak için hürp diye içeri girdim. Girmemle dolu ibrik elimde donup kalmam bir oldu. İçeride iğne atsan yere düşmeyecekti. Kim ne zaman yakmışsa kandiller, mumlar ve çerağların tamamı yanmış... Hücrenin içi gündüze dönmüştü. Müderrisler, keşişler.. bilgeler bilginler.. ve başta Büyükvezir Kemalettin Kamyar, İkinci Vezir Ali Deylemi, sonraki Vezirler Sadettin Köpek'le Muiniddin Pervane... Müstevfi Cemalettin, Tuğrai Altunaba, Atabek Mecdettin, Ariz Seraceddin ve Defterdar Nusrettin mollalarla, Yüce Divan'ın tamamı... O sıra Aksaray'da bulunan Caca, Anasıoğlu, Seyfettin Torumtay beyler... Bilginler bilgini sultan Veled. Öğrencisi olmakla onurlandığımız oğlu, kutlu pîr, ermişler ermişi, bilgeler bilgesi, ozanlar ozanı Celalettin Rûmi... Kadıncık Ana, Ahi Evran, Bala Bacı, seyit Keramettin... Ve tanıdık tanımadık daha niceleri, daracık hücrede, diz dize halka olmuş, söyleşiyorlardı. Boş bıraktığım hücrenin dolup taşmasından şaşkınlıkla dışarı uğramak üzereydim. İki cihan bilgesi Arabî'nin bir gün devlete yazıcı olacağını.. orada konuşulanların bana gerekeceğini ossaat sezdiği kuşkusuz!.. Dizindeki eli hafifçe kıpırdadı. İşaretparmağı belli belirsiz oynadı. Oturmamı buyurmuştu. İbriği yerine korken dibek taşı gibi çöreklenmiş Yani'ye çarptım. Sarı sarı sırıttı. Büsbütün elim ayağım dolandı. Bin güçlükle ibriği yerine bıraktım. Utana sıkıla Yani'nin yanına diz çöktüm.

Vezir, parmağı görmüş, gözucuyla beni şöyle bir süzerken susmuştu... Yani o susku arasında kocavezirin, öncülü Siracettin'den görevi devralırken öğrendiği.. onun Mahmut, onun Şerafettin, onun Şemsettin Hasoğuz, onun da Şerafettin Ayaba'yla Ebul Gazi'den duyduğu... Selçukluların Anadolu serüvenini, anlatıyormuş... Derslerinden bilirdik. Koca vezir pek bir güzel konuşurdu. Hele geçmişe bulandı mı, olayları Battal Gazi menkıbesi anlatan meddah ustalığıyla donatır; dinleyeni, bilgelerin şu hali gibi, tutkuyla ağzına

baktırırdı. Sessizlik kısa sürdü. Ben oturdum. O kaldığı yerden devam etti;

— Kutalmış Bey, babası Arslan Yabgu'yla bilece tutulduğu Kalıncar Kalesi'nden kaçmış. Gazneli Sultanı Mahmut ardına hemen bir birlik takmış. Ama o izleyeleri, avcı nice al bilir, tilki onca yol bilir misali şaşırtarak sağ esen Buhara'ya dönmüş. Döner dönmez de çöle haber salmış. Çöl Oğuz'un karınca yuvası!.. İvecen toplaşan cengâverlerle Gazne topraklarına girmiş. Mahmut Han'a yedi yıl uyku durak vermemiş. Ne yazık!.. Onca uğraş, Arslan Yabgu'nun kutlu canını zindanda vermesini engelleyememiş. Çaresiz amcası Mikâil Bey'in yetimleri, Çağrı ve Tuğrul beylerle uzlaşmış. Mahmut Hanoğlu Sultan Mesut'un perişan eylendiği, Dandanakan Savaşı'nda onlarla bileceymiş.

Hiç bilmediğimiz şeyler, böyle destan havasında anlatılınca, hepimiz yerlerimize daha bir yerleştik. Gözlerimiz ışıl ışıl, ağızlarımız açık dinliyoruz. Pîrimiz ve kutlu babaları sultan Veled hazretleri, Horasan'dan yeni gelmişlerdi. Kamyar vezirin anlattığı olaylar, doğdukları yerlerde geçtiğinden, iyi biliyor.. kutlu başlarını sallaya sallaya tanıklık ediyorlardı.

Vezir yüce bilgin onayladıkça coşuyor, daha bir güvenle anlatıyordu;

— Yengi sonrasında Bizanslılar, Erdebil'e saldırır. Kutalmış Bey oradadır. Bizans ordusunu püskürtür püskürtmez, Şeddadoğullarının diye bilinse de, bence büyük ozan Nizami'nin Gence'sini kuşatır.

— Genceli Nizami'yi duymamıştık, dedi tek ağız gibi Muhittin ve Mecdettin bilgeler.

— Siz Kays'ın Leyla ve Mecnun'unu bilirsiniz. Biz Manuhçeri'yle Nizami'ninkini.

Bunun üzerine Muhittin-i Arabi, belleği sakallarının arasındaymışçasına uzun uzun karıştırdı. Neden sonra bir gözü Kamyar vezirde, bir gözü durmadan kallavi külâhını sallayan Sultan Veled'de;

— Kays'tan sonra cesaret ettiğine göre, büyük ozan olmalı, deyince, Sultan Veled;

— Kays'a yakındır, buyurduktan sonra kutlu oğullarına bakar bakmaz o;

— *Peder mer peder mera tork bud, / Der niri her yek, yeki bud,* diye şakıdı.

Muhittin bilge o zaman Farsçada pek yetkin değildi. Ama galiba o da bizim gibi; "atalarım da, dedelerim de Türk'tü... Her biri güçlü, her biri kurttu," dediğini anladı;

— Beli, büyük bir ozan!.. Divanı varsa?

— Var, dedi hemen Sultan Veled; — Hamse'sini yanımda getirmiştim.

Kamyar vezirin heyecanı görülecek şeydi;

— Beşini de mi? diye çırpındı.

— Beşini de!..

— Bağışlarsanız, hemen bir örneğini yazdırır, minnetlerimle iade ederim.

Biz Yani'yle bilisizliğimize yana yana birbirimize baktık. Nizami adını ilk kez duyuyorduk. Kamyar vezirin bilgisinden kuşkumuz yoktu. Sanata düşkünlüğünü de bilirdik. O andan sonra sanatçı olduğuna ant içtik.

— Sözlerin ahengi, size hak verdiriyor, dedi Muhittin bilge. — Nizami'nin Gencesini alabildi mi Kutalmış Bey?

— Kurultaydan sonra Tuğrul Bey, öteki emmisi Yusuf Yınal'ın oğlu İbrahim Yınal Bey'i, Kutalmış Bey'e katarak bir yanı Erdebil saldırısının öcü sayılsa da, Bizans'ta yurt açmaya yollar. Sancakbeyleriyle Bizans topraklarına giren emmioğulları, o zaman Kalikala denilen, Erzurum'u yağmalarlar... Ganimetin bolluğu iştahlarını artırır. Karin bölgesinin tamamını vurmak amacıyla, daha içerilere yönelirler. Pasinler Ovası'na geldiklerinde, onları bir Bizans ordusu karşılar. Mubalağa cengolur!.. Bizans ordusu târumâr edilir. Gürcü Kralı Laparit tutsak alınır. Eli bağlı Rey'e götürülüp Tuğrul Bey'e

teslim eylenir. Hem ravilerin rivayetleri.. hem ozanların risaletleri.. hem bilginlerin şehadetleri.. hem de tanıkların bildirdikleri gösteriyor ki, Tuğrul Bey, çok büyük bir devlet adamıdır. Nur içinde yatsın, bir taşla bir sürü kuş vurmanın... Bir koyundan birden fazla post çıkarmanın ustasıymış. Özgürlüğünü zaten bağışlayacağı, Liparit için hemen Bizans'la pazarlığa girişmiş. Kostantiniye'deki caminin onarımıyla.. atayacağı imamın adına hutbe okuması.. ek olarak da Bizans'taki Müslümanların dokunulmazlığını sağlamış, dediğinde Sultan Veled;

— Anadolu içinde yuvalanan alp-erenler de bu sayede daha rahat yerleşmiş.. sonraki akınlara kılavuzluk edebilmişler, diye onayladı.

— İşte o günlerde Çağrı Bey ölür, diye onayı pekiştirircesine sürdürdü büyük vezir; — Son eşi Narçın Hatun çok genç, oğlu Süleyman pek küçüktür. İleride çıkabilecek post kavgasına önlem alınmalıdır. Tencere yuvarlanmış, kapağını bulmuştur. Tuğrul Bey'in eşi, yüce Hatun Altuncan, eşiyle yarışan bir devlet sahibidir. Önlemi o bulur. Tuğrul Bey, Çağrı Bey'in dul eşi Narçın Hatun'la nikâhlanırsa, her tür olasılığı denetim altında tutacaktır. Çünkü nasılsa Çağrı Bey'in büyük oğlu Alparslan Yabgu'dur. Tuğrul Bey'e bir şey olursa, kurultayın en güçlü adayıdır. En küçük Süleyman'ı da yabgu edebilirse, post Çağrıoğullarına geçecek.. Selçuklu birliği sağlanacaktır. Tuğrul Bey, bu çözüme yanaşır yanaşmaz, Kutalmış Bey başkaldırır. Babası, Selçuk oğullarının en büyüğü... Ve babasının yabgusudur. Gazneli Mahmut Han'nın oyununa kanıp Kalıncar'da tutsaklanmasa.. Selçuk Bey'den sonra han dikilmesi büyük olasılıktır. Kutalmış da töreye göre yabgu olacaktır. Pek çok Türkmen boyu bu gerekçeye hak verir. Açtığı sancağın altına girer. Tuğrul Bey üstüne asker yollar. Gelen bozulur. Giden bozulur. Sonunda kendi varır kuşatır. Alamaz!.. Veziri Kunduri'yi kuşatmada bırakıp Bağdat'a halifenin kızı Seyyide Şerife Hatun'la düğününe gider.

— Devletler ve çıkarlar hep uzlaşmalı, dedi bilge Muhittin. —

Çelişti mi, bir yandan sakınırken, bambaşka bir yandan sorun çıkar. Hüner uzlaştırabilmekte.

— Bunu bildiğinden olsa gerek, dedi büyük vezir; — Kunduri vezir de, uzlaşma arar. Galiba kuşatma etkin olup Kutalmış Bey'i bunaltmış. Vezirin arayışına; "Davranışı için ödence istenmemek.. kendisine bir il verilmek... Çağrı Bey'in küçük kızı, Narin Hatun'la evlendirilmek.. ve Tuğrul Bey'in bir kötülük yapmayacağına, Altuncan Hatun üstüne ant içmesi koşuluyla uzlaşmaya yanaşır. Vezir Kunduri, ilk üç koşulu hemen kabul eder. Dördüncüyü anında yadsır. Çünkü hiç kimse.. hatta hâşâ sümme hâşâ yüceler yücesi, kimse bilmez nicesi ulu Tanrı bile, Tuğrul Bey'e Altuncan Hatun üstüne ant verdiremez!.. O ister, bu vermez deminde Tuğrul Bey ölür. Kunduri, kuşatmayı kaldırarak kurultay dermek amacıyla başkente döner.

İbni Rüşd'ün ardılı, şeyhi ekber, Muhittin bilge;

— Çok da iyi eder!.. Post sahibinin seçimle belirlendiği bir düzende, en doğru davranış budur, diye atılınca bilginler sultanı Veled hünkâr;

— Biraz acele karar vermiyor musunuz? demekten kendini alamadı.

— Doğrunun acelesi, geçi mi olur mirim?

— Olmaz!.. Elbette olmaz ya, olaylar her zaman doğrulara uymaz.

— O zaman da uymamış mı? sorusunun yanıtı Kamyar vezirden geldi;

— Uymamış!.. Kutalmış Bey kaleden çıkmış. Hemedan'la Rey arasında nice Türkmen varsa, dernemiş. Kardeşi Resul Tekin de katılınca, cengâverlerinin sayısı elli bini bulmuş. Hanlığı ele geçirmek üzere başkent Rey'e yürümüş.

— Demek post hevesi, birliğe üstün gelmiş.

— Gelmiş ve vezir Kunduri'yi tam anlamıyla açmaza düşürmüş. İki arada bir derede, sözün gelimidir. Zavallı büyük vezir, tam anlamıyla üç arada bir derede kalmış. Bir yanda bir türlü haksız göremediği Kutalmış Bey... Bir yanda kurultaydan onaylı Alparslan Yabgu... Bir yanda da Tuğrul Bey'in gözdesi Süleyman vardır.

— Devlet adamının hüneri açmazı açmak, sorunu çözmek değil midir?

— Öyledir!.. Öyledir ya, her açmaz her insanı duraklatır. Yüce vezir Kunduri de, üç sorunu aynı anda çözmeye koşulunca, duraksamış.

— Ama olaylar duraksamaz. Kişi kendi kurgulasa bile, kamuya yayıldığında parçalanır, dağılır, büsbütün sorun haline gelir. Devlet duraksar, tehlikeyi savuşturmazsa köhner. Yüce görevlilere duraksamak haram!.. Önlemle yükümlü. Ödevliler duraksayamaz buyruğa uymaya koşulu.

— Haklısınız!.. Ama bazen insanın basireti bağlanıyor. Kunduri vezir de o üçlem içinde duraksamış. O duraksayınca Yesevi dergâhının ulu dervişlerinden Hasan Ali can... Ki, biz onu, büyük bige, büyük devlet adamı, büyük vezir Nizamülmülk diye biliriz. O bir an duraksamaz. Rey dergâhının nice dervişi varsa, camilere koşturur. Minarelere çıkarır, üst üste selâlarla ahaliyi toplar. Minbere çıktığı gibi, sesinin bütün gücüyle hutbeyi Alpaslan Yabgu adına okuyunca, Rey sağlığına dua eder. Duyan Oğuz beyleri alkışa oturur. Post sahibini bulur.

— Kunduri vezire n'olur?

— Bi şey olmaz!... Bakar ki kamu Alparslan'ı han dikmiştir. Mühür vezire mülk değil. Oya uyar, Alparslan Han'a bağlılığını bildirir.

— Alkış Nizamülmülk'e. Yer ve zamanına uygun bir oldu-bitti!..

— Ama bu oldubitti gerçekleştiği an, Kutalmış Bey Rey'i kuşatır.

— Desenize yeni Han, posta oturmadan kıskaca girmiş!..

— O henüz Rey'de değil, Merv'deymiş. Hutbeyi duyar duymaz, Erdem Bey'i elli bin neferlik bir orduyla, Rey'e öncü göndermiş.

— Belli yaman biriymiş. Tehlikeyle arasına bir kalkan koymuş.

— Gerçekten adına uygun, hem alp, hem de arslanmış ki, Anadolu'yu yurt tutmamızı sağlayan üçlü alp, eren ve arslandan biridir.

— Alp, eren ve arslanı bir üçlü demet olarak mı buyurdunuz?

— Evet!..

— Öğrenebilir miyiz?

— Alp-erenler... Alparslan ve Kılıçarslan.

— Kutalmış Bey'le Süleyman Şah'ı unuttunuz galiba!..

— Unutulur mu? Kutalmış Bey'le Süleymanşah, temelimiz.

— Anladım, dedi Muhittin bilge. — O temel, çünkü yurt açtı. Alpler, erenler, arslanlar açılan o yurdun tutulmasını sağladı.

— Aynen öyle, diye atıldı büyük vezir. — Alp-erenlerin konukçuluğu olmasa... Alparslan Malazgirt'te Bizans İmparatoru Romen Diyojen'i yenmese... Kılıçarslan Haçlıları perişan eylemeseydi, öncülerimiz gibi kona göçe gelir... Talan çapul giderdik. Yüz yıldan artık, neredeyse bütün Anadolu'yu yurt tuttuksa, bu üçlü sayesinde tuttuk.

— Anlattığınıza göre Alparslan çağ açıcı bir bahadır. Üstelik yabgu. Bildiğimize göre, o dem kurultay asıl. Ve Alparslan o asılın adayı.

— Öyle!..

— Öyleyse Kutalmış Bey'in alıp veremediği ne?

Vezirlerle divan üyeleri, onun saflığına gülmeden duramadılar.

Bilge gülüşmelerine pek şaştı. Doğrusu o zaman Yani'yle ben de şaşmıştık. Bir bey, kendini bir nice haklı saysa, bir yabguyla niye çekişir, diye düşünüyorduk. Besbelli, post için oğulun babaya, babanın oğula, kardeşin kardeşe ettiklerini göre yaşaya kanıksadık. Ucunda post varsa, insanoğlu anında özveriyi de, hak ve vicdanı da kirli bir pusat gibi çıkarıp atıyor. Dünyanın en mülayim adamı, en bir katı zorba kesilmekten... Karıncayı ezmekten sakınan vicdan sahibi, en bir iğrenç kan içiciyle yarışmakta duraksamıyor. Onu o gün bilgeler bilgesinin anlaması mümkün değildi. Hünkâr armağanı konağı dilenciye sadaka diye veren biri, egemenlik ya da çıkar uğruna kavgayı anlar mı? Bunca olay, bunca yıkım ve bunca görkem yaşamış olan ben dahi, anlamakta zorlanıyorsam, o saygın ermiş anlayabilir mi? Onca görüp işittiklerimize karşın, bilge değiliz. Lakin

anlı şanlı bir kuluz. Kul postu düşünde görse, karabasan diye yerinden uğramaya koşulu. Post most düşünebilir mi?

Kişi düşünemediğini niye özlesin?

Bu yüzden gülüşme bitince, büyük vezirin sesi odanın içinde çınladı;

— Post kavgası!.. Ne var ki, Kutalmış Bey kaleden çıkıp Rey'e varana, Yesevi dervişleri işi bitirmiş. Alparslan Yabgu'yu, han dikip dört bir yana duyurmuş. Tuğrul Bey'i han seçen kurultay, onu yabgu eylediğine göre, olan olmuş, biten bitmiş. Oğuz boylarının çoğunluğu da derhal onun sancağı altına girmiş. Üstelik o sırada Alparslan Han'ın öncüsü, Hacip Erdem Bey'in elli bin cengâverlik bir orduyla Damgan'a ulaştığı haberi yayılmış. Kutalmış Bey hemen kuşatmayı kaldırır. Erdem Bey'i karşılamaya Damgan'a koşar. Koşar ya!.. Oraya varıncaya, olanlara da pek şaşar. Yesi'nin o zamanki pîri.. pîr atanın yeğeni ve ardılı Maun Bab, postu Alparslan Yabgu'ya, yaraştırmıştır!.. Kutalmış ordusundaki dervişleri Rey'dekinin işini kolaylaştırmak için hemen kolları sıvar.

— Destur!.. diye atıldı Muhittin bilge; — Ben mi yanlış anladım? Pîr Maun, Yesevi hazretlerinin ardılı bir şeyh.. bir bilge, bir ermiş değil miydi?

— Öyleydi!..

— Sizde şeyhler, erdemli insan yetiştirmek yerine, dünya işleriyle mi uğraşır?

— Bizde değil!.. dedi hemen büyük vezir; — Danışır, görüşür, fikirlerine sonsuz saygı duyarız. Hizmetinden onur, duasından sevap kazanırız. Ama devlet işini, devletlû, ahiret işini dergâhlı görür. O zaman herkes eşit olduğundan, herkes her işe karışırmış.

— Hayret!.. dedi bilge; — İnsanlığın tiniyle haşır neşir bir ermiş, tenine neden bulaşır?

— Tensel yozma, tinsel saflığa zarar vereceği için, denilemez mi? dedi ilk kez ağzını açan civanlar civanı Celalettin Molla. Biz, sakalı yeni bitmiş bir suhte, cihana sığmaz bilginlerin katında ağız mı

açarmış, diye yerin dibine battık. Gerçek bilge, gerçek bilgiyi ne tez kavrıyor ulu Tanrım? Âriflerin sultanı hemen başını ondan yana çevirdi. Gözlerinde beğeninin bütün renkleri harmanlana harmanlana bilginler sultanının oğlu Celalettin Molla'ya baktı. Sonra da kadifeyi kıskandıracak bir sesle;

— Haklısınız, dedi. — Bilen bilmeyene borçlu. Kötüsüyle karşılaşmamak için önlem almak herkesin hakkı. Bu, dünya işine bulaşmayı gerektiriyorsa, kaçınmak yanlış!..

Koca Muhittin-i Arabi'nin hak verdiği molla Celalettin, herkesin gözünde büyüdü. Daha da doğrusu sonraları Konya'da bütün dünyanın gördüğü büyüklüğünü, oradakiler o gece orada ilk kez gördü.

Bu ne büyüklük ulu Tanrım!..

Kutbu human, kime nazar eylese, kuta sarınmakta.

Bize nazar eyledi, türbe dutuna döndük. Celalettin Molla'ya nazar eyledi, Mevlana Celalettini Rumi'ye dönüştü. Bilgeler bilgesinin gördüğünü acep o da mı gördü ki, Yani'yle beni ilk öğrencilerinden saydı. Öyleyse şükürler olsun Rabbim!..

Muhittin-i Arabi bilge, teni değil!.. Tini... Hatta onun bile cevherini gören, kutsal gözlerini, bu değerbilirliğinden sonra, büyükvezir Kemalettin Kamyar'a çevirdi;

— Postu Alparslan'a yaraştırmasının bir yararı olmuş mu?

— Olmaz mı? Kutalmış Bey tam Devemend'e geldikte, dervişlerinin çeneleri düşmüş... Türkmen cengâverlerinin yüreğine ürkü salmışlar.

— Allah Allah!.. Cengâver ürker miymiş? O nasıl olmuş peki!..

Vezir Kamyar, sözün yeniden kendisine düşmesinden hoşnut;

— Yıldızlar savaş gününün tekinsiz.. cengin sonunun bozgun olduğunu gösterirmiş... Eğer Alparslan'a karşı kılıç çekerlerse, hepsi bu dünyada ölecek.. ötekinde cayır cayır yanacak.. soylarıyla sopları dünya durdukça tekinsizliğe uğrayacakmış!.. Türkmen çoğun, iki cihanın efendisi yüce peygamberlere inanmaz... Ama kamlar, bab-

lar, şeyhler, dervişler ve bir de deliler, göz göre göre aka kara dese, anında bütün kalbiyle onaylar. Art arda yayılan ürkünç bir felaket söylemi, cenkte eşsiz.. yiğitlikte denksiz Türkmen bahadırlarını sapır sapır titretir. Ordu kendiliğinden bozulur. Kutalmış Bey'in candarlarıyla, antlı sancakbeyleri dışındakiler çekilir gider. Koca ordu, güneş görmüş kar misali bir anda erir.

— Yazık!.. Bir koca ordudan bir avuca inivermek, katlanılır şey değil.

— Değil ya!.. Kutalmış Bey, söylencelerin Alp Er Tunga... Aliyi Murtaza... Battal Gazi ve Köroğlu'suyla aşık atan bir ulu cengâverdir. Kalan bir avuç çerisiyle, Alparslan Han'ın yolunu kesmeye heveslenir. Erleriyle birlikte soyunur, çemrenir. Çapa kürek işe girişir. Akarsuların yönünü, Alparslan Han'ın yolu üstündeki çorak tuz koyağına çevirir. Hesabına göre koyak bataklığa dönecek, hanla çerisi bataklığı ya aşmayacak, ya boğulacaktır. Ne var ki, Alparslan Han, Çağrı Bey'in yetkin oğlu.. İmparator Romen Diyojen'in koca Bizans ordusunu bir avuç cengâverle bozan bir savaş ustasıdır. Koyağın ıslandığını görür görmez, ordusunu cebri yürüyüşe geçirir. Balçık son cebe katırının bileğine varmadan, koyağı aşırtır. Beri yanda bir iyice dinlenmiş cengâverleriyle, Kutalmış Bey'in iyice azalmış ordusunu bozar. Kardeşi Resul Tekin'le oğlu Süleymanşah'ı tutsaklar. Pek inandırıcı gelmiyor!.. Anlatanların yalancısıyım!.. Kutalmış Bey, telaş içinde dağılan ordusunu toparlamaya uğraşırken, öyle bir sipahiye asla yakışmaz şey olur!.. Atından uçuruma düşer!.. Alparslan Han bu acı sona pek bir üzülür!.. Gözlerinden kanlı yaşlar akıtarak yas tutar!.. Ölüsünü ağıt kargış Rey'e taşır. Orada gömer. Gömütüne türbe kurar. Resul Tekin'i sancakbeyleri arasına katar. Süleymanşah'ı, oğlu Melikşah'la bilece eğitsin.. kendince erişir erişmez bilece Yesi'ye varsın.. pîr atanın bilgi ve duygu ummanında yüzdürsün.. olgunluk izniyle katına getirsin diye, atabek atadığı Hasan Ali bilgeye teslim eyler.

Muhittin-i Arabi, gözlerini masal dinleyen çocuk hayretiyle aç-

mış... Kamyar vezirin ağzına bakıyordu. O derin bir nefes almaya susunca;

— Biz bunları bilmiyorduk!.. Endülüs Asya'ya uzak!.. Ve çağımızda bilgi, erişilmedikçe edinilmiyor. Bu yüzden doğu batıdan, batı doğudan habersiz!.. Ve yazık, kalıtından bilisiz hısımlar gibi her biri dertli başının çaresine bakmaya uğraşıyor. Oluşla olgunun bilinmesi için, cevherinin bilinmesi gerekir. Siz bize bunu bağışladınız. Ağzınıza sağlık!.. Biz ki kendimizi, varlığa ilişkin her konu ve olayla ilgili ve sorumlu sayarız. Endülüs'ten Mekke'ye, oradan buraya dolaştığımız yerlerdeki bilgi ve duyumlarımızın Tuğrul, Çağrı söylencelerinden öteye geçmediği anlaşılıyor. Açıklamanıza minnet!.. Ufkumuzu genişlettiniz. Görüşümüzü pekiştirdiniz. Siz anlattıkça devletin, bir nice insanın kanı, canı ve alın teriyle oluşabildiğini.. onu da ancak, geleceğe inanmış bir toplumun harcayabileceğini kanıtladınız. Toplumun yüz çevirdiği hiçbir saltanatın ayakta duramayacağını.. hatta saltanat olamayacağını bir kez daha anlıyoruz.

— O kadar güzel özetliyorsunuz ki efendim, demişti Kamyar vezir. — Gevezeliğimle canınızı sıktığımı düşündüğüm.. dinlenmeye bırakma dileğiyle sustuğum an, öyle bir değerlendirme yaptınız ki!... Arının muma buladığı balı, gömece çeviriverdiniz.

— Siz anlattıkça, o köklü geçmişe ilişkin fikir sahibi olamamamıza nasıl yandık, bilemezsiniz!.. Size aktarılanın tamamı bu mu?

— Değil efendim!..

— Öyleyse niye sustunuz?

— Geçmişin yolu hem yokuş, hem engebeli, hem pek uzun!.. Günboyu medresede suhteleri.. akşama doğru divanhanede başta hünkârımız, bizleri aydınlattınız. Gece yarıyı geçti. Yorulup üşenmenizden kaygılanırım.

— Bilgi cahili yorar hey koca vezir, diye atılmıştı hemen Mecdettin bilge. — Bilisiz üşenir. Üşenip yorulan da, bu dünyadan geldiği gibi gider.

— Doğru buyurdunuz, demişti bu kez şeyhi ekber; — Dünyadan geldiği gibi gidene yazık!.. Ne cevheri bilirler, ne suretlerini öğre-

nirler. Oysa öğrenen, Sokratis bilgenin buyurduğu gibi; "Ne kadar az bildiğini öğrenir!.." Bilen bilisizliğinden arınır... Arınan hile hurdadan.. kötülükle zulümden sakınır. Birikimiyle erdeme ulanır. Yazık, pervaneler gibi ışığına koştuğumuz Selçuklu kandili hakkında pek bir bilgisizmişiz. Bu aydınlıktan bakınca, Endülüs'ün yitirdiği erdemi, niçin Selçuklu'nun bulduğu daha bir iyi anlaşılıyor. Köklü geçmiş, bilim ve sanatla birleşince uygarlık oluşuyor. Ve dünya nimetlerini uygarlık üretiyor. Medine'yle medeniyetin eşanlamlı olması bundan. Dünya uygara ait!.. Öyle olunca da, daha uygar, azını alt ediyor. Atalarımız vandallardan daha uygar olduğundan Endülüs'e.. atalarınız Bizans'tan uygar olduğundan Anadolu'ya yerleşti... Haçlılar nice çok, nice bahadır olurlarsa olsunlar, o yüzden alt edemedi. Biz bahtsızız, uygarlığın itici gücü bilim ve sanatın Endülüs'te parladığı demin belki doruğuna, ama sonuna yetiştik. Ne garip!.. O doruğun doruğu İbni Rüşd bilgenin bir daha yazılamaz yapıtlarının yakıldığını gördük. Savuşmasak kalebentlikle ödüllendirileceğimiz Endülüs'ü yaşadık. Ve köhneyen ülkemiz, hem akından ıradı.. hem akına uğradı. Hem de ardını güvende gören Haçlıları doğuya saldı. Sanırım siz o seferlerle sonuçlarını yaşadınız?

— Çocuk seferiyle, beşinciyi evet!.. Birinde cengâverdim, birinde komutan. Anadolu yerleşimiyle Birinci, İkinci ve Üçüncü, masallarımızdı. Işık içinde yatsın nineciğim, her akşam bıkıp usanmadan o seferleri anlatırdı. Ben onun kadar becerikli değilim.

— Kendinize haksızlık etmeyin!..

— Etmiyorum. Nineme hakkını veriyorum. Bilisini sezdirmeden ezberlettiğini, göreve gelince anladım. Nur içinde yatsın öncüllerim. Kendilerine anlatılanlara, kendi yaşadıklarını da katarak, bir tamam aktardılar. Devlet belgiliği vezire açıktır. Kişi ipin ucunu yakaladı mı, ya sürükleniyor.. ya sürüklüyor. Sürüklendik. Ve anlattıklarında, gerçeğe aykırı bir şey bulunmadığına inandık.

— Paylaşmanızı dilesek?!

— Buyruğunuza minnet!.. O masallar nedense Dördüncü Haçlı Seferi'ne gelende, mühürlenir... "Bizans'tan öteye geçmedi. Kâ-

firler birbirini kırdı," deyip keserdi. Doğrusunu isterseniz, n'oldu, nasıl oldu'suyla fazla ilgilenmediğimi ayırınca onlara hak verdim!.. Çünkü asıl dikkatim, İznik ve Pontus imparatorluklarıyla devletimizin ilişkilerine yoğunlaşmıştı.

— Doğru olanı yapmışsınız. Devlet adamı, devlet işini bilmeli. Ama bilisini bizden de esirgememeli. Buyurduğunuz gerçekleri biz de öğrenebilir miyiz?

— Hay hay!.. Böylelikle, yüce fikir ve düşüncelerinizden yararlanma fırsatına da kavuşuruz, diyen Vezir Kamyar, bağdaşını yeniden düzeltti. Ot minderin üstüne serilmiş pöstekiye iyice yerleşti. Meraklı bakışları daha fazla yormadan sürdürdü; — Alparslan Han, Malazgirt yengisinden sonra Süleymanşah'ı Anadolu'ya sefere yollar. O da, bir ucundan girdiği Anadolu'da sancakbeylerini dört bir yana saçarak batıya doğru derinleşir. Gittiği her yerde bir konukçu bulur. Ahalinin bir kurtarıcı özlemiyle karşılanır. Ve beş yılın sonunda, İznik'e ulaşarak, orayı başkenti yapar.

— O demde Endülüs, en bir görkemli çağını yaşamaktadır. Akıncıları Pirene dağlarını sık sık aşmakta... Frenk, Got, Cermen ve vandal boylarını iyice bunaltmaktadır, diye araya girdi ârifler sultanı; — Doğuda siz, batıda biz İseviliği kıskaca alınca, Bizans'la Roma'nın yakınlaşması kaçınılmazdı. Kilise bu kıskacı açacak bir yol bulamazsa, kulelerini minarelerle değiştirecektir. Haçlı Seferleri'nin gerçek nedeni bu olamaz mı?

— Bendenizin düşüncesi de, dağınık biçimde buydu. Bizans da, Papa da, gün günden eriyen egemenliği için bir yarma girişiminde bulunmak zorundaydılar. Ama böyle keskin bir değerlendirme yapamamıştım. Şimdi siz de aynı sonuca varınca, başka ne olabilir, demekten kendimi alamıyorum.

— Bunlar neredeyse bin yıldır din ve mezhep kavgası içindeydiler. Bunun yorgunluğu, hem bizim yanda, hem sizinkinde ikisini de zayıflattı. Ama bizimkiler akınla yetinirken sizinkiler yerleşiyordu. Bu durumda ilk yakınlaşma Bizans'tan gelmiş olmalı.

— Haklısınız!.. Öğrenebildiğimiz kadarıyla, Flandr Kontu Ro-

bert, hacca niyetlenmiş. Kara yolculuğu yaptığından giderken de, dönerken de Bizans'a uğramasın... İznik'ten sonra boydan boya İslam ülkelerinden geçmesin mümkün değil. Hac iki dinde de farz. O yüzden dokunulmaz. Yolculuğu rahat geçmiş. Ama kutsal toprakların elden gitmiş olması, besbelli içini burkmuş. Öyle anlaşılıyor ki, burkulmasını imparatora da aktarmış. Aktarır aktarmaz, Bizans'ın dolabı dönmeye başlamış. İmparator Aleksiyos Komnenos, derhal aynı dertten yakınarak ondan ücretli asker istemiş. O da beş bin şövalye yollamaya söz vermiş. Ama galiba Selâhaddin-i Eyyubi Kudüs Krallığı'na son verinceye kadar unutmuş. Kudüs düşünce, imparator hem sözünü hatırlatmak.. hem durumdan yakınmak için ona bir mektup yazmış. İmparator hoplayınca Patrik sıçramasın mümkün mü? Patrik Kosmos da, Papa II. Urbanus'a pek acıklı bir name yollamış. Sonradan çaşıtlarımızın her iki yerden de öğrendiğine göre diyesiymiş ki; "Kutsal Kudüs elden gitti... Eğer yardım edilmezse, çok yakında, salt Kostantinapolis değil, her yerde çanlar susacak, ezanlar okunacaktır." Flandr kontu imparatorun mektubunu okur okumaz yememiş, içmemiş hemen papaya aktarmış. Papa, derhal her iki mektubu da birleştirir. Kudüs'ü kurtarma düşüyle ivecen Clermon Konsili'ni toplar. Konsil, düzenlenecek sefere katılmayanların dinden çıkacağına ferman yazar. Din kaygısı dalga dalga İsevi boylara yayılır. Hele bu fermana Pierre L'Ermite ve yoksul Gauitier nam papazların cerbezesi eklenince, İsevilerin tamamı ayaklanır.

— Her zaman her yerde benzeri bulunur. Din kaygısı, en çok en yoksul ve yoksun olduklarından, Allah'a en yakın kesimleri ayaklandırır.

— Buyurduğunuz, aynen yinelenmiş. Yalınayak başıkabak.. yayan yapıldak ya da eşeksüvar olarak, dört bir yana seyirten papazların çağrısı İsevi yoksulları pek bir heveslendirmiş... Yiyecek ekmeğe muhtaç bir nice kâfir varsa, Haçlı'ya yazılmış. Papanın kutsal ağzından dağıtılmış cennet tapularını kapışmak için yola düşmüş.

— Yoksul derneşip yola düşende, karınca ordusu gibi artar. Çünkü karıncalardan çok, karınca misali tez toplaşırlar.

— Toplaşmışlar efendim!.. Frengistan'dan elli bin kişi yola çıkmış, Cermenya ortasına varmadan yüz bini aşmış... Macaristan Bizans. Bizans o dönemin en bir varsıl ülkesi. Uçlarında gerilese de, oralarda göz kamaştırmayı sürdürüyor. Biz cami yıkılsa da mihrap yerinde deriz.

— Biz de deriz. Ve yoksul, varlığı görünce cennet sanır diye de ekleriz.

— Sanmışlar!.. Sanır sanmaz da, en iyi köşeyi kapmak için ne gördülerse talana başlamışlar. Kiliselerinin altın kaplamaları sökülen patrik imparatora koşmuş. Ülkesi talan edilen imparator, pişmanlığa düşmüş, Ama yapacakları bir şey yokmuş. Hemen mekkâreleri karşıya çıkarıp karınlarını doyurmuş. Gemilere bindirip Anadolu'ya taşımaktan başka bir şey yapamamış.

Hepsini ağzından aynı anda; "Vah Anadolu," çıkmıştı. Vezir sanki böyle bir acınmayı bekliyordu. Vah bir iyice yankılanıp yüreklere sininceye bekledi. Sonra ince bir kaykılışla doğrulup oturarak;

— Bizans dolabı dönmeye başladı, dediydim ya!.. Bir yandan onları karşılayıp doyuran imparator.. öte yandan hiç duraksamadan, Anadolu egemeni, Kılıçarslan Han'a haber uçurmuş.

— Anadolu egemeni Süleymanşah, değil miydi?

— İdi efendim!..

— Kılıçarslan Han nereden çıktı?

— Bilge gözünden, bilgi kaçsın mümkün mü? O da ayrı bir macera efendim!..

— Bağışlarsanız, seviniriz.

— Kılıçarslan Han, Süleymanşah'ın büyük oğlu.

2. CİLDİN SONU



EROL
TOY

ULUSTAN DEVLETE

Bir Uzun Yola Döşenen Taşlar

"Bade Harab" dizisinin ikinci cildi olan *Ulustan Devlete*'de, Kınık Beyi Dokak'ın oğlu Selçuk'un, Oğuzların başına geçiş süreci anlatılıyor.

Selçuk, yedi yaşına basmıştır. Bir bey oğlu olarak artık eğitime başlaması ve kendisini bekleyen devlet işlerine her yönden hazırlanması gerekmektedir. Yabgu Beygo ile çarpışma sırasında ağır yaralanan Dokak yatağa düşünce, boyun bütün işleri Selçuk'un üstüne kalır. Bir süre sonra Dokak ölür, Selçuk Kınık boyunun beyi olur. Kınık'a bey seçilen, Oğuz yabgusunun da subaşısı olmaktadır. Selçuk'un Yarkent'e gidip, Beygo'dan subaşılık unvanını alması gerekmektedir... Ama Beygo'nun niyeti Selçuk'u öldürtmektir... Selçuk Bey'in bu durumdan kurtulmasının tek yolu Oğuzları birleştirmektir...

Erol Toy Selçuklu İmparatorluğu'nun serüvenini anlatmayı sürdürüyor...

2016
THG 729613 EAF

ISBN 978-605-5525-10-1
9 786055 525101
11.34.Y.0298.006

18 TL

Cumhuriyet Kitapları